Collegii Soc. Jesu · Cat. mscr

Summa Caietani.

SVMMVLA DE PECCA-
tis Reuerendiſsimi domini Thomæ de
Vio Caietani, Cardinalis S. XISTI, ſa-
cræ Theologiæ profeſſoris celeberrimi,
recentiſsimè Summarijs aucta digniſsi-
mis. Præpoſito ſentẽtiarum ſpecialium
Repertorio, nunc primum edito.
Accedit itẽ de noui teſtamen-
ti Ientaculis Tractatus
eiuſdem excellen-
tiſsimus.

LVGD. APVD IACOBVM GIVNCTI.
M. D. XXXIX.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

INDEX
EORVM QVAE IN hac Summa tractantur, iuxta ordinem literarum.

BIBLIOTECA NAZ. VITTORIO EMANUELE ROMA

A

ABORſus quā do ſit peccatum, & quādo indicat irregularitatem.
Abſolutio à peccatis à parte formæ.
Abſolutio à parte abſoluētis.
Abſolutionis impedimenta.
Abſolutio ab excommunicatione.
Abſolutio ab excommunicatione ex parte poteſtatis abſolutoriæ.
Abſolutio ab excommunicatione minore.
Acceptio perſonarum.
Acedia.
Adulatio.
Adulterium.
Aduocati & ꝓcuratoris octo iniquitates.
Alchimia quādo ſit peccatū.
Ambitio.
Apoſtaſia.
Arrogantia.
Aſſaſsinus.
Aſtrorum obſeruatio.
Aſtutia.
Auaritia.
Audacia.
Aruſpicium.
Augurium.
Auſpicium.

B

Bellum.
Beneficium eccleſiaſticum.
Beſtialitas.
Blaſphemia.

C

Calumnia.
Caſus reſeruati.
Choreartū peccatum.
Clericorum peccata.
Cogitationis peccata.
Colluſio.
Columbariū habere quomodo & quando liceat.
Communio ſacramentalis.

Concubinatus.
Concuſsionis crimen.
Confeſsionis ſacramentalis xvj.conditiones.
Confeſsio quando ſit iteranda.
Confeſſoris quinq; conditiones.
Confirmationis ſacramentum, quod chriſma dicitur.
Coniuratio.
Conſcientia.
Contemptus peccatum.
Contemptus cauſa peccati.
Contritionis quinq; conſideranda.
Contumacia.
Contumelia.
Conuitium.
Correctionis qua ſubditi à ſuperioribus corrigi debẽt, omiſsio.
Correctionis fraternæ omiſsio.
Crudelitas.
Curioſitas.

D

Decimarum ſolutionis omiſsio.
Defenſio manualis dupliciter redditur illicita.
Delectatio moroſa.
Deriſio ſeu irriſio.
Deſperatio.
Detractio.
Detrahere ſibĩpſi.
Diſputationis de fide dubitando de veritate fidei peccatum.
Diſcordia.
Diſpenſationis in lege ſiue voto & ſimilibus peccatum.
Diuinatio.
Doctorem fieri, aut facere notabiliter inſufficientem.
Dolus.
Duellum.

E

Ebrietas.
Electio eccleſiaſtici paſtoris.
Electio ſecularis officialis.
Eleemoſynam non facere in duobus caſibus eſt peccatum.
Emere rem minoris iuſto pretio.
Emere iura aliena bonorum temporalium.
Emptio quot modis ſit illicita.
Emulatio.
Epiſcopi peccata peculiaria.
Erubeſcentia.
Euagatio mentis.
Excommunicationis notitia in quibus ſit confeſſori neceſſaria.

Caſus excõmunicationis. Et primò contra hæreticos.

IN hæreticos & fautores eorum &c. cap j.
In dominos temporales circa negotium inquiſitionis contra hæreticos deficientes. cap.ij.
In inquiſitores contra hæreticos, non procedentes vel falſo hæreſim imponentes. cap.iij.
In inquiſitores & vicarios ipſorum, vel epiſcoporum, ſeu capitulorum, ſede vacante pecuniam illicitè extorquentes &c. cap.iiij.
In fratricellos ſeu biſochos ſeu beghinos. cap.v.
In mulieres ſtatum beghinatus aſſumptum ſectantes &c. cap.vj.

Contra ſchiſmaticos.

In pertinaciter ſe ab obedientia Roma. Ponti. ſubtrahentes. cap.vij.
In præſumptuoſè tenentes quòd ordinationes ab Octauiano & Guidone factæ ſint ratæ &c. cap.viij.
In eum qui de tertiæ partis Cardinalium nominatione cõfiſus, Papæ ſibi nomen vſurpat &c. cap.ix.

Contra manum uiolentam.

In eos qui in clericum vel monachũ manus violentas iniiciunt. cap.x.
In eum qui Cardinales hoſtiliter fuerit inſecutus vel percuſſerit aut ceperit &c. cap.xj.
In iniurioſè Pontificem percutientes &c. cap.xij.
In offendentes Romipetas. cap.xiij.
In eos qui ad apoſtolicam ſedem venientes vel recedentes ab eadem capiunt, ſpoliant, & detinent &c. cap.xiiij.
In eos qui ad Roma.cur.ſuper ſuis cauſis recurrentes &c. offendunt. cap.xv.
In eum qui aliquem Chriſtianum per aſſaſsinos interfecerit vel interfici mandauerit &c. cup.xvj.
In eos qui terras Roma.eccle.offendunt. cap.xvij.
In latrones maritimos. cap.xviij.

In eos qui ſedem apoſtolicam in ſuis victualibus offendunt. cap.xix.
In eos qui contra Chriſtianum principatum opem ferunt inimicis crucis Chriſti. Cap.xx.
In effractores & ſpoliatores locorum ſacrorum. cap.xxj.
In incendiarios. cap.xxij.
In eos qui naufragorum Chriſtianorũ bona rapiunt. cap.xxiij.

Contra offendentes apoſtolicam ſedem.

In Cardinales in electione Papæ ſimoniam committentes. cap.xxiiij.
In appellantes ad futurum concilium. cap.xxv.
In literarum apoſtolicarum falſarios &c. cap.xxvj.
In offendentes apoſtolicam ſedem tam in ſuis ſuorum'qꝫ literis, proceſsibus, & executionibus, quàm in iuriſdictionum, fructuum, redituum, & prouentuum vacantiũ vſurpatione. cap.xxvij.
In impugnantes literas electi in Papam antequàm coronetur. cap.xxviij.
In inhibentes ne ſine ipſorum aut principum beneplacito mandentur executioni literæ apoſtolicæ. cap.xxix.
In offendentes apoſtolicam ſedem in cognitione cauſarum. cap.xxx.

Contra offendentes eccleſiaſticam libertatem.

In eos qui eccleſiaſticam libertatem poſt ſtatuta ſeu conſuetudines offendunt. cap.xxxj.
In eos qui repræſalias aduerſus perſonas eccleſiaſticas cõcedunt. cap.xxxij.
In eos qui compellunt perſonas eccleſiaſticas ad ſubmittendum eccleſias, bona immobilia, ſeu iura ipſarum laicis &c. cap.xxxiij.
In offendentes perſonas eccleſiaſticas, pro eo quòd eum pro quo rogabantur, eligere noluerunt. cap.xxxiiij.

In eos qui litigantes in foro eccleſiaſtico impediunt . cap. xxxv.
In grauantes illos qui in ipſos aut alios ſententiam excommunicationis , ſuſpenſionis , vel interdicti protulerunt. cap.xxxvj.
In dominos temporales ſubditis inhibentes ne perſonis eccleſiaſticis vendant , emant , coquant , molant &c. cap.xxxvij.
In offendentes eccleſiaſticam libertatem in eccleſiarum vacantiū bonis. cap. xxxviij.
In offendentes eandem quantum ad exemptionem à pedagijs & guidagijs. cap.xxxix.
In offendentes eandem quantum ad immunitatem à collectis ac exactionibus , & vſurpantes iuriſdictionem prælatorum. cap. xl.
In offendentes eandem , quantum ad actum abſoluendi ſeu reuocandi pœnas excōmunicationis , ſuſpenſionis , vel interdicti. cap.xlj.
In offendentes eandem in clauium officio , claudentium diuinū cultum excommunicatis & interdictis. cap.xlij.
In offendentes eandem in certo caſu ſequeſtri. cap xliij.
In eos qui monialium &c.viſitatores in ſuo officio impediunt. cap.xliiij.
In ſepelientes in loco ſacro hæreticos &c. cap.xlv.
In eos qui in cœmeterijs tempore interdicti quoſcunq; in caſib⁹ non conceſsis, aut excōmunicatos publicè&c. ſepelire præſumunt. cap.xlvj.
In eos qui in gradibus prohibitis aut cum monialibus. aut in religione ,vel ſacris conſtituti , matrimoniū contrahunt &c. cap.xlvij.
In ſimplices religioſos qui decimas eccleſijs debitas vſurpare præſumunt &c. cap.xlviij.
In religioſos & clericos ſeculares ſepulturæ libertatem tollere conantes, xlix.
In religioſos & presbyteros ,ac alios clericos perſonatus habentes qui leges & medicinam modo prohibito audiunt cap.l.
In communitatum officiales , quibuſdam ſuis ſtatutis vſuram

fouentes. cap.lj.
In clericos minores epiſcopis vſurariã prauitatem in terris ſuis fouentes. cap.lij.
In eos qui vrbis Romæ dignitates ſeu officia vſurpant. cap.liij.
In dominum alioſq; rectores & officiales ciuitatis, in qua Ro. Pon. electio celebranda eſt, ſibi iniuncta diligenter non adimplentes &c. cap.liiij.
In mittentes ſcripturam vel nuncium Cardinalibus in conclaui exiſtentibus, vel alicui ipſorum ſecretè loquentes. cap.lv.
In religioſos mendicantes, immoderatè habitacula acquirentes vel dimittentes. cap.lvj.
In ſcienter communicantes in crimine criminoſo cum nominatim excommunicato, ei cõſilium impendendo, auxilium, vel fauorem. cap.lvij.
In clericos qui excommunicatos à Papa recipiunt ad diuina. cap.lviij.
In eos qui ad hoc vt iudex perſonaliter vadat ad mulierem pro teſtimonio, fictionem ſeu fraudem committunt. cap.lix.
In eos qui per conſeruatores iudicialem vexationem procurant cap.lx.
In religioſos temere habitum ſuum dimittentes, vel ad quæuis ſtudia ſine debita licentia accedentes, & in doctores qui religioſos habitu ſuo dimiſſo, leges vel medicinam audientes, ſcienter docere, aut in ſcholis ſuis retinere præſumunt. cap.lxj.
In ſimplices monachos & canonicos regulares, ad curias principum vt damnum aliquod inferant ſuis prælatis aut monaſterio ſe conferentes. cap.lxij.
In monachos infra ſepta monaſterij ſine licentia abbatum ſuorum arma tenentes. cap.lxiij.
In religioſos parochiale officiũ circa extremam vnctionem &c. vſurpantes. cap.lxiiij.
In religioſos qui ad retrahẽdum debitores à ſolutione decimarum aliqua proferre præſumunt. cap.lxv.
In religioſos negligentes primò circa debitas eccleſijs decimas,

& præſumptuoſe poſteà prædicãtes c.lxvj.
In religioſos interdictum quod ſeruat matrix eccleſia non ſeruantes. cap.lxvij.
In eum qui in ciuitate ſeu diœceſi vbi ſunt populi diuerſarum linguarũ habentes ſub vna fide vrio,as ritus, vſurpat præſulatum. cap.lxviij.
In contemnentem ſe præſentare quamprimum commodè poteſt ei à quo ceſſante periculo vel impedimento abſolui debebat &c. cap.lxix.
In eos qui corpora defunctorum ad alia loca transferenda exenterare, incidere &c. præſumunt. cap.lxx.
In eos qui in terris ſuis noua pedagia imponunt, vel prohibita exigunt. cap.lxxj.
In dantes & recipientes in ſimonia ordinis vel beneficij, &c. cap.lxxij.
In ſigulares perſonas aliquid ex pacto dantes aut recipiẽtes pro ingreſſu religionis. cap.lxxiij.
In religioſos mẽdicantes ad aliquẽ monaſticum ordinem (Cartuſieñ. excepto) abſq; ſedis apoſtolicæ licentia ſpeciali conuolaates. cap. lxxiiij
In eos qui bona eccleſiaſtica alienant, & illos qui ipſa alienata recipiunt. cap.lxxv.
In ſacerdotem officium vicecomitis aut præpoſiti ſecularis habentem &c. cap.lxxvj.
In cõfeſſores qui in duodecim caſibus à Xiſto quarto reſeruatis. & generaliter in caſibus, Cœnę domini aliquem abſoluere, aut quatuor excepta vota commutare attentant. cap.lxxvij.
In eos qui aſſerunt tenentes beatam virginem ab originali peccato fuiſſe præſeruatam, hereſim, aut peccatũ mortale incurrere & econuerſo, &c. cap.lxxiij.
In impedimentes legatos vel nuntios apoſtolicos ne recipiantur & faciant ea ad quæ miſſi ſunt. cap.lxxix.
In vocatos ad dirigendum moniales non abſtinentes ab eis vnde oriri vel nutriri poſsit diſcordia in electionibus faciñ. cap. lxxx.
In eos qui ordini Prædicatorum, aut Minorum, iniuriam in ſeptem caſibus faciunt. cap.lxxxj.
In Cardinales reuelantes aliquid in cõſiſtorio geſtum, aut dictũ

a Papa vetitum reuelari. cap.lxxxij.
In impreſſores librorũ ſine debita licẽtia imprimẽtes. ca.lxxxiij.
In eos qui falſa miracula,aut incerta,vel prophetias incertas prædicant,ſeu epiſcopis aut ſuis ſuperioribus detrahere præſumunt. cap.lxxxiiij.
Que ſint vetita excommunicato.
De peccatis participantium cum excommunicatis.
Excommunicatio minor.

E

FAlſarius tam monetæ, menſurarum & ponderum quàm ſcripturarum &c.
Famam propriam falſò ereptam negligere.
Feſtos dies violare.
Filij peccata.
Fornicatio.
Fraus.
Furtum.

G

GLoriæ humanæ appetitus.
Gula.

H

HAbitus debiti omiſſio vel occultatio.
Haſtiludium.
Hæreſis.
Hiſtrionatus.
Homicidium.
Horarum canonicarum omiſſio.
Hypocriſis.

I

IActantia.
Idololatria.
Ieiunij eccleſiaſtici omiſſio.
Ignorantiæ peccatum.
Imaginum purè aſtronomicarum vſus.
Immundicia.
Immunitas eccleſiaſtica.
Impedimenta matrimonij.
Impietas.
Impudicitia.
Incantatio.
Incendiarius.
Inceſtus.
Inconſideratio agibilium humanorum.
Inconſtantia.
Incontinentia.
Indignatio.
Infidelitas Chriſtianæ fidei oppoſita.
Infidelium conuerſationẽ habere.
Infidelitas vt eſt violatio promiſsionis.
Ingratitudo.

Inhumanitas.
Iniuſtitia.
Inobedientia.
Inquietudo mentis.
Inſenſibilitas.
Inſipientia.
Interdicti eccleſiaſtici violatio.
Interrogationes pœnitẽtium à confeſſoribus ſecundum ordinem decẽ præceptorũ.
Intimiditas qua homo nõ timet pericula vitæ &c. quãdo, vbi, cur, & ſicut oportet.
Intruſio.
Inuidia.
Ira.
Ironia.
Irregularitas.
Iudaizare.
Iudæorum conuerſatio.
Iudicis peccata.
Iudicium temerarium de animo ſeu intẽtione proximi.
Iurare.

L

Laruarum vſus.
Latrocinium.
Lenocinium.
Lex iniuſta.
Libellus famoſus.
Literarum alienarum ſigillatarum apertio inuito dño.
Litigium.
Litigare in iudicio pro tẽporalibus rebus ſibi iuſtè debitis peccatum eſt quadrupliciter.
Ludere ex duplici capite eſt peccatum.
Luxuria.

M

Magiſtrorũ peccata.
Maledictio qua quis imprecatur alicui malum.
Maleficium.
Maleficium alio maleficio ſoluere.
Malitia.
Matrimonium quantum ad peccata quæ in illius cõtractu & vſu occurrunt.
Medici peccata.
Mendacium.
Mercatura.
Meretricium.
Militum peccata.
Minari.
Miſſæ celebratio.
Mollicies.
Monachorum & monialium peccata.
Mulieris peccata.
Murmuratio.
Mutilatio.

N

Necromantia.
Nemeſis.
Notariorum peccata.
Nuptiarum peccata.

O

Obſtinatio.
Ocium ſeu ocioſum.
Odium boni.

Odij effectus ſeu ſigna prohibita.
Officiorum ſecularium venalitas.
Opinio tripliciter inuenitur illicita.
Opinione vti vt regula operum interiorum & exteriorum.
Oratio ex intentione ſine attẽtione.
Ordinantium & ordinandorum peccata.
Organorum vſus.
Ornatus exterioris peccatũ.
Oſculum beneuolentiæ & libidinis.

P

PEccatum mortale & veniale.
Pedagium illicitum.
Pœnã ſubire ſtatutam quãdo quis teneatur abſq; alia declaratione iudicis.
Percuſsio qua proximus verberatur.
Perfidia.
Percuſsio peccandi ſe exponere quando ſit peccatum.
Periurium triplex.
Permiſsio.
Permutatio.
Pertinacia.
Pignus accipere tripliciter redditur illicitum.
Pigritia.
Pirata.
Placere hominibus.
Pollutio qua ſemen humanũ funditur quando ſit peccatum.
Præcepti trãſgreſsio quale & quantum peccatum ſit.
Præcipitatio.
Prædicatorum peccata.
Prælatorum peccata.
Præſcriptio.
Præſumptio.
Præuaricatio.
Procuratorum crimina.
Prodigalitas.
Promiſsionis violatio.
Proxeneta.
Puſillanimitas.

R

RApina.
Raptus.
Religioſorum peccata.
Repræſaliarum iniquitas.
Reſtitutionis octo capitũ conſideratio, ſcilicet quis, quid, quantum, cui, vbi, quãdo, quomodo, & quo ordine.
Rixa.

S

SAcrilegium.
Sagittarij ars ſeu officium.
Satisfactio ſacramentalis.
Scandalum.
Schiſma.
Scrupuloſorum medicinæ.
Scurrilitas.
Seditio.

Simonia.
Simulatio.
Societas mercaturæ ſeu artifiſcij dupliciter redditur illicita.
Sodomia.
Somniorum obſeruatio.
Sors triplex.
Sortilegium,
Spectacula impudica, crudelia aut irreligioſa.
Sponſorum per verba de futuro triplicia peccata.
Stuprum.
Superbia.
Superſtitio qua circa diuinũ cultum erratur.
Superſtitio obſeruationũ qua druplex.
Suſpenſio qua homo excludi tur ab executione ordinis vel officij eccleſiaſtici.
Suſpitio qua ex leuibus indicijs malũ de proximo opinamur.
Suſurratio.

T

Temeritas.
Tentatio dei.
Teſtimonium falſum.
Timor peccatum.
Tyrannis.
Torneamentum.

V

Vectigalia quot modis ſint iniqua.
Venatio quãdo ſit pec catum.
Vẽditio quibus modis ſit pec catum.
Vindicatio.
Virginũ conſecratio quomodo reddatur illicita.
Viſitatio qua epiſcopi ſeu prę lati viſitant gregem ſuum.
Vnctionis extremæ contemptus.
Voti violatio. Et agitur primò de voto ex parte materiæ. Secundò ex parte vouẽ tis. Tertiò ex parte impedi mentorum occurrentium. Quartò ex parte irritationis, diſpenſationis, & com mutationis.
Vſura hoc eſt lucrum ex mutuo. Et agitur de duplici vſu ra: ſcilicet exteriori & men tali.
Ad vſuram accipere.
De mediatoribus in peccato vſuræ.
De participantibus cum vſurarijs in vſu rerum vſurarij.
De dominis temporalibus cõ ponentibus cum vſurarijs vt vſuras impunè facere poſsint.
De monte Genuenſi.

Explicit Tabula.

CLEMENTI VII. PONT.
MAX. THOMAS DE VIO CAIETANVS, CARDINALIS SANCTI XISTI. S.

INdulto corporis imbe-
cillitati, Clemens VII.
Pont. Maxime, poſt
tot commentationum
laborem, anni unius o-
cio: adieci animum ut
humilibus iuxta Apoſtolicum præceptũ
conſentiendo, opem minus doctis confeſ-
ſoribus ferrem. Aegre ferunt ſiquidem
nonnulli editas ſummas: quod dum ex-
terna innumera immiſcẽt, opiniões mul-
tiplicant, diſputationes producunt, pro-
pria tuentur, alios oppugnant: uexatus
tot doctoribus lector, confuſus: perple-
xus, aut certè inanis relinquitur. Quocir-
ca rogatus à multis, Summulam collige-
re decreui de peccatis, alphabetico ordi-
ne, poſthabitis non ſolũ diſputationibus

ac opinionibus proprijs & alienis, ſed etiam doctoribus omnibus tacitis: ut nullus æmulatione aliqua à ueritatis ſequela retrahatur. Et quamuis hic, ſicut & ubique, nullam mihi autoritatem tribui uelim, ſed rationi uel autoritati quę effertur (& propterea nihil abſq; appoſita ratione, niſi fortè omnino manifeſtum aliàs eſſet, afferam, ut docti librare poſsint quæ dicuntur: minus autem capaces à doctoribus diſcendi occaſionem habeant, & uel ſic rationum uires percipiant) beatitudinis tamen tuæ iudicio, ut par eſt, omnia ſubijcio. Suſcipe itaque humaniſsime pater exiguum ſerui tui opuſculum, ut qui unica inter Chriſtianos principes pacis & reformationis eccleſię es ſpes: laborantibus quoque inter obſcura peccatorum, ſplendor cenſura fias. Felix Vale.

REPERTORIVM ALPHA beticum, quo ſententiæ in hoc tractatu ſparſæ faciliter allegantur.

BIBLIOTECA VITTORIO EMANUELE ROMA

De litera A.

ABlatio rei cuiuſcunq; inuito domino peccatum eſt. fo.124.
Aborſus diuerſimode cōmitti dicitur: & quā pœnā inducat. fo.1.
Abſolutio a peccato incēdiarīj papę reſeruať. fo.77.
Abſolutio peccatorum ſacramentū pœnitentię concernens debet eſſe formalis: & hoc tam ex parte abſoluentis ꝙ abſoluendi. fo.1.
Abſolutio penitentialis plura ex parte abſoluentis prēſupponit. folio 2.
Abſolutio nōnullis circūſtantījs indebitis impeditur tam ex parte abſoluentis ꝙ abſoluendi. fo.4.
Abſolutio excōmunicationis tria prēſupponit. fo.5.
Actus vindicationis quandoq; virtuoſus: quandoq; vitioſus eſſe poteſt. fo.213.
Actus exterior precipue ornatus an & quando vertatur in peccatum. fo.179.
Actus permutationis poteſt tribus concurrentibus eſſe vitioſus. folio 179.
Actus aliquis quare dicatur mortalis vel peccatū mortale. fo.174.
Actus inconſtantiæ vitioſi ſunt & damnabiles. fo.142.
Aduocatus poteſt octo modis in officio peccare. fo.17.
Adulationis peccatum tripliciter cōmittitur: eſtq; humanæ fragilitati valde nociuum. fo.8.
Adulterium ſemper eſt peccatum: & multa inducere poteſt incōmoda. fo.17.
Accipere ad vſuram an & quando ſit prohibitum. fo.222.
Alchimia quando ſit vitioſa: & quando non. fo.18.
Ambitio quandoq; in mortale: quandoq; in veniale peccatum

imputatur. fo.18.
Animi mollities vitioſa eſt & puſillanimitati attribuitur. fo.183.
Aperiens literas alienas inuito domino peccat. fo.155.
Apoſtaſia tripliciter conſideratur: & an ſemper excõmunicatio=nem inducat. fo.18.
Apoſtolicæ ſedis nuncios quominus ſuum exequantur officium impedientes excõmunicationi ſubÿciuntur. fo.113.
Appellantes a ſententia, ordinatione vel mandato ſummi pontifi cis excõmunicantur. fo.78.
Arrogantia quandoq; venialis: quandoq; mortalis eſt. fo.18.
Ars ſagittarÿ an & quando ſit illicita. fo.195.
Aſſaſsinus nomen quid ſignificet. fo.19.
Aſtutia quo caſu vertat̃ in peccatũ vel mortale vel veniale. fo.19.
Auaricia diuerſimode conſideranda. fo.19.
Audaces an & quare dicantur vitioſi. fo.20.
Autoritatem, iuriſditionem vel qualitercunq; ſedis apoſtolicæ dominium offendentes anathema incurrunt. fo.80.

De litera B.

BEghinarum ſtatus ſuſpectus tribus medÿs excõmu nicationi ſubiacet. fo.65.
Bellum quando dicatur iuſtum vel iniuſtũ: licitum vel illicitum. fo.20.
Beneficium eccleſiaſticũ indebite procurans ſi inde=bite intrudatur ſibi damnationem incurrit. fo.151.
Beneficia eccleſiaſtica appetere & procurare quãdo ſit licitum vel illicitum. fo.23.
Beneficia eccleſiaſtica ſemper ſunt dignioribus & ſufficientiori=bus conferenda. fo.26.
Beneficÿ ſequeſtrationem poſt ſententiam contra poſſeſſorem promulgatam impedientes excõmunicantur. fo.91.
Beſtialitas in moribus agnoſcitur. beſtialis enim homo non per=cipit que dei ſunt. fo.25.
Blaſphemia deum habens pro obiecto ſemper eſt peccatũ mor=tale. fo.26.
Bona eccleſiaſtica alienans & alienata recipiens excõicatur. fo.111.
Bonorum eccleſiaſticorum dilapidatores: & ſede vacante priuile gÿs eccleſiaſticis abutentes excõmunicantur. fo.64.

De litera C.

Capita octo in materia reſtitutionis conſideranda. folio 184.
Capita tria circa ſimoniam examinanda. fo.198.
Cambium quadrupliciter cõſiderandum. fo.27.
Cardinalibus in cõclaui exiſtentibus literas vel nuncium mittentes excõmunicantur. fo.99.
Caſus multi ſpeciales ſunt a cõfeſſoribus in materia reſtitutionis non negligendi. fo.193.
Caſuum reſeruatio ſuos gradus obtinet. fo.27.
Cauſas ab apoſtolica ſede cognoſcendas in aliam curiam transferens: vel ne de eis dicta ſedes cognoſcat impediens excõmunicationem incurrit. fo.81.
Ceremoniarum ſuperſtitioſa obſeruatio peccatum eſt. fo.153.
Cenſuræ eccleſiaſticæ executorem damnificantes excommunicantur. fo.87.
Chriſtiani naufragantes non debent ſpoliari: ſub pena excõmunicationis. fo.77.
Chriſtianũ per aſſaſsinum interficere aut interficiendum curare peccatũ eſt excõmunicationis puniendũ ſententia. fo.74.
Chriſtianorũ cum Iudæis conuerſatio prohibita eſt. fo.153.
Chorea quibus caſibus licita ſit aut illicita. fo.28.
Circũſtantiæ quinq; in canonicarũ horarum celebrationis omiſſione conſiderande. fo.129.
Clauium beneficium vel officium eccleſiaſticis conceſſum turbantes vel impedientes excõmunicantur. fo.90.
Clerici excommunicatum ſcienter in ſuis negotijs vel officijs recipientes excõmunicantur. fo.100.
Clerici epiſcopis minores vſuras in ſuis locis ſuſtinentes excommunicati ſunt. fo.96.
Clerici in multis differre debent a laicis quibus deficiẽtibus peccatum cõmittunt. fo.28.
Coitus carnalis inter conſanguineos commiſſus damnabilis eſt quia naturalem deſtruit honorem. fo.141.
Columbarium quo caſu licite teneatur. fo.30.
Compellens eccleſiaſticum ſe cum ſuis bonis temporali domino ſe ſubmittere excõmunicatur. fo.85.
Cõmunicans ſcienter cum nominatim excõmunicato excõmu-

nicationis pondus ſibi acquirit. fo.100.
Communicatio cum excõmunicatis quibus caſibus ſit omnino illicita. fo.117.
Concubitus ſoluti cum ſoluta ſemper eſt peccatum. fo.124.
Confeſſor qualiter interrogare debeat confitentem circa vitia capitalia. fo.150.
Confeſſores qualiter ſe habere, debeant circa pœnitentialem interrogationem. fo.146.
Conditiones quatuor ex parte vouentis in actu confeſsionis examinandæ. fo.215.
Coniuratio ſeu conſpiratio vitioſa eſt. fo.45.
Conſcientia licet erronea ſemper obligat. fo.45.
Conſecratio virginum quandoq; eſt illicita. fo.213.
Conſideranda tria circa literarum ſigillatarum furtiuam apertionem. fo.156.
Conſuetudo in feſtorum obſeruatione ſeruanda eſt. fo.124.
Contemptus extremæ vnctionis peccatum eſt. fo.214.
Contemptus in moralibus dupliciter eſt conſiderandus. fo.45.
Contẽnens auditum verbi dei infidelis dicitur & peccator mortalis. fo.143.
Contentio verbalis quando ſit vitioſa. fo.46.
Contentio contra proximum qua quis nequiter proximũ inuadit peccatum eſt mortale. fo.194.
Contractus matrimonij poteſt ex ſeptem capitibus dici vitioſus. folio 159.
Contritio peccatorum quæ præſupponat. fo.46.
Contumax poteſt excõmunicari. fo.47.
Contumelia quando ſit peccatum mortale. fo.60.
Conuitium duplicem importat iniuriam. fo.48.
Corporalis indecentia reſpectu ſtatus poteſt in peccatum verti. folio 137.
Correctio fraterna eſt de neceſsitate. fo.48.
Correctionem debitam omittens grauiter peccat. fo.48.
Crimen incendiarij voluntarie commiſſum mortale eſt & ciuili pœna mulctandum. fo.141.
Crimen concuſsionis reſpectu officiarij ſemper eſt mortale. fo.33.
Criminis falſa impoſitio ſemper eſt peccatum mortale. fo.27.
Crudelitas exceſsiua peccatum cauſat. fo.49.

Crudelitatem in humana corpora exercens precipue chriſtiana excõmunicatur. fo.108.
Cultus diuinus debet omni ſuperſtitione carere. fo.206.
Curioſitas diuerſorum obiectorum reſpectu dici poteſt vitioſa. folio 49.

De litera D.

Debitores decimarum ab earum ſolutione retrahentes excõmunicantur. fo.105.
Decimas vſurpantes aut detinentes excommunicati cenſentur. fo.94.
Decimarum non ſolutio pernicioſa ſacrilegium reputatur. fo.49.
Defenſio manualis immoderata vitioſa eſt: moderata permiſſa. folio 49.
Delectatio debet eſſe diſcreta: & ſi modum excedat vitioſa eſt & damnabilis. fo.50.
Dæmonis inuocatio manifeſta quæ proprie incantatio dicitur peccatum eſt grauiſsimum. fo.140.
Deriſio in proximum verſa: quemadmodum diuerſimode fieri poteſt ita diuerſimode damnanda eſt. fo.53.
Deſperatio vt obiectum fidei damnabilis eſt. fo.53.
Detractionis vitium in quo differat a murmuratione. fo.169.
Deum tentans grauiter peccat. fo.208.
Diſcordia diuerſimode ſumi poteſt. fo.54.
Diſcordiam in actu electionis ſeminantes vel nutrientes excommunicantur. fo.113.
Diſpenſatio nõ debet eſſe leuis nec abſq; cauſa rationabili. fo.54.
Diuinatio ſuperſtitioſa eſt & chriſtianæ religioni aduerſa. fo.20.
Diuinum officium deuote & attente & integre celebrandum eſt folio 130.
Diuinum officium quocunq; in loco priuatum celebrari permittitur: publice autem iura iubent in eccleſia tantum. fo.131.
Diſputans de fide tanq̃ in ea dubius & heſitãs mortaliter peccat. folio 54.
Diuinatio inquantum diabolico innitens auxilio peccatum mortale eſt. fo.55.

Doctorari non poteſt quis inſufficiens abſq; peccato. fo.55.
Doli executio proximo nociua vitioſa eſt & damnabilis. fo.56.
Domini temporales vel prouinciarũ rectores qua de cauſæ ſunt excõmunicandi. fo.63.
Duellum non poteſt licite vel iuſte indici. fo.56.

De litera E.

EBrietas quando ſit peccatum mortale. fo.56.
Eccleſiarum vacantium bona vſurpantes excõmunicantur. fo.88.
Eccleſiaſtici qua ratione poſsint licite organis in ſuis eccleſíjs vti. fo.173.
Eccleſiaſtici an & quando ad pedagia ſoluenda teneantur vel non. fo.88.
Eleemoſyna duobus caſibus eſt neceſſario non omittenda. fo.58.
Electi in ſummum pontificem literas impugnans excommunicatur. fo.81.
Eligendus in prelatum eccleſiaſticum duabus debet pollere virtutibus. fo.57.
Emptio debet eſſe diſcreta & modo debito exercenda. fo.58.
Emptio multis ex cauſis dicitur illicita. fo.59.
Epiſcopum iniurioſe tractãtes aut iniuriantibus opem preſtantes tanq; ſacrilegi in vinculum incidunt excõmunicationis. fo.71.
Epiſcoporum peccata peculiaria que ſint. fo.60.
Exaltans ſeipſum ſupra id quod eſt ſuperbiæ peccatum incurrit. folio 205.
Excõmunicatio minor diuerſimode conſideratur. fo.118.
Excõmunicatio minor quæ incõmoda inducat. fo.118.
Excõmunicatio in materia abſolutionis qualiter ſit conſideranda. folio 7.
Excõmunicatio diuiditur in maiorem & minorem & multipliciter eſt tam reſpectu excõmunicantis q; excommunicati & abſoluentis conſideranda. fo.61.
Excõmunicato plura ſunt illicita a quibus non abſtinens peccatum excõmunicationis aggrauatur. fo.116.
Exponere ſe periculo corporis vel animæ an ſit licitum. fo.175.

De litera F.

Falſæ vocis ſignificatio cum intẽtione fallendi peccatum eſt. fo.167.
Falſum in iudicio teſtimoniũ proferens grauiſsime delinquit. fo.208.
Famã proximi qualitercunq; deturpans mortaliter peccat. fo.53.
Feſta populo chriſtiano indita que ſint. fo.113.
Feſtis diebus bellum exercere an ſit peccatum. fo.23.
Filius poteſt tripliciter in parentes peccare. fo.124.
Fraus an ſemper inducat in peccatum. fo.124.
Fraudem cõmittens quatenus iudex pro teſtimonio mulierem adeat perſonaliter excõmunicationem incurrit. fo.101.

De litera G.

Gratia dei curantur ſcrupuloſi. fo.198.
Gratias pro acceptis beneficijs nõ referẽs aut referre cõtemnẽs peccatũ incurrit ingratitudinis. fo.143.
Grauiſsimũ peccatum cõmittitur in libelli famoſi emiſsione. fo.155.
Gula quid dicatur & an ſemper ſit peccatũ. fo.125.

De litera H.

Haeretici diuerſimode à canoniſtis cõſiderãtur. fo.62.
Hęreticos in loco ſacro ſepeliens ipſo facto excommunicatur. fo.92.
Hiſtrionatus exercitium an & qñ ſit peccatũ. fo.127.
Homo piger & puſillanimis poteſt in varia delicta cadere. fo.179.
Hominis occiſio accidentalis dupliciter conſiderari poteſt ad hoc vt in peccatum occidentem inducat. fo.127.
Hominibus placere niti an ſit vitioſum. fo.179.
Horæ canonicæ ſunt iuxta eccleſiæ propriæ ritũ celebrãdę. fo.130.

De litera I.

Idololatriæ crimen pluſq; mortale dicitur. fo.133.
Ieiunium quibus perſonis inexcuſabiliter ſit obligatorium. fo.134.
Ieiunij neceſsitas tria includit neceſſaria. fo.133.
Ignorantia quo caſu vertatur in peccatum. fo.136.
Immunitas eccl'iaſtica multis modis offendit. f.137.

Impœnitens in actu abſolutionis excõmunicationis, denuo excõmunicationis vinculo regrauatur. fo.107.
Impius in parẽtes vel alios quoſcũqꝫ vitioſus eſt & pctõr. fo.140.
Imprudentiæ peccatum ex inconſideratione inductum negligentiæ poteſt attribui: quapropter damnabile eſt. fo.142.
Inanis gloriæ appetitus an ſemper in peccatum ducat. fo.125.
Inducentes aliquem ad eligendũ apud ſe ſepulturam vel ad hoc vouẽdũ vel promittendũ ſnĩam incurrũt excõicationis. fo.94.
Infamiam propriæ perſonæ non impediens peccat in ſeipſum & crudelis dicitur. fo.119.
Ingreſſum religionis ementes autqꝫ pro ea aliquid recipientes excõmunicationis incurrunt exitium. fo.109.
Inhumanis dicitur qui ſeipſum nimis contemnit & in hoc peccare poteſt. fo.144.
Iniuriarum ordini prędicatorum vel minorum inferẽtes quibuſdam caſibus excõmunicantur. fo.114.
Iniuſtitia ſemper eſt peccatum mortale. fo.144.
Inquiſitores hæreticæ prauitatis duplici de cauſa excõmunicationem ratione officij ſui poſſunt incurrere. fo.64.
Inſipientia inquantũ oppoſitũ eſt ſapientiæ cauſat peccatũ. f.145.
Interdictum matricis eccleſiæ non ſeruantes excõmunicationis vinculo obligantur. fo.105.
Interdicti tpe terrã ſanctã indignis aperientes excõicantur. fo.92.
Ira quando ſit permiſſa & quando prohibita. fo.151.
Irregularis nõ ſemp dicitur peccator ſed penã ferre peccati. fo.152.
Iudex poteſt dupliciter in iudicijs offendere. fo.153.
Iudicans leuiter & per ſuſpitionẽ peccato ſubiacet. fo.207.
Iura dies ieiuniorum ſtatuerunt & conſuetudo. fo.134.
Iuramentũ cõminatorium quando periurium inducat. fo.178.
Iuramentũ falſum ſemper eſt peccatum mortale. fo.176.
Iuramento licito duo crimina contrariantur. fo.154.
Iuriſditionem prelatorũ eccleſiaſticorũ iniuſte vſurpãtes vel eos collectis vel tributis onerãtes excõicationis nexu prẽmũtur. f.89.

De litera L.

Latrones vnde ſortiantur denominationem. fo.155.
Lenones dicũtur perſone infames & deteſtabiles ratione peccati. fo.155.
Libertatis eccleſiaſticæ violatio ſemp pctm̃ eſt. fo.137.

Libertatem abſoluendi vel penas excommunicationis vel interdicti reuocandi a prælatis eccleſiaſticis vi vel metu corrūpentes excommunicationis morbo feriuntur. fo.90.
Literas apoſtolicas falſificantes vel aliter ꝙ ſunt exponentes vinculo tenentur excommunicationis. fo.79.
Literarum apoſtolicarum executionem impediens excommunicatur. fo.81.
Litigās iudicialiter pro temporalibus quadrupliciter peccare poteſt. fo.156.
Litigantes in curia romana non ſunt ſpoliandi nec aliqualiter impediendi: ſub pena excommunicationis. fo.73.
Litigioſus duplex peccatum incurrere poteſt. fo.156.
Loci ſacri fractor ſeu ſpoliator penam excommunicationis incurrit. fo.76.
Lucrum ex mutuo an ſemper ſit iniquum. fo.219.
Lucrum vſurarium duo pręſupponit ad hoc vt licitum reddatur. fo.219.
Ludus ad virium oſtentationem ex quo ſequi poſsit mortis exitium prohibitus eſt. fo.208.
Ludus dupliciter conſideratur. fo.157.
Luxuria conſideratur reſpectu venereorum ſuperfluitatem quæ duplex eſſe poteſt. fo.157.

De Litera M.

MAgiſtri ſcholarū tripliciter peccare poſſunt. fo.157.
Maleficij crimen qualiter committatur. fo.159.
Malitioſus quis dicatur & quando malitia ſit vitioſa. fo.159.
Mali alicuius actum permittere an aliquando ſit licitum. fo.178.
Malum alicui imprecans agit contra charitatem & peccat. fo.158.
Mandata papalia contemnentes vel in eis fraudem committētes excommunicantur. fo.98.
Manus violentas in clericum inijciens excommunicatur. fo.67.
Materia voti diuerſis reſpectibus eſt conſideranda. fo.214.
Mediator inter negotiatores poteſt iniquitatem multipliciter cōmittere. fo.183.
Medicus poteſt multipliciter in ſua practica peccare. fo.166.

Membri mutilatio poteſt eſſe licita & illicita:reſpectu diuerſorũ caſuum. fo.169.
Mendacium & ſimulatio equiparantur. fo.202.
Mendicans non poteſt abſq; cenſura excõicationis ad aliũ ordinẽ ſine ſpeciali ſedis apoſtolicæ diſpoſitione tranſmutari. fo.110.
Mens humana debet ab inquietudine vacare ne ſollicitudine nimia labatur in peccatum rationem omittens. fo.145.
Mentis diſtractio vel euagatio ſecundum apprehenſionum naturam eſt iudicanda. fo.61.
Mercantia ſolius lucri gratia exerciſata viturabilis eſt. fo.167.
Meretricium ſemper eſt peccatum. fo.167.
Mercimonialis ſocietas duobus caſibus eſt illicita. fo.202.
Miles poteſt tripliciter peccare. fo.167.
Miniſter communionis ſacramẽtalis multis poteſt inuolui peccatis. fo.32.
Modus eſt in reſtitutionibus obſeruandus. fo.190.
Monachi & moniales poſſunt multipliciter in ſuo ſtatu delinquere. fo.168.
Monachi in ſuis clauſtris abſq; abbatis licentia arma tenentes excommunicantur. fo.104.
Mutatio veſtis debiti & conueniẽtis vitioſa eſt:niſi cauſa rationabilis interueniat. fo.126.

De litera N.

NOtanda in materia vectigalium. fo.210.
Notarius poteſt ſuum officium exercendo diuerſimode peccare. fo.170.

De Litera O.

OBlocutio per quam amicitia vel pax interrumpitur peccatum eſt. fo.207.
Obſeruatio ſomniorum diuerſis reſpectibus redditur illicita. fo.203.
Obſeruatio aſtrorũ an & quando ſit vitioſa. fo.19.
Obſeruationum ſuperſtitio poteſt eſſe quadruplex. fo.206.
Ocioſitas periculoſa eſt quia vitiorum nutritiua. fo.171.
Odire bonum peccatum eſt in ſpiritumſanctum & omnino rationi & naturæ contrarium. fo.171.
Officium proprium corrũpẽs præuaricator eſt iuſtitiæ. fo.183.

Officia ſeu dignitates vrbis Romæ vſurpantes excõicationis onere prẹmuntur. fo.97.
Officiales ſtatuta in fomentũ vſuræ condentes excõicationis nodo vinciuntur. fo.96.
Officĳ parochialis vſurpatio excommunicationis penam meretur. fo.104.
Opinionis vſus quandoq; licitus: quandoq; illicitus. fo.172.
Opus vltra ſuam facultatem aggrediens tanq̃ præſumptuoſus maximum incurrit vitium. fo.182.
Oratio perfecta præſupponit attentionem: & aliter ſine attẽtione irreuerentiæ vicium eſt. fo.172.
Ordinãdi vel ordinati in eccleſiaſticis dignitatibus multipliciter offendere poſſunt. fo.172.
Ordinationes ab hæreſiarchis inditas approbantes vel recipiẽtes excommunicationis vinculo innodantur. fo.66.
Ordo debet in reſtitutionibus obſeruari. fo.190.
Oſculum poteſt eſſe honeſtũ vna cauſa & vitioſum altera. f.174.

De Litera P.

PAgas certas montis Genuẽſis emere an ſit vſura. f.223.
Participatio cum excõicatis quibus caſibus impune permittatur. fo.116.
Peccatum ſtupri quod dicatur, & q̃ ſemper eſt mortale. fo.205.
Peccatum ſodomiticum grauiſsimum eſt. fo.203.
Peccatũ quare dicatur veniale & in quo differat a mortali. fo.174.
Peccatum ſortilegĳ grauiſsimum eſt & hæreſis ſimile. fo.204.
Peccatum indignationis filia eſt ſuperbię & ideo mortale dici poteſt. fo.142.
Peccatum mollitiei diuerſimode conſiderandum. fo.168.
Peccatum inſenſibilitatis qualiter committatur. fo.145.
Peccatum præſumptionis grauiſsimum eſt. fo.183.
Peccatum inobedientiæ dupliciter incurritur. fo.144.
Peccatum inuidiæ tam a deo q̃ ab hominibus dãnatur. fo.151.
Peccatum hypocriſis dupliciter incurritur. fo.132.
Peccatum iactantiæ ſex circunſtantĳs quale ſit agnoſci põt. f.132.
Peccatum impudicitiæ diuerſis actibus cõmitti poteſt. fo.140.
Peccatum infidelitatis quibus modis committatur. fo.126.
Peccatum homicidĳ dupliciter poteſt incurri. fo.127.

Peccatum an poſsit in haſtiludio committi. fo.126.
Peccatum acediæ dupliciter conſideratur. fo.7.
Peccatum colluſionis qualiter committatur. fo.30.
Peccatum falſi multipliciter committi poteſt. fo.118.
Peccato pertinaciter inherens tanq̄ obſtinatus damnationis iter ambulat. fo.170.
Peccata mulieris peculiaria multa ſunt & diuerſa. fo.169.
Peccata multa poſſunt in miſſarum celebratione cõmitti. fo.168.
Peccata mentalia quinq; modis committuntur. fo.29.
Pedagia prohibita vel inſolita ab incolis ſuis exigentes excõicationis mucrone veniunt ferendi. fo.108.
Periculum vitæ propriæ non timens peccatum poteſt incurrere oppoſitum rationi. fo.151.
Periurium promiſſorium duobus poteſt committi temporibus. fo.176.
Perſequens eum qui rogatus aliquem in aliquam dignitatẽ eccleſiaſticam eligere & non eligit excõicationem incurrit. fo.86.
Perſonarum acceptio quando ſit vitioſa. fo.7.
Piratæ & curſores aut prędones maritimi anathematizant̃.f.74.
Pollutio dupliciter conſideranda. fo.179.
Præceps in ſuis actibus periculo ruinæ ſe exponit. fo.181.
Prædicatores in quibus communiter delinquant. fo.181.
Prædicatores ab officio prædicationis ob negligentiam in confeſſionibus reſpectu decimarum ſolu.commiſſam ſuſpenſi excõmunicantur ſi negligentia non purgata prędictum officiũ reaſſumpſerint. fo.105.
Prædo marinus grauiſsimo peccatorũ vinculo tenetur. fo.179.
Prælati poſſunt peccare ſuum gregem viſitando. fo.214.
Prælationis nomen indebite ſibi aſſumens vel vſurpans:& ſub illius prætextu falſum ſeminans excõicatus eſt. fo.67.
Prælatos eccle.hoſtiliter inſequentes anathematis vinculo innodantur. fo.71.
Præſcriptio quandoq; licita:quandoq; illicita. fo.182.
Præſulatus officium vſurpans excommunicatur. fo.106.
Proceſſus foro eccleſiaſtico competens non poteſt abſq; excõicationis cenſura impediri. fo.86.
Promiſſum non obſeruans an ſemper peccatum committat. folio.175.

De Litera Q.

QVantitas eſt in materia reſtitutionis conſideranda. fo.188.

De Litera R.

RApina differt a raptu: in eo ꝙ raptus reſpicit perſonam rapina vero rem. fo.184.
Religioſus temere ſuæ religionis habitum dimittens vel mutans excõicatus habetur. fo.102.
Religioſi communiter ſolẽt in tribus offendere & peccare. fo.184.
Repræſalia ſpecies eſt belli particularis in quo poteſt iniquitas cõmitti. fo.184.
Religioſi principum curias ob ſui ſtatus vel religionis perſecutionem inſequentes excommunicationis cathena tenẽtur. fo.103.
Religioſi vel religioſæ matrimonium contrahentes excommunicationis vinculo innodãtur ſimiliter & qui in gradibus prohibitis. fo.93.
Religioſi ſumptuoſa loca acquirere vel eis cõſtituta deſerere ſub anathematis pœna prohibentur. fo.99.
Religioſi clauſtrum exeuntes vt phiſicam vel leges audiant excõmunicantur. fo.95.
Repræſalias concedentes vel extendentes in preiudicium eccleſię excommunicationis baculo feriuntur. fo.85.
Res proprias ſuperflue diſsipans & prodigaliter conſumens viã ſequitur perditionis. fo.183.
Rei aliene iniuſta detentio rapina eſt & peccatũ iniuſtitiæ. fo.184.
Rem publicam tyrannice occupans peccato tenetur grauiſsimo. fo.208.
Romani pontificis electiones pręter ſimoniacam impedientes ipſo facto excõicationem incurrunt. fo.77.
Romanæ curiæ inobedientes vinculum excõmunicationis indubitanter incurrunt. fo.66.
Romanam curiam petentes aut ab ea recedentes ſub pœna excõmunicationis impediri vel qualitercunq; moleſtari prohibentur. fo.72.
Romipetas qualitercunq; mutilantes vel perſequentes excõmunicantur. fo.72.
Reſtitutio cui ſit facienda. fo.188.

Reſtitutio vbi fieri debeat. fo.189.
Reſtitutio non debet differri ſed citius quo fieri poſsit incipienda. fo.189.
Reſtitutionis caſus quaſi infiniti ſunt. fo.192.
Reſtitutionis faciendæ duplex eſt ratio. fo.184.
Reſtitutionis effectus eſt circa quidditatem conſiderandus. f.187.

De Litera S.

SAcerdos ſeculare exequens officium excommunicatus habetur. fo.111.
Sacerdos a caſibus per ſedem apoſtolicam ſpecialiter reſeruatis abſoluens excõicatur. fo.112.
Sacramentum confirmationis contempnens peccat. fo.45.
Sacramentalis communio quatuor prçſupponit ex parte ſumentis. fo.30.
Sacramentalis confeſsio multas ex parte confitentis prçſupponit conditiones. fo.33.
Sacramentalis confeſsio multis de cauſis tam ex parte cõfeſſoris ꝙ confeſsi venit iteranda. fo.39.
Sacramentalis confeſsio quare ex parte confeſſoris ſit iteranda. folio.41.
Sacramentalis confeſsio quas debeat habere conditiones. fo.42.
Sacrilegñ crimen tripliciter conſideratur. fo.194.
Sarracenis arma vel alia chriſtianitati nocitura deferentes excommunicantur. fo.75.
Satisfactio ſacramentalis an poſsit per alium adimpleri. fo.196.
Satisfactio vt pars pænitentiæ diuerſimode eſt cõſiderãda. f.195.
Sciſmatis crimen dupliciter incurritur. fo.197.
Scurræ infames dicuntur & vitioſi. fo.198.
Sectarum æmulatores vel opinionum ſæpe repræhenſibiles habentur. fo.171.
Seditioſi vnitatem bonam diſſoluentes peccato mortali ſe obligant. fo.198.
Sententiæ vel opinioni propriæ pertinaciter inherens peccare poteſt. fo.179.
Sermo indiſcretus poteſt in peccatum inducere proferentẽ. fo.137.

Seruitia vel obſequia communia perſonis eccleſiaſticis exhiberi impedientes anathemate mulctantur. fo.87.

Simoniaci in beneficiorum collatione vel adoptione indubitáter ſunt excommunicati. fo.109.

Solicitudinem ſalutis contempnens peccatum incurrit grauiſsimum. fo.170.

Sors demonum ſocietati innixa ſemper dãnabilis eſt. fo.203.

Spectaculum diuerſis modis, & cauſis prohibetur. fo.204.

Sponſalia tripliciter poſſunt eſſe vitioſa. fo.204.

Statuta obſeruare ſub pœna an ſit obligatorium. fo.174.

Secularia officia vendere vel emere turpe eſt, & pernicioſum. folio.171.

Statuta vel conſuetudines contra eccleſiæ libertatem condentes excommunicantur. fo.82.

Superſtitioſa imaginum obſeruatio dãnabilis eſt. fo.137.

Suſpectus de hęreſi tribus concurrentibus excommunicationem incurrit. fo.65.

Suſpenſio à diuinis officijs non ſemper eſt peccatum, ſed pœna peccati. fo.207.

De Litera T.

TEmeritas dupliciter conſiderari poteſt. fo.207.

Temeritas in iudicijs euitanda eſt & poteſt verti in peccatum. folio.154.

Tempus qualiter ſit in horarum canonicarũ celebratione conſiderandum. fo.131.

Terras & poſſeſsiones eccleſiæ romanæ impugnantes excommunicantur. fo.74.

Timor poteſt multipliciter peccatum effici. fo.208.

Tranſgreſsio cuiuſlibet præcepti liciti, & honeſti, peccatum eſt folio.180.

Triſtitia de alterius bono vel ꝓſperitate dãnabilis eſt & proprie vocatur nemeſis. fo.170.

De Litera V.

VEctigal poteſt diuerſis reſpectibus dici iniquum. fo.209.

Venationis vſus an & quando peccatum inducat. folio.211.

Venditio poteſt multis reſpectibus eſſe vicioſa. fo.212.
verberatio proximi dupliciter conſideratur. fo.175.
Verecundia poteſt in bonam, & in malam partem interpretari. folio.61.
Vitium ironiæ quod dicatur, & an ſemper vertatur in peccatum. folio.152.
Vitium concubinatus deteſtandum, & quare. fo.33.
Vitium ſcandali dupliciter committitur. fo.196.
Victualia vel alia Romanæ curiæ neceſſaria ſollicitantes nõ ſunt ſub anathematis pœna impediendi fo.75.
Vinculum ad ieiunium aſtringens quale ſit. fo.136.
Vindicatio ſemper eſt peccatum, & quid de mina. fo.168.
Violatio interdicti eccleſiaſtici ſemper eſt prohibita. fo.145.
Violatio votorum ſemper dãnabilis eſt. fo.214.
Violatio feſtorum in honorem Dei ſanctificatorum vitioſa eſt, & punibilis. fo.119.
Virginem mariam aſſerentes originali macula fuiſſe contaminatam excõmunicationis onere præmũtur. fo.113.
Voti diſpenſatio ſeu irritatio cui competat. fo.218.
Votorum omiſsio quandoq; vicioſa quandoq; non. fo.217.
Vſura mentalis dupliciter conſideranda. fo.222.
Vſura implicite cõmiſſa diuerſimode conſideranda. fo.220.
Vſurpatio iudicialis vexationis per conſeruatores mulctam meretur excõmunicationis. fo.101.
Vſus necromantiæ quo dæmonis inuocatur auxilium omnino prohibitus eſt. fo.169.
Vſus laruarum quibus medijs reddatur illicitus. fo.154.
Vſus matrimonialis coniugij multipliciter viciari poteſt. folio.164.

FINIS.

PECCATORŪ Sūmula Thomæ de vio Caietani, Cardinalis S. XISTI.

Aborſus diuerſimode cō/mitti dicit̃, & quā penā inducat.

ABORſus voluntari⁹, eſt peccatū homicidij: pfecti q; dem. ſi fœtus erat animat⁹ anima rationali. Et incurrit̃ propterea irregularitas: quia occiditur tunc qui vere eſt homo. Imperfecti vero, ſi fœtus adhuc non erat animatus anima rationali: quia tunc occiditur homo: non qui eſt, ſed qui generabatur, qui non eſt adhuc actualiter homo. Et eſt peccatum mortale: quia quantum in ſe eſt, ad hoc tendit vt tollat vitam hominis iam inchoatā. Non tamen incurritur irregularitas homicidij, quia nō eſt adhuc actualiter homo qui occiditur.

Abſolutio peccatorū ſacramentū pœnitētie cōcernentium debet eſſe formalis & hoc ex parte tam abſoluentis q̄ abſoluendi.

ABſolutio à peccatis quę in ſacramento pœnitentiæ fit eſt forma ſacramenti pœnitentie. Et conſiſtit (vt in cōſilio Floreñ. ſub Eugenio quarto legitur) in his verbis. Ego te abſoluo. Ait enim Forma huius ſacramēti, ſunt verba abſolutionis quæ ſacerdos profert quum dicit, Ego te abſoluo.

Vbi circa neceſsitatem, ſcito non eſſe de neceſsitate formæ illud pronomen, ego: ſicut etiam non eſt de neceſsitate in forma baptiſmi: quoniā ſubintelligitur in li abſoluo.

Et licet ad formam abſolutionis ſufficiat dicere, abſoluo te: decet tamen quędam antecedentia & conſequentia apponere dicendo, Dominus noſter Ieſus Chriſtus te abſoluat & ego autoritate ipſius te abſoluo à peccatis tuis, in nomine patris & filij & ſpiritus ſancti: Amen. Paſsio domini noſtri Ieſu Chriſti, & merita beatæ Marię ſemper virginis, & omnium ſanctorum, & quicquid boni feceris, & mali ſuſtinueris, ſint tibi in remiſsionem peccatorum tuorum in augmentū gratię, & prēmiū vitę eternę. Amen.

Circa mutationem ſcito, quod ſi mutatio fieret, ita ꝙ loco pronominis te, poneretur pronomen vos, cauſa honoris (puta ſi audiens confeſſionem epiſcopi vel regis, dicat, ego abſoluo vos: & ſimiliter ſi epiſcopus aſſuetus loq in numero plurali in pria perſona, audiens cōfeſsionem alicuius diceret: nos abſoluimus te) in vtroq; caſu & ſimilibus non fit ſine peccato huiuſmodi mutatio: quia recedit a verbis per eccleſiā determinatis in forma huius ſacramēti. Abſolutio tamen facta tenet, quoniam ex accōmodatione vſus idē ſignificatur per huiuſmodi verba quod ſignificatur per formā ſacramenti, abſoluo te.

Circa appoſitionem conditionalē, aduerte tripliciter poſſe conditionaliter proferri formam abſolutionis. Primo, reſpectu conditionis pręteritę: vt ſi confeſſor dubitat ſe protuliſſe verba abſolutionis, & dicat: *Si non es abſolutus, ego ab*ſoluo te. Et huiuſmodi conditionalis abſolutio in caſu dubīj ex ſuo genere non eſt illicita: ſicut nec baptiſmus in dubio ſic datus illicitus, eſt. Secūdo, referendo ad conditionem futuram: puta ſi diceret confeſſor: *Si reſtitueris*, aut ſi feceris talem pœnitētiam, aut aliquid huiuſmodi, abſoluo te. Et huiuſmodi conditionalis abſolutio cum intentione pręciſa nil aliud faciendi niſi quod dicit, nil valet: quia non eſt in poteſtate confeſſoris miniſtrantis ſacramentum, conferre nunc ſacramentum, & ſuſpendere illius effectum in aliud tempus implendæ conditionis. Sacrilegus ergo eſt abuſus iſte formæ ſacramentalis: fit enim iniuria ſacramēto, dum perficitur modo excludente fructum ſacramenti ex indebita intentione miniſtrantis. Et eadem ratione non poteſt ſacramentalis abſolutio impendi ſub ratihabitione: quoniam quod ſub ratihabitionis ſpe fit, quamuis voce tunc fiat, re tamen vt pendens ſit, ita vt poſsit & ratificari & irritari. Conſtat autem nō eſſe in poteſtate abſoluentis conferre nunc ſacramentū, & ſuſpendere effectum illius in tempus futuræ ratificationis, & exponere diſcrimini vt nullum ſit ſi irritetur. Tertio, ſi referatur ad cōditionem præſentem puta ſi vere promittis reſtituere, aut præſentare te ſuperiori, abſoluo te. Et huiuſmodi conditionalis abſolutio cum præciſa ſimiliter intentione ſi fiat, facta tenet, ſtante tunc cōditione. Errat tamen ſacerdos ſic faciens, quia præſumit ſub for-

ma dubia tradere quod Chriſtus mandauit ſub forma certa miniſtrari. De nullo enim magis debet curare abſolu͠es, quàm de contritione & ſatiſfactione pœnitentis:& tamen eccleſia abſq; cõditione aliqua credit pœnitenti dicenti ſe contritum,& habere propoſitum ſatisfaciendi, & abſolutionis beneficium impartitur abſq; conditionali nota. Vnde exterminãda eſt huiuſmodi ſuperſtitio ab eccleſia dei,intantum quòd ſi alicui commiſſa ſit à ſuperiori poteſtas abſoluendi à caſibus reſeruatis ſub aliqua conditione(puta concedo tibi facultatem abſoluendi ab homicidio,ſi abſoluendus fecerit talem pœnitentiam,puta peregrinationis,aut tantæ eleemoſynæ &c.(debet confeſſor nõ conditionaliter:ſed ſimpliciter & abſolutè, abſoluere pœnitẽtem præacceptantem talem pœnitentiam:quia nulla commiſsio poteſt alterare formam ſacramenti.

Circa reiterationem abſolutionis nota quod poteſt iterari ſuper omnino eadem peccata, ſed nõ poteſt iterari ſuper omnino eandem confeſſionem: quia ſuper eandem materiam proximam nullius ſacramẽti, forma iterabilis eſt ſine iniuria ſacramenti: quia ipſa iteratio atteſtatur inſufficientiæ prioris formæ: ſi enim prima vt ſufficiens haberetur,non iteraretur.Ac per hoc quum confeſſio teneat locum proximũ materiæ in ſacramento pœnitẽtiæ (vt in eodem concilio Floreñ. habetur)niſi multiplicetur cõfeſsio,non poteſt multiplicari abſolutio. Et quia poteſt homo pluries cõfiteri eadem peccata, poteſt quoq; pluries ab eiſdem abſolui.

Abſolutio penitẽtialis plura ex parte abſoluentis præſupponit quibus deficientibus inanis efficitur.

ABſolutio à peccatis ex parte abſoluentis, exigit vt abſoluens miniſter ſit ſacramenti pœnitentiæ:ac per hoc ſit ſacerdos habens autoritatem abſoluendi, vel ordinariã,vel ex commiſſione ſuperioris:vt in eodem Floreñ. concil. ſub Eugenio quarto habetur.

Vbi circa neceſsitatem aduerte non ſufficere ad miniſtrãdum ſacramentum pœnitentiæ eſſe ſacerdotem, ſed vltra ſacerdotalem poteſtatem requiri autoritatem aliã. Et hoc eſt quod communiter dici ſolet, quòd ſcilicet requiritur duplex poteſtas, videlicet & ordinis,& iuriſdictionis.Pote

ſtas enim ordinis habetur ex ſacerdotio: poteſtas autem iuriſdictionis habetur vel ex officio paſtorali, vel ex commiſſione eius qui eſt paſtor pœnitentis. Intãtum autem vtraq; iſta poteſtas requiritur, vt ſi altera deſit, abſolutio ſacramentalis ſit nulla propter defectũ miniſtri, ita quod ſi non ſacerdos abſoluit à peccatis, nihil fit: & ſimiliter ſi ſacerdos abſoluit eũ qui ſibi ſubditus nullo modo eſt, nihil fit.

Circa modos quibus ſacerdos habet poteſtatem iuriſdictionis in foro pœnitentiali, aduerte quod vltra duos manifeſtos modos ex parte autoritatis prælocatæ in ipſo abſoluente (ſcilicet vel ex officio ordinario, vt eſt epiſcopatus & parochia: vel ex commiſſione, vt alĳ à Papa vel epiſcopis, vel curatis, vel eorum officialibus aut vicarĳs ſolitis committere audientiam cõfeſsionum habentes autoritatem audiendi confeſsiones) inueniuntur quinq; alĳ modi ſeu caſus quibus ſacerdos ſortitur ſubditũ: ita quod poteſt penitentem ſacramentaliter abſoluere à peccatis: & ſunt, neceſsitas, libertas, facultas, licentia, & conſuetudo. Declaro ſingula.

Neceſsitas duplex eſt: ſcilicet vel ratione mortis, vel ratione cõmunionis. Quando in articulo mortis deficit confeſſor, poteſt quilibet ſacerdos illum abſoluere ab omnib⁹ ſuis peccatis ſibi confeſsis: vt habetur in capit. paſtoralis. de offi. ord. Quando verò imminet alicui neceſsitas communicandi, & deficit ei confeſſor, non poteſt propterea abſolui à quolibet ſacerdote: quia neceſsitas celebrandi miſſam, quæ maius quid importat quàm neceſsitas communicandi, non habet hoc priuilegiũ, ſed dimittit conſtitutum in tali neceſsitate intra terminos non habentium copiam confeſſoris.

Libertas in propoſito ſignificat non ſubiectionem alicui particulari, vt proprio ſacerdoti. Et tripliciter inuenitur. Vel quia perſona nulli ſubditur, vt perſona Papæ: & propterea cui ſe ſubĳcit, ille poteſt ipſum abſoluere à peccatis. Vel ratione ſtatus, quia ſcilicet nunquam in eodem loco permanent: ac per hoc nulli particulari miniſtro ſacramẽti pœnitentiæ ſubduntur, quum nõ ſit maior ratio quod ſubĳciantur vni magis quàm alteri: vt ſunt vagabũdi, qui ſcilicet vel nullibi habitant, ſed vagantur: licet alicubi domicilium cum vxore & filĳs habeant, communiter tamẽ ſunt in con

tinuo motu, ita quod etiam in Paſchate extrà inueniri conſueuerunt: hi enim perinde ac vagabundi quo ad ſacramenta pœnitentiæ & euchariſtiæ cenſentur, & abſolui à quolibet confeſſore poſſunt. Vel ratione materiæ, quia ſcilicet in tali materia nulli eſt ſubiectus cõfeſſori: vt contingit in peccatis venialibus, quia nullus tenetur illa confiteri, ac per hoc nulli propter illa confeſſori ſubditur a iure: & ideo quilibet poteſt à quolibet ſacerdote de peccatis venialibus ſacramentaliter abſolui.

Facultas eligendi confeſſorẽ à iure conceſſa eſt epiſcopis, & tam inferioribus quàm ſuperioribus, prælatis exemptis. vt in capitu. ne pro dilatione de pœnitẽ. & re. & conceditur multis ex ſpeciali gratia à ſummo Ponti. in confeſsionalibus propterea non eſt dubiũ hos poſſe abſolui à quo maluerint ſacerdote.

Licẽtia dupliciter datur. Vel explicitè: quũ curatus in communi dicit populo, Quilibet vadat ad confitẽdum cui vult aut ſpecialiter alicui dicit, Cõfitearis cuivis. & hoc nihil aliud eſt quàm dare licentiã eligendi ſibi confeſſorem. Vel implicitè. Et hoc contingit primo licentiando ſubditos ad peregrinandum. In hac enim peregrinationis licentia, implicitè claudi creditur licentia confitendi: quia confeſsio comes eſſe debet viatorum. Et hoc intelligo cum duabus limitationibus. Altera eſt, quo ad confeſsiones: & cõmuniones neceſſarias, vt Paſchales, aut ſolitas, quo ad eos qui ſæpe conſueuerunt confiteri & communicare aut celebrare. Et hæc limitatio intelligitur amplectẽdo tutiorẽ partẽ. Quia enim iſta licẽtia à doctoribus potius quàm à iure proficiſci videtur timeo illam extendere vltra ſolita tanquam præcogitata. Altera, quo ad confeſſores, qui ſcilicet in locis illis confeſſores ſunt aliorũ: huiuſmodi enim implicita licentia non videtur amplianda, vt faciat viatores melioris conditionis quàm incolas, vt ſcilicet poſsint ſibi eligere in confeſſorem quem volunt: ſed ſufficiat quod prouideat viatoribus quum extrà ſunt, vt poſsint tanquam incolæ confiteri & communicare. Vnde & in iure prouidetur de miniſtro euchariſtiæ pro peregrinis proculdubio licentiatis à ſuis curatis: vt patet in capit. præsbyter. de celebrati. miſſa.

Secundo, ſciendo & tacendo: vt quũ epiſcopus ſcit conſuetum eſſe vt canonici ſeu cu

rati ſui inuicem ſe abſoluant, & tacet. Quanuis enim nulla conſuetudine introduci poſsit vt quis poſsit ſibi eligere confeſſorem (vt dicitur in capitu. ſi epiſcopus. de pœnitent. & remiſsionibus in. vj.) ex hoc tamen quòd epiſcopus ſcit & tacet, & tenetur prouidere illis de confeſſore, tacita epiſcopalis licētia, robur dat abſolutionibus, & conſuetudo non concurrit niſi vt teſtis licentiæ implicitæ. Et ob huiuſmodi implicitam licētiam viatores ſine licētia curati poſſunt in Paſchate confiteri & communicare vbi ſe inuenerint, ſicut licentiati: ſi & vbi curatus conſueuit ſcrutari quis parochianus defuerit pœnitentiæ & communioni, & viatorum dicentium ſe vbi ſe inuenerunt confeſſos fuiſſe & cōmunicaſſe, factum probare: atteſtatur ſiquidem huiuſmodi conſuetudo implicitæ licentiæ, & piæ menti curati qua voluit implicitè ſuos confiteri & communicare extrà in caſu quo feſta Paſchalia contingeret extra peragere. Memini, aliàs me legiſſe, Eugenium quartum conceſsiſſe ſeu declaraſſe viuæ vocis oraculo, viatores vbi ſe inuenerint in Paſchate, cenſendos tanquam adeptos incolatum quò ad ſacramenta pœnitentiæ & euchariſtiæ: & ſecundum hoc non eſt opus in Paſchate huiuſmodi interpretatiua licentia, ſed poſſunt tunc ab illis confeſſoribus á quibus incolæ abſoluuntur, abſolui etiam à caſibus epiſcopalibus, prout epiſcopus loci diſponit. In reliquis autem omnibus ſupradictis licentijs explicitè vel implicitè ab epiſcopis ſeu curatis, non approbo poſſe licentiatos abſolui à caſibus reſeruatis epiſcopo: quia hoc eſt contra iuris diſpoſitionem. in. vj. de pœnitent. & remiſ. capit. ſi epiſcopus. vbi dicitur quòd epiſcopo dante licentiam alicui quòd confiteatur, non propterea concedit caſus reſeruatos. Si ergo licentia explicita non compræhendit caſus reſeruatos, multo minus licentia implicita ad illos ſe extendit. Conſuetudo non eligendi confeſſorem, ſed habendi curam animarum præſcripta, operatur vt tam Cardinales curam habeant familiæ ſuæ, & de eorum licentia ſui familiares confiteri poſſint cui volunt, quàm quicūq; alij huiuſmodi curam habentes poſsint ſimiliter abſolutionis beneficiū per ſe vel alium ſuis impartiri: poteſt enim huiuſmodi iuriſditio non minus

quàm aliæ haberi ex præſcripta conſuetudine.

Abſolutio nonnullis circonſtantijs indebitis impeditur, tam ex parte abſoluentis quàm abſoluendi.

ABſolutionis impedimenta multa ſunt. Et ideo aduertendum eſt poſſe illã impediri vel ex parte abſoluẽtis, vel ex parte abſoluendi. Impedit autem ex parte abſoluentis eccleſiaſtica cenſura, non quæcũq;, ſed irritans iudicis ſententiam: ita vt quãdiu reliqua geſta per cõfeſſorẽ tenẽt, abſolutio valeat. Et propterea licet excommunicatio aut ſuſpẽſio ſi cõfeſſor ſit excõmunicatus aut ſuſpẽſus, annullet abſolutionem abſolutè loquendo, quia tamẽ aliqui ſunt caſus in quibus geſta per confeſſorem ſic innodatum tenẽt, ideo ſcito quòd ex iure cõmuni ſecundũ cõmunẽ ſentẽtiam (ex.l.barbarius.ff.de offic.prætoris.) tenent geſta per huiuſmodi iudicem, vbi duo ſimul concurrunt, ſcilicet communis error facti, & titulus. verbi gratia: ſi ſacerdos excõmunicatus datus eſt ab epiſcopo in curatum, & cõmuniter non habetur ille pro excommunicato, propter hoc quia neſcitur illũ eſſe excommunicatum, geſta omnia per ipſum tenent. Concurrunt enim ibi ambo ſimul ſcilicet titulus publici officij, quia inſtitutus eſt ab epiſcopo, & communis error facti quia neſcitur ipſum eſſe excõmunicatũ. Et hinc habes quòd abſolutus à legitimo aliàs cõfeſſore habẽte impedimentũ occultũ, quod ſi ſciretur impediret abſolutionẽ, eſt verè abſolutus & coram deo & corã eccleſia.

Ex extrauaganti vero concilij Cõſtantieñ. cõſenſu vtentium cõprobata, in foro pœnitentiali tenent geſta per cõfeſſores irretitos quibuſcunq; eccleſiaſticis cenſuris etiam non occultis, niſi in duobus caſibus, ſcilicet propter notoriã percuſſionem clerici, vel propter publicam nominatim denuntiationem. Nam ibi conceditur receptio ſacramentorum ab excõmunicatis miniſtris, niſi altero dictorum modorũ fuerint excõmunicati. Et hoc in fauorem animarũ & innocentum, non in releuamen ipſorũ excõmunicatorũ. Licet enim ipſi miniſtri excommunicati abſoluẽtes damnationem incurrant: pœnitentes tamẽ abſolutionis beneficium cõſequuntur. Et hoc quantum ad fructum abſolutionis ſpectat, intellige, ſi & quando pœnitens excuſatur à peccato inducendi confeſſorem excõmunicatum

ad ſacramẽti miniſtrationem. nam nõ licet ſibi inducere illũ ad peccandum. Impeditur autem ex parte abſoluendi abſolutio ex duplici capite, ſcilicet ab intrinſeco ex ſacrilegio ſimulatæ vel dimidiatæ vel impœnitentis cõfeſsionis hoc eſt ſi quis ſimulat ſe cõfiteri, quia tunc deeſt confeſsio: ſimulata enim confeſsio, non eſt confeſſio. Et ſimiliter ſi quis ex verecundia, aut aliàs irrationabili cauſa aduertenter dimidiat cõfeſsionẽ, quia tunc nõ proponitur peccatum vt remiſsibile. nam impium eſt à deo & eius ſacramento dimidiam ſperare veniam. Et eadem ratione ſi quis impœnitentẽ ex intentione proponit ſeipſum quia vt nõn abſolubilẽ miniſtro Chriſti ſe præſentat: abſolui enim nequit quem non pœnitet. Et propterea irrita eſt in his caſibus abſolutio ex parte pœnitẽtis. Ab extrinſeco verò impeditur abſolutio ex parte abſoluendi, ſi pœnitens ſit excõmunicatus maiori, vel minori excommunicatione: nam commune eſt vtriq; excõmunicationi, excludere à paſsiua participatione ſacramentorũ. Nec hoc eſt vertẽdum in dubium. Vnde grauiter errant confeſſores abſoluentes prius à peccatis, & remittentes abſoluẽdos poſtea ab excõmunicatiõe. eſt enim hoc contra diſpoſitionẽ iuris cõmunis, expreſſe dicẽte textu, de ſent. excõ. ca. à nobis eſt ſæpe. quòd licet reputetur aliquis per ſigna pœnitẽtię abſolutus à deo, quia tamẽ apud eccleſiam adhuc abſolutus nõ eſt, communicandum ei non eſt in diuinis: & multò minus impendenda ſunt ei ſacramenta à quibus principaliter eſt excluſus. Nec excuſari poteſt hoc factum propter dictam extrauagantem cõſilij Conſtãtieñ. quoniam ibi expreſſe dicitur, excõmunicatos in nullo ſubleuari ob dictam gratiã: multum autẽ ſubleuarentur ſi participes eſſe poſſent ſacramẽtorum ante abſolutionem, Non ergo poteſt abſolui aliquis à peccatis antequam abſoluatur ab excommunicatione tam maiori quàm minori.

Vtrum autẽ ſi de facto fiat contrarium, abſolutio facta teneat, alia quæſtio eſt, multa enim fieri prohibentur, quæ tamen facta tenent.

Et dicenda ſunt ad hãc quæſtionem tria. Primũ, quòd abſolutio à peccatis, de facto ab excõicato ſuſcepta, non tenet quantum ad præſentẽ fructũ, quia ipſo actu ſuſcipiẽdi abſolutionẽ, obicẽ abſolutioni ponit excõicatus. nam per actũ

iſtum ingerit ſe paſsiue ſacramento à quo excluſus perſeuerat, quãdiu eſt excõicatus: & ſacrilegium cõmittit, contaminando quantũ in ſe eſt ſacramentũ pœnitẽtiæ. Licet enim excõicatus poſsit initiare ſacramentũ pœnitẽtiæ, exercendo act⁹ qui ſunt ſacramẽti materia, conterendo, confitendo, & ſatisfaciendo, nõ poteſt tamen perfectioni ſacramenti (quæ in forma abſolutiõis cõſiſtit) ſe immiſcere: quoniam à ſacramento eſt excluſus, non autem à ſacramenti materia. Quia igitur excõmunicat⁹, ipſo actu ſuſcipiẽdi abſolutionẽ contra abſolutionẽ pugnat, cõſequens eſt vt non abſoluatur à peccatis ſuis. Secundũ eſt, quód per accidens in aliquo caſu hmõi abſolutio facta tenet quãtum ad pręſentem fructum, quando ſcilicet excõicatus verè pœnitens, ob ignorantiam, iuris vel facti, non qualẽcunq;, ſed excuſantẽ eũ, abſolutionẽ à peccatis ſuſcipit: quia ſacramentum gratiam cõfert omni adulto offerẽti ſe non ponendo obicẽ. cõſtat autem huiuſmodi pœnitẽtẽ non ponere obicẽ, ex hoc quod ponitur ipſum laborare ignorantia excuſante à ſacrilegio quod excõicatus ſacramentũ ſuſcipiẽs incurrit. Et propterea quãuis teneatur iſte quęrere & obtinere abſolutionem ab excõmunicatiõe, nec poſsit interim immiſcere ſe diuinis, non tenetur tamen ad hoc vt iterum abſoluatur à peccatis: & hoc ꝑpter efficaciam ſuſcepti ſacramẽti, vt dictum eſt: iteratio enim ſacramenti non niſi propter effectũ ſacramenti fieri debet.

Et hinc habes vnde multorũ timoratas cõſciẽtias cõſolari poſsis in multis ſingularib⁹ caſibus, qui prudentiæ confeſſoris relinquuntur examinandi, & iudicandi ſecundũ prædicta duo ſcilicet quod fuerit verè pœnitens, & laborans ignorantia aut obliuione excuſante ipſum. Tertium eſt quód abſolutè loquẽdo, abſolutio ſacramẽtalis impenſa ex communicato valet: quia licet hmõi abſolutio ſit iure prohibita & illicita, nullo tamẽ iure ſancitũ inuenitur quod ſit nulla. excõicatus enim eſt excluſus à ſacramẽtis quantum ad hoc quód nõ poteſt licite ſuſcipere ſacramenta: non autem quantùm ad hoc quód ſi ſuſcipit, ſuſceptũ ſit nullũ. Si enim excõicatus ſuſciperet ſacramẽtum ordinis, confirmationis, matrimonij, aut extremæ vnctionis, nõ propterea irritum eſſet ſacramentũ ſuſceptũ. Pari ergo ratione non eſt irritum

ſacramentum pœnitentiæ ab excõmunicato ſuſceptum. Et ſimiliter quia excommunicati participatio in diuinis, dicendo horas canonicas in choro cum aliĩs, non eſt irrita (ſatisfecit enim præcepto de perſoluendo horas) conſequens eſt vt ſacramenti participatio nõ ſit irrita. Et licet huiuſmodi abſolutio in aliquo non habeat effectum, tunc propter indiſpoſitionem recipientis perſeuerantis in peccato mortali, habebit tamen effectum recedente peccato: & hoc propter vim ſacramenti, iuxta doctrinam Auguſtini.

Excommunicationis abſolutio tria preſupponit quibus non exiſtentibus nec ſequitur abſolutio.

Abſolutio ab excommunicatione, quãtum ad cõfeſſores ſpectat, ex parte formæ, tria habet conſideranda. primo, ſubſtãtiam. ſecundo, annexa. tertio, modum connexionis. Et quo ad primum ſcito, quòd nulla habet determinata verba: poteſt enim dicere abſoluens, & abſoluo te, & benedico te, & ſimilia debet tamen ſecũdum eccleſiæ conſuetudinem dicere, abſoluo te &c. Quò ad ſecundum ſcito, quòd ſolennis abſolutionis forma multa requirit, quorum aliqua requiruntur ſemper: vt aliquis pſalmus pœnitentialis cum precibus & verſiculis & oratione. Aliqua vero requiruntur quandoque, & quandoque non: vt verberatio, dum hæc dicuntur. omittitur enim in mulieribus & in locis publicis. Non enim decet mulieres verberari quum confitentur: ſimiliter nec quoſcunque alios in publico ſecretè confitentes. Similiter iuramentum de parendo mandatis eccleſiæ vel abſoluentis, in quibuſdam tantum caſibus requiritur. Et ſimile eſt de emẽda iudicium: iuramẽtum enim illud in magnis tãtum criminibus locum habet: emendam autem (hoc eſt ſufficiẽtem ſatisfactionem) quando pro notoria offenſa in aliquem excõmunicatus quis eſt, præſtare ante abſolutionẽ tenetur: & ſimiliter vbi expenſarum aut damni ratio habetur. Et ſi ſatisfacere nequit, tenetur dare idoneam cautionẽ, hoc eſt pignoratitiam vel fideiuſſoriam. At ſi nec horum aliquod poteſt, det cautionem iuratoriam ſatisfaciẽdi, quum poterit.

Et hæc oportet cõfeſſorem ſcire, non ſolum propter communes qui poſſunt accidere caſus, ſed propter euitandas cen-

ſuras Xiſti quarti, quum contingit in mortis articulo abſoluere à caſibus reſeruatis, in cœna domini &c. vt intelligat terminos, & ſciat ſecundum hæc ſe regulare. Igitur ſolenniter abſoluturus excommunicatum, præmiſſo aliquo horum ſi opus eſt, aut præmiſsis omnibus, ſi omnia requiri contingit, dicat confeſſor vnum pſalmum pœnitentialem cum gloria patri, kyrie ter, & pater noſter, & quatuor verſiculis: ſcilicet ſaluum fac, nihil proficiat, eſto ei, & domine exaudi: & orationem. Deus cui proprium: mutando li delictorum, in li excommunicationis, & poſtea abſoluat: dicens. Ego abſoluo te à vinculo excommunicationis, & reſtituo communioni fidelium, & poſtea mādet ei quod mandaturus eſt.

Quod ad tertium diſtinguendum eſt de annexis. Nam annexorum quædam ſunt cerimonialia, vt orationes: quædam iudicialia, vt cautiones. Et de cerimonialibus quidem conſtat quód ſunt annexa vt debita ſeruari, non tamen vt ſubſtantialia. Et propterea ſi is cui commiſſum eſt vt abſoluat in forma eccleſiæ, aliquem excommunicatum ſine cerimonialibus abſoluat, peccat quidē abſoluens ſine rationabili cauſa cerimoniali a omittens, abſolutio tamen valet: quia cerimonialia intelliguntur, tam inſtitui quàm committi vt cerimonialia, hoc eſt vt debita ſeruari: non autem vt neceſſaria ad ſubſtantiam abſolutionis.

De iudicialibus vero tria dicimus. Primum, quód regulariter ſunt annexa vt neceſſaria neceſsitate iuſtitiæ, ita quód non poſſunt omitti ſine iniuria: quia in præiudicium eccleſiæ ſeu partis huiuſmodi omiſsio vergit. Secundum, quód iudicialia dupliciter inueniuntur annexa abſolutioni. Primo, ex ſolo debito iuris communis, vt quia agitur de intereſſe tertij cui eſt ſatisfaciendum, vel aliquid ſimile. Et ſic ſi per abuſum ſuæ poteſtatis ordinarius potens abſoluere abſoluat, tenet abſolutio facta, quanuis malè & iniuſtè facta: quia abſolutio tunc fit contra ius tertij, & non contra ius conſtitutionis: vt habes in capitu. venerabilibus. de ſententia excom mnnicatio. in. vj. Secundo, ex debito illius canonis, vt cas non ille dat certum modum ſeu excipit: ita quód niſi concurrente tali conditione ſeu obſeruatione impendatur ab-

ſolutio. Et hoc multipliciter contingit. Vel per verba negatiua potentiæ actiuæ: vt ſi dicatur quod non poſsit abſoluere ante ſatisfactionem. Vel per verba negatiua potentiæ impersonaliter, vt ſi dicatur quod non poteſt impendi abſolutio ante ſatisfactionẽ. Et in his duob⁹ modis etiam verba ipſa canonis teſtantur limitatam eſſe potentiam ordinarij, ac per hoc irritam eſſe abſolutionem ſi aliter fiat. Vel per verba negatiua potentiæ paſsiuæ tantum: vt ſi dicatur quod qui inciderit in tale quid non poſsit abſolui niſi ſatisfaciat. Vel per verba negatiua non potentiæ, ſed actionis, vt dicatur: nullatenus abſoluatur ante ſatiſfactionem, ſeu niſi ſatiſfecerit. Et in his duobus & ſimilibus modis ambigua videtur quæſtio. Ex verbis quidem, quia non limitatur per illa poteſtas ordinaria: ac per hoc videtur relinqui locus abuſui poteſtatis ad illicitam abſolutionem. Ex ratione verò quia poteſtas ordinaria videtur potius regulari, ſtatuendo ſibi regulam ſecũdum quam abſoluere debeat, quam limitari, ne facile ordinariæ poteſtati derogetur. Oppoſitum autem ſuadet textus allegatus ex. vj. dicens. Abſolutio tenet, licet forſitã ſit iniuſta: quoniã et ſi contra ius litigatoris, non tamen contra ius conſtitutionis abſoluit. Vnde videtur vniuerſalis regula haberi duplex. Prima eſt, quod abſolutio cõtra ius tertij & non conſtitutionis, tenet. Secunda eſt, quod abſolutio contra ius conſtitutionis non tenet. Et quia hæc eſt tutior, & textui cõformior via, ideo hanc ſequendam puto. Et propterea in ſingulis canonibus excommunicationũ conſideret abſolutor conditionem ibi ſtatutam, vt ſeruetur circa iudicialia, & ſeruet illam ne erret, aut diſcrimini ſe committat. Tertium, quod in duobus caſibus obſeruatio iudicialium eſt adeò manifeſtè annexa abſolutioni, vt abſolutio ſine illis irrita ſit & inanis. Primus eſt, quando ius ſeu decretum explicitè irritat abſolutionem ſine his, vt fecit Sixtus iiij. in extrauag. et ſi dominici gregis. dicens: Et aliter impenſa abſolutio nõ valeat. Secundus eſt, quando ab homine alicui committitur poteſtas abſoluendi, cum verbis conditionalibus vel æquipollentibus de huiuſmodi cautionibus habendis: talis enim commiſſarius ſi excundo fines mandati abſoluat, nihil facit.

Excõicatio in materia abſolutiõis, qualiter ſit cõſiderãda.

Abſolutio ab excommunicatione quantũ ad cõfeſſores ſpectat ex parte poteſtatis abſolutoriæ, diſtinctione eget. Diſcernendũ eſt enim in primis an illa excommunicatio ſit lata à iure, vel ab homine, Vocatur autem à iure, quæcunq; à perpetuo ſtatuto lata eſt, à quocunq; ſtatutum illud ſit, & ſiue contineatur in iure cõmuni, ſiue in extrauaganti, ſiue in legibus ſynodalibus vel ſpecialibus. Quæ verò ab homine eſt, non eſt perpetua, ſed ſpirat cũ autore. Et ſi eſt à iure, diſcernendũ eſt an ſit reſeruata eius abſolutio, & cui: & tunc nõ poteſt cõfeſſor ab illa abſoluere, niſi de gratia ſpeciali fuerit cõceſſum. Si verò non eſt reſeruata, certum eſt poſſe confeſſorẽ autoritate epiſcopi ab illa abſoluere, ſi epiſcopus cõceſſerit omnes caſus ſibi reſeruatos, Si autem eſt ab homine (ſiue ſit generalis, vt quum excõmunicatur quicunq; ſciuerit vel fecerit tale quid: ſiue ſingularis, vt quũ excommunicatur Sortes) reſeruata regulariter eſt illius abſolutio latori, durante illius iuriſdictione. vnde ſine eius vel ipſius ſuperiori gratia nõ poteſt abſolui. Et ſcito hic, religioſum præſumentem de facto abſoluere ab excommunicatione lata à iure, incurrere excommunicationem: vt habetur infra in cenſuris.

Ab excommunicatione verò minore quilibet confeſſor, non autem quilibet ſacerdos, poteſt abſoluere. Primum horum patet ex capitu. nuper. de ſenten. excommu. Secundum verò manifeſtatur, quia excõmunicatio minor eſt vinculũ eccleſiaſticũ, & propterea exigit in abſoluente facultatem eccleſiaſticæ iuriſdictionis: purus autem ſacerdos habet ſolam poteſtatẽ ordinis: & ideo non poteſt abſoluere à vinculo eccleſiaſticæ excommunicationis minoris. Vnde licet quilibet poſſit ſe ſubdere cuicunque ſacerdoti pro abſolutione venialium, non tamen poteſt ſubdere ſe cuiq; ſacerdoti pro abſolutione ab excommunicatione minore quia ad venialia remittenda ſufficit ex parte abſoluentis poteſtas ordinis, quę eſt in quolibet ſacerdote: quia ipſa ſubiectio operatur iuriſdictionem talium quantum ad poteſtatẽ ordinis. Ad abſoluẽdum autem excommunicationis vinculum requiritur poteſtas iuriſdictionis eccleſiaſticæ quæ non conuenit ſacerdoti, ex hoc quòd vnus ſubdit ſe il-

li, ſed ab eccleſiaſtica pendet autoritate.

Abſoluere demum à vinculo ſuſpenſionis vel interdicti, ſi quando confeſſori committitur, poteſt vti huiuſmodi verbis. Ego abſoluo te à vinculo ſuſpenſionis &c. Nulla enim ſunt determinata verba ꝓ huiuſmodi forma.

Perſonarũ acceptio quando ſit vitioſa. Et ꝙ in tribus poteſt eſſe pernicioſa.

ACceptio perſonarum eſt peccatum, quia tollit æqualitatem iuſtitiæ. Eſt autem peccatum mortale, quando eſt pernicioſa. Frequenter vero eſt pernicioſa in tribus, hoc eſt in diſtributione communium bonorum, & beneficiorum eccleſiaſticorũ, & in iudicijs. Quum enim cõmunia regni vel ciuitatis officia, dignitates, ſeu honores diſtribuũtur, ita quod amicitiæ, vel cõſanguinitatis, vel factionis, aut alterius impertinentis ratio præfert minus dignos, ruit commune bonum. Nec minus ruina eccleſiæ manifeſta eſt, quum in beneficijs ac dignitatibus eccleſiaſticis minus digni præferuntur: quia amici ſeu familiares vel coniũcti aut ſeruitores &c. ſunt. Vniuerſum quoq; humanum genus grauiſſimè offenditur, ex eo quod actor aut reus in iudicijs in iure præfertur, quia potens, aut diues, aut amicus, aut &c. Peccatum hoc non ſolum animæ mors eſt, ſed ad reſtitutionem obligat iuxta reſtitutionum regulas: pro quanto iniuſtè impedit dignum ſeu digniorem, & præter hoc tenetur acceptor perſonæ de damnis conſequentibus huiuſmodi promotiones ſeu iniurias.

Peccatum acediæ dupliciter conſideratur. Et ꝙ bona ſpiritualia ſint bifariã diſtinguẽda.

ACedia dupliciter ſumitur: vel communiter, vt eſt nomen commune ad multas peccatorum ſpecies: vel proprie, vt eſt ſpeciale peccatum. Et communiter quidem ſumpta, ſignificat triſtitiam de ſpiritali bono: propriè autem ſumpta, ſignificat triſtitiam de ſpiritali bono diuino, hoc eſt ad charitatem pertinente.

Ad quorum clarificationem diſtingue bona ſpiritalia. Et vide primo ſpiritale bonum diuinum conſiſtere in amicitia inter deum & hominem: ac per hoc in idem velle & idem nolle cum deo, in conuerſari cum deo, in conuiuere & col-

loqui cum deo, & huiuſmodi. Et propterea quum quis eſt intantum elongatus ab amore cœleſtis patris & patriæ, vt quum audit aut cogitat ſtatutum ſibi eſſe vt ſit ciuis ſanctorum & domeſticus dei &c. de hoc triſtat̃, tunc peccat propriè peccato acediæ. Et ſi cum conſenſu rationis eſt huiuſmodi triſtitia, peccatum eſt mortale grauiſſimum, propinquum odio dei. Si vero de hoc nõ triſtatur ſecundum affectum, ſed ſecundum effectum, quia parum de huiuſmodi amicitiæ bono curat, negligens adipiſci illam, quia vacat delectabilibus humanis, peccatũ acediæ nõ ĩcurrit: ſicut nec plus amãs carnalia quàm deum, incurrit peccatum odĳ dei.

Vide deinde bonum ſpirituale cuiuſq; virtutis conſiſtere in actibus & exercitatione illius: verbi gratia: bonum ſpiritale iuſtitiæ in voluntate reddente ius vnicuiq;, temperantiæ in voluntate moderatè vtẽte delectabilibus ſecundũ ſenſum: & ſic de alĳs. Et propterea quum quis cogitat reddẽdum eſſe ius, aut abſtinendum ab immoderatis delectabilibus, aut aliquo huiuſmodi, & de hoc triſtatur, peccat quidem, quia triſtatur de bono virtutis. Et eſt peccatum hoc acediæ communiter dictæ: quia huiuſmodi triſtitia ſpectat ad vitium contrarium illi virtuti de cuius bono triſtitia eſt: puta ad iniuſtitiam, vel ad intemperantiam: & ſic de alĳs. Et eſt huiuſmodi triſtitia peccatum mortale, ſi eſt de bono virtutis neceſſario ad ſalutem, & cũ conſenſu rationis. Si autem ſine conſenſu rationis eſt, de quocunq; bono ſit, peccatum veniale conſtat eſſe: & ſimiliter ſi eſt de bono nõ neceſſario ad ſalutem, puta de liberalitate ad quam non tenetur, de veritate iocoſa vel officioſa tantum: quia ſicut deliberatè refutare hæc, non eſt peccatum mortale: ita nec deliberatè triſtari de his. Nam delectatiões & triſtitiæ ſunt bonæ vel malæ mortaliter, ſicut electiones: & propterea ſi deliberatæ refutationes non ſunt peccata mortalia, nec triſtitiæ ſunt mortalia peccata. Ex his habes, quòd cum quis triſtatur de ieiunio, oratione, feſtorum obſeruatione, & huiuſmodi: & propter huiuſmodi triſtitiam negligit ieiunare, orare, aut feſta ſeruare, peccat peccato acediæ: non vt eſt ſpeciale peccatum, ſed acediæ communiter dictæ, que non trahit peccatum in aliam ſpeciem.

Adulatiõis peccatũ tripliciter committitur: eſtq́ humanæ fragilitati valde nociuum.

ADulatio eſt peccatum quia eſt exceſſiua laus ſeu complacentia Verbis vel factis in communi conuerſatione. Et tripliciter poteſt eſſe peccatum mortale. Primo ratione materiæ laudatæ: vt ſi quis laudet aliquẽ de actu qui eſt peccatum mortale. Vel ratione finis, vt ſi quis laudet aliquem ad hoc vt noceat illi corporaliter, vel ſpiritualiter. Vel ratione occaſionis, vt quũ quis laudando fit alteri pręter intẽtionem ſuam occaſio peccandi mortaliter.

Et primo duo modi quia ſunt manifeſtè contra charitatem, ſunt inexcuſabiles. Tertius autem cum grano ſalis intelligendus eſt, menſurando occaſionẽ peccandi an ſit data vel accepta, & an ſit cognitum & cogitatum à laudante quòd is qui laudatur, ex huiuſmodi laude ruere ſolitus ſit in mortale peccatum: & rurſus an ex debito, an ſponte laudans laudet. In ijs enim quæ ſunt ex ſuo genere recta & pręter intentionem operãtis alius ruit, non modicam hæc faciũt differentiam, vt in materia de ſcandalo declarabitur. Quum enim aliquis debet ex officio aliquẽ de bono aliquo opere laudare, etiam ſi ſciat laudatũ in ſuperbiã mortalem ſe elaturum, non tenetur propterea deſiſtere à debito officio: poteſt tamen & debet deponere huiuſmodi ſcientiam de futura ruina illius, quia xij. horę ſunt diei, & poteſt in inſtãti homo illuminari & mutari à diuina miſericordia.

Eſt autem adulatio peccatum valde graue, & propter nocumenta maxima quæ affert humano generi (hinc enĩ facile, vt Hiero. ait, mentes hominum corrumpunt: & ad ea quæ laudantur quamuis criminoſa accenduntur & aſſueſcunt, intantum vt mala non ſolum deſinant haberi vt turpia, ſed habentur vt bona, & laude, honorẽ, ac præmio digna: quo quid peius?) & propter exceſſum diuinæ offenſæ: iuxta illud, Quoniam laudat peccator in deſiderijs animæ ſuæ, & iniquus benedicitur, exacerbauit dominũ peccator. Eſt autem pecatũ veniale, quando vel laudatur aliquis de malis venialibus, vel de bonis, ſola complacendi intentione, abſque ruina, vel etiam ob aliquam vtilitatem conſequendam vel non impediendam, vt de ſe patet.

Adulteriũ ſemper eſt peccatũ: & multa inducere poteſt incommoda.

ADulterium quantum ad crimen, eſt manifeſte peccatum mortale: quantum vero ad damnificationem, conſideratione eget. Duplex enim habet, quã uis non ſemper, annexũ damnum alienum, vel ſucceſſoris, vel hoſpitalis. Nam ſi proles ex adulterio ſuſcepta marito matris ſuccedit, vel ab eo dotatur, damnificantur hæredes legitimi. Et propterea vterq; adulter quia damni huius cauſa exiſtit, tenetur ſcd̃m vires ad ſatisfactionem: aut manifeſte, ſi negotium id patitur: aut ſub aliquo velamine, donando læſis per interpoſitam perſonam, aut per ſe quod poteſt. Verum circa huiuſmodi manifeſtationis negotium duo pẽſanda ſunt: ſcilicet periculũ, & ſpes. Si enim periculum ex manifeſtando adulterio imminet, occultè ſatisfiat vt melius poteſt, & reliquum diuinæ miſericordiæ reſeruetur: iuxta capi. officij̃s. de pœnitẽ. & remiſ. quia ſicut ceſſante iudiciaria coactione non tenetur homo perdere vitam aut libertatem vt ſatisfaciat debito pecuniario: ita nec tenetur perdere famam aut vitam in propoſito, vbi de ſola pecuniaria re agitur. Ceſſante autem periculo & vitæ, & famæ, & huiuſmodi, ſi non poteſt aliter ſatisfieri, ſpes fructus futuri ex manifeſtatione adulterij̃ penſanda eſt: puta ſi ſperatur, quod maritus poſtquam ſciet prolem non eſſe ſuam, dotabit illam, aut hæredem inſtituet: aut ſi ſperatur, quod proles audiẽs, propterea ingredietur monaſterium, aut aliquod aliud remedium proueniet. Nam ſi fructus nullus ſperatur, quia de iure nec maritus nec proles tenetur matri adulteræ credere in huiuſmodi, vana eſſet manifeſtatio adulterij̃.

Quò ad hoſpitalium vero damnificationem, duo conſideranda ſunt. Primum, quòd nullum peccatum eſt, prolem exponere vt in hoſpitali alatur, ad occultandum huiuſmodi adulteria: hec enim eſt vna ex rationibus, quare loca hec pia inſtituuntur. Secundum, quod ſi pater aut mater prolis non eſt indigens, debet & ſatisfacere hoſpitali (quia bona huiuſmodi hoſpitaliũ nõ in diuitum, ſed pauperum adminiculum ſunt: & quantum conſumitur à non pauperibus, tantum indigentibus adimitur) & prouidere proli

vt bene inſtituatur: tenentur enim parentes non ſolum ale re & veſtire, ſed inſtruere per ſe, vel alios prolem propriã.

Aduocatus poteſt octo modis in officio peccare.

ADuocati & procurato ris iniquitates ſunt octo. Prima eſt, aſſumere cauſam iniuſtam 'defendendam, ita quód nouit eſſe iniuſtam. Nec excuſatur ſi non advicendum, ſed aut ad differendum, aut ad con cordandum, ſeu pacta ali qua ineunda hoc facit: quoniam hæc omnia conſtat eſſe iniqua. Et ſimiliter non excuſatur, ſi iniquam cauſam in principali habens, vexat aduerſarium aſſumendo aliquod caput iuſtum: vt ſub hac iuſtitia gradiendo, principale iuſtum impediat, aut differat, aut etiam peruertat: oportet enim non ſolum me dium, ſed finem eſſe non iniquum. Sed heu apud mundanos bonus aduocatus eſt, qui de mala cauſa facit bonam. Secunda eſt, nolle, aut negligere ſcrutari merita cauſæ aſſumendæ, ſed qualiſcunque ſit, aſſumere illam tuendam: quia hoc eſt nõ curare an id quod facit, ſit iuſtum vel iniuſtum: quod eſt manifeſte contra charitatem.

Tertia eſt, proſequi cauſam iniuſtam quam á principio putauit iuſtam: quia huiuſmodi proſequutio iniqua eſt, vtpote iniuriam inferens aduerſario: debet enim deſerere cauſam, & monere partem vt cedat ſeu prouideat ſibi.

Quarta eſt, negligere ſtudere, ſiue ſcrutari merita cauſæ, & adhibere debita remedia: ignorantia enim tũc tantũ ipſum excuſat, quãdo & quod potuit & quod debuit, non omiſit. Quinta eſt, tacere iniquitatẽ propoſitæ cauſæ ſuo clientulo, qui putat ſe rationẽ fouere. Semper autẽ credendũ eſt putare clientulũ ſe fouere iuſtam cauſam, niſi cõſtet oppoſitum, quia quilibet præſumitur bonus &c. Huiuſmodi enim taciturnitas, doloſa eſt & iniurioſa clientulo & aduerſario. Sexta eſt, docere clientem proponere aut dicere falſum, aut doloſe & huiuſmodi. Septima eſt, exigere á clientulo plus quám debet. Et in his omnibus caſibus interuenit peccatũ mortale manifeſté, quia contra iuſtitiam charitatem'q; fit, niſi imperfectio actus ſeu nocumenti excuſet á mortali: ſicut in mortalibus cæteris imperfectio excuſare á mortali nõ du

bitatur. Octaua eſt, nolle, aut negligere aduocare in cauſa iuſta pauperis: quum ipſe aduocatus poſsit, nec appareat alius qui aduocet, & ſine eius adiutorio, pauper opprimi creditur. In huiuſmodi enim caſu tenetur ipſe aduocare ſeu procurare: ſicut medicus medicare, ſi in ſimili periculo eſſet pauperis ſanitas.

Alchymia quando ſit vitioſa: & quando non.

ALchymiſtarum ars, non eſt illicita ſine fraude, quia nihil repugnans rectæ rationi habet ſecũm ſe. Licet multi abutantur ea, aut imprudẽter nouis compoſitionibus ſe occupẽt, aut fatuè facultates in fumũ conuertant. Nec peccatum eſt, vendere rem per Alchymiam factam pro re que eſt: ſicut cæteras res quocũq; artificio factas, licitũ eſt vendere pro hijs quæ in veritate ſunt. Iniquum autem eſſet vendere illam pro re quæ apparet & non eſt, quoniam hoc eſt decipere proximum.

Ambitio quãdoq; in mortale: quandoq; in veniale peccatum imputatur.

AMbitio, hoc eſt inordinatus appetitus honoris, eſt manifeſtè peccatum. Non eſt autem mortale peccatum, niſi vel ex parte rei in qua appetitur honor: puta ſi quis vult honorari ob crimẽ aliquod. Vel ex parte finis: vt ſi conſtituatur in honore vltimus finis, puta ſi ob conſequendum honorem non curat quis offendere deum mortaliter, puta quia vult haberi vt deus, vel præferri alijs quibus non eſt præferendus in diſtributione cõmunium dignitatum: vel vult ob honorem quodcũq; aliud mortale: vel econtra honor deſideratur ad ſcelus aliquod perpetrãdum, puta ad tyrannidem.

Apoſtaſia tripliciter conſideratur: & an ſemp excõmunicationem inducat.

APoſtaſia eſt triplex: à fide, à religione, ab ordine. Et prima quidem manifeſtè peior eſt hæreſi, vtpote excedens ipſam, totaliter tollendo fidẽ. Et ideo ſubduntur proculdubio apoſtatæ à fide, excõmunicationi & reliquis pœnis hæreticorum. Apoſtatæ autem à religione, & excõmunicati ſunt ob habitus dimiſsionẽ, & in dãnationis ſtatu perſeuerant, etiam ſi ab excõmunicatione abſoluãtur, donec ad religionem regrediantur: quoniam

talis ſtatus directè contraria-tur religionis ſtatui, ad quem conſtat de neceſsitate ſalutis teneri religioſum ex ſuo ſolē-ni voto. Tertia verò apoſta ſia tunc propriè incurritur, quū ab ordine ſacro quis re-trocedit, ad ſecularem rediens ſtatum: quod cōſtat ſine mor-tali peccato non fieri, ob con-temptū iuris canonici & vo-ti, & ipſius ordinis ſacri, ex ſuo nomine manifeſte manci pantis hominem ad ſacri mi niſterij ſtatum. Quum autem aliquis non ex contemptu, à minoribus ordinibus ſeu pri-ma tonſura recedit, abijciens vitam & habitum clericalē, non proprie apoſtata dicitur, quia non eſt apoſtata: quia nō retrocedit à ſtatu firmiter mā-cipante diuinis, ſed quaſi am-bulatorio, ex indulgentia ca-nonū. Et ſi ex rationabili cau-ſa id facit (puta quia cogitur ducere viduam in vxorē, vel aliquid repugnans clericatui perficere) non peccat: quia nul lus errat dum rectam rationē ſequitur. Si vero ex humana fragilitate id facit, veniale pec catum incurrit propter ſuam inconſtantiam. Nec huiuſmo di peccatum efficitur mortale, ex eo quod deſeritur eccleſia-ſticum beneficiū ſimul cum minoribus ordinib⁹: quia nec ex canonici iuris, nec ex voti alicuius vinculo, nec ex natu-ra operis habet huiuſmodi re troceſsio vnde ſit pernitioſa. Iura ſiquidem hoc permittūt ſcd̄m indulgentiam, votum nullum eſt. Et ſi ex natura ope ris actus eſſet cōtra charitatē, nunquam poſſet quis licite à clericatu & beneficio recede-re, ſicut nunquā licet mentiri. [Imò plus ſequitur, quòd non poſſet hoc abſq; offenſa dei mortali fieri, vt de ſe patet.]

Arrogantia quandoq; ve nialis quandoq; mortalis eſt.

Arrogantia, qua ſibi quis quòd ſupra ſe eſt tribuit (ſiue illud pertineat ad ſcientiam, ſiue ad potētiam, ſiue ad bonam vo-luntatem, ſiue ad autoritatē) peccatum eſt, quia contra re-ctam rationem eſt. Sed mor-tale nō eſt niſi vel id quod ſibi vſurpat, ſit cōtra diuinam re-uerentiam: vt, rex Tyri, Deus ego ſum. Aut cōtra proximū: vt tyrannis, vel finis vltimus in huiuſmodi illatione pona-tur: quòd ex eo apparet, quòd paratus eſt ob illam non cura-re de diuinis aut eccleſiæ præ-ceptis. Vel in deſpectione con ſiſtat aliorū: ſicut Phariſæus, Non ſum ſicut cæteri homi-num: velut etiam hic publi-canus. Licet hoc ad ſecūdum

modum poſsit reduci: quia ex affectu arrogantis, quãuis non ex parte rei, vſurpatur ſuperioritas deſpectiua ꝓximi. Eſt ergo arrogantia mortalis, vel ex parte arrogatæ rei contra deũ, aut proximũ: vel ex parte finis in huiuſmodi elatione conſtituti: vel ex parte affectus in torquẽtis arrogantiam contra alios. Eſt autem frequenter venialis arrogantia, dũ abſq; præiudicio proximi, æſtimat quis ſe plus ſciẽtiæ, aut bonitatis, aut autoritatis habere, quàm habeat &c. Nec inter leuia peccata computandum eſt, quum quis ſe æſtimat meliorem quàm ſit: quoniam & ſpecies eſt ſuperbiæ (de qua ſcriptum eſt, Et mũdabor à delicto maximo) & obicẽ ponit ſtudio ad gradiendum iuxta mẽſuram ſuã in via dei: ſicut quum quis æſtimat ſe doctum, non curat diſcere.

Aſſaſsinus nomen quid ſignificet.

Aſſaſsinus nomen eſt æquiuocum: eſt enim nomen propriũ quorundam infidelium, qui facile inducebantur ad occidendos Chriſtianos. Et cõtra non ipſos vtpote infideles, ſed contra mandantes per ipſos aliquem Chriſtianum occidi. Innocen. iiij. in concil. Lugd. excõmunicationem promulgauit: vt habes in. vj. de homicidio pro humani. Eſt etiã nomen vitij, pro quãto apud quoſdam iuriſtas, ſeu vulgariter dicũtur aſſaſsini, qui pro pecunia occidunt hominem, ad alicuius inſtantiam. Et hi non compræhenduntur ſub cenſura dicta, quamuis digni ſint morte & temporali & æterna, quia conditor canonis de primis tantum loquitur, vt facile deduci poteſt & ex eo quod ſine additione, aliqua illos nominat (vtpote tũc temporis notos) & meminit eorum domini, & ex eo meminit opprobrij Chriſtianæ dignitatis, & nullius prætij ſeu mercedis.

Obſeruatio aſtrorum an & quando ſit vicioſa.

Aſtrorum obſeruatio ad natiuitates hominum & occurrentia humana, tripliciter peccato ſubijci poteſt. Primo, ſi ea quæ fidei chriſtianæ myſteria ſunt, tanquam ſubſint cœleſtibus cauſis habeantur. Secundo, ſi futura contingentia quærantur, ſeu habeantur vt certa ex cœleſtibus cauſis. Tertio, ſi electiones ſuas qs ſubijciat cœleſtibus cauſis, vt legi illarũ: ita quod vitam ſuam

actionesq; ſuas regulet ſcd̄m cœlos. Et quodlibet horū triū eſt ex ſuo genere peccatum mortale: quia primū eſt contra ſpiritalitatem Chriſtianæ religionis, quæ ſuper cœlos eſt, immutare potens etiam ipſos cœlorū curſus: iuxta id quod ſcriptū eſt, Confeſsio eius ſuper cœlū & terram, & experiētia teſtata eſt. Secūdū verò eſt cōtra veritatē doctrinæ Chriſtianæ, & liberi arbitrij, quo dn̄i ſumus noſtrorū operū. Tertiū eſt cōtra dignitatē gratiæ diuinæ legis ac humanæ mētis, qua ſup omnia corporalia ſumus cōſtituti. Et ſicut erraremus ſubijciendo nos paſsionib⁹ iræ, odij, ſpei, timoris, ita quòd haberemus impetus paſsionū pro lege: ita vilificamus nos ſi inclinationes cœlorū habemus pro lege: corpora em̄ ſunt, & per modū paſsionū inclināt nos. Si quis autē cœleſtiū influxuū cauſas vt inclinatiuas ad ea que ex corporibus pēdent humana, ſuſcipiat: nec errat, nec peccat: ita quod ex conſideratione aſtrorū timere, cauere, audere &c. aliquid quatenus ex corporibus pēdet, nullum peccatū eſt, ſeruato moderamine coniecturæ: vt ſcilicet homo, nō pro certo, ſed cōiectura habeat qcquid ex cœlo dicitur circa humanas actiones: non ea ratione quia caremus ſciētia aſtrorū: ſed quia nō ſubijciuntur actiones humanæ cœlo, niſi per indirectā inclinationē, hoc eſt niſi pro quāto pendent à corporibus. Secundū hæc igitur iudicare potes eos qui aſtrologorum iudicia ſequūtur circa humana. De aſtrorū autem iudicijs circa corporales effectus (puta ſanitatis, vel infirmitatis, fertilitatis vel ſterilitatis, pluuiæ vel ſiccitatis) nulla eſt quæſtio, quia hæc abſq; peccato fiunt: quoniam effectus quæruntur & reducuntur in ſuas cauſas naturales.

Aſtutia quo caſu vertatur in peccatū vel mortale vel veniale.

Aſtutia (hoc eſt ꝓgreſſus per ſimulatas, doloſas, ac fraudulentas vias ad effectum ſeu finē aliquem) eſt manifeſte peccatū. Et iuxta ſubiectā materiam inuenitur vel mortale, vel veniale peccatum. ſi enim nociua eſt proximo, inter mortalia computatur, ſicut & mendacium pernicioſum. ſi autē contra charitatem non militat, ſed officioſa tantum eſt, inter venialia computatur.

Auaritia diuerſimode cōſideranda.

AVaritia dupliciter ſumitur. Vel vt opponitur iuſtitiæ, & ſic ſignificat iniuſtã volũtatẽ accipiendi ſeu retinẽdi alienũ: & eſt manifeſte peccatũ mortale. Et iuxta hunc ſenſum, vſurarios, fures, latrones, negotiatores fraudulentos &c. auaros dicimus. Vel vt cõtrariatur liberalitati: & ſic ſignificat inordinatũ appetitũ pecuniæ: & ſic communiter eſt peccatũ veniale. Iuxta hunc ſiquidẽ ſenſum auari vocãtur tenaces, & parci in dando. de quib⁹ dicĩt, quòd auaro deeſt tam quod habet, quàm quod non habet. Et ſimiliter q̃ tota die ac nocte in anguſtijs aut laboribus ſunt, vt acquirant quibus nõ egẽt. Dico autẽ cõmuniter, quia tantus poſſet eſſe affectus ad acquirẽdũ aut retinendũ, quòd eſſet peccatũ mortale: puta ſi actualiter prę poneret acquiſitionẽ aut retẽtionem ſaluti animæ ſuæ, nõ curando propterea tranſgredi dei aut eccleſiæ præcepta. Simpliciter autem & abſolutè non eſt peccatum mortale ex ſuo genere, quia non eſt cõtra, ſed præter charitatem.

Audaces an & quare dicantur vicioſi.

AVdacia nomen eſt paſſionis animalis, ſicut & ira & timor. Et iuxta hũc ſenſum dicitur quòd fortitudo eſt circa timores & audacias. Sed tranſlatũ eſt audaciæ nomen ad vitiũ oppoſitũ fortitudinis virtuti per exceſſum. Iuxta quem ſenſum audaces reprehendimus, qui ſcilicet immoderatè audent. Et ſi pura eſt, communiter, eſt peccatum veniale: ſicut immoderata iracũdia & immoderatus timor, quia non contrariantur charitati, ſed à recta exorbitant rationis regula.

Diuinatio ſuperſtitioſa eſt: & Chriſtianæ religioni aduerſa.

ARuſpiciũ, Auguriũ, Auſpicium. Tria hęc pro diuinationibus ſuperſtitioſis ſumpta, Chriſtianæ religioni aduerſantur, vtpote ad ſacrilegas artes diuinatorias, quib⁹ idololatræ vtebantur ſpectantia: & propterea conſtat eſſe non ſolum cõtra charitatem, ſed quodãmodo contra fidem. Differentia tamen inter hæc eſt, quòd aruſpicium iniquitatẽ ſuã ſonat, pro quanto à ſacrificio ſeu ara non recedit. Augurium autem & Auſpicium ſi ſine damnatis artibus fiant, capiendo coniecturam futuri euẽtus ab audito garritu, aut inſpecto motu auium &c,

quãdoꝗ tolerari poſſunt: vel vt non mala, ſi debitæ adſint circunſtantiæ: puta quòd ex his nõ ſumatur niſi ſuſpitio ſeu cõiectura, & de his tantũ ad quæ cœleſtia corpora poſſunt ſe extendere: & quod ſicut in cæteris ſuſpitionibus prudenter ſe habet homo, ita & in iſtis. Vel vt venialia, ſi aliqua circũſtantia deſit: puta quia nimis credit aut timet ꝓpter huiuſmodi ſigna. Qui autẽ his ſignis adeò deditus eſt, vt pro lege ſuorũ operum habeat huiuſmodi ſigna, ſine cauſa Chriſtianus eſt.

Bellum quando dicatur iuſtum vel iniuſtum: licitum vel illicitum.

BELLVM iniuſtũ, ex ꝓpria ratione conſtat eſſe peccatum mortale. Circa quòd primo videdæ ſunt cõditiones ex quibus bellũ eſt iniuſtũ. Et quia ad iuſtũ bellum tria exigũtur (ſcilicet primo iuſta cauſa bellandi: ſecũdo autoritas indicẽdi bellũ: tertio recta intentio) ideo bellũ tripliciter cõtingit inueniri iniuſtum. Vel ex defectu iuſtitiæ in cauſa, vel ex defectu autoritatis in capite, vel ex defectu rectitudinis in intẽtione: quicunꝗ ſiquidem horum defectuum acciderit, bellũ redditur iniquum. Et quidẽ de iuſta cauſa Auguſt. dicit. xxiij. q. ij. Dominus noſter. Iuſta bella ſolẽt definiri, quibus vlciſcũtur iniurias: ſi gens vel ciuitas plectẽda eſt, quæ vel vindicare neglexerit quòd à ſuis improbè factum eſt, vel reddere quòd per iniuriam ablatũ eſt. De autoritate verò principũ. xxiij. q. j. quid culpatur. idem dicit: Ordo naturalis mortaliũ paci accommodatus hoc poſcit, vt ſuſcipiendi belli autoritas atꝗ cõſilium penes principes ſit. De rectitudine autem intẽtionis idem dicit ibidẽ: Nocẽdi cupiditas, vlciſcẽdi crudelitas, implacabilis animus, feritas bellandi, libido dominandi, & ſi qua ſunt ſimilia, hæc ſunt quæ in bellis iure culpantur.

Tu autẽ confeſſor, qui iuſtã cauſam belli certa ratione inuenire nequis, fide dignis credere potes. Principis autẽ nomine in ꝓpoſito intellige rempublicã perfectã: hoc eſt Papã, Imperatorem, regẽ, dominiũ liberum, hoc eſt quod ſuperiorem nõ habet, ſed eſt velut princeps. Intentionẽ quoꝗ malam, vitioſum reddere bellũ ſcd̃m alias cõditiones iuſtũ intellige: ſicut latronis quoꝗ iuſta punitio vitio-

ſa redditur, ſi ex odio iuſtitia exerceatur: peccatur enim ex praua intentione in opere iuſto. Et ideo ſola pœnitētia abo letur, nec opus reſtitutione: quoniam læſus latro vel debellatus, eſt iuſtè læſus, in nul loq́ꝫ iniuſtè dānificatus, quāuis ex parte animi iuſtitiam exercentis malitia affuerit, in ſuæ animæ damnationē nolens iuſtum iuſtè efficere.

Cauſa vero iuſta aut autoritas ſi defuerit in bello, non bellum ſed inuaſio de facto, cædes, rapinaq́ꝫ eſt. Secundo de militantibus in bello dubio conſiderandum eſt, dicendo quòd bello iuſto opem ferre, nullum peccatum eſſe cōſtat ſi certum eſt eſſe iuſtū. Si vero certum non eſt, ſubditi principis indicentis bellum excuſantur, obedientes domino ſuo: dicente Aug. xxiij. q. j. quid culpatur. Vir iuſtus ſi fortè etiam ſub rege & homine ſacrilego militet, rectè poteſt illo iubente bellare, ſi quòd ſibi iubetur, vel non eſſe contra dei præceptum certū eſt, vel vtrum ſit, certum non eſt: ita vt fortaſſe reum faciat regem iniquitas imperandi, innocentem autem militem oſtendat ordo ſeruiendi. Excuſatur ergo ſubditus in bello de quo neſcit an ſit iuſtū, ratione obedientiæ: ſicut etiam excuſatur miniſter iudicis occidens damnatum per ſententiam, ſi non continet errorem manifeſtum. Et vniuerſalis ratio quare obedientia in dubijs excuſat, eſt quia non eſt ſubditorum diſcutere conſilia definitionesq́ꝫ dominorum ſuorū: ſed præſumenda ſunt iuſta, niſi manifeſtam contineat iniquitatem. Non ſubditi autem non excuſantur. Nec excludo à ſubditis, milites illos mercenarios, qui ſub cōtinuis ſtipendijs regis alicuius degunt, tam pacis quàm belli tēpore: hi ſiquidem tanquàm ſubditi habēdi ſunt. Sicut miniſtri conducti ad exequutionem iuſtitiæ, non oportet eſſe ſubditos, ſic quòd ſint inde oriundi: ſed ſat eſt quòd inueniantur conducti ad officium iuſtitiæ, ad hoc vt excuſentur ſi contingat ignoranter exequi iniuſtam ſententiam.

Fac ergo confeſſor differentiam inter extraneos qui tempore dubij belli inueniuntur prius ſtipendiati ad bellica exercitia talis regis abſolutè, & illos qui tunc conducūtur. Nam primi reputantur tanquàm conducti ad iuſti belli miniſterium: & ordo ſeruiendi quo ſubeſſe regi noſcūtur, facit vt non ſit eorum diſcute-

tere adamuſſim iuſtitiam belli. Secūdi autem ſimiles ſunt illis qui ſub dubio iudice conduci vellent: quos conſtat nō tutē exponere ſe periculo iuſtitiæ exercendæ. Qui autē ſiue ſubditi ſiue non ſubditi, audito belli nomine non curantes de belli iuſtitia, ad pecuniæ ſonitum currunt, extra conſcientiæ ſcrupulos ſunt. manifeſte enim ſunt in ſtatu damnationis æternæ donec reſipiſcant: ſicut qui currunt ad clades & prædas, non ſoliciti de iuſto vel iniuſto. Tertio de reuocatione belli ſoluenda eſt queſtio illa: an poſt inchoatum bellum hoſte iniquo offerente ſatisfacere, teneatur habens iuſtum bellum deſiſtere à bello. Dicimus ſiquidem diſtinguendo tres ſtatus belli (ſcilicet principium, medium, & quaſi finem) quòd in principio belli (hoc eſt poſtquàm bellum eſt indictum, congregatum &c. ante tamen conflictum) ex quo vindictæ negotium adhuc eſt integrum, tenetur princeps admittere ſatisfactorem, & reuocare bellum. Et ratio eſt: quia bellare non eſt voluntatis, ſed neceſsitatis: vt Augu. dicit. xxiij. queſtio. j. noli. In propoſito autē ceſſat neceſsitas belli ex eo quòd offert ſatisfactio, re adhuc exiſtente integra. Sed eſto ſanus lector, & intellige hæc de ſatisfactiōe plena: hoc eſt nō ſolum iniuriæ ſeu rerum, ſed ſumptuum & damnorum &c. Poſtquàm autem ſemipræliatum eſt, & mortes hominum hincinde interceſſerunt, non tenetur habens iuſtum bellum reuocare bellū, propterea quia hoſtis nūc offert ſatisfacere. Et ratio eſt, quia habens iuſtum bellum, gerit perſonam iudicis criminaliter procedentis. Et qòud gerat perſonam iudicis, patet ex eo quòd prælium iuſtum eſt actus vindicatiuæ iuſtitiæ: quæ propriè eſt virtus principis ſeu iudicis: non enim eſt priuatæ perſonæ opus vindicare. ſcriptum eſt enim: Mihi vindictam. Quòd verò criminaliter procedētis: patet ex eo quod procedit ad cædem, ad ſeruitutemq́ perſonarum, & damnum rerum. hæc enī omnia iuſtum bellum infert: quāuis hodie à ſeruitute īter Chriſtianos abſtineatur. Manifeſtatur quoque idem, quod habens iuſtum bellum, non eſt pars, ſed ex ipſa ratione neceſſitate ad bellū efficitur iudex hoſtium ſuorum, ex eo quòd eadem ratiōe poteſt princeps in perturbatores ſuæ reipublicæ intraneos & extraneos vti

gladio propria autoritate: ſci-
licet ex ratione perfectæ reipu
blicæ. Non enim eſt perfecta
reſpublica, cui deeſt poteſtas
vindicatiua iuſtitia median-
te, ſiue contra perturbatores
reipublicæ intrinſecos, ſi-
ue contra perturbatores ex-
trinſecos. Et niſi ſic ſit,
quum par in parem non ha-
beat imperium, bella omnia
iniuſta eſſent niſi defenſiua.
Quia igitur habens iuſtum
bellum, gerit perſonam iudi-
cis procedentis ſecũdum vin-
dicatiuam iuſtitiam aduer-
ſus extraneos perturbatores
reipubli. & in medio belli iã
effectus eſt dominus cauſæ,
non exiſtente amplius inte-
gro negotio vindictæ, poteſt
(niſi miſericordia vti velit)
proſequi bellum, & vindica-
tiuam exercere iuſtitiam gla-
dio bellico. Sibi autem hoſtis
imputet, quòd reduxit ſe ad
eum ſtatum in quo iuſtitia
vindicatiua poteſt ab alienis
contra ſe exerceri. fuit enim
in poteſtate ſua offerre prius
ſatisfactionem. Et ſi con-
tra hoc inſtetur, quòd conti-
nuatio belli in hoc caſu non
eſſet neceſsitatis, ſed volunta-
tis: quoniam interrupta eſt ne
ceſsitas bellandi ex noua ob-
latione ſatisfactionis: reſpon
detur quòd huiuſmodi no-
ua oblatio ſatisfactionis non
habet vim interrumpendi ne
ceſsitatem belli iam ſemiacti:
quia non amplius ſpectat ad
habentes iniuſtum bellum,
ſatisfacere: ſed ſpectat ad eos
ſatiſpati ſecundum iudicium
habentis iuſtum contra eos
bellum. Ex eo namq; quòd
ipſimet habentes iniuſti bel-
li cauſam, noluerunt quũ poſ
ſent & deberẽt ſatisfacere, ſed
bellum committere, tranſlati
ſunt à iure rationis rectæ de
ordine ſatisfaciendi in ordi-
nem ſatiſpatiendi à iuſto bel-
lo. & propterea ex rectæ ratio
nis dictamine, non ex parte
reorum, ſed ex parte iuſtitiã
vindicatiuam exercẽtium pẽ-
det an vindicta continuanda
ſit gladio bellico, ſubijciendo
ſibi hoſtes & terram eorum
(quod eſt facere hoſtes ſatiſ-
pati) an via reſtitutionis ſeu
ſatisfactionis. Eadem ergo
neceſsitate qua cœptum eſt
bellum, continuari poteſt, ſi
principi videtur expedire:
quia neceſsitas illa non eſt in-
terrupta reſpectu cœpti belli
contra nolentes ſatisfacere in
ſtatu ſatisfactorio. Licet enĩ
mutata ſit voluntas reorum,
& velint poſtea ſatisfacere,
quia tamen non ſunt am-
plius in ſtatu ſatisfactorio, ſed
voluntariè ſubiecerunt ſe ſta-

rui ſatisfactorio (vt ſic loqui liceat) ideo perſeuerat prima neceſsitas & autoritas debellandi: ſicut apud dominum perſeuerat poſt habitum ſeruum pro debita pecunia autoritas retinendi ſeruum, quantumcunque ille vellet ſoluere quod debebat. Et hinc patet quod multo magis ex arbitrio principis iuſtè bellantis pendet continuatio belli quū bellum eſt quaſi in fine, licet offerant hoſtes ſatisfacere.

Quarto, de damnis ex bello illatis ſcito quatuor. Primo quod damna omnia ex iuſto bello illata non ſolum pugnātibus, ſed cuilibet mēbro reipublicæ contra quam eſt iuſtum bellum, abſq; peccato ſunt: nec ad reſtitutionem tenentur qui intulerunt, etiam ſi innocentes contingat per accidēs damnificari. verbigratia: ſi ciuitas aliqua ex iuſto bello in prædam daretur, liceret cuiuſq; ciuis bona diripere, licet aliquis eorum fortè eſſet innocens: quia ſententia iuſtitiæ bellicæ non tenetur diſcutere an aliqua pars reipublicæ ſibi in iuſtè hoſtis, ſit innocens: quia præſumitur tota hoſtis, & totam habet pro hoſte: & propterea totam damnat ac diripit. Et per ſe loquendo: ille iuſtè accipit, quamuis aliquis innocens per accidens iniuſtè patiatur: quæ enim ſunt per accidens, extra regulas ſunt: ſecùs autem eſſet ſi ex intentione ageretur contra innocentē. Notāter autem nominaui mēbra illius reipublicæ: quoniā perſonæ eccleſiaſticæ, quæ nō ſunt partes populi, non iuſtè diriperentur. Vbi ſecūdum prætereundum non eſt, quaſdam perſonas eſſe à iure canonico exemptas à damnis bellicis: quas habes extra de pace & treuga. c. innouamus. vbi dicitur: Innouamus vt presbiteri, monachi, conuerſi, peregrini, mercatores, ruſtici euntes vel redeuntes, & animalia quibus arant & ſemina portant ad agrum, ſecuritate congrua lætentur. Et xxiiij. q. iij. ca. paternarum. explicantur etiam oratores. Quos canones rationabiles ac ſanctos quantum ad id quod poſitiui iuris continent, an abuſus deleuerit neſcio. Verum per mercatores intelligo non negotiatores qui ibi reſident, ſed illos qui hoſpitantur aut tranſeūt: quoniam mercatores incolas non video melioris eſſe conditionis quàm artifices. Tertium eſt, quod bello exiſtente iniuſto tenentur omnes de damnis illatis: niſi ex ignorātia legitima excuſentur: quæ ta-

men non excuſat à reſtitutione ablatarum rerum apud ſe manentium, poſtquàm compertum eſt fuiſſe bellum iniuſtum. Quartum eſt, quòd ſiue iuſtum ſiue iniuſtum ſit bellum, debent ſeruare bellatores regulam Ioannis baptiſtæ illis datam: ſcilicet, Neminem concutiatis, neq; calumniam faciatis, & eſtote contẽti ſtipendĳs veſtris. Peccant ſi quidem mortaliter, opprimẽdo ruſticos, & hoſpitantes ad diſcretionem, imò ad deſtructionem, & alia huiuſmodi latrocinia committendo. Nec excuſantur quia nõ datur eis ſtipendium: quoniam ex hoc ruſticorum & ciuium res nõ obligantur illis. Nec diſsimulatio aut autoritas capitanei aut principis excuſat, niſi in pœnam ruſticis aut ciuibus iuſtè inflictam hoc fieret: qm̃ princeps debet ex prouẽtibus quos totus ſtatus proportionaliter tribuit, militibus ſtipẽdia ſufficienter tribuere, & nõ debent iſti particulares vexari. Lex enim iniuſta eſt ex forma, quæ non ſecundum proportionem grauat populum. Si tamen probata cõſuetudo obtinuit, vt ligna & paleas militibus hoſpites gratis tribuant, nõ damno: quaſi enim ſorte quadam contingit ob hoc quaſdã terras ſeu villas præ alĳs grauari.

Diebus feſtis bellum exercere an ſit peccatum.

Bellum exercere in diebus feſtis abſq; neceſsitate, peccatum eſt, propter inquietudinem diuertentem à ſanctificatione feſtorũ. Non tamen eſt mortale peccatum, ſi diuina non omittantur, puta miſſa: quia non eſt opus ſeruile. Et ſimile eſt iudicium de alĳs diebus quibus prohibitum eſt à ſacris canonibus præliari: ſcilicet in aduentu & quadrageſima &c. vt ĩ. c. treugas. extra de treuga & pace. ſi tamen iura hæc ſubſiſterent: nam abrogata per non vſum dicuntur.

Eccleſiaſtica beneficia appetere & procurare quando licitum ſit vel non.

Beneficium eccleſiaſticũ conſiderandum eſt primo quo ad ingreſſum tam de appetitu quàm de procuratiõe. Appetere ſiquidem eccleſiaſticum beneficium, ſiue curatum ſiue abſq; cura, nullum ex ſuo genere peccatum eſt, quoniam huiuſmodi obiectum eſt intra ordinem appetibilium recta ratiõe. & propterea Apoſtolus abſolutè dixit: Qui epiſcopatũ deſiderat, bonum opus deſiderat. Peccatum autem cõtingit ex

defectu alicuius circunſtantię requiſitæ:puta quis,cur,quomodo &c.Et quoniã frequentiſsime ſecũdum primam circũſtantiam in huiuſmodi appetitu peccatur,ideo Apoſtolus ſtatim ſubdit de circũſtantia quis,apponendo conditiones requiſitas ex parte perſonæ ad rectum appetitum epiſcopatus,dicens: Oportet autem epiſcopum eſſe irrepræhenſibilem &c. Et quoniam peccata ex parte circunſtantiarum facile patere poſſunt applicanti ad ſubiectam materiam:nos ad ſpecialia deſcendendo dicimus quòd beneficium plenè curatum (quale eſt epiſcopatus)tunc tantum ex parte perſonæ licitè appetitur,quando appetens nouit ſe habere cõditiones requiſitas ad epiſcopum:& ſimiliter nõ plenę curatum (quale parochia eſt) quum quis habet cõditiones requiſitas ad pręsbyterum parochialem & ſic de alĳs. Et hoc concurrentibus etiam ex parte perſonæ alĳs circũſtantĳs comparatiuis debitis.Vbi ſcito,quòd perſona appetens debet ſeipſam menſurare per reſpectum ad tria: ſcilicet ad regimen animarũ, ne præſumptuoſe ad artem artium relatum ſe inueniat: & ad oues quibus paſcendis vacaturus eſt,vt tãtum diſtet vita ſua ab illis,quantum vita paſtoris à grege:& ad alios quib⁹ tribui poteſt aut debet tale beneficium,ne ſe dignioribus aut æquè dignis anteponat. Et hic tertius reſpectus habet locum etiam in appetitu beneficiorum ſine cura.debet enim ſecundum rectam rationem appetitum ſic moderari,vt abſq; vitio acceptionis perſonarum appetat ſibi prouideri de beneficio in cõmuni vel hoc. De circunſtantia quoq; finis,aduertendum eſt ne beneficium appetatur propter finem malum: puta delicatam & opulẽtam aut ſplendidam vitam ex Chriſti patrimonio &c. & ſic de alĳs circunſtantĳs. Diſcernere autem inter peccatũ mortale & veniale in deordinato appetitu beneficĳ,nõ eſt difficile, præſertim ſi beneficium eſt curatum, & maximè ſi eſt perfecte curatum: nam ſi appetens paruifacit commenſurare ſeipſum ad artem artium(hoc eſt curam animarum)& alias commenſurationes poſtponit ob appetitum beneficĳ, proculdubio mortale peccatum incurritur: quia cõtra charitatem ouium Chriſti appetitur ſi beneficiũ eſt curatum, & contra iuſti-

tiam diſtributiuam ſaltem appetitur ſi beneficium non eſt curatum. Intellige lector quæ dico: nam ſi quis appetit ſimplici intentione beneficium communiter aut ſine cura, non cogitans de dignioribus ſe, non peccat: quia ſubintelligitur quód appetat habere licité. in hoc autem quód eſt habere licité, includitur quod detur ſibi ſine dei offenſa. Et ſimiliter ſi quis cogitat de dignioribus ſe, & non intendit illos impedire, ſed pro ſeipſo procurare vt habeat licite, nō peccat eadem ratione. poteſt enim contingere vt ſuperior ſanctè det illi qui minus dignus videtur & eſt abſoluté propter aliquas circūſtantias ſingulares tunc occurrentes, efficientes vt dignior pro nūc poſtponendus ſit.

Beneficium autem quodcunque pro ſe petere aut procurare, eiuſdem moris eſt, cuius eſt appetere illud. Et propterea quando appetere eſt damnabile, petere quoque damnabile eſt. Eget tamē aliqua circunſtantia petere, qua non eget appetere: quia eſt actus exterior qui poteſt ſcandalizare, & propterea eget maiori rectitudine. Et ſcias, quód à doctoribus petere regimen animarum ideo damnatur: quia vix poſsibile eſt vt homo integri ſenſus & rectæ mentis, reputet ſeipſum habere ſupradictos tres reſpectus perſonales: ſine quibus petere ſimpliciter & abſolute, eſt prǫſumptuoſum, ac per hoc indignum reddit petentem. Dico autem ſimpliciter & abſolute: quia tam appetere quàm petere ſecundū quid (hoc eſt ſi ſuperiori videtur expediens, cognoſcendo ſe indignum, cum tremore cōmittendo negotium deo, pro honore dei, & ſalute eccleſiǫ) non eſt pernicioſum, quamuis ſit veniale, niſi charitas moueat: quoniam hoc nō eſt petere, ſed offerre ſe ſi opus eſt. Et ſi charitas vere mouet, meritorium eſt: ſicut Eſaias, Ecce ego: mitte me. & Martinus: Domine ſi adhuc populo tuo ſum neceſſarius, nō recuſo laborem. Memento quoq; non verſari in magno periculo, qui indigens & idoneus cum tremore &c. ſe offert: petendo ſecundum quid beneficium vacans cum cura animarum imperfectè, puta parochiam: quia cura animarum propriè & plenè, ſolius epiſcopi eſt. In cuius ſignū & ſolus ſpōſus eſt eccleſiǫ, & nō pōt eccleſiā deſerere eūdo ad religionē. Reliqui enim ſunt

adiutores epiſcopi ad curam animarum. Contingit autem (& vtinam non ſæpe) appetentibus & petentibus beneficia, procuratio ſimoniaca per munus à lingua vel ab obſequio: de quibus inferius patebit, quũ de ſimonia dicetur. Beneficium eccleſiaſticum ſecundo conſiderãdum quo ad progreſſum eſt, & quantũ ad ſeruitium perſonale, & quantum ad prouentus. In beneficio ſiquidẽ de iure requirẽte reſidentiam, peccatũ eſt ſine rationabili cauſa non reſidere. Et ſi beneficium eſt curatum, non reſidere abſq; rationabili cauſa, peccatum cõmuniter mortale eſt: pro quãto dãnum infert animarũ, niſi propter imperfectionẽ actus excuſetur à mortali: infert enim contrarium naturali iuſtitiæ qua tenetur ipſemet ex ſuſcepto officio gerere ouiũ Chriſti curam: quæ regulariter ſine reſidentia non poteſt haberi vt debet, quum etiam præſentes & ſolicitè ſtudentes circa animas, vix regant vt tenentur. Iniuſtitia enim ex ſuo genere mortale peccatum eſt: quamuis propter imperfectionem actus ſit quãdoq; venialis. Eſt etiam contra debitam charitatem Chriſto. Nã amor eius non eſt apud eum, qui paruipendit quæ maxima ſunt Chriſti: ſalutem ſcilicet animarum ſibi cõmiſſarum. Etenim experientia teſtatur quàm male ſe habeant in ſpiritalibus & in temporalibus eccleſiæ Chriſtianæ propter abſentiam paſtorũ. Antiquum prouerbium eſt, tam quod oculus domini impinguat equũ, quàm quod optimum fimum veſtigia domini. Excuſare tamen poteſt abſentiam ſine rationabili cauſa à mortali impfectio actus, vel propter paruitatem temporis, vel propter paruitatem damni: & ſi quid eſt eiuſmodi. Peccatum quoq; eſt, beneficij eccleſiaſtici prouentus male expẽdere: vt patet. Mortale autem eſt, ſi eo quod ſuperfluit neceſsitati naturæ & perſonæ, mala diſpenſatoris fide abutitur: vt ſi inde ditat propinquos, aut in pompis & luxibus exponit, & alia huiuſmodi exorbitantia. & enormia facit: quia non dominus, ſed diſpenſator eſt eccleſiaſticorũ prouentuum: & debet primo ſui, deinde eccleſiæ, & propinquorũ, & aliorum indigentium curam gerere: non vt diuites alij fiant, ſed ne indigeant. Beneficium eccleſiaſticum tertio, quo ad multiplicationẽ cõſiderãdũ

derandum eſt quando eſt peccatum, & quantū. Ad quod diſcernendum noſſe oportet, quod multiplicare in vno beneficia, non eſt ex ſuo genere peccatū: quia ſi eſſet ex ſe peccatum, nulla vnquàm ratione liceret habere plura beneficia. Neq; eſt ex ſuo genere bonum aut indifferēs moraliter: quia ſonat quandā diſſonātiā ſcilicet plura ſtipendia dari vni. Regulare quippe eſt vt vnum vni detur. Sed eſt de genere nociuorū quæ ex adiuncta ratione poſſunt honeſtari ſicut percutere hominē, quod nec ex ſe peccatum, nec bonum, nec indifferēs mortaliter eſt, ſed ſonat malū hominis quod poteſt ex adiuncta iuſtitia propter bonū publicū &c. honeſtari. Accipere ſiquidem plura beneficia, ſonat quid nociuum eccleſiæ, & diminuendo miniſtros cultus diuini, & occupādo quod multorū deberet eſſe, & animarum quandoq; curam debitā impediendo. hæc enim nocumenta cōſtat ex pluralitate beneficiorū inferri ſanctæ eccleſiæ. Poſſet tamen talis neceſsitas aut ratio ſuperuenire, quæ aut tolleret huiuſmodi nocumenta, aut efficeret non eſſe inconuenientia: & ſic redderet pluralitatem beneficiorum licitā.

Et hæc ratio maxime ex parte eccleſiarum penſanda eſt: non enim propter bonū perſonæ, ſed propter bonū eccleſiarum tolluntur huiuſmodi inconuenientia.

Mortale autem peccatum in huiuſmodi pluralitate interuenit, quando non propter rationabilem cauſam obtinet quis multa beneficia incompatibilia: & vnus quidem occupat loca multorum: alij autem eſuriunt, &c. quia huiuſmodi pluralitas eſt iniuſta cōtra æqualitatem iuſtitiæ diſtributiuæ. Nec excuſatur peccatum mortale propter diſpēſationem papæ ſine rationabili cauſa: quoniam diſpenſatio Papæ cadit ſuper ius poſitiuum, & non ſuperius diuinum aut mortale. pluralitas autem beneficiorū ſine rationabili cauſa, eſt contra ius diuinum & mortale, quo cōmunia eccleſiæ bona diſtribui iuſtè debent partibus eccleſiæ. Nec obſtat, quod beneficiola plura dicuntur licitè dari vni: quoniam in omni genere ꝓpter imperfectionem actus minima excuſantur. Beneficiū ſiquidē adeò tenue quod non ſufficit ad ſuſtentandum miniſtrum, non eſt beneficiū niſi imperfectè: quoniā non poteſt ſana ratione inſtitui vt

vnum ſit in vnius ſtipendiũ. Et propterea de his minimis fit vt melius fieri poteſt, quo uſq; miniſter habeat ſufficienter vnde viuat: quoniam propter miniſtros ſunt beneficia, & non econtra.

Siſte tamen hic cõfeſſor pedem, circa iudicium illius qui iam cum diſpẽſatione ſine rationabili tamen cauſa habuit & poſſedit plura incompatibilia, ne præceps neges abſolutionẽ: oportet enim diſcernere, an iſte teneatur de neceſſitate ſalutis renũtiare reliqua reſeruato ſibi vno. quod non facile eſt, quãdo beneficijs bene prouidetur per vicarios.

Vbi ſcito, duo eſſe in hoc potiſsimum penſanda. Primum eſt damnum eccleſiarũ Secũdũ eſt inæqualitas diſtributorum beneficiorũ. Et quidem damnũ eccleſiarũ, quãtũ ad tẽporalia, & reparationem opportunã, ſiue tẽpli, ſiue paramentorũ &c. & numerum miniſtrorũ diuini cultus, & ipſum diuinũ cultũ, & miniſtrationẽ ſacramentorũ, facile cognoſci poteſt: quoniã hæc ſubiacẽt ſenſibus. Sed quantũ ad curã animarũ, ſi beneficia ſunt curata oportet hominẽ nõ ſeipſum fallere: quia quũ iſte det operam rei illicitæ ſcilicet cõſeruationi pluriũ incõpatibiliũ abſq; rationabili cauſa: non excuſatur ex illa cauſa illicita à reſidendo, ad vacandum curæ. animarum: ac per hoc ſibi imputatur corã deo etiam leuis culpa in dãno animarum. Et propterea et ſi poſſibile eſt, difficile tamen ac rarum videtur quod abſq; notabili damno eccleſiarum huiuſmodi pluralitas cõtinuetur. Et quando ſic accidit, negãda eſſet abſolutio: quoniam notabilis damni eccleſiæ cõſeruatio voluntaria, abſq; rationabili cauſa, non eſt abſq; peccato mortali. Ex parte autem iniquæ diſtributionis aduertẽdum eſt, quod nõ eſt idem iudicium de diſtributione quando fit, & poſt factũ. nam quãdo fit, clarum eſt iniuriã fieri dignioribus qui poſtponunẽ, & peccatum iniuſtitiæ diſtributiuæ committi. Poſtquàm autem diſtributio licet mala facta eſt, & epiſcopatus datus eſt minus digno, non periclitatur amplius diſtributio, ſed res diſtributa, puta epiſcopatus. In cuius ſignum conſtat nõ teneri iſtum minus dignũ ad renũtiandum epiſcopatũ: ſed ad bene regendum &c.

Ex hoc autem quod nõ ad diſtributionem, ſed ad beneficia diſtributa ſpectandum eſt poſt factũ, penſanda veniunt

tria. Primo, damnũ eccleſiarum quas habet: de quo dãno iam diximus. Secundo, dãnũ clericorum bene meritorum in illis partibus vbi ſunt hæc beneficia: qui deberent ex his beneficijs & honorari & paſci. Tertio, ſcãdalũ bonorum virorũ, qui vidẽt huiuſmodi exorbitãtes diſtributiones cõſeruari ab ijs qui in formam gregis Chriſtiani dati ſunt. inde enim alij ſimilia audent: & ſic in præceps ruit eccleſia Chriſti. Et propterea qui hæc paruipendit, quia ſic communiter à tot fit, & quia fortè Papa diſsipando diſpẽſauit, nõ eſſet abſoluẽdus: vt abſq; alia probatiõe clarè patet. Qui verò hæc æſtimat, prouideat opere & veritate, vt hæc mala nõ ſint: alioquin tepidus eſt & euomendus.

Beneficia eccleſiaſtica ſemper ſunt dignioribus & magis ſufficientibus conferenda.

Beneficium demũ eccleſiaſticum, non ſolũ idoneo & digno, ſed etiã ita vt dignior non poſtponatur, conferri debet ſecundum deum & conſcientiã, quãuis ſecũdum iura ſufficiat eligere dignum. Et ratio eſt, quia vitium acceptiõis eſt perſonarũ poſtponere digniorem, nũc, hic, & ſecũdum cæteras circũſtantias. Et hoc intellige quando collator liberè habet in ſua poteſtate prouiſionem. nam vbi ſola cõfirmatio electi aut præſentati à patrono ſpectat ad eum, ſufficit quòd detur digno: quoniam ex hoc ipſo qđ electus aut præſentatus eſt, tã quam dignior habetur. Et ſimiliter quum renuntiatur beneficium in fauorem alicuius, ſufficit collatori quòd ille ſit dignus: quoniam æquitas præfert alijs illum tunc pro ſic vacante beneficio. In cuius ſignum nullus conqueritur, quando per viam renuntiationis digno confertur beneficium, quantumcunq; digniori conferendum fuiſſet ſi alia via vacaſſet. Et hæc omnia intellige de beneficio formaliter: hoc eſt, quatenus eſt beneficium honoris, & prouentus bonorum temporalium: nam ſic ad regulas diſtributionis communium bonorum reducitur. Dico autem hoc, quia ſi ad principale ſecundũ veritatem in beneficio inuentum (hoc eſt officium paſcendi, miniſtrandi diuina, perſoluendi &c.) ſpectetur, non eſſet diſtributio bonorum, ſed malorum, hoc eſt onerum. Et ſufficeret eligere dignũ: quoniam ceſſat ibi ratio acceptionis perſonarũ, qua in bo-

nis dignior poſtponitur.

Conferre autem pueris eccleſiaſtica beneficia, exiſtentibus alijs adultis idoneis, non ſolum inexcuſabile, ſed intolerabile videtur. tum quia pueri ſunt ſolum idonei in ſpe: adulti autem in re: tum quia officium diuinum deuote & ſtudioſe perſoluere nequeũt: quum nec humana officia valeant exercere, niſi vt pueri: & tamen beneficiatorũ nullus excuſatur ab officio diuino. Nec eſt verum, quod ſecundum iura canonica concedantur beneficia pueris: imo expreſſe hoc reprahenditur. extra de præbẽ. ca. ſuper inordinata. Et ſi alicubi ſunt ordinatæ aliquæ præbendæ pro pueris, vide illorum ſtatuta: & vt puto inuenies quod nõ ſunt beneficia eccleſiaſtica, ſed quædam prouiſiones ad ſuſtentandos & alendos pueros ĩ ſeruitio eccleſiaſtico. Vnde non tenẽtur tales ad officiũ diuinum: ſed ad id ad quod ſunt quaſi conducti.

Beſtialitas in moribus cognoſcitur. beſtialis enim homo non percipit que dei ſunt.

Beſtialitas in moralib⁹, eſt genus vitij pluſquã humani. Et multis materijs communis eſt, in quib⁹ efficiẽ homo ſicut beſtia, vel in conuerſando, vel in comedendo, vel in coitu, vel in perſequendo ſeu occidendo. Et conſtat propterea ſemper eſſe peccatum, ſi tamen mentis compos ſit. Et communiter eſt mortaliſſimum, niſi propter imperfectionem actus: vt ſi quis ambulet manibus & pedib⁹. Beſtialitas eñ hæc venialis eſt, turpiſsima tamẽ, niſi ioci gratia fiat,

Blaſphemia deum habens pro obiecto ſemper eſt peccatũ mortale.

Blaſphemia peccatum mortale grauiſsimum eſt: quia eſt contra deũ. Et conſiſtit in dicẽdo aliquid quod deo non conuenit: puta deum eſſe iniuſtum. Vel negã do aliquid quod deo conuenit: puta deum non curare de noſtris. Vel attribuendo quod deo ſoli conuenit, creaturę: puta quod diabolus eſt omnipotens: aut quod fatum regit omnia. Vel deo aut ſanctis iniuriam irrogando: puta male dictus ſit &c. Et ad hunc modum reducitur blaſphemia irrogantium iniuriam deo aut ſanctis, dum indignati reſonant membra eorum pudenda: ſiue quæ habent, ſiue quæ non habent. Et ſcias, quod licet blaſphemia multos habeat gradus (dum gra-

uior eſt contra deum, quàm contra beatam Virginem: & hæc grauior quàm contra ſanctos: & rurſus grauior eſt quę ex affectu deteſtatiuo dei aut ſanctorum, quàm quę ex paſſione extranea aut mala conſuetudine: quaſi non ſit virilis animi qui loquitur ſine blaſphemia (vt videt apud multos inoleuiſſe) omnes tamen ſunt eiuſdem ſpeciei. Nec vnquàm excuſatur quis à mortali, ſi ſit mentis compos, niſi inaduertentia eſſet in cauſa: hoc eſt ſi ex lapſu linguæ protulit verbum blaſphemum, non aduertendo ſenſum verborum: ita quod ſi aduertiſſet, certus eſt quod non dixiſſet: tūc enim fuit blaſphemia non formaliter, ſed materialiter tantum. Scito quoq;, qđ dicere ad ſanguinem dei vel ad corpus dei: ſiue inuocando per modum iniuriantis: ſiue reſonando in rixa aut turbatione contra aliquem, non eſt blaſphemia: quoniam poſtq̄ verbum caro factum eſt, deus habet & corpus & ſanguinē. & nō dicitur per modum iniuriantis, quamuis irreuerenter, quum ſecundo modo dicitur. Et propterea peccatum eſt graue, non tamen mortale: quia non contra, ſed præter deum eſt, & tanto grauius, quanto frequentius.

Criminis falſa impoſitio ſemper eſt peccatum mortale.

CALVMNIA (hoc eſt falſa & malitioſa impoſitio criminis) peccatum eſt in proximum: qđ non ſola pœnitentia abluitur, ſed oportet ſatisfacere offenſo proximo. Si autem ex errore imponit quis falsò alicui crimen: calumnię quidem vitiū formaliter non incurrit, ſed materialiter: & tenetur tā ad pœnitentiam peccati, quàm ad ſatisfaciendum offenſo & læſo: quoniam in culpa fuit errando. Non enim debebat aſſertiuè proferre id, in quo errasse ſe poſtea comperit: & incautus præcepsq; fuit, aſſerendo illud quod non cōſtat eſſe verum, in preiudicium præſertim proximi.

Cambium quadrupliciter conſiderandum.

CAmbiorū genera ſunt quatuor. Quædam vera & realis, quibus moneta in vno loco ac tempore recipitur, & alio loco ac tempore redditur, prout in loco redditionis tempore reſtitutionis marca auri valet. Et in his nullum eſt peccatum, ceſſante omni dolo & fraudē.

Veruntamen quum hæc ad prolixius tempus fiũt aut pro trahunt, vt ex diſtantiori tem pore plus lucri habeatur, ad vſuram declinant: quia cùm temporis quo pecunia occupata tenetur, ratio habetur: ad eum vſuræ modum digreditur quo tempus vendi dicitur. Quædam vero ſunt nõ vera, ſed palliata, & ſolo nomine cambia: quibus indigẽs Romæ pecunia, accipit pecuniam reſtituendam non Lugduni, ſed Romæ iuxta valorem cambiorum Lugduni in ſequenti feria: ſeu quouis alio modo fictio cambĳ fiat. Et hæc ſunt manifeſte iniqua: quum verè ſit ibi contractus mutui cum tali intereſſe.

Quædam vero ſunt quib⁹ pecunia Romæ data, per literas cãbĳ ſoluitur alibi. Et hæc ſunt licita, ſi ſeruato ſolito, moderato tamẽ lucro nũmulariorum fiunt. Quædam demũ ſunt cambia ad minutum: puta quum pro ducato dantur decem argẽtei, aut ecõtra. Et in his moderatũ quoq; lucrum non dãnatur: iuxta diuerſarũ patriarũ cõſuetudinẽ

Caſuum reſeruatio ſuos gradus obtinet.

CAſus reſeruati ſedi apoſtolicæ clari ſunt. Nam ſunt ſoli quos eccleſiaſtica cenſura (hoc eſt excõmunicatio) reſeruat apoſtolicæ ſedi quos infrà habes in verbo, excommunicatio.

Caſus vero reſeruati epiſcopo ambigui ſunt. Et propterea ſequendo regulam, dimitte incertum, & tene certum. Et niſi priuilegiat⁹ in hoc ſis, cõforma te in qualibet dioceſi conſuetudini, ſeu ſtatuto illius eccleſiæ, quoniam conſuetudo dat & tollit iuriſdictionem in huiuſmodi. Et ſcito quòd ſi excommunicatus ob ſimoniam, verbi gratia, obtinuit à Papa abſolutionẽ ab excommunicatione, poterit confeſſor ſimplex ipſum abſoluere à peccato ſimoniæ: quia ex quo ratio reſeruationis ceſſat, conſequens eſt vt ipſa reſeruatio annexi peccati ceſſet. Et ſimiliter ſi quis ſemel abſolutus eſt à reſeruatis, quamuis inefficaciter quo ad ſalutẽ animæ ſuæ (puta quia incontritè, poteſt poſtea iterũ confitendo à ſimplici cõfeſſore abſolui etiam ab illis reſeruatis: quia ex quo ſemel beneficium abſolutionis cõceſſum & executioni mandatum eſt legitimè in foro eccleſiæ, rationabile eſt vt non habeatur amplius pro reſeruato: vtpote ſemel cognitum & iudicatum ante tribunal cui erat re-

ſeruatum.

Chorea quibus caſibus li .cita aut illicita ſit.

CHorearum peccatum cautè conſiderandum eſt: quoniam choreas ducere ex ſuo genere non eſt peccatum. Nam ſi ex ſuo genere eſſet peccatum, ſemper formaliter loquendo eſſet peccatum. quod conſtat eſſe falsum. nam in nuptiis & publicis lætitiis licitæ ſunt choreæ.

Quia igitur choreis peccatum nõ ineſt per ſe, ſed per accidens, non ſunt damnandæ choreæ: ſed accidẽtia mala quæ à malis abutentibus bono immiſcentur. Et quoniam infinita poſſunt vni accidere, extra rationem ſcientificæ doctrinæ eſt de accidentibus docere.

Propter inſtructionem tamen puſillorum ſcito, quòd ex tempore (puta die feſto) chorea non fit mortalis: quia non eſt opus ſeruile: imò imprudenter arcentur à choreis ruſtici feſtis diebus chorizare aſſueti: qui niſi occuparentur choreis, vacarent ocio & malis machinationibus perturbatiuis reipublicæ. Et ſimile eſt de ſimilibus iudicium.

Ex frequentia quoque chorea non fit mortalis, vt patet: ſicut nec frequentia conuiuii facit illud mortale.

Ex periculo vero prouocationis ad libidinem, vnuſquiſque ſeipſum menſuret, & videat ſi exponit ſe periculo. Ego ex genere actus periculum non cognoſco: quoniam actus choreæ non eſt libidinis, ſed lætitiæ. Et propterea ſi ex qualitate perſonæ periculum alicui imminet, prouideat ſibi ſicut debet cauere ſibi ab aſpectu mulieris, ſi ex aſpectu ſibi cognoſcit imminere periculum. Ex actibus deinde leuitatis qui quandoque ibi immiſcentur (dum aliquis intorquet digitos mulieris cum qua choream duxit) non plus quàm veniale peccatum incurritur. Et ſimile eſt iudicium de multis vanæ lætitię actibus & verbis ſi contingit choreis immiſceri. Ex praua autem intentione (puta ad inceſtum aut adulterium prouocandi) & ſimiliter ex impudicitiis, non ſolum choreas, ſed eleemoſynas & eccleſiaſtica officia conſtat eſſe peccata mortalia. Conclude ergo choreas non eſſe ex ſe malas: licet ſępe afferãt peccata venia-

lia vanitatis.

Clerici in multis differrẽ debent a laicis: quibus deficiẽtibus peccatur.

CLericorũ peccata ſpecialia ex tranſgreſsione iuris poſitiui, ſunt tot vt vix numerari queant. Tenentur ſiquidem quoad habitum, deferre raſurã, hoc eſt clericam: & tonſuram, hoc eſt non nutrire comam, & nõ nutrire barbam: & deferre habitum clericalem clauſum de ſuper, non nimia breuitate aut longitudine notabilem, abſq; pallio diſsimulato: abſtinere à viridis & rubri coloris veſtibus & caligis. Caligæ quoq; ſcaccatæ & veſtis virgata ſeu partita, manicæ ſotulariaq́; conſutitia, epithogium, infula linea, fibulæ corrigiæ aureæ vel argenteæ, annuli niſi quibus ex dignitate conuenit, frena, ſellæ, pectoralia, calcariáve aurata eis inhibentur.

Quò ad artes, artes macellariorum ſeu carnificum, tabernariorum, ioculatorum, ſeu hiſtrionum, goliardorũ & buffonum, & chirurgicorum, ab eis tolluntur.

Quò ad officia, officia ſecularia, & ſpecialiter iudicis in cauſa ſanguinis, præpoſiti baliſtarij, præpoſiti officialis ſeu miniſtri ſub domino temporali, tabellionis ſeu notarij, & aduocati ſeu procuratoris in palacijs ſecularibus, niſi in quibuſdam caſibus.

Quò ad actiones, arma portare, ad tabernam ire niſi in itinere, aues, canesq́; ſequi ad venandum, accipitres. canesq́; pro venatione habere, conducere à ſecularibus agros, ad aleas vel taxillos ludere, ludis huiuſmodi intereſſe, negotiationes hoc eſt mercantias commertiaq́; ſecularia exercere, habitare demum cum mulieribus (niſi matre, ſorore & amita) clericis eſt prohibitum. Mandatur quoq; eiſdem, vt benedictionem menſæ præponant, & gratiarum deo actionibus terminent, lectione ſemper interiecta cõuiuio, & vt vinum ſibi temperent.

Verum horum & huiuſmodi tranſgreſsio: ſi temeritas, ſi contumacia, ſi contemptus deſit, non eſt peccatum mortale iudicio meo, quantũ ex præcepto poſitiui iuris pẽdet. Quòd ideo adiunxi, quia non loquor de peccato quo res eccleſiaſticæ male conſumuntur, nec de peccato ſcãdali & mali exempli, nec de auaritia, inani gloria, aut luxuria,

& ſimilib⁹ immixtis, nec de peccatis quibus ſe irregulares reddunt cōſtituti in ſacris ex actu prohibito, aut excōmunicationem quicunq; clerici incurrerēt. Reddo rationē eorum quę dixi, & primo de ſpectantibus ad habitū clericalē. nam clerici nō plus arcētur à iure ad habitum clericalem, quàm religioſi ad habitum ſuæ religionis: ſed religioſus nō arcetur niſi temere dimittat ſuū habitū, vt patet: ergo clericus niſi temere ea quæ ſui ſunt habitus traſgrediatur, non eſt pœnæ mortis animæ ſubiectus. Et ſcito quòd in habitu clericali tanquàm ſubſtantiale eſt clerica: reliqua ſunt concomitantia.

Nec obſtat dictis, quòd excommunicandus ſit ſiquis ex clericis comā relaxauerit: quoniam non incurrit pœnā excōmunicationis, non dico latæ ſed ferēdæ ſententiæ, niſi monitus contumax fuerit: quoniā quicquid ſit de rigore iuris, æquitatis tamē ratio habet vt non ſit excōmunicādus niſi præmonitus à iudice ſuo. Tum ne quaſi ex improuiſo tanta talisq; pœna inferatur pro ĳs quæ nō ſunt ex ſuo genere criminoſa: tum propter tantā multitudinem impunè ſolitā hæc trāſgredi: ita vt non pro magno peccato trāſgreſsio reputetur, quæ ex ſuo genere mala non eſt, ſed ex poſitiuo iure. excōmunicatio enim nō niſi pro magno crimine inferenda eſt. Et propterea non incurrit, iudicio meo, mortale peccatum ante contemptū ſeu contumaciā. Et propter hanc rationē (quia ſcilicet pœnæ graues, grauiores ac grauiſsimæ in iure appoſitæ, exceptis excōmunicationibus latæ ſententiæ, aut ſant tales vt ſine peccato mortali incurri poſsint: aut ſi ſine peccato mortali incurri non poſſunt, exigere videntur monitionem, vt nō niſi in contumacem ferantur) extēdi iudicium meū ad omnia clericis prohibita, & dixi quòd ſi deſit temeritas, contemptus & contumacia, non video ex vi præcepti peccatum mortale. Non dubito tamen multa interuenire grauia peccata venialia in huiuſmodi trāſgreſſionibus ex leuib⁹ cauſis aut paſsionibus humanis, nō curantibus prælatis obuiare & opponere ſe murum pro iure ſeruādo. Non putes tamē inter grauia cōputandū, ſi clericus beneficiatus aut in ſacris, comam paululū infra aures attingētem portat, quia aliter quaſi derideretur, aut quia ſic

cõſuetum eſt ibi, aut quia habet collum lõgum, & minus quàm decet, appareret, aut propter aliquã aliã à ratione non alienam, quãuis inſufficientẽ cauſam. nullum enim aut leue in huiuſmodi peccatum eſt, vbi monſtrat ille facto, etſi nõ ad vnguẽ, reuereri tamen ac ſeruare iura. Qui autem putat omnia præcepta obligare ad mortale, eget lumine, quo videat nec naturalis, nec diuini, nec humani iuris pręcepta omnia ad mortale obligare: ſed ea ſola quorum tranſgreſsio contra charitatem eſt. Et hæc ſint pro timoratis conſcientijs dicta.

Peccata mentalia quinq; modis cõmittuntur.

Cogitationis peccata qnq; modis inueniũtur. Primo, dũ mẽs vana aliqua cogitatione occupatur. Et eſt peccatũ veniale, vt patet. Secũdo, quum cõſentitur abſoluté in peccatũ aliquod perpetrandum, aut placet perpetratũ. Et tunc cõſtat eſſe mortale, ſi peccatum patratũ aut patrandũ eſt mortale: & ſimiliter eſſe veniale, ſi peccatum faciẽdum aut factum eſt, veniale. Tertio, quando cõditionaliter cõſentitur in peccatũ: puta ſi abſq; infamia, pͥculo &c. poſſem, furarer aut raperem mille aureos: aut ſi poſſem volare, occiderem talẽ &c. & ſic de alijs cõditionalibus. Et interuenit peccatũ in iſtis cõſenſibus cõditionatis tã mortale quàm veniale, ſicut in cõſenſu abſoluté: hoc eſt quòd ſi operatio in conſequente ſignificata, in quam conditionaliter cõſentitur, eſt peccatũ mortale: conſenſus ille conditionalis eſt quoq; peccatũ mortale: & ſi eſt peccatũ veniale, conſenſus quoq; erit venialis. Et ratio eſt: quia licet cõditionalis nihil ponat in eſſe, ponit tamẽ in appetitu rationali (qualis eſt voluntas) affectum colendi peccatum illud: Nec impedimentũ peccato affert voluntas non peccandi, ſed conditio non exiſtẽs. Nec refert an conditio interpoſita ſit poſsibilis vel impoſsibilis: nõ minus enim peccat mortaliter qui vellet deſtruere paradiſum ſi poſſet, quàm qui abſoluté cupit paradiſi deſtructionem. Excuſarentur autem á mortali huiuſmodi cõditionales conſenſus, ſi conditio interpoſita tolleret ab actione volita rationem peccati: puta ſi quis diceres: ego, ſi non eſſet peccatum, occiderem raperem &c. vel ſi deus præciperet, occiderẽ &c. quia tunc

volũtatis conſenſus freno ra-tionis à peccato retrahitur.

Quarto, quando conſenti-tur cõditionaliter in opus nõ malum, ſed ſibi illicitũ pro-pter ſuum ſtatum aut votũ: puta ſi religioſus appetat du-cere vxorem ſi eſſet liber: & ſimiliter quũ quis poſt votũ ieiunij vellet non ieiunare ſi eſſet liber: & ſic de alijs. In hu iuſmodi enim peccatum ve-niale communiter interuenit propter remiſſam volũtatem ab inchoato bono. Et ad hũc peccandi modũ ſpectat, quũ quis conſentit quod ſi ingreſ ſurus eſſet religionem, non ingrederetur ex quo tamen profeſſus eſt, intendit ſeruare eam: manifeſte ſi quidẽ appa ret remiſsio voluntatis à fer-uore prius habito: quia tamẽ conſenſus infra limites libe-ri temporis conſiſtit, mortale peccatũ non interuenit. Et ſcito omnes cõditionales ſe-cundum hunc modũ, & mul to magis ſecũdum præceden tem modũ, eſſe opera & tẽta-tiones fatuas & diaboli. nam diabolicum eſt, quẽquam in tentationem ſe aut aliũ præ-cipitare, ſi eſſet, ſi fuiſſet, face-rem, dicerẽ &c. ad nihil enim hæc ducũt niſi ad peccatum.

Quinto, quando in cogi-tando interuenit delectatio moroſa. De qua vide infra in verbo, delectatio.

Peccatũ colluſionis qua-liter cõmittatur.

Colluſio (hoc eſt inter actorem & reum la-tens & frauduléta cõ-uentio) eſt manifeſte peccatũ in vtroq; : quia vterq; collu-dens fraudi conſentit. Et eſt peccatum mortale pro quan-to iniquè contra debitam ten dit iniuſtitiam.

Columbarium qui licite teneant.

Columbarium habe-re, vel contra munici-palia ſtatuta diſponen tia certã terræ menſurã opor-tere ibi habere eũ qui colum-barium tenet, vel vbi ſtatutũ nullum eſt contra eorum qui damnificãtur querelas, pecca-tum eſt, niſi ex conſuetudine aut præſcriptione legitima ius hoc habeat: Et à mortali pec-cato non excuſatur, ſi notabi-le infert damnũ alteri quod prudentiæ quæ circa ſingula-ria verſatur: relinquitur iudi-candum: attento loco, paſtu, multitudine &c.

Sacramentalis cõmunio quatuor præſupponit: ex par-te ſumentis.

Communio qua ſacra mentũ euchariſtiæ ſu mitur, ex parte ſumẽ-

tis exigit quatuor, ſine quib⁹ peccat cõmunicans. Primum eſt, vt ſit mundus à peccato mortali: hoc eſt vt ſecundum ſuam cõſcientiam, præmiſſa diligenti contritione & cõfeſſione, credat ſe mũdũ à peccato mortali. Et ſine contritione quidem mortalis peccati cognitì cõmunicãs peccat mortaliter: quia indignè ſumit, ac per hoc reus eſt corporis domini. inquit enim Apoſtolus: Probet ſeipſum homo, & ſic de pane illo edat. qui enim mãducat indignè, reus erit corporis domini.

Sine confeſsione autem, ſi rationabilis ſubeſt cauſa non cõfitendi, excuſatur communicans: quia præceptum de confeſsione præmittenda cõmunioni non eſt de iure diuino, nec de iure poſitiuo: quũ nullibi inueniatur, niſi ſemel in anno. Si autem commoditas adeſt confitendi, & habẽs conſcientiam peccati mortalis differre vult cõfeſsionem, & nihilominus communicare, quia oportet ipſum cum alijs communicare, aut oportet ipſum celebrare, peccare videtur valde grauiter: quia minus dignè voluntarius accedit vtpote ad eccleſiaſticæ vnionis ſacramẽtũ ſine eccleſiaſtica reconciliatione abſq; rationabili excuſatione accedens. Non dãno tamẽ ipſum peccati mortalis, propter rationem dictam. Secũdum eſt, vt ſit ieiunus ieiunio naturæ: hoc eſt quòd à media nocte nihil ſumpſerit per modum cibi vel potus: ita quòd non ſolum debet eſſe ieiunus à cibo & potu communi, ſed ab omnibus etiam medicinalibus quæ per os ſumuntur.

Si autem ſciens & aduertens aliquis nõ ieiunus cõmunicauerit, mortis articulo dũtaxat excepto, mortaliter peccat: vt communiter tenetur. Dixi autem ſciẽs, nõ propter ignorantiam iuris de ieiunio cõmunicandi, quum hoc ab omnibus ſciatur: ſed propter ignorantiam qua fallitur aliquis putans ſe eſſe ieiunum quum verè non ſit ieiunus. Contingit enim aliquos bonos viros credere quòd ſumpta aliqua re aromatica (puta cinamomo, vel nuce muſcata: vel aliquo eiuſmodi) non ſit fractum ieiuniũ, propterea fortè quia nõ frangitur ex his ieiunium eccleſiæ. Imò à fidedignis accepi quendam bonũ ſacerdotem multo tempore pro reuerẽtia ſacramenti præaccepiſſe nucem muſcatam, vt bonũ odorem ſtomachi euchariſtiæ præpararet.

Sciebat ille quod oportebat ieiunũ cõmunicare, ſed neſciebat ſe non eſſe ieiunũ poſt ſumptã nucem muſcatã pro reuerentia ſacramẽti, neſciens diſtinguere inter ieiuniũ eccleſiæ, & ieiuniũ naturæ. Excuſatur ille à peccato mortali cõtra ius poſitiuũ, quia plus neſciebat, in ſua ſimplicitate gradiens, & arbitrans ſe ſcire quod omnes ſciunt, ſcilicet quod ieiuni tantũ debent cõmunicare: & propterea non erat ſolicitus de fugãda ignorantia illa. Dixi aduertens: quia ſi contingat aliquẽ ſcientem omnia: poſt ſyrupũ ſumptum cõmunicare, nõ recolẽdo de ſumpta potione, excuſatur à mortali violatione iuris poſitiui: non enim voluntarie communicauit nõ ieiunus, qui ex obliuione huiuſmodi cõmunicauit. Nec ſunt tam arcte poſitiui iuris vincula interpretanda, vt inuolũtarias & quas nullo pacto ſciẽs & prudens vir bonæ cõſcientiæ ageret operationes, imputemus ad mortem æternam ex obliuione, aut ſimplicitate tranſgredienti materialiter tantum ius poſitiuum: vt in vtroq; caſu & ſimilibus contingit. Dixi quoq; per modum cibi aut potus, ad differẽtiam eorũ quæ trahuntur ſeu deſcendunt ad ſtomachũ per modum ſaliuæ, vt ſunt reliquiæ cibi inter dentes remanentes: & alia huiuſmodi. Hæc enim non violant ieiuniũ naturæ, ſicut nec ſaliua.

Tertium eſt, tempus. De quo tria dicenda occurrunt: ſcilicet quantũ ad ætatẽ, quantum ad paſcha, quantum ad mortis articulũ. Aetas peccantis ſi nõ cõmunicet, eſt quum ad annos diſcretionis peruenerit: vt patet in capi. omnis vtriuſq; ſexus. de pœni. & re. Et habetur communiter pro peccato mortali huiuſmodi omiſſio. Aduerte tamẽ hic, quod conſuetudo optima legum interpres, diſtinguit inter annũ diſcretionis ad cõfitendum, & annum diſcretionis ad cõmunicandum: quaſi ad cõfitendũ qualibet diſcretio ſufficiat, ad cõmunicandũ autẽ exigatur diſcretio deuota & reuerẽtialis. Nam parentes curam puerorũ & puellarum gerentes, ad cõfitendum paruulos decem annorũ cogunt, ad cõmunionẽ autem cõmuniter non mittunt niſi poſt plures annos. Et licet præceptum eccleſiæ ad ipſos pueros dirigatur: quia tamẽ ætas illa medijs parentibus iuris præcepta ſuſcipit, ideo pueri qui ex parẽtum iudicio annũ

diſcretionis determinãdũ ex‐ pectãt quó ad cõmunionem, nõ ſunt rei præcepti violẽti ſi nõ cõicãt etiã in quartodeci‐ mo aut quintodecimo anno. inferiora enim per media, di‐ uina prouidentia gubernat, & gubernãda diſpoſuit. De‐ beret tamẽ puer, ſi tãtæ prudẽ tiæ eſt, deberent & parentes eius quum dubitãt, cõfeſſorẽ pueri conſulere ſi videtur ei quòd ad cõmunionẽ ſit diſcre tus. Excuſantur quoq; paren‐ tes à violatiõe eccleſiaſtici prę cepti, ſi ob reuerentiam ſacra‐ menti ſeruãt conſuetudinẽ pa triæ vbi conſueuerunt tardius pueri ad cõionẽ admitti, quia videntur non debitam r eucrẽ tiam deuotionemq; habere. Et ratio excuſans eſt: quia lex iſta quò ad hoc, non eſt ibi cõ ſenſu vtentium cõprobata, & prælati ſciunt, & nõ reprehen dunt. Tenetur igitur om‐ nis vtriuſq; ſexus quũ ad an nos diſcretionis peruenerit, communicare ſemel in anno, hoc eſt in paſcha. Et quãtum ad hoc præceptum ſpectat, intelligit paſcha durare duo‐ bus hebdomadis: vt Euge‐ nius quartus declarauit: ita quòd communicans in heb‐ domada ſancta, vel in heb‐ domada paſchæ, aut in do minica immediatè ſequente, ſatisfacit præcepto eccleſiæ. Poteſt tamen de conſilio pro prij ſacerdotis, ex rationabili cauſa differre ad tempus ali‐ quod huiuſmodi communio nem, vt in decretali patet. O miſsio autem communio nis paſchalis, peccatum mor tale eſt propter eccleſiæ præ‐ ceptum contemptum.

Vtrũ autẽ in mortis articu‐ lo teneatur fidelis quiſq; com municare in dubiũ nõ eſt vers tẽdũ: quoniã cõſuetudo eccle‐ ſiæ hoc mãdat. & ꝓculdubio peccat, qui ſine rationabili cau ſa abſq; viatico recedit. Si ta‐ men contẽptus deſit, nõ video rationẽ peccati mortalis in hu iuſmodi omiſsiõe, ex quo paſ chalẽ cõmunionẽ impleuit. Nec video etiã rationẽ dubitã di de peccato mortali: quoniã viaticũ vt ſic nõ eſt neceſsita‐ tis ſacramentũ ex eccleſię præ cepto, quia nõ inuenitur, aut ex natura viatici, quũ ſine illo pœnitẽtia ſufficiat, ſicut ſine ex trema vnctione. eſt enim ne‐ ceſſariũ viaticũ ſicut equus ad iter, & nõ ſicut nauis ad tranſ‐ eundũ mare. Quartũ eſt, re uerentia & deuotio. Et reuerẽ tia quidem conſiderãda ac ſer uanda eſt, vt nec poſt pollutio nem nocturnã, nec poſt coitũ cõiugalẽ cõmunicet quis illo die. Nã niſi ex rationabili cau

ſa eodẽ die aliquis cõmunica ret, peccaret, venialiter tamẽ, quia non debitam exhiberet ſacramento reuerentiam. Et multo magis peccãt, qui poſt continuata peccata mortalia hodie cõteruntur & confiten tur, & cras cõmunicant. Parũ ſiquidẽ curare ſe monſtrãt de diſponẽda mente ad tantum ſacramentũ, qui quaſi repẽte de aſſueta cibatione animi ex mundo & carne, in vnionem Chriſti per modũ cibi præſu munt accedere, quaſi ſpiritalis guſtus ſtatim ſit acquiſitus ab eis: non tamen peccant mortaliter. Simili quoq; peccato inuoluũtur, qui omittũt contritionem venialium, ex quibus actualis feruor ſeu deuotio impeditur: quia non ſe parant vt debent ad hoc ſacramentum. Reuerentia quoq; corporalis adeſſe debet: vt ſcilicet genuflexus communicet qui nõ celebrat, & poſtea nõ ſtatim expuat, nec ſtatim comedat. Deuotio verò actualis exigitur quò ad aliquid de neceſsitate, ſcilicet quo ad appetitum huiuſmodi ſacramẽti. oportet enim vel tunc appetere, vel prius appetiſſe ſuſcipientem hoc ſacramẽtum. Dico autem prius appetiſſe, propter ſuperueniẽtem ægritudinem: puta dementiã, aut phreneſim, aut inſenſibilitatem cũ periculo mortis. nam mentis cõpotes debent actualiter appetere. Et hæc dicimus quò ad eccleſiam. Corã deo autem tenentur mentis compotes ad deuotionẽ actualẽ, non per ſolam volũtatem cõmunicandi, ſed per meditationem & volũtatem paſcendi animam ſuã de Chriſto: hoc eſt de morte Chriſti, de vita Chriſti, de imitatione Chriſti, de humilitate, patientia, conſtantia, charitate &c. Chriſti: quia ſi deuotio actualis non procuratur, non ſeparat homo quantum in ſe eſt ad hoc ſacramentũ vt debet: quia non ſe parat ad actualiter maſticãdum ſpiritali maſticatione cibum animæ qui corpus Chriſti eſt.

Miniſter communionis ſacramẽtalis multis poteſt inuolui peccatis.

Communio ex parte miniſtri multis poteſt peccatis inuolui. Et primo, ſi ipſe qui dat ſacramentum, nõ ſit ſacerdos curatus, aut ab eo vel ſuperiore licentiã habẽs. Oportet ẽm niſi neceſsitatis articulo vrgẽte (in quo diaconus & de licẽtia epiſcopi vel preſbyteri ſupplere poteſt: vt habet diſt. xciii.

in.c.præſente. & ſine licẽtia, illis abſentibus:vt in.c.diacones.eadẽ.xciiij.diſt.)miniſtrãtem eſſe ſacerdotẽ:vt in.c.poſuit.de cõſe.diſtin.ij.& curam illius habẽtẽ, vel de illius licẽtia:vt in cle. religioſi.de priui leg.Cõmunicans autẽ alienũ parochianum,peccat, ius violans, niſi ſub ratihabitionis ſpe hoc faciat. Et ſi religioſus eſt,excõicatus eſſet: de quo tamen, vt infra inter excõicationes habes,ſentias. An autẽ à ſeipſo extra ſacrificiũ miſſæ liceat ſacerdoti ſumere eucha riſtiã, licet ſancitũ legiſſe non meminerim,puto in neceſsitatis articulo licere:vt ſi ſacerdos ſit peſte laborans, vbi alij timent ei appropinquare,qui tamẽ ei deferrẽt corpus Chriſti ad locũ propinquũ. Secundo.ſi vbi non eſt cõſuetũ, præſumit dare euchariſtiam ſub vtraq; ſpecie. peccaret ſiquidẽ & mortaliter, ratione cõtemptiuæ præſumptionis.

Tertio,ſi pueris ante diſcretionis annos, aut à natiuitate amentibus, aut indignis, vt ſunt excommunicati, interdicti, in publico peccato exiſtẽtes (quales ſunt meretrices, lenones,in concubinatu morãtes,publici vſurarij,pugnãtes in duello, & alij huiuſmodi) euchariſtiã tribuat ſciens. Infantes enim,& nati amentes non ſunt digni. quia nunquàm fuit in eis deuotio :& propterea peccatũ interueniret.& niſi ſic fieret quod à cõtemptu tam explicitè quàm implicitè excuſaretur, mortale eſſet.In reliquis vero dictis peccatum mortale manifeſte interuenit, conſentiendo & cooperando vt euchariſtia ab indignis ſumatur,imò ſanctũ dando canibus. Quarto, ſi euchariſtiam det in loco interdicto:quia contra prohibitionem eccleſiæ. Aduerte tamen,quòd quandocunq; & vbicunq; & quibuſcũq; põt dati ſacramentũ pœnitentiæ, poteſt etiã dari ſi in articulo mortis eſt, viaticũ: quia pro eodẽ computari decernit ius. de pœni.& remiſ.ca. quod in te.Debet tamẽ prius prouideri ſcandalo: vt ſcilicet publicetur cum opere dimiſſum concubinatũ,aut vſurã &c. alioquin ſcãdali peccato offendit populũ ſacerdos dans euchariſtiam. Quinto, ſi det irreuerentiã exhibentibus ſacramento:vt ſunt phrenetici,expuentes &c. eſſet enim ſacrilegij peccatũ, & ſibi, non illi extra ſe cõſtituto imputãdũ.

Sexto, ſi infirmis viaticũ, & ijs quibus debet ſacramentum hoc miniſtrare omiſit:

raro enim hæc abſq; peccato eueniunt negligentiæ.

Vitium cõcubinatus detestandum: & quare.

Concubinatus non ſolum includit peccatũ mortale fornicatiõis, ſed addit ſtatum peccati mortalis. Et propterea ad ſui verã pœnitẽtiam exigit nõ ſolum omiſsionem actus carnalis, ſed receſſum à tali ſtatu.

Crimen concuſsionis reſpectu officiarij ſemper eſt mortale.

Concuſsionis crimen (quo quis habens poteſtatem vel officium, pecuniam accipit ad iudicandum aut decernendum quò magis vel minus faciat quòd debet, vel per minus cogit aliquem ad faciendum vel non faciendũ) eſt manifeſtè mortale peccatũ contra iuſtitiam.

Sacramentalis confeſsio multas ex parte cõfitentis præſupponit conditiones.

Confeſsio ſacramentalis, ex parte confitentis multis poteſt defectibus ſubiacere: quoniam multas exigit cõditiones que his verſibus continentur.

Sit ſimplex, humilis confeſſio, pura, fidelis.
Atq; frequens, nuda, diſcreta, libens, verecunda,
Integra, ſecreta, lachrymabilis, accelerata.
Fortis & accuſans, & ſit parere parata.

Quas, quoniam libellus iſte propter cõfeſsionem fit, declarare intẽdimus.

Prima ergo conditio eſt, vt confeſsio ſit ſimplex, hoc eſt non compoſita. Eſſet autẽ compoſita, quãdo artificioſè narrantur cõmiſſa: ita vt vera quidem dicantur, ſed ea arte vt vel nõ ponderentur à confeſſore, vel delectent ſuauitate vanæ eloquẽtiæ hoc enim manifeſtũ peccatũ cõtineret.

Secunda, humilis: quantũ ad intellectum, recognoſcendo ſe miſerũ peccatorem, & indignum venia. quãtum ad affectum, affectãdo per ſubiectionẽ qua cõfitẽdo ſe ſubĳcit confeſſori, ſubĳcere ſeipſum intus diuino iudicio, non in furore, ſed in iuſtitia Ieſu chriſti crucifixi propter nos. quàntum ad linguã in modo etiã loquendi, vt exponat ſua peccata vt reus cum reuerẽtia & tremore quaſi corã Chriſto. quantũ ad actus exteriores, vt genuflexus omnis vtriuſq; ſexus, & capite (ſi ſanitas patitur) diſcooperto vir confiteatur ob reuerẽtiam Chriſti & ſacramenti. Omiſsio ſiquidẽ cuiuſcunq; horum ſine peccato non eſt: niſi cauſa rationa-

bilis ab exterioribus excuſet reuerentijs. Tertia, pura: hoc eſt non mixta in pertinentibus ad peccata propria. peccat enim ſaltem peccato vaniloquij, qui alia īmiſcet, vltra irreuerentiam quam ex huiuſmodi admixtione exhibet tanto myſterio. Et magis debet eſſe pura ab admixtione alienorū peccatorū, ſi propria poſſunt ſine alienis ſufficienter exprimi. Quod ſi aliter fieri nequit, & cōfeſſor vir eſt bonus (ita quod nulla ſit ſuſpitio futuræ infamiæ aut cuiuſcunq; periculi) explicari poteſt. Vbi autem periculum famæ alienæ vel alterius mali timeretur, cōfeſſor alter adeundus eſt, qui cōfitentē non noſcat: aut ipſe cōfitens obuolutus ſeu trāsformatus vadat ad confeſſorem qui ex voce eum non diſcernat: & tacito ſuo nomine dicat, Ego peccator potens confiteri, tibi dico meam culpā &c. Non enim tenetur pœnitens manifeſtare ſeipſum quis eſt, niſi quantū ad ea que ſunt neceſſaria ad ſacramentū hoc: ad quod nō oportet ſcire quo nomine vocatur, nec vbi habitat, nec ſi eſt coniugatus, ſi contra matrimonium non offendit, nec de qua patria aut parochia eſt, niſi vt ſciatur ſi poteſt hic confeſſor illū audire & abſoluere. Et ad hoc ſufficit vt pœnitēs dicat, vel quod ipſe poteſt ſibi eligere confeſſorem, vel quod habet licentiā á ſuo ſuperiore, vel quod ſcit quod poteſt ipſum abſoluere ſicut illos de illa dioceſi ſeu parochia, ſi curatus eſt confeſſor. Quod ſi nihil horū fieri poſſet, vtendum eſſet regula de non habente copiam confeſſoris quo ad illam circunſtantiam: quia cōfeſsio cum aliena iactura non debet eſſe: & poteſt cōfitendo omnia peccata & illud abſq; illa circunſtantia abſolui. Et hoc dico ſi differri non poteſt confeſsio: puta quia oportet cōmunicare aut celebrare, iuxta dicenda inferius in decima conditione. Quarta, fidelis: hoc eſt verax. Mentiri ſiquidem in cōfeſsione per ſe (hoc eſt de pertinētibus ad confeſsionē) eſt peccatū mortale: quia eſt mendaciū pernicioſum: quia eſt mendaciū in iudicio, non qualicunq;, ſed ſacramentali. Et licet peius ſit mentiri de aliquo mortali, tamen mentiri quoq; de veniali, pernicioſum eſt. Et hoc intellige cū grano ſalis: ſcilicet ſuppoſito quod pœnitens ſubijciat ſe cōfeſsioni quo ad illa venialia: quoniā ex hoc ipſo quod

pœnitēs aſſumit veniale illud vt materiā confeſsionis, facit illius confeſsionem materiā ſacramenti & iudicij, ac per hoc tenetur facere illum confitendi actum veracē alioquin iniuriam infert ſacramento & iudicio, tollens quantum in ſe eſt vtriuſque veracitatem: quod conſtat eſſe mortale. Sicut ſi prædicator aſſumat vt materiam prædicationis aliquod miraculum vel aliquod geſtum alicuius viri ſancti, mortaliter peccat ſi mētiatur: quamuis geſtum illud ſeu miraculum non ſpectet ſecundum ſe ad prædicationis neceſsitatem. Ex hoc enim ipſo quod aſſumitur vt materia prædicationis, naſcitur vt mēdacium de illo in actu prædicandi, ſit pernicioſum: quia quantum in ſe eſt, eneruat veracitatem prædicationis. Vnde ſi pœnitens confitēdo mentitur ſe cōmiſiſſe aliquod veniale, peccat mortaliter: quia mentitur in iudicio: & propterea iniuriam facit iudici, & in propoſito, Chriſti vices gerenti. Si autem pœnitens non intendat confiteri niſi de peccatis mortalibus, & interrogatus à cōfeſſore de aliquo veniali, negando mentitur ea ratione quia non vult de illo peccato confiteri: peccat quidem, ſed nō mortaliter, quia non mentitur de pertinentibus ad iudicium, ac per hoc non mentitur in iudicio. Et ſimiliter ſi intēderet confiteri de illo, & præ verecundia negaret mutans voluntatē confitendi de illo: vtpote quia non tenetur de illo confiteri, non mentiretur in iudicio. Memēto tamen confeſsionis iudicio nō ſubdi quecunq; impertinentia ſunt ad peccata: & propterea de impertinētibus mentiri in confeſsione, non eſt pernicioſum. Ad veracitatem quoq; confeſsionis ſpectat, vt peccata quorū qs plenam memoriā nō habet, ſed pro dubijs habet, vt dubia cōfiteatur, nō vt certa aſſeuerat, nec quaſi nulla omittat: ſed talem ſe narret ore qualis eſt in corde: puta, videt mihi quod in tale quid conſenſerim, non tamen ſum certus. Aduerte hic, quod quum mentiri requirat non ſolum falſam vocis ſignificationem, ſed etiam intētionē fallendi: ſi perſona cōfitens putat ſe bene facere, falſo accuſet ſe cōmiſiſſe aliquod veniale, vel affirmat aliquam circunſtantiam, vel aliquod peccatum dubium pro certo, non ea ratione vt mētiatur aut vt fallat confeſſorem, ſed tāquam putans ſe eligere

tutiorem partem volendo ſe facere reum etiam ſi non eſſet reus, errat quidem & peccat: quia á recta diſcedit ratione: quia tamen non dicit mendacium ſed falſum, non peccat mortaliter, ſed venialiter: vtpote indiſcreté ſe accuſans.

Quinta, frequens: hoc eſt vt qui frequẽter cadit, frequẽter confiteatur. Et eſt medicina hæc valde cõſeruatiua hominis in timore dei. Non inuenio tamen præceptum, de maiore frequentia quám ſemel in anno: ſi tamen poteſt dici frequentia. Et licet præceptum per ſe non inueniatur: interroget tamẽ ſeipſum quilibet Chriſtianus quantũ detrimenti in anima patitur ex tam rara confeſsione, quod euitaret ſi frequenter confiteretur: & inde percipiet ſi per accidens (hoc propter tollendas occaſiones obliuionum peccatorum & firmitatum, ſeu conſuetudinum in peccãdo) debeat frequentius confiteri. Confiteri autem frequẽter eadem peccata, & laudabile & vituperabile quandoq; eſt. Nam ex ſcrupuloſa & inquieta phantaſia cadere in conſcientiam iterandæ & reiterandæ pluries confeſsionis, vituperabile eſt: quoniam procurãda eſt pax animæ & conſcientiæ, quæ cum huiuſmodi iterationibus non ſtat. Et quando hoc accidit in veritate, deberet talis poſtquám ſemel ita confeſſus eſt & abſolutus, vt tam ipſe quám cõfeſſor doctus ſufficientem iudicet confeſsionem, quieſcere, & ſi poſtea ſcrupulus aliquis occurrit de aliquo tanquám non confeſſo, ſi ſibi videtur quód fuerit confeſſus, quieſcat, & non amplius confiteatur. Nec propterea exponit ſe iſte periculo, quia non eſt certus ſe eſſe confeſſum: quoniam hoc reputandum eſt huic bono viro infirmo vt certum, quod apud aliũ eſſet opinio. Eſt enim paſsio hæc, infirmitas corporalis tollens ſeu impediens pro tunc firmitatem iudicij: & timor & motus phantaſiæ intantum operantur, vt niſi quieſcat, cõſurgent tot ambigua vt nunquam videatur confeſſus. Cuius ſignum eſt, & quód idem centies confitentur, & quód iſti ſemper in dubium redeũt confeſsionis: quum forté diligentius cæteris confeſsi fuerint: Nec eſt in poteſtate talis, retinere motum phantaſiæ, niſi in principio comprimatur: vnde ſequuntur pericula corporis & animæ ad tollendum vel impediendum

vtriuſq; bona. Dixi autem in veritate, propter perſonas iterantes confeſsiones, non quod in veritate ſcrupuloſæ ſint, ſed quia nunquam in veritate confitentur: ita quod ſemper confitentur, & nunquam ſunt cōfeſſæ: tanquam dæmones ſemper pœnitentes, & nunquam ſe corrigentes. Confiteri autem ex deuotione pluries eadem peccata cum cōſcientia quieta, ſine moleſtia confeſſorum, non conterendo in hoc tempus in alijs magis pijs aut vtilibus expēdendum, & breuiter ſeruatis prudentiæ conditionibus, laudabile eſt. Sexta, nuda: hoc eſt non veſtita coloribus aut locis cooperientibus grauitatem peccati: & multo minus obſcurantibus peccatum: vt vel non percipiatur (hoc enim eſſet non cōfiteri.) vel minus cōſideretur grauitas aut turpitudo peccati. Ad cuius oppoſitum recta tendit confeſsio, expectando iuſtum iudiciū à Chriſti vices gerente, propterea manifeſtè peccatur. Septima, diſcreta; hoc eſt prudens. Et quantum ad verba: vt honeſtis vocabulis explicet ſua pec cata. Et quantum ad circunſtantias: vt non niſi neceſſarias in peccatis carnis explicet, ſi ſcit diſcernere neceſſarias à non neceſſarijs. Et quantum ad modum narrandi: vt quæ ſimul exprimi poſſunt, non diuiſim dicantur, aut ecōtra. verbi gratia, poteſt dici, Commiſi furtum decies: nō dicatur, Semel furatus ſum, & deinde iterū furatus ſum, & poſt commiſi vnum aliud furtum &c. Hoc eſt enim indiſcretè confiteri, & tædio afficere confeſſorem, & propterea, vt diſcreta ſit confeſſio, debet confeſſurus præmeditari & præordinare quomodo dicet, & quæ ſimul, & quæ diuiſim &c. Et quantum ad quærēdum idoneum confeſſorem: non enim tutè quiſq; ſe poteſt credere cuilibet cōfeſſori occurrenti: quoniam multa apparet multitudo confeſſorum ignorantium &c. ſed debet quærere idoneum ſcientia & autoritate, & bonum, hoc eſt qui credatur eſſe in dei gratia. De quibus confeſſoris conditionibus infra erit ſermo. Niſi enim diſcreta fuerit confeſſio, conſtat peccatum ſaltem imprudētiæ incurri. Octaua, libens: hoc eſt non ex metu pœnæ, ſed ex amore ſanitatis animæ: ſic enim propriè voluntaria eſt confeſsio. Et quia timor introducit chari

tatem ſicut fera filum, ad minorem ſpectat deuotionem, præparationem ſeu diſpoſitionem, quod aliquis male libenter confitetur: ex quo tamen vincit ſeipſum & confitetur, ſufficit ad ſalutem imperfectorum. Nona, verecunda: hoc eſt erubeſcens apud ſemetipſum pœnitentem, dum non ſolum ad memoriam ſed verba, reuocatur turpitudo, fœditasq́ propriæ animæ. Erubeſcẽs quoque apud confeſſorem, hoc eſt non quaſi iactando, non quaſi narrando hiſtoriam, ſed æſtimãdo turpitudinem peccatorum ſuorum confiteatur per modum erubeſcentis propriam turpitudinem. Verecũdia autem propriè dicta (hoc eſt timor opprobrij, id eſt defectuoſum inde haberi à confeſſore) paſsio concomitans eſt: quæ ex dei gratia imputatur ad partem ſatiſfactionis, ſi pro dei amore amplectendo ſuperatur.

Decima, integra: quantum ad peccata mortalia aliàs nõ confeſſa tam certa quàm dubia, & eorum circunſtantias neceſſarias. Confeſsio enim non integra non eſt confeſſio quæ eſt materia ſacramenti pœnitentiæ, ſed confeſsionis ſimulatio: quia ex propria ratione repugnat ſacramenti formæ, hoc eſt abſolutioni. Impiũ eſt enim à deo dimidiam ſperare veniam. Dupliciter autem contingit confeſsionem non eſſe integram: vel per ſe, vel per accidens. Tunc eſt confeſsio per ſe non integra, quando ex intentione ſeu voluntariè dimidiatur. & ſic truncata confeſsio non valet: imò eſt nouum peccatum mortale ſacrilegij contra ſacramentum pœnitentiæ. Tunc autem confeſsio eſt non integra per accidens, quando non voluntariè dimidiatur, puta quia per obliuionem relinquitur aliquid quod neceſſariò fuiſſet confitendum: & confeſsio ſic non integra, valet: quoniam eſt per ſe & formaliter integra, & per accidens ac materialiter dimidiata: actus autem iudicandi ſunt formaliter & per ſe, & non per accidens & materialiter. Opus eſt autem hic non paruo ſenſu, ad diſcernendum in ſingularibus ſi per ſe aut per accidens confeſsio ab integritate recedit: quia multipliciter vtrunque euenire poteſt. Dimidiatur ſiquidem confeſsio per ſe & formaliter vel directè, vt quum intendit confitens tacere aliquod neceſſa-

rium: ſiue hoc occaſionem habeat ex verecundia, ſiue ex puſillanimitate, ſiue ex quacunq; alia illicita cauſa. Vel indirectè: vt quum confitens negligit diſcutere conſcientiã ſuam, paruifaciens in ſuo affectu aut valde notabiliter in effectu, ſi aliquid neceſſariũ confeſsioni omittatur. Tunc enim redit actus in naturam ſuæ formæ, & perinde eſt ac ſi formaliter fuiſſet intentus: quia ſicut actus virtuoſus eſt non ſolum qui centrum attingit, ſed etiam qui prope centrum: ita non ſolum vitioſus eſt qui directè intendit formam vitĳ, ſed qui prope illã ex obliquo tendit. Clarè ſiquidem liquet, quod qui tam parum curat de integritate cõfeſsionis vt vel in affectu paruifaciat ſi non ſit integra, vel in effectu, hoc eſt in actu diſcutiẽdi ita ſe habeat ac ſi paruifaceret integritatem (hoc enim eſt valde notabiliter in effectu) tẽdit ad dimidiãdam confeſsionem, tanquam per ſe & formaliter dimidians. & propterea vtroq; modo dimidiatio eſt pernicioſa & facit confeſsionem non valere. Dimidiatur quoq; per accidens & materialiter tantum cõfeſsio, vel ex obliuione, vel ex inſufficiente diſcuſſione quanuis diligenter (ſiue hoc contingat ex ignorantia iuris, ſiue facti: & breuiter quomodocunque contingat præter intentionem confitentis, facta iuxta conditionem ſuam diligentia: ita vt verè credat ſe diligenter confiteri. Nam tunc conſtat confeſsionem non eſſe per ſe dimidiatã, nec ex propinquo affectu ad formam dimidiatè reduci) vel quia ordinarius confeſſor ſuperior non audit niſi confeſsionem caſuum reſeruatorum. Confeſsio ſiquidem illa qua quis habẽs multa mortalia, confitetur epiſcopo vel eius vicario vnum mortale reſeruatum, eſt confeſsio non integra, ac per accidens & materialiter: quia nõ ex voluntate pœnitentis prouenit non integritas, ſed ex parte talis confeſſoris reſeruantis &c. Et propterea huiuſmodi confeſsio quanuis non integra, ſancta eſt. ſic nãque ſanctæ matris eccleſiæ vſus habet, nec oportet ſapere pluſquàm oportet, ſed ſapere ad ſobrietatẽ. Caue autẽ ne erres, dicendo abſolutionẽ illam quam intendit epiſcopus huiuſmodi peccatis, non eſſe ſacramentalem. Ex hoc nãq; quòd confeſsio illa partialis eſt ſacramentalis (quod

patet & ex eo quod ſigillum confeſsionis illius eſt ſacramentale: poteſt enim epiſcopus ſicut quilibet confeſſor iurare ſe nihil ſcire, & ex eo quod aliter pœnitentes eſſent deluſi: quia non intendunt niſi cõfiteri, nec tenentur niſi confeſsione ſacramentali ire ad epiſcopum) conſequens neceſſario eſt, ut abſolutio quoq; ſit ſacramentalis: nec eſt hoc vertendum in dubiũ.

Nota diligenter hic ex hoc vſu eccleſiæ haberi miranda, ſcilicet quod aliqua confeſsio non integra aduertenter, eſt ſalutaris: & quod aliquod peccatum eſt quandoq; bis confitendum quia pœnitens debet proprio ſacerdoti, non ſacerdotibus, omnia ſua peccata integre confiteri, de pœnitẽ. & remiſ. omnis vtriuſq; ſexus. & nihilominus tenetur confiteri reſeruatum peccatum epiſcopo, ſi non confert autoritatem proprio ſacerdoti. Vtrunq; autẽ horum definit eſſe mirabile, conſiderantibus vtrunq; euenire per accidens. Confeſsio nanque ſuapte natura debet eſſe integra, ac per hoc vni ſacerdoti: alioquin non eſſet confeſsio, ſed confeſsiones. ſed quoniam per accidens eſt, quod ſacerdos iſte cui hic confitetur, non habet poteſtatem abſoluendi ipſum ab omnibus que commiſit, ideo per accidens & peccatum reſeruatum huic confeſſum, reconfitendum eſt epiſcopo: & confeſsio partialis euenit ſalutifera. Vltra prædictos autem tres modos quibus cõfeſsio per accidens non integra inuenitur, quartus quoque eſt, quo etiam per accidens non integra admittitur confeſsio: quum quis non poteſt explicite confiteri peccatum ſuum abſque reuelatione confeſsionis, vel abſq; periculo famæ, vel vitæ alienæ. Tunc enim aut differat confeſsionem vſquequo confeſſor habeatur abſq; huiuſmodi ſequelis (quoniam perinde ſe habet ac ſi non haberet copiam cõfeſſoris: quia non reputatur confeſſor qui non poteſt omnia audire) aut ſi opus fuerit, cõfiteatur cum reliquis explicite, illud ſeu illius circunſtantia implicite, cum animo confitendi explicite de hoc quum copia cõfeſſoris ad hoc idonei erit. Et tunc confeſsio, iſta eſſet non integra per accidẽs: quia non ex intentione pœnitentis, ſed ex carentia confeſſoris integri. Hanc doctrinam ego non approbarem, niſi vi-

derem in ſupradicto eccleſiæ vſu confeſsionem nõ integrã per accidens quandoque admitti,& rationem ſuffragari: quia eſt per accidens non integra. meliusq́; videtur prouideri conſcientijs communicantium ſi ſic cõfiteantur, quàm ſi communicent dilata tota confeſsione.

Memẽto hic ponere in practicam ea que diximus in tertia conditione confeſsiõis de occultato habitu, ſi fieri põt, antequàm præcipites ſententiam quòd deficit cõfeſſor integrè potens omnia audire.

Vndecima, ſecreta: excluſione internuntij, epiſtolæ & teſtis: Ex eo enim quòd confeſsio fit ſacerdoti in perſona dei, excluduntur teſtes. ex eo vero quòd ſacramẽtalis tam actio quàm paſsio perſonalis eſt, excluduntur tam epiſtolę quàm internuntij. Monſtrat autem hoc veritas formæ ſacramentalis quum dicitur, abſoluo te. nam li te, demonſtrat pręſentem perſonam: ſicut in conſecratione euchariſtiæ li hoc, demonſtrat contentum ſub præſenti hoſtia. Et propterea non poteſt quis ſacramentum pœnitentiæ per procuratorem ſuſcipere, nec per ſcripturam: ſicut nõ poteſt baptizari quis per procuratorẽ, nec per ſcripturam. Verum aduerte hic perſpicaciter duo. Primo, quo ad confeſsionem per interpretem, quòd licet in caſu quo non propria lingua intelligitur, poſsit fieri confeſſio per interpretem: non tamẽ tenetur aliquis ad hunc modum confitendi: quia non tenetur niſi ſacerdoti confiteri per ſeipſum. & tanto minus, quanto interpres quum non ſe teneat ex parte ſacerdotis cui vt deo peccata reuelantur, ſed ex parte pœnitentis ex cuius ore loquitur, non tenetur ſigillo confeſsionis propriè dicto, ſed ſigillo fidelitatis tenere ſecreta confitentis peccata. Secundo, quo ad ſcripturã, quòd licet mutus non valens ſignis confiteri, poſsit per ſcripturam pœnitentialiter manifeſtare ſua peccata, non tamẽ tenetur ad hunc modum confitendi: quia ſcriptura ex ſui natura eſt publica: confeſsio autem ex ſui natura eſt ſecreta. Et ſi fiat pœnitentialiter, debet pœnitens tenere ſcripturã in manibus ſuis, & non tradere in libertatem confeſſoris, vt ſic minus habeat de publico. Habere autem peccata ſcripta ad ſuccurrendum memoriæ confitentis, & ex ſcripturæ lectione confiteri, laudabile eſt adminiculum hu-

manæ memoriæ ad integrẽ confitendum. Abſolutio autẽ nullo pacto poteſt fieri in ſcriptis tantum. & ſi fiat, ſiue in pręſentia ſiue in abſentia, nulla eſt: ſicut ſi verba formæ euchariſtiæ aut baptiſmi in ſcriptis propoſita ſint, nihil operantur ad ſacramentum.

Expedit autem aduertere, quod mutus à natiuitate confiteri tenetur per nutus & ſigna vt melius poteſt. Is autẽ qui poſtea factus eſt mutus, ſi ſcit legere, tenetur cõfiteri modo quo poteſt. Poteſt autem ſine periculo vllo publici ſigni confiteri hoc modo, vt habeat vnum folium in quo ſint à quocunq; ſcripta nomina omnium ſpecierum peccatorum mortalium, & circũſtantiarum neceſſariarũ, & vnũ aliud in quo ſint numeri: & rurſus habeat aliquas ſchedulas: in vna contineatur, commiſit in alia, æſtimo ſeu credo, in alia dubito, in alia non recordor. Et ſic poſſet complere confiteri, monſtrando digito in folio peccatum de quo remordet ipſum conſcientia, & ſimiliter eius circunſtantiam, & ſimiliter numerum. & ſi eſt numerus non certus, ſed æſtimatus, poteſt ſimul monſtrando numerũ mõſtrare ſchedulã, æſtimo. Et iuxta hũc modum etiam ſi interloquẽdũ ſubito moreretur, nulla poteſt ſequi manifeſtatio cuiuſq; peccati: vt clare patet. Et propterea non excuſaretur à præcepto confitendi mutus negligens ſic vel alio modo confiteri, ſi per nutus impotẽs eſt cõfeſsionem perficere integram. Duodecima, lachrymabilis: hoc eſt contrita: hoc eſt cũ diſplicentia omniũ peccatorum mortaliũ commiſſorum ſupra omne odibile, & cum propoſito vitandi omne peccatum mortale ſupra omne vitabile. Has enim duas conditiones exigit contritio humana: alioquin cõtritio non eſt. Verũ quia de cõtritione in ordine ad cõfeſsionẽ præſens eſt doctrina, ſcito multipliciter admitti confeſſionẽ pro lachrymabili. In primo gradu lachrymarũ ſunt confitẽtes cũ vera cõtritione: hoc eſt humana, formata charitate: imitãtes illũ qui ait: Dixi cõfitebor aduerſum me iniuſtitiã meã domino, & tu remiſiſti impietatẽ peccati mei. & illã de qua dictũ eſt. Dimiſſa ſunt ei peccata multa, quoniam dilexit multũ. In ſecundo gradu ſunt confitẽtes verè contriti contritione humana: qui ſicut nihil ſibi cõſciĩ ſunt. ita nec olei in proprĩs vaſis

ſunt cõſcij,exeũtes obuiã ſpõſo & ſpõſæ. Et hos credimus fieri de attritis contritos cõtritione formata virtute clauiũ: ita quòd ſi cõtingit hos confiteri informes,abſoluti tamen formati regulariter ſunt. In tertio gradu ſunt cõfitẽtes cũ attritione quidẽ laudabili,contritione autẽ ambigua. Et hi ſunt tam illi qui dicũt diſplicere ſibi offenſas patratas ĩ deũ, & intẽdere in futurũ cauere à peccatis mortalib⁹ ſcd̃m poſſe ſuum,quã illi qui ita ſe habent ad deũ confitendo, ſicut ſe habẽt ad homines maiores offenſos quũ petunt veniam, dicẽtes: Diſplicet mihi quòd te offendi,amplius te nõ offendam,parce mihi. Vtiq; enim dolent de præterito,& intendunt vitare in futurũ. Sed quõ poteſt animus eorum dupliciter eſſe affectus(vel ita vt virtualiter intẽdant peccata vitare ſupra omne vitabile,& ſimiliter quòd virtualiter diſpliceat eis mortale commiſſum ſupra omne odibile:vel ita vt virtualiter non ſe extendat ad hæc:quia nec dilectio dei acquiſita ſeu humana tãtum dominatur in corde,vt pręponat verę dei amorem & obedientiã omnibus delectabilibus, honorabilibus,& vtilibus) ideo dubia eſt horũ contritio. Nã ſi primo modo ſunt affecti, eſſent contriti contritione ſaltem humana:ſi vero ſecundo modo, non eſſent etiam humana cõtritione contriti. Vtrorunq; tamen confeſsio ab eccleſia vt lachrymalis admittitur: non audeo tamen dicere quòd vltimo modo diſpoſiti regulariter fiat virtute clauium de attritis contriti. Non ſunt autem pœnitentes in tentationẽ præcipitandi à confeſſore nimis zelante,& imprudenter inueſtigante an diſpliceant ſibi commiſſa ſupra omne odibile in particulari puta mortem,paupertatem &c. aut ſi intendit vitare mortalia ſupra omne vitabile:puta direptionem,occiſionẽ &c. multos enim huiuſmodi interrogatio inducerent in tentationem. Sed ſi dubitat rationabiliter tenui diſplicentia vel propoſito vitandi, declaret ſibi quid importat peccatũ mortale.ſ.refutare deum pro vltimo fine:quod quantum ad factum,licet nõ quãtum ad affectum, perinde eſt vt refutare deum pro ideo. ac proinde videat quod ſi dixiſſet regi, nolo te in regem, quantum eſſet dolendum & cauendum ſi ſemel impetraſſet veniam, & quàm fortiter & firmiter proponeret ſe

omnem ſuam diligẽtiã adhi-
biturum vt in futurum nõ in-
cideret in tãtum exceſſum.ita
in propoſito compareat corã
deo petendo veniam, dolẽdo
quòd toties deum refutauit
pro vltimo fine, ac pro deo
(quia ex ſua deitate eſt vltim⁹
finis omnium & ciuium cœ-
leſtium) & proponat non ſe
facturum ſimilem iniuriam
deo.Et hortetur eum ad amo
rẽ dei ſuper omnia, & quod
ex amore huiuſmodi debeat
dolere de præterito,& propo
nere vitationem de futuro.
ſcriptum eſt enim quòd cha-
ritas operit multitudinẽ pec-
catorum. Et ſic accendet cor
pœnitentis,& non ponet in
periculum tentationis. In
quarto gradu ſunt confitẽtes
cum attritione ſola,quia eorũ
incontritio certa eſt: quibus
ſcilicet diſplicent peccata præ
terita,& vellent vitare futura
peccata,ſed in veritate hoc nõ
volunt.habent ſiquidem vel-
leitatem vitandi futura, ſed
non habent voluntatem deli
beratam ad vitandum futura
peccata. Tales ſunt vſurarij,
aut aliàs tenẽtes alienum, qui
nolunt reſtituere:& ſimiliter
omnes in concubinatu exiſtẽ-
tes:& piratæ qui nolunt ſta-
tum illum deſerere,& vniuer
ſaliter qui non ſunt parati in-
tentione & propoſito vere de
liberato deſerere peccare mor
taliter. Horum confeſsio
admittitur ab eccleſia,ſed nõ
ad abſolutionem. tales enim
non ſunt abſoluendi:vt patet
extrà de pœ.& re.c.quòd qui-
dam.ſed ſunt crebris & ſalu-
bribus monitis ad pœniten-
tiam veram inducendi. Ter
tiadecima, accelerata: hoc eſt
poſt commiſſum mortale nõ
dilata,ſi commoditas confi-
tendi adeſt. Et ſic intellecta
hæc cõditio,quantum ad exe
qutionem confeſsionis,con
ſilij eſt,non præcepti.quantũ
autem ad propoſitum confi-
tendi, periculi eſt, ne ſubitò
prꝍoccupatus morte non ha-
beat ſpatium pœnitendi. Et
quantum ad vitationem hu-
ius periculi, ſeu quantum ad
receſſum à ſtatu peccati mor-
talis,tenetur homo ſtatim ha
bere propoſitum confitendi:
non autem quantum ad vitã
dum nouum peccatum mor-
tale:hoc eſt ſi homo vult aſſe-
qui receſſum à peccato mor-
tali,& à periculo moriendi ſi
ne pœnitentia, tenetur neceſ-
ſariò ad ſtatim habendũ pro
poſitum confitendi &c.ſi ta-
men poſt commiſſum mor-
tale hoc non proponit, non
ꝓpterea peccat de nouo mor
taliter. Et ratio dictorum eſt:

quia pręceptum tam de cõfeſſione quàm de illius propoſito, eſt pręceptum affirmatiuũ: pręcepta aũt affirmatiua obligant quidem ſemper, ſed nõ ad ſemper, ſed pro loco & tẽpore: hoc eſt tempore neceſsitatis. Et propterea ſi articulus neceſsitatis non occurrit, ſuffi cit ad ſalutem ſemel in anno confiteri, iuxta eccleſiæ determinationem: ita quod nunquam contemnat cõfiteri, proponat aut quando neceſsitas exiget, hoc eſt quãdo tenetur, confiteri. De quo vide infrà de contritionis tempore.

Tempus autem neceſsita tis reſpectu actualis confeſsio nis neſcio aliud quã tempus periculi mortis ex diuino iure, & ſemel in anno ex determinatione eccleſię. Ad miniſtrandum autem ſacramenta ſine nouo peccato mortali, eademq́ʒ ſuſcipienda, & alia eiu ſmodi quę mundam exigũt conſcientiam, contritionẽ ſuf ficere conſtat, dicente Apoſto lo de ſupremo ſacramento. Probet autẽ ſeipſum homo, & ſic de pane illo edat. & nul lo diuini aut humani iuris vinculo ad confeſsionem cogẽte ſub pręcepto peccati mortalis apparente. Quartadecima, fortis: hoc eſt ſuperans timorem retrahentem à confitẽdo & explicando peccata. Et licet timor debeat ita ſuperari, vt pœnitẽs audeat per ſemetipſum peccata ſua dicere: ſi tamen fortitudo tanta eſt, vt vel per ſemetipſum dicendo, vel interroganti confeſſori reſpõdendo, omnia cõfiteri deliberet, & opere cõpleat, ſufficiens fortitudo eſt: quia timor non dominatur in animo ad dimi diandam confeſsionẽ. Et licet perſona aliqua nunquã aude ret dicere aliqua peccata niſi interrogata: ex quo tamẽ intẽ dit non complere cõfeſsionẽ niſi explicatis omnibus, & tã tum facere vt interrogetur ita & taliter quòd dicet omnia, ſufficiẽter fortis eſt vt mulier. Si autem potius ſacrilegium dimidiæ cõfeſsionis mauult incurrere quàm explicare pec cata. quia confeſſor abſq́ʒ interrogatione de illis cõcludit confeſsionem, & abſolutionem impendit, ęternę dãnationis mortem incurrit ex ſua timiditate. Quintadecima, accuſans: hoc eſt ſibĳpſi imputans peccata, non cœlo, nõ diabolo, non mundo, non car ni, non ſocĳs, non complexio ni &c. Similiter accuſans ſe, non excuſans. nam circũſtantias aggrauantes debet explicare: excuſantes autem debet tacere. imperfectionis ſiquidẽ

eſt has afferre: criminis autem non parui eſt, reĳcere iniquitatē ſuam in alias cauſas. Sextadecima ac vltima eſt, parēre parata: hoc eſt quod pœnitens ſit paratus ad ſatisfactionem pro peccatis ſuis debitā iuxta arbitriū confeſſoris alioquin ſacramentum pœnitentiæ imperfectum eſſet, carens tertia ſui parte, quæ eſt ſatisfactio. Intellige autem hanc cōditionem appoſitam ſecūdū communem pœnitētium curſum. communiter enim confitentes de mortalibus, veniūt non vt qui ſatisfecerint, ſed ſatisfacturi de ſuis peccatis. Si cōſtaret enim aliquem ſatisfeciſſe, ſufficeret ei quod ſecundum præparationem animi eſſet ſic diſpoſitus, quod eſt parere paratus ſi debet ſatisfacere. & hoc includitur in hoc quod dicitur parēre paratus paratus ad ſatisfactionem debitam. Siquis autem tā parū diſpoſitus eſt ad pœnitētiam, vt nullam velit acceptare à ſe agendam in hac vita ſatisfactionem, ſed abſolui petit remittendus ad pœnam purgatorĳ: abſolui pōt, tāquam parēre paratus per ſatisfactionē purgatorĳ, ne deſperatus in infernum ſe præcipitet: à quo nō multū diſtare videtur qui in huiuſmodi pertinacia perſiſtit. Et tūc confeſſor abſolueret à peccatis, & nō ligaret ad pœnam, ſed ligatū ad pœnā relinqueret foro acerrimo diuinæ iuſtitiæ puniēdum temporaliter. Nec ſacramentum pœnitētiæ eſſet omnino perfectum ſecundum ſuæ materię partes integrales: quia ſacramenta omnia ad præſentem vitam ſpectant, in qua ſatisfactio valde manca eſſet. Hic tamen defectus non annullaret ſacramentum: quia eſſentialia ſaluarentur.

Confeſſio ſacramentalis multis de cauſis tam ex parte confeſſoris ꝙ ex parte confeſſi venit iteranda.

CONfeſsio iteranda conſiderari debet, vel ex parte pœnitētis, vel ex parte confeſſoris. Et quia in confitente quatuor inueniuntur (ſcilicet contritio, cōfeſsio, ſatisfactio, & habilitas ad ſacramentum) ideo ſigillatim pertranſire hæc oportet, vt clarior ſit doctrina.

Contritio igitur ex duob⁹ integratur: ſcilicet ex diſplicētia præteritorum, & propoſito vitandi futura. Si totaliter deficeret cōtritio, eſſet ſine dubio iteranda confeſsio: quia nec confeſsio eſſet, ſed confeſſionis ſimulatio, vbi totaliter contritio deficeret. Impoſsibi

le ſiquidem eſt, vt confiteatur quis ſine aliqua diſplicentia peccati. nam qui confiteť, proponit ſuum peccatum vt malum proprium quo deſiderat carere: & quantum appetit exonerari, tantum ſibi diſplicet peccati onus. Qui autem ſolū narrandi gratia confiteretur, non niſi æquiuocè confitereť. Confeſsio enim ſacramentalis, deteſtatiua eſt peccatorum confitentis. Quod ſi attritio ꝓ parte inuenitur (puta quia diſplicet offendiſſe deum, ſed non habet propoſitum vitandi futura, quàmuis habeat velleitatem, puta non habet animum reſtituendi aliena, non habet animum relinquēdi cōcubinam, quamuis vellet non offendere deum) ex tali defectu contritionis pœnitētia redditur nō vera: vt patet de pœ. & re. ca. quod quidam. & abſolutio neganda eſt. Et procul dubio ſacrilegium committit tam confeſſor talem abſoluens, quàm pœnitens abſolutionem ſuſcipiens: quia iniuriam inferunt ſacramēto pœnitentiæ. Et quoniam talis ſic confitens, ſicut in ſuæ attritionis defectu proponit ſe deovt impœnitentem (quia vt perſeuerantem in peccati mortalis ſtatu ſcienter & aduertenter) ita eccleſiæ clauibus proponit ſe ſimiliter vt impœnitētem, explicando ſuum animū non deſerendi ſtatum peccati mortalis. ideo confeſsio huiuſmodi eſt iudicio meo iterada de neceſsitate quantumcūq; integra fuerit: non quia fuit informis, ſed quia per ſe fuit contra formam ſacramenti. nam ſciens & prudens propoſuit ſe vt inabſolubilem. Si demum cōtritio ambas partes habet: ſcilicet diſplicentiā præteritorum, & propoſitum vitandi futura, ſed imperfectè (puta ſic ſe habet acſi hominem offenſum placaret: puta, parce præteritis, decætero nō te offendam) ex huiuſmodi imperfectionibus contritiōis non eſt iteranda confeſsio: quia perfecta contritio etſi exigitur ad deletionem peccati apud deum, non tamen exigitur ad deletionem peccati apud forum pœnitentiale eccleſiæ: poteſt enim noſtra vera confeſsio eſſe informis. Et niſi poſſet eſſe informis, nullus eſſet certus ſe eſſe verè confeſſum, & oporteret hominem ſemper de iteranda confeſsione ſolicitari, & nunquàm confeſsioni finem imponere: quod eccleſiæ aures piàs offendit. Rurſus niſi confeſsio poſſet eſſe informis, oporteret probare

hanc exceptionem ſacramenti pœnitentiæ, quod ſolum inter ſacramenta non poteſt eſſe informe: nam reliqua omnia ſacramenta poſſunt eſſe vera & informia ſimul: vt patet diſcurrendo per ſingula. Poteſt igitur ſacramentum pœnitiæ verum eſſe & informe ſimul. Ex confeſsionis autem vnico tantum defectu redditur confeſsio neceſſario iteranda: ſcilicet ſi non eſt integra. Et hoc etiam intelligitur ſi per ſe & formaliter (hoc eſt ſi voluntarie) non eſt integra ex parte confitentis: vt ſuperius declaratum eſt. Contingit autem hoc (vt etiam prædictum eſt) dupliciter. vel quum confitens ex verecundia, &c. tacet aliquid neceſſario dicendum: vel quum tam craſſe cogitat de confitendis, vt omittat ea quæ cōmuniter omnes confitentur: puta ſi nō habet animum abſtinendi à mortalibus, quod etiam minimæ mulierculæ explicare ſolent. hec enim & ſimilia reducunt confeſsionem dimidiam materialiter, ad dimidiam formaliter, propter propinquitatem animi ad incuriam de integritate cōfeſsionis. Ex ſatisfactionis autem defectu, nullum ſcio caſum quo rite confeſſus & abſolutus teneatur neceſſario confeſsionem iterare. Nā ſi ſatisfactionem à confeſſore impoſitam, in peccato mortali perfecit, non propterea iterare tenetur confeſsionem: quoniam ſine ponitentia ſunt dona dei: vt dicitur ad Romanos. xi. Et ſi ſatisfactio informis non valet vt ſatisfaciat deo, ſufficit tamē eccleſiæ, non minus quàm confeſsio informis. Si quoq; ſatisfactionis iniunctæ pœnitens eſt oblitus, non propterea tenetur iterare cōfeſsionem: tum quia ſine pœnitētia ſunt dona dei. Tum quia poteſt commutari, æſtimando quod ſatisfactio oblita nō excedebat tria pſalteria, aut annum ieiunij, aut eleemoſynam centum ducatorum, & huiuſmodi. Tum quia pœnitens nō tenetur ad peragendā iniunctam ſatisfactionem, niſi vt ſatisfaciat ſoluendo temporalem pœnā à ſe debitā, iam taxatā & acceptatam. & propterea ſi omittat illā abſq; contemptu, nihil aliud niſi peccatum omiſsionis incurrit, & in reatu temporalis pœnæ non ſolutæ perſeuerat. Ex nullo autem horum conſtat ſequi quod debeat iterare confeſsionem: ſed quód debeat pœnitentiam delicti agere, & ſatisfacere illam

vel æqui

vel æquiualentem ſoluendo pœnam. Ex inhabilitate demum cõtentis ad ſuſceptionem ſacramenti, propter eccleſiaſticas cenſuras (quia ſcilicet eſt excommunicatus ſiue maiore ſiue minore excõmunicatione. vtraq; ſiquidem excludit à paſsiua participatione ſacramentorum) impediri ſacramentum poteſt dupliciter intelligi. Primo, vt ſacramentum nullum ſit. Et iuxta hunc ſenſum nõ verificatur: quoniam ſicut cætera ſacramenta ab excommunicatis ſumpta, ſunt vera ſacramenta: ita & ſacramentum pœnitentiæ. Secundo, vt ſacramentum in iudicium ſibi ſumatur. Et hic eſt ſenſus verus: quia excommunicatus ab omnibus excluditur ſacramentis, & nullum ſacramentũ ab excõmunicato ſuſcipit abſq; ſacrilegij crimine. Et quoniam alia eſt quæſtio, an excommunicatus illicitè & indignè immiſceat ſe ſacramentis: & alia quæſtio, an excommunicatus ſuſcipiat verũ ſacramentum, quodcunq; ſit illud: & veritas noſtri propoſiti ex ſecunda pendet quæſtione: ideo ſi verum ſacramentũ pœnitentiæ ſuſcipitur ab excommunicato, non habet excommunicatio vnde cogat ad ſacramenti pœnitentiæ iterationem. ſi autem ſacramentum ab excommunicatione annullaretur, oporteret ſacramentum iterari. Ex iure autẽ excommunicationem annullare ſuſcepta ſacramenta, non habetur: quum tamen multa excommunicatis ſint ſic inhibita, quòd facta ſunt irrita: vt acquirere beneficia, eligi &c. Vnde conſequens eſt vt excõmunicati confeſsio integra ſi ſubſequuta eſt de facto abſolutio ſacramentalis, non ſit neceſſario iteranda: ſicut non eſt iteranda perſolutio horarum canonicarum quas excõmunicatus exſoluit cum alijs ſolẽniter in eccleſia, & tamen à participatiõe aliorum qui medietatem dixerunt, erat per excommunicationem excluſus: & ſicut non eſt iterandum ſacramẽtum matrimonij, quod excommunicatus contraxit, & ſicut non eſt iterandum ſacramentum extremæ vnctionis quod excommunicatus ſumpſit.

Confeſsio ſacramentalis quare ex parte confeſſoris iteranda.

EX parte autem confeſſoris iteranda confeſsio propter defectum poteſtatis, vt ſcientiæ, vel voluntatis eſt: quoniã hec omnia ad

perfectionem ſacramenti exiguntur. Et de poteſtate quidem conſtat ſecundum iura, quod ſi deficit confeſſori poteſtas ordinis, quia non eſt ſacerdos: aut poteſtas iuriſdictionis, quia nec ordinariam nec delegatam iuriſdictionē quouis modo habet, aut vſus poteſtatis, quia eſt excommunicatus maiore excommunicatione, aut ſuſpenſus ab huiuſmodi vſu, confeſsio iteranda eſt: quia abſolutio nulla fuit. Et ideo ſacramētum nullum fuit: quia defuit ipſius forma, quæ eſt abſolutio. Memento tamen hic ſupradictorum de abſolutione: ſcilicet quando geſta tenent ratione publici officij propter communem errorem facti cum titulo: quia tunc tenet etiam abſolutio ſacramentalis, niſi deficeret poteſtas ordinis: quia poteſtas iſta non poteſt ſuppleri à iure poſitiuo. hodie quoq; ꝓpter conſtitutionem concilij Conſtantieñ. ſub Martino. V. non eſt iteranda confeſsio abſolutorū ab excommunicato &c. niſi fuiſſet denuntiatus, aut propter notoriam percuſsionem clerici excommunicatus: quia canon ille concedit receptionem ſacramētorum ab excommunicato, non reuelando excommunicatum. conſtat autem quod abſolutio non eſt in fauorem abſoluentis, ſed abſoluti. Si verò cō feſſori poteſtas defuit abſoluē di à ſolis caſibus aliquibus reſeruatis, de quibus pœnitens ei eſt confeſſus &c. de facto abſolutus ab eodem, quando ſibi conſtabit hic confeſſoris error, non tenetur iterare confeſſionem totam; ſed confiteri de illis reſeruatis tātum, ſicut ſi tūc fuiſſet miſſus ad epiſcopum pro abſolutiōe illorum.

Ex defectu verò ſcientiæ quando confeſsio eſt iteranda vel non iteranda, relinquo prudentis arbitrio, vt ſingularibus conditionibus pœnitentis & confeſſoris penſatis, iudicet ſi confeſsio ſit iteranda. Hoc autem dico, quia ad ſacramentum hoc ſufficit vt ſacerdos intelligat quæ confitetur pœnitens eſſe peccata & mortalia quo ad communia: & iudicet iſtum eſſe abſoluendum: & ſciat abſoluere &c. Sed reſpectu iſtius vel illius pœnitentis, poteſt tanta eſſe ignorantia vt ipſemet pœnitens cognoſcat ſe non confeſſum. Et poteſt eſſe ſine ſcientia, tanta practica, vt fuerit ſufficientior multis doctis confeſſoribus. Ex parte demū voluntatis, ſi finxit abſoluere & non abſoluit: aut ſi nō erat

tunc mentis compos (quia deficiente ei vſu liberi arbitrij) aut quia noluit abſoluere, cõfeſsionem iterare oportet: quia ſine vera abſolutione ſacramentum nullum eſt. Memẽto inter omnia hæc, quod quando oportet iterare cõfeſſionem, ſi eidem confeſſori perſona confitetur, non oportet iterare particulariter replicando, ſed ſufficit dicere, Dico meam culpam de illis omnibus quę aliàs dixi Pa. v. & pœnitẽtiam taxatam ab eodem in memoriam reuocare ſaltẽ modo ſuperius explicato: vt ſic confeſsio olim facta perficiatur & continuetur cum noua contritione, ſatisfactione, & forma ſacramenti.

Confeſſor ſacramentalis quas debeat habere cõditiões.

CONfeſſor debet habere quinq; conditiones poteſtatem, ſciẽtiam, prudentiam, bonitatem, ſigillum. Et de poteſtate quidẽ tam ordinis quàm iuriſdictionis dictum eſt & pauloante, & in verbo, Abſolutio. De ſcientia autem in ca. omnis vtriuſq; ſexus. de pœ. & re. dicitur: Sit diſcretus & cautus, vt more periti medici ſuperinfundat vinum & oleum vulneribus ſauciati: diligenter inquirẽs & peccatoris & peccati circũſtantias, quibus prudenter intelligat quale debeat ei præbere conſilium, & cuiuſmodi remedium adhibere, diuerſis experimentis vtendo ad ſaluandum ægrotum.

Vnde euidenter apparet, confeſſorem oportere habere ſcientiam inquiſitiuam de circunſtantijs peccatoris & peccati, & ſcientiam medicatiuam animæ ægrotæ. Et prima quidem ſcientia neceſſaria eſt ſimpliciter confeſſori ad cognoſcendum & iudicãdum: quòd conſtat eſſe officium confeſſoris, quum verè & propriè ſit iudex in foro pœnitentiali. Secunda autem ſcientia requiritur ad confeſſorem quatenus ſe habet vt medicus animæ. Et quia hoc non conuenit confeſſori niſi metaphorice, nec totaliter niſi ſit paſtor: ideo iſta ſecunda ſcientia minus requiritur quàm prima. Oportet ergo ſecundum ſacros canones confeſſorem habere tantam ſcientiam vt ſciat circunſtantias peccatoris & peccati: ſiue hæc ſciat latinè, ſiue vulgariter. Et quoniam inter circunſtantias peccatoris & peccati conſtat computari ſi excommunicatus eſt peccator, & ſi tenetur ad reſtitutionem,

& ſi eſt in ſtatu perſeuerandi in peccato mortali, & ſi quid aliud eſt ſimile, & ſi peccatū eſt reſeruatum ſuperiori, & ſi confitēs eſt ſibi ſubditus quo ad hoc: ideo ſcire prima tria horum tenetur quilibet cōfeſſor: quartum vero (ſcilicet caſus reſeruatos) quilibet impotens abſoluere à reſeruatis: quintum autem quilibet qui non vniuerſalis totius mundi confeſſor eſt. Et ſi cōfeſſor hęc neſcit, & aliàs eſt idoneus: antequam audiat pœnitentem, prædicat ei, vt liquidet ſe cum doctis ſi incidit in aliquam excommunicationem, & qđ det ſibi notitiam caſuum ibi reſeruatorum &c. Sine autem hac prima ſcientia neſcio excuſare à peccato mortali audientem cōfeſsiones, niſi per accidens: puta quia pœnitens ſupplet ſcientia, aut practica, aut conſcientia: quia ſcitur eſſe perſonam ſine huiuſmodi laqueis. Hanc autem ſciētiam non ita intelligo exigi vt omnia peccata, & excommunicationes, & circunſtantias in promptu habeat, ſed qđ ſciat ſic vt audiendo cōfeſsionem ſciat dubitare de excommunicatione, de reſeruatiōe, de ſtatu, de reſtitutione &c. vt habito conſilio vel recurſu ad librum ſciat iudicare. Ratio autem neceſsitatis huius ſcientiæ eſt: quia ſine illa officium iudicis exercet, cæcus cæco ducatum præbens: & non niſi à caſu rectè iudicabit. Secunda autem ſcientia debet ſe extendere ad minus ad hoc, vt ſciat oleo diuinæ miſericordiæ, vel vino diuinæ iuſtitiæ impœnitentem emollire, deſperatum exigere, puſillanimem confortare, aut remittere ad meliorem confeſſorem: & breuiter in remedijs neceſſarijs ad ſalutem, aut per ſeipſum ſciat prouidere, aut remittere ad alium meliorē ſeu doctiorem, vel ſaltem ſciat ſe ipſum exonerare, dicens: Fili quære alium cōfeſſorem pro ſalute tua: quia ego non poſſum meæ conſcientiæ ſatisfacere de caſibus tuis. Tertiū neceſſarium cōfeſſori, eſt prudētia: qua poſt admiſſum pœnitentem pro ſubdito, hortetur vt dicat vt ſcit peccata de quibus ipſum conſcientia remordet, & præcipue grauiora: permittatq; dicere etiam craſsiſsimo modo: vt vel ſic ipſe confeſſor ſciat quibus eſt inuolutus peccatis ille pœnitens: & de quibus interrogaturus eſt. Deinde interroget prudenter circa propoſita, & ſi quæ alia veriſimiliter putat aut dubitat omiſſa, de reliqs

non interroget. Interrogãdo autem nõ ſit moleſtus, nimis exactè quærens numerũ æſtimatum. non ſit ſcandaloſus ſibi aut pœnitenti, nimis quærens circunſtantias venereorum. Hoc nanq; vltra peccatum ſuperfluitatis, eſt præcipitare ſe aut pœnitentem in tentationem. Nimis autem quæritur quando habita peccati ſpecie adhuc quæritur. verbi gratia: ſi mulier confitetur ſe cognitam extra vas naturale, ſufficit, & nõ quæratur in qua parte corporis: imò inſtruatur vt omnes vices quibus extra naturales vas eſt cognita, ſimul adunet: & non aliter explicando dicat, Peccaui extra toties. nec ad plus tenetur. Et ſi peccatum eſt molliciei voluntariæ, non quæratur quomodo. & ſic de alĳs. Nec excuſent ſe confeſſores ſuper ignorantia aut deſolatione pœnitentis: quoniam ſi declaretur pœnitenti quod ſufficit dicere ſpeciem, & quòd non expedit dicere, nec ad memoriam reuocare huiuſmodi obſcœnos modos, ſed doleat de offenſa dei, fugatur ignorantia, & aduenit conſolatio. Et quod de his dixi, intellige de reliquis ſuperfluis. Debet quoq; eſſe prudens in vocabulis, vt non nominet turpiter quæ turpe eſt audire: vt ſi de modo naturalis vſus coniugĳ inſtruendus eſt pœnitẽs, poteſt dicere quod eſt vt mulier faciem habeat verſus cœlum, & vir verſus terram: & ſic intelliget ſi oppoſito modo fuerit, aut ſi ſpatulas habuit mulier ad virum. Et ſic honeſtis vocabulis, quando oportet, inſtruat pœnitentem confiteri, & ſeipſum interrogare. Et hæc ſint dicta cauſa exempli. Multa opus eſt confeſſori prudentia circa media quibus pœnitentem inducere debet ad duo potiſsimè: ſcilicet ad diſplicentiam maximam offenſarum dei, & ad propoſitum firmum mutandi vitam: ita quòd amplius non offendat deum mortaliter. Et ad primum quidem ex parte ipſius dei ſummi, optimi, creatoris, redemptoris, benefactoris, gubernatoris &c. expedit procedere. Ad ſecundum verò, excidendo cauſas quare cecidit: puta malam ſocietatem, frequentationem talis loci &c. proponẽdo quoq; periculum mortis repentinæ, grauitatem ingratitudinis in recidiuo exempla de terra ſæpe compluta & infructuoſa. ad Heb. vj. & ſimilia. His enim duobus debet præcipuè confeſſor ſtudere: quoniã omnis

fructus eſt vt auferatur peccatum: & melius eſt audire duos bene, quàm viginti perfunctorie. Sit demum prudens circa ſatisfactionem imponendam: vt commẽſurata ſit pœnitenti magis quàm peccatis. Declaret quidem quanta peccatis ſuis debetur, imponatur fructuoſa, exhortetur ad reliquam per ſeipſum exſoluendam. Nec laudo imponentes breuiſsimam ſatisfactionem tunc explendam, quaſi ſolam ſacramentalem. teſtis ſiquidẽ eſt huiuſmodi actio animi minime pœnitentis, minimæ reuerſiõis ad deum, cuius oppoſitum ſupponere debet cõfeſſor: imò talibus eſt differenda communio, & interim in operibus miſericordiæ exerceantur. Non cognoſco hanc prudẽtiam eſſe, ſed cautelam non ſecundum virtutem. Nõ eſt forus pœnitentiæ foro mercium ſimilandus. Non ſunt confeſſores vt mercatores, vt diſpendium patiantur ſi ad forum non concurritur. Non eget Chriſtus noſtris imprudentijs. Quartum ad confeſſorem requiſitum eſt bonitas: vt ſcilicet ſit ſine peccato mortali: hoc eſt vt nullum habeat mortale peccatũ de quo non ſit contritus formaliter vel virtualiter. Nam ſi quis in peccato mortali exiſtens, miniſtraret ſacramentum pœnitentiæ, incurreret crimen ſacrilegij: quoniam indignè tractat ſacramentum: & quantũ in ſe eſt, polluit ſacramentum ſua iniquitate. Et ideo qui accedit ad audiendas confeſsiones, debet prius probare ſeipſum, ſaltem in generali: dicendo verè ſuam culpam de omnibus commiſsis, cum vero propoſito amplius nõ peccandi mortaliter, & ſatisfaciendi deo &c. Et ſic contritus miniſtret ſacramẽtũ. Quintum confeſſori neceſſarium eſt ſigillum confeſsionis: hoc eſt debitum efficax ſecretam tenendi confeſsionem auditam. Reuelans enim confeſſionẽ, mortaliter peccat: quia ſacrilegij iniuriam infert ſacramento: ex cuius natura eſt vt confeſſor nihil ſciat vt homo. Vbi ſcito ſigillum confeſsionis obligare ita ad ſecretum, vt nullo præcepto, nullo metu, nulla vi excuſari poſsit: imò poteſt iurare ſe nihil ſcire ſi de alicuius peccato quod in confeſsione tantum ſcit, interrogatur. Et ſi interrogatus fuerit, an in confeſsione ſciat talem, furtum feciſſe, poteſt liberè iurare, ego nihil ſcio: ſed non addat, in confeſſione. nec tenetur responden-

do addere,nec reſpondere ſecundum mentem interrogantis. Et nota quòd ſi ego ſciã cum toto populo Magdalenam concubinam,& Magdalena mihi confeſſa ſit de peccatis ſuis,& ſpecialiter de concubinatu ſuo,ſi ego poſtea dixero,Magdalena confeſſa eſt mihi peccata ſua,non reuelo confeſsionem:quia confeſsio non fit niſi de peccatis.Sed ſi dixero, Magdalena confeſſa eſt mihi de concubinatu ſuo, iam reuelo cõfeſsionem:quia concubinatus vt cognitus per confeſsionem, manifeſtatur. Et ſimile eſt de vſurarĳs, & de alĳs peccatis.Et propterea confeſſor quum audire eum contingit confeſsiones publicorum peccatorum, licẽtiam petat à pœnitente loquẽdi de iſtis publicis, ad dicendum quod iſte confeſſus eſt de tali peccato, & reliquit illud, & petit veniam de ſcandalo, & mandat reſtitui &c.Poteſt tamen ſine omni licentia dicere,Ego audiui confeſsionem iſtius:ritè confeſſus eſt:abſolutionis beneficium impendi. hæc enim bona generalia poteſt dicere. Sed ſi non abſoluit,& oporteat reſpondere interrogantibus, debet dicere. Ego feci officium meum vel aliquid huiuſmodi.Si tamen diceret,Ego illum non abſolui,non eſſet de iuris rigore reuelator confeſsionis:quia iſta negatio nullum manifeſtat peccatum confitentis:quia poteſt ex pluribus cauſis prouenire.Ex parte quidem confeſsionis:puta quia confeſsio nõ eſt completa: vt contingit in producentibus vnam confeſsionem per multos dies:& ex alĳs cauſis.Ex parte vero confeſſoris: quia noluit abſoluere:vt contingit ĳs qui proprĳ capitis ſunt.Ex parte quoque pœnitentis : quia pœnitenti non ſatisfacit confeſſor:& ex pluribus alĳs cauſis. Quia tamen ſuſpitio non irrationabilis,impœnitentiæ confitentis ex his verbis quandoq; generatur: non eſt dicendum, Ego illum non abſolui: ſed, Ego feci officium meum. Nullo autem modo excuſari poſſet:ſi diceret cauſam:puta nõ abſolui quia non vult reſtituere: quia eſt impœnitens ſeu obſtinatus:quia non vult relinquere concubinam. Hoc enim manifeſtè cõfeſsionem reuelat. Curatus aũt quum ad communicandum concubinarios, vſurarios, & huiuſmodi vocatur, non petat à confeſſore ſi eſt abſolutus:ſed etiam ſi ipſemet illius confeſsionẽ audiſſet,& nõ abſoluiſ-

ſet habeat ſe tanquam ſi nihil in confeſsione ſciret: & dicat, Quia iſte hactenus fuit & eſt quantum apparet in tali peccato publico, & peccatum publicum debet publica pœnitentia apud homines purgari propter ſcandalum: ideo niſi publicè cõſtet te vel illum reliquiſſe peccatum, nolo cõmunionem dare, nec ad eccleſiaſticam ſepulturam admittere. Et ſic abſq; hoc quòd ipſe reuelet confeſsionem, negabit communionem, &c. iuſtè & ſanctè. Si quoq; diceret. Ego non poſſum aut potui ipſum abſoluere, quia nõ video pœnitẽtiam publicam de peccato publici concubinatus, apoſtaſiæ, vſuræ &c. nõ reuelat confeſsionem: quia nihil dicit quod ſciat per confeſsionem, ſed quod tam ipſe quàm alij vident, ſcilicet non pœnitere publicè de peccato publico: quũ debeat publica pœnitentia præcedere abſolutionem ſi peccatum eſt publicum: ita quod ſaltem debet pœnitens publicè ſatisfacere publico eccleſiæ ſcandalo, docendo publicè quòd reliquit concubinam, quòd reſtituit, quòd, &c. Aliud quippe eſt dicere, Iſte non facit aut fecit pœnitentiam publicè. & aliud eſt dicere, iſte non vult penitere. iſte eſt obduratus in peccato ſuo. Hoc enim confeſſor per confeſsionem ſcit: quia ille dixit confitẽdo, Ego nolo relinquere ſtatum meũ malum. Illud verò confeſſor videt ſicut cæteri: & ideo hoc tacendũ, & illud dicendum eſt. Extenditur autem confeſsionis ſigillum non ſolum ad occultandum peccata in cõfeſsione audita quatenus ſunt peccata illius qui confeſſus eſt: ſed etiam ad occultandum omnia in confeſſione audita, quatenus per illorum aliquid poſſet percipi vel in ſuſpitionem duci peccatum aliquod illius qui confeſſus eſt.

Et obligatur confeſſor ſigillo confeſsionis ſiue abſoluerit ſiue non: quoniam peccata ſunt ei dicta, non vt homini, ſed vt deo: ſiue ſubſequuta fuerit abſolutio, ſiue nõ

Sed ſi nõ in ſacramẽtali cõfeſsione, ſed ſecretũ committendo dicatur alicui, hoc tibi dico in pœnitẽtia ſeu ſub ſigillo cõfeſsionis: non propterea obligat ibi ſigillũ cõfeſsiõis: quoniã ſigillũ cõfeſsionis nõ põt inueniri ſine ſacramentali cõfeſsione: quoniã non eſt humanæ autoritatis, ſed ſoli⁹ diuinę inſtitutiõis vinculũ ſacramẽtale. Et ſcito ꝙ huiuſmo-

di ſecreta extra ſacramētalem confeſsionem dicta ſub ſigillo &c. ſi audiens nō acceptat ſe recipere ſub ſigillo: non tenetur. ſi verò acceptat, tenetur ex ꝓmiſsione ſua iuxta aliorum iura ſecretorum, minus quàm ſi iuraſſet tenere ſecretum: quia iuramentum eſt maius vinculum quàm promiſsio aſsimilandi ſigillum confeſsionis.

Sacramentum confirmationis cōtemnens peccat.

Confirmationis ſacramentum (quòd chriſma vocatur) negligēs accipere, peccat: quia debet eſſe ſibi ſolicitus de ſacramento communi omnibus Chriſtianis ad robur fidei à Chriſto inſtituto. Nō peccat tamē mortaliter, ſi deſit contēptus: quia ſacramētum hoc nec eſt neceſsitatis abſolutè, nec ex exactione eccleſiæ.

Coniuratio ſeu conſpiratio vitioſa.

Coniuratio, quæ & cōſpiratio dicitur (qua plures fide ſibi inuicē præſtita conueniunt ad malū aliquod patrandum, vel ad ſe tuendum cōtra publicam poteſtatem, vel ad non parendū in aliquo) cōmuniter eſt peccatum mortale & ſcandaloſum: quia cōmuniter eſt contra bonum publicum vel alicuius priuati: licet rarius hoc videatur accidere.

Cōſcientia licet erronea ſemper obligat.

Conſcientia etiā erronea obligat, intantum quòd ſi cōſcientia alicuius haberet quod ſpuere in eccleſia eſſet peccatum mortale, & tamen contra perſeuerantem talem conſcientiam ſpueret in eccleſia, peccaret mortaliter: quia quantum in ſe eſt, cōſentiret in peccatum mortale formaliter. Et ſimiliter ſi conſcientia dictat quòd eſt veniale, & tamē facit, peccat venialiter: quia quantum eſt ex parte ſui, conſentit in peccatum veniale formaliter. Deponat autem huiuſmodi erroneam cōſcientiam, ex ſe vel aliorum conſilio: & ſic liberè operetur vt alij operātur.

Cōtemptus in moralibus dupliciter conſiderandus.

Contemptus dupliciter in moralibus ſumitur. Primo vt eſt peccatū, quo ſcilicet aliquis ſpernit proximum. Et vt eſt cauſa peccati: prout dicitur vnus peccare ex contemptu, alius ex infirmitate, alius ex ignorantia. Et primo quidem modo ſi propriè & formaliter intelligatur, eſt peccatū mor-

tale ex ſuo genere: quia eſt actus iniurioſus proximo, lædens quantum in ſe eſt notabiliter proximum. Contemnere enim proximum, importat affectum depriment͞e proximum à ſua æſtimabilitate. opponitur ſiquidem contemptus proximi æſtimationi illius. Et quantum bonum eſt homini æſtimari, tantum malum ei infert contemni. Conſtat autem hominem à multorum conſequutione bonorũ impediri ex hoc quòd deſpicitur, & multum ſe ſentire offenſum quicunq; ſentit ſe deſpici. teſtantur hoc iræ, rixæ, pugnæ, ſchiſmata, bella, & innumera mala quæ homo cõmittit ex hoc quòd deſpici non ſuffert. Quia igitur notabilis proximo irrogatur iniuria, ex hoc quòd deſpicitur, patet quòd contemptus proximi eſt peccatum mortale, formaliter loquendo, hoc eſt ex intentione contemnendi. nullus enim formaliter contemnit proximum, niſi qui ſpernit proximum vt ſpernat proximum: ſicut nullus detrahit formaliter, niſi qui detrahit vt detrahat: & nullus contumeliam formaliter dicit, niſi qui dicit vt cõtumelietur: & ſic de alĳs. Qui vero deſpicit proximũ nõ vt ſpernat, materialiter tãtum contemnit. Nec peccat mortaliter, niſi notabiliter offendatur proximus, tũc enim redit actus in naturã ſuæ formę: ſicut in detractiõe & ſimilibus accidit. Eſt quoq; proximi cont͞eptus peccatum veniale propter imperfectionem actus, vel ex parte imperfecti actus ſpernendi, vt contingit in primis motibus: vel ex parte rei in qua ſpernitur, quia minima eſt: quia parũ pro nihilo reputatur. Et ſi paululum ſubſiſtes, videbis peccatum hoc materialiter ſumptũ valde commune eſſe humano generi: vtpote à ſuperbia procedens, à qua niſi ſpeciali priuilegio nullus expers videtur.

Contemptus autem ſecundo modo (hoc eſt vt connumeratur ſpecialis cauſa peccati, diſtincta cõtra ĩfirmitat͞e &c.) eſt nolle ſubĳci cui oportet ſubĳci. Et hoc quoq; formaliter intellectum, ex ſuo genere peccatũ mortale eſt. peccatum quidem, quia contra rectam rationem eſt. mortale vero, quia contra dilectionem dei vel proximi eſt, nolle ſubĳci cui oportet ſubĳci. Nam contra dilectionem dei eſt nolle ſubĳci deo, ſeu præceptis & mandatis & conſilĳs eius quib9 oportet ſubĳci:

& contra dilectionem proximi eſt, ſi oportet illi ſubijci, nolle ei hoc debitum exhibere quod eſt ſubijci illi. Et propterea ex contemptu peccare, formaliter loquendo, eſt peccare mortaliter. Vnde dicere verbum ocioſum ex contemptu, eſt mortale peccatū. Imò nolle ſequi cōſilia Chriſti (puta nolle ingredi religionem ex contemptu conſilij Chriſti) eſt peccatum mortale. hoc enim nihil aliud eſt quàm nolle ſubijci Chriſti cō ſilijs vt conſilijs: quod tamen eſt de neceſsitate ſalutis: quāuis adimplere conſilia Chriſti, ſit nō neceſsitatis, ſed perfectionis. Et dicere verbum ocioſum ex contemptu, eſt dicere verbum ocioſum vt faciat contra legem dei quæ inhibet verbum ocioſum. Hæc autem maxima peccata rarò accidunt niſi peſsimè diſpoſitis ſeu habituatis, intantum vt ex odio legum & legiſlatorum operentur. contemptus enim formaliter cōtra ſuperioritatem legis vel legiſlatoris directè tendit.

Aduerte hic duas diſtinctiones. Prima eſt inter cōſolationem & ſubiectionem. Propter quā puella indignata parata ex ſe veſtire puerū, quæ dicēte matre, indue puerum, nō vult veſtire illum ne mater habeat cōſolationē de bene induto puero: nō peccat ex cōtemptu, ſed ex indignatione. nec indignatio ducit illam ad contemptū: quia illa non eligit non ſubijci, ſed nō conſolari. Nec præterit mandatum vt non obediat, ſed vt non cōſoletur. Et ſimile eſt de ſimilibus iudiciū. Secunda eſt inter contemptum ſimpliciter, vel ſecundū quid. Propter quam ſubditus qui dicente prælato, claude hoſtiū, vt non faciat verbum prælati, in hoc tamen minimo, paratus abſolutè obedire, omittit claudere oſtium, non peccat mortaliter: quia non contemnit ſimpliciter, ſed ſecundum quid mandatum prælati: hoc eſt quia non præterit illius mandatum vt faciat contra illius mandatū abſolutè, ſed cum hac additione in minimo: ita quòd li minimum minuit rationē mandati, ac per hoc minuit rationem cōtemptus: vt tanquàm impfectus actus nō ſit contēptus ſimpliciter, ac per hoc nec peccatum mortale. Et ex hoc capite verificatur, quòd peccare venialiter ex contemptu infra limites venialis, nō eſt peccatū mortale. hoc enī eſt ex cōtemptu ſecūdū quid

peccare venialiter. Quū enim ſimpliciter & abſolutę quis cōtemnit mandatū, non modificat illud ex minimo opere. Et econtra quū quis ex hoc quòd de minimo agitur, in contemptum tendit, non ruit in contemptum, ſed ſuſtentatur affectus à minimo tanquā non contemnat: ſicut in minimo furto ſuſtentatur accipiens occultè minimum tanquam non furetur.

Contentio verbalis quādo vitioſa.

Contentio vt eſt nomē peccati, ſignificat pugnam loquutionis nō ſecundum rationē, vel quantum ad modum, vel quātum ad rem de qua eſt contentio. Vnde quādoq; eſt peccatum mortale, & quādoq; veniale. Nam ſi cōtentio pugnat contra veritatem cognitam, erit iuxta veritatis naturam iudicanda: hoc eſt ſi veritas impugnata, eſt veritas fidei, aut neceſſaria ad ſalutē alicuius ſiue quātum ad animā, ſiue quantum ad corpus, ſiue quātum ad res ſeu famam: & breuiter ſi veritas eſt talis quòd eius mendaciū eſſet pernicioſum, contentio pugnans contra talem veritatem eſt pernicioſa, ac per hoc mortale peccatum. Si vero huiuſmodi veritas non eſt talis vt oppoſitū mendacium ſit pernicioſum, contentio contra illam peccatum veniale eſt. Et hæc intellige formaliter, ſcilicet in pugnante contra veritatem ex intentione contra veritatem. Nam ſi ex alia intentione fit (puta propter exercitium aut diſputationem) contentio non niſi materialiter eſt, quæ poteſt eſſe & eſt ſæpe laudabilis. Si vero cōtentio à ratione diſcedat quia immoderata eſt (puta clamando &c.) ſic communiter videtur peccatum veniale: niſi fortè ſcandalum haberet annexum trahens ad mortale. De quo dic vt infrà de ſcandalo.

Contritio peccatorum quę præſupponat.

CONTRITIOnis quinq; ſunt cōſideranda: ſcilicet differentia ab attritiōe, materia, modus, neceſsitas, & tempus. Contritio tria exigit: diſplicentiam de commiſsis peccata ſupra omne odibile, propoſitum vitandi peccata ſupra omne vitabile, & propoſitum confitendi ſeu ſatisfaciendi. Hoc tertiū requiritur ſi homo non eſt confeſſus: duo autem prima ſimpliciter & abſolutè

exiguntur. Ita quòd hinc habes differentiam ab attritione. Nam ſi alicui diſplicet peccatum quod fecit, ſed non ſupra omne diſplicibile, non eſt contritio, ſed attritio. Et ſimiliter ſi intendit vitare peccatum, ſed non ſupra omne vitabile, non eſt contritio, ſed attritio. Et ſcito quod huiuſmodi vera contritio dupliciter inueniri poteſt ſcilicet formata, vel informis: hoc eſt cum gratia & charitate Ieſu Chriſti, & ſine illa. Et homo quidem poteſt eſſe certus ſe habere contritionem veram, dubitando an ſit formata vel informis: quoniã poteſt eſſe certus de affectu ſuæ voluntatis quòd plus diſplicet ſibi offendiſſe deum mortaliter, quàm quodcunq; aliud malum: & ſimiliter quòd plus intendit vitare mortalẽ offenſam dei, quàm quodcunq; aliud: nõ tamẽ eſt certus propter hoc ſe eſſe in charitate & gratia dei. Vnde debet quilibet eſſe certus de contritione humana, hoc eſt quantum ex nobis pendet: non autem de contritione formata diuina gratia. Hæc de primo.

Materia vero contritionis (hoc eſt de quo debet homo conteri) conſtat principaliter eſſe peccatum mortale, & ſecundariò veniale. Et quia impium eſt dimidiã à deo ſperare veniam, oportet conteri non de vno peccato ſic, & de alio non, ſed de omni peccato mortali proprio,

Modus autem cõtritionis ſufficiens ad ſalutem eſt, vt homo qui multa habet mortalia, in generali deteſtetur omnem ſuam mortalem in deum offenſam, cum animo vitandi de cætero, vt dictum eſt. hoc eſt, vt diſplicẽtia hæc odio habeat commiſſa ſupra omne odibile, & propoſitum vitandi intendat ſupra omne vitabile. Sic nanq; contritio generalis eſt contritio virtualiter attingens omnia & ſingula cõmiſſa etiã oblita. Nec exigitur ad ſalutẽ habere ſingulas cõtritiones iuxta ſingula peccata, nec ſecundũ numerum, nec ſecũdũ ſpecies peccatorum, teſtante hoc domino dicẽte de Magdalena: Dimiſſa ſunt ei peccata multa quoniam dilexit multũ. & nõ dixit, quoniã dilexit multoties.

Neceſſaria autem eſt contritio peccatori ad ſalutẽ: quoniam ſine pœnitentia peccatum non remittitur, pœnitentia autem principaliter conſiſtit in contritione: quæ neceſſaria fuit ante legem, ſub lege, & tempore gratiæ.

Tempus autē quo tenetur poſt cōmiſſum mortale quis cōteri, quantū ad ſurgendum à morte peccati, & vitādum periculū repentinæ mortis ac dānationis, determinatū eſt ad ſtatim: quia nec per momentum tutum eſt licitum'q; ſtare in ſtatu offenſæ & iræ dei. Quantū autē ad vitandū nouum peccatum tranſgreſſionis præcepti de cōtritione, tempus eſt determinatum ad articulū neceſsitatis: ſicut in alijs affirmatiuis pręceptis cōtingit. Duplex autē neceſsitas ex ſe cogit ad contritionē. Prima eſt periculum mortis: quia tenetur homo in hac vita conteri. Secunda eſt ſuſceptio vel adminiſtratio ſacramenti, & vniuerſaliter exercitatio cuiuſcūq; actus exigentis neceſſariò hominem ſine peccato mortali: quia niſi cōteratur tunc homo, mortale peccatum incurreret. Tertia vero neceſsitas, ſcilicet ex pręcepto eccleſiæ ſemel in anno, ſcilicet tempore cōfeſsionis, non tutè affirmatur: quia ſi attritus (vt prædictū eſt) ſuſcipit ſacramētū pœnitentiæ & euchariſtiæ, ſatisfacit præcepto eccleſiæ. Ex hoc autem quod peccata memorię occurrunt, ſicut nō tenetur ad tunc confitendum: ita nec ad tunc conterendum. Vtrunq; enim eſt pręceptum affirmatiuum, obligans temporè neceſsitatis: quod non cōſtituit memoria. Sed tenetur ſemper ad nō approbandum, ad non complacendū: quia iſta ſunt præcepta negatiua, quæ obligant ſemper & ad ſemper. Dies quoq; feſtos ſanctificare noua contritione peccatorū, ſanctum conſiliū ac omni obſeruatione dignū eſt, non tamē præceptum: quia nec ex parte cōtritionis præceptum de contritione determinatur ad diem feſtū, nec ex parte diei feſti præceptum de ſanctificatione feſtorū, determinat ſibi contritionem peccatorum.

Contumax poteſt excōmunicari.

Contumacia pro quāto cōtra obedientiam iudici debitam tēdit, peccatum eſt mortale. In cuius ſignum poteſt contumax excommunicari.

Contumelia quando ſit peccatum mortale.

Contumelia (qua quis malum culpæ iniurioſè in proximū coràm profert: puta tu es fur) peccatū mortale eſt formaliter ſumpta: quia quātū in ſe eſt, lædit proximum in bono honoris. Dixi formaliter, hoc eſt ex in-

tentione dehonorandi: quia materialiter (hoc eſt nō ex intētione dehonorādi) poſſunt verba cōtumelioſa etiā abſq; vllo peccato dici repræhēſionis gratia, vel cū peccato veniali ex leuitate. Memento quoq; hic & vbiq;, quod huiuſmodi peccata mortalia ex ſuo genere ſunt venialia propter imperfectionē actus, vel quia primi motus, vel quia contumelia in minimo, vel quia materialiter tantum cōtumelia eſt: niſi forte notabilis læſio proximi inde ſit.

Conuicium duplicē importat iniuriam.

CONuiciū duplicis iniuriæ nomen eſt. Quandoq; enī generalē ſonat iniuriam in proximum, coram illatā verbis: ſiue ſignificetur malum culpæ, vt eſſe ſacrilegum, ſicarium &c. ſiue malum pœnæ: vt eſſe cæcū, vel claudum: ita quod contumelia eſt ſpecies cōuitij. Quādoq; autem ſonat iniuriam plurium ſimul vociferātium iniurioſe contra proximum: vt dicatur conuicium quaſi conuocium, à multitudine vocum: vt contingit ſæpe tranſeunti pauperi à leuibus perſonis iocoſe tamē fieri. Et vtroq; modo ex ſuo genere formaliter (hoc eſt ex intētione dehonorādi factū) conſtat eſſe peccatum mortale: quia quantū eſt ex intētione actus & loquētis, læditur ꝓximus in honore. Verūtamē propter imperfectionem actus (puta quia materialiter tantū conuicium dicitur ſine notabili detrimēto honoris, aut quia nō verè cōſenſit vt dehonorandi gratia conuiciaretur, ſed quaſi primus motus fuit quo ad hoc, aut quia in minimo non curauit dehonorare) veniale tantum peccatum incurritur. De exēplo autē dicto cōuiciātium iocoſe, diximus, vt intelligatur cōuicij ſignificatio, nō quod iocoſe factū ſit mortale. communiter enim veniale eſt conuicium iocoſum, ſed quod ſerio & formaliter fit, mortale eſt ratione dicta.

Debitam omittens correctionem grauiter peccat.

COrrectionis qua ſubditi à ſuperioribus corrigi debent (ſiue puniendo factis, ſiue increpando verbis, ſiue ſuperiores ſint prelati eccleſiaſtici, ſiue domini ſeculares) omiſsio quando, ſicut, vbi &c. oportet proculdubio peccatum eſt mortale: niſi propter imperfectionem actus ſit veniale: quia præceptum de huiuſmodi

correctione, eſt preceptum de actu iuſtitiæ neceſſariæ, ad publicum precipue bonū. Sed perſpicere in ſingularibus caſibus occurrentibus, ſi nunc huius hæc correctio eſt de neceſsitate iuſtitiæ, nō eſt facile, ita quòd in generali conſtat correctionē de qua loqmur, nō poſſe ſine peccato mortali omitti quando eſt neceſſaria ad rempub. ſi correctio incūbit propter bonū publicū: vel ad perſonā priuatam, ſi correctio exigitur propter bonum alicuius priuati. tenetur enim ſuperior ad exercendum iuſtitiam propter vtrūq; bonum. Sed quoniam cōtingit quandoq; punitionē quæ propter bonū publicū eſſet abſolutè neceſſaria, propter incidentia nō expedire tunc, ſed eſſe differendā (vt Dauid diſtulit punitionem Ioab, qui occiderat duos principes) aut remittendam (vt Dauid pepercit Abſalon qui interfecerat fratrē, & pepercit Nabal) aut aliter cōmutandā &c. ideo prudentia que circa ſingularia verſatur, maximū locum habet circa huiuſmodi correctionis præceptum exequēdū. Nec facile damnādi ſunt qui nō omnia corrigunt rationabiliter aliquas correctiones omittentes (Isboſeth quia minus cautè increpauit Abner quòd ad cōcubinam patris introiſſet, regnum perdidit. Dauid quia nunquam increpauit Amon ſuū primogenitū de ſtupro ſororis, repræhenditur à ſcriptura) nec facilè excuſandi ſunt omittentes corrigere. Ex parte ſiquidem correctoris, ſi conatur ſecūdum prudētiam implere correctionis præceptum, in tuto à mortali peccato conſcientia eſt, etiā ſi quandoq; erraret. eſſet enim tunc materialiter tantū tranſgreſſor, ſcilicet non ex intentione omittendi correctionem: & venialiter peccaret, ſicut & leuium correctionem omittendo, propter imperfectionem actus ex parte materiæ.

Correctio fraterna eſt de neceſsitate.

CORrectionis fraternæ (qua quiſq; tenetͤ proximum ſuū corrigere verbo quando oportet &c.) omiſsio poteſt eſſe peccatum mortale & veniale. Eſt enim præceptū huius correctionis de præceptis charitatis & eleemoſynæ ſpiritalis. & ideo non quilibet venit corrigendus, ſed indigēs correctione. eleemoſyna enim nō niſi indigenti danda eſt. Et quia eſt præceptū affirmatiuū, obligat pro loco & tēpore neceſ-

ſitatis:quando ſcilicet aliquis morte peccati detentus, probabiliter creditur mea correctione liberandus: ita quod ſi credo quod ſine mea correctione reſurget (puta quia eſt homo ſuæ conſcientiæ ſcrutator) aut nullam habeo probabilitatē quod ex mea correctione reſurget (puta quia nullam habeo illius notitiam) aut dubito quod ægrę feret correctionem, & blaſphemabit, vel nihil prodero, non teneor ad correctionem fraternam: quoniam tunc non ſumus in caſu neceſsitatis, quādo ſcilicet aliquis morte peccati detentus, probabiliter creditur mea correctione liberādus: quia deeſt vel probabilis credulitas liberationis, vel deeſt neceſsitas meæ correctionis. Imo ſtante iſto caſu neceſſitatis, ſi non ex intentione, ſed ex quadā tepiditate omitteretur correctio, nō eſſet peccatum mortale, ſed veniale: quia in affectu non præponitur bono fratris omiſsio correctionis, ex quo nō intendit omittere illā, ſed materialiter tantum omitteret, niſi tanta eſſet neceſsitas peccatoris ob ignorantiā forte, quod ratione notabilis damni imputanda eſſet omiſsio iſta, & rediret in naturam ſuæ formæ ac ſi fuiſſet ex intentione: vt in alĳs peccatis contingit. Eſt ergo omiſsio fraternæ correctionis circa peccata mortalia tunc tantū mortale peccatum, quādo ex intentione fit, in caſu quo creditur opus eſſe illius correctione ad liberandum à peccato mortali, & probabiliter creditur liberatio inde futura: quia tunc tantum fit formaliter cōtra præceptū correctionis fraternæ. Veniale autem quum vel materialiter omittitur, niſi emergens damnum in mortalis naturam reduceret, vt dictū eſt (materialiter autem omittit quicunq; in animo fraternæ charitatis bonum præponens quibuſcunq; bonis & malis mundi, omittit: quoniam talis non intendit ſubtrahere bonū neceſſarium ad ſalutem proximi:) vel in alĳs non mortalibus omittitur.

Nec mireris quod in hoc præcepto diximus reqri probabilem opinionē de fructu correctionis: quoniam corrector tenet locum agentis, & corrigendus patientis: actus autem actiuorum: fiunt in patiente diſpoſito. Et propterea ſicut oportet correctorem nō ex voluntate, ſed ratione accipere tempus & locū & alias occupationes & diſpoſitio-

nes corrigendi: ita non ex voluntate, ſed ratione debet habere ſi eſt fructuoſe ſuſceptiuus ſuæ correctionis: quod eſt habere probabilem opinionem de futuro fructu.

Crudelitas exceſsiua peccatum eſt.

CRudelitas (hoc eſt atrocitas animi in pœnis exigendis) peccatum eſt mortale, pro quanto exceſſum in puniendo ponit. crudelis enim cauſam puniẽdi habet, ſed modum non habet: peccatq́; manifeſte contra proximum, plus puniendo quàm mereatur: vltra malam diſpoſitionẽ proprĳ animi, qua ſeipſum fœdat crudelitate.

Curioſitas ſcd̃m diuerſa obiecta dici poteſt vitioſa.

CVrioſitas quũ immoderatum ponat appetitũ cognoſcendi ſiue per intellectum, ſiue per ſenſum, peccatum eſt: quia plus quàm recta ratio dictat, appetitum cognoſcendi protrahit. Non eſt autem mortale peccatum ſi nuda ſit, hoc eſt niſi ex adiuncto fiat mortalis: vt ſi curioſitas intantum exorbitet vt dæmonibus vti velit magiſtris, vel ad periuriũ ſeu perfidiam inducere velit habentem aliquid in ſecreto. & ſic de alĳs quæ poſſunt adiũgi criminibus: trahẽtibus curioſitatẽ ad peccatũ mortale.

Decimarum non ſolutio pernicioſa ſacrilegiũ reputaꝛ.

DECIMAS ſoluere omittens vbi conſuetum eſt ſolui, peccat mortaliter peccato ſacrilegĳ: quia non reddit debitas res eccleſiæ cui tenetur reddere de neceſsitate ſalutis. conſtat enim hoc ex ſuo genere eſſe peccatum mortale, & ſacrilegium, niſi propter imperfectionem actus, vt in alĳs contingit. Vbi autem non eſt cõſuetum ſolui decimas, non peccat omittens ſoluere, ſalua tamen cura paſtoris ſui vt habeat vnde viuat honeſte: ſi non habet reditus vnde viuere ſecundum quod ſibi cõgruit, poſſit: quia ad hoc pro ſua rata quilibet ei ſubditus tenetur, nulla ipſi conſuetudine ſuffragante.

Defenſio manualis immoderata vitioſa eſt: moderata vero permittitur.

DEfenſio manualis, illicita dupliciter redditur. Primo, ex intẽtione: ſi ſcilicet animo lædẽdi offenſorem fit. Nam defenſio debet eſſe ſuo fine contenta,

ſcilicet vt defendat: & præter intentionem defendentis, ſi aliter non poteſt defenſio fieri niſi lædatur inuaſor, debet illum lædere: ita quod læſio ſequatur ex neceſſaria defenſione. Et hinc peccant mortaliter, qui non curant ſeruare illæſos inuaſores quum poſſunt aliter defenſionem exercere. Secundo, ex immoderamine tutelæ, vim enim vi repellere licet, ſed cum moderamine inculpatæ tutelæ. Et intelligitur de immoderamine ex propoſito. qui enim putat moderatè defendere, & præter propoſitum nõ aduertendo aliqualiter excedit, aut non peccat, aut leuiter: quum humana actio in exercitatione exteriori acceſa, nõ omnimodæ ſubdatur menſuræ.

Delectatio debet eſſe diſcreta: q̃ ſi modum excedat vitioſa eſt & damnabilis.

Delectatio moroſa (hoc eſt volũtaria delectatio de actu malo cogitato ſine volũtate exequẽdi cogitatum actũ illum malum) exigit ex duplici capite diſcretionem: ſcilicet ex parte conſenſus, & ex parte actus de quo eſt delectatio, qui actus dicitur & eſt obiectũ delectationis. Ex parte ſiquidem actus obiecti, iuxta naturam actus de quo eſt, delectatio iudicanda eſt: ita quòd ſi actus de quo quis cogitando delectatur, eſt peccatum mortale (puta adulteriũ, furtum, homicidiũ &c.) ipſa quoque moroſa delectatio eſt peccatum mortale. & ſi actus de quo quis cogitando delectatur, eſt peccatum veniale (puta iocari verbis lætis, comedere lautè &c.) ipſa quoque moroſa delectatio eſt peccatum veniale. Ex parte verò perſonæ, iuxta veritatem deliberati conſenſus iudicanda eſt. Nam ſi perſona cogitando de actu quantumcunq; malo delectetur, non aduertendo ad id de quo delectatur (ita quòd ſi aduerteret, non approbaret) non eſt ibi peccatum mortale, etiam ſi per vnum diem ſic inaduertenter cogitaret & delectaretur: quia non poteſt eſſe mortale peccatum ſine rationabili conſenſu, qui in propoſito deeſſet. Si verò aduertere incœpit, & præualente impetu concitatæ paſſionis non plenè aduertit: ſed antequàm plenè aduertat, delectatio facit curſum ſuũ: peccatum non mortale, ſed veniale interuenit: quia ſicut inaduertẽtia excuſat à mortali,

quia excuſat à deliberatione: ita non plena aduertẽtia excuſat à mortali propter eãdem rationem, ſcilicet quia excuſat à deliberatione. ſine plena enim aduertentia non habet humana mens vt deliberet. In cuius teſtimonium excuſantur à ſomno pollutionis ſurgentes ſi quid mali eis cõplacet, donec plenè aduertant quid eis incũbit. quod enim illi patiuntur propter ſomnũ, iſti patiuntur propter paſſionem inuolũtariam. Si autem plenè aduertit, & poſitiuè cõſentit in illam peccatum iam patet. & ſimiliter ſi poſitiuè diſſentit, virt⁹ iam patet. Sed ſi poſitiuè nec conſentit, nec diſſentit, & tamen in illa cogitatione delectabili pſeuerat, conuincitur cõſentire ex ipſa continuatione delectationis nõn prohibitæ à voluntatis imperio quando potuit: & debuit: quia tunc mens hominis operã dabat actui peccati mortalis quãtum eſt ex parte actus, ſed excuſabatur à mortali ex eo quod nõ erat voluntarius. Accedente autẽ tempore quo voluntas poteſt prohibere mentem à cõtinuatione huius mali actus, tenetur voluntas prohibere: ſicut teneretur manũ cohibere à proſequutione alicuius actus mali inchoati in ſomno, alioquin ſibi imputaretur tanquã voluntarius. Et verè eſſet voluntarius negatiuè & ex negligentia: quia potuit & debuit prohibere, & non prohibuit.

Magna tamen hic opus eſt diſcretione, quum de timoratis conſcientijs agitur. Diſcernere ſiquidẽ oportet cauſam quare continuatur illa cogitatio delectabilis. Nam ſi ex cõplacentia delectationis illius prouenit quod negligit prohibere cõtinuationem illam, voluntaria fit delectatio, & verè moroſa, vt dictum eſt. Si autem non ex complacentia, ſed ex nõ æſtimatione cõmotæ cogitationis & delectationis negligentia prouenit (puta quia ſcit volũtatem ſuã conſtantem, & cõfidit quod propter huiuſmodi commotiones phantaſiæ & concupiſcentiæ, nõ ruet in cõſenſum malum) peccat quidem: quia poteſt & debet conari ad repellẽdum huiuſmodi intima bella & pericula maxima, & quãtũ in ſe eſt implere illud: Perſequar inimicos meos: & non cõuertar donec deficiant. Non peccat tamẽ mortaliter: quia in veritate iſte diſſentit, virtualiter ſaltẽ: imò putat ſe non actiuè continuare cogitationem illam delectabilẽ: ſed

ſe pati illam: & tanquã tentationem, nõ tanquã propriam operationẽ appræhendit illã: ac per hoc confidens de non cõſenſu ſuo, paruifacit illam cogitationem delectabilẽ tanquam debilem hoſtẽ ad ſui impugnationem. Vnde negligentia iſta non cadit ſup actu intrinſeco voluntatis, ſcilicet cõſenſu vel diſſenſu ad velle continuationem talis delectationis: ſed cadit ſuper conatu ad repellendũ illam tãquam hoſtem. Et propterea iſte nõ perſeuerat in cogitando delectabiliter de illo actu: ſed phãtaſia delectabilis moleſtando ipſum perſeuerat in illo, formaliter loquendo. Et hæc ex parte conſenſus ſufficiant.

Rurſus ex parte rei de qua eſt delectatio, diſcernere oportet quatuor. Primum, an delectatio ſit de opere cogitato, vel de ipſa cogitatione. Verbi gratia, ſi cogitatur bellũ aliquod cũ delectatione, vtroq; modo cõtingit delectari. aliqui enim delectantur de operibus cogitatis: puta de homicidijs, vulneribus, prælijs, incendijs &c. Et hi ſunt qui ſunt affecti ad huiuſmodi facinora. Aliqui autem delectantur de ipſa cogitatione. delectatur enim naturaliter anima noſtra in conferendo, & præcipue noua aut mira: vt teſtantur comediæ. Teſtãtur & multorum ocia, dum ingrediuntur hortos ſtultorum. Et ſicut diximus de bello cogitato. ita contingit in materia venerea & alijs. quidam enim cogitãtes de turpibus, non delectantur de actu cogitato, ſed de cogitatione: dum occurrit aliquis ſubtilis mod⁹ male operandi: ita quòd cogitatio illa tãquam ſubtilis aut mira ſeu noua inhærens animæ parit delectationem. Et hoc videtur accidere præcipue curioſis & affectis ad ſubtiles inuentiones. Aliqui autem delectãtur de vtroq;: ſcilicet de cogitatione & actu cogitato. Et licet difficile alicui videbitur diſcernere vnde delectatio inſurgat: non debet tamen difficile videri, vt diſcernat quid mouet ipſum ad complacentiã illius delectationis. Nam ſi ſentit ſe moueri ab opere cogitato, iam habet moroſæ delectationis naturã. ſi vero à cogitatione noua aut mira aut ſubtili &c. iã habet quòd non eſt delectatio moroſa: quoniam moroſa delectatio eſt de opere malo cogitato.

Secũdum, an delectatio ſit de ipſo opere malo cogitato, an de modo operandi concogitato. Verbi gratia: occurrit

cogitatio de furto vel rapina, & concurrunt cogitati multi miri modi' rapiendi vel furandi. Nam ſi delectatio ſit de furto vel rapina, eſt moroſa. Si vero de miris & ſimilibus modis, non eſt delectatio moroſa: quum modi iſti ſint admirabiles, & naturaliter delectabiles cogitanti animæ. Tertium eſt inter cogitatum malum opus ſimpliciter & abſolute, vel relatum ad cogitãtem. Stat enim quod opus eſſet peccatum alicui, & alteri non. Et hinc diſcernetria. Primo quod vidua quæ delectatur de præteritis actibus coniugij non peccat mortaliter: quia delectatur de operibus ſibi licitis pro tempore quæ fuerunt licita. Plus eſt enim explicite aprobare, quam delectari ſed conſtat quod vidua licite approbat præteritas delectationes. ergo. Peccat tamen venialiter in huiuſmodi memoria: quia caret tam neceſſitate quam pietate huiuſmodi delectatio. Secundo quod quãuis licite cupiat quis delectari cum aliqua muliere cõditionaliter, ſcilicet ſi eſſet vxor ſua (quia tale opus tali conditione relatum ad ſic cupientem, eſt licitum) delectatio tamen voluntaria quam iſte in præſenti acciperet de tali opere cogitato cum illa. eſſet delectatio moroſa: qa præſens delectatio non fertur cum conditione: ſed de facto habetur ſine conditione: deſiderium autem eſt quod cum conditionali fertur ſuper opus. Vnde religioſus, et ſi non peccat mortaliter cupiendo delectari cum muliere ſi eſſet ſua vxor, peccat tamen mortaliter voluntarie ſe delectando in actu carnali cogitato cum illa ſi eſſet vxor ſua, propter dictam rationem: quia conditio excuſat deſiderium futuri, non delectationem præſentem. Tertio quod vir cogitans de vxore abſente, & actu coniugij. & voluntarie delectatur de illo, non incidit in moroſæ delectationis crimen: quia de actu ſibi licito tunc, delectatur abſolute: quamuis peccet venialiter: quia nec neceſſitas nec pietas ſuadet ſibi talẽ mentis occupationem. Quartum eſt (quod à principio diximus) inter obiectum, & obiectum. Nam ſi opus cogitatum delectans eſt veniale, delectatio erit venialis: & ſi mortale, mortalis. Et hinc fit, vt voluntaria delectatio de muliere pulchra viſa vel vidẽda, non niſi veniale pecca-

tum ſit: quia videre mulierem pulchrã, non plus quàm veniale peccatum eſt, quando peccatum eſt. Voluntaria autem delectatio de muliere pulchra libidinoſè amplexata, ſeu oſculata, vel amplexanda ſeu oſculanda, peccatum mortale eſt: quia huiuſmodi amplexus & oſcula, peccata mortalia conſtat eſſe.

Aduerte demum diligenter pie lector, vt hæc quæ diximus, formaliter intelligas. non decet enim loqui docendo niſi formaliter. Excuſamus ſiquidem multa ſtando infra terminos de quibus eſt ſermo: quæ tamẽ aliũde poſſent damnari. Verbi gratia, dicimus quòd memoria delectabilis in vidua excuſatur: verum eſt ſi nihil aliud adiungatur, ſed ſi adiunxeris quod hinc in vidua inſurgunt in concupiſcibili appetitus, aut in carne commotiones, oportet ad regulas de annexis malis aut periculis recurrere. Et ſimile eſt de alĳs iudicium.

Circa moroſas delectationes notato adhuc tria: ſcilicet occaſionem, libertatem, & intentionem. Poteſt ſiquidẽ occaſio delectationis eſſe voluntaria & licita: vt quum quis gratia componẽdi, prædicandi, diſputandi, confitendi, vel ex audiẽtia confeſſionum cogitat aliqua vnde delectatio ſurgit. Vel voluntaria & non licita: vt quum quis ex vanis & ſenſualibus verbis dictis aut auditis, vel ex vano viſu aut tactu incidit in huiuſmodi delectationes. Vel inuoluntaria: vt quum ſeſe offerunt præter intentionem huiuſmodi phantaſiæ delectabiles. Hinc enim fit vt quum homo aduertit ſe huiuſmodi delectabilibus inuolui, & negligens eſt, magis imputetur negligẽtia illi qui ex occaſione voluntaria & illicita, quàm illi qui ex inuoluntaria, & minime imputetur illi qui ex occaſione neceſſaria aut pia in delectationes huiuſmodi incidit.

Inter ſubiectionem quoque corporis vel partis ſenſualis ad rationem, differentia eſt: quòd corporis partes (puta manus & pedes) obediunt ſeruiliter, hoc eſt abſq; libertate. Moueo enim manũ quando volo, & verſus partem quam volo, nulla exiſtente in manu libera reſiſtentia. Appetitus autẽ ſenſualis obedit quidẽ rationi, ſed politice, hoc eſt cum libertate reſiſtendi. Habet enim propriũ motũ ac impetũ quo cõcupiſcit aduerſus ſpiritum. Et hinc fit

vt non ita imputetur motus delectationis homini ſicut imputatur motus manus: & non ſit ſignum ſufficiens ad probandum conſenſum taci tum ſola perſeuerantia delectationis poſt aduertentiam: ſicut perſeuerātia motus manus ſufficit ad cōuincendum conſenſum aduertentis. nam pars ſenſualis poteſt perſeuerare ex proprio impetu: quod non habet locum in manu. Vnde ſimilitudo quæ data eſt ſuperius inter continuationē motus manus, & continuationem motus delectabilis poſtquàm homo plenè aduertit, intelligitur quatenus iſte motus pendet ex ratione: ita quòd poſtquàm homo plenè aduertit, & adhuc perſeuerat in cogitatione delectabili de opere malo vt ſic, conuincitur conſentire in delectationem, pro quanto delectationis motus pendet ex ratione, & non abſolute. Intentio denique hominis conſtuenda eſt quo tendit. Nam poſtquàm plenè aduertit, ſi negligit vt delectetur de illo malo opere, committit formaliter peccatum delectationis moroſæ. Si autem negligit quidem, ſed non vt delectetur de illo malo opere cogitato, ſed ex quadam tepiditate ſeu aliquo huiuſmodi, non incurrit formaliter delectationem moroſam: ac per hoc non peccat mortaliter, niſi exorbitatio fuerit tanta: vt quaſi ideo neglexerit vt delectetur. Nam ſicut detrahens non intentione detrahendi, non peccat mortaliter, niſi læſio famæ fuerit tanta vt quaſi intenderit ille detrahere dum non curauit tantam læſionem famæ inferre: ita qui negligenter ac per hoc materialiter delectatur de malo opere cogitato non vt delectetur de illo, non peccat mortaliter, niſi inuolutio fuerit tanta vt redeat in naturam ſuæ formæ: vt quaſi ideo neglexerit vt delectetur, dum non æſtimauit tam notabiliter ſe tali delectabili inuolui. Et hinc habes vnde poſt plenam aduertentiam multas negligentias excuſes à peccato mortali, quia paruæ ſunt, in his præcipue qui habitualiter in animo gerunt ſe potius velle mori quàm peccare mortaliter. Si enim contingit hos eſſe negligentes in huiuſmodi cogitationibus delectabilibus, non eſt eorum negligentia ex affectu ad delectationem de illo malo opere quod cogitatur. Nec detinentur à tali delectabili

vt ſic, ſed magis ab aliqua paſsione concupiſcentiæ,quę ſine tali delectabili detineret. Et,vt puto,nũquàm aut rariſſime ſic habituati, in antedictam neglıgẽtiam mortalem incidunt.Et hæc ita accipiant ad excuſandũ vt non foueant ad negligendum.

Deriſio in proximum verſa quemadmodum diuerſimode fieri poteſt:ita diuerſimode damnanda eſt.

DEriſio ſeu irriſio quæ verbis aut cachinnis, ſubſannatio quæ naſo rugato, illuſio quæ factis fit,pro quanto quãdam deſpectionem proximi importat, peccatũ eſt:quia rationi rectæ aduerſatur,vt ad hoc paruipẽdatur proximus vt erubeſcat. Eſt aũt quandoq; veniale peccatum:vt quũ iocoſè quis parum aut de paruo deridet.parua em̃ erubeſcentia quaſi pro nulla reputatur.Et quandoq; mortale:vt quũ in iocũ deducitur quis,quaſi nõ ſit tanti vt debeat æſtimari.Interuenit ſi quidem tunc maximus illius contemptus,& maior quàm in contumelia & detractione quia licet cõtumelioſus deprimat honorem, & detractor famam,neuter tamen ad tãtũ perſone cõtemptum peruenit ad quantum venit irriſor,pro fatuo aut nihilo habens & haberi volẽs eum quem irridet, vt erubeſcat comparere inter homines.Et hoc etiam peccatũ graue valde,intellige etiã formaliter,hoc eſt quando fit ex intentione irridendi.quòd eſt tanto grauius,quãto de virtute maiore,aut perſona maior deridetur:vt quum deridetur iuſti ſimplicitas,aut perſona in exemplum eccleſiæ poſitæ &c. Quod ſi in deũ & ſanctos fiat,non eſt ſimplex irriſio, ſed blaſphemia, vt patet ex ſupradictis.

Deſperatio eſt obiectum fidei:& per conſequens dãnabilis.

DEſperatio, qua quis deſperat,ſeu non ſperat conſequi futuram beatitudinẽ, peccatũ mortale eſt:qa eſt omiſsio actus neceſſarñ ad ſalutẽ æternã.impoſſibile eſt enim ſine ſpe operari ad tam excelſum præmiũ cõſequendum,ſicut ſine fide.

Famam proximi qualitercũq; deturpãs mortal'r peccat.

DEtractio,qua quis famam abſentis denigrat,peccatum mortale eſt:quia contra magnum proximi bonum,famam ſcilicet,tẽdit formaliter ſumpta: hoc eſt ex intentione lædendi famam:ſiue fiat dicẽdo verũ,

ſiue falſum,ſiue aſſerendo,ſiue referendo,ſiue addendo,ſiue minuendo,ſiue interpretãdo,ſiue tacẽdo,& quouis alio modo. *Si* verò non formaliter quis detrahat(hoc eſt non ex intẽtione lædendi famam proximi, ſed ex loquacitate aut &c.)non eſt peccatũ mortale,quia nõ niſi materialiter detrahit:niſi adeò notabiliter inde lædatur fama proximi, vt actus redeat in naturã ſuæ formæ,dum non curauit cauere à tanta proximi læſione. *Similiter* peccatum veniale eſt ſi detractio ſit formalis.ſed in minimo: quia minimum quaſi pro nihilo accipitur à ratione. *Simile* autem eſt iudicium de auditione detractoris,ſcilicet quòd ſi ex complacentia infamiæ proximi audit,peccatum eſt mortale. Et ſi non malo animo audit,vel peccatum non eſt:vt ſi neceſsitate aut pietate audit, vel eſt peccatum veniale:vt ſi ex leuitate audit:niſi ipſius auditio famam proximi notabiliter læderet:quòd tunc poſſet contingere,quando auditio eius cauſa eſſet auditionis aliorum vnde notabiliter læderetur fama proximi. In hoc autem & ſimilibus caſibus valde per accidẽs(quoniam & ipſe materialiter tantum audit,& materialiter tantum cauſat auditionem aliorum)ſiſte pedem, & noli præcipitare ſentẽtiam etiam ſi proximi fama notabiliter fuerit læſa:quoniam ſi ipſius audiẽtis animus purus fuit,non apparet huiuſmodi negligẽtia mortalis,cuius malum ſi aduertiſſet,effugaſſet.

Ponitur quoque triplex caſus in quo materialiter(hoc eſt non malo animo)audire detractionem,poteſt per accidens eſſe peccatum mortale. Primus eſt,ſi audiens poteſt & debet ex officio vel corrigere detractorem, vel obuiare detractioni. *Secũdus* eſt,ſi audiens poteſt & debet obuiare ſed ex timore humano omittit. Tertius eſt,ſi articulus neceſsitatis alicuius magni mali ex huiuſmodi detractione ſubſequẽdi,obligat ad obuiãdum, quicquid ſit illud magnum malum,ſiue infamiæ, ſiue damni in rebus temporalibus,ſiue vulnerum &c. Tũc enim audiens,tenetur obuiare ſi poteſt,ex communi ratione qua quis tenetur paſcere fame morientem,& eos qui actualiter opprimuntur ſubleuare:præcipuè quum ſolo verbo reſiſtatur detractionis gladio. Et in his caſibus rectæ rationis iudicio relinquitur determinandum quando,vbi,cui,

& quomodo reſiſtẽdum eſt: quoniam de præcepti affirmatiui exequutiõe agitur. Et prælati prudentia opus eſt in primo caſu. In ſecundo vero timor humanus oportet quod ſit mortalis ſi mortale peccatum erit tacere. In tertio quoque & neceſsitas pẽſanda eſt qualis ſit, & reſiſtendi facultas, & fructus: & ſi conſtat detractionem eſſe falſam: ne ſi vera ſit, dũ arguitur in peius emergat, dum vel nõ falſa vel vera comprobabitur.

Detrahere ſibiipſi (hoc eſt infamare ſeipſum) peccatum eſt mortale ex ſuo genere: grauius quàm detrahere proximo, quanto magis tenetur diligere famam ſuam propter deum & commune bonum, quàm ꝓximi. Hec excuſatur à peccato mortali propter metum aut tormenta: quoniam ſicut nullus metus nullum'ꝗ tormentum excuſat à vulneratiõe aut occiſiõe ſui, ita nec ab infamatiõe ſui. Quamuis enim pati detrimẽtum famæ propriæ ſit in ꝓprio arbitrio conſtitutum ſi in aliorum malum non redundat, ſicut pati vulnera & mortem, inferre tamen ſibiipſi damnum famæ crimінoſum eſt, ſicut vulnerare aut occidere ſe. Et ſi in iudicio propter tormenta hoc ſit, duplicatur iniquitas: quia adiungitur mendacium in iudicio pernicioſum.

Diſputans de fide tanꝗ in ea dubius et heſitans mortaliter peccat.

Diſputare de fide, dubitãdo de veritate fidei, peccatum eſt mortale: quia dubius in fide, infidelis eſt. Ad confutandos verò errores, niſi rationabilis cauſa ſubſit, vel gratia excercitiĩ, coram ſimplicibus peccatum eſt imprudentiæ: quia periculoſum eſt ne in vacillationem inducantur, ex hoc ipſo quod audiunt aliquid apparens cõtra ea quæ ſunt fidei. Et laicis nihilominus peccatum eſt diſputare de fide publicè vel occultè, ca. quicunꝗ de hæret. lib. vj. Et quia cõtrafaciens excommunicari mandatur, peccatum mortale eſſet ſi laicus ſciens ſibi ſub tali tanta'ꝗ cenſura illicitam redditam diſputationem huiuſmodi, nihilominus præſumeret de fide diſputare.

Diſcordia diuerſimode ſumi poteſt.

Diſcordia, qua quis voluntati alterius de bono diuino aut humano cui debet conſentire, ſcienter & ex intentione contrariatur, peccatum eſt

mortale ex ſuo genere: quia contra charitatis concordiam directe eſt. Notanter autem dicitur cui debet cōſentire: quia diſcordiæ completum peccatum, tolli cōcordiam, nō quācunq;, ſed debitam, quæ ſcilicet ex debito eſt aut eſſe debet inter proximū & ſe aut aliū. Si enim nolit cōcordare cum proximo ad bonum ſupererogationis (puta ad ingrediē dum ſimul religionem, non pertinet ad diſcordiæ vitium: quia nō tenetur conſentire ad tale bonum. Inuenitur tamen diſcordiæ peccatum veniale propter imperfectionē actus: vel ex parte volentis: vt in primo motu diſcordiæ. Vel ex parte materiæ: vt ſi tollat concordiam in minimis. Minima autem in propoſito ſunt, quæcunq; non ſunt neceſſaria ad ſalutem: vt ſi diſcordet aliquis à voluntate dicendi veritatem purè officioſam hoc eſt cuius mendacium eſſet pecca tum veniale. & ſic de alȷ̃s.

Inuenitur rurſus diſcordia per accidens, hoc eſt nō ex intētione: hoc eſt quum quis diſcordat quidem ab altero, ſed non vt diſcordet, ſed vt nō minus recte aut vt rectius velit ſeu operetur. Interuenit ſiquidem tunc ſolummodo diſcordia materialiter: quia formaliter vterq; tēdit ad bonum. Et tunc aut non eſt peccatum, ſi vterq; prudēter ſe habet. Aut cōtingit peccatum, vel ex parte volentis quantum ad modum, ſi nimis inhæret ꝓpriç ſententiæ. Vel ex parte materiæ, ſi erraretur in ȷ̃s quæ ſunt de neceſsitate ſalutis. Et ī vtroq; caſu tantum culpæ vel excuſationis iudica, quantū culpæ vel excuſationis habet induratio in primo, aut error in ſecundo. ſi enim pertinacia illa eſt venialis, non niſi peccatum incurritur veniale. Et ſimiliter ſi error ille excuſabilis eſt propter ignorantiam excuſatam (puta quia non tenebat illud ſcire) excuſata erit diſcordia huiuſmodi. Cōſiderandū demum eſt in ȷ̃s quę ſunt per accidens, damnum ſeu nocumentum conſequens (ſicut de detractiōe materialiter dictū eſt) antequam iudicium ferat de mortali peccato.

Diſpenſatio nō debet eſſe leuis & abſq; cauſa rationabili.

Diſpenſare in lege ſiue voto & ſimilibus, abſq; rationabili cauſa, peccatum eſt: quia actus eſt voluntarius diſſonus rationi rectæ. Eſt autem veniale huiuſmodi peccatum in paruis.

In ȷ̃s autem quæ notabilia

ſunt,conſiderandum eſt ſi aliquid interuenit contra diuina præcepta ſeu bonos mores, vel nõ:& ſic iudicandum eſt de mortali, vel non mortali. Verbi gratia:ſi abſq; rationabili cauſa diſpenſetur quis vt habeat multas eccleſias,& patet aut creditur vel probabiliter dubitatur inde prouenire quòd eccleſiæ priuantur debitis curis animarum, peccatũ mortale proculdubio incurritur:quia contra diuinum ius eſt vt priuetur eccleſia debita cura animarum .Et ſimiliter ſi abſque rationabili cauſa diſpenſaretur vt multa eccleſiaſtica beneficia cum exceſsiuis prouentibus vnus haberet, peccatum mortale eſt:quia cõtra naturale ius eſt vt communia bona(qualia ſunt beneficia eccleſiaſtica)ita iniquè diſtribuantur,vt vnus ebrius ſit, & infiniti eſuriant.

Idem autem eſt iudicium de diſpenſatione in voto ſeu iuramento:quia ex diuino iure obligant. Nec eſt tutus in conſcientia quo ad deum,qui diſpenſatur in iſtis ſine rationabili cauſa etiam à Papa motu proprio & certa ſcientia & de plenitudine poteſtatis:quia Papa non habet poteſtatem in deſtructionem, ſed ædificationem corporis Chriſti.

Diuinatio inquantum diabolico innititur auxilio peccatum mortale eſt.

Diuinatio,pro quanto ſignificat indebitam vſurpationem cognitionis futurorum euentuum, vel præteritorum aut præſentium occultorum , peccatum eſt:quia contra rectam rationem eſt.Et eſt ex ſuo genere mortale,pro quãto demoniaco innititur auxilio. Contingit tamen frequenter eſſe veniale propter imperfectionem actus. Vel quia actus dæmoniacus non eſt ſecundum ſe,nec ex intentione tacita vel expreſſa exercentis illum : vt contingit in multis vanis,puta libro fortunæ,omnib⁹ &c. Vel quia non putatur actus dęmoniacus:vt cõtingit multis in quibus ſola vanitatis deformitas apparet:puta ĩ apertione librorum,& ſimilibus quæ ex fortuna ſeu caſu credũtur. Pro generali ſiquidem regula habendum eſt, quòd vbi nulla interuenit dęmonis inuocatio,nec explicita nec tacita,& non eſt mala intentio, non incurritur mortale peccatum.Excluditur autem tacita dæmonis inuocatio,quando nulla re aut verbo quis vtitur vt inſtituta ab aliqua ſecreta

cauſa:quod tunc fieret quando quis vteretur aliqua re aut verbo,quaſi habēte virtutem ad effectum aliquem ad quē conſtat nec naturalem nec diuinam habere virtutem. Tūc enim tacitè conſentit in dæmoniacum auxilium:quia ad virtutem illius tacitè recurrit, dum ſic vtitur re aut verbo illo. Vbi quoqꝫ tacita interuenit dæmonis inuocatio,ſi cognita aut credita, aut dubia eſt, peccatum eſt mortale: vt patet. Si vero ignota eſt,& cū hoc ſi crederetur eſſe,non fieret,nō eſt mortale peccatum: quia proprie loquendo non inuocat iſte dæmonem tacite, niſi materialiter & inuoluntariè: quòd non facit hominem ſocium dæmoniorum. Et iuxta has regulas iudica etiam ſortes.

Doctorari non poteſt quis inſufficiens abſqꝫ peccato.

DOctorem fieri aut facere inſufficiētem notabiliter peccatum eſt: quia actus voluntarius caret debita ſibi materia:& quia iniuria per hoc fit omnibus quibus ille propter doctoratum præponitur,& quo ad honorem & quo ad locum. Ex his tamen quia nō notabiliter aliꝗ inde læduntur(non multum enim videntur homines æſtimare hoc)non video peccatum mortale. Sed gratia materiæ videtur peccatum mortale:ſi de medicinæ vel theologiæ doctoratu ſit ſermo: quia eſt factum pernicioſum quantum eſt ex ſe:quoniam eoipſo quòd aliquis cōſtituit aliquem doctorem in medicina,approbat & proponit illū vniuerſo mūdo in medicum. doctorare enim eſt approbare publicè ſcientiam in illa facultate. Et propterea quātum eſt in ſe, publicat, teſtatur & approbat coram omnibus quòd ad illum vt medicum omnes pro ſanitate confugere poſſunt:ac per hoc mendacium pernicioſum facto committit,exponendo periculo vitæ corporalis &c. omnes recurrentes ad illum ignorantē. Et ſimile eſt de doctore ī theologia, qui eſt velut medicus animarum.approbatur nāqꝫ quod omnes ad illum vt ad doctorem theologiæ recurrere poſſunt. Et ſic non ſolū populares,ſed preſbyteri habentes curam animarum confidunt de ſcientia illius magiſtri(& inde deciduntur erroneè caſus conſcientiæ,inde docentur falſa &c.)& dicūt pro autoritate,magiſter in theologia dixit &c. Quia ergo quantum in ſe eſt,in pericu-

lum corporum vel animarũ agitur,& datur opera rei illicitæ conſtituendo inſufficiẽtem doctorem,ideo pernicioſum factum hic inuenitur:ſicut eſſet perniciosum mendacium teſtificari populo quòd hic eſt ſufficiens ad medẽdum,& ille ad inſtruendum animam.

De doctoratu vero in alijs materijs nõ apparet ſimile periculum. Nam de doctoratu in artibus,nulli videtur imminere periculum. De doctoratu vero in iure, rarò videtur periculum:quia niſi aliter ſciatur eſſe doctus,non facile credit quis illi ſuam cauſam. medicum autem quũ infirmus audit,propter ingentem ſanitatis ſpem & miſeriam infirmitatis ſtatim rogat. Et rurſus in cauſis ciuilibus poteſt adhiberi remedium ſi aduocatus errauit:ſed in cauſa ægritudinis agitur de vita aut ſanitate irrepabili &c. Graue tamen peccatum incurritur in iuris doctoratu huiuſmodi. Et quamuis mortale non definiam non tamen omnino excuſo à mortali: quia quãtum in ſe eſt,periculo exponit cliẽtulos.

Doli executio proximo nociua viciosa eſt & dãnabilis.

Dolus(hoc eſt aſtutiæ exequutio , ſiue per verba ſiue per facta ad decipendum ordinata)peccatum eſt,veræ prudentiæ cõtrarium. Et iuxta ſubiectam materiam poteſt eſſe mortale vel veniale, ſicut deceptio ad quam aſtutia machinatur. Si enim intenditur deceptio perniciosa,eſt peccatum mortale:ſi vero officioſa aut iocoſa,eſt peccatum veniale.

Duellum non poteſt licite vel iuſte indici.

Duellum(hoc eſt ſingulare bellum ex condicto)indicere, peccatũ mortale eſt:quia eligitur percuſsio proximi, & expoſitio propriæ & alienæ vitæ periculo mortis,abſq; ſufficiente talis belli cauſa.

Suſcipere autem ſeu acceptare duellum , vel pro manifeſtatione veritatis, peccatum mortale eſt: quia contra rationem rectam eligitur percuſsio proximi , periculum vitæ, & diuini fit vſurpatio iudicij cum tentatione dei, & inducitur in teſtimonium quod non eſt teſtimonium,& diabolica adinuentio impletur. Vel ad oſtẽtationem virium, peccatũ quoq;

mortale eſt: quia cōtra rectam rationē eligitur percuſsio proximi cū periculo vitæ: vt patet. Et per eandē rationē peccant mortaliter bellantes decē hinc & decē inde: vt quādoq; ſpectaculi gratia tēpore belli fit. Non enim excuſantur ꝓpter tempus belli, quaſi ſit partialis conflictus cum hoſtibus: quia nō habet locū finis belli in huiuſmodi partiali certamine. Non enim ordinatur conflictus iſte ad debellandū vel minuendū hoſtis virtutē, ſed ad oſtentationē hominū. Vel ad euitationem ignominiæ (quaſi vilis & degeneris animi reputetur niſi acceptet duellū) peccatū quoq; mortale eſt eadem ratione: quia cōtra rectā rationē non vulgariū ſed ſapientū, eligitur percuſsio, periculū &c. Vel ad terminādam litem ciuilē vel criminalē, peccatum quoq; mortale eſt: quia nō eſt proportionatū mediū ad terminandū litē armata pugna percuſsiua &c. Licitum tamē eſt ſuſcipere duellū autoritate principis, quando accuſator materiali gladio iudicis iniuſtè me petit mutilādo vel occidēdo: quoniā inuaſus gladio, poſſum me gladio tueri. Et ſimiliter licitū eſt reſoluere bellū iuſtū in duellū, quādo pars habens iuſtum bellū videt ſe aliter ſuccumbere, vtitur enim viribus ſuis vt melius poteſt. Et ſi hæc ſic breuiter dicta non penetras, vide diffuſè à nobis ſcripta in commētarijs ſecunda ſecundæ diui Thomæ in fine .xcv. q. Vnde principes concedētes duellum (vt cōmuniter accidere videtur) patet peccare mortaliter. Secus autem eſſet ſi ex rationabili cauſa permitterent, ſicut permittunt meretrices, quoniam non peccarent.

Ebrietas quando ſit peccatum mortale.

EBRIETAS precognita & volita propter delectationem in potu vini immoderato, peccatum mortale videtur: quia contra rectam rationem violentè imponit quis ſibiipſi neceſsitatem vinculi tollentis vſum rationis. Ebrius enim non ſolum eſt abſque actuali vſu rationis: vt ocioſus: & abſque ſoluta ratione, vt dormiens: ſed neceſsitatē habet permanendi in vinculo rationis propter quām differt à dormiente: à quo etiam differt: quia ſomnus eſt priuatio naturalis, ebrietas verò violenta, vtpote ægritudinalis perturbatio exiſtens. Notāter autem

dicitur præcognita & volita: quia ebrietas niſi intenta ſit, nõ eſt ebrietas formaliter, ſed materialiter tantum. Dicitur quoq; propter delectabilem potum vini quia ſi quis ex intẽtione inebriaretur ex diſpoſitiõe artis medicinæ propter ſanitatem, non eſſet ebrietas peccatum, etiam veniale: quia non eſſet ebrietas formaliter: nec eſſet ibi immoderatus potus: quia homini ſic diſpoſito potus inebrians eſſet moderatus. Et rurſus recta ratio habet vt homo imponat ſibi neceſſitatem permanendi ad breue tempus (puta diem &c.) ſub vinculo violẽto rationis vſus, vt poſtea poſsit ratione in corpore ſano diutius vti quàm habet corpus infirmum: ſicut liceret vti oppio & aliĵs ſtupefacientibus impedientibus rationis vſum.

Ebrietas inculpabilis excuſat à peccatis ex ebrietate commiſsis: quia tunc inuolũtaria ſunt. Si autem eſt culpabilis, alleuiat quidẽ peccata ex ipſa ſequẽtia, quia ſunt minus volũtaria, ſed diuerſimode. nam peccata præuiſa, quia ſolitus eſt ebrius talia peccata cõmittere, excuſantur à tanto, ſed non à ſuis ſpeciebus: quia voluntaria ſunt in ſua cauſa, ſcilicet ebrietate. Non præuiſa autem, excuſantur à ſuis ſpeciebus, ſed aggrauant ebrietatis peccatum: vtpote illius mali effectus.

Ebrietas non plena (quando aliquis potu vini redditur nimis lætus, aut turbatur in phantaſia: dũ videtur ei quòd domus giretur aut huiuſmodi aliquid incurrit: non tamen perdit vſum rationis) peccatum proculdubio graue eſt niſi cauſa medicinę fiat: quia immoderatus eſt potus ſecundũ quãtitatem vel qualitatem & hoc ſi aduertenter aut negligẽter accidit. Peius tamen ſi ex intentione: eſt enim tunc prope mortale: nõ tamen eſt mortale: quia nec attingit ad completam ebrietatis rationem: nec notabile damnum rationis eligitur.

Eligẽdus in prælatum eccleſiaſticum duabus debet pollere virtutibus.

ELectio eccleſiaſtici paſtoris debet in foro conſcientię fieri de homine habente duas cõditiones. Prima eſt, quòd ſit bonus, hoc eſt ſine peccato mortali. propter hoc enim dominus ter Petrum interrogauit ſi haberet charitatem. Secunda eſt, quòd ſit melior cæteris cognitis qui poſſet eligi & haberi. Melior autem non quantũ ad

bonitatem vitæ, ſed quãtum ad regimen illud nunc & hic reſpectu talium ouium, & reliquis particularibus occurrẽtiis penſatis. Exiguntur autem intantum ambæ, conditiones, vt neutra earum poſsit ſcienter omitti ſine peccato mortali. Scienter autem dico, hoc eſt ſecundum conſcientiã eligentis. tenetur enim eligẽs, ſi abſq; peccati mortalis incurſu vult eligere, tenere ſecũdum ſuam conſcientiam, qđ ille quem eligit, ſit in gratia dei, & quod ſit ad tale officiũ in hoc loco, hoc tempore &c. melior omnibus quos nouit poſſe haberi pro tali cura. Et ratio primi eſt: quia exiſtens in peccato mortali eſt indignus prælatione eccleſiaſtica, vtpote non diligẽs chriſtum ſuper omnia: ac per hoc impotens paſcere Chriſti oues ex ſua vita, quod præcipuè exigitur in paſtore. Ratio ſecũdi eſt: quia poſtponere meliorem minus bono in huiuſmodi, non eſt ſine crimine acceptionis perſonarum, dum perſona præponitur cauſæ.

Et ſcito hic idem eſſe iudicium de prouiſore: hoc eſt de illo qui per viam prouiſionis abſq; electiõe facit paſtorem. Secus autem eſt de confirmatore quoniã confirmator non eligit paſtorem, ſed electionẽ ſupponit. Et ſi dignus electus eſt, ſufficit ei. Et melior cæteris ille haberi poteſt ex hoc ipſo quòd electoribus ſolus iſte præ cæteris gratus nunc eſt. eſt ſiquidem cõditio iſta multum faciens ad cauſam. Prælatus enim minus idoneus, gratus tamen ouibus, melior eſt illis prælato magis idoneo & minus illis accepto: quoniam ibi charitas coaleſcit, hic periculum operandi ex metu &c. Si verò plures ſunt nominati, & liberum eſt confirmatori eligere inter illos in quem cõſentiat, tenetur inter illos meliorem ad hoc præferre: vt de electore dictum eſt eadem ratione. Et hæc quo ad ſecundam conditionem intellige, conſiderato affectu & reſpectu ad bona temporalia (gradum ſcilicet, celſitudinem, honorem, diuitias &c.) quatenus ſunt communia eccleſiæ bona diſtribuenda inter eccleſiæ membra. ſic enim habet in huiuſmodi electionibus locũ acceptio perſonarum, qua iniuria irrogatur digniori ſi poſthabetur. Et hæc dico propterea, quia ſi in electionibus ſpectaretur ad ſpiritale tantũ officiũ ad quod eligitur, quũ eligatur ad onus, ceſſat ratio iniuriæ reſpectu dignioris: &

ſufficeret eligere dignum ſicut in cæteris oneroſis officijs credimus ſufficienter prouidiſſe ſi eligimus dignum. Et ratio quare poſtponeret digniorem eſſet, quia non tenetur eligere digniorem: quamuis melius faceret ſi digniorē ad hoc eligeret. Vnde Paulus apoſtolus qual es debeant paſtores eligi deſcribens ad Titum & Timothe. nunquam meminit conditionis comparatiuæ, ſcilicet quòd ſit cæteris magis dignus: ſed tantum conditionum poſitiuarū quæ requiruntur ad hoc quòd ſit idoneus epiſcopus: quia tunc epiſcopi non beneficium, ſed officium habebant: & quia ad id quòd eſt per ſe, reſpiciebat apoſtolus. Ex quibus patet nō eſſe ex ſuo genere peccatum mortale, poſtpoſito digniore eligere verè dignum in eccleſiaſticum paſtorem: quia ex ijs quæ ſunt per ſe iudicando, ſufficit eligere ſufficientem ad onus tale ſpiritale & ad diſpēſandum temporalia: quoniā ſecūdum veritatem etiam ad oneroſum officium reſpectu temporalium eligitur conſequenter.

Electio ſecularis officialis (vt prætoris &c.) debet de perſona ad officium illud idonea fieri: ita quòd oppoſitum ſciēter aut negligenter faciēs, peccat mortaliter, propter nocumentum reipubli. quod ex inepto rectore incurrere oportet. Ad eligendum autem meliorem ad hoc, quàmuis fortè teneatur qui poteſt, non tamen video vinculum peccati mortalis ſi placet ſibi ſufficere idoneum: quoniam nō video hic acceptionem perſonarum: quia nec video habere hic locum iuſtitiam diſtributiuam, quum officium hoc non detur ciui vt parti communitatis. Et ſimiliter nō exigitur quòd credatur abſq; peccato mortali: quum non fiat paſtor ouium Chriſti, ſed cuſtos pacis humanæ in republica.

Electiones quæ in communitatibus ſecularibus fiunt de ſuis officijs diſtribuendis ſuis ciuibus (ſiue ſit prætura, ſiue quodcunq; aliud notabile) regulari debent ſecundum regulas iuſtitiæ diſtributiuæ.

Et ſi non vult errare qui neſcit huiuſmodi regulas, det votum ſuum illi qui magis idoneus eſt ad hoc inter eos qui digni ſunt & poſſunt pręponi. Quòd ideò dico, quia ſi is qui verè eſt dignior, non poteſt præponi quia alijs non placet, eligen=

dus eſt dignior inter illos dignos qui poſſunt haberi. Qui autem contra iuſtitiam diſtributiuam votum dat, peccat mortaliter, niſi propter imperfectionem actus excuſet: ſicut in alijs vitijs contingit.

Eleemoſyna duobus; caſibus eſt, neceſſario non omittenda.

ELeemoſynam non facere, eſt peccatum mortale in duobus tantummodo caſibus. Primus eſt, ſi quis habet de ſuperfluo naturæ & perſonæ. Et tunc quia præceptum hoc (ſcilicet, Quod ſupereſt, eleemoſynam dare) eſt affirmatiuum, & obligat pro loco & tempore &c. propter ea fidei ac prudentię illius qui ſuperfluum habet, cōmiſſum intelligitur quando & quibus actualiter diſpenſet illud ſuperfluum, ſimul vel ſucceſſiuè, vt melius ſibi videbitur.

Secundus eſt, quum apparet pauper in extrema neceſsitate cōſtitutus iuxta illud Ambroſij. Paſce fame morientem. ſi non pauiſti, occidiſti. Et in primo caſu intellige duo. Primo, ſuperfluum non conſiſtere in pūcto: quoniam ſicut multis ablatis ab aliquo, non cenſetur quis indigēs, ita multis adiunctis non propterea ſuperfluit. Secundo, quod ſuperfluum in tali latitudine cōſiſtens, iudicandum eſt conſideratis ſumptibus honorabilibus etiam filiorum, familię, ſtatus munificentia, magnificentia, communibus euentibus, hæredibus, & alijs eiuſmodi: ita vt raro videatur contingere, vt homo ſecundum ſtatum glorioſè viuens, ſuperfluum habeat. In ſecundo quoqꝫ caſu intellige extremā neceſsitatem, nō quādo emiſſurus eſt ſpiritum: ſed quādo ob defectum neceſſariorū apparet quod ille moritur, niſi ei ſuccurrat de neceſſarijs modo quando poſſunt ipſi prodeſſe ſubuētiones antequam deſperetur de vita illius.

Emptio debet eſſe diſcreta: & modo debito exercenda.

EMerere rem minoris iuſto pretio ex intentione emendi ſeu ſoluēdi minus iuſto pretio, tunc hic &c. peccatum mortale eſt: quia cōtra iuſtitiam læditur proximus, minus habendo quàm habere debeat. Circa iuſtū autem pretium quid ſit, oportet non falli: quoniam iuſtum pretium non ſolum eſt illud quod communiter in illa patria currit, ſed illud quod nūc, hic ſub hoc vēdendi ſeu emēdi modo poteſt communiter inueniri: ita quod licet res ali-

qua Romæ à mercatoribus vendatur cẽtum, ſi eadem res Romæ vltrò expoſita venditioni, ſiue ſubhaſtãdo ſiue per proxenetas, non inuenit emptorem niſi pro ſeptuaginta (tum quia vltroneæ merces vileſcunt: tum quia emptores pauci inueniuntur pro tunc, aut quia non indigent re illa: aut quia non habent pecuniã promptã pro re illa, aut quia non curant habere illam) iuſtum tunc ibi huius rei prætium conſtituitur ſeptuaginta: ita quòd non peccant illi qui ex eo quòd vident quod res illa venalitati expoſita poteſt haberi tali pretio, puta ſeptuaginta, inducũtur ad emẽdum. Nec redditur iniuſtum pretium ex cauſa, puta quia neceſsitate ductus ac per hoc non voluntariè vendit: quia inopia qua cogitur quis ad vendendum, non reddit venditionem inuolũtariam. alioquin etiam ſi rigido pretio vẽderet inuoluntaria redderetur venditio: quod conſtat eſſe falſum. Eadem ſiquidem ratione iuſtum pretium eſt, quod nunc hic ſub hoc modo vendendi vel emendi inuenitur communiter, qua ratione iuſtum quoq; eſt pretium quũ poſt bella aut peſtes, domus, agri, horti &c. emẽtur viliſſimè, quia non inueniũtur emptores. Et eadem ratiõe gemmæ quæ emptæ fuerant mille, modo emuntur centum, quia non inueniuntur emptores. Et ſimiliter tranſeunte naui aliqua videmus emi res vilius quàm ibi valeant, quia non inueniũtur emptores tũc pro alio pretio. Et ſic de ſimilibus. Et ſi hæc latius diſcuſſa cupis videre cum ſuis fundamentis, vide commẽtaria noſtra in primo articulo. queſti. lxxvij. ij. ij.

Et pro nunc vide differentiam pretij, inter rem expectãtem emptorem, & ſeipſam nõ expectantem emptorem: & clarificabiť intellectꝰ tuus. Domus enim expectans emptorem, venditur quantũ valet abſolute: domus autẽ non expectans, venditur quãtum inuenitur. Et tunc verè venditur quantum valet nunc hic expoſita: quamuis non vendatur quantum valeret expectans emptorem. Iuſtum autem pretium eſt non quãtum valeret ſi expectareť: ſed quantum valet nunc, hic, & reliquis ſingularibus quæ tunc occurrunt penſatis: vt patet in pignoribus quæ autoritate curiæ à pauperibus propter debita ablata, exponuntur ſub haſta plus offerenti. Et ſcito

quod emēs minoris iuſto pretio, citra tamē medietatem: licet excuſetur à iure ciuili, non tamen excuſatur à iure diuino. Permiſſiuè ſi quidem iure humano dicitur licitum decipere citra dimidium iuſti pretij: ſed lex domini immaculata eſt, ſcđm quā peccatū mortale eſt lædere proximum in quacūqꝫ re notabili. Emere iura aliena temporaliū bonorum licet in ſe nullum peccatum ſit, ſi tamen litigioſa ſint aut futura credantur, turpe videtur: quū non deceat hominem lites quærere. Et ſi minoris iuſto pretio emat, peccat: & non tenetur ei ſecundū ciuilia iura debitor plus dare quā emerit. Et ſicut alia iura ita iura quoqꝫ creditorū (quibus ſcilicet debentur pecuniꝫ mutuatæ aut cenſuales: & breuiter ex quocūqꝫ contractu licito, ſiue debeātur in pręſenti, ſiue in futuro certo tempore) poſſunt licitè emi, dummodo iuſto pretio emantur. Iuſtum aūt taliū iurium pretiū eſt quod cōmuniter inuenit abſqꝫ dolo, fraude &c. ſicut in cęteris venalibus tantū valet res quanti vēdi poteſt. Cōtingit aūt huiuſmodi iura paruo vendi, & tamen iuſto pretio: quia paucos inueniūt emptores. vileſcunt enim res quę à paucis emunt: & propter penuriā pecuniꝫ: ſicut cæterę res vileſcūt quādo & vbi rara currit pecunia.

Emptio multis cauſis dicitur illicita.

EMptio eſt illicita multipliciter. Primo ex fraude iuſti pretij: vt ſi quis cognoſcens pretioſam gemmam, de manu ruſtici non cognoſcentis quid habet, emat vno carlino. Nam voluntaria cōmutatio ex notitia ꝓueuit. Simile eſt enim ac ſi aurū pro aurichalco ab ignoranter vendente quis emeret. Et tenetur huiuſmodi emptor ad reſtitutionem damni, vltra peccatū. Secus aūt eſſet, ſi tam emente quā vendente ignorantibus, committūt ſe fortunæ valeat quantum valeat. tūc enim bona fides vtriuſqꝫ, & voluntas commutandi cum incuria diſcuſſionis, transfert dominiū licitè. Si quis quoqꝫ emptor cognoſcit pretiū gemmæ. & monet ruſticū quod ipſe vult cum bona conſcientia habere abſqꝫ ſcrupulo etiā ſi valeret mille aureos, & darè explicat qđ pro donato habeatur quicquid amplius eſt, non videtur iniuſtè emere: ex quo dominꝰ rei monitus cū proteſtatione, nō curat diſcutere rem ſuam, propterea quia non emit, ſed inuenit eam. Et emptor nō te

neꝫ ei explicitè affirmare quã tum valet: quum habeat alios vnde poſſit inquirere & ſcire.

Secũdo, ex fraude in ſubſtã tia, quantitate, aut qualitate: vt ſi quis ab ignorãte emeret quaſi aurichalcũ aurũ: aut in magno pondere pro paruo: aut quaſi vitioſam rem, quũ eſſet abſq; vitio. Tertio, ex anticipata ſolutione: vt ſi quis minoris emit quia prius ſol- uit: vt faciunt ij qui emẽdo fru ges aſsignandas primo tem- pore, preſoluũt, minus. Aduer te tamen quòd in hmõi em- ptione ſpectatur ad æſtimatũ pretiũ tempore aſsignationis frumenti. Et propterea ſi veri- ſimiliter creditur frumentum valiturũ menſe Iunij decẽ vel circa, licet nũc valeat quinde- cim, licitè ego ex nũc emo ꝓ mẽſe Iunij decem: vt patet ex ca. nauiganti. de vſu. Nec ob- ſtat quod in Auguſto creditur valiturũ duodecim aut quin- decim: quoniam emptor non emit pro Auguſto, ſed pro Iu nio. Sed ſi emeret pro Augu- ſto decem, & creditur valitu- rũ quindecim, iniqua eſt em- ptio ex anticipata ſolutiõe iu- ſtitiam violans. Nota tamẽ quòd quia pretia rerũ nõ con ſiſtũt in pũcto, ſed diſtinguũ- tur in piũ, moderatũ & rigo- roſum: ſi ex hoc quòd homo prius aut tũc ſoluit, ad pretiũ piũ deducit emptionem, nul- lum peccatũ eſt. Et hinc fit vt abſq; peccato eandem rẽ vnus emat decem modo ſoluẽs, & alius poſtea ſoluturus emat duodecim: quia ille pretio mi ti, iſte rigoroſo emit. Quar to, ex pacto de retrouẽdendo, & qñq; etiã cũ pacto de locã- do venditori ſub annuo cẽſu moderato, ſi pretiũ quo emi- tur minus eſt quã res valeat. Habet enim tũc ſpeciem mu- tui palliati ſub nomine em- ptionis, & vſuræ palliatæ ſub nomine cẽſus. Vnde, ſi pretiũ eſt iuſtũ, contractus licitus re- putatur, & frequenter fit.

Aemulatio (hoc eſt triſtitia de alieno bono, non quia ille alius bene habet, ſed quia ipſe nõ habet) peccatum qñq; eſt. Vel ex modo, qñ ſcilicet im- moderatus eſt dolor ex nimio amore ſui tẽporalis boni, & cõmuniter eſt veniale. Vel ex bono affectato, quãdo ſcilicet improportionatũ ſibi bonũ concupiſcit vt ſi plebeius alte ro facto principe qa ipſe non eſt prĩceps. Et cõiter aut ſtulti ſunt tales aut ambitioſi & tũc iuxta qualitatẽ ambitiõis iudi cabis hãc æmulationẽ. Et ſi in eccleſiaſticis dignitatibus aut bñficijs emulatio inueniaẽ, iu dica illã ſcdm appetitũ æmu-

Aemula

lantis: ita quód ſi appetitus illius ad beneficium. aut dignitatem eſt bonus, æmulatio eſt bona: & ſi appetitus eſt malus venialiter, æmulatio eſt venialis, & ſi appetitus eſt malus mortaliter, æmulatio eſt mortalis. Cæterũ in ſpiritalibus æmulatio tanto eſt laudabilior, quanto appetitus eſt melioris boni: iuxta illud: æmulamini chariſmata meliora.

Epiſcoporum peccata peculiaria quæ ſunt.

EPiſcopi peccata peculiaria ſunt, cõferre ordines indignis, conſecrare nõ virgines vt virgines, conferre bñficia eccleſiaſtica indignis, non reſidere in eccleſia & cathedra ſua abſq; rõnabili cauſa, nõ intereſſe diuinis officijs diebus dominicis ſaltẽ, nõ viſitare ſingulis annis ſuã dioceſim, & in viſitatione nõ ſeruare iura, tã de inquirẽdis & prouidẽdis, quàm de prædicando, quàm de procurationib9 &c. nõ inſtituere prædicatores ſeu potentes in opere & ſermone in eccleſia cathedrali & conuentualibus, nõ celebrare ſynodũ ſingulis annis, nõ prouidere de idoneis miniſtris, vicario, aſſeſſore, notario, œconomo non propinquo nec fauore coniuncto, ſed clerico de gremio eccl'iæ idoneo &c. negligere exequutionem legatorum propter negligentiam aliorum ad ſe deuolutorum quo ad exequutionem, corrigere verbo & facto vt opus eſt ſubditos, non cõficere chriſma annis ſingulis, nõ diſpenſare reditus ſuos pauperibus & eccleſiæ vt debet, negligere vt magiſtri inſtituantur ad docendum opportuna & artes liberales ſubditos, & vniuerſaliter negligere ea quæ ad paſcẽdũ Chriſti oues ſibi creditas opportuna ſunt.

Inter hæc autem & ſimilia differentia conſideranda eſt duplex. Prima eſt, quód quædam ſunt ſecundũ ſe mala: vt conſecrare non virgines: vt virgines. cõferre ordines ſeu beneficia indignis quia actus cadit ſuper materia repugnãte. negligere curam animarũ quia pernicioſæ infidelitatis eſt manifeſte. accleſiaſticos prouentus diſſipare: quia eiuſdem eſt vitij. non curare de idoneis miniſtris: quia ad hoc tenetur omni iure. & tenetur de damnis omnibus. & ſimilia. Quedã veró ſunt mala propter aliud. hoc eſt propter mala quæ inde nata ſunt ſequi: vt non reſidere. non viſitare. non celebrare ſynodos, & huiuſmodi hæc enim

omnia mala pro tanto ſunt, pro quanto ex eis ouium paſtus aut tollitur, aut minuitur, aut impeditur &c. Secunda eſt, quod quædam ſtatuta ſunt perpetuæ durationis vt de reſidendo, viſitando, prædicãdo &c. Quædam verò cum præterito tempore fluxa videtur: vt de inſtituendo œconomo, de prædicando in viſitatione. & multa fortè ſunt alia quæ aut per nõ vſum, aut aliàs abolita videntur in locis multis. Sicut etiã inſtitutio hominum potentum in opere & ſermone pro prædicationis officio, aut neglecta, aut nõ recepta in multis locis videtur, vbi nulla inuenitur præbenda pro huiuſmodi viris inſtituta. & fortè hoc accidit in eccleſiis vbi tenues ſunt præbendæ. Et propterea errãtes in primis (quæ ſcilicet ſunt ex ſe mala) peccãt mortaliter: niſi propter imperfectionem actus) puta quia paruulus error circa fidelitatem aut diligentiam interuenit) excuſentur. Errantes autem in ſecundis, quantum peccent, ex cauſa & ex malo quòd ſequit̃, & ex bono quo priuantur oues, penſandum eſt. Circa illa, verò quæ non eſt in memoria hominum quòd ſeruata fuerit in aliqua eccleſia (vt de œconomis & ſimilibus) non video peccatum aliquod, modo ad finẽ aut fructum propter quem ſtatuta illa erant, ſtudeat epiſcopus quantum in ſe eſt diri gere: puta quòd reditus eccleſiæ bene ac fideliter tractentur, quòd promoueãtur in canonicos meliores ſeu magis digni &c. Hoc enim eſt ad idem tendere, ſed alia via hodie conueniente.

Verecũdia poteſt in bonã & in malam partem ſumi.

ERubeſcentia pro quanto verecundiam de bono importat, peccatum eſt: quia actus timoris cadit ſuper materia repugnãte. nõ enim timendum eſt bonnm.

Et eſt quandoq; veniale: vt quum quis erubeſcit volũtariæ orationi vacare propter ſocietatem. Quãdoq; autem mortale: vt quum erubeſcit confiteri peccatum ſuũ mortale, aut confiteri Chriſtũ &c. iuxta illud: Qui me erubuerit coram hominibus, hunc & filius hominis erubeſcet coram angelis dei. Diſcerne ergo erubeſcentiam mortalẽ à veniali ex materia. nam ſi quis erubeſcit de neceſſariis ad ſalutem, peccat mortaliter. ſi autem de aliis, venialis cõmuniter eſt.

Mentis diſtractio vel eua gatio ſecũdum appræhẽſionũ naturam eſt iudicanda.

EVagatio mentis ex ſuo nomine à recta ratione declinat, & propterea peccatum eſt. Sed ſi nuda eſt, venialis eſt. Si autem ad illici tas materias exeat, iuxta illarum naturas iudicanda eſt: ita quod ſi ad venereas delectationes declinat, ex venereorũ regulis iudicaẽ. & ſic de aliĳs. Et hęc intellige de mẽtis euagatione ſecũdum ſe. Nam de ipſamet vt coniuncta miſſę, orationi, & aliĳs quę attenta mente tenetur homo perſoluere, aliud eſt iudicium propter iniuriam annexam: vt infra patebit.

Excommuncatio diuiditur in maiorem & minorẽ: & multipliciter eſt tam reſpectu excõmunicantis ꝙ excommunicati: & abſoluentis conſiderãda.

EXcõmunicationis tam maioris ꝙ minoris notitia neceſſaria ac ſufficiens cõfeſſori, in quatuor cõſiſtit. Primo, in caſibus quibus eſt quis excõmunicatus: vt ſciat diſcernere an pœnitẽs ſit excommunicatus. Secundo, in caſibus quibus excommunicatus peccat propterea quia excõmunicatus dicit, facit, aut ſuſcipit aliqd, vt ſciat peccata quibus inuoluit quis poſtquam eſt excommunicatus. Tertio, in caſibus quibus alios peccare contingit occaſionaliter ex altero excommunicato: hec enim peccata confeſſor diſcernere non põt niſi nouerit excommunicationis efficaciam in eos qui excommunicati non ſunt. Quarto in qualitate vinculi an ſit affectum reſeruatione: vt hinc diſcernatur qui ab hoc & qui ab illo ſint abſoluendi. Et propterea de vtraꝗ excommunicatione hęc quatuor dicentur: prius de maiore, deinde de minore: ita tamen vt primum & quartum ſimul locentur, & in ſingulis verba in ſententia poſita referantur, appoſita vbi opus videbitur declaratione. Hęc enim cum ſupradictis de abſolutione, & infrà dicẽdis de pręcepto, ſufficere credimus confeſſori.

Ante omnia autẽ circa intellectum excõmunicationũ, ſiue à iure, ſiue à iudice ſint, pręnotãda ſunt duo. Primũ, in excõmunicatione qualibet duo inueniri, ſcilicet perſonã quę excõmunicatur, & actionem pro qua excõmunicaẽ.

Et perſonas quidẽ ad quas ſe extẽdit excõicatio, facile eſt diſcernere, perſpiciendo

an comprehendat omnes, an aliquos vel aliquem. Diſcernere autẽ actiones non tam facile eſt. Oportet ſiquidẽ actionem cõſiderare & ex parte termini, & ex parte agẽtis: & ſcire quod ex pte termini actio excõmunicationi ſubiecta, intelligit̃ cõſummata: ita quod regulariter loquẽdo niſi actio illa ſit conſummata, non eſt locus excommunicationi. Verbi gratia: ſi excommunicatur quicũq; occiderit chriſtianũ: quantuncunq; aliquis animo occidendi mille vulnera lethalia chriſtiano inflixerit: niſi mors ſequatur, non erit excõmunicatus: quia non eſt chriſtiani occiſio cõſummata. Vnde quantuncunq; conetur aliquis percutere clericum lãcea, ſagittis, lapidibus: niſi lanceæ aut ſagittæ aut lapidis ictus pertingat ad clerici perſonã, nõ incurrit excõmunicationẽ latam cõtra percutiẽtes clericos: quia manus violẽtæ iniectio nõ eſt cõſummata. conſummatur enim tactione ipſius clerici & non aliter. Et ſic de alijs. Ex parte aũt agentis à quo egreditur actio, exigitur quod ſit agens eliciẽs ſeu exercens illã actionem, ita quod ſi excõmunicatur occidens chriſtianũ, excõmunicatus eſt qui occidit, nõ aũt ille qui mandauit occidere. Et ratio eſt, quia in iure nõ dicũtur verè agere niſi illi qui faciunt hoc eſt exercent ſeu exequũtur actionẽ illã quę excõmunicationi ſubijcitur. Cõſulens autẽ aut mãdans, ſolũ dicitur interpretatiuè facere. In cuius ſignũ quãdo canonũ conditor vult cõpræhendere non ſolũ facientes ſed cooperantes, extendit apponẽdo quandoq;, & quicunq; dederit conſilium, auxilium, vel fauorem. quãdoq;, & quicunq; mandauerit, quãdoq;, & qui fuerit mediator, Ex his enim & ſimilibus appoſitionibus ſignificat̃, quod niſi appoſitiones huiuſmodi fierent, ſoli facientes eſſent excõmunicati. & ꝓpterea oportet lectorem & confeſſorem eſſe cautum, ne ſit præceps ad iudicandum cooperatores excommunicatos. Legat diligẽter igitur verba textus ſeu ſententiæ, & videat quas actiões excommunicat: & ſolos faciẽtes illas actiones iudicet excõmunicatos: niſi ſint etiam excõmunicati dantes conſiliũ, auxilium, fauorem &c.

Nec obſtat dictis excõmunicatio iuris cõis contra participãtes in crimine crimino ſo cum excõmunicatis: quia illa loquitur de participio cũ iam excõicato: ita quod præſup-

ponit iam excõmunicatum: vt infrà in loco ſuo declarabitur., Secundum, quòd actiones cooperatoriæ dupliciter excõmunicationi ſubĳciuntur: Primo, per modum extẽſionis ſeu cooperationis: vt quum excommunicantur inĳcientes manus violentas in clericum, & omnes qui ad hoc dederint mandatũ, conſilium, auxilium, fauorẽ &c. Et ſic quantumcunq; aliquis mandet, conſulat, auxilietur, faueat: ſi nõ ſequitur effectus, ſcilicet violentæ manus in clericum, non incurritur excommunicatio: quia actiones iſtę ſic non excõmunicantur, niſi quatenus cooperatoriæ ſunt. non ſunt autem quatenus cooperatoriæ cõſummatæ, niſi terminentur ad opus principale excõmunicatum: ſcilicet iniectionem manus in clericum. Et ſic de ſimilibus intellige. Alio modo per modũ propriæ actionis.: vt quum excómmunicatur religioſus dicens aliquid vt retrahat audientes à ſolutione debitarũ eccleſĳs decimarũ. non enim exigitur vt illud dicere conſummetur ad effectum retractionis à ſolutione decimarum: vt ſcilicet ex illo dicere audiens retrahatur à ſolutione: ſed conſummatum eſt in hoc ipſo quòd dicere illud ſit cum tali intentione: quia tale dicere excõmunicationi ſubĳcitur per modum cuiuſdam actionis ſecundum ſe, & non per modum extenſionis ſeu cooperationis. Fuiſſet autem per modũ extẽſionis, ſi canon excõmunicaret principaliter nõ ſoluẽtes decimas & acceſſoriè dicentes ad retrahendũ. Et ſic de ſimilibus intellige.

His igitur præmiſsis, ſeruãda ſunt quatuor promiſſa, incipiendo ab excõmunicationibus latis contra repugnantia fidei Chriſti.

Cõtra hæreticos.

papalis eſt

In hæreticos & fautores, receptatores, ac defenſores eorum. CAP. I.

Hæretici diuerſimode a canon. conſiderantur.

EXCOMMVnicamus oẽs hęreticos vtriuſq; ſexus, quocũq; nomine cẽſeantur, & fautores, & receptatores, & defenſores eorum. Hono ĳĳ. de ſen. excõ. nouerit.

CAnonis iſtius materia eſt hæreſis. Et eſt quo ad perſonas vniuerſa-

lis. Quo ad actiones vero cõpræhendit quatuor. vnã principalem, & tres acceſſorias. Vna principalis eſt ipſa hæreſis, hoc eſt pertinax adhæſio ad aliquid contrarium fidei. ſecũda eſt fauor. tertia receptio. quarta defenſio: ita quòd omnes ſunt ipſo facto excõmunicati. Vbi aduerte quòd ad iſtum canonem cuius abſolutio non reſeruatur Papæ, ſuperuenit iugis canon in cœna domini, excõmunicans omnes hæreticos, & fautores, & receptatores, & defenſores eorundem. & reſeruatur abſolutio Papæ. Et propterea hodie ſolus Papa prædictos abſoluere poteſt. Sunt autem verba canonis in cœna domini, hæc. Excommunicamus & anathematizamus omnes hæreticos, Gazaros, Patarenos, Pauperes de Lugduno, Arnaldiſtas, Speroniſtas, paſſagerios, Vuiclefſiſtas ſeu Huſſitas, Fratricellos de opinione nuncupatos: necnon Martini Lutheri hæreſim ſequẽtes, ipſiq́; Martiño quo minus puniri poſſit quomodolibet fauentes: & quoſlibet alios hæreticos quocũq; nomine cenſeantur: ac omnes fautores, receptatores, & defenſores eorundẽ. Aduerte quoq; inueniri aliũ antiquum canonem Gelaſij Papæ contra hæreticos, dicentem. Quicũq; in hæreſim ſemel damnatam labitur, eius damnatione ſeipſum inuoluit. xxiij. quæſtione prima Achatius. el primo. Et eſt canon iſte cum duobus capitulis ſequentibus directè ſignificans firmitatem & autoritatem ſententiæ ſemel promulgatæ de aliqua hæreſi. eſt enĩ tantæ efficaciæ, vt inuoluat omnes imitatores in ſecula ſeculorum. Siue igitur antiqua ſiue noua ſit hereſis, ſi quis verè hæreticus eſt, excõmunicatus eſt cum fautoribus &c. Et ſcito quòd propriè loquendo, fautor hæretici ſolus eſt, qui fauet hæretico vt hæretico. Et ſimiliter defenſor hæretici ſolus eſt, qui defendit hæreticum quatenus hæreticum. Et ſimiliter receptator hæretici ſolus eſt qui recipit hæreticum quatenus hæreticum: quoniam ex intentione & propoſito maleficia diſtinguuntur apud iura, & formaliter ſunt termini intelligendi apud ſapiẽtes in qualibet facultate.

In dominos ſeu rectores temporales & eorum officiales circa negotium inqui=

paſſalis

ſitionis cõtra hæreticos deficientes: & omnes qui in hoc dederint conſilium, auxilium, uel fauorem. Cap. ij.

Domini temporales vel prouinciarum rectores qua de cauſa ſint excõmunicandi.

VT inquiſitionis negotium contra hæreticã prauitatem ad dei gloriam & augmentum fidei, noſtris temporibus proſperetur &c. In qua conſtitutione octo feruntnr excommunicationes. Primo enim omnes poteſtates, domini tẽporales & rectores (quibuſcunq; dignitatibus vel officijs & nominibus cenſeantur) & eorũ officiales & balliui qui dioceſanis vel epiſcopis vel inquiſitoribus hæreticæ prauitatis non obediunt, in hæreticorum, vel ipſorum credentium, vel defenſorũ, receptatorum, fautorum inueſtigatione, captione & cuſtodia diligenti quum ab eis fuerint requiſiti, excommunicantur.

Secũdo, Omnes prædicti rectores, ſi prædictas perſonas peſtiferas nõ duxerint vel duci fecerint ſine mora poſtquàm fuerint requiſiti, in poteſtatem ſeu carcerem epiſcoporum ſeu inquiſitorum, vel ad aliquem alium locum de quo ipſi vel aliq ex ipſis mandauerint infra eorum dominorum vel rectorum diſtrictum: vbi per viros catholicos à præfatis epiſcopis vel inquiſitoribus vel eorũdem aliquo deputatos, ſub arcta & diligenti cuſtodia teneantur, donec eorum negotium per iudicium eccleſiæ terminetur: ſunt excommunicati.

Tertio, Omnes ſupradicti rectores & eorum officiales & nuntij, ſi de hæreſi ab epiſcopis vel inquiſitoribus cõdemnatos & eorum brachio derelictos, non ſtatim cœperint indilate animaduerſione debita puniẽdos, non obſtantibus appellationibus prædictorum: ſunt excõmunicati.

Quarto, Omnes ſupradicti rectores & officiales ſi captos pro crimine hæreſis, abſq; dictorũ epiſcoporum ſeu inquiſitorum aut ſaltem alterius eorũ licentia vel mandato, à captione vel carcere liberauerint: ſunt excõmunicati. Quinto, Omnes prædicti rectores ipſorumq; officiales, ſi de crimine hæreſis (quum merè ſit eccleſiaſticum) cognouerint quoquo modo vel iudicauerint: ſunt excommunicati. Sexto,

Omnes ſupradicti ſi exequutionem pro huiuſmodi crimine á dioceſanis vel inquiſitore iniunctam, promptè (prout ad ſuum ſpectat officium) facere detractent, vel dioceſani ſeu inquiſitoris iudicium, ſententiam ſeu proceſſum directè vel indirectè impedire præſumant: ſunt excommunicati. Septimo, Omnes ſupradicti qui præfato fidei negotio, epiſcopo vel inquiſitori incumbenti ſe opponere prçſumpſerint, vel ipſum aliqualiter impedire: ſunt excõmunicati. Octauo, Omnes qui ſciẽter in prçdictis vel aliquo prædictorũ dederint auxilium, cõſilium, vel fauorem: ſunt excommunicati. extrà de hæreti. vt inquiſitionis.

Canones iſti vſq; ad octauum non contra omnes ſed officiales in materia hæreſis, vt clari iudicibus relinquuntur. Octauus autem contra omnes eſt.

Et eſt abſolutio omnium horum epiſcopalis quantum eſt ex iſto canone. Quod ideo appono: quia pro quanto iſti in numerum fautorum aut defenſorum hæreticorũ trãſirent, faciẽdo aliquid horum vt fauerent aut defenderent hæreticos, incurrerent ſententiam latã in cœna domini, & abſoluẽdi eſſent á ſolo Papa.

In inquiſitores & alios officij inquiſitionis exequutores, contra hæreticos contra conſcientiam ſuã procedere omittẽtes, uel falsò hæreſim imponentes. Cap. iij.

Inquiſitores hæreticę prauitatis duplici de cauſa excõmunicationem ratione officij ſui poſſunt incurrere.

INQVISITORES & aliĩ ad inquiſitionis officiĩ exequutionẽ ſubſtituti ab epiſcopo vel inquiſitore, ſi odiĩ, gratiæ vel amoris, lucri aut cõmodi tẽporalis obtẽtu, cõtra iuſtitiã & cõſcientiam ſuam omiſerint cõtra quẽq; procedere vbi fuerit ſup prauitate hæretica procedẽdum, aut obtentu eodẽ prauitatem ipſam aut impedimentũ officĩj ſui alicui imponẽdo, eum ſup hoc præſumpſerint quoquomodo vexare: preter alias pœnas, excõicationis ſententiã eoipſo incurrãt. A qua niſi per Ro. Pon. nequeant (præterquám in mortis articulo, & tunc ſatisfactione præmiſſa) abſolui: nullo in hac parte priuilegio ſuffragante. Cle. de hære. c. multorum. in cle.

papalis

CAnonis iſtius mateꝛria eſt iniuſtitia cum mala conſciētia inquiſitorum hæreticæ prauitatis. Quo ad pſonas ligantur duo genera perſonarum: ſcilicet inquiſitores, & alĳ ad dicti officĳ exequutionem deputati. Quo ad actiones, ponunꝛtur duæ: ſcilicet omiſsio proꝛcedendi vbi fuerit procedenꝛdum: & vexatio innocentis, imponendo illi vel hæreſim vel quód impediret inquiſiꝛtionis officiū. Et debet vtraqꝫ actio veſtiri obtentu odĳ, gratiæ vel amoris, lucri aut comꝛmodi. Et præter hoc prima actio debet eſſe contra iuſtiꝛtiam & conſcientiā: ita quód huiuſmodi omiſsio ad hoc vt huic pœnę ſubiaceat, requirit vt ſit non ſolum cōtra iuſtitiam, ſed etiam cōtra cōſcientiam. Noluit enim conditor canonis ligare omittentē contra iuſtitiam ignoranter, ſed voluit vt eſſet omiſsio contra conſcientiam ſuam: hoc eſt contra ſcientiam ſuam applicatam ad talem omiſsionē, ita quód etiam conſcientia ſua dictet nō eſſe omittendū, quamuis amor vel odiū &c. trahat ad omittendū. Cœꝛterum in loco iſto videre faciꝛle potes, ſub eccleſiaſtico iudicio cadere act⁹ interiores odĳ vel amoris non abſoluté vt occulti ſunt, ſed vt ad extrá procedunt: vt ſcilicet ſunt raꝛtiones exterioris cōmiſsionis vel omiſsionis. Excommunicantur ſiquidem hic inquiſiꝛtores qui ex odio vel amore omittunt procedere &c. Et eſt papalis abſolutio, niſi cū ſatisfactiōe pręmiſsis in mortis articulo.

In *inquiſitores & ipſorum uel epiſcoporum ſeu capitulorum ſede uacante cōmiſſarios, pecuniā illicitè extorquentes, aut ſcienter eccleſiarum bona ob clericorum delictū fiſco etiam eccleſiæ applicare attentantes*, cpalus.2 Cap.iiij.

Bonorū eccleſiaſticorum dilapidatores & ſede vacante priuilegĳs eccleſiaſticis abutē-tes excōmunicantur.

INQVISIꝛtoribus & tam ipſorum quám epiſcoporū ꝙ capitulorū ſede vacāte ſup hoc deputatis commiſſarĳs diſtrictius iniungimus, ne pręteꝛxtu officĳ inquiſitionis quiꝛbuſuis modis illicitis ab aliꝛquibus pecuniam extoqueāt,

nec

nec ſcienter attentent eccleſiarum bona ob clericorum delictũ, prædicti occaſione officĳ, fiſco etiam eccleſiæ applicare. Quod ſi ſecus in his vel eorum altero fecerint, excommunicationis ſententiæ eos ſubiacere decernimus ipſo facto. A qua non poſsint abſolui (præterquàm in mortis articulo) donec illis à quibus extorſerint, plenè ſatisfecerint de pecunia ſic extorta: nullis priuilegĳs, pactis aut remiſsionibus ſuper hoc valituris. Clemen. de hære. c. nolentes. in cle.

Canonis iſtius materia partim quaſi rapina, et partim ſacrilegium eſt. Et quo ad perſonas duo genera perſonarum ligantur. Primum eſt inquiſitorum. Secũdum commiſſariorum quorumcunq;: ſiue ſint commiſſarĳ inquiſitoris, ſiue epiſcopi, ſiue capituli ſede vacante. Quo ad actiones explicantur duæ. Prima eſt extorſio pecuniæ à quocunq; modis illicitis prætextu officĳ inquiſitionis. Secunda eſt applicatio ſciẽter bonorum eccleſiæ ad fiſcum etiam eccleſiæ ob delictum clerici, prætextu ſimiliter dicti officĳ. Vbi diſcernere potes quòd prima actio tribus contenta eſt conditionibus. Secunda autem exigit quinq; conditiones: vt patet computãdo illas. Nota hic quòd appellatione cõmiſſariorum in propoſito veniunt etiam vicarĳ: quoniam vicarĳ commiſſarios agunt. Appellatione quoq; pecuniæ venit omne quod pecuniæ vicem ſupplet. vt frumẽtum, vinum, & huiuſmodi quæ pecunia menſurantur. Et eſt excommunicatio iſta epiſcopalis poſt plenam ſatisfactionem, & nõ aliter niſi in mortis articulo.

In ſuſpectos de hæreſi fratricellos, biſochos ſiue beghinos &c. Cap. v.

Suſpectus de hæreſi tribus concurrentibus excõmunicationem incurrit.

FRATRICELlis, ſeu fratribus de paupere vita, aut biſochis ſiue beghinis, & alĳs quibuſcũq; ſub pœna excõmunicationis (quã eos ſi ſecus fecerint, incurrere volumus ipſo facto) iniũgimus expreſſe, ne ſtatũ ſiue ſectã huiuſmodi ab ipſis aſſumptũ ſectentur vlterius, vel ipſum de nouo aſſumere quoquomodo præſumant.

Epiſcopos quoq; & eorũ ſuperiores & etiam alios prælatos quoſcũq; qui i prædictis perſonis vel alijs ritum viuendi & habitum ſupradictos præter ſpecialem apoſtolicæ ſedis autoritatẽ deinceps conceſſerint, prædictæ excõmunicationis pœnę ipſo iure decernimus ſubiacere. Ioã. xxij. in extra ca. ſancta romana.

CAnonis iſtius materia eſt, ſuſpecta de hæreſi ſecta fratricellorum &c. Quo ad perſonas eſt vniuerſalis. Quo ad actiones tres explicãtur. Prima eſt, perſeuerare in illa ſecta. ſecunda eſt, aſſumere dictæ ſectæ ritum. tertia eſt, cõcedere ritũ & habitum huiuſmodi. Et hæc tertia actio limitatur ad epiſcopos & eorum ſuperiores & alios prælatos quoſcũq;: ita quòd tam perſeuerantes, quàm de nouo aſſumentes, quàm prælati concedentes, ſunt ipſo facto excõmunicati. Et eſt epiſcopalis abſolutio. Et nota quòd ex hac extrauaganti nõ habetur quę dicitur excõmunicatio cõtra inueniẽtes nouum ordinem, habitum &c. quoniã (vt patet intuenti) iſta excõmunicatio non excedit ſectã, ritum, habitum'q; particularem: ſcilicet fratricellorum.

In mulieres ſtatũ beghinatus aſſumptum ſectantes, uel ipſum de nouo aſſumentes: ac religioſos quoquomodo eas admittentes, dantes in hoc auxilium, conſilium, uel fauorem. Cap. VI.

Beguinarum ſtatus ſuſpectus tribus medijs excommunicationi ſubiacet.

SACRO approbante concilio ſtatũ beghinarũ perpetuo prohibendũ ducimus, & à dei eccleſia penitus abolendum, eiſdẽ & alijs mulieribus quibuſcunq; ſub pœna excõmunicationis (quam contrarium facientes incurrere volumus ipſo facto) iniũgentes expreſſe, ne ſtatum huiuſmodi dudum fortè ab ipſis aſſumptũ ſectentur vlterius, vel ipſum aliquaten⁹ de nouo aſſumãt. Religioſis verò p quos eædẽ mulieres in huiuſmodi ſtatu beghinali foueri, et ad ipſum ſuſcipiendum duci dicuntur, ſub ſimili excõmunicationis pœna (quam eoipſo ſi ſecus ægerint, ſe nouerint incurſuros) diſtrictius inhibemus, ne mulieres aliquas prædictum ſtatum aſſumptum ſectãtes,

vel de nouo aſſumētes, quo-
quomodo admittant, præbē-
tes ſuper hoc auxilium, conſi
liū, vel fauorē. de relig. do. c. j.

CAnonis iſtius mate-
ria eſt ſuſpectus ſtatus
beghinarū. Quātum
ad perſonas, duo genera com
præhenduntur: ſcilicet mulie-
res & religioſi. Quantum ad
actiones verò tria genera. Pri
mum eſt, ſectari vlterius hu-
iuſmodi ſtatum aſſumptum.
Secundū eſt, de nouo dictum
ſtatum aſſumere. Et hæc duo
reſpiciunt mulieres. Tertium
autem quod reſpicit religio-
ſos, eſt præbere vllo modo
auxilium, conſilium, vel fa-
uorem ſuper dicto ſtatu ſectā
do vel aſſumendo. Aduer-
te deinde appellatione beghi
narum non venire mulieres
deuotas, quę alicubi biſechæ
vocātur: quæ in domibus pa
ternis demiſſæ, à nuptijs obti
nent, nullamq; regulam pro-
fitentur, nulliq; modo viuēdi
ſe adſtringunt, ſed deo famu-
lari in ſua puritate malunt,
prout ſpirituſſanctus illas in-
ſpirauerit. Sed beghinæ quæ
hic excommunicantur, ſunt
aut infideles, de quibus loqui
tur cle. ad noſtrum. de hæreti.
aut ſunt ſuſpectæ de fide: vt
in hac decretali inſinuatur. Et
eſt epiſcopalis.

Contra ſchiſmaticos.

Impertinaciter ſe ab obe dientia Ro. pō. ſubtrahētes, ſeu quomodolibet recedere præſumentes &c. Cap. vij.

Romanæ curiæ inobediē
tes vinculum excōmunicatio-
nis indubitanter incurrunt.

EXCOMMVNI
camꝰ & anathema
tizamꝰ omnes illos
qui in animarum
ſuarū periculū ſe à noſtra &
Ro. pontificis pro tēpore obe
dientia ꝑtinaciter ſubtrahere
ſeu quomodolibet recedere
præſumunt: & qui per ſe vel
aliū ſeu alios directè vel indi-
rectè prędicta exequi vel ꝓcu
rare, aut in eiſdē cōſiliū, auxi-
liū, vel fauorē præſtare nō ve-
rentur. In proceſſu cœnæ dñi.

CAnonis iſtius materia
eſt ſchiſma. Quoad
perſonas eſt vniuerſa-
lis. Quo ad actiones explicā-
tur duo genera actionū: ſcili-
cet principaliū & acceſſoria-
rū. Et principales quidē ſunt
duæ. prima eſt, ſubtrahere ſe
pertinaciter ab obediētia Ro.
pō. ſecūda eſt, quomodolibet
præſumere recedere ab eadē
obediētia. Acceſſoriæ autem

valde diſperguntur & dilatantur, dum multiplicantur per tot modos, per ſe vel per aliũ, directè vel indirectè &c.

Vbi nota, quòd aliud eſt recedere ab obedientia Ro. Ponti. & aliud eſt tranſgredi præcepta eiuſdẽ etiam ex cõtemptu, nam recedere ab obedientia, eſt nolle recognoſcere ipſum vt ſuperiorem, vt patrem ſpiritalẽ, vt Chriſti vicariũ &c. tranſgredi autẽ præcepta ipſius etiam in deſpectũ eius, ſtat cum recognitione ipſius vt Pontificis, ſuperioris &c. Et propterea in hunc canonem non incidunt contemptores preceptorum, niſi Roma. Pon. nolint recognoſcere vt caput totius eccleſiæ vice Chriſti. Et eſt canon iſte reſeruatus Papæ.

In præſumptuosè uolentes ꝙ ordinationes ab Octauiano & Guidone factæ uel ab ordinatis ab eis, ſint ratæ &c. *Cap. viij.*

Ordinationes ab hæreſiarchis inditas approbãtes vel recipientes excõmunicationis vinculo innodantur.

ORDINATIONES ab Octauiano & Guidone hæreſiarchis factas et ab ordinatis ab eis irritas eſſe cenſemus: adijcientes vt qui dignitates eccleſiaſticas ſeu beneficia per dictos ſchiſmaticos acceperint, carent impetratis. Alienationes quoq; quæ per eoſdem ſchiſmaticos ſeu per laicos factæ ſunt de rebus eccleſiaſticis, omni careant firmitate, & ad eccleſias ſine omni onere reuertantur. Si quis autem cõtraire præſumpſerit, excõmunicationi ſe nouerit ſubiacere. extra de ſchiſ. c. j.

CAnonis iſtius materia partim eſt ſchiſma, partim ſacrilegiũ circa alienationẽ rerũ eccleſiæ. Et quo ad perſonas vniuerſalis eſt. Quo ad actiones, ponitur vna; quæ tamẽ multiplicatur iuxta materias. Actio eſt præſumere contraire contra hoc: ſcilicet quod ordinationes ſint irritæ, & quòd beneficia accepta nõ retineantur, & quòd alienatio facta à ſchiſmatico vel laico careat firmitate, & quòd ſine onere reuertatur ad eccleſiã. qui enim voluerit quòd ordinationes ſint ratæ, aut quòd beneficia retineantur, aut quòd alienatio ſit firma, aut quòd redeat ad eccleſiã cum onere, excõmunicationẽ incurrit. Epiſcopalis tamẽ eſt ſecluſo ſchiſmate. Nota tamẽ hic quòd alie

natio de qua hic eſt ſermo, iuxta literæ ſonum intelligẽda eſt vt expoſuimus, hoc eſt de ſacrilega alienatione: quoniam alienatio facta à laico, ſacrilega eſt: & litera diſtinguit à ſchiſmaticis laicos. Nõ damno tamen exponẽtes laicos non qualitercũque, ſed fultos autoritate ſchiſmaticorũ. Rationabilis videt̃ hæc expoſitio: quia de ſchiſmaticis eſt canon iſte: vt per ipſos ſchiſmaticos, eccleſiaſticos: per laicos vero, innixos illorum autoritati laicos ſignificet.

In eũ qui de tertiæ partis cardinalium nominatione confiſus, Papæ ſibi nomẽ uſurpat, & eos qui ipſum recipiũt: itẽ in eũ qui à paucioribus quàm duabus partibus cardinaliũ electus, niſi maior cõcordia intercesſerit gerit ſe ꝑ Papa. Cap. ix.

Prælationis nomẽ indebite ſibi aſſumens vel vſurpãs & ſub illius prætextu falſum ſeminans excõmunicatus eſt.

STATVIMVS, vt ſi forte inimico homine ſuperſeminãte zizaniã inter cardinales de ſubſtituendo ſummo Pon. non poterit eſſe plena concordia, & duabus partibus cõcordantibus tertia pars concordare noluerit, aut ſibi aliũ præſum pſerit nominare, ille abſque vlla exceptione ab vniuerſali eccleſia Roma. Ponti. habeatur qui à duabus partibus fuerit electus & receptus. Si quis autem de tertiæ partis nominatione confiſus, ſibi nomen epiſcopi vſurpauerit: tã ipſe quàm qui eũ receperint, excõmunicationi ſubiaceant. Et infrà. Si à paucioribus quàm duabus partibus aliquis fuerit electus ad apoſtolatus officium: niſi maior cõcordia interceſſerit, nullatenus aſſumatur: & prædictæ pœnæ ſubiaceat ſi humiliter noluerit abſtinere. extrà de elect. c. licet.

Canonum iſtorũ materia eſt ſchiſma aut ſchiſmatis initium. Quo ad perſonas, ſunt vniuerſales. Quo ad actiones nota duos caſus. Primus eſt, ſi quis de tertiæ partis cardinalium nominatione confiſus, Papæ ſibi nomen vſurpauerit: & tunc tam ipſe quàm ĩ qui eum receperint, ſunt excõmunicati. Secũdus eſt vniuerſalis caſus: hoc eſt ſi à paucioribus quàm à duabus partibus cardinalium electus, niſi

maior cōcordia interceſſerit, gerat ſe pro Papa. tunc enim prædictæ pœnę ſubiacet. Et eſt abſolutio ſecluſo ſchiſmate epiſcopalis.

Contra manus uiolentas.

In eos qui ſuadente diabolo in clericum uel monachum manus uiolentas iniiciunt. *Cap.x.*

Manus violentas in clericum iniiciens excōicatur.

SI QVIS ſuadente diabolo, huius ſacrilegij vitium vel crimen incurrerit, quod in clericum vel monachū manus violentas iniecerit, anathematis vinculo ſubijciatur. Et nullus epiſcoporū præſumat illū abſoluere (niſi mortis vrgēte periculo) donec apoſtolico cōſpectui præſentetur, & eius mādatum ſuſcipiat. In decre. xvij. qō. iiij. cap. ſi quis. & eſt Innocen. ij.

CAnonis iſtius materia eſt ſacrilegiū quo manus violenta in clericum iniicitur. Et quo ad perſonas eſt vniuerſalis. Quo ad actiones vero vna eſt principalis: ſcilicet manus violentas in clericum ſuadente diabolo iniicere. Et eſt papalis. Actiones vero acceſſoriæ (ſcilicet mandare, dare conſilium, auxilium vel fauorem ad huiuſmodi manum violentam) ex alijs canonibus habētur: quos breuitatis cauſa omitto.

Circa hanc excōmunicationem puniētem ſacrilegiū manus violentæ in clericum vel monachū, nota ſeptem.

Primo, quod quia manus eſt organū organorū, appellatione manus violentæ venit non ſolum quæcūq; percuſsio, ſed etiam pulueris aut aquæ iniectio: imò & conſputio, ac violēta acceptio cuiuſcunq; rei de manu ſeu perſona clerici: inſuper captio, detentio, & carcer. Non autem præcipere exilium aut confinia intra quæ ſe cōtineat: quia in illis violenta manus (hoc eſt exterior violentia) in iſtis ſola præcepti vis interuenit. Per inferentem quoq; violentiam clerico intellige non ſolum executorem, ſed mādantem & dantem ad hoc cōſilium, auxilium, fauorem, conſenſum: imò etiam ratum habentem poſt factum, ſi nomine ſuo factum eſt. Appellatur etiam à iure in propoſito cōſentiens ac faciens, qui quū debeat & manifeſte poſsit,

deſinit obuiare. Et propterea pari pœna punit: quia (iuxta Apoſtoli ſententiã digni ſunt morte non ſolum qui faciũt, ſed & qui conſentiunt facientibus. Et quia duplex eſt genus debentium: ſcilicet vel ex officio, vt officiales: (& iſti proculdubio ligantur, ſi manifeſtè poſſunt obuiare, & nõ curant.) vel ex caſu neceſsitatis: quo tenemur ſuccumbentem oneri ſubleuare, quum non ſit alter ſubleuans. Et iſti ſi manifeſtè poſſunt, ex interpretatione iuris ligantur: vt patet in ca. quantę. de ſen. excommunicatio. Crediderim ego iſtos tunc tantum ligari, quum ex intentione nolunt obuiare, cognoſcentes ſe abſq; periculo ac damno poſſe obſtare. tales enim inexcuſabiles ſunt à cõſenſu, ex quo neceſsitatis articulus obligat eos ad obſtandum ſicut officiales obligant debitum ſui officij. Nota ſecundo, quòd quia violẽtia diſtinguitur ab actibus ſubdolis, fraudulentis & huiuſmodi, & rapina diſtinguitur à furto: ideo licet manus violẽta eſſet ſi quis vi acciperet aliquid quod tenet clericus in manu ſeu in perſona, non tamen eſſet manus violenta ſi quis furto tolleret nummos ex loculo geſtato à clerico. Et ſimiliter ſi quis cingulum quo actualiter cingeretur, furtiuè tolleret, etiam ſi pręciſio interueniat: quoniam pręciſio illa nõ violenta ſed furtiua eſt. Nota tertio, quòd violentia hoc in loco plus denotat quàm ſignificet. nã licet ſignificet quòd fit in inuitum (quia hoc propriè eſt violentum) intelligimus tamẽ per hoc etiam iniurioſam manum: ita quod licet clericus conſentiat vt verberetur: ſi iniurioſa eſt verberatio, excõmunicatus eſt verberans. Et hac eadem ratione clericus percutiens ſeu verberans ſeipſum iniurioſè, per ſe vel alium excommunicatus eſſet, non minus quàm ſi aliũ clericũ ſic percuſsiſſet aut percuti procuraſſet. Et hinc reſpondetur quęſito, an monialis procurãs abortum potione vel phlebotomia incidat in hunc canonẽ. Dicitur enim quod non incidit: quia manus hęc licet ſit violenta naturę, non tamen eſt violenta perſonę conſentienti, nec eſt iniurioſa ſtatui eccleſiaſtico.

Nota quarto, quod manus violenta poteſt eſſe ſacrilega duplici ratione. vel abſolutè, vel ex iuris poſitione. Appellatur autem & eſt ſacrilegiũ abſolutè, iniqua pcuſsio

clerici. Vocatur verò & eſt ſacrilegium ex iuris poſitione, clerici merentis mille mortes occiſio per ſententiam iudicis laici. hoc enim & ſimilia quæ ſecundum ſe ſunt iuſta, & ſunt ſolũ mala quia prohibita ex iure poſitiuo, ſacrilega quidem ſunt, ſed ex poſitiuo iure originem trahentia. Et hoc modo ſacrilegium eſt, ſi monachus cauſa correctionis verberatur per laicũ, aut neceſsitate non vrgente per alium clericum vel monachum ab abbate: vt in cap. vniuerſitatis. de ſenten. excõ.

In præſenti igitur cenſura ſacrilegium ſumitur vtroq; modo: ita quòd excommunicationi ſubiacet manus violenta ſacrilega, ſiue abſolutè, ſiue ex iuris poſitiõe. Et propterea quicunq; zelo iuſtitiæ laicus homo vel domin9 moueatur contra clericum peſsimè meritum, non excuſatur à ſacrilegio manus violentæ: niſi in caſu ſibi à iure permiſſo. Permitti autem creditur à iure officialibus laicis capere ac detinere clericũ (præſentandum quàm citius ſuo prælato) inuẽtum in crimine patrato vel patrãdo. Et nihilominus cuilibet cuius intereſt, permittitur recuperare violenter à clerico res furto ſublatas vel raptas antequàm fur vel latro ad alia diuertat, hoc eſt antequàm adipiſcatur poſſeſſionem quaſi quietam rerum ablatarum: ſicut etiam licitũ creditur debitorem clericum fugientem vel fugam parantem detinere præſentandum ſuo prælato. In his enim & ſimilibus quum conſtet ſacrilegium nõ interuenire ex natura facti (quia non ad iniuriam clerici, ſed ad iuſtitiam tenditur) & ex poſitiuo iure non ſit prohibitio, non eſt locus ſacrilegio. Nota quinto caſum in quo manus violenta in clericum verè ſacrilega, non punitur hac excommunicatione. Et eſt ſi clericus turpiter operans cum vxore, matre, filia, vel ſorore inuentus percutitur: vt patet in cap. ſi verò. de ſenten. excommu. Percutiens enim ex vindicta, licet peccet mortaliter, & ſacrilegus ſit: iure tamẽ humano cõpatiẽte iuſto dolori, impunis euadit. Si tamen dolus interueniat (puta quia vir cõſentit vt vxor clericum admittat ad hoc vt percutere eum poſsit) excommunicatus eſt percutiẽdo: quia dolus interueniẽs cõpaſsionẽ legis tollit.

Nota ſexto, manũ violẽtã in clericũ non ſacrilegũ quinq; modis inueniri. Primus eſt,

quum eſt ſacra: vt puta quū correctionis cauſa ab habente legitimam poteſtatem legitimè exercetur. Sic enim epiſcopus per clericum, inferiores verò prælati per ſeipſos clericū verberant, detinent autem & capiunt per quoſcunq;. Et ad hunc modum ſpectat verberatio qua naturalis pater corripit filios clericos. & magiſter diſcipulos, & maiores ſeu ſeniores eccleſiæ pueros: & clerici afficiētes eos qui perturbāt diuini officij cultum. Et ſicut ſacra eſt horum correctio, ita ſacrilega efficeretur eorūdem actio ſi ex odio & iniquitate clericos eoſdem verberarent: ac per hoc eſſent excommunicati. Secundus eſt, quum eſt licita: vt quum quis defendendo ſe aut ſua, aut alios, vim vi repellit cum moderamine inculpatæ tutelæ. Nec arctatur licita hæc defenſio ad caſum quo inuaſus non poteſt aliter ſe aut ſua aut alios ſaluare, ſed rationabiliter extēditur etiam ad caſum in quo tamen vituperabiliter fugiendo poſſet ſe ſaluare: quia nō tenetur ignominioſam fugam pati laicus à clerico inuaſore, ſed poteſt ſuum ſaluando honorē ſicut & cæteras res, vim vi repellere. Non intelligas tamen licere ei ꝓpter hoc acceptare duellum à clerico diffidāte illum: quia aliud eſt velle pugnare, & aliud ſe & ſua tuendo, contra clericum non minis, ſed facto inuadentem pugnare. Et ad hanc licitam defenſionem reducuntur ſuperius dicta in tertio notabili de captione licita, quoniam in defenſionem iuſtitiæ fiunt. Et quum nō minus caſtitatem quàm reliqua bona tueri debeamus, ſi mulier aut puer impetatur de turpitudine à clerico, & pro euadendo moleſtiam non verbo ſed facto inuadentis, percutit aut mordet (quia nec fugere licet, nec clamare poteſt, aut infamiam putat) nullam incurrit cenſuram: quia defenſio cū moderamine inculpatæ tutelæ, tali ſexui ſeu ætati videtur. Et ſi exceſſus interueniret, exemptus eſt à canone, qui excuſat patrem, maritum, fratrem & filium, vt prædictum eſt. Et multo magis excuſat agentem pro perſona propria in materia turpitudinis iniurioſæ. ſi enim licet mihi impunè percutere iniuriātem mihi in turpitudine meorum, multo magis impunis ſum percutiens iniuriantem mihi in turpitudine propriæ perſonæ. Et ſicut ſufficit ibi inchoatio actus ita hic. qui enim attentat violare, iam turpem actum

inchoat. Tertius eſt quum manus violenta eſt imperfecta ex defectu deliberationis: vt contingit in primis motibus. Siquis enim abſq; deliberatione ex ſubita paſſione manum in clericum iniicit, ita quod aduertens quid facit, retrahit manum, nõ eſt excommunicatus: quia manus violenta, nõ eſt perfectè actus humanus: ac per hoc non eſt ſacrilega niſi imperfectè: ſicut primus motus adulterij eſt adulterium. Excommunicatio autem hæc præſupponit ſacrilegium ſimpliciter, & nõ ſecundum quid tantum, quale eſt hoc. Et ad hunc modum reducuntur percuſſiones tam defenſiuæ, quàm correctiuæ quando modicum exceſsiuæ ſunt: quia non ex deliberatione fit exceſſus ille, ſed quaſi ex impercepta paſsione impellẽte. Quartus eſt, quum violenta manus eſt imperfecta ex defectu exterioris actus: puta quia tam leuis ac leuiter iniecta eſt vt pro nulla habenda ſit, & vt vnico verbo dicatur, quando manus violenta eſt ita leuis, vt ſi eſſet in laicum, non conſtitueret peccatũ mortale: propter hoc quod eſt in clericum, non ſubiacet huic excommunicationi. Et ratio eſt, quia nõ eſt ſacrilegium canon autem iſte expreſſè ſupponit ſacrilegium ſecundum completam ſacrilegij rationẽ, & non ſecundum quid: quale eſt veniale ſacrilegium, vt ſic liceat loqui. Quintus eſt: quum manus violenta eſt imperfecta ex defectu formæ, hoc eſt intentionis: quia ſcilicet non per ſe intenditur, ſiue quia violentia non intẽditur: vt, quum quis caſtigando clericum, modum excedit ex imprudentia putans ſe non excedere: ſiue quia non intenditur quòd ſit in clericum: vt quum ex ignorantia clericus percutitur aut capitur: quoniam per ſe loquendo non incurritur ſacrilegium niſi ſub intentione cadat. Et hoc ĩtellige niſi ignorantia culpabilis reducat actũ in naturã ſuæ formæ: vt quia debuit & potuit ſcire, nec curauit ſcire. Et ad hũc modum reducuntur caſus omnes, in quibus nõ formaliter ſed materialiter tantum manus violenta in clericum iniicitur: vt contingit officiali principis arcenti turbam in qua ſunt clerici. Ad hunc etiam modum reducuntur caſus, quibus abſq; animo iniuriandi violentia rationabiliter infertur clerico: vt, ſi quis fugiens perſequentes, clericum ex caballo neceſſario fugienti tollat vt veloci-

ter ſe ſaluet. ſicut enim nõ eſt reus rapinæ equi ita nec violẽtiæ ſacrilegæ: quia non animo iniuriandi, ſed neceſsitate ſeipſum ſaluandi totum fit in caſu in quo ſi lex viua adeſſet, ceſſare ſe diceret. Et ſimile eſt ſi in caſu defenſionis hoc currentem gladium de latere clerici tolleret vt poſſet ſe tueri. Et ſic de ſimilibus.

Nota ſeptimo, appellatione clerici ſeu monachi venire nõ ſolũ omẽs habẽtes primã tonſurã, & omnes vtriuſq; ſexus profeſſos aliquã approbatã religionem, ſed etiam earũdem religionum nouicios & cõuerſos, hoc eſt qui ſe et ſua, mutato habitu, alicui religioni dedicauerũt perpetuò. Et hoc intellige niſi ſint priuilegio clericali priuati: vt ſũt degradati: & ſecundũ quoſdam hęretici & bigami: & cõiugati ſine habitu & tonſura: & apoſtatæ ſeu enormitatibus ſæuis vacantes &c. Tertianorum autem genus (qui ſcilicet vocantur de tertio habitu alicuius religiõis) ex hoc ſolo quôd ſunt tertiani, non gaudent hoc priuilegio: quia nec ſunt religioſi (quum non habeant ſolennem profeſsionẽ, qua religioſi à nõ religioſis diſtinguũtur) nec conuerſi religionis, nec nouitĳ religionum nec clerici. In iure autẽ quatuor hæc genera tantũ ponuntur: vt patet intuenti.

Demum circa calcem huius canonis, vbi reſeruatur Papæ abſolutio ab hac cenſura, ſcito tria exceptionum genera habere hic locum. Primum, ex qualitate facti. Secundum ex qualitate perſonarum. Tertium, ex accidente impedimento. Ex qualitate quidem facit. nam tripliciter ĩuenitur manus hęc violenta. Quandoque enim eſt iniuria leuis, quandoq; grauis, qñq; enormis. Et ſi eſt leuis, poteſt epiſcopus abſoluere. ſi grauis vel enormis, Papæ vel legatò de latere reſeruatur regulariter abſolutio. Diſcernere autem & iudicare leuem vel grauem aut enormẽ, ad iudicem (hoc eſt epiſcopũ) pertinet. Et de enormi iniuria, ex iure canonico manifeſtum eſt multipliciter inueniri. Primo, ex magnitudine facti: vt ſi peruentum eſt ad mutilationem membri, aut ſanguinis effuſionẽ (quæ abundantiam ſignificare videtur) aut graue vulnus. Secũdo, ex perſona læſa: vt ſi in epiſcopũ, aut abbatẽ. Tertio, ex perſona lædẽte: vt ſi laicus officialis autoritatiuè percutiat clericũ. Quarto, ex ſcãdalo

vt ſi monachus percutiat clericum ſecularem. quod pōderabis. Ex iure vero ciuili & doctoribus ſuperadditis, ex perſona læſa, ſi ſacerdos indutus ſacris veſtibus percutiatur. Et ex irreuerentia: vt ſi in conſpectu prælati percuſsio fiat. Ex hoc loco: vt ſi in eccleſia vel in platea. Ex hoc loco vulneris: puta ſi vulneratus in oculo. Et ex notorio, & ſpecialiter temporis: puta magnæ feſtiuitatis. Ex qualitate vero perſonarum. nam puerorum intra pubertatis annos exceſſus quicunq; commiſſus, & mulierum, poteſt ab epiſcopo ſemper abſolui, etiā ſi pueri poſt pubertatem abſolutionem petāt. Similiter religioſi in clauſtro ſe inuicem percutientes, & ad religionem tranſeūtes, niſi difficilis & enormis fuerit exceſſus: vt mutilatio, aut effuſio ſanguinis: aut in epiſcopū vel abbatem fuerit. ca. quum illorum. de ſentē. excom. Qui etiam ſui iuris non ſunt (quales ſunt ſerui, & filiȷ̄ familias, & huiuſmodi) abſolui poſſunt ab epiſcopis in duobus caſibus. Primus eſt, ſi deliquerint in fraudem: hoc eſt vt ſubtrahant ſe ab obſequio debito dominis, veniendo ad ſedem apoſtolicam. Secundus eſt, ſi ipſi domini ſine culpa ſua graue damnum propter hoc incurrant: niſi exceſſus ſit tam grauis & enormis, vt propter vitandum ſcandalum & tollēdum exemplum aliorum, debeant ad ſedem apoſtolicam deſtinari. Ex interueniente demum impedimento abſolui in primis poſſunt à quocunq; exceſſu omnes in mortis articulo conſtituti. Infirmi quoq; ſeu valetudinarȷ̄ quacunq; corporis impotētia impediti, & ſenes impotentes accedere, & ſimiliter qui ob inimicitias quas habent, aut ob inopiam quā patiuntur, non poſſunt accedere, & demum quocunque canonico impedimento retrahantur, vt nec ad ſedem apoſtolicam nec eius legatum ire poſsint, abſolui poſſunt ab epiſcopis, ſeruata duplici moderatione. Prima eſt, vt ſatisfiat clericis iniuriā paſsis. Secunda eſt, vt iurent quod ceſſante temporali impedimento, præſentabunt ſe apoſtolicæ ſedi, pariturí illius mandato. De nobilitatis aut magna potentia, diſponit ius quod talium dominorum ac delicatorum exceſſus, ſignificandus eſt antequàm abſoluatur, ſedi apoſtolicæ: & ſecūdum illius conſilium poſtea fiat abſolutio: niſi periculum ſit in mora. tunc enim iuxta

impedimentorum canonicorum rationem agendum eſſet.

In inſequētes cardinales, uel manus uiolentas in eos in ijcientes. Item in dominos tēporales conſtitutionem ca. felicis. lib. vi. contra præſumptores præfatos ſeruari non facientes. Cap. xi.

Prælatos eccle. hoſtiliter inſequentes anathematis vinculo innodantur.

SI quis in hoc ſacrilegij genus irrepſerit, quod ſanctæ Ro. eccleſię cardinales hoſtiliter fuerit inſecutus, vel percuſſerit aut cæperit, vel ſocius fuerit facientis, aut fieri mandauerit, aut factum habuerit ratum, aut conſilium dederit vel fauorem, aut poſtea receptauerit vel defenſauerit ſcienter eundem, ſicut criminis læſæ maieſtatis reus, perpetuo ſit infamis. Et infra, Ex inſequutione prædicta, ſicut ex iniectione manuum violenta, ipſo facto ſententiam excommunicationis quis incurrat, tam ipſe inſequutor quā alij ſupradicti tanti mali participes. Nec ab alio quam à Ro. Pont. poſsit beneficium abſolutionis obtinere, niſi in articulo mortis. Et infrà. Si princeps, ſenator, conſul, poteſtas, vel alius domin⁹, ſiue rector, contra præſumptores prædictos præſentis conſtitutionis tenorem non fecerit obſeruari: tam ipſe quàm officialis eius intra menſem poſtquàm res ad eorum notitiam venerit, eo ipſo ſententiam excommunicationis incurrant. Bonifa. extrà de pœ. ca. felicis. lib. vj.

MAteria iſtius canonis eſt ſacrilegium inſequutionis & manus violentæ in cardinales ſanctæ Ro. eccleſiæ. Quo ad perſonas, canō eſt vniuerſalis. Quo ad actiones, comprehendit decem actiones: ſcilicet. inſequi, percutere, capere, ſociare facientem, mandare, ratum habere, conſulere, fauere, receptare, defenſare ſcienter: ita quod quicquid horū aliquis commiſerit, eſt excommunicatus. Et reſeruatur abſolutio Papæ. In ſecundo autem canone ſi princeps &c. materia eſt omiſsio ſeruandi dictā conſtitutionem, tāquàm qua ſi probans ſacrilegium factū. Perſonæ verò excommunicatę ſunt ſeptem: ſcilicet princeps, ſenator, conſul. poteſtas, alius dominus, rector, & eius

officiales, Actio que excommunicationi ſubijcit eſt vna: ſcilicet non facere ſeruari dictam cōſtitutionem, intra mēſem à die notitiæ computandum. Et eſt excōmunicationis huius abſolutio epiſcopalis.

In iniurioſe Pontificem percutientes, capientes uel bannientes. Cap. xij.

Epiſcopum iniurioſe tractantes aut iniuriantibus opem præſtantes: tanquam ſacrilegi vinculum excommunicationis incidunt.

SI QVIS ſuadēte diabolo in hoc ſacrilegij gen⁹ proruperit, ꝙ quamuis iniurioſè vel temerè Pontificem percuſſerit, aut cæperit banniuerit, vel hoc fieri mādauerit, aut facta ab alijs rata habuerit, vel ſocius in his fuerit faciētis, aut cōſiliū in his dederit vel fauorē, ſeu ſciēter defenſauerit eundē: in illis caſibus de prædictis in quibus excommunicationem per iam æditos canones non ſubiret, ſit huius noſtræ conſtitutionis autoritate anathematis mucrone percuſſus: ac non queat niſi per ſummum Ponti. (præterquàm in mortis articulo) abſolui, &c.

Poteſtas verò, conſiliarij, balliui, ſcabini, aduocati, rectores, conſules & officiales ciuitatis quæ in epiſcopū ſuum commiſerint aliquid prædictorum, in præmiſsis culpabiles exiſtentes, ſimiliter excommunicationis ſententiæ (à qua non niſi vt præmittitur, valeant beneficium abſolutionis obtinere) ſint ſubiecti. Cle. extra de pœni.ca. ſiquis in cle.

CAnones duo ſimul hic ponuntur: & vtriuſq; materia eſt ſacrilegiū in epiſcopū. Et primus quidē quo ad perſonas, vniuerſalis eſt. Quo ad actiones verò, cōpræhendit duo genera actionū, ſcilicet principalium & acceſſoriarū. Et principales quidē ſunt tres, ſcilicet percutere, capere, vel bannire epiſcopū quēcūq;. Actiones verò acceſſoriæ ſunt ſex: ſcilicet mādare, ratificare, ſociare, conſulere, fauere, vel ſcienter defendere.

Secundus autem canō ſpecialiter loquens de hoc ſacrilegio ꝑpetrato à ciuitate (quæ non excommunicatur: quia vniuerſitas non excommunicatur) particularis eſt quo ad perſonas: pro quāto ſeptē ge=

nera officialiū. & octauo generali nomine omnes illi⁹ officiales excōmunicat. Sed quo ad actiones extenſiſsim⁹ eſt: pro quanto culpam omnē circa hoc ſacrilegiū com præhendit. Et eſt vtriuſq; abſolutio papalis. Aduerte hic, quod appellatione Pontificis ſeu epiſcopi nō venit niſi conſecratus epiſcopus: quia electus & nō conſecratus, nō eſt epiſcopus, licet ſit adminiſtrator & epiſcopus electus. Et ſcito quod præter hos canones, ad idem extat alius in cœna domini, dicēs. Excōmunicam⁹ & anathematizamus omnes temerè mutilātes, vulnerantes, interficiētes, capientes, incarcerātes, & detinentes patriarchas, archiepiſcopos & epiſcopos. eorūq; mādatores. Vbi videre potes canonē vniuerſalē quo ad perſonas, & cōpræhēdentem actiones ſex principales, & vnam acceſſoriā, ſcilicet mādare: Et eſt Papalis. ſicut cætere in cœna domini.

In ſacrilegos ad urbem Romam pergentes inuadentes. *Cap. xiij.*

Romipetas qualitercumq; mutilantes vel perſequentes excommunicantur.

EXCOMMVnicamus & anathematizam⁹ omnes mutilantes, vulnerantes & interficiētes ſeu capientes & detinētes, ſeu deprædantes Romipetas & peregrinos ad vrbē cauſa deuotiōis ſeu peregrinatiōis accedētes, & in ea morantes, vel recedētes ab ipſa: & in his dantes auxiliū, cōſiliū, vel fauorē. In proceſ. cœne domini.

CAnonis iſti⁹ materia eſt ſacrilegiū quo inuadūtur ad ſanctā vrbē pgētes. Et quo ad pſonas, eſt vniuerſalis. Quo ad actiones, cōpræhendit ſex principales, & tres acceſſorias. Et principales ſunt, mutilare, vulnerare, īterficere, capere, detinere, deprædari. Acceſſoriæ aūt ſunt, cōſulere, auxiliari, fauere. Et nota quod oportet pſonas ad quas prīcipales actiōes terminant, hr̄e multas cōditiōes. Prīa eſt in qualitate, quod ſint Romipetæ ſeu peregrini. Scđa eſt in cauſa, quod cauſa deuotionis vel pegrinatiōis. Tertia eſt in poſitiōe q̄ ad vrbē accedant, vel in ea morent̄, vel inde recedāt. Et ex defectu tertiæ cōditiōis ſiqs tales pcuſſerit anteq̄ ſint in acceſſu, aut poſtq̄ redierint, nō incurrit hunc canonē,

Ex defectu verò ſecundæ conditionis, ſi quis habitatorem Romæ euntem ex Hiſpania Romam vt in domũ ſuam vadat, percuſſerit, non incurrit hunc canonẽ: quia nec cauſa deuotionis, nec cauſa peregrinationis ad vrbem accedit. Ex defectu autẽ primæ conditionis ſi quis percuſſerit habitantem Rome cauſa deuotionis, non incidit in hunc canonem: quia habitator non eſt Romipeta, aut peregrinus morans in vrbe. Inter cauſam autẽ deuotionis & peregrinationis nihil intereſſe video in propoſito, niſi quantum ad exteriorem manifeſtationem. deuotio enim ĩterior eſt: peregrinatio verò exteriora ſolita eſt habere ſigna. & vulgariter vocantur peregrini qui deuotionis cauſa pergunt. Verum inter Romipetas & peregrinos ad vrbẽ, differẽtia eſt, pro quãto cõmunius eſt Romipetæ nomen. nã cõpræhendit etiã Romanum ciuem ad vrbem cauſa deuotionis accedẽtem.

Et nota quod canon iſte reſpicit nõ Papam, nõ curiam, ſed vrbem Romam ita quòd ſi Papa cũ curia alibi eſſet, nihilominus canon iſte ligaret offendentes euntes ad vrbem cauſa deuotionis. Aduerte quoq; quòd iſte canon mutatus eſt: quia in proceſſu cœnæ domini tẽpore Martini cõpræhendebantur etiam peregrini ad Hieruſalem. Et eſt papalis.

In eos qui ad ſedem apoſtolicam uenientes, & recedentes ab eadem, temeritatẽ propria capiunt, ſpoliant & detinent. &c. Cap. iiij.

Romanam curiam petẽtes aut ab ea recedentes ſub pœna excõmunicationis impedire vel qualitercũq; moleſtare ꝓhibeẽ.

EXCOMMVnicamus & anathematizamus oẽs illos qui ad ſedẽ apoſtolicã veniẽtes, & recedentes ab eadẽ, necnon oẽs illos qui iuriſdictionẽ ordinariã vel delegatã aliquã nõ habentes, in eadẽ curia morantes temeritate propria capiũt, ſpoliãt, & detinẽt, aut ex ꝓpoſito deliberato verberare, mutilare, vel interficere præſumunt: & qui talia fieri faciũt ſeu mãdant. In proceſ. cœnæ domini.

CAnonis iſtius materia eſt ſacrilegiũ quo offenditur ſedes apoſtolica in ĩis quæ ſub protectiõe ſua ſunt. Et quo ad perſonas, eſt vniuerſalis. Quo ad actiones

nes verò compræhēdit actiones principales ſex,& duas acceſſorias. Et quoniam in canone iſto aliter modificantur primæ tres actiones principales quando terminanť ad venientes vel recedētes,& aliter quādo terminantur ad morantes in curia Romana:ideo aduerte ex litera differētiam. Et multiplicando primas tres actiones,dicito quòd capere, ſpoliare vel detinere tam venientes ad apoſtolicā ſedē, quàm recedentes ab ea,primo excōmunicantur.deinde quòd capere,ſpoliare vel detinere propria temeritate(ho- eſt autoritatiue)morantes in curia apoſtolica,excommunicanť. Tertio,quòd verberare, mutilare vel interficere ex propoſito deliberato tam venientes quàm recedentes quàm morantes, excommunicantur. Et eſt papalis. Sed ſunt hic aduertenda multa. Primum,quòd nō eſt hic ſermo de Roma, ſed de ſede & curia apoſtolica:ac per hoc oportet perſonas ſic offenſas ad ſedem apoſtolicā venire,aut ab illa recedere,aut in illius curia morari:ita quod nō ſufficit morari Romæ vbi eſt curia,ſed oportet in curia morari. Secundum eſt, quod ſi morantem in curia quis ſpoliat, aut detinet, aut capit furtiuè & per modum raptoris,& non autoritatiue, non incurrit hunc canonem factus eſt enim hic canon contra eos qui in curia autoritatē ſibi de facto vſurpāt.propterea enim dicit,qui iuriſdictionem ordinariam vel delegatā non habentes propria temeritate &c. Tertium eſt,quòd ſi quis exorta tunc ira,rixa,cōtrouerſia,& breuiter non animo quieto præmeditatus prorumpit in verberandum aut occidendum curialem in curia,non incurrit hunc canonē: quia non vocatur in propoſito ex propoſito deliberato facere,qui ex non præmeditatione quieti animi facit:alioqn ſuperfluè apponeretur ex propoſito deliberato,ſi deliberatio ſufficiens ad peccatū mortale ſufficeret ad hunc canonē incurrēdum.commune ſiquidem eſt omni excommunicationi ſubeſſe peccatum mortale. Et ſemper hoc ſubintelligitur:niſi quis adeò deſipiat vt putet aliquem ex actu nō deliberato excommunicatum, aut in hoc ſolo canone explicatum quod in cæteris ſubintelligiť:quod irrationabile eſt.

Quartū eſt,quòd vltimus caſus(ſcilicet de percutientib⁹ morātes in curia)ſcriptus quidem eſt, & iam per centum

annos quotãnis promulgat, & tamen à nullo aduerti aut practicari videtur tam in foro iudiciali quàm pœnitentiæ. nullus ſiquidem (ni fallor) ex hoc ſe aut alium reputat excõmunicatum. Actiones autem acceſſoriæ duæ ſunt: mãdare, ſcilicet, & facere fieri aliquid dictorum: ita quòd non ſolũ qui mandato, ſed qui alia via quàm mandato facit aliquid horum fieri, excõmunicatus eſt. Et eſt Papalis.

In ſacrilegos, litigantes in Ro. curia quomodolibet offendentes. Cap. xv.

Litigantes in curia romana non ſunt ſpoliandi nec aliqualiter impediẽdi: & hoc ſub pœna excommunicationis.

EXcommunicamus & anathematizamus omnes illos qui per ſe vel alium ſeu alios, quaſcunq; perſonas eccleſiaſticas vel ſeculares ad Ro. curiam ſuper ſuis cauſis & negotijs recurrẽtes, illaſq; in eadem curia proſequentes aut procurantes, negotiorumq; geſtores, aduocatos vel procuratores ipſorum, vel etiam auditores ſeu iudices ſuper dictis cauſis ſeu negotijs deputatos, occaſiõe cauſarum vel negotiorum huiuſmodi verberant, mutilant vel occidunt, ſeu bonis ſpoliant. Vel qui per ſe vel alium ſeu alios directè vel indirectè prædicta exequi vel ꝓcurare, aut in eiſdem cõſilium, auxilium vel fauorem præſtare non verentur: cuiuſcunq; præeminẽtiæ: dignitatis &c. fuerint. In proceſ. cœnæ domini.

CAnonis iſtius materia eſt ſacrilegium quo ex certa ſpeciali cauſa (ſcilicet litis vel negotij) offendun tur qui ſub protectione apoſtolicæ ſedis ſunt. Et quo ad perſonas offendentes eſt vniuerſalis. Quo ad perſonas verò offenſas, cõtinet octo genera perſonarum: ſcilicet ad Ro. cu. ſuper ſuis cauſis recurrentes, proſequentes, procurãtes negotiorum geſtores, aduocatos, procuratores, auditores, iudices. Quo ad actiones autem principales explicat quatuor: verberare, mutilare, occidere, bonis ſpoliare. Oportet tamen actiones iſtas non ex quacunq; cauſa, ſed occaſione cauſarum vel negotiorum huiuſmodi fieri, ſi incurrẽda eſt canonis huius cenſura. Quo ad actiones verò acceſſorias, multiplicatur valde: vt patet intuenti. Et eſt Papalis.

In eum qui quempiam

Chriſtianorum per aſſaßinos interfecerit, uel interfici mandauerit, aut eos recepta uerit, defenderit, uel occultauerit. Cap. xvi.

Chriſtianum per aſſaſſinū interficere aut interficiendum curare peccatum eſt excommunicationis puniendum ſententia.

STatuimus, vt quicunq; princeps, prælat⁹, ſeu quæuis alia eccleſiaſtica ſecularisve perſona quępiam Chiſtianorum per aſſaſsinos interfecerit vel interfici mandauerit (quãuis mors forſitan ex hoc non ſequatur) aut eos receptauerit, defenderit, vel occultauerit, excommunicationis ſentẽtiam, & depoſitionis à dignitate, ordine, honore, officio & heneficio, incurrat ipſo facto. Inno.iiij.de homicidio.c.pro humani.li.vj.

CAnonis iſtius materia eſt homicidium, non qualecũq;, ſed ſacrilegum. conditus eſt enim cõtra quãdam ſacrilegam viam occidendi chriſtianos. Et quo ad perſonas, eſt vniuerſalis. Quo ad actiones veró comprehendit quinq; actiões. prima eſt, Chriſtianum per aſſaſsinos interficere: ſecunda eſt, mãdare, etiam ſi non ſequatur effectus: tertia eſt, eos aſſaſsinos receptare: quartá eſt, eos defendere: quinta eſt, eos occultare.

Vbi primo nota, quód aſſaſsini non dicuntur hic qui vulgariter vocantur aſſaſsini: ſed quædam ſpecialis gens infidelis (vt litera innuit) habens ſuum dominum: quæ hodie ignota videtur. Deinde aduerte quód in hoc canone mãdati actio non punitur vt acceſſoria, ſed vt principalis: & propterea punitur etiam ſi effectus non ſequatur. & ſimile eſt de aliijs tribus actionibus ſequentibus: ita quod receptatores, defenſores, occultatores aſſaſsinorum etiam ſi non occiderint aut occiſuri ſint Chriſtianum, ſunt excommunicati: quia ſic ius diſponit. Et eſt epiſcopalis.

In ſacrilegos eccleſiæ Ro*manæ terras offendentes.*

Cap. xvii.

Terras & poſſeſsiones eccleſiæ romanæ impugnãtes excommunicantur.

EXcõicamus & anathematizamus oẽs illos q p ſe vel aliũ ſeu alios directè vel indirectè ſub quocunq; titulo vel colore occupant, detinent, vel hoſtiliter deſtruunt ſeu

nuadūt,aut occupare,detine-re vel deſtruere,aut inuadere hoſtiliter præſumūt in totum vel in partem,almam vrbē,regna Siciliæ ſeu Trinacrie,inſulas Sardiniæ & Corſicę,terram citra Pharum,patrimonium beati Petri in Tuſcia, ducatum Spoletanum, cōmitatum Venayſinum,Sabinenſem,Marchiæ,Anchonitanę, Maſſæ.Trebariæ:Romandiolæ,Campaniæ,& maritimæ prouincias,ac terras ſpecialis commiſsionis Arnulforum, ciuitatesq; noſtras, Bononiā, Ferrariam,Beneuentum, Peruſiam, Auinionem, ciuitatē caſtelli, Tudertum,& alias ciuitates,terras & loca vel iura ad ipſam Ro.eccleſiam ſpectantia & adhærentia:ac fautores & defenſores eorū: ſeu in his dantes auxilium,conſilium,vel fauorem.In proceſſu cœnæ domini.

CAnonis iſtius materia eſt ſacrilegiū quo offenduntur terræ eccleſiæ Romanę.Et quo ad pſonas, eſt vniuerſalis.Quod ad actiones vero principales, numerat quatuor:ſcilicet occupare, detinere, hoſtiliter deſtruere, ſeu inuadere,tam in præſenti quam in futuro.Et modificantur dictæ actiones multipliciter:ſcilicet per ſe vel alium, & directè vel indirectè:& excluduntur colores &c.Acceſſorię autem ſunt,fauere,defendere conſulere: Quæ autem ſint terrę & loca eccleſię Ro.in litera explicatur.Et eſt Papalis.

Aduerte hic,quod quum in terris eccleſiæ contingit quòd pars exiſtēs extrà armata manu volens intrare,inuadit ciuitatem nō vt ſubtrahat eam eccleſiæ,ſed vt ipſa pars ibi regnet eo modo quo partes iſtę regnare conſueuerunt,canonē iſtum incurrit:quia terram eccleſiæ in parte ſaltem hoſtiliter inuadit ſub colore manendi in domo ſua.Imò(vt à cōmuniter accidentibus patet) huiuſmodi inuaſio tendit ad ſubtrahēdum eccleſiæ Ro.terram quo ad liberum regimē. Romana ſiquidē eccleſia in terris vbi factio regnat,titulare dominium potius habet quàm cum effectu.

In latrones maritimos. *Cap.* XVIII.

Piratæ & curſores aut prędones maritimi anathematizantur.

EXcommunicamus & anathematizamus omnes piratas,curſarios,latrūculos maritimos:& illos præcipuè qui mare noſtrū à monte Argentario vſq; ad Farraci

nam diſcurrere, & nauigãtes in illos deprædari, mutilare, interficere, ac rebus & bonis ſuis ſpoliare præſumpſerunt hactenus & præſumunt: ac omnes receptatores eorundē: & eis auxilium dantes, conſiliũ vel fauorē. In p. cœnę dñi.

Canonis iſtius materia eſt latrocinium maritimum. Et quo ad perſonas, vnum genus perſonarũ nominatur diuerſis nominibus. Nam piratæ ĩdem ſunt qui vulgariter corſarĳ appellantur: latrunculi quoq; marini, parui piratæ ſunt. Totum ergo genus piratarum excommunicatur: & præcipue intra mare eccleſiæ Romanæ diſcurrentium. Actiones principales ſunt quinq;: deprædari, mutilare, ĩterficere, bonis ſuis ſpoliare, & receptare eoſdem. Acceſſoriæ autem ſunt tres cõſulere, auxiliari, fauere. Et eſt papalis.

In ſacrilegos ſedem apoſtolicam in ſuis uictualibus offendentes. Cap. xix.

Victualia vel alia Romanæ curiæ neceſſaria ſolicitãtes non ſunt ſub anathematis pena impediendi.

Excommunicamus & anathematizamus omnes impedientes ſeu inuadẽtes victualia ſeu alia ad vſum Ro. curiæ neceſſaria adducentes: vel qui ne ad Ro. curiam ipſa adducantur vel deferant, impediunt ſeu perturbant: & qui talia fieri faciũt vel defendunt: cuiuſcunq; fuerint ordinis, præeminentię &c. In proceſ. cœnæ domini.

Canonis iſtius materia eſt ſacrilegium quo offenditur ſedes apoſtolica in ſuis victualibus. Et quo ad perſonas eſt vniuerſalis. Quo ad actiones principales, ſunt quatuor: ſed diſtinctæ in duas combinationes propter diuerſitatem terminorũ. Nã prima combinatio eſt impedire vel inuadere homines ad ducentes victualia vel alia neceſſaria ad vſum Romanę curiæ. Secũda vero combinatio eſt impedire vel perturbare ne prędicta adducantur ad cũriam: ita quod primo prouidetur hominibus adducentibus: ſecundo rebus adducendis. Quo ad actiones vero acceſſorias, ponũtur duę actiones: ſcilicet defendere, vel facere fieri talia: quãuis errore ſcriptorum li fieri omiſſum ſit in textu etiam plumbato. Et eſt Papalis. Aduerte hic quod quum ex voluntate & propoſito maleficia diſtinguantur. ſi quis non gratia impediẽdi

vel perturbandi ea quæ ſunt ad curiam, ſed conſulendi pro priæ patriæ commoditati, inhibeat ne quis extrahat de patria fruges &c. quamuis inde ſequaẽ quod non poſſunt deferri ad curiam Ro. non propterea incidit in hunc canonem. Similiter ſi quis tempore peſtis in curia, inhibet ſuis ne quis vadat Romam reuerſurus &c. non incidit in hunc canonem: & ſic de ſimilibus: quia non per ſe agitur contra curiam, ſed pro neceſsitate, ꝑ ſanitate patriæ & huiuſmodi per ſe agitur: licet per accidens redundet in damnum curiæ. ſed pœnæ ac cenſuræ intelligẽdæ ſunt penes id quod eſt per ſe, & non penes id quod eſt per accidens.

In ſacrilegos Chriſtianum principatum offendentes, opem ferendo inimicis crucis Chriſti. Cap. xx.

Saracenis arma vel alia chriſtianitati nocitura deferentes excommunicantur.

Excommunicamus & anathematizam⁹ illos qui contra Chriſtum & populũ Chriſtianũ, ſarracenis arma, ferrum, & lignamina deferũt galearũ: eos etiam qui galeas eis vendunt vel naues: quiq; in piraticis Sarracenorum nauibus curam vel gubernationem exercent, aut machinis, aut quibuslibet aliis aliquod eis impendunt conſilium vel auxilium in diſpendium terræ ſanctæ, Ipſosq; rerum ſuarum priuatione mulctari, & capientium ſeruos fore cenſemus: præcipientes vt per omnes vrbes maritimas in dieb⁹ dominicis & feſtiuis huiuſmodi ſententia publicè innouetur. Et talibus gremium nõ aperiatur eccleſiæ, niſi totum quod ex commercio tam damnato perceperint, & tantundem de ſuo, in ſubſidium terræ ſanctæ trãſmiſerint. Et infrà. Quod ſi fortè ſoluẽdo nõ fuerint, ſic aliàs reatus talium caſtigetur, quod in pœna ipſorum aliis interdicatur audacia ſimilia præſumendi. Inno. in cõci. generali. extrà de Iudeis. capi. ad liberandum.

Canonis iſtius materia eſt ſacrilegium contra Chriſtianum principatum commiſſum, opem ferẽdo inimicis crucis Chriſti. Et multis in locis repetitus diuerſimode inuenitur: & in iure, & in extrauagãtibus, & in ꝓceſſu qui fit in cœna domini.

Vt autem clarè percipiatur quid, quando, & vbi prohibi

tum ſit, diſtingue tempora & loca. Et ſcito quod ſecundum omne tempus, & ſecundum omnem locum infidelium, excommunicati ſunt deferentes equos, arma ferrum, lignamina, & alia prohibita quib9 Chriſtianos impugnãt: vt patet in cœna domini. vbi ſic dicitur. Excommunicamus & anathematizamus omnes illos, qui equos, arma, ferrum, lignamina, & alia prohibita deferũt Sarracenis, Turcis, & aliĳs Chriſti nominis inimicis, quibus Chriſtianos impugnant. Tempore vero guerræ excommunicati ſunt deferentes etiam quodcũq; mercimonium: vt patet in ca. quod olim. de Iudæis & Sarrace. Et omni rurſus tempore deferentes etiam victualia & q̃cunq; mercimonia in Alexãdriam, vel alia loca Sarracenorum terræ Aegypti, excommunicati ſunt: vt patet in extrauag. de. v. multa mentis. poſita inter communes extrauagãtes, in titu. de Iudæis & Sarrace. Et tam hæc tertia quàm prima excommunicatio reſeruatur Papæ. ſecunda autem quatenus ab vtraq; harum ſeparatur, ab epiſcopo abſolui poteſt. Aduerte deinde, quod appellatione armorũ veniunt non ſolum offenſiua, ſed defenſiua, ex quacunq; materia ſint. Per ferrum autem & lignamina, præcipuam materiam intellige armorum & galearum ac nauium. Et per alia prohibita, accipe non ſolum naues & galeas ipſas, ſed quaſcunq; ſecundarias proprias materias armorum, galearum, nauium: vt ſunt ſartię vela galearũ: & breuiter quæcunq; ad hoc ſunt vt ex eis Chriſtiani impugnentur. ſic enim proceſſus cœnę domini explicat. Victualia autem & cõmunis vſus merces (vt panni linei vel lanei, & alia huiuſmodi) non veniũt appellatione prohibitorum: vt patet ex eo quod in dicta extrauagãte poſtq̃ dictũ eſt ferrũ, equos, arma, & alia vetita, ſubiungitur, necnon victualia & mercimonia. Vnde ſequitur quod excommunicatio cœnæ dñi, non extenditur ad deferentes victualia & communes merces ad infideles. Et hæc bene nota. Vnde has omnes merces deferentes nõ ſunt excommunicati, niſi tempore guerræ, aut niſi in Alexãdriam, vel partes Aegypti deferant: quũ excommunicatio contra illos nõ inueniatur, niſi vt dictum eſt. Et quilibet canon eſt vniuerſalis quo ad perſonas. Sed quo ad actiones diſtin-

quia in hoc canone explicātur quinq; actiones. Prima eſt deferre: ſecūda vendere: tertia curā exercere: quarta conſulere. quinta auxiliari: vt patet in textu. In canone vero cœnæ domini ſola vna actio ponitur: ſcilicet deferre. Et eſt non ſolū Papalis, ſed pœnalis abſolutio: vt in iure recitato vides.

In effractores locorum ſacrorum. *Cap.* XXI.

Loci ſacri fractor ſeu ſpoliator penam excommunicationis incurrit.

Emoratos ſacrilegos (qui ſcilicet confregerant violēter quaſdā eccleſias, & expoliauerāt) excommunicatos nuncietis: & faciatis ſicut excommunicatos arctius euitari, donec paſsis iniuriam congrue ſatisfaciāt, & damna data reſarciant, & cum literis veſtris rei veritatem continentibus apoſtolico ſe conſpectui repræſentent. extrà de ſen. excom. conqueſti.

Canonis iſtius materia eſt ſacrilegiū quo frangitur eccleſia & ſpoliatur. Et quo ad perſonas vniuerſalis eſt. Quo ad actiones vero comprehendit duas ſimul: ſcilicet frangere & expoliare. Vbi nota primo, duo requiri ſimul vt ſit locus canoni: ſcilicet effractionem, & ſpoliationem. Et effractio quidē ad templum (ſiue frāgatur paries, ſiue ianua, ſiue ſera, ſiue tectum &c.) ſpoliatio autē ad res quæ tolluntur, refertur. Et propterea ſi quis aperiret eccleſiam & ſpoliaret, aut frāgeret ſed non ſpoliaret, non ſubijceretur huic canoni. Nota ſecundo, quòd hic canon nullā infert excommunicationem: ſed latam ſupponit, & denuntiationem mandati, ac denuntiati abſolutionem apoſtolicę ſedi reſeruat. Sed vbi lata ſit iſta ſententia quę hic ſupponitur, non facile patet: niſi dicendo quòd canō iſte per hęc ſua verba interpretat̄ quo ad hūc caſum fuiſſe anathema latæ ſententiæ canonem Lucij Papæ in decretis. xvij. q. iiij. cap. omnes eccleſię. Indubiè ſiquidem tenetur huiuſmodi eccleſiarum effractores cū ſpolio, eſſe ipſo iure excommunicatos ex hoc textu quia mandātur denuntiari excommunicati. non poteſt enim denūtiari excommunicatus, niſi qui iā eſt excōmunicatus. Et eſt Papalis poſt denuntiationem.

In incēdiarios. *Ca.* XXII.

Abſolutio a peccato incēdiarij pape reſeruatur.

INcendiarij ex quo ſunt per eccleſiæ ſententiã publicati, ꝓ abſolutionis beneficio ad ſedẽ apoſtolicam ſunt mittẽdi. Cle.iij. extra de ſenten.excom.c.tua.

Canonis iſtius materia eſt iniurioſum incẽdium. Et quo ad perſonas eſt vniuerſalis. Quo ad actiões vnam ſolam punit actionem: ſcilicet iniurioſe incendere, non qualitercunqꝫ, ſed poſt ſententiam.

Vbi nota nullam in hoc caſone excommunicatiõis ſententiam ferri: ſed ſi per eccleſiæ (hoc eſt prælatorum) ſentẽtiã ſunt non ſolum excommunicati, ſed publicati, tunc abſolutio reſeruatur ſedi apoſtolicæ. Et quia non arctat ſe canõ ad incẽdiarios eccleſiarum, ideo de quibuſcunqꝫ incendiarijs intelligo. Et intelligitur in propoſito incendiarius non ab actu incendẽdi, ſed a vitio: qui enim malo ſtudio incẽdit domum, ſegetem, oliuetum &c. incendiarij crimen incurrit.

Et ſcito excommunicationem contra incẽdiarios eccleſiarum latam, nullibi inuentã a me eſſe, quamuis quęſieri̅m quæ allegantur loca. & ꝓpter ea non habeo eos pro excommunicatis. Et ſi qui forte̊ ſunt excommunicationẽ hac ſuper canone qui habetur .xj. q.iij.ca. canonica aduertãt primo canonem illum communem eſſe omnibus violatoribus eccleſiarum. deinde quòd non videt̃ ligare omnes Chriſti fideles: quia videtur canon nec conſilij vniuerſalis nec Papę, ſed particularis ſynodi, ſcilicet Auriſiacem. Conſtat aũt huiuſmodi canones, p̃ſertim pœnales, nec ex ſe nec ex Gratiani compilatoris autoritate vim ſuam extendere ad vniuerſas Chriſti eccleſias.

In eos qui chriſtianos naufragantes rebus ſuis ſpoliant. Cap. XXIII.

Chriſtiani naufragãtes nõ debent ſpoliari: & hoc ſub pœna excõmunicationis.

ALli qui Chriſtianos naufragiũ patientes ſpoliant rebus ſuis: niſi ablata reddiderint, excõmunicationi ſe nouerint ſubiacere. Ex conci. Latera. de raptoribus. c. excommunicationi.

CAnonis iſtius materia eſt furtum ſeu rapina bonorum naufragorum. Et quo ad perſonas vniuerſalis eſt. Quo ad actiones vnam punit, ſcilicet ſpoliare bonis patientes naufragium.

Vbi aduerte canonem hũc

contra inquã detentionẽ rerũ Chriſtianorũ naufragorũ, cõſideraſſe duo cõcurrere in hac iniquitate. Primo acceptionẽ rerum ex naufragio: deinde vſurpationẽ earũdem rerũ vt propriarum. Et quia primus actus (hoc eſt accipere hmõi res) põt bene & male fieri, & habet ſpeciẽ boni (quoniã eſt ſaluatio rerũ periclitantiũ) & põt fieri ex pia charitate, ad opẽ ſcilicet ferendã dominis rerũ illarũ. & põt fieri ex aua ra iniquitate ad appropriãdũ ſibi res illas: ideo nõ eſt punitus: actus iſte acceptionis ab hoc canone. Secũdus autem actus (qui eſt detẽtio rei alienæ inuito dño) quoniã manifeſtã & inexcuſabilẽ continet iniquitatẽ, punitus eſt ab hoc canone excõicationis ſententia. Et quia actus iſte (ſcilicet detinere res naufragorũ ipſis inuitis) cõſummatur in omiſſione reſtitutionis, propterea canon iſte nõ percutit hmõi quaſi raptores ſeu fures, niſi quũ venerint ad omiſsionẽ reſtitutionis debitæ. Et quia tẽpus reſtituẽdi determinatũ eſt ad ſtatim (quia obligat ſemper, & ad ſemp) ideo ſtatim incurritur hæc excõicatio quũ quis eſt in mora: hoc eſt quũ quis põt reſtituere, & nõ reſtituit. Nec eſt opus monitione: tum quia tempus reſtitutionis determinatũ eſt ipſo iure: vt dictum eſt. tum quia falſum eſt cẽſuras cõtra omittentes, exigere monitionẽ: vt patet ex eo quod inquiſitores odio vel amore &c. omittentes, abſq; alia monitione ſunt excõicati: iuxta. c. multorum. de hæreti. in cle. Et eſt epalis.

Aduerte cõfeſſor leges aut conſuetudines alicubi de confiſcatione bonorũ naufragorum, eſſe corruptiones legũ & bonorum, morum addentes afflictionem afflicto.

Cõtra offendẽtes apoſtolicã ſedẽ.

In cardinales ſede uacãte conſtitutioni de Romani ponti. præter ſimoniã facienda electione, quouis modo cõtrauenientes. Cap. xxiiij.

Romani põtificis electionem prçter ſimoniacã impedĩtes ipſo facto penam excõmunicationis incurrunt.

INHIBEMVS omnibus & ſingulis ſanctæ Ro. eccleſiæ cardinalibꝰ qui pro tẽpore, & eorũ ſacro collegio. ne apoſtolica ſede vacãte prædictis (ſcilicet de Rom. Ponti. preter ſimoniã facien-

da electione) cōtrauenire, vel contra præmiſſa vel aliquod præmiſſorū ſtatuere, diſponere, ordinare, vel aliquo modo facere ſeu attētare præſumāt, quocūq; exquiſito colore vel cauſa, ſub excōmunicationis latæ ſentētiæ pœna: quā ipſo facto incurrant. Et à qua non niſi per Ro. ponti. canonicè electū abſolui poſsint, niſi in mortis articulo. Iulius.ij. in extrauagāti, quum tam diuino. & fuit per Lateranenſe cōcilium approbata.

CAnonis iſtius materia eſt ſimonia, nō quæcūq;, ſed circa electionem Papæ. Et quo ad pſonas eſt particularis: vtpote ſolos cardinales cōpræhēdēs. Quo ad actiones vero numerat ſex actiones. prima eſt, cōuenire: ſecunda, ſtatuere: tertia, diſponere: quarta, ordinare: quinta, aliquo modo facere: ſexta, aliquo modo attentare. Et hæc omnia intelligūtur ſede vacāte: ita quod ſi cardinales contra ordinata de Papæ pręter ſimoniam electione, cōtraueniāt aut ſtatuāt &c. ſunt excōmunicati. Et eſt papalis. Vbi nota quòd licet ſecundū antiqua iura non potuiſſet excipi contra Papam ſimoniacè electum (quia quantūcūq; ſimoniacus, erat verus Papa) poſt hanc tamē cōſtitutionē Papa ſimoniacè electus nō eſt Papa in veritate. Et cardinales ſede vacante iurant ſe ſeruaturos hanc conſtitutionem.

In eos qui ab ordinationibus, ſententijs ſeu mādatis Ro. ponti. ad futurum concilium appellāt: aut fauorem, conſiliū, auxilium've ad hoc præſtant &c. Cap. xxv.

Appellātes a ſentētia, ordinatione vel mandato ſummi pontificis excōmunicantur.

SANE olim fe. re. Pius papa. ij. prædeceſſor noſter de fratrum ſuorum ſanctæ Ro. eccle. cardinalium cunctorumq; prælatorū, ac diuini & humani iuris interpretū curiā Ro. ſequētiū in dieta ſeu cōgregatione Mātuana exiſtentiū approbatione, matura prius & graui præmiſſa diſcuſsione, & de eorundē cōgregatorū vnanimi conſilio & aſſenſu ac ex certa ſciētia prouocationes ad futurū conciliū efficaciſsimis & palpabilib9 rationibus tāquàm erroneas & deteſtabiles dānauit: ac ſub excōicationis latæ ſentētiæ & interdicti pœnis præcepit, ne qua perſona cuiuſuis dignitatis, ſiue

etiã vniuerſitas aut collegiũ quouis quęſito colore ab ordinationibus, ſentẽtĳs, ſeu mandatis quibuſcũq; ſuis & ſucceſſorũ ſuorũ, appellationem hmõi interponere audeat: & cõtra facientes vna cum fautoribus ſuis, & conſiliũ, auxiliumve præſtantibus (ſiue tabelliones ſint, ſiue teſtes, ſiue aduocati, ſiue alĳ quicũq;) nõ ſolũ pœnis & cenſuris prædictis, ſed etiã ĳs quæ leſæ maieſtatis & hæreticæ prauitatis reis imponuntur, obnoxios eſſe ſtatuit. Et ĩfra, Dictas'q; pœnas & earũ quãlibet oẽs illos ipſo facto incurrere volumus (cuiuſcunq; conditionis exiſtant, & gradus prærogatiua præfulgeant) qui in ſenatu, concilĳs, parlamentis, congregationibus etiã ſynodalibus & ꝓuincialibus vel aliàs quomodolibet tacitè vel expreſſè, voce vel ſcripto, per ſe vel alium, cuiuſcũq; timoris vel reuerentiæ velamine, vel prætenſa excuſatione, & ſuperioris mãdato nõ obſtan. decreuerint, conſuluerint ſeu deliberauerint, vel aliorũ dicta approbauerint, conſilium aut vocẽ dederint vt ad futurum vniuerſale conciliũ à nobis vel ſucceſſoribus noſtris Ro. ponti. contra prædictam conſtitutionẽ appellare liceat, poſsit, vel debeat, dictas pœnas ad ipſos & eorũ quẽlibet contrauenientem in præmiſſis, tenore pręſentium dantes & extendentes & locum habere declarantes omni ambiguitate ceſſante. Iulius. ĳ. in extrauag. ſuſcepti regiminis.

Canonis iſtius materia eſt ſacrilegium contra ſedis apoſtolicę primatum. Et quo ad perſonas eſt vniuerſalis. Quo ad actiones vero principales, conſtitutio Pĳ ponit vnã tantum: ſcilicet appellationẽ ad futurũ conciliũ ab ordinationibus, ſententĳs ſeu mãdatis Ro. pont. ſed acceſſorias ponit tres: fauere, conſulere, auxiliari. Extenſio autẽ Iulĳ addit ſex actiones principales: ſcilicet decernere, cõſulere, deliberare, approbare aliorũ dicta, conſiliũ dare, vocẽ dare vt ad futurũ concilium cõtra dictã cõſtitutionẽ Pĳ appellari liceat, poſsit, vel debeat. Et quęlibet actio multiplicatur per modos, tacitè vel expreſſe, voce vel ſcripto, per ſe vel alium. Vbi nota primo quòd licet omnes iſtę actiones tanquam acceſſorię fuerint excõicationi ſubiectę per conſtitutionem Pĳ, non erant tamen per conſtitutionem illam excõmunicationi ſubiectę tãquam principales

actiones: & propterea non erant iſti dantes cõſilium aut vocẽ, verbo vel ſcripto, excõmunicati, niſi ſubſecuto effectu (hoc eſt niſi ſubſecuta principali actione, quę eſt appellare ad futurum conciliũ) ſed per adiunctam extenſionem Iuliȷ̃, quilibet horum eſt excõmunicatus ſtatim vt dat vocem ſeu conſilium vt poſſit, liceat, ſeu debeat appellari, etiam ſi effectus non ſubſequatur: quia ſic diſponit decretabilis iſta. Alioquin fruſtra eſſet extenſio iſta ad eaſdem actiones vt acceſſorias & concomitantes: quoniam iam per Pium comprehenſe ſic erant ſub nomine dantium cõſilium: auxilium vel fauorem. Nota ſecũdo differentiam inter conſulentes quod fiat hęc appellatio, & conſulentes quod fieri poſſit, aut liceat, aut debeat hęc appellatio. nam primi non ſunt excommunicati niſi ſequatur appellatio: quia per Pȷ̃ conſtitutionem excommunicantur vt cooperatores. Secundi autẽ ſunt excommunicati ipſo facto: vt patet per extenſionem Iuliȷ̃. Nec iſtius differẽtię quęrenda eſt alia cauſa, niſi quia decretalis ſic diſponit: & pœnę non ſunt extendendę vltra proprios caſus.

In literarum apoſtolicarum falſarios & ipſorũ fautores. Cap. XXVI.

Literas apoſtolicas falſificantes vel aliter q̃ ſint exponentes vinculo tenentur excõmunicationis.

NOS omnes falſarios literarum apoſtolicarum, qui per ſe vel alios vitium falſitatis exercent, cum defenſoribus & fautoribus ſuis anathematis vinculo decernimus innodatos &c. Innocen. iiȷ̃. extrauagã. de cri. fal. ad falſariorum.

CAnonis iſtius materia eſt ſacrilegium quo offendit̃ apoſtolica ſedes in falſitate ſuarũ literarũ. Et quo ad perſonas eſt vniuerſalis. Quo ad actiones principales cõtinet duas. Prima eſt, exercere vitiũ falſitatis in apoſtolicis literis per ſeipſos: ſecũda eſt, exercere hoc idem per alios. & duas acceſſorias: ſcilicet fauere & defendere. Aduerte primo quod canõ excõmunicationis nõ extendit ſe ad omnes quomodolibet falſarios, hoc eſt qui quouis modo poſſunt dici falſariȷ̃ apoſtolicarum literarum. Vnde non cõprehendit ſubreptitias ſeu

obreptitias literas apoſtolicas impetrantes & edentes: quoniam literæ tales nõ ſunt falſæ,ſed veræ literæ apoſtolicę. Nec cõpræhendit vtẽtes ſcienter literis apoſtolicis falſis: qa canon ipſe diſtinguit vtentes contra exercentes per ſe vitiũ falſitatis huiuſmodi, ac per hoc aperit vtentes non venire appellatione exercentium per ſe vitium falſitatis huiuſmodi. Et quum conſtet quòd non oportet vtentes compræhendi ſub appellatione exercentium per alium (quũ per ſeipſos vtantur literis falſis) conſequens eſt vt non cõpræhendantur vtẽtes ſub hac cenſura. Nota ſecũdo in codẽ capitulo ſubiungi excõmunicationem cõtra laicos vtentes literis apoſtolicis falſis: ita ꝙ prima excõmunicatio eſt cõmunis laicis & clericis: ſecunda autẽ eſt propria laicis: quia textus diſponit aliam pœnã clericis. Prima quoqꝫ excommunicatio cõpræhendit apoſtolicarum literarũ falſarios omnes qui vitium falſitatis exercent per ſe vel alios. ſecũda autẽ ſolos vtẽtes. Aduerte tertio, quòd licet neutra harum excõmunicationum ſit Papæ reſeruata ex hoc textu: & proceſſu tamen cœnæ domini reſeruatur prima: & extenditur excõmunicatio prima abſqꝫ limitatione aliqua ad omnes falſarios literarum apoſtolicarum, & ſupplicationum gratiã vel iuſtitiam concernentium. Et dicitur ſic: Excõmunicamus & anathematizamus omnes falſarios bullarum ſeu literarum apoſtolicarum, & ſupplicationũ gratiam vel iuſtitiam concernentium, per Roma. pon. vel vicecancellarium ſeu gerẽtes vices eorum aut officiũ vicecancellarij ſanctę Ro. eccleſię de mandato eiuſdem Roma. põtificis ſignatarum: aut ſub nomine eiuſdem Ro. ponti. vicecancellarij aut gerentium vicem prædictorum, ſignantes ſupplicationes eaſdẽ. Vbi videre potes quòd canonis iſtius materia eſt latior quo ad actiones & quo ad actionum materias. Quo ad actiones quidem: quia ibi ſola falſatio, hic falſatio & ſignatio. Quo ad materias verò: quia ibi ſolum de literis apoſtolicis, hic de literis & ſupplicationibus agiẽ. Aduerte quarto quòd in. c. dura. de cri. fal. reſeruatur Papæ abſolutio tenentis literas apoſtolicas falſas poſt viginti dies, ſi epiſcopus tulit contra tales in cõmuni excõmunicationẽ. Recolito quoqꝫ quòd tam vtẽs

falſis quàm tenens falſa, per ſe lo quẽdo nõ eſt niſi qui ex intentione vtitur falſis aut tenet falſa. hi enim ſoli directè crimen hoc incurrũt. Vnde vtẽtes aut tenẽtes ingnorãter nõ ligantur: niſi fortè ignorãtia tam culpabilis fuerit vt redeat actus in naturam ſui vitĳ. quod regulariter non eſt, quando ſi ſciuiſſet, nullo pacto vſus fuiſſet aut tenuiſſet & hoc in foro conſcientie. Aduerte quinto, quód (vt refert ſanctus Antoni⁹ archi. Flo. in tertia parte ex Hoſtien.) literis domini Papæ nec in magno nec in modico qs manum apponere poteſt, etiam literã vel punctũ corrigendo: ita quód ipſo facto excommunicationis ſẽtentiã incurrit, reſeruatam ſedi apoſtolicæ, exceptis officialibus quibus hoc competit.

In offendẽtes apoſtolicæ ſedis autoritatẽ tam in ſuis ſuorũq; literis, ꝓceßibus & exequutiõibus, quàm in iuriſdictionũ, fructuũ, redituũ & ꝓuẽtuũ nõ uacãtiũ uſurpatiõe &c. Cap. xxvij.

Autoritatẽ iuriditionẽ vel qualitercũq; ſedis apſ̃icę dñiũ offendentes anathematis pœnam incurrunt.

EXCOMMVNICAMUS & anathemathizamus illos qui ne literis & mãdatis apoſtolicę ſedis & legatorum ac nuntiorum & iudicum delegatorum eiuſdem gratiam vel iuſtitiam concernentibus, decretiſque ſuper illis & cæteris iudicatis, pro ceſsib⁹ & exequutorialibus, non habito primùm eorum beneplacito & aſſenſu pareatur: neúe tabelliones & notarĳ ſuper huiuſmodi literarũ & proceſſuum exequutione inſtrumenta vel acta conficere, aut confecta parti cuius intereſt tradere, ſub grauiſsimis pœnis prohibere, ſtatuere, ſeu mãdare præſumũt, qui vé iuriſdictiões ſeu fructus, reditus & ꝓuẽtus ad eccleſiaſticas perſonas ratiõe eccleſiarũ, monaſteriorũ & aliorũ beneficiorũ eccleſiaſticorũ ꝑ eas obtẽtorũ ꝑtinẽtes vſurpãt vel arripiũt, ſeu quauis ocaſione vł cauſa ſine Roma. Pont. expreſſa licentia ſequeſtrant: vel qui per ſe vel alium ſeu alios directè vel indirectè prædicta exequi vel procurare, aut in eiſdem, conſilium, auxiliũ, vel fauorem præſtare non verentur: cuiuſcũq; præeminentiæ, dignitatis &c. fuerint.

In proceſ.cœnæ dom.ini.

CAnonis iſtius materia eſt ſacrilegiũ quo offendit autoritas apoſtolicæ ſedis tam in ſuis ſuorumq́; literis, proceſsibus & exquutionibus, quàm in iuriſditionũ, fructuũ, reddituũ & prouentuũ non vacãtium vſurpatione. Et quo ad perſonas eſt vniuerſalis. Quo ad actiones verò principales, ſecũdm diuerſitatẽ materiarum diuerſificatur. nam reſpectu primæ materiæ tres actiones principales ponuntur: ſcilicet ſub grauiſsimis pœnis prohibere, ſtatuere, mandare: ita quod primo excõmunicantur oẽs prohibẽtes vel ſtatuentes vel mandantes ne obediatur literis & mandatis &c. non habito primo ipſorũ mandantium beneplacito & aſſenſu. Et eſt hæc excõmunicatio cõtra illos qui ſtatuunt aut mandant ſubditis ſuis ne obediãt curiæ Romanæ mãdãtis ſine conſenſu ipſorũ mandantiũ. Et in eodẽ cõtextu circa eãdẽ primam materiã ſimul excõmunicantur omnes qui prohibent vel ſtatuunt aut mandant, ne tabelliones & notarij inſtrumẽta ſeu acta cõficiant, vel confecta tradant parti.

Deinde circa ſecundã materiam tres actiones ponũtur Prima eſt, vſurpare: ſecunda, arripere: tertia, ſequeſtrare. Vbi quinq; cõditiones apponũtur Prima, ex parte rei acceptæ, ſcilicet quòd ſit res eccleſiæ: puta quòd ſit iuriſdictio, fructus, prouentus, reditus eccleſiæ. Et per hanc cõditionem excluduntur prouentus prophani quos aliunde eccleſiaſticæ haberent perſonæ. Scda, quòd res eccleſiæ vſurpentur, arripiantur aut ſequeſtrentur, non qualitercũq;, ſed vt prouẽtus, vt reditus, vt fructus eccleſiæ: quoniã formaliter verba intelligenda ſunt. Et per hanc conditionẽ excluduntur fures ſeu latrones qui res eccleſiæ furantur aut rapiunt vt quaſdam res, & non ea ratione quia ſunt fructus aut reditus eccleſiæ. Factus eſt enim canon iſte, non contra fures & latrones, ſed contra dominos qui beneficiorũ eccleſiaſticorũ prouẽtus vſurpant aut ſequeſtrant. Et quia non limitatur ad dominos, ligat omnes qui ea ratione arripiunt: quia ſunt prouentus talis eccleſiæ. Tertia, quòd pertineat ad perſonam eccleſiaſticam obtinentem illud beneficium. Et per hanc conditionem excludũtur res eædem ſi ſint eccleſiarum vacantium. Quarta eſt, quòd

iſta fiant ſine expræſſa licẽtia Papæ. Ex qua forte ſequitur quinta, ſcilicet quod iſta fiant quaſi autoritatiue: vt nobiles domini & miniſtri qui vſurpant aut arripiunt, aut ſequeſtrant quaſi poteſtatẽ habentes, incurrãt hunc canonẽ: qui directe factus eſt ad protegendum beneficiatos ab huiuſmodi vſurpatoribus. Sed parum ꝓdeſſe videtur: quia domini faciũt quod volũt. Et ſi ſunt magni domini, oportet habere patiẽtiam, & canones ſilere. Quo ad actiones verò acceſſorias, multiplicatio magna eſt ꝓpter tot modos: & extẽditur ad omnia & ſingula præmiſſa. Et eſt papalis.

In impugnãtes literas electi in papam antequàm coronetur. Cap. xxviij.

Electi in ſummum pontificem literas impugnans excõmunicatur.

ADVERTE hoc in loco, quod impugnãtes literas electi in papam antequàm coronetur, ſunt ipſo facto excõmunicati per quandã extrauagãtem Benedicti. xl. vt refert ſanctus Antoninus Archi. floren. in tertia parte. titu. xxiiij. c. lxviij.

In eos qui ſub quibuſuis pœnis, ne ſine ipſorum inhibentium aut principum beneplacito mãdentur exequutioni literæ apoſtolicæ, inhibent &c. Cap. xxix.

Literarũ apoſtolicarũ execution ẽ impediẽs excõicatur.

EXCOMMVNIcam⁹ & anathematizam⁹ omnes illos qui ſub qbuſuis pœnis, quibuſcũq; pſonis in genere & in ſpecie, ne aliquas literas apoſtolicas etiã in forma breuis tam gratiã quàm iuſtitiã cõcernẽtes, & citationes & exequutoriales quæ à ſede prædicta emanarunt & pro tempore emanabũt, ſine eorũ vel principũ beneplacito & examine exequutioni mãdent, inhibẽt: ac notarios, exequutores vel ſubexequutores literarũ, monitoriorũ, citationum & inhibitionum hmõi capiunt, incarcerant & detinẽt, vel capi & incarcerari & detineri faciunt. Et qui ex eorũ ex officio vel ad inſtãtiã quorũcũq; perſonas eccleſiaſticas, & capitula, cõuẽtus & collegia eccleſiarum quarũcũq;, corã ſe ad ſuũ tribunal, audiẽtiã, cancellariã, cõſilium vel parlamentum trahunt, ac

prẹter iuris cõmunis diſpoſitionem trahi faciũt vel procurant, directè vel indirectè, quouis quæſito ingenio vel colore. In proceſ. cœnæ dñi.

Canonis iſtius materia eſt ſacrilegiũ quo offendit autoritas ſedis apoſtolicæ: primo, in ſuis literis, citationibus & exequutionibus: ſecũdo, in ſuis notariis, exequutoribus & ſubexequutoribus: tertio, in eccleſiaſticis pſonis, capitulis, cõuentibus & collegiis. Et quo ad pſonas eſt vniuerſalis. Quo ad actiones diuerſificatur ſecundũ materias. nam in prima materia ponit vnã actionem, ſcilicet ſub qbuſuis pœnis inhibere, ne ſine ipſorum inhibẽtiũ aut principũ beneplacito exequutioni mandentur literæ apoſtolicæ, & alia præmiſſa. In ſecũda verò materia ponit tres actiões publicatas. prima eſt, capere: ſecunda, incarcerare: tertia, detinere. Et duplicãtur per facere capi, incarcerari vel detineri. In tertia demum materia ponit actiones tres. prima eſt, trahere ad ſuum tribunal, audiẽtiã &c. prẹter iuris cõis diſpoſitionẽ: ſecũda eſt, trahi facere: tertia eſt, trahi procurare.

Vbi nota in tertia materia, quòd licet appareat quòd iſte canon ſit editus contra dños ſeculares, q ſeipſos conſtituũt iudices eccleſiaſticarũ perſonarũ &c. ſcđm tamẽ veritatẽ ligat etiã eccleſiaſticos, q præter iuris cõis diſpoſitionẽ hẹc eadem præſumũt autoritate alia quàm eccleſiaſtica: quia in hoc canone nõ fit diſcretio inter laicos & clericos quum excõicantur. non enim dicit, excõicamus illos laicos, ſed abſolutè illos. Et fortè fuit ratio, quia in multis locis prẹlati eccleſiaſtici inſtituuntur à principibus ad cauſas hmõi: & propterea oẽs cõiter ſunt hic excõicati. Et eſt papalis.

In offendentes ſedis apoſtolicæ autoritatẽ in cognitione cauſarum. Cap. xxx.

Cauſas ab apoſtolica ſede cognoſcẽdas in aliam curiam transferens vel ne de eis dicta ſedes cognoſcat impediens excõmunicationem incurrit.

EXCOMMVNIcam⁹ & anathematizamus oẽs & ſingulos vicecancellarios, & cõſiliarios ordinarios & extraordinarios quorumcũq; regũ & principũ ac cancellariorũ, cõſiliorũ & parlamentorũ: necnõ procuratores generales eorũdẽ vel aliorum principũ ſeculariũ, etiã ſi imperiali, regali, ducali vel alia

quacũq; præfulgeant dignitate: necnon archiepiſcopos & epiſcopos, abbates & cõmendatarios eorumq; vicarios & officiales, qui per ſe vel alium ſeu alios, quarũcunq; exemptionũ vel aliarũ gratiarũ & literarũ apoſtolicarũ, necnon decimarũ, & beneficiales ac alias ſpiritales & ſpiritalibus annexas cauſas ab auditorib9 & cõmiſſarijs noſtris aduocant: ac exequutiones monitoriorũ, citationũ, inhibitionum, ſequeſtrorũ, exequutoriarũ & aliarũ literarũ apoſtolicarũ tam gratiã quã iuſtitiã cõcernentium, à nobis necnõ camerario & præſidẽtibus cameræ apoſtolicæ, ac auditoribus & commiſſarijs apoſtolicis, in eiſdẽ cauſis pro tẽpore emanatarũ, illarũq; curſum & audientiam, ac perſonas, capitula, conuentus & collegia cauſas ipſas proſequi volẽn. autoritate laicali impediunt, & ſe de illarum cognitione tanquàm iudices intromittere, ac partes actrices quę illas committi fecerunt & faciunt, ad reuocandũ ſeu reuocari faciendum citationes vel inhibitiones aut alias literas in eis decretas, & ad faciendũ eos contra quos tales inhibitiones emanarunt, à cenſuris & pœnis in illis cõtentis abſolui ordinant, vel cõpellunt. In proceſ. cœnæ domini.

Canonis iſtius materia eſt ſacrilegiũ quo offenditur autoritas ſedis apoſtolicæ in cauſarũ cognitione. Et quo ad perſonas compræhendit nouẽ genera perſonarũ. primo, vicecancellarios: ſecundo, conſiliarios quorũcũq; regum vel principum, cancellariorũ, conſiliorum, parlamentorum: tertio generales procuratores eorũdem &c. quarto, archiepiſcopos: quinto, epiſcopos: ſexto, abbates: ſeptimo, cõmendatarios: octauo, eorũ vicarios: nono, eorũ officiales. Quo ad actiones autem ponit quinq; actiones: ita tamẽ vt quęlibet intelligatũ tam ſi per ſe quàm ſi per alium quis illam exerceat. Et referuntur ad diuerſa iſtæ diuerſæ actiões: niſi duæ vltimæ, quæ referũtur ad idẽ. Prima actio eſt, aduocare cauſas ab auditoribus vel commiſſarijs apoſtolicis. ſecunda eſt, autoritate laicali impedire exequutiones aut cauſarũ curſum ſeu audientiam, aut perſonas, capitula, conuentus ſeu collegia cauſas ipſas proſequi volentes. tertia eſt, ſe de illarum cognitione tanquàm iudices intromittere. quarta ſimul cũ quinta eſt, ordinare

vel cõpellere partes actrices ad reuocãdũ &c.vel ad faciendum abſolui à cenſuris & pœnis eos contra quos tales inhibitiones emanarunt:ita quòd quicunq; ex ſupradictis nouẽ generibus perſonarũ aliquã harum quinq; actionũ per ſe vel alium fecerit, excõmunicatus eſt. Et eſt Papalis. Et aduerte diligentiſsimè docte confeſſor, quòd in proceſſu ſæpe dicto cœnæ domini ſub Adriano. VI.excludũtur excuſationes pricipũ vel cõſiliariorũ & hmõi, excuſantiũ ſe ſuper tolerantia Ro.ponti.& hmõi. nam ibi poſt omnes cenſuras habẽtur hæc verba: Declarantes nihilominus ac proteſtãtes (prout tenore preſentiũ declaramus ac expreſſè proteſtamur) abſolutionẽ hodie vel aliàs etiã ſolenniter per nos faciendã,præfatos viceancellarios, conſiliarios & procuratores ac alios excõicatos predictos,niſi prius à premiſsis cũ vero propoſito vlterius ſimilia non cõmittendi deſtiterint,non cõpræhendere, nec illis aliter ſuffragaturã eſſe. Ac inſuper in præmiſsis omnibus & ſingulis ac alijs quibuſcunq; iuribus ſedi apoſtolicæ ac ſanctæ Roma. ecc. vndecunq; & quomodolibet quæſitis ſeu quærendis, per quoſcũq; actus cõtrarios aut quomodolibet præiudicãtes, tacitos vel expreſſos, à nobis vel ſede apoſtolica quomodolibet factos aut faciendos, aut quẽcunq; temporis fluxũ ſeu patientiã vel tolerantiam noſtrã,nullatenus quomodolibet præiudicari debere aut quomodolibet poſſe:et ſic noſtræ incõmutabilis intentionis ſemper fuiſſe,fore & eſſe.

Cõtra offendẽtes eccleſiæ libertatẽ.

In eos qui eccleſiaſticã libertatẽ p ſtatuta ſeu cõſuetudines offendũt. Cap.xxxi.

Statuta vel cõſuetudines cõtra eccleſiæ libertatem condentes excõmunicantur.

EXCOMMVnicam⁹ omnes qui decætero ſeruari fecerint ſtatuta edita, & cõſuetudines vel poti⁹ abuſiones introductas cõtra eccleſiaſticã libertatem, niſi ea de capitularibus ſuis intra duos mẽſes poſt hmõi publicationẽ ſentẽtiæ fecerint amoueri. Excommunicamus quoq; ſtatutarios & ſcriptores ſtatutorũ ipſorũ, necnon & poteſtates & cõſules, rectores & cõſiliarios locorũ

vbi decætero huiuſmodi ſtatuta & conſuetudines edita fuerint vel obſeruata: necnon & illos qui ſecũdũ ea prçſum pſerint iudicare, vel in publica forma ſcribere iudicata. Hono.iij. de ſenten. excõmu. n ouerit.

CAnonũ iſtorum materia eſt ſacrilegiũ quo eccleſiaſtica libertas p ſtatuta ſeu cõſuetudines offenditur. Et quo ad perſonas, primus canon vniuerſalis eſt. Quo ad actiones vero duas ponit actiones. Prima eſt, facere ſeruari ſtatuta & conſuetudines contra eccleſiaſticam libertatem. ſecunda eſt, nõ facere amoueri huiuſmodi ſtatuta de capitularibus ſuis.

Secũdus autem canon ſpecificat ſex genera perſonarũ: ſcilicet ſtatutarios, ſcriptores ſtatutorũ, poteſtates, cõſules, rectores & cõſiliarios locorũ vbi fuerint edita vel ſeruata. Deinde vniuerſaliter extẽdit ſe ad omnes quantũ ad duas actiones. prima eſt, iudicare ſecũdum huiuſmodi ſtatuta: ſecũda eſt, ſcribere in publica forma huiuſmodi iudicata.

Vbi ſunt multa notanda. Primo, notanda eſt differentia inter abſolutè violãtes eccleſiæ libertatẽ, & inter illam violãtes reſpectiuè ad ſtatuta vel conſuetudines: quoniam neuter iſtorum canonũ excõmunicat primos, ſed ſolos ſecundos, qui cum relationibus ſeu dependentijs ad ſtatuta ſeu cõſuetudines, violatores reputantur, vt patet diſcurrenti per omnes caſus in his canonibus compræhenſos.

Secundo, notanda eſt conſtructio primi canonis: quia aliud ſignificat, & aliud intelligitur. Nam ſignificat requiri ad incurrendum illum canonem duo ſimul. primum eſt, facere ſeruari huiuſmodi ſtatuta vel cõſuetudines: ſecũdum eſt, non facere amoueri illa intra duos menſes de capitularibus, quia manifeſte excõmunicat faciẽtes primum cum cõiunctione exceptiua, niſi fecerint amoueri &c. Intelligitur autem diuiſim: ita quòd ſint duo caſus: & tam faciẽtes ſeruari quam non facientes amoueri, ſunt excommunicati. Mihi videtur non eſſe recedendum à plano ſenſu literæ: adiungendo quòd canon iſte ſpecialis eſt, & reſpicit ſtatuta & cõſuetudines tunc temporis editas & introductas: & ꝓpterea dedit illis tempus duorũ menſiũ à publicatione iſtius ſententiæ: ita quòd diſpoſuit Hono.iij. quo ad tunc edita ſtatuta quòd

vtrunq; requireretur ad incurrendum illam ſententiã: & quod ſi non feciſſent illa ſeruari, ſufficiebat, nec ligabantur: quia non debebant. Propter ea quoque ſubiunxit alium canonem ad futura ſtatuta & conſuetudines. Et ſi quis affirmandum omnino cenſet primum canonem reſpicere ſtatuta cuiuſq; tẽporis (quia nõ dicit hactenus edita) amplectatur quoque literam cum ſenſu ſuo: vt ſcilicet vtrunq; requirat ſimul, & non ſenſum appoſitum: ita quod non ſufficit nõ facere amoueri ſtatuta de capitularibus ad incurrendũ hũc canonẽ: ſed ſimul oportet quod ſi de nũero facientium illa ſeruari: qa ſic clarẽ dicit text⁹: Faciẽs ergo ſeruari, ſi nõ facit deleri, eſt excõicatus & ſi nõ facit deleri, & tñ nõ facit ſeruari, nõ eſt excõicat⁹ ex hoc ſolo quòd nõ facit deleri. Tertio nota ĩ ſecũdo canone, quod illa ſex perſonarũ gña quæ excõicãtur abſque actionũ ꝓpriarũ explicatiõe (quoniã nõ dicit, qui cõſenſerint aut fecerint: ſed impſonaliter dicitur, vbi cõſuetudines vel ſtatuta fuerint edita vel ſeruata) nõ ſunt ſic dure interpretanda: quia excõicatio eſt maxima pœna eccleſie quæ non niſi pro mortali pctõ ĩfertur. Sed quoniã duæ actiões in textu explicãtur (ſcilicet edi & ſeruari) hinc intelligendũ eſt quod ſex illa genera perſonarũ pro quanto concurrunt ad alterã harũ actionũ (hoc eſt vel ad edendũ vel ad ſeruandũ) ſunt ipſo facto excõmnnicata. Et propterea ſtatutarij (qui ſcilicet faciunt ſtatuta hæc) & ſimiliter ſcriptores illorum, vt cancillarij & ſimiles, ſunt ipſo facto excõmunicati: vtpote cõcurrentes ad editionẽ ſtatutorum. Poteſtates vero, cõſules, rectores & conſiliarij ſi nihil operẽtur ad editionem aut obſeruationẽ, non ſunt excõicati.

Quarto nota, quòd tã ſtatutarij quam alij excuſantur ab excõicationis ſenſura, ſi pura mẽte & recto animo nolentes aliquid contra eccleſiæ libertatẽ ſtatuere aut ſuſtinere, conſulũt doctores reputatos, &c. ſeu cõmittũt examẽ eorũ doctorib⁹ hmõi: & certificati ab illis quod nihil eſt contra eccleſiæ libertatem, ſtatuũt, ſcribunt &c. aliqd quod in veritate eſſet cõtra libertatẽ eccleſiæ: quia agũt ex ignorantia plus quã probabili. Et nec apud deũ nec apud eccleſiam agunt contra eccleſiæ libertatẽ: quia fecerunt quantũ

in ſe eſt quod viros probos decet. Et excuſantur non ſolũ à tanto, ſed à toto. Quinto nota quid importat libertas eccleſiaſtica. Et ſcito quod cõpræhendere videtur omne id in quo eccleſia non ſubijcitur aut arctatur: ſiue illud ſpectet ad eſſe naturale vel ſpiritale, ſiue ad operari aut recipere, ſiue ad quodcunq; aliud, & rurſus ſiue illud cõueniat eccleſiæ ex dono naturali ſiue gratuito, ſiue ex iure cõmuni, ſiue ex priuilegio: ita quod vnde habeat, non eſt curæ. Et hoc ex libertatis nomine habeas, niſi libertas limitaretur per eccleſiæ nomẽ formaliter ſumptum: hoc eſt quatenus eccleſię rationẽ habet. Ex hoc enim habes, quòd ꝓpriè loquendo libertas eccleſię non cõpræhẽdit niſi illa in quibus eccleſia quatenus eccleſia eſt libera: vndecũq; illa habeat, ſiue à deo, ſiue à papa, ſiue ab imꝑatore &c. Et quod ita canones intelligãt eccleſiæ libertatẽ, patet ex eo quod in ſexto de immu. eccle. ca. libertatis. dicit̃ quod inhibere ne clericis molãt, coquant, vẽdãt &c. præſumit̃ cõtra libertatẽ eccleſiæ. Præſumi dixit, non eſſe: quia ſcd̃m veritatẽ ſunt hæc contra libertatẽ politici conuictus, & non contra eccleſiam quatenus eccleſia. Ex eccleſiæ rurſus nomine accipe quod eſt ſermo de libertate cõi vniuerſæ eccleſiæ, & nõ de libertate ꝓpria tali eccleſiæ vel tali religioni: ita quòd ſi quis ſtatuit cõtra priuilegiũ propriũ alicuius collegij (puta protonotariorum) aut alicuius religionis) puta monachorũ) aut alicuius eccleſiæ (puta Mediolanenſis) non incurrit hunc canonem: ſed oportet quod ſtatuat contra illud quod cõe eſt omnibus eccleſijs. Et bene intellige nouicie: quia non dicimus quod oportet ſtatui contra oẽs eccleſias mũdi: ſed dicimus quòd oportet ſtatui cõtra illud quod eſt libertatis cõmunis omnib⁹ eccleſijs mundi. Vnde ſiqs ſtatuat quod nõ poſsit quis donare tali eccleſiæ (puta ſancti Donati) quãuis contra vnã tendat eccleſiã particularẽ, incurrit tamẽ excõmunicationẽ hanc: quia ſtatuit cõtra libertatẽ cõmunem omnibus eccleſijs. Cõmune ſiquidẽ eſt omni eccleſiæ chriſti, quòd poteſt cuilibet donari. libertas em̃ cõmunis offenditur in illa vna. & ſic de alijs.

Sexto nota quòd ſtatuere contra eccleſiæ libertatem, eſt per ſe (hoc eſt ex intentione) tendere contra eccleſiaſticam libertatem: quoniam quod

eſt per accidens, alienũ eſt ab arte & iure. Et hoc tam ſecundum doctrinã demõſtratiuã quàm ſecundũ iura: quoniã ipſa quoq; ſupponũt, & aſſumunt quòd volũtate & propoſito maleficia diſtinguuntur. Per ſe autem ſeu ex intentione contra eccleſiaſticã libertatem intellige penes intẽtionem operis ſtatuti: ita quòd ſi opus quod ſtatuitur, per ſe (hoc eſt ſuapte natura) tendit contra eccleſiaſticam libertatem, ſtatutũ eſt contra illam. Si autẽ per ſe non tendit contra illam, ſtatutũ ex ſe non eſt contra illã: quanuis cõtingere poſsit quòd ex intentione ſtatuentis fuerit contra illam, ex odio & malignitate in eccleſiæ libertatem factũ. Diſcernere autem actum ex ſua natura tendentẽ contra eccleſiæ libertatẽ, non eſt difficile ſciẽtibus quòd idẽ eſt per ſe, ſeu ex propria natura ex intẽtione. Et ſicut detractatio cõtra famam, contumelia cõtra honorem, adulteriũ contra alienum thorum, homicidiũ cõtra humanam vitam: ita ſtatuere quòd clericis nõ dentur decimæ, eleemoſynæ, quòd non poſsint iudicare in cauſis eccleſiaſticis, quòd teneantur ſoluere vectigalia de reb⁹ ſuis non negotiãdi gratia, & ſimilia, contra eccleſiaſticã tendit per ſe libertatem. Et iuxta hãc rationabilem theoricam dicendum eſt, quòd ſtatutum ciuitatis diſponẽs de honore mortuariorum, modũ impo nendo ne exceſſus fiat, & pauperes ambitio in fletibus non grauet, ſi non diſponit niſi de illis quæ per ſe ordinantur ad honorem, licitũ & ſanctum eſt, etiam ſi inde non per ſe ſed per accidẽs proueniat effectus aliquis qui videtur contra eccleſiæ libertatem: quoniam ſecundum id quod eſt per ſe iudicandum eſt etiam in moralibus, & nõ ſecundũ id quod per accidens. Et propterea quũ conſtet ſumptuoſa ſepulchra, multitudinẽ luminarium, indumenta equorum ac pediſſequorũ, multitudinem crucũ, varietatẽ religionũ, & ſimilia, ad temporalem honorem defuncti aut viuorum per ſe ordinari non ſolũ ex intẽtione facientium hæc, ſed ex natura ipſorũ operum: conſequens eſt vt moderari hæc, ad poteſtatẽ politicã ſpectet, ad quam ſpectat cura ciuiũ circa honores temporales. Nec obſtat quòd tanguntur clerici, quia nõ tanguntur niſi vt materia tẽporalis honoris, nõ ipſorũ clericorum, ſed ciuiũ. Regulare autẽ eſt,

quod cognoſcens, iudicans, curã'q; habẽs de forma, cognoſcit, iudicat ac diſponit de materia quatenus reſpicit illã formam: vt patet in omnibus artibus. Nec rurſus obſtat quôd iſta moderatio ſit nociua clericis, & ſubtractiua eleemoſynarum, & diminutiua cultus diuini, & adẽptiua ſuffragiorum quæ obuenirent ex reliquijs horum remanentium apud eccleſias vel eccleſiaſticas perſonas: quoniã hæc omnia & ſimilia per accidẽs eueniunt: per ſe autem de honore tẽporali agitur. Nec obſtat quòd extrá de reb. ec. nõ alie. c. ſi. decernitur eſſe cõtra libertatem eccleſię ſtatuere de mortuarijs, tãquàm de annexis eccleſiaſticæ iuriſdictioni: quoniam hoc intelligendum eſt de mortuarijs ordinatis per ſe ad eccleſiam, ſalutem defuncti, ſeu cultũ diuinum: ſecus autem de per ſe ordinatis ad temporalem honorem.

In eos qui repræſalias aduerſus pſonas eccleſiaſticas ſeu bona ipſarum concedũt uel extendunt. Ca. xxxii.

Repreſalias concedentes vel extendẽtes in preiudicium eccleſiaſticum excõmunicationis iaculo feriuntur.

Illi q repræſalias aduerſus pſonas eccleſiaſticas ſeu bona ipſarum cõcedunt vel extendunt ad eas, niſi præſumptionẽ huiuſmodi reuocauerint á conceſsionis vel extenſionis tempore intra menſem, ſi perſona ſingularis fuerit, ſentẽtiã excommunicationis incurrat. ſi vniuerſitas, eccleſiaſtico ſubiaceat interdicto. Greg. x. de iniurijs. ca. etſi pignorationes. lib. vj.

Canonis iſtius materia eſt ſacrilegiũ quo offenditur libertas eccleſiaſtica quantum ad exemptionẽ á repræſalijs. Quo ad perſonas eſt vniuerſalis. Quo ad actiones comprænhendit duas actiones. Prima eſt, cõcedere: ſecunda eſt, extendere. Vbi nota tria. Primo, quòd habẽt locum ſiue repræſaliæ ſint iniuſtæ ſiue alias iuſtæ contra ciues &c. quoniam clerici exempti debent eſſe ab huiuſmodi repræſalijs. Secundo, quòd requiritur menſis poſt cõceſsionem vel extẽſionem: quia lex ſic diſponit. Et propterea ſi intra menſem exequutio aliqua contra clericorum bona interueniret, non incurreretur hæc excõicationis ſententia: debẽt tamen reuocãdo intra mẽſem

reſtitui in integrum bona clericorũ. Tertio, quòd ſi repræſaliæ conceduntur ſolum contra bona clerici debitoris præmiſsis ac ſeruatis ꝗſquę de iure præmittenda ac ſeruanda ſunt, nõ eſt locus huic canoni: quia nõ propriè ſunt repræſaliæ illæ in quibus vnus ꝓ alio grauari non põt: vt ex hoc textu habere potes. pœnæ autẽ nõ ſunt extẽdendę, ſed reſtringendæ. Et eſt epiſcopalis.

In offendentes libertatem eccleſiaſticam compulſione ad ſubmittendum bona laicis &c. Ca. xxxiii.

Compellẽs eccleſiaſticum ſe cum ſuis bonis temporali domino ſe ſubmittere excõicat.

Illi qui prælatos vel perſonas eccleſiaſticas ad ſubmittẽdũ eccleſias bona immobilia ſeu iura ipſarum laicis, non cõcedendo bona ipſa vel iura in emphyteoſim, ſeu aliàs alienãdo in forma & caſibus à iure permiſsis, ſed conſtituendo vel recognoſcendo ſeu profitendo à laicis ea tanꝗ̃ à ſuperiorib⁹ ſe tenere, ſeu ab ipſis aduohando, vel ipſos patronos vel aduocatos eccleſiarum ſeu bonorum ipſarũ perpetuò aut ad tempus nõ modicum ſtatuẽdo compulerint: cuiuſcunqꝫ ſint cõditionis aut ſtatus, excõicationis ſententia ſint innodati. Et infrà, Laici ex contractibus ſuper præmiſſis, conſenſu capituli & licẽtia apoſtolica interuenientib⁹ initis, ſeu occaſiõe illorum vltra id quod ex natura contractuũ ipſorum vel adhibita in illis lege permittitur, aliquid vſurpãtes, niſi legitimè moniti ab huiuſmodi vſurpatione deſtiterint reſtituẽdo etiam quæ taliter vſurparunt, eoipſo ſentẽtiam excommunicationis incurrant. Gre. x. de re. ec. nõ ali. ca. hoc conſultiſsimo.

Canonis iſtius materia eſt ſacrilegium quo offenditur libertas eccleſiaſtica compulſione ad ſubmittendum bona laicis &c. Et quo ad perſonas eſt vniuerſalis. Quo ad actiões duas punit actiones. Prima eſt, cõpellere: ſecunda eſt, vſurpare. Sed prima actio (ſcilicet compellere) ad multa extenditur: cõpellit ſiquidem vel prælatos vel perſonas eccleſiaſticas ad ſubmittẽdum aliquod trium, vel eccleſias, vel bona immobilia vel iura laicis in caſu non permiſſo à iure. Et iſta ſubmiſsio fit aliquo trium modorũ. Primo, profitendo ſe tenere prædicta à laicis tanꝗ̃ à ſuperioribus. Secundo eadem à laicis

aduohādo,& eſt hoc vocabulum vltramontanum quo ſolent vti in iſtis. Tertio, laicos ſtatuendo patronos vel aduocatos. Compellētes igitur ad aliquid horū,ſunt excōicati. Secunda vero actio(quæ eſt vſurpatio)refert ad plus quā illis conueniat ex talibus contractibus licitè factis. ſed iſta ſecunda cenſura non incurrit ipſo facto,ſed ſi poſt legitimā monitionem recuſauerint deſiſtere & reſtituere.Et vtraqꝫ eſt epiſcopalis.

In grauantes quaslibet perſonas eccleſiaſticas, pro eo quòd rogatæ eum pro quo rogabantur eligere noluerunt. Cap.xxxiiii.

Perſequens eum qui rogatus aliquem in aliquam dignitatem eccleſiaſticam eligere, et nō elegit excōicatiōem incurrit.

Sciant cuncti qui clericos vel quaslibet pſonas eccleſiaſticas ad quos in aliquibus monaſterijs aut alijs pijs locis ſpectat electio,pro eo quod rogati ſeu aliàs inducti eū pro quo rogabantur ſeu inducebantur eligere,noluerunt,vel conſanguineos eorum aut ipſas eccleſias,monaſteria ſeu loca cætera bñficijs ſeu alijs bonis ſuis per ſe vel per alios ſpoliando, ſeu aliàs iniuſtè perſequendo grauare pſumpſerint:ſe ipſo facto excommunicatiōis ſententia innodatos. Gre.de elec. c.ſciant cuncti.lib.vj.

Canonis iſtius materia eſt ſacrilegium quo offenditur libertas eccleſiaſtica quantum ad liberum electionis opus.Et quo ad perſonas eſt vniuerſalis.Quo ad actiōes,punit vnam quidem actionem communiſsimam: ſcilicet grauare,explicādo duas vias grauandi:vel ſpoliādo vel aliàs iniuſtè perſequendo. Sed actionem ipſam ſubijcit excōicatiōi nō vndecūqꝫ,ſed ex certa cauſa procedentē:ſcilicet ſi fiat pro eo qđ electores ſeu electrices rogati ſeu aliàs inducti eligere noluerunt illū vel illā ꝓ quo vel qua rogabātur. Vbi aduerte quòd ad incurrendū hūc canonem requiritur primo qđ fiat actus grauaminis per ſpoliū vt pſequutionē iniuſtam.Scđo,qđ iſtud grauamē inferat ex dicta cauſa,partim affirmatiua(ſcilicet qđ fuerint rogati ſeu īpulſi)& ptim negatiua.ſ.qđ nō elegerūt illū.Tertio,qđ inferat contra aliquē ex qnqꝫ.ſ.vł pſonas electrices eccłiaſticas,vł ꝗcōſanguineos eorū,vel ipas eccłias vel monaſteria,vel cætera pia loca.Et ē ſꝑ ſermo de electiōe

quæ fit à pſonis eccleſiaſticis: quoniam ad electionem quæ fit à laicis in ſuis fraternitatibus, & ſimiliter à mulieribus quę non ſunt eccleſiasticæ perſonæ (vt tertianę & hmõi) nõ extenditur iſte canon: qui ad clericos vel eccleſiaſticas perſonas dicit ſpectare electionẽ. Et eſt epiſcopalis.

In impedientes litigantes in foro eccleſiaſtico in cauſis quæ de iure uel conſuetudine ad dictum forum pertinent. Ca. xxxv.

Proceſſus foro eccleſiaſtico competens non poteſt abſq; excommunicationis cẽſura impediri.

Statuimus ne q̃s impetratores literarũ noſtrarũ, ad nos vel ad forum eccleſiaſticum recurrẽtes ſuper cauſis quæ ad idem forum de iure vel de antiqua conſuetudine pertinere noſcũtur, per ſe vel per aliũ ad deſiſtendum, vel in foro ſeculari de quæſtionibus hmõi litigãdum, per eorundem iudicum eccleſiaſticorum vel impetrãtium aut litigantium ſeu volentium litigare, aut propinquorum ipſorum ſeu rerum illorum ſeu eccleſiarum ſuarum etiam captionẽ, modis ve alĳs quibuſcunq; compellat ſeu compelli faciat vel procuret: nec per ſe alios ve impediat quo minus coram iudicibus eccleſiaſticis delegatis ſeu ordinarĳs querelantes de cauſis quæ (vt præmiſſum eſt) ad cognitionem pertinent eorundem, poſsint liberè iuſtitiam obtinere: nec ad præmiſſa faciendà dat auxilium, conſiliũ vel fauorem. Si quis vero contrà præſumpſerit, ſe ipſo facto excommunicationi nouerit ſubiacere. A qua niſi tã iudici cuius cognitio fuerit impedita, vel iuriſdictio vſurpata quàm parti quæ in proſequutione ſui iuris turbata fuerit, de iniuria, damnis, expẽſis & intereſſe, prius per eundem fuerit integrè ſatisfactum nullatenus abſoluatur. Bonifa. extrà de immu. eccle. quoniam. lib. vj.

Canonis iſtius materia eſt ſacrilegium quo offenditur libertas eccleſiaſtica quo ad opus iudiciale. Et quo ad perſonas vniuerſalis eſt. Quo ad actiones vero continet actiones principales quatuor. Prima eſt, compellere: ſecunda, compelli facere. tertia, cõpelli procurare: quarta, per ſe vel alios impedire. Acceſſorias vero tres: ſcilicet ad prædicta facienda conſulere, auxiliari, fauere. Et bene

nota quod canon iſte non arctatur ad curiam Romanam ſed fouet libertatem eccleſiaſtici fori in quacunq; diœceſi. Et eſt epiſcopalis præmiſſa ſatisfactione. pro quanto tamē quis apoſtolicas literas impediret contra proceſſum cœnæ domini, eſſet papalis: vt patet ſuperius in cenſuris contra ſacrilegia in ſedē apoſtolicam.

In grauantes illos qui in ipſos aut alios ſententiam excommunicationis, ſuſpenſionis vel interdicti protulerint & cætera. Ca. xxxvi.

Cenſure eccleſiaſtice executorē dānificantes excōicanſ.

QVicunq; pro eo qđ in reges, principes & barones, nobiles & balliuos, vel quoslibet miniſtros eorum aut quoſcunq; alios, excommunicationis, ſuſpenſionis ſiue interdicti ſententia fuerit promulgata, licentiam alicui dederint occidendi, capiēdi, ſeu aliàs in perſonis aut in bonis ſuis vel ſuorum grauandi eos qui tales ſententias protulerūt, ſiue quorum ſunt occaſione prolatę vel eaſdem ſententias obſeruantes, ſeu taliter excommunicatis cōmunicare nolentes: niſi licentiam ipſam re integra reuocauerit, vel ſi ad bonorum captionē occaſione ipſius licentiæ ſit p. ceſſum, niſi bona ipſa fuerint intra ſeptem dierum ſpatium reſtituta, aut ſatisfactio pro ipſis impenſa: eoipſo ſententiam excommunicationis incurrant. Eadem quoq; ſint ſentētia innodati omnes qui auſi fuerint prædicta licentia data vti, vel aliquid præmiſſorum ad quæ committenda dari licentiam prohibuimus, aliàs committere ſuo motu. Qui autem in eadem ſententia permanſerint duorum mēſium ſpatio, ex tunc ab ea non poſſint, niſi per ſedem apoſtolicam, abſolutiōis beneficium obtinere. Greg. x. de ſen. excō. quicunq;. lib. vj.

CAnonis iſtius materia eſt ſacrilegium quo offenditur eccleſiaſtica libertas quantum ad opus promulgandi & exequendi cenſuras eccleſiaſticas. Et quo ad perſonas eſt vniuerſalis. Quo ad actiones, punit tres actiones generales. Prima eſt, dare licentiam trium actionū: ſcilicet occidēdi, capiēdi, ſeu aliàs grauādi, tam in perſonis quā in bonis ſuis vel ſuorum. Secunda eſt, vti dicta licentia data ad aliquid dictorū. Tertia eſt, committere aliquid trium dictorum: ſcilicet occidere, ca-

pere, vel aliàs grauare &c. motu ſuo, hoc eſt non propter licentiam datam ab alio. Vbi pro clariori perceptione nota primo quòd canõ iſte primo punit dantes alicui licentiam occidendi, vel capiẽdi: vel grauãdi quatuor genera perſonarũ (ſcilicet vel iudices, vel partem, vel obſequentes, vel vitãtes) niſi alterum duorũ faciãt: hoc eſt, vel quòd re integra licentiã reuocent, vel ſi res non eſt integra quo ad captionem bonorum, quòd reſtitutio aut ſatisfactio bonorum intra ſeptem dierum ſpatium ſubſequatur. Vnde ſequitur quòd quàmdiu res eſt integra, nunquàm qui licentiã hanc dedit eſt excommunicatus: quia adhuc pendet tempus reuocandi, & poteſt reuocando re integra, præſeruare ſe ab excõmunicatiõe immunem. Oportet ergo licentiam habere effectũ vt ſit locus canoni. & quo ad vnum effectũ (ſcilicet captionem bonorũ) benignitas huius canonis prorogat adhuc tempus ſeptem dierum poſt dictum effectum. in quo poſſit reſtituendo vel ſatisfaciendo præſeruare ſe ab excõmunicatione. In cæteris verò effectibus ipſo facto eſt excõmunicatus qui dedit licentiã quãdo effect⁹ eſt ſubſequutus: puta quando capta vel occiſa eſt perſona propter licentiã datã.

Nota ſecundo, quòd nullus propriè in perſona vel bonis ſuis vel ſuorum grauatur qui iuſtè patitur: ac per hoc grauamen iniuſtum oportet eſſe ſi grauamen eſt. Nota tertio, quòd quia canon iſte fauorabilis eſt, ideo appellatione ſuorum oẽs qui quomodolibet vt ſui grauati ſunt veniũt, quacũq; relatiõe remotiſsima ſint ſui. Neq; enim debet minor eſſe protectio huius canonis quàm extendatur impietas offendentium. Et eſt intra duos menſes epiſcopalis, poſtea Papalis: vt in litera dicitur.

In dominos temporales, ſuis ſubditis ne perſonis eccleſiaſticis uendant, emant, coquant, molant, aut alia obſequia exhibeant interdicentes, Cap. XXXVII.

Seruitia vel obſequia cõtra perſonis eccleſiaſticis exhiberi prohibentes, anathemate mulctantur.

Os qui tẽporale dominium obtinẽtes, ſuis ſubditis ne prælatis aut clericis ſeu perſonis eccleſiaſticis quicquã vendant, aut emãt aliquid ab eiſdem, ne ipſis bladũ molãt, coquant panem, aut alia obſe

quia exhibere præſumant, ali quando interdicũt: cum talia in derogationem eccleſiaſticę libertatis præſumãtur, eoipſo excommunicationis ſentẽtiæ decernimus ſubiacere. Boniſa. viij. de immu. eccle. c. libertatis. lib. vj.

CAnonis iſtius materia eſt ſacrilegium quo eccleſiaſtica libertas offenditur in libera venditione, emptione, obſequijs &c. Et quo ad perſonas particularis eſt: nam ligat ſolos illos qui tẽporale dominium obtinent, Quo ad actiones verò vnam punit: ſcilicet interdicere ſubditis ſuis ne eccleſiaſticis perſonis vendant, emant, molãt, coquant, obſequia exhibeãt.

Et nota quòd non requiritur quòd de hoc faciant ſtatutum, aut ſub pœnis inhibeãt: ſed ſufficit quòd inhibeãt ſub ditis ſuis. Et nota quòd iſta non ſunt propriè contra liber tatem eccleſiaſticam, ſed contra humanam ſocietatem: verum quia in odiũ eccleſię fiũt, præſumuntur (vt in litera dicitur) fieri contra libertatem eccleſiaſticam.

In offẽdẽtes libertatem eccleſiaſticã in eccleſiarum uacantiũ bonis. Ca. XXXVIII.

Eccleſiarum vacantiũ bona vſurpantes excõicantur.

VNIVERSOS & ſingulos qui regalia, cuſtodiã ſiue guardiam, aduocatiõis' ſeu defenſionis titulum in eccleſijs, monaſterijs, ſiue quibuſlibet alijs pijs locis vacantibus, de nouo vſurpare conantes, bona eccleſiarũ, monaſteriorum aut locorũ ipſorum vacantium occupare pręſumunt: clericos'q́ eccleſiarũ, monachos monaſteriorum, & perſonas cæteras locorum eorundem quæ hoc fieri procurant, eoipſo excommunicationis ſententiæ decernimus ſubiacere. Boniſa. de ele. generali. lib. vj.

CAnonis iſtius materia eſt ſacrilegium quo offenditur libertas eccleſiaſtica in eccleſiarum vacãtiũ bonis. Et quo ad perſonas eſt in parte vniuerſalis, quia ligat vniuerſos & ſingulos. In ſecũda autem parte eſt particularis, quia ligat ſolas perſonas illorum locorum vacãtiũ. Quo ad actiones verò in prima parte punit duas actiones ſimul. Prima eſt, de nouo conari vſurpare aliquod horũ quinque vel regalia, vel cuſtodiã, vel guardiam, vel titulum aduocationis, vel titulum

defenſionis in vacãtib⁹ eccleſſῃs, monaſterῃs, aut alῃs pῃs locis. Secũda eſt, occupare bona dictorũ locorũ: ita quód ad incurrendũ huius canonis cenſurã, nec ſufficit vſurpare aliquem dictorũ titulorũ ſine occupatione bonorum, nec ſufficit occupare bona ſine conatu ad vſurpandũ aliquem dictorum titulorũ: ſed oportet vtrũq; concurrere ad hoc vt incurratur huius canonis ſententia. In ſecũda autẽ parte vna actio punitur: ſcilicet procurare hoc fieri. Et intellige cum effectu ſubſequuto: quoniã vt acceſſoria actio ad tale fieri punitur. Et eſt epiſcopalis. Et aduerte: quód gl. exponit de nouo, id eſt á quadraginta annis citra: quia in hoc eodem canone quaſi diſtinguẽdo contra nouos, ſubditur: Qui autẽ ex fundatione vl' ex antiqua cõſuetudine iura ſibi huiuſmodi vẽdicant

In offendẽtes eccleſiaſticã libertatẽ quãtum ad exẽptionẽ á pedagῃs & guidagῃs. Cap .XXXIX.

Eccleſiaſtici an & qñ ad pedagia ſoluẽda teneãtur vel non

CONSTITVtionẽ Felic. recor. Alexãdri pape. iiῃ. prædeceſſoris noſtri, qui ſtatuit eccleſias & pſonas eccleſiaſticas ad pedagia & guidagia penitus non teneri, nec ad exhibẽdum vel ſoluẽdũ talia pro rebus ſuis pro prῃs quas non cauſa negotiandi deferunt vel deferri faciunt ſeu tranſmittunt: volentes propter multorum inſolentiam & abuſum pœnæ adminiculo adiuuare, adῃcim⁹ diſtrictius inhibendo (contraria conſuetudine quorũcunque non obſtante) vt nec collegium, nec vniuerſitas, nec aliqua etiã ſingularis perſona á præfatis perſonis ſeu eccleſῃs pro pſonis ipſis aut rebus prædictis talia exigat vel extorqueat per ſe vel per alium ſuo nomine vel etiam alieno, aut eas ad huiuſmodi perſoluenda cõpellat. Quí veró contrafecerint, ſi perſonæ fuerint ſingulares, excommunicationis: ſi autem collegium vel vniuerſitas, ciuitatis caſtri, ſeu loci alterius cuiuſcunque, ipſa ciuitas, caſtrum vel locus, interdicti ſententiam ipſo facto incurrant. Nec ab excommunicatione huiuſmodi abſolutionem vel interdicti relaxationem obtineant, donec exacta plenarié reſtituerint, & de tranſgreſsione ſatiſfecerint competenter.

extrà de cenſi.c. quamquam. lib.vj.

CAnonis iſtius materia eſt ſacrilegium quo offenditur eccleſiaſtica libertas quãtum ad exemptionem à pedagĳs & guidagĳs. Et quo ad perſonas eſt vniuerſalis. Quo ad actiones, vnam videtur comprænhẽdere tripliciter nominatam ſcilicet exigere, extorquere, compellere per ſe vel per alium, proprio vel alieno nomine, ſiue eccleſia ſiue perſonas eccleſiaſticas ad ſoluendum vel pro perſonis ſuis aut rebus ſuis quas nõ cauſa negotiationis deferunt vel deferri faciunt vel trãſmittunt. Vbi nota quòd pedagia propriè vocantur vectigalia pro tranſitu ſeu paſſu. Guidagia verò pro guida, nõ quę à volente conducitur, ſed quã velis nolis oportet te ſoluere, ſiue velis habere ducẽtem te, ſiue non. Et quia exigere importat coactionẽ: ideo ſi nullo modo cogit, non incurrit: ſed ſatis cogit, qui clericum requirit non rogando, ſed vt à debitore petendo vt ſoluat, iubẽdo vt ſiſtantur res &c. ſicut petit à laicis. rarus eſt enim aut nullus qui ſpõte ſoluat. Et eſt epiſcopalis, præmiſſa reſtitutione ac ſatisfactione: vt in litera dicitur.

In offendentes eccleſiaſticam libertatem quantum ad immunitatem à collectis ac exactionibus: & uſurpantes iuriſdictionem prælatorum. Cap. xl.

Iuriſdictionem prælatorũ eccleſiaſticorum iniuſte vſurpãtes vel eos collectis vel tributis onerantes excommunicatiõis nexu prẹmuntur.

IN diuerſis mundi partibus cõſules ciuitatum & rectores, necnõ & alĳ qui poteſtatem habere videntur, tot onera frequẽter imponunt eccleſĳs, vt deterioris conditionis factum ſub eis ſacerdotium videatur quã ſub Pharaone fuerit, qui legis diuinæ notitiam non habebat. Ille quidem omnibus alĳs ſeruituti ſubactis, ſacerdotes & poſſeſsiones eorũ in priſtina libertate dimiſit, & eis alimoniam de publico adminiſtrauit. Iſti verò onera ſua ferè vniuerſa imponũt eccleſĳs: & tot angarĳs eas affligũt, vt eis qđ Hiere. deplorat, competere videatur: Princeps prouinciarũ facta eſt ſub tributo. Siue quidem foſſata, ſiue expeditiões ſeu alia quælibet ſibi arbitrentur agẽda, de bonis eccleſiarũ

& clericorum & pauperum chriſti vſibus deputatis, voluͤt ferè cuncta compleri. Iuriſdictionem etiam & autoritatē prælatorum ita euacuāt, vt nihil poteſtatis eis in ſuis videatur remanſiſſe hominibus.

Si aūt conſules aut alij de cætero iſta cōmiſerint, & cōmoniti deſiſtere noluerint: tā ipſi quām fautores eorū excōmunicationi ſe nouerint ſubiacere: nec cōioni reddātur, donec ſatisfactionē fecerint competentē. extrà de immu. ecc. c. non minus. Ceterum quia fraus & dolus alicui patrocinari nō debēt, nullus vano decipiatur errore, vt intra tēpus regiminis ſuſtineat anathema, quatenus poſt illud nō ſit ad ſatisfactionis debitū cōpellēdus. Nā & ipſum qui ſatisfacere recuſauerit, & ſucceſſorē ipſius niſi ſatisfecerit intra mēſem, remanere decernimus eccleſiaſtica cenſura cōcluſum, donec ſatisfecerit cōpetenter: quum ſuccedat in onere qui in honore ſubſtituitur, extrà de immu. ecc. c. aduerſus.

Canonum horū materia eſt ſacrilegiū quo offenditur eccleſiaſtica libertas quantum ad immunitatem à collectis, exactionib⁹ & vſurpationibus iuriſdictionis prelatorū. Et quo ad perſonas ſunt particulares. arctātur enim ad conſules, rectores, & alios qui poteſtatem habere vidētur, cum fautoribus ſuis, & eorum ſucceſſores in officijs. Quo ad actiones verò puniūtur in primo canone in generali quidem tres actiones. Prima eſt, onera imponere: ſecūda eſt. angarijs affligere: tertia eſt, euacuare iuriſdictionē & autoritatem prælatorum, ita vt nihil poteſtatis videatur remanſiſſe in ſuos. In ſecūdo verò canone ponitur vna actio: ſcilicet nō ſatisfacere. Vbi nota primo qd ſecundus canon præſupponit primū, imò recitat ipſum: & præſupponit officialem cui ſucceditur eſſe excommunicatū ob primi tranſgreſsionē canonis. Ad incurrēdum aūt primū canonem requiritur monitio: ita quòd nō ipſo facto, ſed niſi moniti deſiſtant, incurrūt excōicationē, nō ab ipſo monitore ſed à iure hoc latam. Ad incurrēdum aūt ſecundum, requiritē lapſus menſis: ita quòd niſi intra mēſem à ſucceſsione cōputandū ſatisfecerit, excōicatus eſt. Nota ſecūdo canonem primum protegere bona nō ſolū eccleſiarum & clericorū, ſed etiam deputata vſibus pauperū chriſti. Et aduerte cōferēdo hūc canonem cū ſuperius imme-

diatè prẹmiſſo de pedagĳs & guidagĳs, differentiam inter onera ſub forma pedagiorũ ſeu gabellarũ, onera quæ ſub forma talliarum ſeu taxarum imponuntur ſeu exiguntur à clericis: quoniam in primo caſu eſt excõicatio ipſo facto: vt habes in præcedenti capitulo. In ſecundo aũt caſu nõ incurritur excõicatio niſi præcedat legitima monitio: vt hic habes. Et eſt epiſcopalis præmiſſa ſatisfactione: vt hic dicitur.

Aduerte quoq; cõſtitutionẽ Bonifa. in. vj. c. clericis. de immu ecc. cum tot cẽſuris in hac materia eſſe totaliter reuocatã in Cle. c. quoniam. de immu. eccle. & propterea redit̃ ad ius antiquum, quod nũc tractatũ eſt. Scito demum, quòd appellatione iuriſdictonis quæ euacuari dicitur, venit iuriſdictio temporalis prælatorum, quam ſcilicet eccleſiaſtici prælati habẽt in tẽporalibus: quã domini purè temporales frequẽter euacuare vident̃, adeo vt prælati reſtent temporales domini ferè ſolo titulo.

In offendentes eccleſiaſticam libertatem quantum ad opus abſoluendi ſeu reuocãdi pœnas excõmunicationis, ſuſpenſionis, uel interdicti.

Cap. xli.

Libertatem abſoluẽdi vel pœnas excommunicationis vel interdicti reuocandi a prẹlatis eccleſiaſticis vi vel metu extorquẽtes excõmnnicationis morbo feriuntur.

ABSOLVTIOnis beneficiũ ab excõicatiõis ſententia, vel quancunq; reuocationẽ ipſius aut ſuſpenſionis ſeu etiam interdicti, per vim vel metum extortã, prẹſentis conſtitutionis autoritate omnino viribus euacuamus. Ne aũt ſine vindicta, violentiæ creſcat audacia: eos qui reuocationẽ ſeu abſolutionem huiuſmodi vi vel metu extorquent, excõicationis ſententię decernimus ſubiacere. Gre. x. extrà de his quæ vi me. c. vnico. lib. vj.

CAnonis iſtius materia eſt ſacrilegium quo offenditur eccleſiaſtica libertas quãtum ad opus abſoluẽdi ſeu reuocandi pœnas excommunicationis, ſuſpẽſiõis vel interdicti. Et quo ad perſonas eſt vniuerſalis. Quo ad actiões verò duas punit. Prima eſt, extorquere vi. Secunda, extorquere metu abſolutionem ſeu reuocationẽ excõicatiõis, ſuſpẽſiõis vel interdicti. Vbi nota primo quòd vis ſeu metus illatus nõ diſtinguit̃ inter

magnum & paruum: qualē- cunq; enim vim aut qualem- cūq; metum intulerit, ſufficit ſi inde ſubſequutus eſt effectꝰ abſolutionis ſeu reuocatiōis: quia canon non diſtinguit (vt dictum eſt) inter magnum & paruum. Quod ſi ex timore innato & non illato prælatus abſoluit aut reuocat, nō eſt lo cus huic pœnæ: quia in caſu tali nullus extorquet vi aut me tu: ſed ipſemet iudex ſeu præ- latꝰ meticuloſus ſeipſum tor- quet. Nota ſecundo quòd non refert ad pręſentem cano nem, an ſententia excommu- nicationis &c. fuerit iuſta vel iniuſta: qualiſcunq; enim fue- rit, prohibet lex modum talē reuocandi, ſcilicet per vim & metum. Nota tertio quòd quia verba cum effectu intelli guntur, ideo licet vis aut me- tus ingerat̄: niſi abſolutio aut reuocatio ex vi aut metu ex- torta ſit, non incurritur excōi- catio iſta. Nota quarto qđ quia canon reſtringit ſe ad ex- torquentes abſolutionem vel reuocationem cenſuræ contra ſeipſos, & ſimiliter nō reſtrin git ſe ad ſententiam latam ab homine vel à iure, ideo ligat extorquentes vi vel metu ab- ſolutionem vel reuocationē, tam ſi contra aliū quàm ſi cō tra ſe, & tam ſi ab hoīe quàm quomodolibet aliter cenſuræ ſententia lata ſit. Et eſt epalis.

In offendentes eccleſiaſti cam libertatem in clauium officio, claudētium diuinum cultum excommunicatis & interdictis. Ca. xlii.

Clauium beneficium vel officium eccleſiaſticis prælatis conceſſum turbantes vel impe dientes excommunicantur.

Præſumptores p̄- fatos qui in locis interdicto ſuppo- ſitis quemquam decætero diuina celebrare officia qūolibet coge re, aut qui modo prædicto ad officia eadē audienda aliquos excōmunicationis præſertim vel interdicti ligatos ſentētia, reuocare, ſeu qui ne excōmu- nicati publicè aut interdicti, de eccleſijs dū in ipſis miſſarū aguntur ſolennia à celebranti bus moniti vt exeant, prohi- bere, necnon excōmunicatos publicè & interdictos qui in ipſis eccleſijs nominatim à ce lebrantibus vt exeant moniti, remanere præſumpſerint: ex- communicationis ſentētia (à qua per ſedem duntaxat apo- ſtolicā poſsint abſolui) ſacro approbante concilio innoda- mus. de ſentē. excommu. gra- uis. in cle.

CAnonis iſtius materia eſt ſacrilegium quo offenditur eccleſiaſtica libertas in clauium officio, claudentium diuinum cultum excommunicatis & interdictis. Et quo ad pſonas partim eſt particularis, ligans ſolos nobiles & dominos tẽporales: & partim eſt vniuerſalis. Quo ad actiones punit quatuor actiones: cogere, euocare, prohibere. & remanere: ita quod excommunicantur primo cogentes celebrare in locis interdictis: ſecundo, euocantes ad eadem officia aliquos præſertim excommunicatos vel interdictos: tertio, prohibẽtes ne exeant inde excommunicati aut interdicti moniti: quarto, remanentes in ipſis eccleſijs, ſi publicè ſint excommunicati aut interdicti, & nominatim moniti à celebrantibus vt exeant. ¶Vbi nota primo differẽtiam inter tres primos caſus & quartum, in hoc quod tres primi reſtringũtur ad nobiles & dominos tẽporales: quia pronomen relatiuum, qui, refert præſumptores præfatos, quos dixerat eſſe nobiles & dominos temporales. Quartus autem communis eſt omnibus vtriuſq; ſexus excommunicatis publicè &c. quia ad hoc diſtinguendũ cõtinuatur litera, copulando ad præſumptores præfatos, omnes excommunicatos publicè &c. dum dicit, necnon excommunicatos publicè &c.

Nota ſecundo differentiam inter tertium caſum & reliquos, in hoc quod tertius reſtringitur ad miſſarum ſolennia: alij autem cõmunes ſunt miſſæ & alijs diuinis officijs.

Nota tertio, quòd licet decretalis narrando reſtringat ſe ad terras quæ ſunt nobilium ſeu dominorum, puniẽdo tamen latius iudicat, & ligat nobiles ac dominos qui in locis interdictis, ſiue ſint illorum loca ſiue non, præſumũt &c. ſi ſecundum verba exponẽda ſit. Secus autem ſi punitionis ſententia iuxta narrata intelligenda ſit. Quod ita verius videtur vt ſic tenendum putem: quia concluſio præmiſsis conſonare debet. Nota quarto quod quia decretalis quadruplicem modum euocãdi narrauerat, & ſtatuendo dicit prę dicto modo, omnem prædictum modum quadruplicem compræhendit: ſcilicet nunc hos, nunc illos vocando, nunc compellendo, nũc campanis, nunc voce præconia. Et eſt papalis.

In impedientes ſequeſtra

tionem beneficij, una diffinitiua ſententia contra poſſeſſorem promulgata, per loci ordinarium factam, uel fructus ſequeſtratos quoquomodo occupare præſumentes. Cap. xliii.

Beneficij ſequeſtrationem poſt ſententiam contra poſſeſſorem promulgatam impedientes excōis ſententiam incurrūt.

Definimus vt vna cōtra poſſeſſorē definitiua ſentē tia ſuper beneficio apud ſedem apoſtolicam dūtaxat in petitorio vel poſſeſſorio promulgata, beneficium ipſum à poſſeſſore huiuſmodi (dūtamen triennio pacificè antea poſſeſſum ab eo nō fuerit) per loci ordinariū apud aliquam idoneam perſonam ſequeſtretur &c. Si quis autem ſequeſtrationem huiuſmodi impedire, vel fruct⁹ ſequeſtratos quoquomodo pręſumpſerit occupare: excōicationis ſententiam incurrat ipſo facto. A qua niſi impedimento prius amoto, & occupatis per eum fructibus reſtitutis, nullaten⁹ abſoluat. extrà de ſeq. c. j. ī cle.

Canonis iſtius materia eſt ſacrilegium quo eccleſiaſtica libertas in ſedis apoſtolicę autoritate, offenditur in certo caſu ſequeſtri. Et quo ad perſonas eſt vniuerſalis. Quo ad actiones, punit duas actiōes. Prima eſt, impedire hmōi ſequeſtrationē: ſecunda eſt, occupare ſequeſtratos fructus. Et quia hic caſus videt̄ de rarò contingentibus: vide in litera cōditiones requiſitas ad hoc quod ſit iſte caſus in quo habet locum iſta excōmunicatio. Et eſt epiſcopalis, amoto impedimento, & reſtitutis occupatis.

In impedientes monialiū aut mulierum canonicarum ſecularium uiſitatores in ſuo officio. Cap. xliiii.

Viſitatores monialiū aut canonicarum non ſunt ſub excōicationis pena impediendi.

Si quis viſitatores monialium, aut mulierū quæ vulgo dicunt̄ canonicæ ſeculares, in pręmiſſis ſeu aliquo præmiſſorū impedire præſumpſerit, niſi monitus reſipiſcat: ipſo facto excōmunicationis ſentētiam ſe nouerit incurſurum: priuilegijs, ſtatutis & conſuetudinibus quibuſcunq; in contrarium non valituris. extrà de ſtat. mona. attendentes. in cle.

Canonis iſtius materia eſt ſacrilegium quo offenditur li-

bertas eccleſiaſtica in officio ecclesiaſticæ viſitationis. Et quo ad perſonas eſt vniuerſalis.

Quo ad actiones punit vna generalis actio: ſcilicet pſumere impedire viſitatores monialiũ &c. in aliquo pmiſſorũ. q videre potes in fonte: quia nõ incurrit ipſo facto, ſed niſi monitus reſipiſcat. Et eſt epalis.

In ſepelientes in loco ſacro hæreticos, credentes, receptatores, uel fautores eorum. *Cap. xlv.*

Hereticos in loco ſacro ſepeliens ipſo facto excõicatur.

QVicũq; hereticos, credentes, receptatores vel fautores eorum ſciẽter præſumpſerint eccleſiaſticæ tradere ſepulturæ, vſq; ad ſatisfactionem idoneam excõicationis ſentẽtiæ ſe nouerint ſubiacere. Nec abſolutionis beneficiũ mereanť, niſi proprijs manibus extumulent publicè, & proijciāt hmõi corpora damnatorũ: & locus ille perpetuo careat ſepultura. de hęr. lib. vj.

CAnonis iſtius materia eſt ſacrilegium quo ſacris locis iniuria fit ſepeliendo ibi hereticos. Et quo ad perſonas eſt vniuerſalis.

Quo ad actiones, punit vnā: ſcilicet ſciẽter tradere eccleſiaſticæ ſepulturę quatuor hominum genera, ſcilicet vel hæreticos, vel eorum credentes, vel receptatores, vel fautores. Circa hunc canonem aduerte qđ credentes hereticorum vocantur, qui illis hæreticis ita adhærent, vt quāuis neſciāt quid illi hæretici credant, deliberato tamen conſenſu credunt qđ illi hæretici credunt ſeu docent, quantũcunq; contrariũ teneat & doceat eccleſia: ita quòd nõ inhęrent illis ſalua eccleſię doctrina: ſed plus credunt illis, quā apoſtolicæ ſedis definitionibus circa ea quæ ſunt fidei. Et eſt epalis: ſaluis tamẽ cõditionibus in litera expreſsis.

In eos qui in cimiterijs tẽpore interdicti quoſcunq; in caſibus non conceßis, aut excommunicatos publicè, uel nominatim interdictos, uel manifeſtos uſurarios, ſciẽter ſepelire præſumũt. Ca. xlvi.

Interdicti tempore terram ſanctam indignis aperientes excommunicantur.

EOs qui propriè temeritatis audacia, defunctorum corpora non ſine contẽptu clauiũ ecclęiæ in cimiterijs tpe interdicti ĩ caſib⁹ nõ cõceſ

ſis à iure, vel excommunicatos publicè, vel nominatim interdictos, vel manifeſtos vſurarios ſcienter ſepelire præſumunt: ipſo facto excommunicationis ſententiæ decernimus ſubiacere. A qua nullatenus abſoluantur, niſi prius ad arbitrium diœceſani epiſcopi, eis quibus per præmiſſa fuerit iniuria irrogata, ſatisfactionem exhibuerint competentem. Extrà de ſepul. cap. j. in cle.

CAnonis iſtius materia eſt ſacrilegiũ locale. Et eſt quo ad ꝑſonas vniuerſalis. Et vnã tm̃ punit actionẽ (ſcilicet ſciẽter ſepelire ad quatuor tamen terminatam: ita quòd punitur hoc canone ſacrilegium quadruplex: ſcilicet ſepeliẽtiũ quoſcũq; tempore interdicti: niſi quaten⁹ eſt à iure cõceſſum, ſepeliẽtium publicè excõicatos, ſepelientiũ nominatim interdictos, & ſepeliẽtiũ manifeſtos vſurarios: ſi tamẽ ĩ loco ſacro ſepeliãtur: alioquĩ ſacrilegiũ nõ eſſet. Nota hic primo, quòd per publicè excõmunicatos, intelligimus eos quos nõ fictione iuris aut iudicis, ſed ſecũdũ rei manifeſtationẽ & notitiã publicam patet eſſe excõmunicatos: ſiue à iure ſiue à iudice. Et non ſufficit quòd aliqui ſciãt ꝓ certo illũ eſſe excõmunicatũ: ſed oportet manifeſtationẽ illi⁹ excõmunicati eſſe publicã, vt loc⁹ ſit huic pœnæ. Nota ſecundo, manifeſtos vſurarios eos appellari, qui nõ occultè vſuras exercẽt, nec de quibus vertitur in dubiũ propter palliatos cõtractus: ſed eos qui ſic manifeſtè exercẽt vſuras, vt ſint & habeãtur manifeſtè ꝓ vſurarijs. Nota tertio, quòd apellatione præſumentium ſepelire, ſoli ſepeliẽtes de quibus verè dicitur, iſti ſepeliũt, cõpræhẽdũtur. Et licet cõiter illi qui ſepeliunt (hoc eſt humo vel tumulo immittũt cadauer) ſint perſonæ minores in eccleſia, nõ tamẽ propterea canõ iſte ludibrio exponitur quoniam cõditor canonis noluit extẽdere ipſum ad faciẽtes aut mandãtes ſepeliri, nec ad dãtes ac hoc cõſiliũ ſeu fauorẽ: ſicut in multis canonibus fit. Quia igitur pœnæ non ſunt extẽdẽdæ, ſta ĩfra ꝓprietatẽ ſignificatiõis canonis huius ſicut in cæteris & ſolos ſepeliẽtes ligari dicito. Imo nec ſepeliẽtes ligãtur, niſi ſciẽter & ꝑſumptuoſè ſepeliãt: quia ſic diſponit canõ. Vnde ſi manifeſtũ vſurariũ parochianus vt pœnitẽtẽ ad ſepulturã eccleſiaſticã portãdũ leuari iubet

verbo vel facto, & propterea eccleſiaſticę pſonę apud quas ſepeliēdus eſt ſepeliũt, putantes ipſum pœnitentem, iuxta ca. quàmquàm. de vſuris in vj. nõ incidũt in canonē: quia nõ præſumũt ſciēter ſepelire. Et eſt epiſcopalis, præmiſſa ſatisfactione ad arbitriũ dioceſani: vt in litera dicitur.

In eos qui ſcienter in gradibus prohibitis, aut cũ monialibus, uel in religione aut ſacris cõſtituti matrimoniũ contrahunt: aut inter ipſos ſcienter huiuſmodi matrimonia celebrant. Cap. xlvij.

Religioſi vel religioſæ matrimoniũ cõtrahentes excõicationis vinculo innodãtur: ſimiliter qui in gradibus ꝓhibitis.

EOS qui diuino timore poſtpoſito, ſciēter in gradu conſanguinitatis vel affinitatis conſtitutione canonica interdictis, aut cũ monialibus cõtrahere matrimonialiter non verentur, necnon religioſos: moniales, ac clericos in ſacris ordinibus cõſtitutos matrimoniũ contrahētes, & inter eos ſcienter eadem celebrantes: ipſos excommunicationis ſentētiæ ipſo facto decernimus ſubiacere. Clemēs v. de cõtang. & affi. c. j. in cle.

CAnonis iſtius materia eſt ſacrilegiũ pro maiori parte, & inceſtus pro aliqua parte: vtrũq; autē in contractu matrimonij. Et quo ad perſonas pro quanto punit inceſtuoſum cõtractũ, eſt vniuerſalis: quia ad oẽs ſe extēdit. Pro quãto verò ſacrilegũ punit matrimoniũ, eſt particularis, quatuor genera perſonarũ cõpræhendēs. Primo, viros: ſecũdo, religioſos: tertio, moniales: quarto, clericos in ſacris cõſtitutos ordinibus. Et demũ iterũ eſt vniuerſalis, quaten⁹ punit ſacrilegã celebrationē. Quo ad actiões punit duas principales actiones. Prima eſt, cõtrahere matrimonialiter. Sed propter diuerſas conditiones appoſitas & diuerſos terminos, multiplicatur hęc actio in ſex. Prima eſt, ſcienter contrahere in gradu ꝓhibito: ideſt quarto & infra cõſanguinitatis: ſecũda eſt, ſciēter contrahere in ſimili gradu affinitatis: tertia, cõtrahere ſciēter cũ moniali: quarta eſt, religioſum contrahere: quinta eſt, monialē cõntrahere: ſexta eſt, cõſtitutũ in ſacris cõtrahere. Secũda verò principalis actio eſt celebrare prohibita hæc matrimonia interdictos cõtrahētes. Vbi

ſex occurrunt declarāda. Primum eſt, quod quum dicitur ſciēter, intelligitur de ſcientia facti: ita quod ſola ignorātia facti intelligitur excuſare: puta quia neſciebat illā eſſe conſanguineā ſeu monialē. Secūdum eſt, quod punitur contractus matrimonij: ita quod ſi ſponſalia ſolū interueniſſēt, aut coitus tantū, non eſt locus huic pœnæ, ſed oportet interuenire cōtractū per verba de præſenti implicitè vel explicitè. Interuenit autē implicitè duob⁹ modis. Primo, ſi poſt ſponſalia ſequitur coitus affectu cōiugali. Secūdo, ſi aliqui ignorantes ſe eſſe conſanguineos cōtrahant matrimoniū & cōſummant, & poſtea ſciētes impedimentū nihilominus affectu coniugali incumbunt. In vtroq; enim caſu interuenit matrimonij contractus non ſolū præſumptus, ſed verus, explicatus non per verba de præſenti, ſed p corporū cōmixtionē: cōmixtio enim corporū affectu coniugali facta poſt ſpōſalia ſeu cōtractum de facto, explicatiua eſt ſufficiēter mutui cōſenſus in coniugiū. Vnde nō minus ſunt excōicati qui licet ignoranter contraxerint, ſcienter perſeuerāt, non in ſolo concubitu, ſed in cōiugio (hoc eſt in concubitu affectu coniugali) quā ſi a principio contraxiſſent ſciēter. concubitus enim affectu cōiugali, claudit in ſe contractū matrimonij pluſquam contractus claudit in ſe ſponſalia. Et ideo quū excōicantur contrahētes, multomagis excōicantur conſummantes ſciēter. Tertiū eſt, quod dātes auxiliū, cōſiliū vel fauorē ad hmōi ſacrilega ſeu inceſtuoſa matrimonialia licet peccēt mortaliter, non tamen ſunt excōicati: qa non veniūt appellatione cōtrahētiū: quia non verè enūtiatur de aliquo eorū quod cōtrahit: ſoli autē contrahentes ſunt excōicati. Quartū eſt, notare differentiā in litera poſitā, in hoc quod & monialis contrahēs eſt excōicata, & cū moniali cōtrahens eſt excōicatus. Aliter aūt de religioſis & cōſtitutis in ſacris. nam licet iſti religioſi & cōſtituti in ſacris, contrahētes incurrāt excōicationē, mulieres tamē cū quibus cōtrahūt, non incurrūt excōicacionē: vt litera inſinuat ex hoc ipſo φ excōicat ſeorſum cōtrahētes cum monialibus, & ſeorſum ipſas moniales. Religioſos autē & clericos in ſacris ordinibus cōſtitutos ita excōicat, vt non excōicet mulieres con trahētes cū ipſis. Quintū eſt,

quod vltra ſex caſus numeratos in litera, quib⁹ cõtrahẽdo cõiugiũ incurrit excõicatio, apponit in lr̃a ſeptimus, quo celebrãs ſciẽter eadẽ damnata coniugia inter eoſdẽ, incurrit excõicationẽ. Et intelligo per celebrãtẽ, eccleſiaſticã celebritatẽ adhibentẽ hmõi dãnatis cõtractib⁹. Nec hmõi celebritas exigit ſolẽnitatẽ aliquam, ſed ad eã ſufficit ſacerdotẽ celebrare matrimoniũ dicendo verba ſolita: puta placet tibi iſte coniunx? placet tibi iſta vxor? Ita quod celebritas iſta conſtat, aut ſi celebritas eccleſiaſtica fiat, aut ſi ſacerdos ex ſacerdotali officio celebret cõtractũ dicẽdo verba, vel quaſi autorizando interſit, contra ca. fi. de ſpon. clande. ad quod ſe refert canon iſte in calce. *Sextũ* eſt, quod multis exiſtẽtibus impedimẽtis matrimonij impedientibus contrahendum, & dirimẽtibus contractum, ſolis impedimẽtis hic enumeratis excõmunicatio hæc adhibita eſt: ſcilicet carnalis cognationis (hoc eſt cõſanguinitatis & affinitatis) & voti ſolẽnis, ſiue per ꝓfeſsionẽ, ſiue per ſacrũ ordinem. Reliqua ergo impedimẽta ab excõmunicatione reſtãt exẽpta.

In ſimplices religioſos qui decimas eccleſijs debitas uſurpare præſumũt &c. niſi poſt requiſitionem deſiſtant à præmißis intra mẽſem, & damnificatis eccleſijs emendam intra duos menſes faciant. Cap. xlviij.

Decimas vſurpantes aut detinentes excõicati cẽſentur.

RELIGIOSI quicunq; q̃ nonualiũ aut alias decimas eccleſijs debitas ad ſe nõ ſpectantes appropriare ſibi prçſumpſerint, aut exquiſitis fraudibus ſiue coloribus vſurpare: ſeu qui de animalib⁹ familiariũ & paſtorũ ſuorũ vel aliorũ etiã animalia ipſa eorũ gregibus immiſcẽtiũ ſeu qui de animalibus que in fraudẽ eccleſiarum in pluribus locis emũt, emptaq; tradũt venditoribus vel alijs ab ipſis tenenda ſeu q̃ de terris quas tradũt alijs excolẽdas, decimas ſolui eccleſijs non permiſerint aut prohibuerint: niſi poſt requiſitionẽ eorũ per eos quorũ intererit ſuper hoc eis factam à prçmiſsis deſtiterint intra mẽſem: aut ſi de ijs quç cõtra prçmiſſa vſurpare vel retinere prçſumpſerint intra duos mẽſes damnificatis eccleſijs emẽdam non fecerint cõpetentẽ,

ſint & tandiu maneat ab offi
cijs, adminiſtrationib⁹ & be=
neficijs ſuſpē̃ſi, donec deſtite=
rint & ſatisfecerint vt ſuperi⁹
eſt expreſſum. Quod ſi reli
gioſi hmõi adminiſtrationes
vel beneficia non habeant, eo
caſu quo alij ſupradicti ſuſpē
ſionis, ipſi ſententiã excõica=
tionis incurrant, ante ſatisfa=
ctionem cõdignã nullatenus
abſoluẽdi: priuilegijs nõ ob=
ſtantibus quibuſcũq;. Cæ=
terum præmiſſa extendi nolu
mus ad animalia quę per reli
gioſorũ ipſorũ donatos ſeu
oblatos tenentur: dũ tamẽ illi
religioſis eiſdẽ cũ effectu do=
nauerint aut obtulerint ſe &
ſua. de deci. c. religioſi. in cle.

Canonis iſtius materia
eſt ſacrilegiũ circa ec=
cleſiarum decimas. Et
quo ad perſonas eſt particula
ris: quia pſonæ quæ excõmu
nicationi ſubijciũtur, ſunt reli
gioſi nõ habẽtes adminiſtra=
tiones vel beneficia. Quo ad
actiones vero aduerte, quòd
ante monitionem ſunt qua=
tuor; ſcilicet appropriare, vſur
pare, nõ permittere, & prohi
bere. Poſt requiſitionem vero
ſunt duæ. Prima eſt, non deſi
ſtere à præmiſsis intra men=
ſem. Secunda eſt, non facere
emẽdã damnificatis eccleſijs
intra duos mẽſes: ita quòd re=
ligioſus carens beneficio &c.
ſi aliquam dictarũ actionum
circa eccleſiarũ decimas fece=
rit, & requiſitus aliquã dua=
rum incurrerit, excõmunica=
tus eſt: & nõ aliter. Et eſt epã=
lis, ſatisfactione præmiſſa.

In religioſos & clericos ſeculares, alios ut ſepulturas apud ſuas eccleſias eligant, uel iam electam ulterius non immutent, ad uouendũ, iurãdum, uel promittendũ inducentes. *Cap. xlix.*

Inducentes aliquẽ ad eligendum apud ſe ſepulturã vel ad hoc vouendum vel promittendum ſententiam incurrunt excommunicationis.

SANE temera=
rios violatores
cõſtitutionis il=
lius quæ religio
ſis & clericis ſe=
cularibus prohi
bet ne aliquos ad vouẽdum,
iurandũ, vel fide interpoſita
ſeu aliàs promittendũ indu=
cant vt ſepulturas apud eorũ
eccleſias eligãt, vel iam electã
vlterius non immutẽt, ſimilẽ
ſententiã (pœna in dicta con=
ſtitutione cõtẽta in ſuo perdu
rante robore) incurrere volu=
mus ipſo facto, ab alio quàm
à ſede apoſtolica (pręterquàm
in mortis articulo) nullatenus

abſoluẽdos: nullis priuilegiis aut ſtatutis cuiuſcũq; tenoris exiſtant, in contrarium ſuper his valituris. extra de pœnitẽ. cupientes. in cle.

CAnonis iſtius materia eſt auaritia tollẽs libertatẽ ſepulturæ. Et quo ad pſonas, eſt particularis: vtpote ligans ſolos religioſos & clericos ſeculares. Quo ad actiones, punit vnã actionẽ habentem tres terminos: ſcilicet inducere ad vouendum, iurandum vel promittẽdum.

Vbi colligẽdo aduerte tres caſus in quibus ligat hic canon. Primus eſt, ſi inducunt ad vouendũ: ſecũdus, ſi ad iurandũ: tertius, ſi ad promittẽdum. Et hoc ſiue promiſſio ſit nuda, ſiue fide interpoſita. Duo autem ſunt quæ voueri iurari, vel promitti prohibentur: ſcilicet vel electio ſepulturæ, vel electæ non mutatio apud inducentiũ religioſorũ ſeu clericorum eccleſias: ita quòd ad incurrendum hunc canonẽ requirit primo quòd agatur de ſepultura apud inducẽtis eccleſiã. Secũdo, requiritur inductio ad horũ alterũ promittendũ, vouendum vel iurandum. Tertio, requiritur quod iſta inductio ſit cũ opere ſubſecuto (hoc eſt quod inductus hoc voueat, iuret vel promittat) quia hmôi pœna ſtricti iuris eſt, & effectũ reqrit. Quarto, quòd inducẽs ſit religioſus vel clericus. Quinto, quòd interueniat temeritas, propter verbum ſanè temerarios violatores. propter quod ſi ex ignorantia putans ſe bene facere religioſus ſeu clericus tranſgrederetur dictã conſtitutionem, non eſſet excommunicatus. Et ſimiliter ſi exhortatur ad eligendã ſepulturam in ſua eccleſia, non tamen inducit ad vouendum, nec ad iurandum nec ad promittendum, non eſt excommunicatus. Et eſt papalis.

In religioſos de clauſtris ad audiendũ leges uel phyſicam exeuntes, & intra duos mẽſes ad clauſtrũ nõ redeuntes: & in preſbyteros ac alios clericos pſonatus habẽtes intra prædictũ ſpatiũ ab hmõi audiẽtia legũ uel medicinæ non deſiſtentes. Cap. l.

Religioſi clauſtrũ exeũtes vt phyſicã vel leges addiſcant excommunicantur.

CONTRA religioſas perſonas de clauſtris exeuntes ad audiẽdũ leges vel phyſicam, Alexander prędeceſſor noſter olim ſtatuit in cõcilio

Turoñ. vt niſi intra duorum menſium ſpatiũ redierint ad clauſtrũ, ſint excõicati, & ab omnibus euitẽtur, & in nulla cauſa (ſi patrociniũ præſtare voluerint) audiantur. Reuerſi autẽ, in choro, mẽſa, capitulo, & cæteris locis vltimi fratres exiſtant, & (niſi forte ex miſericordia ſedis apoſtolicæ) totius ſpem promotionis amittant. Verum quia nonnulli ex talibus, propter quorũdã opiniones diuerſas, excuſationis aliquid aſſumebãt: nos volentes vt decætero excõmunicationis ſententiã ipſo facto incurrant, diſtricte præcipiendo mandamus quatenus tam à dioceſanis & capitulis ipſorũ, quàm à cæteris epiſcopis in quorum dioceſibus hmõi ſtudẽt, tales excõmunicati & prædictis pœnis obnoxij publice nuncientur. Quia verò theologiæ ſtudium cupimus ampliari &c. ad archidiaconos, plebanos, decanos, præpoſitos, cãtores & alios clericos perſonatus habẽtes, necnon præſbyteros, niſi ab his intra ſpaciũ præſcriptũ deſtiterint, hoc extẽdi volumus, & appellatione poſtpoſita firmiter obſeruari. Hono. iij. extra ne cle. vel mo. ſuper Specula.

Canonis iſtius materia eſt curioſitas legũ ciuilium & medicinæ. Et quo ad pſonas eſt particularis: vtpote ligans ſolos religioſos & quoſdam clericos ſeculares. Quo ad actiones verò reſpectu religioſorum punit duas ſubordinatas: ſcilicet exire clauſtrũ, & audire perſeuerantẽr. reſpectu verò clericorum ſecundũ tantũ. Vbi pro clariori intelligentia aduerte in hoc canone curioſitatẽ eccleſiaſticorũ circa leges ciuiles & medicinã puniẽte, tria genera perſonarũ cõprahendi. Primo religioſos. Secũdo, clericos pſonatus habẽtes: quorum quinq; ſpecies in litera explicãtur. Tertio, præſbyteros. Actio autẽ propter quam iſti incurrũt excõicationẽ, eſt exire de clauſtro ad audiendũ leges vel phyſicã, id eſt medicinã, & hoc per duos mẽſes: ita quòd ſi aliquid horũ triũ in actione defuerit, non ſunt religioſi excõmunicati. Oportet ſiquidẽ exitum ex clauſtro ad hoc ordinari, vel ſaltẽ durare, hoc eſt habitare extrà clauſtrum, & auditionẽ interuenire, & perſeuerare ſic vt intra duos menſes non redeatur ad clauſtrũ. Ex quibus aperte patet nullã eſſe quæſtionem de religioſis euntibus ad honorandum medicũ vel legiſtam principiũ faciẽtẽ. Et ſimiliter

de audictib⁹ hæc in clauſtro: imò de audictibus hæc extrà clauſtrũ, ſic quòd lectio qdē auditur extrà clauſtrũ, ipſi tamē habitāt ī ſuo clauſtro: quoniam iſti quotidie redeũt ad clauſtrũ ā lectiōe, & nũquàm exeũt clauſtrũ vt habitēt extrà clauſtrũ. ī qua ſignificatione text⁹ accipit exire de clauſtro: vt patet ex hoc qđ duorũ mēſiũ dat ſpatiũ redeũdi ad clauſtrũ. Hec de religioſis.

Quo ad præsbyteros verò & alios clericos perſonatus habētes, omnia ſupradicta locũ habēt, niſi exitus de clauſtro: loco cuius nō ponitur in litera exitus de domo, ſicut loco reditus ad clauſtrũ, ponitur deſiſtere ab his id eſt auditione legũ vel phiſicæ intra prædictũ ſpatiũ, Et propterea ad hoc vt clerici huiuſmodi & præsbyteri incurrāt, nō requiritur exitus de domo (vt ſcilicet ex proprijs domibus vadāt ad habitādũ alibi propter hoc ſtudiũ) ſicut ī religioſis requirebatur dimiſſio clauſtri: ſed ſufficit quòd audiāt leges vel phyſicā ita quòd intra duos mēſes nō deſiſtāt ab huiuſmodi audictia. Aduerte quoq; appellatione plebanorũ nō cōprræhēdi hoc in loco curatos qui parochiales obtinent eccleſias, niſi eccleſie illæ fuerint plebaniæ habentes ſub ſe cappellas in quibus inſtituātur clerici perpetui: vt declarauit. Boni. viij. in vj. ca. ſtatutũ. ne clc. vel mo. Et ſcito quòd per alios clericos perſonatus habētes intelligimus etiam illos qui ex quadā prærogatiua in eccleſia honorificum ſtatum habēt etiā ſine iuriſdictione. In cuius ſignum ſpecificati ſunt cantores. Et eſt epiſcopalis

In quoſcunq; communitatũ poteſtates aut officiales, uſuras quibuſdā ſtatutis ſouentes. Cap. li.

Officiales ſtatuta in fomētũ vſure condētes excõicationis nodo vinciuntur.

QVICVNQVE cōitatum poteſtates, capitanei rectores, conſules, iudices, cōſiliarij, aut alij qcũq; officiales, ſtatuta hmōi decetero facere, ſcribere: vel dictare aut qđ ſoluātur vſuræ, vel quod quum ſolutæ repetuntur nō reſtituantur plenè ac liberè ſciēter iudicare præſumpſerint: ſentētiā excōicatiōis incurrāt. Eādē etiā ſentētiā incurſuri, niſi ſtatuta hmōi hactenus edita, de libris cōitatũ ipſarũ (ſi ſup hoc poteſtatē habuerīt) ītra tres mēſes

deleuerit: aut ſi ipſa ſtatuta vel cõſuetudines officium eorum habentes quoquomodo preſumpſerint obſeruare. Clemens. v. de vſu. in clemen. j.

CAnonis iſtius materia eſt vſurarũ cõſeruatio. Et quo ad pſonas eſt particularis, ligans ſolos communitatum officiales: quorũ ſex ſpecies exprimit. Quo ad actiones verò punit ſex actiones. Primæ tres ſunt facere, ſcribere vel dictare ſtatuta huiuſmodi, hoc eſt quæ vſuras exigi & ſolui non ſolum concedunt, ſed ad ſoluendũ eas debitores ſcienter cõpellunt, ac repetitionẽ vſurarum impediunt vtendo varijs coloribus, & fraudibus &c. Quarta eſt, iudicare ſcienter alterum duorum, vel quòd ſoluantur vſuræ, aut quòd repetitæ non reſtituantur. Quinta eſt, non delere hactenus (hoc eſt tunc temporis) edita ſtatuta ſi poſſunt &c. Sexta eſt, obſeruare quoquomodo ſtatuta, ipſa vel conſuetudines vim ſtatuti habentes. Et eſt epiſcopalis.

In clericos minores epiſcopis uſurariã prauitatem in terris ſuis fouẽtes. Ca. lij.

Clerici epiſcopis minores vſuras in ſuis locis ſuſtinẽtes excõmunicati cenſentur.

HAC perpetua cõſtitutione ſancim⁹, vt nec collegium nec alia vniuerſitas vel ſingularis perſona, cuiuſcũq; ſit dignitatis, cõditionis aut ſtat⁹, alienigenas & alios non oriundos de terris ipſorum publicè fœnebrẽ pecuniam exercẽtes aut exercere volentes, ad hoc domos in terris ſuis cõducere vel conductas habere aut aliàs habitare permittant: ſed huiuſmodi vſurarios manifeſtos, omnes intra tres menſes de terris ſuis expellant, nunquàm aliquos tales decætero admiſſuri. nemo illis ad fœnus exercẽdũ domos locet, vel ſub alio titulo quocũq; concedat. Qui verò contrafecerint, ſi perſonæ fuerint eccleſiaſticæ, patriarchæ, archiepiſcopi, epiſcopi, ſuſpenſionis: minores verò perſonæ ſingulares, excommunicationis: ſi autem collegium ſeu alia vniuerſitas interdicti ſentẽtiam ipſo facto ſe nouerint incurſuros. Quam ſi per menſem animo ſuſtinuerint indurato, terræ ipſorum quàmdiu in eis ijdem vſurarij commoràtur, ex tunc eccleſiaſtico ſubiaceant interdicto. Cæterum ſi laici fuerint, per ſuos ordinarios,

narios, omni ceſſante priuilegio, per cenſuram eccleſiaſticam compellantur. de vſuris. ca. vſurarum. lib. vi.

CAnonis iſtius materia eſt vſurariæ prauitatis fomentum. Et quo ad pſonas eſt particularis, ligans ſolos clericos minores epiſcopis. Quo ad actiones verò punit actiones quatuor. Prima eſt, permittere: ſecũda eſt, nõ expellere: tertia eſt, locare domos: quarta eſt, quocũq; alio titulo concedere domos ad exercẽdum fœnus. Vbi pro clariori intelligẽtia nota quatuor caſus quibus incurritur hæc excõmunicatio à clericis minoribus (vt dictũ eſt) epiſcopis. Primus eſt, ſi alienigenas & alios non oriundos de terra ipſorum, publicè fœnebrem pecuniã exercentes, aut exercere volentes, permittant in terris ſuis vel domos cõducere, vel cõductas habere, aut aliàs habitare ad hoc, id eſt ad vſurã exercendum. Secundus eſt, ſi huiuſmodi vſurarios manifeſtos intra tres mẽſes de terris ſuis nõ expellãt, decætero non admiſſuri. Tertius eſt, quòd nõ locent eiſdẽ ad fœnus exercendũ domos. Quartus eſt, quòd non concedant quocũq; alio titulo eiſdẽ domũ ad exercẽdum fœnus.

Vbi nota, quòd ad ſaluãdã proprietatẽ vocabulorum & literæ, per alienigenas intelligimus alibi genitos: & per alios non oriundos de terris ipſorũ, illos qui nec ipſi nec patres eorũ orti ſunt ibi. Et ſi hæc clauſula nõ eſt ſuperflua repetitio, videtur litera corrupta: & vbi dicitur alios, legendum eſt aliàs. Et ſic eſt clauſula reſtrictiua alienigenarum: ita quòd non cõpræhenduntur omnes alibi geniti: ſed illi tantũ alibi geniti qui nõ ſunt oriundi ex terra illa: ita quòd Ioannes natus Romæ, filius Petri Florentini, quia eſt oriũdus ex Florentia, nõ comprę henditur inter alienigenas reſpectu Florẽtiæ. Et hic ſenſus cõſonat menti cõſtitutionis, non ligãtis indigenas: quoniã iſti oriundi, ſunt ſicut indigenę: & eadẽ eſt ratio de vtriſq;.

Nota tertio, quòd tam primus quàm ſecũdus caſus habet locum in clericis dũtaxat qui ſunt domini terræ. vnde in vtroq; caſu explicatur in litera expreſſe ſi in terris ſuis. In tertio verò & quarto quilibet clericus minor epiſcopo incurrit excõmunicationem. Et hæc diſtinctio rationabilis mõſtratur ex eo quòd tam permittere quàm expellere, eius eſt qui poteſtatem habet,

& non ſingularis perſonæ locare autē, vel alio titulo concedere, ſingularis poteſt eſſe perſonæ. Aduerte quarto, quód appellatione alterius tituli á titulo locationis, venit manifeſté pignoratio, commodatio, depoſitū, & huiuſmodi, in quibus non transfertur dominium. Et rationabiliter etiam venit donatio ſeu venditio, ſi fiat ad hoc, hoc eſt ad exercendum fœnus. Et eſt epiſcopalis.

In eos qui urbis Romæ dignitates ſeu officia uſurpant. Cap. liij.

Officia ſeu dignitates vrbis Romæ vſurpantes excommunicatione, præmuntur.

NVLLVS imperator ſeu rex Romanorū vel alius imperator, rex, princeps, marchio, dux, comes, aut baro, vel quiſcūq; alterius notabilis potentiæ, præeminentiæ, poteſtatis & excellentiæ ſeu dignitatis exiſtat, frater, filius vel nepos eorū, ad tempus vel in perpetuū, ſeu quiuis alius vltra annale ſpatiū quouis modo colore vel cauſa, per ſe vel aliā perſonā quomodolibet ſubmittendā: in ſenatorē, capitaneum, patricium aut rectorē, vel ad vrbis Romæ regimen ſeu officiū nominetur, eligatur, ſeu aliás etiam aſſumatur abſq; licētia ſedis apoſtolicæ ſpeciali, per ipſi⁹ ſedis literas cōceſsionē licētiæ huiuſmodi ſpecialiter exprimētes, Quód ſi ſecus factū fuerit, nominationē, electionē & aſſumptionem huiuſmodi decernimus eſſe nullas. Et non ſolū nominatores, electores & aſſumptores, verūetiā nominati, electi & aſſumpti, ſi hmōi nominationi, electioni et aſſumptioni conſenſerint, aut ſe de ipſis quomodolibet intromiſerint, intēdētes & obedientes eiſdē, & in hoc dātes ipſis nominatoribus, electoribus & aſſumptoribus, aut nominatis, electis vel aſſumptis auxiliū, cōſiliū vel fauorē, publicé vel occulté, cuiuſcūq; cōditionis extiterint: ipſo facto ſententiā excōicationis incurrāt. Et infra. Contēptores quoq; ſeu violatores alicuius præmiſſorum, ab huiuſmodi excōicationis ſententia (præterquám in mortis articulo) abſolui nō poſsint, niſi per Roma. pon. vel de ipſius petita licentia & obtenta ſpeciali, non obſtantibus priuilegijs &c. De elec. c. fundamenta. lib. vj.

CAnonis iſti⁹ materia eſt vſurpatio dignitatū ſeu

officiorum vrbis Romæ. Et quo ad perſonas eſt vniuerſalis. Quo ad actiones principales, punit ſex actiones. Prima eſt, nominare: ſecũda, eligere: tertia, aſſumere: quarta, cõſentire nominatiõi, electioni ſeu aſſumptioni de ſe factæ: quinta, ſe de ipſis quomodolibet intromittere: ſexta eſt, intẽdere & obedire eiſdem. Quo ad actiones verò acceſſorias, punit tres: auxiliari, conſulere, fauere ſiue nominatis ſiue nominatoribus &c. Et omnes iſtæ actiones intelligũtur ſine licẽtia Papę in ſcriptis. Vbi pro clariori notitia aduerte quatuor genera perſonarum excõmunicari. Primo, nominatores, electores ſeu aſſumptores: ſecundo, nominatos, electos ſeu aſſumptos: tertio, intendentes & obediẽtes eis: quarto, dantes conſilium, auxilium vel fauorem. Et conſidera nominatos, electos ſeu aſſumptos diſtingui, et diuerſimodè coerceri: nam reges, principes, barones, comites, eorum fratres & nepotes &c. excludũtur totaliter: quia tam ad tempus quàm in perpetuum nominari nõ poſſunt, alij verò quicunq; excluduntur ab huiuſmodi officijs non totaliter, ſed vltra ſpatium vnius anni: ita quòd illi (hoc eſt principes, comites, & fratres ac nepotes eorum &c.) ſunt excommunicati ſi huiuſmodi officijs ſe intromittunt: iſti verò) hoc eſt quicũq; alij) nõ ſunt excommunicati, niſi vltra annum ſe intromittant ad huiuſmodi officia. Verum Romani duo priuilegia ex fine eiuſdem decretalis habent. Vnum eſt, quòd excipiũtur à numero fratrum nepotumq; principũ: ita quòd Romani etiam ſi nepotes, ſeu fratres vel filij principum fuerint, poſſunt huiuſmodi officia habere ſicut alij quicũq;, hoc eſt non vltra vnum annum. Secundum eſt, quòd excipiuntur à numero comitum ſeu baronum, ſi tamen comitatus ſeu baronia non fuerit excellens, vt timeatur libertati: ita quòd Romani etiam ſi fuerint comites paruo comitatu, poſſunt huiuſmodi officia habere ſicut quicunq; alij: ſcilicet non vltra annum. Et eſt epiſcopalis.

In dominum alioſq; rectores & officiales ciuitatis in qua Roma. ponti. electio celebranda eſt, ſibi iniuncta diligenter non adimplentes aut fraudem in eis committentes. Cap. liiij.

Mandata papalia contẽnentes vel in eis fraudẽ cõmittentes excõmunicantur.

SANCIMVS vt dñs aliiq́ꝫ rectores & officiales ciuitatis illi⁹ in qua Ro. põ. electio fuerit celebranda, autoritate noſtra & eiuſdẽ approbatione concilii (ſcilicet Lugd.) poteſtate ſibi tradita prędicta omnia & ſingula plenè ac inuiolabiliter et ſine fraude & dolo aliquo faciant obſeruari: nec cardinales vltra quàm prę mittitur arctare præſumant. Super his autẽ taliter obſeruãdis, ſtatim audito ſummi Põ. obitu corã clero & populo vniuerſæ ciuitatis ipſius ad hoc ſpecialiter conuocandis, præſtent corporaliter iuramentum. Quod ſi præmiſſa dilig?ter non obſeruauerint, aut fraudẽ in eis vel circa ea cõmiſerint, cuiuſcũq́ꝫ ſint præeminẽtiæ cõditionis aut ſtatus, omni ceſſante priuilegio, eoipſo ſententiã excõicationis incurrant, & perpetuo ſint infames &c. de elect. ca. vbi periculum. lib. vj.

CAnonis iſtius materia eſt neglig?tia ac fraus circa ſeruãda in negotio electionis Papæ. Et quo ad perſonas eſt particularis, ligans tria perſonarũ genera: ſcilicet dominũ, rectores, & officiales ciuitatis illius in qua Ro. pont. electio eſt celebranda. Quo ad actiones vero, punit duas. Prima eſt, nõ ſeruare præmiſſa diligenter: ſecunda eſt, cõmittere fraudem in eis aut circa ea. Aduerte hic qđ Clemens ſextus modificauit aliter tria præmiſſorũ in cõſtitutione hac: ſcilicet de velis intermediis inter cubicula cardinalium, de cibo poſt octo dies, & de numero ſeruitorũ. Cõceſsit ſiquidẽ ſimplex velamen intermediũ, & vnum ferculũ ſemper, & duos ſeruitores: vt in bulla recitata in cerimoniali habetur. Sed cũ his omnibus conſiderandum eſſe puto, an omnia præmiſſa in conſtitutione hac Greg. x. ſic moderata, veniant tam arctè ſeruanda, vt cuiuſcunq́ꝫ omiſsio excõmunicatos reddat dñm ſeu officiales. Quod ideo dixerim, quia de facto nõ ſic ſeruatur quãdoq́ꝫ quo ad velaminis vnitatem propter frigus: neq́ꝫ quo ad numerũ ſeruitorũ, quia cardinales volunt tres. Et fortè excuſant ex vſu, ſi coæuus eſt memoriæ hominum, & à pluribus põtificibus ſic electis nõ repræhenſus. Et de ſeruando quidẽ ea quæ ad clauſurã per-

tinent, & ea quæ poſt clauſuram conclauis ſeruanda ſunt, neſcio niſi ex altero dictorũ capitum excuſare ſi nõ plenè ſeruant. De pluralitate autem ſeruitorũ, & de tempore quo poſt elapſos dies decem cõuenire debent, excuſandos eos crediderim: quia totum collegium cardinaliũ decernit ex vſu vel abuſu quod conclauiſtas quilibet habiturus ſit. Et ſimiliter tẽpus quãdoq; procraſtinat tali modo, vt modo, vt difficile aut impoſsibile foret hodierno tẽpore eos cõpellere ad ſtatim poſt dies decẽ ingrediẽdũ cõclaue. ad quod tamẽ canõ nõ ligat dominos & officiales, ſed ad diligentiã ſuã adhibendã. Excuſari præterea videtur minor cura officialiũ in terris eccleſiæ ſubiectis antequam præſtent iuramentũ in manibus cardinalium de ſeruãdis pręmiſsis, ſi ad hoc præſtandũ nõ niſi immediatè ante conclaue vocantur. Et eſt ratio excuſationis, quia ſunt ſubditi collegio cardinalium. Et eſt epiſcopalis.

In mittentes ſcripturam uel nuntium cardinalibus in conclaui exiſtẽtibus, uel alicui ipſorum ſecretè loquentes. Cap. lv.

Cardinalibus in cõclaui exiſtentibus literas vel nunciũ mittentes excõmunicantur.

NULLI fas ſit ipſis cardinalibus vel ipſorũ alicui (ſcilicet dũ ſunt in conclaui) nuntiũ mittere vel ſcripturã. Qui vero cõtrafecerit ſcripturã mittendo vel nuntium, aut cum aliquo ipſorũ ſecretè loquendo, ipſo facto excõmunicationis ſententiã incurrat. extra de elec. c. vbi periculum. lib. vj.

Canonis iſtius materia eſt occaſio differendi vel turbandi electionẽ Ro. pon. Et quo ad perſonas eſt vniuerſalis. Quo ad actiones vero, punit tres actiones. Prima eſt, mittere ſcripturã: ſecũda eſt, mittere nuntiũ: tertia eſt, ſecretè loq. Vbi duo nota. Primo, quòd canon iſte eſt vniuerſalis ad omnes exiſtentes extra conclaue duntaxat. qui enim ſunt in cõclaui, loquuntur ſecretè vt volunt. Secundo, quòd intelligendo ipſum vt ſonat. nõ requiritur ad miſsionem ſcripturæ vel nuntĳ quod ſit ſecreta, ſed ad loquutionem tantum. Multi tamen doctores intelligunt oportere miſsionẽ etiam eſſe ſecretam ad hoc vt ſit locus huic pœnæ. Et eſt epiſcopalis.

In religioſos mendicantes, immoderatè habitacula acquirentes uel dimittentes.

Cap. lvi.

Religioſi ſumptuoſa loca acquirere: vel eis cōſtituta deſerere ſub anathematis vinculo prohibentur.

TRANSGRESſores conſtitutionis quæ religioſis mēdicātibus prohibet ad habitandū domos vel loca quæcūq; de nouo recipere, ſeu hactenꝰ recepta mutare, vel ea trāsferre in alios vſus, cuius vis alienationis titulo quocūq;, excōmunicationis ſententię decernimus ſubiacere. Bonifa. de exceſ. prælā.c.j.lib.vj.

CAnonis iſtius materia eſt immoderata habitaculi acquiſitio vel dimiſsio. Et quo ad pſonas, ligat ſolos religioſos mēdicantes. Quo ad actiones vero punit tres. Prima eſt, de nouo recipere: ſcda, recepta mutare: tertia, illa trāsferre ī alios vſus alienādo. Et referūtur oēs hæ actiões ad domos ſeu loca ad inhabitādū per ipſos religioſos mendicantes. Vbi nota excōicationē hāc in cle. poſitā cadere ſup trāſgreſſores cōſtitutionis in ſexto poſitę.c. quū ex eo. de exceſ. prælā. Vbi tres ſupradictæ actiões, nō nudæ ſed affectæ pręſumptiōe inhibentur: ac per hoc trāſgreſſor cōſtitutiōis nō eſt, niſi pręſumat aliqd horū facere: & conſequenter non eſt excōicatus.

Aduerte quoq; excipi in eodē.vj. eos qui de licētia ſuperiorū ſuorū habitacula in eremo acquirūt aut mutant.

Notandū etiā eſt verbū ad inhabitādū: quoniā ponit ad differētiā domorū quæ acquirūtur ad alios vſus: vtputa ad locandū, ad hoſpitandū &c.

Per nouas quoq; domos ſeu loca, intellige domos ſeu loca in ſua integritate. Et hoc ad differentiā domorum quæ acquirunt de nouo ad augmētanda pręhabita loca. hoc em̄ non prohibet: ita quod etiā ſi vnū palatiū magnū acquireretur de nouo ad augendū cōuentū, nō eſt locꝰ huic pœnæ: quia nō dicūtur acquirere ad inhabitādum noua loca integra ſeu tota, ſed augere antiqua loca. Et quia nihil ſuperfluū lex continet, ideo quo ad mutāda loca cōpræhendūtur tantū loca olim accepta ante factā cōſtitutionē, ꝓpter verbū hactenus ſeu hucuſq;: ita quod ſi mutarentur loca poſt legem factā accepta, non eſſet locus pœnæ irrogatæ contra

actum mutandi. Et eſt epalis.

Inſcienter communicantes in crimine crimino ſo cũ nominatim excõmunicato, ei conſilium impẽdendo, auxilium uel fauorem.

Capit. lvij.

Communicans ſcienter cũ nominatim excommunicato excommunicationis põdus ſibi inducit.

SI QVIS NOminatim excõmunicato ſciẽter cõmunicat in crimine criminoſe, ei cõſiliũ impendendo, auxilium vel fauorem, quum ratione damnati criminis videatur in eum delinquere qui dãnauit, ab eo vel eius ſuperiore merito delicti erit abſolutio, requirẽda. Et infrà, Verũ ſi difficile ſit ex aliqua iuſta cauſa quòd ad ipſum excõmunicatorem abſoluendus accedat, concedimus indulgentiã vt præſtita iuxta formam eccleſiæ cautione quòd excõmunicatoris mandato parebit, à ſuo abſoluatur epiſcopo vel ꝓprio ſacerdote. Inno. iij. de ſentẽtia excõicatiõis nuper.

CAnonis iſti⁹ materia ẽ, ſacrilegiũ quo eccleſiæ claues in excõmunicato offendũtur. Et quo ad pſonas eſt vniuerſalis. Quo ad actiones, punit vnã: ſcilicet ſciẽter communicare ĩ crimine criminoſo aliquo triũ modorũ (ſcilicet conſiliãdo, vel auxiliãdo, vel fauẽdo (cũ excõmunicato. Circa materiã hui⁹ canonis aduerte dupliciter cõtingere participare in crimine excõmunicationi ſubiecto, Primo, cooperante ad illũ criminis actũ per quẽ incurrit primo alter excõmunicationis ſentẽtiam: vt ſi aliquis cooperetẽ ad hoc quòd religioſus temerè habitũ dimittat, aut quòd contrahat matrimonium, aut aliquid aliud propter quod religioſus ille incurret excõicationẽ. Et hoc modo nõ incurritur excõicatio maior cõicando in crimine, regulariter loquẽdo, rõne pticipñ ſeu cõionis qa nõ cõicatur excõicato quoniã nõ eſt adhuc excõicat⁹ qñ interuenit hmõi coopatio. Dixi aũt regulr, propter tres caſus exceptos. Prim⁹ ẽ, ſi excõicatio eſſet lata in aliquẽ q cũ pticipib⁹ ſuis vinculo excõicatiõis ſubñceretur, tũc enim pticipãtes. ſentẽtiã maioris excõicatiõis incurrerẽt: vt patet in. c. qđ indubñ. de ſen. exc. Scđs eſt. qñ excõicatio ferẽ nõ ſolũ in faciẽtẽ, ſed & in eos q dant

auxilium, conſiliũ vel fauorẽ vt in multis caſibus inuenitur expreſſum. Tertius eſt, in caſu manus violentæ in clericũ: quoniã caſus ille extẽditur ad omnes cooperantes: vt ſupra patet. Alio modo participatur in crimine excommunicationi ſubiecto, poſtquàm alter incurrit iam propter crimẽ illud excõicationẽ, impendendo ei ad illud auxilium, conſilium vel fauorẽ. Et ſic cõmunicãdo in crimine criminoſo excõmunicato, incurritur excõmunicatio maior. Et hoc tam ſi ille cui ſic communicatur, eſt ab homine nominatim excõmunicatus (vt in hoc canone habes) quàm ſi à iure vel à iudice eſt generaliter excõmunicatus: vt habes cap. ſi concubinæ. de ſentẽ. excom.

Aduerte quoq; quòd iſte canon recitatus ſupponit participantẽ excõicatũ, & circa abſolutorẽ principaliter verſatur: volens quòd ad iudicem excõicatorem recurrat participans quãtũcũq; nõ ſubditus. Et hoc ratione delicti: vt in litera dicitur. Et dixit hoc: quia regulariter ab excommunicatione iuris (qualis ſupponitur excõmunicatio contra participantẽ) poteſt epiſcopus abſoluere, ſi cõditor canonis nõ reſeruauit abſolutionem.

In clericos qui ſciẽter & ſponte participant cum nominatim excommunicatis à Papa, & ipſos in officio recipiunt. Cap. lviij.

Clerici excõmunicatum ſciẽter in ſuis negotijs vel officijs recipientes excõicantur.

CLERICOS qui ſciẽter & ſponte participauerũt cũ excõicatis à nobis, & ipſos ĩ officio receperũt, eadẽ excõicationis ſentẽtia cũ ipſis non dubitamus inuolui: quos etiã pro abſolutiõis beneficio habẽdo ad nos volumus remitti. Cle. iij. de ſen. excõ. c. ſignificauit.

CAnonis iſtius materia eſt ſacrilegiũ quo excõicat⁹ à Papa recipitͬ ad diuina. Et quo ad pſonas eſt particularis: quia ligat ſolos clericos. Quo ad actiones verò, punit vnicã actionẽ: ſcilicet recipere ad diuina. Vbi aduerte ſex cõditiones reqriquarũ qnq; habenẽ ex textu: ſextã autẽ vſus apponit. Prima eſt, quòd reſpicit ſolos clericos. Secũda, quòd ſit participatio in diuinis: quia copulatiuè ponitur in litera, participauerunt & in officio receperunt. Imò ſi verba propriè interpretãda ſunt, non ſufficit

qualiſcunq; in diuinis participatio, ſed requiritur participatio receptatiua: ita quód ſoli clerici qui recipiũt ad diuina, non autem clericus ille qui intereſſet ibi tanquàm vnus de populo, excõicatur. Tertia & quarta, quód ſcienter & ſponte: hoc eſt quód ſciat ſe participare in diuinis cum excõicatis à Papa, & nec vi nec metu hoc faciat, alioquin non ſponte fieret. Nec exigitur metus cadens in conſtantem virum, ſed quicũq; metus contrariatẽ ad ſpõte, ſufficit vt verba operentur quód ſignificãt. Quinta conditio eſt, quód ſit excõicatio à Papa. Et hæ oẽs patent in litera. Sexta autem ex ratio nabili vſu accepta, eſt, quód ſit excommunicatus nominatim, vel æquiualẽter ad nominatim: alioquin quum omnes excõmunicationes in iure poſitæ ſint à Papa & ſimiliter omnes excommunicationes quæ in cœna domini generaliter promulgantur, ſint à Papa, ſequeretur quód clerici recipientes ad diuina ſciẽter & ſpõte tam à iure cõi quàm in cœna domini generaliter excommunicatos, incurrerẽt excommunicationem maiorẽ, Papæ reſeruatam: quod à nullo admittitur. Et eſt Papalis.

In fictionem ſeu fraudem committentes, ad hoc ut iudex perſonaliter uadat ad mulierem pro teſtimonio. Cap. lix.

Fraudem committẽs quatenus iudex pro teſtimonio mulierem adeat perſonaliter excõmunicationem meretur.

Caſus huiuſmodi (videlicet vt iudex vadat perſonaliter ad mulierem pro teſtimonio) non fingatur, nec fraus interueniat in hac parte: alioquin fictor huiuſmodi vel fraudator ipſo facto ſententiã excommunicatiõis incurrat. De iudi. ca. mulieres. in. vj.

Canonis iſtius materia eſt inſidiari pudicitiæ mulierum. Et quo ad perſonas eſt vniuerſalis. Quo ad actiones verò, punit duas actiões. Prima eſt, fingere caſum: ſecũda eſt, fraudem committere. Vbi nota quód duo ad hanc cẽſuram incurrẽdam requiruntur. Primo, quod fictio ſeu fraus fiat ad hoc vt iudex perſonaliter vadat ad mulierem pro teſtimonio. Secundo, quod ſequatur effectus: vt talis pœna referatur ad opus ſubſequutum quod canon vitare intendit. Et quia opus ſubſequutum ponit duplex (pri-

mum, quod ſubſequitur ſi nullum adſit impedimẽtum: & hoc eſt iudicem ire perſonaliter ad mulierem pro teſtimonio. alterum quod interueniente impedimẽto ſequitur, & eſt mittere ad eas pro teſtimonio) quantum ex litera apparet, niſi ſequatur effectus primus, ſcilicet quòd iudex vadat perſonaliter, non videtur habere locum communicatio iſta: quia mittere ad mulieres pro teſtimonio, ſuperi⁹ in hoc eodem canone conceſſum eſt: & ire perſonaliter, reperitur quum fertur ſententia hęc. Et eſt epiſcopalis.

In partem procurantem uel quod de alijs quàm de manifeſtis iniurijs ſeu uiolentijs cõſeruatores ſe intromittãt, uel quòd ad ea quæ iudicialẽ indaginem exigunt ſuam extendant poteſtatẽ. Ca. lx.

Vſurpatio iudicialis vexationis per conſeruatores: mulctam meretur excõicationis.

Decernimus, vt ſi conſeruatores de alĳs quàm de manifeſtis iniurĳs & violentĳs ſcienter ſe intromiſerint, ſeu ad alia q̃ iudicialem indaginẽ exigunt, ſuam extẽderint poteſtatem, eo ipſo per vnum annum ab officio ſint ſuſpenſi: pars vero quæ hoc fieri procurabit, ſententiam excommunicationis incurrat. A qua non poſsit ab ſolui, niſi ei quẽ ſic fatigauit indebitè, primo ſatisfaciat integraliter de expẽſis. extrà de offi. dele. hac cõſtitutiõe. li. vj.

Canonis iſtius materia eſt vſurpata iudicialis vexatio per conſeruatores. Et quo ad perſonas eſt particularis. nam ligat ſolum partem: hoc eſt illum qui eſt pars in huiuſmodi vexatiõe. Quo ad actiões, punit vnam actionem: ſcilicet procurare alterum duorum, vł quòd de alĳs quàm de manifeſtis iniurĳs ſeu violentĳs ſe conſeruatores intromittãt: vel quòd ad ea quæ iudicialem indaginẽ exigunt, ſuam extẽdant poteſtatem. Vbi nota quòd hæc pœna habet locum duntaxat in purè conſeruatoribus, qui à ſede apoſtolica concedũtur vt à manifeſtis iniurĳs & violentĳs tueãtur: vt in principio huius canonis textus dicit. Vnde ſi dentur conſeruatores ad tutelam ab omnibus ſiue manifeſtis ſiue immanifeſtis iniurĳs, non habet locũ hęc pœna. Et quia ſola pars ligatur, ſi alĳ qui nõ ſunt partes hęc procurarent, nõ inciderẽt. Et quia

procuratio iſta debet eſſe conſummata ad effectum ſubſequutum (vt patet ex eo quòd abſolui ꝓhibetur, niſi ſatisfecerit lęſę parti in expẽſis) ideo ſi quis procuraret, & cõſeruator non exaudiret procurantẽ vexando alteram partem, nõ incurreretur excõicatio. Et eſt ep̃alis ſatisfactiõe præmiſſa.

In religioſos temerè habitum ſuum dimittẽtes, uel ad quæuis ſtudia ſine debita licentia accedentes: & in doctores, qui religioſos habitu ſuo dimiſſo leges uel phyſicã audientes ſciẽter docere, aut in ſcholis ſuis retinere præſumunt. Cap. lxi.

Religioſus temere ſue religionis habitum dimittens vel mutans excõicatus habetur.

Vt periculoſa religioſis euagandi materia ſubtrahatur, diſtrictius inhibemus, ne decætero aliquis quancunq; religionem tacitè vel expreſsè profeſſus, in ſcholis vel alibi temerè habitũ ſuę religiõis dimittat: nec accedat ad quæuis ſtudia literarũ, niſi à ſuo pręlato cum conſilio ſui conuentus, vel maioris partis eiuſdem ſibi eundi ad ſtudiũ licẽtia primitus ſit cõceſſa. Si quis aũt horũ temerarius violator extiterit, excõicatiõis ſententiam incurrat ipſo facto. Doctores quoq; ſiue magiſtri qui religioſos habitu ſuo dimiſſo leges vel phyſicã audiẽtes, ſciẽter docere, aut in ſcholis ſuis p̃ſumpſerit retinere, ſiñ eo ipſo ſint ſnĩa innodati. ne cleri. vel mo. vt periculoſa. lib. vj.

Canonis huius materia eſt multiplex. Primo, immoderatio habitus ſecũdo, curioſitas gymnaſiorũ: tertio, fomẽtũ vtriuſq;. Et quo ad perſonas eſt particularis, ligãs ſolos religioſos & doctores. Quo ad actiones vero punit actiones tres. in prĩa materia, dimiſsionẽ habit⁹: in ſecũda, accedere ad q̃uis ſtudia: in tertia, retinere ĩ ſcholis ſuis.

Et ꝓ primo quidẽ caſu nota primo qđ dimittere habitũ ſuæ religiõis cõtingit dupliciter. Prĩo, totaľr: & ſic nũq; voluntariè dimittiť, niſi vel apoſtatãdo. Et manifeſtè incurrit hũc canonẽ: qa temerè dimittit. Vel trãſeũdo ad aliã religionẽ: & ſic ẽt ſi irrationabiľr trãſeat, nõ temerè tñ dimittit ſuæ religiõis habitũ: qa nõ eſt amplius habitus ſuę religiõis. Secũdo, ad tp̃s. Et ſic ad incurrẽdũ hũc canonẽ duæ cõditiões requirunẽ. Prĩo, qđ dimittatur

habitus religionis ſuæ:ſecundo, quod dimiſſio fiat temere Et videtur poſſe addi tertium quod dimiſsio ſit materia vagandi: quia hoc pro ratiōe canonis in textu aſsignatur. Et dimiſsio quidem dupliciter inueniri pōt: vel totaliter, non habendo habitum: vel nō habēdo in ſuperioribus. Et ſi totaliter non habetur, nulla eſt ambiguitas. Si vero abſconditus portetur habitus, varia eſt doctorum opinio. Mihi autem videtur conſiderāda qualitas occultatiōis, & diſtinguēdum inter habitum ſic occultatum, vt reputetur communiter à conuerſatiuis cum eo qui eum aliter non nouerunt, non religioſus. Et ſic incurret hunc canonem quia licet non dimittat materialiter veſtem quę eſt habitus, dimittit tamē formaliter habitū ſuæ religionis: quia dimittit ipſum vt habitum quo diſcerni poteſt & cognoſci vt religioſus talis religionis. Et cōfirmatur hoc ex textu: tū quia occultatus omnino habitus non ſubtrahit materiam vagandi, ex quo ſic incedit ſuperius vt nō religioſus. tum quia nullus doctor videns religioſum ſine habitu in ſuperioribus, eſſet certus qđ religioſus dimiſiſſet habitū: quoniam relinqueretur ambiguū an dimiſiſſet ſubtus: quū tamen textus excommunicet doctorem admittentē religioſum ſine habitu &c. Vel habitum ſic occultatum, vt tamē à conuerſantibus, quāuis nō ab omnibus prætereūtib⁹, videatur quod religioſus eſt talis religionis. Et ſic nō incurret hūc canonem: quia nec materialiter nec formaliter ſuæ religionis habitum dimittit ex toto quāuis ſecūdum quid aliqualiter dimittere dici poſsit. Et ex his ſequit̄ primo quod dimittens temerè ſuę religionis habitum ad tēpus excōicatus eſt: quia verè ac temerè dimittit. Et hoc ſignificat litera per illud verbum, in ſcholis vel alibi. ex hoc enim ſignificat̄ qđ non requiritur apoſtolica dimiſsio. nam ſcholæ non ſunt perpetuæ, ſed ad tēpus. Sequitur ſecūdo quod ſi religioſus non tranſeundo ad aliam religionem habitum alterius religionis aſſumat, ſuum temerè dimittēdo, excōicatus eſt: alioquin fruſtra poneretur illud pronomē ſuæ. Sequitur tertio quod dimittens habitum ad horam ex leuitate, vel etiā per totum diem domeſticè manēdo, nō eſt excōicatus: tū quia propriè loquendo non eſt temeraria dimiſsio: tum quia ceſſat legis ratio expreſſa de

materia euagationis. Pro ſecundo autem caſu nota duo. Primum eſt, plus exigi ad licẽtiam eũdi ad ſtudium, quam eundi ad alia quamuis diuturniora negotia: quoniam ſic iure diſponente non ſufficit licẽtia prælati, ſed requiritur conſilium capituli ad licentiã eundi ad ſtudium quodcunq; etiã theologiæ. ad alia aũt, prælati licentia ſufficere videtur & ſaltem hoc eſt verum quod etiã ſi ſine licentia fiant, non habet locum huius canonis ſententia. Et mouit forte cõditorem canonis, frequẽs ac pronus religioſorum animus ex hac honeſta occaſione exeũdi ad manendum extra clauſtrum. Secundum eſt, quod canon iſte non habet locum in religioſis accedentibus ad alia loca religionis ſuę vbi eſt ſtudiũ: quia non accedunt proprie ad ſtudia ipſa (hoc eſt ad manẽdum in ſtudijs quæ extra clauſtra eſſe ſupponuntur) ſed de clauſtro migrant ad clauſtrum vbi commoditatem habent ſtudẽdi. Similiter non habet locum in religioſis quorum licentia morandi extra clauſtrum non pendet à prælato ſui conuentus, ſed à ſuperiori prælato: vt in religionibus mendicantiũ contingere videtur: in quibus ſi ſola licentia ſupremi prælati aut prouincialis conſueuit ſufficere ad manendum extrà clauſtrum tam in ſtudijs quã alibi, locum non habet ſententia iſta. Et poteſt hoc accipi ex textu, dum loquitur de religioſis quorum introitus & exit⁹ ſolitus eſt pẽdere à pręlato ſui conuẽtus. per hoc enim diſcernuntur ab eis religioſis quorũ introitus & exitus à ſuperiori bus conſueuit diſponi: ita qđ nulla videtur in pręlato ſui cõuentus & illius capitulo autoritas remanſiſſe circa religioſum illum, niſi quũ eſt in conuentu illo. At ſi cõtendat quis circa rigorem iuris, aduertat ſaltem ex conſuetudine tales excuſari: quum ſimplici corde iuxta morem ſuę religiõis actus ſuos diſponant. Quo ad tertium demũ caſum, hoc ſolum aduertendum cenſeo, quod quatuor requirunt̃ conditiones ad hoc quod incurratur. Duæ ex parte religioſorũ (ſcilicet quod audiant leges, vel phyſicam, id eſt medicinam: & quod dimiſſo habitu) & duæ ex parte doctoris: ſcilicet quod ſcienter & præſumptuoſe doceat ſeu retineat tales religioſos. Et eſt epiſcopalis.

In ſimplices monachos & canonicos regulares ad

curias principum ſe conferẽtes, ut damnum aliquod inferant ſuis prælatis aut monaſterio. Cap. lxii.

Religioſi principum curias ob ſui ſtatus vel religiõis perſecutionem inſequentes excõicationis cathena tenentur.

Hoc edicto perpetuo prohibemus, ne monachi aut regulares canonici adminiſtrationem aliquam non habentes ad curias principum abſq; ſpeciali prælatorum ſuorum licẽtia ſe conferant. Quod ſi vt damnũ aliquod inferant ſuis prælatis aut monaſterio, ſe cõferre prꝫſumpſerint: excõmunicationis ſententiam eos incurrere volumus ipſo facto. Prælatis eorum diſtrictè nihilominus iniũgentes, vt ipſos à curiarũ prædictarum acceſſu, & alĳs quibuſlibet vagationibus & diſcurſu, diligenter compeſcere, ac ſuper hoc non parentes eiſdem, ſeuerè corrigere non omittant. extrà de ſta. mo. ca. ne in agro. in cle.

Canonis iſtius materia eſt ſacrilegium contra monaſterium aut prælatum. Et quo ad perſonas eſt particularis, ligans ſolos monachos & canonicos regulares, nõ omnes, ſed adminiſtrationem non habẽtes. Quo ad actiones verò punit vnũ actũ exteriorem affectum vnica intentione interiori. Actus exterior eſt conferre ſe ad curias principum. intẽtio interior eſt animus damnificandi monaſterium vel prælatum. An autem actus ille exterior requirat aliam cõditionem, ſcilicet quòd fuerit abſq; ſpeciali licẽtia ſui prælati, gloſſa putat qđ non, quia non repetitur. Et certe ſi textus bene diſtinguatur, duę ſunt inhibitiões. Vna, in qua prohibeť ire ad curias principũ ſine ſpeciali de hoc licentia abſq; excommunicatione. Secunda verò eſt ipſa excommunicationis ſentẽtia abſq; repetitione licentiæ habitæ vel non habitæ. Et propterea videtur ſolum ſubſtantiuum qualificatum ſubintelligi repetitum: ſcilicet monachi aut regulares canonici nõ habentes adminiſtrationem. Et ſi pro quia hoc eſt verum, non requiritur ad incurrendũ hanc excommunicationem, quòd ſine licentia ſpeciali prꝫlatorum ad principũ curias ſe conferant. Et eſt epiſcopalis.

In monachos intra ſepta monaſterij ſine licentia abba

tum ſuorum arma tenentes.
Cap. lxiii.

Monachi in ſuis clauſtris abſq; abbatis licentia arma te- nentes excommunicantur.

PRæfatę quoq; ſententiæ monachos intra ſepta monaſterij ſine licentia abbatum ſuorum arma tenētes, decernimus ſub iacere. extrà de ſta. mo. c. ne in agro. in cle.

CAnonis iſtius materia eſt håbere inſtrumēta rixarum. Et quo ad perſonas eſt particularis, ligās ſolos monachos. Quo ad actiones verò vnicam punit: ſcilicet tenere arma duabus adiunctis circunſtantijs. Altera loci: ſcilicet intra ſepta monaſterij. Altera licentiæ: ſcilicet ſine licētia abbatis. Et intelligitur tam de armis defenſiuis quā offenſiuis. Nec vocatur tenere arma ſine licētia abbatis, qui ex obliuione aut ex ignorātia iuris nullo, malo animo arma aliqua etiam in cella haberet: quia formaliter loquendo, talis non tenet ſine licentia: quia non ex intentione tenet ſine licentia id ad quod ſi ſciret, requiri licentiam, nullo pacto teneret: ſed tantum materialiter tenet ſine licētia. Pœnæ autem huiuſmodi non ſunt extēdendæ, ſed reſtringendæ. Et eſt epiſcopalis.

In religioſos parochiale officium circa extremam unctionem, euchariſtiam, matrimonium, & abſolutionem uſurpantes. Cap. lxiiii.

Officij parochialis vſurpatio excōmunicationis pęnā me retur.

REligioſi qui clericis aut laicis ſacramentum vnctionis extremę vel euchariſtiæ miniſtrare, vel matrimonium ſolēnizare, nō habita ſuper his parochialis præsbyteri licentia, aut quem quàm excommunicatum à canone (preterquàm in caſib9 à iure expreſsis, vel per priuilegia ſedis apoſtolicæ conceſſis eiſdem) vel à ſententijs per ſtatuta prouincialia aut ſynodalia promulgatis, ſeu ſi à culpa & pœna abſoluere quemquàm præſumpſerint: excommunicationis ſententiam incurrant ipſo facto, à ſede apoſtolica duntaxat abſoluendi. extrà de priuilegijs capitulo religioſi. in Cle.

CAnonis hui9 materia eſt vſurpatio parochialis officij. Et quo ad perſonas eſt particularis: ligat enim ſo-

los religioſos. Quo ad actio nes verò punit ſex actio- nes tres circa ſacramēta tria: ſcilicet extremā vnctionem euchariſtiā, & mrimoniū. Et tres circa abſolutionē: ſcilicet excōicatorū à canone: excōi- catorū à ſtatutis ꝓuincialib⁹ vel ſynodalibus & abſoluere à pœna & culpa. Nota primo quòd hi act⁹ excōicationi ſu bijciūtur quatenus affecti ſūt præſumptione: alioquin fru- ſtra appoſitū eſſet verbū: præ ſumpſerint Et hîc habes quòd ſi quis religioſus ex ignorātia vel ſub ratihabitionis ſpe ali- quid horū faceret. nō incurre ret excōmunicationē: quia in veritate nō præſumeret. No- ta ſecūdo, quòd ſi quis religio ſus cōmunicet aliū religioſū exēptū, nō eſt loc⁹ huic pœnę Quod ex duobus patet: tum quia hæc cōſtitutio directè in fauorē parochialiū præsbite- rorū facta eſt, quib⁹ nihil in hoc caſu derogatur: tum quia etiā in verbis ſtando, null⁹ eſt parochialis præsbiter à quo li centia ſit petenda, quoniā re- ligioſi exēpti nō ſubſunt pa- rochialibus præsbyteris, ſed ſuis prioribus, abbatibus &c. quos cōſtat nō venire appel- latione parochialiū præsbyte rorum. Nota rurſus quod li cet appellatione parochialis præsbyteri nō veniat cōmu niter epiſcopus: cōſuetudo ta men (quæ eſt optima legum interpres) in hoc caſu admit- tit tā epiſcopum quàm etiam Vicariū eius, & vicariū paro chialis præsbyteri poſſe dare licentiā hanc: ſicut etiam ad mittit parochialem qui non eſſet præsbyter. poſſe dare hāc licētiā. Nec eſt op⁹ quòd licentia hæc ita ſit ſpecialis vt oporteat ſcrupulum habere ex omiſſa aliqua dearticula- tione: ſed ſufficit quòd ita ſit ſpecialis. quòd æquiualeat ſpeciali. Et hec ſemper eſt quandocūq; ex verbis licētiæ cōmuniter intelligitur cōce- dētem dare hanc licentiā, etiā ſi nō nominarentur hæc ſacra menta in ſpecie. Nota de mum quòd abſoluere à pœ- na & à culpa hic excōmunica tum, nihil aliud eſt quàm id quod vulgo dicitur, Quod in veritate importat plus quàm indulgētiā plenariā, Impor- tat enim quod reddat homi- nē mundū ab omni culpa & ſine debito alicuius pœnæ: quod eſt longe plus quàm in dulgētia plenaria. Et propter ea meritò, tales præſumptuo ſi excōmunicantur. ſi aliquē quemcunque ſic abſoluerint. Cum hīs tamen ſtat, quòd ex ſimplici abſolutione cōfeſſo-

ris, excellenter contritus ac cõfeſſus conſequatur à deo abſolutionem à pœna & à culpa. Et eſt papalis.

In religioſos qui in ſuis ſermonibus uel alibi aliqua proferunt ut audientes à ſolutione decimarum eccleſijs debitarum retrahãt. Ca. lxv.

Debitores decimarum ab earum ſolutione retrahẽtes excommunicantur.

Religioſos, qui aliqua vt audientes à decimarum eccleſijs debitarum ſolutione retrahant, in ſuis ſermonibus vel alibi proferre prꝑſumunt, excõmunicationis ſententię ſubiacere decernimus ipſo facto. extrà de pœnis. cupientes. lib. vj.

Canonis huius materia eſt nequitia ſacrilega retrahẽs debitores à ſolutiõe decimarum. Et quo ad perſonas eſt particularis: vtpote ligãs ſolos religioſos. Quo ad actiones punit vnam actionem: ſcilicet proferre aliqua vt audientes retrahant à ſolutione decimarum eccleſijs debitarum. Vbi aduerte tres cõditiones oportere concurrere ad hoc vt quis per ſua verba incurrat hanc ſententiam. Prima, ex parte rei: vt ſcilicet agatur de decimis eccleſijs debitis. Secunda, ex parte intentionis: vt ſcilicet intentio dicentis ſit ad hoc vt retrahat audiẽtes ab huiuſmodi ſolutione. Tertia, vt ſit religioſus. Et eſt epiſcopalis.

In religioſos qui ab officio prædicationis, quia confitentibus de ſoluẽdis decimis ſcienter conſcientiam facere neglexerunt ſuſpenſi, dicta negligentia nõ purgata prædicare præſumunt. Ca. lxvi.

Prędicatores ab officio ꝑdicationis ob negligentiam in cõfeſſionibus reſpectu decimarum ſolutionum commiſſam ſuſpenſi excõicantur ſi negligẽtia non purgata prædictũ officium reaſſumpſerint.

Religioſi, qui ſcienter poſtpoſuerint confitentibus conſcientiã facere de ſoluẽdis decimis eccleſijs debitis, ab officio prædicationis tandiu maneant ipſo facto ſuſpenſi, donec confitentibus ipſis (ſi hoc ipſum eis dicendi commode facultatem habuerint) conſciẽtiam fecerint: excommunicationis incurſuri ſententiã ipſo facto, ſi prædicare prꝑſumpſerint prædicta negligentia vt præmittitur non purgata. Ad religioſos tamen monaſterio

rum vel eccleſiarum decimas percipientes nolumus hoc extendi: extrà de ſpœ. cupientes. in cle.

CAnonis iſtius materia eſt ſacrilegium negligentiæ primo circa debitas eccleſijs decimas, & præſumptæ poſtea prędicationis. Et quo ad perſonas eſt particularis, ligans ſolos religioſos Quo ad actiones punit ſimul tres ſuccedentes actiões. Vbi pro clariori intelligentia nota diligenter verba totius decretalis, cuius hęc excommunicatio pars eſt: & perſpice oportere ad hoc quòd excommunicatio hęc incurratur, vltra hoc quòd perſona ſit religioſa, cõcurrere tres actus. Primus eſt, negligere facere conſcientiam confitentibus ſibi de ſoluẽdis eccleſijs decimis. Et hæc incuria modificatur in litera, quòd oportet quòd interueniat ſciẽter. Secũdus eſt, negligere poſt prædictam negligentiã eiſdẽ facere conſciẽtiam de dicto debito. Et iſte modificatur in litera, ſi hoc ipſum ſcilicet eis dicẽdi commodè facultatem habuerint. Tertius eſt, ſi durãte hac ſecunda negligentia (ꝙ comittatur ex litera ſuſpenſio ab officio prædicationis) præſumeret prædicare. Et hęc manifeſtè ex plano ſenſu literę habetur. De quarto autem actu, quod ſcilicet oporteat huiuſmodi religioſos eſſe prærequiſitos, fateor me nõ videre quo ad hanc negligentiam de qua loquitur circa audientiam cõfeſsionum: quoniam actus requiſitionis in litera circa actũ prædicationis in certis feſtiuitatibus apponitur, ſecundum planum literæ contextum. Et propterea ſi religioſus confeſſor non prædicet, nunquàm incurret iſtam ſentẽtiam: quia pœnæ non ſunt extendẽdæ vltra caſus ſuos. Memento demum exceptionis in calce decre. poſitæ: ſcilicet quòd excipiuntur religioſi monaſteriorum & rectores eccleſiarũ quibus debẽtur decimę. Et eſt epiſcopalis.

In religioſos interdictum quod ſeruat matrix eccleſia non ſeruantes. Cap. LXVII.

Interdictum matricis eccleſie non ſeruantes excõicatiõis vinculo obligantur.

CIRCA interdictorum obſeruantiam generaliũ autoritate ſedis apoſtolicæ vel à locorum ordinarijs poſitorum: de fratrum noſtrorum conſilio diſtrictè pręcipiendo mandamus, quatenus religioſi quicũꝗ tam ex

ẽmpti quàm non exempti, cuiuſcunq; ordinis & conditionis exiſtant, quum cathedralẽ vel matricem ſeu parochialẽ loci eccleſiam illa viderint aut ſciuerint obſeruare (non obſtantibus quibuſcunq; appellationibus antea etiam ad eandem ſedem vel alium ſeu alios interiectis, & alijs obiectionibus quibuſcunq;) abſq; dolo & fraude, cum moderatione tamen decretalis alma, inuiolabiliter ea obſeruent. Alioquin nõ ſeruantes, excommunicationis ſententiæ hoc ipſo volumus ſubiacere. Quod etiam in interdictis & in ceſſationibus à diuinis indictis per prouincialium conciliorũ ſtatuta vel ipſorum autoritate, volumus obſeruari. In ceſſationibus verò generalibus à diuinis ciuitatum, terrarum, & aliorum locorũ quas aliquando ex conſuetudine vel aliàs capitula, collegia vel conuentus ſecularium aut regularium eccleſiarum ſibi vendicant, idem intelligimus obſeruandum. Ipſi verò ſint attenti vt ſtatuta Romanorum Pont. prædeceſſorum noſtrorum ſuper his edita diligenter obſeruent. Porrò ſanctionem hanc ad pendentia trahimus: non obſtantibus priuilegijs &c. de ſenten. excommunicatio. capi. ex frequentibus. in clemen.

Canonis huius materia eſt ſacrilegium in non ſeruando interdictum Et quo ad perſonas eſt particularis, ligans ſolos religioſos. Quo ad actiones verò punit vnam: ſcilicet non ſeruare interdictum ſeu ceſſationem à diuinis, quod ſeruat matrix eccleſia &c. Vbi nota conditiones in litera poſitas. Et primo ex parte interdicti ſeu ceſſationis à diuinis, quòd ſit localis ac generalis: hoc eſt q͂d tota illa ciuitas ſeu terra aut villa ſit interdicta, ſeu ceſſare debeat à diuinis. Secundo, ex parte autoritatis: & ponitur quadruplex. Primo, ſi autoritate ſedis apoſtolicæ. Vbi nota quòd non dicit, ſi à papa, ſed ſi autoritate ſedis apoſtolicæ. compræhendit enĩ interdictum impoſitum à iudicibus delegatis apoſtolicis: quia autoritate apoſtolica imponunt interdicta tales iudices.

Secundo, ſi ab ordinarijs locorum. Tertio, ſi per prouincialium conciliorum ſtatuta, vel ipſorum autoritate. Quarto, ſi per conuentus, capitula vel collegia regularia vel ſecularia ex conſuetudine vel aliàs habentia hanc poteſtatẽ.

Tertio ex parte effectus, qđ huiuſmodi interdictum ſeu ceſſatio à diuinis, ſeruetur à cathedrali ſeu matrice ſeu parochiali eccleſia. Quam diſiūctiuam intellige reſpectiuè hoc eſt à cathedrali, vbi eſt cathedralis: vt in ciuitatibus à matrice vbi deeſt cathedralis ſed eſt matrix eccleſia, vt in caſtellis. à parochiali, vbi nec cathedralis nec matrix eccleſia eſt, ſed parochialis, vt in villis. Quarto, ex parte modi ſeruandi, ſcilicet ſine dolo & fraude: hoc eſt quod religioſi non latenter perforent ianuas vel feneſtras vnde laici poſſint videre aut audire diuina: & breuiter ſyncerè ſeruent. Et eſt epiſcopalis.

In eum qui in ciuitate ſeu diœceſi ubi ſunt populi diuerſarum linguarum habentes ſub una fide uarios ritus, uſurpat præſulatū. Ca. lviii.

Præſulatus officium vſurpās excommunicatur.

QVONIAM in pleriſq; partibus intra eandem ciuitatem atq; diœceſim permixti ſunt populi diuerſarum linguarū, habentes ſub vna fide varios ritus & mores, diſtrictè præcipimus vt pontifices huiuſmodi ciuitatū ſiue diœceſum prouideāt viros idoneos qui ſecundum diuerſitates rituum & linguarū diuina illis officia celebrēt, eccleſiaſtica ſacramenta miniſtrent, inſtruēdo eos verbo pariter & exēplo. Prohibemus aūt omnino, ne vna eademq; ciuitas ſiue diœceſis diuerſos pontifices habeat tāq; vnum corpus diuerſa capita: quaſi monſtrum. Sed ſi propter prędictas cauſas vrgēs neceſsitas poſtulauerit, pontifex loci catholicum præſulem nationibus illis conformem prouida deliberatione cōſtituat ſibi vicarium in prędictis, qui ei per omnia ſit obediens & ſubiectus. Vnde ſi quis aliter ſe ingeſſerit, excommunicationis mucrone ſe nouerit ꝑcuſſum: & ſi nec ſic reſipuerit, ab omni miniſterio eccleſiaſtico deponendum: adhibito ſi neceſſe fuerit brachio ſeculari ad tātam inſolentiam repellēdam. Extrà de offi. ordi. c. quoniam in pleriſq;.

CAnonis iſtius materia eſt vſurpatio præſulatus. Et quo ad ꝑſonas eſt vniuerſalis. Quo ad actiones vero punit vnam, ſcilicet aliter ſe ingerere quàm ex ordinatione epiſcopi. Vbi aduerte quòd canon iſte directè excommunicat illos qui vbi

ſunt, verbi gratia Latini & Græci,& epiſcopus eſt Latinus,vſurpāt ſibi præſulatum ſuper Græcos.& ſic de ſimilibus.Horret em̃ canon iſte duo capita in eadẽ ciuitate ſeu diœceſi.& propterea vult ſi neceſſitas vrgens poſtulauerit, qđ epiſcopus ſubſtituat ſibi epiſcopum ſuper illos alterius ritus vt ſuum vicarium. Hodie tamen canon iſte parum aut nihil videtur ſeruari: quoniã apoſtolica ſedes prouidet quã doq; in eadem etiam ciuitate habente Latinos & Græcos, de duobus epiſcopis ſeu archiepiſcopis.Et eſt epiſcopalis.

In eos qui propter legitimum impedimentum à ſentẽtia canonis uel hominis ab eo qui regulariter abſoluere non poterat abſoluti contẽnunt quãprimum commodè poſſunt ei à quo regulariter erant abſoluendi ſe præſentare &c. Cap.LXIX.

Impœnitens in actu abſolutionis ab incurſa excommunicatione denuo excommunicationis vinculo regrauatur.

EOs qui à ſentẽtia canonis vel hominis quum ad illum à quo aliàs de iure fuerant abſoluendi,nequeunt propter imminentem mortis articulum:aut aliud impedimentum legitimum pro abſolutionis beneficio habere recurſum,ab alio abſoluuntur: ſi ceſſante poſtea periculo vel impedimento huiuſmodi, ſe illi à quo his ceſſantibus abſolui debebant,quàm citò commode poterunt cõtempſerint præſentare, mãdatum ipſius ſuper illis pro quibus excommunicati erant humiliter recepturi,prout iuſtitia ſuadebit, decernimus in eandem ſentẽtiam recidere ipſo iure. Idẽ ſtatuimus de ĩs quibus quũ à ſede apoſtolica vel legatis ipſius abſolutiõis beneficium à quibuſuis ſententĩs conſequuntur,iniũgitur vt ordinariorum ſuorum vel aliorum quorũlibet ſuſcepturi pœnitẽtiam ab eiſdem ſe conſpectibus repræſentent,& paſsis iniuriam,ſeu ĩs quibus propter hoc ligati exiſtunt,ſatisfactionem exhibeant competẽtem: ſi hęc quum primũ poterunt, non curauerint adimplere. De ſenten.excom.c.eos.lib.vj.

CAnonis iſtius materia eſt impœnitentia abſolutorum à cenſuris in certis caſibus.Et quo ad perſonas licet ſit abſolutè vniuerſalis,reſtringitur tamen ad eas quæ in talibus caſibus tenẽtur

ſe præſentare prælatis ſeu ordinarijs &c. Quo ad actiones vero, duas punit. prima eſt, cõtemnere ſe præſentare quãprimum commodè quis poterit illi à quo ceſſante periculo vel impedimento abſolui debebat. ſecunda eſt non curare adimplere iniunctionem de prę ſentando & ſatisfaciẽdo quũ primum commodè poteſt.

Vbi nota tres caſus. Primus eſt, eorum qui abſoluti ex periculo mortis vel legitimo impedimento ab excommunicatiõe lata à iure vel ab homine, ab eo qui non poteſt regulariter abſoluere, ſi poſt hæc non ſe præſentant illi à quo regulariter fuerãt abſoluẽdi &c. Secundus eſt, eorum qui abſoluti à Papa vel ipſius legato, ſi miſsi ad ordinarios vel aliquem alium pro pœnitentia, non implent iuſsionem. Tertius eſt, ſi iſtiſmet iniunctum fuerit vt ſatisfaciant iniuriam paſsis, ſeu illis quibus ꝓpter hoc ligati exiſtũt, & ſimiliter non curauerint adimplere.

Et pro ſecundo quidem & tertio caſu ſtabis cum verbis canonis: vt ſcilicet locum habeat duntaxat quando abſolutio & iniunctio ſunt ab apoſtolica ſede ſeu legato ipſius: ita quòd ſi ſunt à iudice delegato aut ab epiſcopo, nõ ligat iſte canon. Pro omni autem caſu aduertendum eſt, quòd tempus quamprimum commodè poterunt, in foro iudiciali arbitrio iudicis decernitur: in foro autem conſciẽtiæ, abſolutus ipſe teſtis eſt ſuæ cõſcientiæ ſi fuerit negligẽs aut cõtemptor. Et quia lex iſta nõ arctat ad præſentãdum ſe perſonaliter, idcirco ſi quis ꝑ procuratorem ad hoc inſtitutum cum veritate ſatisfactionis cõpareret coram iſtis quamprimum poſſet, ſatisfacere videtur canoni: quum nihil horũ quæ agenda ſunt exigat præſentiam perſonalem: vt patet diſcurrẽdo per ſingula. Et iſta excommunicatio eſt epiſcopalis, ſi illa à qua fuerat abſolutus, erat epiſcopalis. & ſimiliter eſt papalis, ſi prima erat papalis, reincidit enim in eandem ſententiam qua prius ligabatur.

In eos qui in locis chriſtianorũ corpora defunctorũ ad alia loca trãsferenda excẽterare, in fruſta incidere, elixare, excutere carnes ab oſſibus &c. præſumunt. C. LXX.

Crudelitatem in humana corpora exercẽs precipue chriſtiana excommunicatur.

SI defuncti exequutor vel executores, aut familiares eius ſeu quiuis alij cuiuſcunque gradus fuerint, aliquid contra noſtri ſtatuti & ordinationis tenorẽ præſumpſerint attentare, defunctorum corpora ſic inhumaniter & crudeliter pertractando vel faciendo pertractari, excommunicationis ſententiam (quam exnunc in ipſos proferimus) ipſo facto ſe nouerint incurſuros: à qua nõ niſi per apoſtolicam ſedem (prę terquam in mortis articulo) poſsint abſolutionis beneficium obtinere. Et nihilominus ille cuius corpus ſic inhumanè tractatum fuerit, eccleſiaſtica careat ſepultura. Bonifacius. viij. in extraua. deteſtãdæ. de ſepul.

CAnonis iſtius materia eſt crudelis immanitas in cadauera humana. Et quo ad perſonas eſt vniuerſalis. Quo ad actiones vero ¦ compræhendit actiones duas. Prima eſt, ſic inhumaniter & crudeliter pertractare. Secunda eſt, facere ſic pertractari. Apponuntur tamen quaſi quatuor limitationes. Vna eſt, circa loca defunctorũ quia non ligat niſi mortuus ſit in loco vbi fidei cultus viget. Alia eſt declaratio ipſarũ actionum: ſcilicet exenterare, incidere in fruſta, elixare, excutere carnes ab oſsibus, & ſimiles crudelitates. Alia eſt, circa qualitatem animi: ſcilicet quòd pręſumpſerint cõtra huiuſmodi ſtatutum & ordinationem. Quarta demũ eſt, circa finem: quòd ſcilicet huiuſmodi immanitas fiat vt tranſferãtur corpora defunctorum ad alia loca. Et hæc quarta cõditio elicitiuè ex textu à doctoribus ſumitur: ex hoc quod caſus quem tollere intendit lex, eſt huiuſmodi abuſus ꝑpter transferenda corpora ad alia loca: pœnæ autem nõ ſunt extendendæ extra caſus ſuos. Et ſcito quod huiuſmodi conciſiones & exenterationes cadauerum humanorum multipliciter conſiderari poſſunt. Primo abſolute: & ſic habẽt quãdam ſpeciem mali: ſcilicet crudelitatis & feritatis. & ꝑpterea Bonifa. hoc conſiderans, fecit hanc legem contra quorũdam conſuetudines. Secundo poſſunt conſiderari in ordine ad aliquem finem: & ſic iuxta qualitatem illius finis iudicandæ ſunt. Nam ſi fiant ad iniuriam irrogandam, ſub crimine beſtialitatis compræhẽdũtur. Si vero fiant ad ſcientiam

acquirendam, ſub medicinalibus actionibus cõpræhẽdũtur: vt in anatomĳs patet. Vnde qui vſq; hodie corpora regalia exenterãt & excerebrãt, vt multis diebus venerari ſine fœtore à populo poſsint, nec feritatis rei ſunt, nec contra canonẽ iſtum agunt: quia nõ exenterãt vt trãsferant ad alia loca, ſed ne fœteant. Et ſic de ſimilibus. Et eſt papalis.

In omnes qui in terris ſuis noua pedagia imponunt, uel prohibita exigunt.

Cap. lxxi.

Pedagia prohibita vel inſolita ab incolis ſuis exigentes excõicationis mucrone veniunt feriendi.

EXCOMMVnicamus & anathematizamus. omnes qui in terris ſuis noua pedagia imponũt vel prohibitá exigunt. In proceſſu cœnæ domini. Canonis iſtius materia eſt libertas hũana ab oppreſsiõe illicitarum gabellarũ. Et quo ad pſonas eſt vniuerſalis. Quo ad actiones, duas actiones ligat. prima eſt, imponere noua pedagia: ſecũda eſt, exigere ꝓhibita. Vbi aduerte canonẽ iſtũ nõ facere mẽtionẽ de clericis pluſquã laicis, & loqui ſolũ de pedagĳs: quoniã nullũ aliud ſubſtantiuũ in hac loquutione reperitur. Et vbi tẽpore Martini. v. excõmunicabãtur dũtaxat qui ĩponũt noua pedagia, poſtea adiũctũ eſt vel exigũt ꝓhibita, ꝓculdubio pedagia, de quib⁹ erat ſermo inchoatus: alioquin exigẽtes quæcũq; prohibita eſſent ab hoc canone excõicati: quod ẽ ridiculũ. Ex quibus ſequũtur duo: Primũ eſt quòd imponẽtes nouas collectas ſeu taxas nõ ĩcurrũt hũc canonẽ puniẽtẽ imponentẽ nouas gabellas Secũdũ eſt, quòd exigẽtes prohibita pedagia, à quibuſcũq; exigant (ſiue laicis ſiue clericis) incurrũt hunc canonẽ, dũ modo exigãt, quod importat coactionẽ quãdã ſiue coactio iſta fiat imperio, ſiue arreſtatiõe rerũ vel pſonæ, ſiue minis, & breuiter quomodo libet fiat quod inuitus ſoluat,

Et quia verba propriè intelligẽda ſunt, nec ſunt in materia pœnali extendẽda aduerte differẽtiã inter exigere pedagia ꝓhibita, & exigere pedagia nõ ꝓhibita, ſed à pſonis prohibitis. qui enim exigit pedagia licita, ſed à perſonis prohibitis (puta priuilegiatis ſiue illi priuilegiati ſint laici, puta milites, ſiue clerici) non incurrit hunc canonem: quia

nõ exigit pedagia prohibita, ſed licita, quamuis ab ĳs qui nõ tenẽtur: alioquin exigẽtes licita in ſe pedagia à quibuſcunq; priuilegiatis, ſiue laicis ſiue clericis, incurrerent hanc cenſurã: quod nõ eſſe verum videtur manifeſtiſsimũ. Sed ad hoc vt exigentes incurrant hũc canonẽ, requiritur quòd exigãt pedagia in ſeipſis prohibita: qualia ſunt omnia noua ſine debita licentia impoſita, & ſimiliter ea quę ſunt impoſita pro ĳs quæ deferũtur pro vſu proprio, vel ad fiſcũ, vel exercẽdi iuris gratia: quũ hæc ſint ex iure ciuili prohibita ſub pœna capitis. Cum his tamẽ memẽto: quòd exigentes à clericis etiã licita pedagia, incurrũt excõmunicationẽ ex alio canone: vt ſuprà patet. Et quia canon præſens eſt in cœna dñi, eſt papalis.

In dantes & recipiẽtes in ſimonia ordinis uel beneficij: item in eos qui quod illa fiat mediatores extiterint ſeu procurauerint. Ca. lxxij.

Simoniaci in beneficiorũ collatione vel adeptione indubitanter ſunt excõmunicati.

MVLTAE contra ſimoniacam prauitatẽ iam olim factæ ſunt conſtitutiones, quibus morbus ille non potuit extirpari. volentes igitur decætero vt poſſumus attentius prouidere, ſacro approbãte cõcilio declaramus, quòd ordinati ſimoniacè, ab exequutione ſuorũ ordinum ſint eoipſo ſuſpenſi. Electiones autem, poſtulationes, cõfirmationes, & quæuis prouiſiones ſimoniacæ eccleſiarũ, monaſteriorum, dignitatũ, perſonatum, officiorum, & beneficiorum quorumcunq; deinceps factę, nullę ſint ipſo iure, nullumq; per illas ius cuiquàm acquiratur: nec promoti, confirmati, ac prouiſi faciant fructus ſuos: ſed ad illorũ reſtitutionẽ tanquàm iniquè ablatorum teneantur percipientes. Statuentes inſuper quòd dantes & recipientes, ipſo facto ſentẽtiam excõmunicationis incurrãt, etiam ſi pontificali aut cardinalatus præfulgeant dignitate. Martinus. v. in conci. Conſtantien.

CAnonis iſtius materia eſt ſimonia. Et eſt quo ad perſonas vniuerſalis. Quãtũ ad actiones vero, duas excõmunicat: ſcilicet dare & recipere: ita quòd tam dantes quã recipiẽtes in ſimonia ordinis vel beneficĳ, ſunt excommunicati. Et tertiam addidit Paulus ſecundus in

extrauaganti quum deteſtabile: ſcilicet contra illos qui vt huiuſmodi ſimonia fiat mediatores extiterint vel procurauerint. Vbi nota quod licet huiuſmodi extrauagantes videātur prima facie ad omnes ſimoniacos ſe extendere propter quædam verba lata ibi contenta: quia tamen materia de qua agitur, eſt ſola ſimonia in ordine aut beneficio (vt patet in tractatu & cōtextu earundem) ideo cōmuniter dicitur & rationabiliter quod ſoli & omnes ſimoniaci in ordine aut beneficio ſunt excōmunicati. Excōmunicati autē ſimoniaci pro ingreſſu monaſterij, ſub his non comprehenduntur, ſed ſuo loco relinquūtur. Appellatiōe autē beneficij intellige non ſolum illud quo aliquis dicitur habere beneficium, ſed etiam prioratum, guardianatū, & ſimilia quouis nomine vocentur, quæ ſunt prælationes & officia paſtoralia apud mēdicantes: quoniam monaſteriorū ſeu cōuentuum ſunt electiones, confirmationes, ſeu prouiſiones huiuſmodi, quāuis non cōputentur inter eccleſiaſtica beneficia. Et eſt papalis.

In ſingulares perſonas aliquid ex pacto dantes aut recipientes pro ingreſſu religionis. Cap. lxxiij.

Ingreſſum religionis emētes aut pro ea aliquid recipientes excommunicationis incurrunt exitium.

VNIVERSIS & ſingulis Abbatibus, Prioribus, decanis, prępoſitis et magiſtris, necnon abbatiſsis & prioriſsis, alijſq; prælatis quouis nomine nuncupatis & eorum officialibus (quarūcunq; etiam eccleſiarum, monaſteriorum, prioratuum domorum & locorum quarūlibet religionum, ordinum etiā militariū tam exemptorum quàm nō exemptorum, quocūq; nomine cenſeātur) ac capitulis & conuentibus & ſingularibus perſonis eorū tenore præſentium autoritate apoſtolica, quāuis ſit eis à iure inhibitum, diſtrictius inhibemus, ne tam à maribus, quàm à mulieribus religionem eorū ingredi volentibus, eccl'ias, monaſteria, prioratus, domos ſeu loca, in earundem perſonarū receptione aut ante vel poſt illā, quoſcunq; paſtus, prandia ſeu cœnas, pecunias, iocalia, aut res alias, etiam ad eccleſiaſticum ſeu quēuis pium vſum alium

deputata vel deputanda, deceтero directè vel indirectè petere vel exigere quouis modo preſumāt: ſed eas potius cum omnimoda pietate recipiāt, ac in victu & veſtitu ſicut alias perſonas eccleſiarū ſuarum, monaſteriorum, prioratuum, domorū, aliorumq́ꝫ locorū ſyncera charitate pertractent: illa duntaxat quæ ipſæ perſonæ ingrediētes purè ac ſponte & plena liberalitate omniq́ꝫ pactione ceſſante dare vel offerre eccleſijs, monaſterijs, prioratibus, domibus & locis huiuſmodi voluerint, cum gratiarū actione licitè recepturi. Nos enim qui ſecus egerint, ſi ſingulares perſonæ ſint, tam dantes quàm recipiētes huiuſmodi, excommunicationis: ſi vero capitulum ſeu conuentus fuerit, ſuſpenſionis ſententijs eo facto decernimus ſubiacere. A quibus (præterquā in mortis articulo) abſolui nequeant abſq́ꝫ ſedis apoſtolicæ licētia ſpeciali. Vrbanus .v. in extrauagan. ſane ne in vinea.

Canonis iſtius materia eſt ſimonia pro ingreſſu monaſteriorum. Et quo ad perſonas, comprehendit omnes. Quo ad actiones vero, duas: ſcilicet dare vel accipere. Vbi nota quòd ſicut in cæteris ſimonijs ab eccleſia punitis requirit pactio, ita & in iſta: ita quòd ex pacto dantes vel accipiētes ſunt excōmunicati. Si autem ſine pacto darent vel acciperent, nō eſſent excōmunicati, quātumcūq́ꝫ intētio dantium & accipientium eſſet peruerſa: ſicut in cæteris ſimonijs cōtingit. Aduerte quoq́ꝫ decretalem hanc pluries repetere edita iura contra huiuſmodi petitiones, conſuetudines & exactiones: quoniam hinc elici poteſt quòd ſi aliqua petūtur vel exigūtur non contra alia iura edita, exēpta ſunt ab hac excōmunicatione, quæ adiuncta eſt prioribus iuribus: vt ipſe cōditor canonis teſtatur.

Et ex hoc capite excuſantur omnes putantes ſe piè agere pro conſuetudinibus antiquis ſeruandis, non vendentes ingreſſum religionis, ſed exigentes ſeruari laudabiles cōſuetudines. excuſantur aūt tantū ab iſta cenſura, quātum excuſantur à trāſgreſsione cōmunis iuris: quamuis ex alio capite videantur excuſari, ſcilicet ex communi vt videtur cōſuetudine: ex qua decretalis hęc aut nunquam videtur recepta, aut ſic interpretanda. Nō deſunt quoque verba decretalis huius ex alio capite

excuſantia, ſcilicet ex præſumptione: quoniã præſumptione affectas ſupponit huiuſmodi petitiones. Et propterea qui non præſumunt, ſed imitantur prædeceſſorũ veſtigia, bona intentione, non incurrunt huiuſmodi cenſuras. Quocirca moniales petentes ſolitas ibidem dari dotes, & lectiſternia, veſtes & hmõi, & inſtantes ad hoc vt parentes puellæ faciãt ſicut alñ (ſiue monaſteriũ egeat, ſiue non) non ſunt excõmunicatæ: quũ nulla hic interueniat pactio, ſed inſtãtia vt faciãt ſicut alñ. Si vero monaſteriũ egeat, ita vt non poſsit ſuſtentare recipiendam abſq; penuria, poſſunt licitè paciſci vt portet ſecum quod neceſſe eſt ad ſui ſuſtẽtationẽ: quoniã hoc natura ius exigit. Et eſt papalis.

In religioſos qui ex ordinibus mendicantium quorũcunq; ad aliquem monaſticum ordinẽ, Carthuſienſium excepto, abſq; ſedis apoſtolicæ licentia ſpeciali conuolant: & eos qui ipſos recipiunt. Cap. lxxiiij.

Mendicans nõ põt abſq; cenſura excõicationis ad aliũ ordinẽ ſine ſpeciali ſedis apoſtolicę diſpoſitione trãſmutari.

In futurum nullus ex profeſſoribus alicuius ex ordinibus mendicantiũ quorũcũq; in aliquem monaſticũ ordinẽ (tam ſancti Benedicti, quàm Ciſtercieñ. Camalduleñ. Vallis vmbroſę, Canonicorũ regulariũ ſancti Augu. vel aliorũ monaſticorũ ordinũ) Carthuſienſium duntaxat excepto, poſsit aut debeat per quẽcũq; recipi vel admitti virtute alicuius licentię vel indulti abſq; ſedis apoſtolicæ licentia ſpeciali ſub dictis pœnis (ſcilicet excõmunicationis latæ ſententiæ reſeruatæ Papæ) quas tam recipiẽtes quàm recepti ipſo facto incurrant. Et nihilominus ſecus facta nõ teneãt ipſo iure. Martinus. v. in extrauagã. viã ambitioſæ.

Canonis iſtius materia eſt ambitioſus ſeu mollis tranſitus de religione ad religionem. Et quo ad perſonas eſt particularis: quia ligat ſolos mẽdicãtes & monachos, exceptis Carthuſienſibus. Quo ad actiones ligat duas, recipi & recipere: hoc eſt tranſitũ mendicantium ad religionem monachalẽ, excepta Carthuſienſi, & receptionem eorũdem: ita quod reci-

pientes & recepti ſunt excõmunicati. Et eſt papalis.

In eos qui bona eccleſiaſtica alienant, & illos qui ipſa alienata recipiunt.

Cap. lxxv.

Bona eccleſiaſtica alienãs & alienata recipiẽs excõicat.

OMNIVM rerum & bonorũ eccleſiaſticorum alienationem, omneq́ pactũ per quod ipſorum dominiũ transfertur, cõceſsionem, hypothecã, locationem & conductionẽ vltra trienniũ, necnõ infeudationẽ vel contractũ emphyteoticũ (prçterquàm in caſibus à iure permiſsis, aut de rebus & bonis in emphyteoſim ab antiquo cõcedi ſolitis, & tũc eccleſiarũ euidente vtilitate, ac de fructibus & bonis quæ ſeruãdo ſeruari nõ poſſunt pro inſtantis tẽporis exigentia) hac perpetuò valitura cõſtitutione prçſenti fieri prohibemus. Si quis autem contra huius noſtræ prohibitionis ſeriem de bonis eiſdem quicquã alienare præſumpſerit, alienatio, hypotheca, cõceſsio, locatio, conductio, & infeudatio huiuſmodi, nullius ſint momẽti: & tam qui alienat, quàm is qui alienatas res & bona prædicta receperit, ſentẽtiam excõicationis incurrat. Paulus .ñ. in extrauag. ambitioſæ.

CAnonis iſtius materia eſt ſacrilegiũ circa alienationẽ rerũ eccleſiæ. Et quo ad perſonas excõicatio eſt vniuerſalis. Quo ad actiones, duç in genere ponũtur. Prima eſt, alienare. Secunda eſt, alienata recipere cõtra conſtitutionẽ hanc. Vbi nota duo. Primo, tres caſus explicitè in hac cõſtitutione cõcedi, ſeu non prohiberi. Primus eſt locationis & conductionis intra trienniũ. Secundus eſt, emphyteoſis habens tres conditiones: ſcilicet in caſibus à iure permiſsis, & de bonis ſolitis ab antiquo dari in emphyteoſim, & cũ euidẽti eccleſię vtilitate. Tertius eſt, alienationis fructuũ qui ſeruando ſeruari nõ poſſunt: vt frumentũ, vinũ, & hmõi. In his enim tribus caſibus nulla incurritur excõmunicatio ſecundũ tutiorẽ ſenſum huius decretalis. Nota ſecundo quòd quia hæc decretalis nõ eſt recepta vbiq;, & alicubi videtur recepta non totaliter, ſed quo ad aliquid, ideo vbi non eſt recepta, & ſimiliter quantum ad illud in quo alicubi nõ eſt recepta, neminem damnes: eo quod niſi conſen-

ſu vtentium lex fuerit firmata, pro non lege habetur. Eſto ergo cautus confeſſor, vt ſcias conſuetudinem patriæ quo ad hoc. ſcies autem illam à curia epiſcopali. Nota quoq; quod in rebus immobilibus minimis non reputatur Paulinam hanc habere locum. E. eſt epiſcopalis.

In ſacerdotem officium uicecomitis aut præpoſiti ſecularis habentem, & poſt monitionem emẽdare nolentem. Cap. lxxvi.

Sacerdos ſeculare exequens officium excommunicatus habetur.

INHIBEMVS ſub interminatione anathematis, ne quis ſacerdos officiũ habeat viſcecomitis, aut præpoſiti ſecularis. Si quis autem cõtra hæc venire præſumpſerit, & commonitus emendare noluerit, excõmunicationi ſubiaceat. extrà ne clerici vel mona. ca. clericis.

CAnonis iſtius materia eſt quoddã ſacrilegiũ quo per indecens officiũ, ſacerdotio iniuriam facit ipſe ſacerdos. Et quo ad perſonas, ſoli ſacerdotes excommunicãtur. Quãtũ ad actiones, duæ ſimul iunctæ excõmunicationi ſubijciũtur. Prima eſt, habere officiũ vicecomitis aut præpoſiti ſecularis. Secũda eſt, poſt monitionem nolle emẽdare. Hæ enim duæ actiones ſi ſimul concurrant in ſacerdote, excõmunicationi ipſum ſubijciũt. Aduertãt hic prelati qui ſunt regnorum gubernatores ſeu vicereges, quoniã appellatione præpoſiti ſecularis, omnis hmõi præſidentia iuriſdictionẽ habens ſecularẽ venire videtur. Et hoc intellige quãdo huiuſmodi præpoſitura eſt aduentitia perſonæ. nam ſi eſt annexa, vel etiã de nouo annecteretur eccleſiaſticę dignitati (vt contingit in epiſcopis habentibus vtrãq; iuriſdictionem) non habet locum hic canon. Et ſimiliter ſi quis dominus tẽporalis efficeretur ſacerdos, non propterea perdit dominium ſuũ ſeculare: ſed poteſt illud exercere, quemadmodũ epiſcopus habens vtranq; iuriſdictionem. Secus autem eſſet ſi quis habens officium vicecomitis aut ſecularis præpoſiti (puta poteſtatis aut huiuſmodi) fieret preſbyter: quia non poteſt retinere officium illud: quoniam inhibetur ſacerdoti habere hmõi officium. Et eſt epiſcopalis.

In cōfeſſores qui in.xij. caſibus hic enumeratis: & generaliter in caſibus bullæ cœnæ domini quenquam abſoluere, aut quatuor excepta uota cōmutare attentant. Cap. lxxvij.

Sacerdos à caſibus per ſedem apoſtolicam ſpecialiter reſeruatis abſoluēs excōicatur.

AVTORITATE apoſtolica tenore præſentiū ſtatuimus & ordinamus, quòd decætero prætextu facultatum quaruncunq; conceſſarum à nobis vel autoritate noſtra, & quas cōcedi quomodolibet cōtinget in futurū, etiā cū clauſula quòd ſola ſignatura ſufficiat etiā in fauorem fidei & cruciatę: nullus cōfeſſor quęuis qui offenſæ eccleſiaſticæ libertatis, violationis interdicti à ſede apoſtolica impoſiti, ſeu hæreſis poſtquam qs fuerit de ea ſententialiter condēnatus delatus ſeu publice diffamatus, cōſpiratiōis in pſonā aut ſtatū Ro. Pont. ſeu cuiuſuis offenſæ inobediētiæ aut rebelliōis eiuſdē Pont. vel dictę ſedis, mutilationis mēbrorū vel occiſionis cuiuſcūq; in ſacris ordinibus cōſtituti, offenſę pſonalis in epiſcopū ſeu aliū platū inuaſionis, deprædatiōis, occupationis, ac deuaſtatiōis terrarum Romanæ eccleſiæ mediate vel immediate ſubiectarum, ac etiam inuaſionis Romipetarum ſeu quorumcunq; aliorum ad romanam curiam venientium, prohibitionis deuolutionis cauſarum ad dictam curiam, delationis armorum & aliorum prohibitorum ad partes infideliū. impoſitionis nouorum onerum realium vel pſonalium eccleſijs vel eccleſiaſticis pſonis, ſimoniæ ſuper ordinibus vel beneficijs conſequēdis in dicta curia vel extra eam contractæ quomodolibet rebus foret, & generaliter in caſibus contentis in literis quæ conſueuerunt in die cœnæ domini publicari, prætextu huiuſmodi facultatum abſoluere, & per quoſuis emiſſa peregrinationis vltramarinæ, viſitationis liminum apoſtolorum Petri & Pauli, in Compoſtella, & caſtitatis ac religionis vota, niſi ex ſpeciali licentia & certa ſcientia noſtra (de qua demum conſtare cenſeatur, quū in ſignatura noſtra deſuper manu noſtra ſcriptū. aut in literis nr̄is expreſſum fuerit nos ex certa ſciētia & de

ſpeciali gratia id cōcedere cū derogatione præſentis conſtitutionis, illi⁹ de verbo ad verbum inſerto tenore, non autē per clauſulas id importātes) vel in articulo mortis conſtitutum (& tunc in caſibus vbi ſatisfactio fuerit impendenda, facta ſatisfactione, vel idonea præſtita cautione) cōmutare preſumant. Et ſi aliqui confeſſorū contra præſentem cōſtitutionē quēquam abſoluere, aut excepta vota prædicta commutare attētauerint, abſolutio & cōmutatio huiuſmodi nullius ſint roboris vel momenti: & cōtrafacientes eoipſo excōmunicationis ſententiā incurrāt. A qua (niſi in mortis articulo conſtituti) ab alio quām à Roma. pon. abſolui non poſsint. Sixtus iiij. in extraua. Et ſi dominici.

CAnonis iſtius materia eſt ſacrilegium circa vſurpatam ſpiritalem iuriſdictionē in abſoluendo à caſibus reſeruatis &c. Et quātum ad perſonas, confeſſores compræhenduntur. Quantum ad actiones verò, duæ ſunt in genere: ſcilicet abſoluere à reſeruatis quæ hic enumerantur: & cōmutare vota hic reſeruata. Et declaratur quomodo in articulo mortis agēdum ſit. Vbi nota caſus huiuſmodi dupliciter inueniri. Primo, vt non remāſerit pœnitens obligatus ad ſatisfaciēdum. Et tunc poteſt in articulo mortis quilibet abſolui cū promiſsione vel iuramento quod præſentabit ſe ſi euaſerit, potēti legitimè abſoluere: non pro abſolutione, ſed ad ſtandum mandatis eccleſiæ. Si autem pœnitēs remanſerit obligatus ad ſatisfaciendum: ſi poteſt, præmitti debet ſatiſfactio. quod ſi non poteſt, tūc præſtare debet idoneam cautionē antequām abſoluatur. Et vocatur idonea cautio, pignoratitia. quòd ſi hanc non poteſt, det fideiuſſoriam. & ſi hanc etiam non poteſt, det iuratoriam. Et hoc aduertant bene cōfeſſores, ne illaqueentur. Et eſt papalis, non ſolum hinc, ſed etiam ex proceſſu in cœna domini, quātū ad abſoluentes à contentis in bulla cœnæ domini.

In eos qui aſſerūt tenētes beatā Virginē ab originali peccato fuiſſe præſeruatam, hæreſim aut peccatū mortale incurrere &c. & eos qui affirmāt cōtrariā opin. tenētes in hæreſim uel peccatum mortale incidere. Ca. lxxviij

Virginẽ mariã aſſerentes originali macula fuiſſe cõtami natam:aut oppoſitũ tanq̃ hereticum impugnantes excommunicationis onere prẽmuntur.

MOTV proprio aſſertiones quorũlibet prẽdicatorũ qui affirmare prẽſumerent eos qui credetẽt aut tenerent dei genitricẽ ab originalis peccati macula in ſua cõceptione præſeruatã fuiſſe, propterea alicuius hæreſis labe pollutos fore, vel mortaliter peccare, aut conceptionis officium celebrantes, ſeu ſermones illorum qui eam ſine huiuſmodi macula conceptã eſſe affirmant audientes alicuius peccati reatum incurrere: vtpote falſas & erroneas, editosq́ deſuper libros id continentes, quoad hoc autoritate apoſtolica tenore prẽſentium reprobamus & damnamus: ac motu, ſciẽtia & autoritate prædictis, ſtatuimus & ordinamus quòd prædicatores verbi dei & quicunq; alij qui decætero auſu temerario prẽſumpſerint in ſuis ſermonibus ad populũ ſeu aliàs quomodolibet affirmare huiuſmodi ſic per nos improbatas & dãnatas aſſertiones veras eſſe, aut dictos libros pro veris legere, tenere vel habere poſtquàm de prẽſentibus ſciẽtiam habuerint, excõmunicationis ſententiam eoipſo incurrant. A qua ab alio quàm à Roma. pon. niſi in mortis articulo, nequeant abſolutionis beneficiũ obtinere. Item motu, ſciẽtia & autoritate ſimilibus, ſimili pœnæ ac cenſuræ ſubijcientes eos qui auſi fuerint aſſerere contrariã opinionem tenẽtes (videlicet glorioſam virginẽ Mariam cum originali peccato fuiſſe conceptam) hẽreſis crimen vel peccatum incurrere mortale: quũ hoc nondum ſit à Romana eccleſia & apoſtolica ſede deciſum. *Sixtus.iiij.in extrauagan.c.graue nimis.*

CAnonis iſtius materia eſt ſacrilega ſeu præceps aſſertio ſeu affirmatio cuiuſdam ambigui in doctrina chriſtiana circa cõceptionẽ beatẽ Virginis. Et quo ad perſonas in vtroq; caſu excõmunicatio eſt vniuerſalis. Quo ad actiones verò, in vtroq; caſu actio eſt audere aſſerere ſeu affirmare hæc vel illa: prout in litera. Et adiũgit in primo caſu habere quoſdã libros pro veris quoad hoc.

Nota cõfeſſor, quòd vbi de ſimplici corde aliquis erraſſet, nõ incurrit hunc canonẽ, pro quanto defuit ibi audacia

ſeu præſumptio, quæ nõ fruſtra in litera appoſita eſt. Et eſt papalis.

In impediẽtes legatos uel nuntios apoſtolicos ne recipiantur & faciãt ea ad quæ miſſi ſunt. Cap.lxxix.

Apoſtolicæ ſedis nuncios, quo minus ſuum exequantur officium impedientes, excõmunicationi ſubijciuntur.

ALIQVI officiũ & poteſtatẽ Ro. pont. quã non ab homíe, ſed à deo recepit, ſub ſuo arbitrio redire molientes, legatos ipſius niſi ab eis petiti fuerint, vel de beneplacito eorũ tranſmiſſi, ſibi terras ſubiectas) dicentes hoc ſibi de conſuetudine competere) ingredi non permittũt. Nos hmõi cõſuetudinem autoritate apoſtolica penitus reprobantes, legatos ipſos ab omnibus cuiuſcunq; præeminentiæ, conditionis, aut ſtatus fuerint, debere admitti decernimus: nec eos prætextu cuiuſuis conſuetudinis impediri poſſe à quoquàm Chriſtiano nomine gloriante, quominus regna, prouincias, terras quaſlibet ad quæ ipſos deſtinari contigerit, ingrediantur liberè, ac commiſſæ ſibi legationis officium exerceant in eiſdem.

Qui verò decætero ſuper prædictis dictos legatos aut etiam nuntios quos ad quaſcũq; partes pro cauſis quibuſlibet ſedes ipſa tranſmiſerit, præſumpſerint impedire, eo ipſo ſententiam excommunicationis incurrant. Ioan.xxij. in extrauag. c. ſuper gentes.

CAnonis iſtius materia eſt ſacrilegium in apoſtolicam autoritatem. Quo ad perſonas eſt vniuerſalis. Quo ad actiones, vna prohibetur: ſcilicet impedire legatos ſeu nuntios apoſtolicos ne recipiãtur & faciant ea ad quæ miſſi ſunt. Et eſt papalis, quantũ eſt ex hoc canone.

In uocatos ad dirigendũ moniales in electionibus, nõ abſtinentes ab his unde oriri uel nutriri poßit diſcordia in ipſis electionibus faciendis. Cap.lxxx.

Diſcordiã in actu electionis ſeminantes vel nutrientes excõmunicantur.

SI quos ad dirigendas in electionib⁹ moniales deíceps cõtigerit euocari: ab his prorſus abſtineant per quæ inter eas ſuper faciendis ipſis electioni-

bus oriri poſsit diſcordia: vel exorta nutriri: aliàs eoipſo excõmunicationis ſententiæ ſe nouerint ſubiacere. de elec. c.indemnitatibus.lib.vj.

Canonis iſtius materia eſt diſcordiæ occaſio in electione. Et quantum ad perſonas comprehendit omnes & ſolos vocatos ad dirigendum moniales in electionibus faciendis. Quantum ad actiones, duas comprehendit. Prima eſt, nõ abſtinere ab his vnde poſsit oriri diſcordia in faciẽdis dicti electionibus. Secunda eſt, non abſtinere ab his vnde poſsit nutriri diſcordia exorta ſuper dictis electionibus faciendis.

Ex quibus bene conſideratis, clarè liquet quòd non vocati ad dirigendas &c. quantũcunq; ſeminent diſcordias & diabolicè agant, exempti ſunt ab hoc canone. Et ſimiliter illi qui diſcordias ſeminant ſup electionibus factis, etiam ſi ſunt de numero vocatorum quoniã pœnæ non extenduntur vltra caſus ſuos. Et eſt epiſcopalis.

In eos qui ordini prædicatorum aut minorum cõtumeliam ſeu iniuriã in ſeptẽ caſibus inferũt. Cap.lxxxi.

Iniuriam ordini prædicatorum vel minorum inferẽtes quibuſdam caſibus excommunicantur.

INTRANTES monaſteria monialium prædicatorũ, ſiue ſeculares ſiue eccleſiaſticæ perſonę ſint, in caſu non conceſſo à conſtitutionibus earum, vel ſine licentia magiſtri ordinis, aut alterius ab ipſo magiſtro habentis ſuper hoc poteſtatem, ſunt ipſo facto excommunicati. A qua excommunicatione non poſſunt abſolui (pręterquàm in mortis articulo) niſi à Papa vel magiſtro ordinis, vel ab alio habente ſuper hoc ſpecialem autoritatem ab aliquo prędictorum. Et iſta ſententia eſt lata etiam per papam in bulla ordinis.

Intrantes monaſteria ſanctæ Claræ ſeu monialium ordinis minorum, in caſibus non conceſsis in regula ipſarum, vel ſine licentia eorum qui dare poſſunt, ſunt ipſo facto excommunicati. Et papę reſeruatur abſolutio, vel generali ipſius ordinis.

Quicunquę libellos famoſos in vulgari vel literali ſer-

mone, necnon cantilenas vel rithmos edere vel detinere vel publicare præſumunt in infamiam ſtatus ordinis prædicatorum vel Minorum, ſunt excommunicati. A qua excõmunicatione nõ poſſunt abſolui, niſi pſonaliter ſedi apoſtolicæ ſe præſentent. Alexander in priuilegio ex alto & in alio, non ſine multa.

Quicunque prædicare, docere vel defenſare præſumunt quod prædicatores vel minores nõ ſint in ſtatu perfectionis, & quòd non liceat eis de eleemoſynis viuere, & quòd non liceat eis prædicare, vel confeſsiones audire de licentia ſummi Ponti. aliorũ prælatorum inferiorum & rectorum eccleſiarum aut ſacerdotum parochialium conſenſu minime requiſito ſunt excõmunicati. A qua ſentẽtia non poſſunt abſolui niſi perſonaliter ſedi apoſtolicæ ſe præſentent. Alexander vbi ſupra.

Idem Bonifa. xj. in priuilegio ſacræ religionis: vbi etiam excommunicantur omnes qui impediũt eoſdem fratres ne poſsint in ſuis eccleſijs celebrare, recipere eleemoſynas, vel prædicare.

Quicunque præſumunt in loca fratrum prædicatorum violentiam damnabilẽ exercere, eo ipſo ſententiam excõmunicationis incurrũt. A qua abſolui nequeunt, niſi per ſedem apoſtolicam, vel per cõſeruatores ordini prędicatorũ deputatos. Clemens in quibuſdam locis, & in alto.

Quicunque in monaſterio vel eccleſijs ſuis detinent apoſtatas ordi. prædicatorũ. niſi eos eiecerint poſtquã eis per fratres dicti ordinis ne eos detineant fuerit denuntiatum: ſunt excõmunicati. Bonifa. in priuilegio, virtute.

Item fratres minores, qui præſumunt recipere fratres ordi. prædicatorũ profeſſos, ſine licentia ſummi Ponti. facientẽ expreſſam de indulto huiuſmodi mentionem, vel niſi prius ſuorum priorum licentia fuerit petita & obtenta, ſunt excommunicati. Clemens ad minores. quos nos. Idem de eremitanis. Alexander ad eremitas. veſtram.

Magiſtri, rectores artiſtarum, & ſcholares ſtudij Pariſien. qui publicè vel occultè fratres prędicatores vel minores à conſortio vniuerſitatis Pariſien. excludere moliũtur ſunt ipſo facto excommunicati. A qua excõmunicatione abſolui nequeunt: niſi perſonaliter ſedi apoſtolicæ ſe pręſentent. Alexander. ex alto.

CIrca hos ſeptem canones relatos à ſancto antonino in tertia parte ſuæ ſummæ, aduerte quod primꝰ(ſcilicet de ingreſſu monaſteriorum) dolum ſeu præſumptionē requirit: ita quod non ſolum excuſantur ingredientes ex ignorantia quaſi inuincibili(puta quia conſueuerunt monaſteria alicubi liberum habere ingreſſum, & nihil ſcitur de excommunicatione)ſed etiam ſcientes excõmunicationem, & exiſtentes in locis vbi ſeruatur, ſi ingrediuntur in aliquo caſu putantes ſibi licere,excuſantur:quia non præſumunt. & in decretali prohibente ingreſſum in monaſteria ordi. prædicatorum,ponitur verbum præſumat. In ſecundo quoq; canone nota quòd non ſunt excõmunicati detrahentes huiuſmodi religioſis,ſed detrahentes ſtatui:vt litera clarè dicit.

Excõicatio poteſt diuerſimode incurri: vltra canones conſideranda.

PReter has autē excõicationes inueniũtur multæ aliæ, in tria diſtinctę genera. Earum nanq; aliquæ quãuis ſint notæ, non tamen ſunt cõſenſu vtentiũ comprobatæ: quales ſunt omnes contra non reuelãtes ſimoniam, & contra dantes pro habenda gratia vel iuſtitia in curia Romana. Aliæ ſunt cõmuniter ignotæ:quales ſunt multæ quæ dicũtur Ioã.xxĳ. quæ non poſſunt eſſe vtentiũ conſenſu firmatæ,ex quo vt ignotæ aut incertæ fuerũt & ſunt. Vidit fortè quiſpiam vnã copiam,& ſcripſit:quod ea facilitate reĳcitur, qua proponitur. Has ego non retuli: quia nolo eſſe doctor ſimilium. Et hæc duo genera non ligant: quia leges infirmæ ſeu abrogatę ſunt. Alię ſunt notæ quidē, ſed quia nouę: & neſcio an ſint receptę, Ideo ambiguus ſum: vt ſunt illę que in cõcilio Lateranẽ. vltimo ſub Iulio ſecundo, & Leone decimo cõtinentur: quas gloſſare pręſumere excõmunicatum ibi eſt. Et vna eſt contra cardinales Roma.eccle.reuelantes aliquid in conſiſtorio vetitum à papa: alia eſt cõtra impreſſores librorum:alia cõtra prędicatores miraculorũ. Quarum tenor eſt.

STatuimus ne quis cardinalium vota in conſiſtorio data, & quęcũq; ibi geſta aut dicta, quę in odium aut pręiudicium aut ſcãdalũ alicuius redundare poſſunt, verbo vel ſcripto, vel quouis alio modo reuelet ſub pœna

periurij & inobedientię. Et quotienſcūq; à nobis & Ro. pon. pro tēpore exiſtente ſpecialiter & expreſſe vltra pręmiſſa indictum fuerit ſuper aliqua re ſilentiū, ſi quis contra fecerit, vltra dictas pœnas excōmunicationē latæ ſententiæ incurrat: à qua non poſsit abſolui niſi à nobis vel præfato. Roma. pō. & cum expreſſione cauſæ, præterquam in mortis articulo. Leo. x. in. ix. ſeſsione concilij Lateranē.

STatuimus & ordinam⁹ quòd de cætero ꝑpetuis futuris temporibus nullus librū aliquē ſeu aliā quācūq; ſcripturā tam in vrbe noſtra quā alijs quibuſuis ciuitatibus & dioceſibus imprimere ſeu imprimi facere præſumat, niſi prius in vrbe per vicarium noſtrū & ſacri palatij magiſtrū in alijs verò ciuitatibus & dioceſibus per epm vel aliū habentē peritiā ſcientiæ libri ſeu ſcripturæ hmōi imprimendæ ab eodem epo ad id deputandum, ac inquiſitionē hereticæ prauitatis ciuitatis ſiue dioceſis in quibus librorū impreſsio huiuſmodi fieret, diligenter examinentur, & per eorum manu propria ſubſcriptionē ſub excōmunicationis ſententia gratis & ſine dilatione apponēdam approbentur. Qui autem ſecus præſumpſerint, vltra librorum impreſſorū amiſsionem, & illorum publicam cōbuſtionem, ac centum ducatorum fabricæ baſilicæ principis apoſtolorum de vrbe ſine ſpe remiſsionis ſolutionē, ac anni cōtinui exercitij impreſſionis ſuſpenſionem, excōicationis ſentētia innodatus exiſtat. Idem ibidē in. x. ſeſsione.

SI qui in ſuis prædicationibus ad populum miracula falſa aut incerta, vel prophetias quæ ex ſacra ſcriptura non conſtant, prædicare, ſeu epiſcopis aut ſuis ſuperiorib⁹ (ſcilicet eccleſiæ prælatis) detrahere auſi fuerint: vltra pœnas cōtra tales à iure ſtatutas, excommunicationis etiam ſententiam (à qua non niſi à Roma. pontifice, præterquàm in mortis articulo cōſtituti abſolui poſsint) eos incurrere volumus. Idem ibidem in. xj. ſeſsione.

EXPEDITIS duobus (primo ſcilicet & quarto ꝓmiſsis ſuperius de excommunicatione tractandis: ſcilicet in quibus caſibus incurritur excōicatio, & ad quē ſpectat abſolutio cuiuſq;) occurrit tractandum ſecundum inter promiſſa: ſcilicet quæ ſunt

vetita excommunicato: quæ ſi faciat, peccat.

Excõicato plura ſunt illi/cita, tam diuina ꝙ̃ humana sà quib⁹ non abſtinẽs peccato aggrauatur excõicationis.

Vbi ſcito quòd hęc ſunt multa tã diuina quã humana. excõmuni-catus ſiquidem excluſus eſt à participatione ſacramento-rum, & diuinorum officio-rum communione: ita quod peccat mortaliter ſacramẽtis participãdo actiuè vel paſsi-uè. Et ſi clericus eſt, & actũ ali cui⁹ ordinis ſacri exercet, aut ordinem ſuſcipit, efficitur irre gularis. Et ſimiliter peccat mortaliter orãdo cũ aliȷ̃s, ſiue dicendo, ſiue audiendo, ſiue intereſſendo ad hoc vt diuinis interſit: & hoc tam in eccleſia quàm extra. Et ratio peccati mortalis in his caſib⁹ eſt præ-ceptum eccleſie ſic cõiter in-tellectum: quia excõicatio dire ctè excludit à diuinorum cõ-munione: Eſt quoq; ſuſpẽſus ab eccleſiaſtico officio & be-neficio. Et hinc eſt quod non poteſt conferre beneficia, nec iudicare, nec alia quæ iuriſdi-ctionis ſunt: imò nec facere fruct⁹ ſuos ex beneficio quod habet, quamdiu eſt in mora petendi abſolutionẽ. Nullũ præterea poteſt acquirere be-neficium, nec poteſt eligi aut eligere: nec valent literę per eum impetratę à papa. Et eſt nihilominus excluſus à legiti mis actibus: ſcilicet accuſare teſtificari, conſtitui in ꝓcura torem, conſtituere procurato rem, niſi ſit reus. Et geſta per eũ ratione publici officiȷ̃ etiã ciuilis, non valent. Et de-mũ à conuerſatione humana excluditur: ſcilicet colloquu-tione, conuiuio, & huiuſmo di: ita quòd excõmunicat⁹ cõ traria faciens peccat: quia cõ tra rectam rationẽ legis ec-cleſiaſticę facit. Non tamen peccat in quolibet prędictorũ mortaliter, ſed quandoq;. Diſcerni autem hoc poteſt, di ſtinguendo actus vetitos ex-communicato in tria genera: duo extrema, & vnum medi um. Excõmunicatio ſiquidẽ ſeparando à cõmunione fide liũ, ſeparat primo à ſacramẽ torum & diuini cultus cõmu nione quod eſt primũ cõmu ne fidelib⁹. Separat deinde ab eccleſiaſticorum actuum cõ-munione: quod ſecundum eſt ĩ quo communicant Chri ſtiani. Separat demum ab humanorum operum com-munione: quę cõmunia ſunt Chriſtianis & non Chriſtia-nis. Et quantũ ad duo extre-ma ſpectat, clara eſt differẽtia

in hoc quod contra primum genus agere, eſt peccatũ mortale: vt prędictum eſt. Contra tertiũ autẽ non eſt peccatum mortale: quia excõmunicatio directè excludit à cõmunione hominũ quatenus Criſtiani ſunt, & per quandã extenſionẽ à cõmunione hominũ. Et ideo illud cõtra, hoc pręter inhibitionem eccleſię agitur illud mortale, hoc veniale.

Sed de medio genere, & de actibus legitimis ciuilibus, non vſquequaq; clarũ eſt. Rationabile tamẽ videtur, quòd ſi in huiuſmodi actibus non ſe immiſcet aliqua iniuſtitia, aut aliquid aliud ex ſuo genere mortale, quòd nõ peccetur mortaliter. Verbi gratia: ſi excõmunicatus iudicat, eſt peccatum mortale ex ſuo genere: quia incidit in iudicium vſurpatũ: quia poteſtas eius ligata, eſt ſicut nõ poteſtas durante ſuſpenſione ſeu quaſi ſuſpenſione. Vſurpatum autem iudicium eſt mortale ex ſuo genere: quia iniuriam facit per illũ actum & illis quos iudicat, tanquàm potẽs actu ſuper illos, & cõmunitati cuius actũ vſurpat. Similiter ſi excõmunicatus electus acceptat: iniuſtitiam enim maniſtè incurrit. Et ſimiliter ſi eligit, iniuriatur & electoribus, quorum numerũ iniuſtè auget: & eccleſię, cuius ſe; quaſi prouiſorẽ agit. Et multo magis conferendo beneficia, & faciendo fructus ſuos in caſu non confeſſo: & ſic de ſimilibus vbi iniuſtitia immiſcet. Vbi autem nec iniuſtitia nec aliud ex ſe mortale immiſcetur (vt ſi excõmunicatus pro veritate teſtimonium ferat in eccleſiaſtico etiã iudicio, vel aliquid eiuſmodi faciat) non video vnde peccetur mortaliter: quum ab his nõ primo ſed ſecũdario ſit excluſus. Petere autẽ etiam exigẽdo debitum in matrimonio, non eſt magis peccatũ quàm petere pecuniam à debitore, vtrũq; enim poteſt excõmunicatus, licet poſsit debitor excipere allegando excõmunicationẽ.

Participatio cum excommunicatis quibus caſibus imprime permittatur.

Circa tertium promiſſorũ (ſcilicet de peccatis participãtium cum excõmunicatis) pro cõſtanti habetur, quòd participãtes in diuinis cũ excõmunicato in caſu non licito, peccant mortaliter: & quòd participantes in aliis in caſu non licito, peccant venialiter. Caſus autem liciti, extrà diuina tamẽ continentur hoc verſu. Vtile,

lex, humile, res ignorata, neceſſe: Hæc quinq; faciũt anathema ne poſsit obeſſe. Et exponuntur ſic: Vtile, hoc eſt propter vtilitatem propriam: quia licitum eſt ab excommunicato & exigere & recipere quod mihi debet. Rurſus propter vtilitatem animæ ipſius excommunicati quia licitum eſt prouocare, monere &c. ad ſalutem animæ ſuæ, etiam ſi alia interponantur vt facilius aut fructuoſè agatur. Lex matrimonij: quia vxor licitè communicat marito excommunicato, vt canon dicit. Et eadem ratione vir communicat vxori excommunicatæ, ſaltem in ijs quæ debet illi. Humile, propter ſubiectionem. & canon explicat filios, ſeruos, ancillas ſeu mancipia, ruſticos ſeruientes, necnon omnes alios qui non adeo curiales ſunt, vt eorum conſilio ſcelera perpetrẽtur. & intellige de ijs qui erãt antequàm excommunicatus eſſet, in huiuſmodi eius ſeruitijs. & econtrario ſuperior cõmunicat licitè ſubdito in ijs ad quæ ei tenetur. Res ignorata, ignorantia facti vel iuris quando excuſat. & hęc etiam excuſat à participatione in diuinis. Neceſſe, in articulo em̃ neceſsitatis ceſſat peccati ratio

Sed quia multipliciter dicitur neceſsitas, ſcito neceſsitatẽ clarè excuſare primo violentiæ: vt ſi quis violenter tenetur etiam in diuinis cum excommunicatis. & talis deberet animo intendere non intereſſe diuinis: vt ſic nullo modo agat ad communionem, ſed patiatur quo ad corporalem pręſentiam: cui & non conſenſui poteſt inferri violentia. Secundo, corporalis indigentiæ meę: vt ſi non poſſum neceſſaria aliũ de emere vel habere quàm ab excommunicatis: vt patet in ca. quoniam multos. xj. q. iij. Tertio, ratiõe neceſsitatis corporalis ſuſtentationis ipſius excommunicati. licet em̃ dare excommunicatis eleemoſynam ad eorum ſuſtentationẽ: vt ibidem dicitur. & eadem ratiõe licitum eſt medicare in infirmitate: & huiuſmodi. Quarto, ratione neceſsitatis damni vitandi ex contractu inito. licitum eſt enim continuare cum excommunicato exequutionem cõtractus quẽ excommunicatus non vult reſcindere, ne damnũ inde ego innocẽs incurram: vt patet in c. ſi verè. de ſen. excom. Quinto, ratione neceſsitatis ſpiritualis conſilij pro me vel alio: vt quia non habeo alium ſufficiẽtem ad quem in hac indigentia conſilij ſpiritualis recurrã. ſi

enim mihi licet pro ſalute ſuę animæ excommunicato communicare, conſequens eſt vt etiam idem liceat pro indigẽtia animæ meæ. Sextus vero caſus, ſcilicet ratione metus, quãtum ad participationem in diuinis, reprobatur à canone ca. ſacris. de ĳs quæ vi metusve cauſa fiunt: quia participatio in diuinis eſt peccatum mortale, & pro nullo metu etiam cadente in conſtantem virũ debet quis peccare mortaliter. Quãtum vero ad communionẽ extra diuina, indubitatus eſt (loquendo de metu cadente in conſtãtem virum) ex ratione iuris: quia ſi ſecũdũ iura licitum eſt communicare extra diuina ratione neceſsitatis damni vitandi ex contractu inito, multo magis ratiõe damni vitandi ex metu cadẽte in conſtãtem virum: quum lõge maius ſit hoc damnum quàm illud ex cõtractu inito.

Communicatio ſeu participatio cum excõicato quibus caſibus omnino ſit illicita.

ILlicita autem cum excõmunicatis continẽtur hoc verſu:

Os, orare, vale, communio, menſa negatur.
Si pro delictis anathema qs efficiatur.

Et exponuntur ſic: Os: hoc eſt loquutio, ſiue coram, ſiue per literas, ſiue per nuncium. Orare: hoc eſt cõmunicare in oratiõe & diuinis. quod fit ſimul cum eo orando, vel audiendo miſſam, vel officium diuinũ quodcunq;. Nec prędicatio tamen nec lectio quantuncũq; theologalis computatur inter officia diuina in ꝓpoſito. Vale: hoc eſt ſalutare: & loco ſalutationis dicitur ei, deus te illuminet. aut aliquid huiuſmodi. Cõmunio: in quibuſcunq; actibus ſpecialiter legitimis. Menſa: ſimul comedere &c. Ita quòd in huiuſmodi nõ attenditur propinquitas aut etiã identitas loci in quo vterq; orat aut comedit: quoniam in eadem camera poſſunt ambo ſeorſum comedere & orare abſq; eo quod communicent in comedendo aut in orando: vt contingit quando pulſatur ad Aue Maria. & ſinguli ſeorſum dicunt: quoniam nõ pulſatur ad orationem communem, ſed priuatam. Et ſimiliter in eadẽ eccleſia ſi vnus audit miſſam in vna capella, & excõmunicatus audit in alia capella, non cõmunicant. Cõmunicarẽt autem ſi ambo intereſſent veſperis, aut vni miſſæ, aut vni proceſsioni, etiam ſi vnus eſſet in capite, & alter in cauda proceſsionis extenſę

per duo miliaria. Et hinc fit, vt ſi excommunicatus tranſit per eccleſiam, aut eſt ibi nõ, vt interſit veſperis, ſed ꝓpter negotium aliquod: licet tranſeũdo genu flectat, & oret priuata oratione, non propterea cõmunicant dicẽtes veſperas cũ illo, ſicut nec ipſe cõmunicat cum illis. & ideo nullus in hoc peccat.

Excõicatio minor diuerſimode conſideratur.

EXcõmunicatio minor (hoc eſt eccleſiaſtica cenſura qua homo excluditur à paſsiua tãtum participatione ſacramentorum, & ex conſequenti à paſsiua electione canonica: quia ius ſic diſponit. extra de cleri. excom.) ante concilium Conſtantienſe frequẽter poterat ĩcurri: ſed poſt illud concilium in duobus tãtum caſibus participando cũ excommunicatis &c. incurritur. Primus, ſi participatio interuenit cum nominatim excommunicatis publicè. Secundus eſt, ſi cum excõmunicatis propter manum violẽtam in clericum notoriam. Et intellige in vtroq; caſu tunc incurrit minorem excõicationẽ, quando participatio interuenit extra caſus à iure permiſſos. in caſibus enim à iure permiſsis etiam cũ iſtis participatio nõ inducit excõicationẽ minorẽ.

Tenor autem decreti Conſtantiẽſis relati à ſancto Antonino archiepiſcopo Florẽ. eſt iſte, Inſuper ad euitãdum ſcãdala & multa pericula quę cõſcientiĳs timoratis contingere poſſunt, Chriſti fidelibꝰ tenore præſentium miſericorditer indulgemus quod nemo deinceps à communiõe alicuius in ſacramẽtorum adminiſtratione vel receptione, aut alĳs quibuſcunq; diuinis vel extra prętextu cuiuſcunq; ſententię aut cenſuræ eccleſiaſticæ à iure vel ab homine generaliter promulgatæ teneatur abſtinere, vel aliquẽ vitare, aut interdictum eccleſiaſticum obſeruare, niſi ſententia vel cẽſura huiuſmodi fuerit ĩn vel cõtra perſonam, collegium, vel vniuerſitatem, eccleſiam, vel locum certum vel certam terram à iudice publicata vel denuntiata ſpecialiter & expreſſè: cõſtitutionibus apoſtolicis & alĳs in cõtrarium facientibus nõ obſtantibus quibuſcunq;: ſaluo ſi quem pro ſacrilega manuũ iniectione in clericum ſententiam latam à canone adeò notoriè cõſtiterit incurriſſe quòd factum non poſſit aliqua tergiuerſatione celari nec aliquo ſuffragio excuſari: nam à communione illius, licet

denuntiatus non fuerit, voluſmus abſtineri iuxta canonicas ſanctiones.

Excõicatio minor quę inducat incommoda.

PEccat igitur mortaliter peccato ſacrilegij excõmunicatus minore excommunicatione ſi ſe ingerit paſsiuè participationi cuiuſcunque ſacramenti: quia excluſus ab eccleſia, indignus accedit: ſicut excõmunicatus maiore ingerens ſe diuinis. Participantes autem cum excõmunicato minore, nullam ex participio incurrunt cenſuram: quia excommunicatio minor non tranſit in tertiam perſonam. Et reſeruatur abſolutio ab excommunicatione minore ſacerdoti proprio, hoc eſt ſacerdoti qui poteſt abſoluere à peccato mortali: non quia excommunicatio minor habet annexum peccatum mortale, ſed quia eſt vinculum eccleſiaſticum, ac per hoc ſoluendum à miniſtro iuriſdictionis eccleſiaſticæ: quam non habet quilibet ſacerdos qui poteſt abſoluere ſolum à venialibus ea ratione quia pœnitens ſe illi ſubmittit in materia non neceſſaria in ſacramento pœnitentię: qualis materia eſt peccatũ veniale, quod homo nõ tenetur confiteri. Ex hoc enim quod pœnitẽs ſola peccata venialia confitenda habet obtinet vt poſsit ſe confitendo ſubijcere cui maluerit ſacerdoti: quia nulli tenetur de illis confiteri. Sed ex hoc non eſt priuilegiatus, vt poſsit à quo ſacerdote voluerit abſolui à vinculo eccleſiaſticæ cenſuræ: quia totũ oppoſitum concurrit hic, quoniam tenetur de hac cenſura quęrere abſolutionem & obtinere eam ante abſolutionem à quibuſcunque peccatis, & cuiuſque ſacramenti ſuſceptionẽ: & propterea oportet recurrere ad miniſtrum eccleſię habẽtem aliàs poteſtatem iuriſdictiõis. Et poſſet diaconus imò ſimplex clericus habens iuriſdictionem abſoluere à minore excõicatione multo magis quàm põt abſoluere à maiore: quoniã vtriuſque abſolutio non ſpectat ad poteſtatẽ ordinis, ſed iuriſdictionem.

Peccatum falſi multipliciter committi poteſt.

FALSARIVS tã monetę, menſurarum & ponderum, quã ſcripturarum ſeu literarũ aut ſigillorũ, peccat proculdubio mortaliter: quia interuenit tibi factum pernicioſum ex ſuo genere. Poſſet tamẽ propter im-

perfectionē actus veniale tantum interuenire peccatum vel ratione minimi nocumēti, vel quum loci gratia alieno nomine quis fingit literas. Contingit quoq; ſine omni forte peccato fingere alieno nomine literas officioſe, dū vtiliter agit alterius negotium, nec dubitatur quod gratum erit illi cuius nomine ſcribitur. Et in huiuſmodi priuatis literis alieno nomine fictis, ratihabitio à falſitate excuſat.

Infamiam propriē perſonę negligenter non impediens peccat in ſeipſum & dicitur crudelis.

FAmam propriam falſò ereptam negligere, tūc eſt peccatum quū alijs hoc nocet ſeu nocere timetur. nam fama propter alios nobis neceſſaria eſt. Et in tali caſu dicit Aug. qui confidēs conſcientiæ, negligit famam, crudelis eſt: quia aliorū animas occidit, vel blaſphemantium viam dei audita bonorū infamia, vel imitantium malum quod factum putant, excuſando ſe ſuper reputatos bonos. Verum iuxta occurrētis neceſſitatis caſus & facultatē prouidendi, iudicandum eſt in ſingularibus de peccato hoc, nā quandoq; melius prouidetur proximis cum hilari patiētia tolerando infamias noſtras quàm obſiſtendo: nec tunc negligit quis famam propriam ſed optimam curā habet eius offerendo illam deo. Vnde niſi charitas proximi impellat, melius toleratur infamia quā pro fama laboretur.

Violatio feſtorum in honorem dei ſanctificatorum vitioſa eſt & punibilis.

FEſtos dies in honorem dei ſanctificatos violare, peccatum eſt ſacrilegiū: quia iniuria fit tempori ſacro quātum ad illud ad quod ſanctificatum eſt. Et quia ſanctificatum tempus feſtiuum eſt ad exteriorem cultum exhibēdum deo, & poſitiuè vacando diuinis, & negatiuè abſtinendo ab omni opere ſeruili, & quibuſdam alijs per eccleſiam adiunctis. extrà de ferijs. idcirco peccatum violationis feſtorum trifariam cōmittitur: vel omittendo diuina ꝓ tūc præcepta, vel faciēdo opus ſeruile, vel committendo aliquid prohibitorum fieri in feſto. Et quantum ad primū, qa ſola miſſa cōiter eſt in præcepto, ideo ſine rationabili cauſa omittere miſſam in feſto, peccatum mortale reputatur. Et hic eſto prudēs, admittēdo pro rationabili cauſa omne motiuum rationi humanę

conſentaneum, etiam ſi non fuerit vrgens: quoniam deficiente, & ſubſiſtente ratione quæ illius conditionis perſonas libenter ad miſſam eūtes inducere videtur ad omiſsionem miſſæ, in tali caſu non incurritur peccatū mortale: quāuis ſi minus ſufficiēs eſt ratio, peccetur venialiter. Et vniuerſaliter ſic eſt, quando quis bona fide putat ſe excuſari ab auditione miſſæ, & ideo omittit illam. Et ſimile eſt ſi præter intentionem ex aliqua negligētiola miſſa omittitur. Et omnium ratio eſt: quia nō formaliter agitur contra præceptum: nec vſq; adeò materialiter interuenit tranſgreſsio vt redeat peccatum in naturam ſuæ formæ. Verbigratia: rationabilis cauſa omittendi miſſam, eſt occupari in ſeruitio infirmorum, cuſtodire ea quæ cuſtodia indigent, quando oportet alterum omittere. potius em̄ omittēda eſt miſſa, quàm ſeruitium infirmorum, quàm cuſtodia rerum. Hinc enim excuſantur puellæ non euntes ad miſſam, quia ſic eſt conſuetū, & ſic iubent matres & mulieres per menſem luctus, & per purificationem poſt partum abſtinentes iuxta conſuetudinem patriæ à miſſa: & ſic de ſimilibus. Ex hoc autem quòd ſolus exterior cultus cadit ſub hoc præcepto, non continetur ſub hoc præcepto cōtritio peccatorum, nec vitatio aliorum peccatorum. Et propterea circunſtantia feſti diei non eſt circunſtantia neceſſaria aliorum peccatorum commiſſorū in feſto, niſi fiant in cōtemptum feſti. Minus autem ſufficiens ſed rationem ſapiens ratio eſt matutinum iter in feſto abſq; vrgente neceſsitate aggredi, vt cum ſocijs quis ea tunc euntibus, putans enim propterea ſe excuſari, contra præceptum nō agit, quamuis male faciat.

Intelligitur autem miſſa in feſto præcepta Chriſti fidelibus, vt interſint ſacrificio miſſæ, interſint autem corpore & mente: hoc eſt animo vacādi deo durante miſſa. Et propterea ſiquis corporaliter præſens ſit miſſæ, ſed mentem aduertenter à miſſa diuertat ad alia nō, ſatisfacit præcepto miſſæ: quoniam ita ibi eſt acſi voluntariè ibi dormiret. paria nāq; ſunt longe à miſſa fieri per volūtarium ſomnum, & per voluntariam diuerſionem mentis ad alia. Vnde ſicut obligatus ad horas canonicas, nō ſatisfacit ſi ex propoſito mētem ad alia diuertat ab officio: ita obligatus ad miſſam, non ſatisfacit ſi à miſſa mentem ad

alia aduertenter diſtrahit nota biliter. modicum enim pro ni hilo reputatur. Vtrum autem audiatur vel non, vtrũ ſit miſſa propria vel non, ſub præcepto non cadit. Et quãuis dũ ſacerdos non auditur, aut non intelligitur, vel ſecreta dicit, liceat aliquam ſpõtaneam orationem dicere ad habendam mentem deo vacantem tẽpore ſacrificij durante: non tamẽ videtur vſquequaqꝫ tutũ prima facie in miſſa de pręcepto dicere præceptas horas canonicas, aut iniunctã pœnitẽtiã, ſeu orationem ex voto debitã: quia duo diuini cultus debiti, debent vt duo exolui, & non confundi ſub vno tempore & vna actione. Si tamẽ de facto oppoſitum quis fecerit, non damno illum: quia licet fortè malefecerit, ſatisfecit tamen præcepto vtriqꝫ quantum ad vitandum peccatum mortale omiſsionis vtriuſqꝫ, ex eo qđ idem tẽpus compatiẽ vtrũqꝫ ſimul perſolui: dum ſolo interiore actu, miſſæ poſſumus attendere, aut quia ſecreta dicũtur, aut quia non auditur ſeu non intelligitur ſacerdos. Dixi autẽ fortè malefecerit: quia non oportet perſoluentem intra tempus miſſæ præceptæ alias de præcepto quoqꝫ orationes, peccare: ſed tunc tãtum quum impedimentum præſtatur debitæ attentioni ad miſſam. Videmus enim abſqꝫ vllo ſcrupulo ſacerdotẽ ipm qui celebrat, dum chorus cantat, dicere cum miniſtris horam aliquam canonicam, ex eo quòd dixit totum quod chorus cantat: quaſi tempus illud ei vacet, licet in veritate ſit tempus miſſæ. Et ſimiliter dũ ſonat organa, poteſt ab omnibus fieri eadem ratione ſemper militante: quia ſcilicet nõ impeditur debita miſſæ attentio, ſed vnus diuinus cultus alterum compatitur. Quo ad ſecundum verò, quia ſolum opus ſeruile ſeruilitate nõ myſtica ſed corporali (quòd ſolũ comprehendit exteriora opera ſeruis propria, ad quæ ſcilicet ſeruos deputatos habemus) intelligitur ad literam. ideò, exercere in feſto opera ſeruilia, peccatũ mortale eſt.

Quod vt clarius percipias, ſcito exteriora opera trifariã diſtingui. Quædam enĩ ſunt ex ſuo genere ſeruilia: & hæc ſunt propria ſeruis: vt opera mechanica, árare, fodere, ſuere &c. Quædam verò ſunt ex ſuo genere libera: vt artium liberalium exercitia: vt pulſare inſtrumenta muſica, diſſerere, ſcribere &c. Quædam verò ſunt communia

liberis & ſeruis vt itinerari, curã ſui agere &c. Sola prima ſunt in feſto prohibita. Reliqua ſunt licita: & intantum licita, vt etiam ipſa opera ſeruilia quando tranſeunt in communia, fiant licita. Tranſeunt autem in communia dupliciter, Vel ratione neceſsitatis: quia ſcilicet occurrit neceſsitas eorum ad ſalutem corporis mei vel proximi: vt ſunt opera præparantium medicinalia: & ſeruitia infirmorum. & huiuſmodi.

Vel ratione damni vitandi vt quia ſegetes ſunt in periculo, aut hoſtes timentur, oportet laborare: & ſimilia. quilibet enim ſiue ſeruus ſiue liber tenetur ſuæ & proximi ſaluti conſulere. & damnum vitare

Quo ad tertium, quum ab eccleſia quatuor inueniantur in feſto prohibita quæ opera ſeruilia non ſunt (ſcilicet fieri primo mercatum ſecundo placitum, tertio iudicium ad mortem vel pœnam, quarto iuramentum niſi pro pace vel alia neceſsitate: vt patet in ca. omnes. extrà de ferijs) ſecundum ac tertium intantum inhibentur, vt non ſolum iudicialis ſtrepitus conquieſcat, niſi neceſsitas vrgeat. aut pietas ſuadeat, ſed tam proceſſus habitus quàm ſententia promulgata annuletur. in ca. conqueſtus. Vt autem ſingula clarificentur confeſſoribus, aduertendũ eſt mercati nomine duo poſſe intelligi. Primo, nundinas quæ ſemel aut bis in anno alicubi iuxta diuerſarũ patriarũ mores fiunt, ſeu quaſi nundinas quæ vulgariter dicuntur mercata: quæ ſemel aut bis aut etiã ter in hebdomada alicubi fiunt, dum ruſtici &c. ad forũ deferũt oua, pullos, fruct⁹ vinũ &c. ad vendendũ. Secũdo, actum mercandi: hoc eſt emendi & vendendi. Et ſi quidẽ nundinæ intelligantur, ius hoc cõtraria conſuetudine præualente, nullibi forte locum habet. Et quia prælati iã diu viderunt & vident nec repræhẽdunt, pro abrogato haberi poteſt vbi ſic fit, Si verò quod vocatur mercatus intelligatur iuxta vulgare expreſſum, à conſuetudine approbatur: & vbiq; quãtũ memini vidiſſe, mercat⁹ qui die feſto occurrit, in alterũ tranſfertur diem. Si autẽ actus mercãdi intelligatur, & ſub actu mercãdi omnis actus vendẽdi, locandi, conducendi, &c. tunc grano ſalis eget, quoniã conſuetudo populi Chriſtiani in multis oppoſitũ habet. Panis enim, vinũ, herbæ.

fructus

fructus, carnes, & reliqua huiuſmodi ad minutum (hoc eſt pro vſu illius diei) paſsim emuntur & venduntur vbi inueniuntur. Nec eſt dubium licitè fieri quodlibet horum & ſimilium, niſi epiſcopus aliquid horum prohibeat aut repræhendat, vel per totū diem feſtum, vel vſq; ad certam horam, puta veſperarum: quod laudabile eſt fieri vbi obedientia ſperat. Et hinc habes quid de tabernarijs, hoſpitibus, lanijs, piczi carolis, & ſimilibus iudicare debes: ſcilicet iuxta conſuetudinem non repræhēſam à prælatis. Placiti nomine iudiciales lites intelligunt. Quæ duobus ſunt tantum caſibus conceſſæ in feſto, vel vrgente neceſsitate, vel ſuadēte pietate. Et hinc excuſantur iudices rurales ius dicentes ruſticis iuxta patriarum aliquarū conſuetudines. pietatis enim cauſa hoc fit, ne pauperes perdant diurnum laborem neceſſarium eis ad victum. & eadē ratione cauſis miſerabiliū perſonarum intēdere licet. Vrget quandoq; ad hoc neceſsitas: vt quia haberi poſtea non poteſt teſtis aut iudex &c. Iudicium ad mortem vel ad pœnam, niſi in flagranti crimine repertus ſtatim puniēdus ob neceſsitatem ſit: quia timetur ne impediatur iuſtitia ſi detinetur, vel quia latronum augmētum hoc exigit: vel quia temporis, puta belli, conditio hoc requirit. Hoc enim quod pro reuerētia feſti inſtitutum eſt, non debet contra rectæ rationis iudicium dilationem vetantis militare: quoniam ſpiritus ſanctus eſt ſpiritus ſapientiæ, intellectus, ſcientiæ & cōſilij. Iuramentum demum in feſto prohibitum intelligo iudiciale: niſi pro pace aut neceſsitate: quæ rectæ rationi relinquitur iudicanda.

Sunt autē quinq; circa hoc præceptum diligenter conſideranda, ne præceps detur ſententia de peccato mortali.

Primum eſt commune huic & alijs præceptis, vt perſpiciatur ſi formaliter (hoc eſt ex intentione) commiſit vel omiſit quis vt feſtū violaret, ſeu non curans quod violet feſtū. nam hoc eſt peccatum mortale ex ſuo genere, ſiue id quod committitur ſit opus ſeruile, ſiue ab eccleſia prohibitum. Si verò nec intentio fuit violandi feſtum, nec tam affectus fuit cōmiſsioni aut omiſsioni vt nō curauerit implicitè de violatione feſti (rediret enim tunc act⁹ in naturam ſuæ ſpeciei) nō incurritur peccatum, mortale: quia nō propriè fit cōtra præ-

ceptum. Poteſt tamē grauius & minus graue & leuius in huiuſmodi interuenire venia le peccatū iuxta exceſſus modum, cōſideratis perſona, notitia, ratione, & reliquis ſingularibus circunſtantijs. Et hinc excuſantur à peccato mortali infinitæ cōmiſsiones & omiſſiones quaſi bona fide nō credendo agere contra præceptū patratæ. Secundum quoq; commune, eſt modicum pro nihilo reputari: ita quòd propter imperfectionem actus (hoc eſt violationis feſti) non requiratur violatio: ſicut propter imperfectionē nocumenti, lædere proximum in minimo veniale eſt: vt patet in furto, detractione, & cōtumelia. Et hinc excuſantur à mortali parum laborantes, vel ſuēdo, tondendo, vel reparando aliquid &c. & ſimiliter ementes aut vendentes rem vnam minimum tempus in hoc occupando: & ſimiliter qui modicū quid miſſæ omittunt. Qui verò communicato ſacerdote, à miſſa recedunt non expectata benedictione, peccāt abſq; dubio. non tamen mortaliter: quia nō omittitur pars notabilis. doctrina ſiquidem & ſacrificium miſſę iam completum eſt. Tertium eſt, quòd ex cauſis ſex excuſantur opera in feſto illicita. Primo, ex diuino cultu. Hinc enim licita fiunt opera per ſe ordinata ad cultum diuinum, quæ ſcilicet ſunt partes diuini cultus: vt geſtare cruces & ſtatuas ſanctorum in proceſsionibus: & quę ſunt pręparatoria quaſi ſimultanea cū diuino cultu: vt pulſare campanas. Et quæ debuerunt prius præparari, ſi tamē tunc ſuperſunt agenda: vt mūdare & ornare templum, conficere hoſtias pro miſsis. Hæc enim debent ante feſtum fieri. ſed ſi ex rationabili cauſa non potuerint fieri, poſſunt in feſto fieri. Dixi autem per ſe ordinata: quia opera ſeruilia quæ accidētaliter ordinari poſſunt ad cultum diuinum (vt fodere terram, colere agros, ædificare domos, & huiuſmodi) nō fiunt licita ex hoc quòd fiunt propter eccleſiam: vt cōſuetudo Chriſtiani populi teſtatur, & ratio exigit: quoniā hæc quia impediūt diuinum cultum, ꝓhibita ſunt. Quod ſi alicubi neceſsitas paupercula eccleſię hoc facit licitum de conſenſu epiſcopi, non damno. non tamen extendendum conſulas: quum ipſi eccleſiæ ſeruitores & ruſtici teneantur non minus quàm alij ab operibus ſeruilibus in feſto abſtinere. & ſi ipſi tenentur ſerua-

ſe,quomodo alijs licet ꝓpter ipſas eccleſias non ſeruare?

Secundo,ex pietate. Et hinc licita ſunt in feſto iudicialia: vt decre.dicit.pro miſerabilibus enim perſonis noluit eccleſia hæc prohibere. Vnde & tolerantur iudices in villis ius ruſticis dicentes cauſa pietatis quia alijs diebus non poſſunt ſine damno cōueniri:& ſimilia. De pietatis verò operibus,cū ſupradicta diſtinctione dicito opera per ſe pietatis ſemper eſſe licita: vt ſepelire mortuum,ſeruire infirmo,& huiuſmodi. Seruilia autem opera quæ accidentaliter poſſunt ad pietatem ordinari,nequaquam ex pietatis ratione fiunt in feſto licita, niſi neceſſitas expoſcat:tum quia in iure non conceditur:ſicut opus iudiciale,quod eſſet in feſto licitum niſi eccleſia prohibuiſſet, quia non eſt ſeruile, tum quia opus religionis (quale eſt obſeruare feſtum)non eſt prætermittendum occupando ſe in ſeruilibus propter pietatem ceſſante neceſſitate. Et ideo ex hoc capite non dicas quod reficere pontes & vias &c. licitum ſit in feſto propter pietatem. Et confirmatur,quia hæc non ſunt licita propter conſanguineos: ad quos vna eademq́ pietas eſt. Noli tamen damnare hæc facientes ſimplici corde,arbitrantes obſequium ſe præſtare deo:quia aliunde illis ſubueniri poteſt,ſcilicet ex cōſuetudine, vel autoritate maiorum,vel ex neceſſitate. Tertio,ex neceſſitate. Et hæc habet multos ramos:ſcilicet neceſſitatem proprij corporis, neceſſitatem corporis proximi,neceſſitatem vitandi imminentis damni tam in rebus proprijs quàm proximorum & demum neceſſitatem publicæ vtilitatis. Ex his enim excuſantur in primis non ſolum iudicialia (vt decre. expreſſe docet dicens,niſi neceſſitas vrgeat) ſed etiam opera quæcunq; ad ſubueniendum infirmo opportuna, minutorum,aromatariorum, tonſorum,& breuiter omniū. Hinc quandoq; & lanij tēpore æſtiuo vel continuorum feſtorū, & ſimiliter multores & piſtores ſuperueniēte multitudine egentium pane,& ſimiles excuſantur. Hinc ſub haſta vendere in caſtellis autoritate publica,ne damnum incurrant domini rerum, excuſantur: quia alijs diebus non comparerent emptores occupati agriculturæ. Hinc bellare, foſſas, aggeres, propugnacula facere quādoq;, ſuccurrere ruinæ,

tollere fruges ab alluuione, ab igne, ab incurſionibus, & ſimilia operari, ferrare equos in itinere, cõtinuare muliones iter, excuſantur. Et ſimiliter artifices eorum quæ continuatam exigunt operam (vt decoctio laterum, ſaponum, calcis, & ſimilia) poſſunt operas ſuas in feſtis continuare. Et ſimiliter qui ſunt adeó indigentes, vt niſi laborent in feſtis, non poſſunt ſe ſuosq́ꝫ filios ſuſtentare, magna vrgente neceſsitate ad laborandum in feſto: & ideo excuſantur, audita tamẽ miſſa, ſecretò laborãdo ob vitandum ſcandalum. Pręcepta ſiquidem eccleſiæ, secũdum id quod in pluribus inuenitur intelligenda ſunt ligare: communiter autem homines cõmunibus eccleſiæ feſtis ſeruatis, prouidere ſibi ſuisq́ꝫ poſſunt. ſed vbi aut tot ſunt multiplicata feſta, aut tanta vrget neceſsitas, vt non poſsit quis illa ſeruando ſibi ſuisq́ꝫ prouidere, ceſſat legis vinculum: niſi quis dicat quòd tenetur ille mendicare: quod eſt ſtultum.

De violentia autem coactis ad laborãdum in feſto, diſtinguendum eſt: quoniam ſi violentia infertur ideo vt iniuria fiat feſtis, non eſt parendum, ſed potius eſt moriendum. nam ſicut tenetur quis mori potius quàm loco ſacro iniuriam facere, ita tenetur quoq́ꝫ mori potius quàm tempori ſacro iniuriam inferre. vtrũq́ꝫ enim ſacrilegij crimen eſt. Vnde Machabæi potius mori elegerunt quàm carnes porcinas comedere: quia ad hoc cogebantur vt cõtra legem facerẽt: tunc enim vrget Chriſti comminatio. Qui meos ſermones erubuerit coram hominibus &c. Si vero infertur violẽtia non propter feſti iniuriam ſed propter exactionem operis, & niſi ſerui, famuli, ſubditi, aut quicunq́ꝫ ſic compulſi pareant, imminet eis damnũ magnum in perſona vel rebus, tunc ex neceſsitate imminentis damni vitandi, poſſunt audita (ſi poſſunt) miſſa laborare. Neceſsitas demum publicæ vtilitatis rationabiliter excuſat labores illos qui niſi abſq́ꝫ diſcretione dierum fierent, magnum reſpublica ſentiret incommodum. In quo genere ſunt curſores, qui non ob priuatum damnum ſibi aut alteri imminens vitandũ, ſed quia ars ſua eſt, omni tempore illam exercẽt, ſemper parati. Hos enim aut oportet damnare, aut ex hoc quod publica vtilitas huiuſmodi exigit artem, excuſare non ſolum à labore, ſed etiam ab omiſsiõe

miſſæ,in quam frequenter in-
currere hos oportet. Et quo-
niam non damnantur aliæ li-
citæ artes quæ feſtorum viola
tionem inducunt(vt nauigati
ua,& quæcunq; continuum
exercitium pluſquàm ſex die
rum inducunt)rationi conſen
taneum eſt vt ars curſorũ,ſiue
peditum,ſiue equitum,valde
vtilis reipub.excuſet dantes il
li operam,& inde viuẽtes:pręcipue quia non ſpectat ad eos
quærere quanta & qualis eſt
neceſsitas eũdi,nec hoc eſt cõ
ſuetum quærere. Vnde hos &
ſimiles ex neceſsitate publica
excuſa:ita quòd ex conſuetu-
dine ſcita & non repræhenſa
à prælatis excuſatio complea
tur. Quarto,ex occurſu lu-
cri trãſitorῆ.Indulſit enim ec-
cleſia(vt patet in.c.licet.de fe-
rῆs)vt alecia quæ quodam tẽ-
pore trãſeunt,capere liceat in
feſto.Et pari ratione non ſolũ
alios piſces tranſitorios, ſed
quomodolibet repente occur
rat tranſitorium aliquod lu-
crum,aggredi licitum eſt:tan
quam huiuſmodi lucrum ceſ
ſans damnum reputetur. Sed
memento moderaminis ſub-
iuncti: vt ſcilicet circũpoſitis
eccleſῆs & Chriſti pauperib⁹
honeſta lucri portio detur.

Quinto,ex hoc quòd corpo
rale opus eſt ſpiritalis actus
exercitium. Et hinc ſcribere
ad docendum,vel diſcẽdum,
vel ad ſignificãdum alteri(vt
fit per literas)conſilium dare
verbo vel ſcripto,& legere in
ſcholis non ſolum theologiã,
ſed philoſophiã,& quãcunq;
aliam licitam ſcientiam,& cõ
cilia àc electiones facere,ſtude
re,& reliqua quæ mentis ope
ra ita ſunt vt non ad exteriorẽ
perficiendam materiam ſint,
vt artium mechanicarum ex-
ercitia materiam perficiũt,for
mando lignum,ferrum,lanã,
lignum &c.proculdubio lici-
ta ſunt in feſto: quoniam ni-
hil horum eſt ſeruile opus,
nec inter prohibita ab eccleſia
computatur:imò ex hoc capi
te excuſari videntur ῆ qui die
bus feſtis picturis inſpiciẽdis
vacant diſcendo & retrahen-
do,non vt pingant,ſed vt di-
ſcant:& archimagiſtri qui de
ſignant in charta qũo aliquid
ſit fabricandum ad inſtruẽdũ
aliquem de futuro opere.Hæc
enim ſpiritalis potius eſt exer
citãtio,nõ operis mechanici,
ſed doctrinæ & diſciplinæ.Se
xto,ex conſuetudine Chriſtia
ni populi generali aut ſpeciali
in aliqua patria,ſcita,& nõ ſo
lum tolerata,ſed non reprahẽ
ſa ab epiſcopis ſeu prælatis.
Hinc enim coquorum, taber-
nariorum,hoſpitum,nautarũ

in fluminibus, vendétium & ementium ad minutum comeſtibilia, conducétiũ equos aut operarios pro die craſtina, nondinarum itinerumq́; exercitia, & ſimilia conſueta excuſant. Et meritò: quia ſicut conſuetudo poteſt facere de licito opere illicitum quantum ad tempus: ita econtrario poteſt de aliàs illicito in feſto efficere licitum. Quartum eſt, ne fallaris, iudicare volens opus licitum vel illicitum in die feſto ex hoc quòd fit vel nõ fit mercenariè: quoniam omne opus quod licitum aut ex ſe aut ex neceſsitatis articulo aut cõſuetudine & huiuſmodi in feſto eſt, ſi vænale eſt, poteſt mercenariè in feſto fieri. nec per hoc redditur ſeruile: vt in commẽtarijs ſuper ſecunda ſecundæ q. cxxij. diffuſè declarauimus, vbi latius de feſtorum obſeruatione diſſeruimus. Quintum eſt, quod licet cum abſtinentia à ſeruilibus, ſolius miſſæ cultus ſufficiat in feſto ad euitandum mortale peccatũ: tenentur tamen fideles diem expendere in diuinis laudibꝰ, ſaltem eundo ad prædicationem & ad veſperas. Vnde qui feſtos dies poſt miſſam vanè conſumunt ludendo, iocãdo, ocioſeq́; vagando, aut venando, ſpectaculis intendendo & huiuſmodi, licet ex ipſis operibus, vtpote non ſeruilibus, mortale non incurrãt: ex omiſſione tamen diuini cultus ad quem feſta inſtituta ſunt, grauiter peccant: quia non reddũt quæ ſunt dei deo: & quia quantum in ſe eſt ridiculo exponunt Chriſtiana feſta: iuxta illud. Viderunt eam hoſtes, & deriſerunt ſabbata eius. Et hoc præcipuè tangit viros graues & maiores & dominos. cæteri nanque eos imitantur.

Feſta populo chriſtiano indicta quæ.

QVæ ſint feſta ab omni Chriſtiano populo ſeruanda, ex conſuetudine diſcerne. Nam certa quidem ſunt omnium dierum dominicorum, Natalis, Circuncifionis, Epyphaniæ, Reſurrectionis, cum duobus diebus ſequentibus, Aſcenſionisq́; domini, ac Pentecoſtes cum duobus ſequentibus diebus, & corporis Chriſti: quatuor ſolennitatum beate Mariæ ſemper virginis, Purificationis, Annũtiationis, Aſſumptionis, & natiuitatis: natiuitatis Ioannis Baptiſtæ, duodecim apoſtolorum quo ad feſta principalia (quod dicimus propter feſta eorum ſecundaria: vt cathedra Petri, & ſimi-

lia) martyrum duorũ Stephani & Laurentiȷ̃: & feſtiuitatis omnium ſanctorum: & inuẽtionis ſanctæ Crucis. De feſtis vero ſanctorum Angelorum, & præcipuè in Septembris fine: de ſancto Martino, Silueſtro, ac Innocentibus: & ſimiliter de dedicatione eccleſiæ, & quibuſcunq; aliȷ̃s poteſt cõformare ſe quiſq; conſuetudini patrię. Quod ideo dixerim quia non videntur prædicta vbiq; ſeruari, quàmuis præcepta dicantur.

Conſuetudo in feſtorũ obſeruatione ſeruanda eſt.

CIrca principium & finem feſtorum, patriæ cõſuetudo ſeruetur: ita vt licet communiter feſtum celebretur de veſpera in veſperam: ſi tamen ars aliqua (puta ſutoria aut tonſoria) cõſueuit à media nocte in mediam noctem celebrare, ſeruari poteſt huiuſmodi conſuetudo. habetur enim ꝓ approbata patriæ conſuetudine quantum ad illas artes quę ſic conſueuerunt abſq; prælatorum repręhẽſione celebrare feſta.

Filius poteſt tripliciter in parentes peccare.

FIliȷ̃ peccata peculiaria ſunt tria. Primum eſt, irreuerentia parentũ: quę ſi notabilis eſſet iniuriando, irridendo aut operando, peccatum proculdubio mortale impietatis eſt. Secundum eſt, inobedientia quo ad illa in quib⁹ filius ſubȷ̃cit̃ patri. ſubȷ̃cit̃ autem & quo ad domeſticã gubernationem, & morũ inſtructionem. eſt enim pater ex naturæ iure gubernator & inſtructor filiorũ & domus, & ideo inobedĩetiæ crimẽ filius incurreret paterna pręcepta cõtẽnẽs. Tertiũ eſt, omiſsio ſubuentionis, & hoc in caſu neceſsitatis: quoniam pater tenetur ſuſtentare filium, & non ecõtrario, niſi in caſu neceſsitatis: in quo filius peccat pluſquam mortaliter non ſubueniẽdo patri indigenti, iuxta vires prouidendo illi de neceſſariȷ̃s. Impietatis enim hæc omnia crimina ſunt: qa pietas parentib⁹ cultũ obſequiũq; ꝑbet & ſunt cõtra primũ ꝓceptũ ſecũdæ tabulę.

Concubitus ſoluti cũ ſoluta ſemper eſt peccatum.

FOrnicatio (hoc eſt cõcubitus naturalis ſoluti cũ ſoluta) peccatum mortale eſt: dicente apoſtolo qđ excludit à regno dei. ad Gala. v.

Fraus an ſemper in peccatum inducat.

FRaus pctm̃ ſonat, ſicut & mẽdaciũ: ſed mortale vel veniale iuxta materiã. Nã fraus ad dãnũ ꝓximi tẽdens.

pniciosa eſt, niſi circa minimũ verſetur. Si vero iocoſa aut officioſa eſt, venialis eſt quia non cõtra dilectionẽ dei aut proximi militat. Excuſatur quoq; fraus nociua á mortali, ſi præter intentionẽ accidit: ſed quũ illam percipit, tenetur damnum reſarcire, & famæ ſuæ conſulere, ne ſcandalũ ſit de eo tãquam doloſo

Ablatio rei cuiuſcumq; inuito dño ſemp peccatũ eſt.

FVrtum (hoc eſt occulta acceptio alienæ rei inuito dño) peccatũ eſt mortale ex ſuo genere: quia iuſtitiã violat cõtra charitatẽ ꝓximi. Poteſt tamen eſſe veniale propter imperfectionẽ actus, vel ex parte primi motus, vel ex parte paruitatis rei: quia modicum pro nihilo reputatur. non enim reputatur quis læſus in rebus ex parua re ablata.

Sunt aũt quatuor circa furti peccatum aduertenda. Primum eſt, de animo furandi, ne erres intelligendo quod ſi quis ſurripit pomum, peccet mortaliter quia habet animũ illud pomum furandi. Error eſt iſte: quoniã anim⁹ furandi importat animum inferendi nocumẽtum proximo. nõ vocatur autẽ nocumentũ ſic eſt nocumẽtũ ſecũdũ quid, quale eſt nocumentum in re minima. Et propterea p animũ furandi, intellige ſolummodo animũ ſurripiẽdi aliquid notabile. Et ideo ſi quis ſurripit aliquid minimũ, habẽs animũ non ſurripiẽdi aliquid notabile, excuſatur á furto mortali. Si autẽ paruum ſurripit, ita quod ſi poſſet notabile etiã aliquid acciperet, proculdubio animo furandi accipit, & peccat ex furtiuo animo mortaliter, Et hinc habes vnde furta famulorũ famularũq; excuſes quũ comeſtibilia domi ſurripiunt vt comedãt: ſunt enim cõmuniter peccata venialia: Et ſignum animi nõ furtiui ẽ, quãdo nõ æſtimat quis accipere, quia modicũ eſt, aut pro modico æſtimat quod accipit, Secundum eſt, de inuito domino: quoniam intelligitur reſpectu rei ad hoc quod ſit furtũ. Poteſt ſiqdẽ dominus rei eſſe inuitus dupliciter. Vel quantũ ad rẽ quæ ſurripit: vel quãtum ad ſolũ modũ accipiendi: puta qa diſplicet ei quod occultè accipiatur, & non quod res tollatur: vt ſæpe cõtingit in furtis domeſticis inter patrẽ & filiũ. Nõ enim cõmittit furtũ filius occultè ſurripiens res patris volentis filiũ res illas habere, ſed nolẽte:

quo͛d occultè acciperet: quoniã tunc propriè loque͂do nõ inuito ſed non vidente domino accipit. Et hinc multas occultas acceptiones domeſticas excuſare potes: dum præ verecũdia aut reſpectu tolluntur res occultè non inuitis dominis quo ad rem. venialia ſiquidem ſunt omnia hæc.

Tertium eſt, de re aliena. Intelligitur nãq; in propoſito res aliena non ſolũ quantum ad dominiũ, quia ſcilicet res eſt alterius, ſed etiã ſi tantummodo ſit alterius quãtum ad cuſtodiam ſeu detentione͂: ita quod ſi quis rem propriã quã alius tenet vel in pignus vel in depoſitũ, vel etiã quia furto illam ſubtraxit, furtiuè accipit, furti crimen incurrit: quia rem alienã quantum ad cuſtodiam occultè accipit cuſtode inuito: debet enim iuris ordine ſeruato rem ſuã repetere, & nõ ſibĩpſi ius dicere. Eſt autem aduertendũ quo͛d licet ita ſit regulariter: in caſu tame͂ quo quis non poteſt iuris via rem ſuã recuperare, aut propter paupertate͂, aut propter excellentiam detinentis, aut propter defectum iudicis vel probationũ, aut propter ſcandalum &c. & abſq; ſcandalo poteſt quis ſecretè rem ſuam recuperare, non creditur reus furti: quia tunc non propriè ius ſibĩpſi dicit: ſed exequitur naturale ius circa rem ſuã, ex quo ius ciuile impeditum eſt ei. Tenetur tamen efficere vt qui detinebat, ſciat ſe non teneri ad reſtitutionem illius rei: ne ſi ad pœnitentiã conuerſus fuerit, damnum incurrat ipſe aut eius hæres iterũ reſtituendo. Quartũ eſt, quo͛d inter aliena computantur inuenta: tenetur enim inuentor non ſibi ſed domino reddendam accipere rem inuentam, ſi bona cõſciẽtia accipere vult illam: alioquin furtum cõmittit. Et ſi quidem dominus: ſcitur, aut diligentia præmiſſa inuenitur, reddatur illi. Si autem dominus non inuenitur (quia fortè viatori cecidit) debet illi reddi in bonis ſpiritalibus, ex quo nõ poteſt in temporalibus reddi. At ſi inue͂ta domino carent: ſunt inuentoris: ſicut quæcũq; in nullius bonis ſunt, occupantis ſunt. De theſauris tame͂ vbi ius ciuile diſpone͂s in obſeruantia eſt, ſeruandũ eſt. Naufragorũ vero͛ bona iuxta leges quorũdam littorum confiſcata ex hoc ipſo quo͛d ex naufragio ſunt, neſcio qua iuſtitia occupentur, niſi illa, qua afflictio additur afflicto. Vnde non leges, ſed legum corruptiones

ac tyrannides ſunt. Nec excuſantur ſeruantes illas: imò (vt patet extrà de rapto. c. excommunicationi) niſi ablata reſtituant, excommunicationi ſe nouerint ſubiacere, qui Chriſtianos naufragium patientes ſpoliant.

Inanis gloriꝫ appetitus an ſemper in peccatum inducat.

GLORIAE humanæ appetitus licet malus nõ ſit (nam ita licitũ eſt cupere & quęrere humanã gloriã, ſicut licitum eſt cupere & quærere alia bona humana, ſcilicet pecunias, agros, & huiuſmodi. eſt em̃ gloria vnũ inter bona humana non paruũ) inanis tamen gloriæ appetitus peccatũ eſt: quia à recta diſſonat ratione omne vanũ. Eſt aũt gloria vana nõ ſolũ quãdo de falſis eſt, ſed etiã quãdo de tranſitorijs, aut à trãſitorijs expetitur: quia nõ ſolũ de falſis vana eſt gloriatio (vtpote de his quæ nõ ſunt) ſed etiã quũ tranſitoria tãti fiunt, vt de illis aut ab illis quæratur gloria, vanitas eſt. Sufficere debet homini à trãſitorijs gloria tranſitoria vt ſic, & non quaſi gloria abſolutè. illa em̃ parui fit ſi cognoſcitur. dum autem magni fit, qa vt gloria abſolutè æſtimatur, vanè appetit: quia reuera magnũ quid nõ eſt. Nõ eſt autem ſemper mortale peccatum: ſed ſolum quãdo amor gloriæ repugnat charitati, vel quantum ad illud de quo eſt gloria, vel quantum ad intentionẽ appetentis gloriã. Et primo modo ſolum peccat mortaliter, qui gloriatur de aliquo quod eſt peccatum mortale, quicquid ſit illud. Secundo vero modæ, qui ponit ſuum finẽ vltimũ in gloria humana, hoc eſt qui tantũ afficitur gloriæ vt illã præferat obſeruationi præceptorũ: vt eſt ille qui ob amorem gloriæ conſequendæ, vel timorem gloriæ perdẽdæ incurrit aliquod peccatum mortale, vt Lucretia elegit adulteriũ ne infamaretur, cuius oppoſitũ elegit Suſanna, præferẽs diuina præcepta gloriæ humanæ & vitæ.

Gula quid dicatur & an ſemper ſit peccatum.

GVlæ peccatum cõſiſtit nõ in hoc quod cibus delectabilis delectabiliter ſumitur: quoniã hoc nullum peccatũ eſt: niſi quis ſit adeò inſipiẽs vt putet omnẽ voluntariã delectationẽ ſenſibilem eſſe peccatũ. Sed conſiſtit in hoc quod inordinatè delectatio cibi appetitur aut habetur: puta quia plus aut

prius &c. quàm deceat, dele-ctatione cibi afficitur homo. Et tunc ſolum eſt mortale quando delectationē cibi habet qs pro vltimo fine: iuxta illud: Quorū deus venter eſt. Hoc autē cognoſcitur ex hoc quod homo ob delectationē in comedēdo nō curat tranſgredi præceptū dei aut eccleſiæ: vt ſi propter hoc furetur, aut contemnat ieiunare &c.

Frequēter autē eſt veniale, & quandoq; valde graue: vt cum delectatio cibi allicit ad comedendum vſq; ad vomitum, aut alia incōuenietia. & ſimiliter quū inducit ad alia peccata: puta ad nimiū ſumptum, vel ad nocendum propriæ ſanitati, & ad quæcunq; alia peccata: quæ ſecūdum ſe ſunt iudicanda quanta ſint.

Mutatio veſtis debiti & cōuenietis vitioſa eſt niſi cauſa rationabilis interueniat.

HABITVS debiti omiſsio vel occultatio, niſi rationabilis cauſa excuſet, peccatum eſt: quia cōtra aut pręter rectā eſt rationē. Quinq; autē habitus differentias debitas in cōmuni cōuerſatione humana inuenimus. Prima eſt, circa differentiā maris & fœminæ. Et cōſtat peccatū eſſe marē in habitu femineo aut ecōtrario cōuerſari. & in Deutero. cap. xxij. prohibet vt abominabile dn̄o. & in decretis diſ. xxx. anathema ſit mulier induens veſtē virilē. Verū hæc intelliguntur quādo pro ſuperſtitione aut luxuria fiūt. vnde ſi in laruis aut comœdijs hæc fiāt, trāſire poſſunt. Sed in cōtinua cōuerſatione nō eſt permittēdū: quia contra bonos mores & cuſtodiā caſtitatis cōis eſt. Et niſi ab ep̄o moniti ſub pœna excōicationis deſiſtāt, excōmunicandi ſunt & eijciēdi de conuerſatione humana.

Secūda eſt, circa differentiā clericorū & laicorū. De qua vide ſuprà in verbo, clericus.

Tertia eſt, circa differētiam religioſorū & aliorū. Et quātum ad religioſorū dimittentium habitū, peccatum, vide infrà in ꝟbo, religioſus. Quātum ad aliorū peccatū qui religioſo habitu in laruis vtuntur, diſtinguendum eſt an fiat laudabilis repręſentatiōis gratia: quia tūc nō eſt peccatum. aut in religionis vel religioſi ludibriū: & tunc ratione iniuriæ notabilis eſt peccatū mortale. aut ſola vanitate: & tunc inter vana tranſire poteſt, ſi ſecundū veritatē non irrogatur iniuria alicui notabilis.

Quarta eſt, circa differentiā

Chriſtianæ fidei ab aliĳs ſectis: puta Iudæis, Mauris &c. Nam ſi differẽtia certa diſtinctiua Chriſtianorũ & aliorũ eſt, ita vt quilibet vtẽs tali habitu fateatur ſuã fidẽ: mortale eſſet peccatũ Chriſtiano, deferre habitũ Iudęi aut Mauri. Nec ſic erat tempore quo beatus Sebaſtianus ſub militari habitu degebat: ita quod ex eius exemplo nõ licet ex cauſa quacũq; in caſu propoſito cõtrauenire, puta Chriſtianũ deferre ſuper veſtes characterem O. ex aliquo timore, vbi hoc eſt proprium ſignum Iudæorum: quoniam hoc nihil aliud eſt quàm ex timore faſteri ſe Iudæum. Nec eſt ſimile de clerico qui ob timorẽ iter agit in habitu laicali: quoniã etiam explicitè tũc negare ſe clericum, non niſi officioſum mendaciũ eſt. Quinta eſt, circa differentias ſtatuũ perſonarum, nobilium vel ignobilium &c. Et huius violatio ad immodeſtiã pertinet. De qua infrà in verbo, ornatus.

Peccatum an poſsit in haſtiludio cõmitti.

HAſtiludium (quo pro exercitatione bellica aut pro ſolẽnitate feſtiuæ alicuius iucunditatis regiæ, armati equites duo cõtra ſe inuicẽ currũt cũ lanceis) ex ſuo genere peccatũ mortale non eſt: quia in eo nõ interuenit vt in pluribus mors, aut mutilatio, aut quodcunq; notabile perſonæ nocumẽtum. hmõi enim ludi ex hac ſola cauſa pernicioſi ſunt, ſcilicet ex nocumento perſonali. Et propterea ſi verum eſt quod ſupponimus (ſcilicet quòd vt in pluribus nõ accidat hmõi nocumẽti periculum) haſtiludiũ & quicũq; alius ludus militaris habẽs talem cõditionẽ, damnandus nõ eſt quoniam actus humani ex eo quod vt in pluribus inueniũt iudicant. In cuius ſignũ torneamẽtum dãnatur, quia ſæpe inde mortes proueniunt: vt patet extrà de torneamentis: vt. c. felicis.

Peccatum infidelitatis quibus modis cõmittatur.

HAereſis crimen eſt infidelitatis, ex tribus cõſtans: ſcilicet errore in ĳs quæ ſunt Chriſtianæ fidei pertinaciter. Et aduerte primo diligẽter quod tertia cõditio requiſita ad hæreſim ſcilicet (obſtinatio) nõ ſic requirit tanquã non ſit hæreticus niſi qui ſit inflexibilis & immutabilis: ſed ſic exigit quòd homo vult in ĳs quæ ſunt fidei ſic credere, non obſtãte quòd eccleſia oppoſitum decreuerit quantũ ad manifeſta, aut de-

cerneret quantũ ad ambigua. Verbi gratia quantũ ad manifeſta: ſi qs vult deliberatè credere quod ſpiritusſanctus nõ procedit à patre & filio, aut quòd nõ erit reſurrectio mortuorũ. aut quòd mortuo corpore moritur etiã anima, non eget alia obſtinatione: quia iam eſt hæretic⁹ ex hoc quod nõ dubitat hæc eſſe cõtra fidẽ ſanctæ matris eccleſiæ, & tñ ipſe volũtate deliberata credit hæc. eſt enim ſatis ptinax qui eligit nõ captiuare intellectũ ſuũ ſacræ ſcripturæ ſanctæq; matri eccleſiæ. Quantũ vero ad ambigua, ſi quis ignẽ inferni aut aquas quæ ſup cœlos ſunt, credat eſſe vel nõ eſſe ſimiles iſtis igni & aquæ exiſtentibus apud nos, non propterea eſt hæreticus: quia neutra pars clarificata eſt à ſcriptura vel eccleſia. Sed ſi ſic adhæreat vni parti, vt etiã ſi ſancta mater eccleſia decerneret alterã eſſe neceſſariò affirmandam, ipſe nihilominus vellet deliberatè credere ſuã partẽ, hæreticus eſſet propter hãc pertinacẽ animi præparationem adiunctã. Aduerte ſecundo, quòd licet hæreticus purè mẽtalis ſit verè & perfectè hæreticus, nõ eſt tamẽ excõicatus: ſed ad hoc quòd ſit excõicatus, exigitur aliquis actus exterior: qa eccleſia nõ iudicat actũ interiorẽ nudum ſecundũ ſeipſum. Vnde talis poſſet abſolui à peccato liberè. Sed ſi etiam ſibĳpſi dixit exteriori loquela, iam eſt excõicatus in cœna domini &c.

Hiſtrionatus exercitium an & quando ſit peccatum.

Hiſtrionũ peccatũ non cõſiſtit in exercitio hiſtrionatus. nam licitè poteſt officiũ ſuum exercere: hoc eſt vacare vt geſtibus, verbis, nouis adinuẽtionibus delectationẽ alĳs præbeat, ſeruatis debitis circunſtantĳs. Sed præcipuè conſiſtit in materia. Vel inhoneſta, vtendo ſcilicet actibus aut verbis inhoneſtis. Vel diuina, ponendo res fidei aut eccleſiæ in iocum. Vel iniurioſa, deſpiciẽdo alios. Aut adulatoria &c. Peccãt quocq; ſecundũ locũ tempus, negotia & perſonas: dum horum aliquid non conſiderant aut paruifaciũt. Peccant & tertio ex fine, nimis placere cupientes hominibus. Quãdo aũt in huiuſmodi peccatũ mortale interueniat, non facile dixerim: quia iocoſè hæc dicũtur & fiunt. Verũtamẽ in ĳs quæ ex ſuo genere ſunt mortalia (vt iniuriæ diuinorum & hominũ, & ſimilia) niſi paruitas offenſæ excuſet, quia mo-

dicum pro nihilo reputatur, peccatũm mortale incurritur: quia licet iocoſitas excuſet à tanto, non tamen á toto. Propter huiuſmodi autẽ annexa hiſtrionatui, ab Aug. tantopere damnantur hiſtriones & dantes eis: vt habes in decretis, diſt. lxxxvj. ca. donare, & qui venatoribus. el primo.

Peccatum homicidij dupliciter poteſt incurri.

HOmicidium (hoc eſt illicita hominis occiſio) peccatũ mortale eſt, contra iuſtitiam & charitatem. Et quia occidere hominem dupliciter contingit (vel per ſe, hoc eſt in intentione occidendi: vel per accidẽs, hoc eſt præter intẽtionẽ) ſi eſt ex intentione, eſt illicita ex triplici capite. Vel ex parte hominis occidendi, quia nõ meretur mortẽ. Et hinc ſemper occidere innocentem eſt illicitum: niſi per accidens iudex excuſetur in caſu in quo oportet ipſum ſecũdum allegata & probata damnare innocentem ad mortem. Et ſimiliter per accidens excuſatur carnifex exequens ſentẽtiam iniuſtam, non continentem errorem manifeſtum. Et ſimiliter excuſantur milites ſubditi in bello occidentes, ex obedientia ad bellum reputatum iuſtum, quamuis ſecundum ſecretam veritatem ſit iniuſtũ, accedentes: iuxta illud Augu. contra Manichæos: Vir iuſtus ſi forte etiam ſub rege & homine ſacrilego militet, recte poteſt illo iubente bellare, ſi quod ſibi iubetur, vel nõ eſſe cõtra dei præceptum certum eſt: vel vtrum ſit certum non eſt: ita vt fortaſſe reum faciat regem iniquitas imperandi, innocentem autem militem oſtẽdat ordo ſeruiendi. xxiij. qõ.j. quid culpatur. Vel ex parte occidentis: quia ſcilicet publicam autoritatem nõ habet ſupra illius occidendi vitam. Et hinc ſemper eſt mortale occidere ex intentione hominem abſq; publica autoritate nec vllam noui exceptionem. Hinc enim homicidij rei ſunt nõ ſolum ex vindicta, rixa &c. occidentes, ſed etiam qui ſeipſos defendẽdo, alios occidunt: hoc eſt ideo ſe defendunt vt occidant, vel non ſunt defenſione contenti niſi occidant: quum ſolummodo in foro conſcientiæ liceat eis occidere per accidens, hoc eſt ideo occidere quia ſe defendunt, quia non poſſunt aliter ſe defendere niſi occidant. Iuxta hoc caput (ſcilicet ex parte occidentis) peccatũ accidentaliter interuenit, ſi

mala ſit occidentis intentio: vt quamuis iuſta ſit occiſio, occiſor tamen ex odio vindictæque liuore mandat aut exequitur. Hoc enim accidentale omnino eſt: quia ex mala intentione etiam opera miſericordiæ polluuntur: & nō ſolum hæc iuſtitiæ opera.

Vel ex parte modi occidendi: quia ſcilicet non ſeruato iuris ordine. ſcriptum eſt enim. Iuſtè quod iuſtum eſt exequeris. Deuteronom. xvj. Et hinc homicidij ſunt rei occidētes veneno vel aliàs ſecretò de mandato dominorum non citatos, non auditos, non damnatos, etiam ſi læſæ maieſtatis dicerentur rei. Nec excuſat autoritas principis, etiam ſi conſtaret principi vt perſonæ priuatæ quòd meretur quis mille mortes: quoniam ſcientia & poteſtas currunt pari paſſu: hoc eſt quòd oportet poteſtatem publicam moueri à ſcientia publica, & ſecundū illam regulari. Nec hoc eſt de iure poſitiuo, vt poſſit princeps legib9 ſolutus nō ſeruare ſed eſt iuris naturalis. exigit namque natura actus publici (qualis eſt iuſta occiſio hominis ex publica poteſtate) vt ſit ex publica volūtate, & publica ſciētia: alioquin nec cauſæ ſunt ſibijnuicē cōmenſuratæ (dum poteſtas eſt publica, & ſcientia eſt priuata) nec adhibentur ca uſæ comméſuratæ effectui, dum actio poteſtatis publicæ ponitur exire à ſcientia priuata. Sunt igitur homicidæ & princeps & conſulentes exequentes occiſiones hominum indennatorum ex publica ſcientia.

Nec excuſat (quam allegaret princeps) ratio ſcandali vitādi. aiunt enim perſuadere necem conantes, quòd illum mortem mereri conſtat clariſsime: ſed vt honor illius & familiæ & dignitatis ſeruetur, & vt ſcādalum vitetur, oportet ipm ſine iudicio occidere cū dexteritate. ſunt enim diabolicæ artes ad excuſandas excuſatiōes in peccatis. Nec ꝓpterea dānamus iudices qui reptos in flagranti crimine notorio (vt latrones in vijs & huiuſmodi) ſtatim ſuſpēdi iubēt. interuenit ſiqui dē ibi notoriū facti, loco accuſatoris & teſtiū faciēs publicā ſciētiā, & excitans publicā volūtatem & poteſtatē ad publicum iuſtitiæ actum. Et hinc videre potes non excuſari officiales & ſubdominos q bus à regibus iubeť vt aliquē inauditū ſine vllo crimine notorio capiant ac decapitent. ſi

iuſta perficiunt. Debent ſiqui
dem obedire quātū ad captu=
ram & cuſtodiā (quia hoc ex
rationabili cauſa poteſt rex
iubere) ſed nō quo ad occiden
dum, quia hoc non poteſt rex
abſq; ſcientia publica iubere,
ſciētia autē publica nō eſt niſi
tripliciter, ſcilicet vel ex pro=
pria confeſſione iudiciali, vel
ex ꝓbatione iudiciali, vel ex
notorio facto. Vnde vbi nul=
lus interuenit act⁹ iudicialis,
nullūq; extat notoriū crimē,
non eſt exequendū principis
mandatū ad necē proximi.
Nec excuſat obedientia tan=
quam in dubijs, quia non eſt
ſubditi diſcernere ſuperioris
iudiciū: quoniam hoc habet
locū in ijs in quibus princeps
pōt bene & male iubere: non
autē in ijs in quibus certum
eſt eos eſſe homicidas, quale
eſt mandatum propoſitum.

Hinc quoq; mortaliter pec
cant iudices qui non ſeruato
iuris ordine damnāt ad mor=
tem aliquos etiā ſi morte ſunt
digni, ſi tamē aliqd de ſubſtā
tialibus omittitur, puta ſuffi=
cientia teſtiū: eſt enim tūc iu=
dex ipſe homicidij reus: quo=
niā occidit hominē nō vt ius
ſeruās & dicens. Ex eis de=
mū clare habes quòd occide=
re ſeipſum, ſemper eſt illicitū:
quoniā occiditur homo con=
tra naturalē charitatē ſuīpſi⁹,
& contra iuſtitiā: quū nullus
ſit ſuīpſius iudex, nec ꝓpriæ
vitæ dominus, & quilibet ſit
pars ciuitatis, & ſolus deus
ſit qui occidit & viuere facit.

**Hominis occiſio acciden
talis dupliciter conſiderari po/
teſt, ad hoc vt in peccatum occi
dentem inducat.**

OCcaſio autē hominis
per accidens (hoc eſt
præter intentionem)
illicita ex duplici capite inue=
nit, vel ex immoderata actio=
ne, vel ex negligētia. Et ex
primo quidem capite infiniti
ſunt modi iuxta plurima im=
moderata opera ex quibus
poteſt occiſio hominis præ=
ter intentionē operantis eue=
nire. Nam & immoderata
ſui aut proximorū, aut rerum
defenſio, illicitā reddit inuaſo
ris occiſionem: quæ ſi mode=
rata eſſet, non ei ad peccatum
imputaretur mors inuaſoris:
nam non ſolum ſeipſum, ſed
proximū (vt Ambr. in primo
de officijs teſtatur: & habetur
xxiij. q. iij. in ca. fortitudo. &
ca. non inferenda) tuendo li=
cet occidere iniuriam irrogan
tem. & pari ratione tuendo
libertatē membrorū ſuorū,
ne ſcilicet turpiter patiatur: &
ſimiliter integritatē ne muti=
letur aut vulneretur. & ſimi=

liter neceſſaria, ad vitã & virtutem, ne perdat res ſuas aut ſuorum. Quæ ſi vis, vide diffuſè in commentarijs noſtris ſuper ſecunda ſecũdę. q. lxiiij. articu. vij. ad ſecundum. Et notabis verba Ambroſij quę vniuerſaliter de iniuria loquuntur. Immoderata quoq; venatio, ſeu ſagittæ emiſsio, equitatio ſeu relaxatio equorum calcitrãtium, aut animalium malignantiũ, & quorũcunq; lædere valentiũ, culpabilem reddit mortẽ inde ſequutam. Immoderata demũ medicina tanto magis homicidam medicũ reddit, quanto minus eſt præter intẽtionem: quia non debet tentare medicinarum vim cum periculo vitæ alienæ: nec vbi certa notitia morbi deeſt, poteſt exhibere periculoſam de vita medicinam: de cuius medicinæ viribus non poteſt ſe excuſare qui profeſsionem facit medicinæ. Cõpræhenditur ſub hoc quoq; genere oppreſsio tenellorũ paruulorũ in lecto ex hoc quòd tenentur ſimul ad dormiẽdũ: quũ hinc facile poſsit talis oppreſsio ſequi. Hoc autem intellige cõmuniter. poſſet enim in particulari caſu hoc licere, in quo ſcilicet ſecũdum ſenſatorũ iudicium nõ exponitur infans oppreſſionis periculo. Propter huiuſmodi gus autem non video licere: quia non ſunt facienda mala vt euitetur aliud malum. ſed poteſt aliter prouideri: puta ponendo tabulã aliquã intermediã ne poſsit infans opprimi & hmõi: & tãto plus quãto ætas illa patiens eſt frigoris. Ex ſecundo verò capite (ſcilicet ex negligentia) infiniti ſunt modi, iuxta infinitos caſus in quibus huiuſmodi negligẽtia interuenire poteſt. Colligendo tamen ad genera, diſtinguitur negligẽtia eorum qui poſſunt & debẽt ex officio prouidere, à negligẽtia eorũ qui poſſunt & debẽt ex articulo occurrentis neceſsitatis prouidere: nullus enim negligit, qui licet poſsit non tamen debet. Exigit enim negligentia tria: ſcilicet poſſe, debere, & non facere. Imputatur igitur homicidij peccatum dominis & officialibus, ſi ex eorum negligentia occiditur homo. Et hoc ſiue in caſu inuaſionis particularis occurrat: ſiue in caſu quo publicis vijs nõ prouidetur, ſiue in caſu quo ciuitas ſine iuſtitia aut quaſi ſine iuſtitia regitur, & quaſi cuilibet licet impune occidere, mutilare, ob fauores aut pecuniam aut ignauiam &c. omniũ enim ma-

lorum huiuſmodi rei ſunt, quia tenẽtur cuſtodire iuſtum publicum. Sub hoc quoq; genere cõpræhenditur negligentia medicorũ, qui curam ægri alicuius ſuſceperũt, quũ ob eorũ negligentiã in ſtudẽdo, viſitando &c. perit quoniam ex ſuſcepta cura tenentur. Imputatur deniq; homicidij crimẽ ijs qui poſſunt & ex articulo neceſsitatis occurrẽte tenẽtur occurrere, ſi nõ occurrunt. Primo, ſi non paſcit quis fame moriẽtẽ: iuxta illud Ambro. Si non pauiſti occidiſti. Secũdo, ſi nõ occurrit ad tuendũ proximũ inuaſum, ſi poteſt cũ moderamine inculpatę tutelę: iuxta illud Ambro. Qui non repellit à proximo iniuriã ſi põt, tam eſt in vitio quàm ille qui facit. vterq; enim caſus eſt extremæ neceſsitatis. Tertio, ſi nõ reuelando aut retrahendo aut &c. prouident ne aliquis ex ſibi noto tractatu aut propoſito &c. interficiatur: quia tenentur adiuuare & eruere quãtũ in ſe eſt à morte proximos. Ad hæc enim tria viden tur omnes negligentiæ caſuũ neceſsitantiũ ad occurrẽdum ne quis pereat reduci. In primo enim mors naturalis, in ſecundo mors violenta maniſeſte, in tertio mors violẽta occultè immines cogit proximum vt occurrat ſi poteſt.

Circunſtantiæ quinq; in canonicarum horarum celebrationis omiſsione cõſiderandæ.

Horarum canonicarũ omiſsio exigit ad ſui diſcretionem peccati, vt tractẽtur quinq;: ſcilicet qui, quid, qualiter, quando, vbi. Et quantũ ad primum (qui ſcilicet teneantur ad horas canonicas) quãuis ex præcepto in iure cõtento ſoli pręſbyteri expreſsi inueniantur: communiter tamen tenetur quod quicunq; in ſacro ordine conſtitutus abſq; rationabili cauſa (quæ ſemper ſubintelligitur) omittit, peccat mortaliter. Et ſimiliter beneficiati, ſiue ſint in ſacris ſiue non, obligati dicũtur. In his tamẽ exceptio rationabilis videtur, vt ſcilicet excipiãtur nihil pcipientes de fructibus beneficij: ita tamen quòd ex parte ſua non deſit percipere fructus: quia ceſſat ratio obligationis. tenetur enim beneficiatus ad officium diuinum, quia ſtipẽdium habet eccleſiaſticum. Et ſecũdum hoc beneficiatus non appellatur quis quãtum ad vinculum diuini officij ſi non poteſt habere poſſeſsionem ac fructus beneficij, niſi fructus ei poſtmodum dandi

ſunt quia tunc conſtat benefi-cium ei fructificare, quamuis actualis perceptio fructuum pro tūc ſit impedita. Dicun-tur & tertio obligati religioſi profeſsi. Et certe niſi conſuetu-do illos obliget (de qua nihil ſcio) non tenentur ex profeſ-ſione: vt patet ex hoc quòd monachorū ordo cōtra regu-lares clericos diſtinguitur, ex eo quòd iſti diuinis miniſte-rijs horarum canonicarū & miſſarum mancipati ſunt, illi ad cōtemplationē abſtrahen-do ab huiuſmodi diuinis mi-niſterijs. Hinc enim patet eſſe profeſſos monachos in dei eccleſia abſq; horis canonicis. Vide ſi vis ſanctum Tho. in vlti.q.ſecūda ſecundæ.ar.vij. ad ſecundū.& Hiero. xvj.q j. ca.alia.& ca.ſic viue. & ca. ſi clericatus. Vnde nec conuerſi qui ad ſeruitia clericorum in religionibus recipiuntur. nec profeſsi in habitu clericali do nec in ſacris ſint cōſtituti, te-nentur ex iure aut ratione ad horas canonicas. Victus nanq; religioſis debetur ex eo quòd totaliter deo dicati in illa reli-gionis obedientia ſunt, non minus quàm debetur à tem-poralibus dominis & hoſpi-talibus victus illis qui eis per totā vitā in miniſteriū adſcri-pti ſunt. Et de profeſsis cleri-cis, vt dixi, ſta cōſuetudini: de cōuerſis non dubites. Tertia-nos verò & ſimiles longè ab hoc vinculo eſſe ſcito: quia modus tantū quidam viuēdi eſt eorū vocata religioſitas.

Nec propterea de cōuerſis & tertianis fluctues: quia in eorum regula ſeu ſtatutis de-cernuntur illis quædam ora-tiones pro horis canonicis: quoniam hinc fit quidem vt teneātur ad illas orationes ſi-cut ad alia mandata regulæ, non autem vt teneantur ex eccleſiæ præcepto ad horas ca-nonicas. Hæc de primo.

Horæ canonicæ ſunt iu-xta eccleſiæ propriç ritū cele-brandæ: & de iure ſeptē ſunt.

QVO ad ſecundum (ſcilicet quid dicere tenētur) ex iure qui-dem ſolū inueniūtur ſeptem horæ canonicæ præceptę. Ex cōſuetudine autē quilibet de-bet iuxta ſuæ eccleſiæ ſeu reli-gionis cōſuetudinē id dicere pro horis quod ibi conſueuit pro horis dici. Et idē reputat̄ iudiciū de adiūctis, ſiue ſuffra gijs, ſiue pſalmis, ſiue horis beatæ virginis &c. Diſcer-nendo tamē conſuetudinē ha bentē vim præcepti, à conſue tudine ſimplici, ita quod cō-ſueta ſecūdū vim pręcepti ſol uātur vt præcepta, & cōſueta

vt conſueta: nõ eſt propterea reus mortalis peccati cõmutans qualitatẽ horarum: puta ſoluens de ſanctis quas deberet ſoluere de feria: & ſimiliter ſoluens iuxta ritũ Romanæ eccleſiæ, qui deberet ſolue re iuxta monachalem ritũ & ſimiliter cõmutans ordinem horarum: puta dicẽs ſextam prius, & poſtea tertiã. Et horum & ſimiliũ ratio eſt, quia ſubſtãtia præcepti conſiſtit in hoc quod canonicæ horæ dicantur, & nõ in qualitate aut ordine. Grauiter tamẽ peccãt qui abſq; rationabili cauſa huiuſmodi mutationes ad libitum faciũt. Hæc de ſecũdo.

Diuinum officium deuote & attente & integre celebrandum eſt.

QVO ad tertiũ (ſcilicet qualiter horæ dicendæ ſunt) quãuis diuerſi diuerſa ſentire videantur, planus tamen ſenſus textus in .c. dolẽtes. de cele. miſ. manifeſtat ſub præcepto cadere modũ dicẽdi: quoniã & verba hoc ſignificant clarẽ, dum dicitur: Diſtricte præcipientes in virtute obediẽtiæ, vt diuinũ officiũ nocturnum pariter & diurnũ, quantũ eis deus dederit, ſtudioſẽ celebrẽt pariter & deuotẽ. Et ratio textus cõfirmat: quia iam tunc erat officiũ diuinũ præceptũ, & in modo exoluendi illud errabatur: & cõſtitutio illa ad corrigendũ defectum qui in modo exoluẽdi cõmittebat, facta eſt: vt ipſa de ſeipſa teſtatur. Non ergo ad iterandum præceptũ de dicendo officio diuino, ſed ad præcipiendum modũ dicendi, nouũ præceptum factũ eſt: vt ſcilicet ſtudioſe & deuotẽ quantũ deus dederit exoluatur. Nec propterea quia eccleſia non iudicat de actibus interiorib⁹, ſtudioſitas & deuotio referũtur ad exteriora tantũ: quoniam verũ quidem eſt ad eccleſiæ iudiciũ nõ ſpectare actus interiores ſecũdũ ſe, hoc eſt nudos: ſed non eſt verũ eccleſiæ iudicium ſubterfugere actus internos: vt ſunt rõnes actuũ exteriorũ. Excõmunicat nãq; eccleſia eos qui odio vel amore inquirunt aut mittũt inquirere hæreticos: vt patet .c. multorũ. de hæreti. in cle. Sic autẽ eſt in propoſito, quòd licet internã ſtudioſitatẽ & deuotionem nudã eccleſia nõ præcipiat, præcipit tamen vtrãq; internam vt rationẽ exterioris cultus. Nec propterea laqueus iniectus eſt animab⁹: quoniã facillimũ eſt huic præcepto obedire. nã nihil aliud exigit, niſi quòd quis animo vacãdi

deo horas inchoet, & in contrariũ animus iſte non mutetur dum exoluit diuinum officiũ. Mutari autẽ in cõtrarium eſt impoſsibile ex inaduertentia: quoniã nõ voluntariè ab officio vagatur qui inaduertẽter vagat. Et ideo ſi qs aduertit ſe cogitare hæc vel illa quę debẽt eſſe extranea tũc à meditatione ſua, ſed nõ aduertit quòd ab officio diuino diſtrahitur, quãuis voluntariè illa meditet, non tñ volũtariè animus ab officio diuino diſtrahitur. ac per hoc animus vacãdi deo à principio officij habitus nõ eſt mutatus in contrariũ: quia nunquã iſte habuit animum recedendi à vacãdo deo in illo officio, oportet eñ receſſum humanũ à termino à quo, fieri per ſe, hoc eſt ex intẽtione. Tanto autẽ facilius hoc mõſtratur, quãto nõ vna ſed quatuor vijs poteſt quis officio diuino attendere. Vel quantũ ad verba ne ſcilicet dicat vnũ verbũ pro alio, ne cõfundat aut collidat verba, vt diſtinctè ac reuerenter dicat. Vel quantũ ad ſenſum verborum, vt percipiat mẽte, & applicet affectũ ad id quod verbis ſignificat. vel quantũ ad gratiã petitã: puta caſtitatem, humilitatẽ, fidẽ, ſpem, diuinã amicitiã, cœleſtẽ patriam, & alia hmõi: que ſola (vt patet intuẽti) petũtur cõmuniter in diuino officio. Vel quantũ ad ipſum deũ: ſeu Ieſum Chriſtum crucifixũ &c. Et hæ omnes, ſecunda excepta, cõcs ſunt doctis & indoctis, maribus & mulieribus: niſi quòd in prima ignorantes poſſunt materialiter errare: ſed nõ refert ad propoſitũ. ſat enim eſt quod quis attẽdit ne erret. Et quia vna iſtarũ attentionum ſufficit, ideo inexcuſabilis eſt quiſquis officiũ diuinũ dicit nõ cum animo quantũ ex ſe eſt vacãdi deo. Qui enim cũ hoc animo inchoat & non mutatur in contrariũ (hoc eſt in voluntatem nõ attendendi diuino officio) celebrat diuinũ officium ex parte ſua ſtudioſè & deuotè: expectans quantũ deus det in proſequẽdo tam attẽtionis, quæ ſpectat ad ſtudioſitatem applicatiuã intellectus: & ſenſus ad attendendum: quã cuiuſq; ſanctæ affectionis, quæ ſpectat ad deuotionem oblatiuam promptæ volũtatis ad ea quæ dei ſunt Sicut igitur cõtra eccleſiæ pręceptum agit, ex occultiſsimo interiori odio omittens inquirere &c. ita cõtra eccleſiæ pręceptũ agit, ex occulto interiori propoſito inſtudioſo, & indeuoto dicens officiũ diuinũ.

Qui vero ſaluo animo vacandi deo inuoluntari e vagatur, nõ peccat. Qui vero negligenter ſe habet circa exequutionem attentionis & deuotionis, venialiter peccat. Nunquàm enim interuenit tranſgreſsio præcepti, quãdiu immutatũ manet primũ ꝓpoſitũ vacãdi deo. Hæc de tertio.

Tempus qualiter ſit in horarum canonicarũ celebratione conſiderandum.

QVO ad quartum de tẽpore, diſtinguẽdũ eſt: quia priuatũ dicendo officiũ, tẽpus eſt totus dies inchoãs à veſpere præcedentis diei vſq; ad mediã noctem ſequẽtis diei: ita tamen vt ſolas matutinas liceat in veſpere præcedẽti dicere. Graue tñ eſt peccatũ, ſine rationabili cauſa retardare multũ horas: vt dicere primã hora nona veſperarũ. Præuenire tñ vt quietius aut deuotius dicatur, cõſulitur à iure in ca. præſbyter. vt ſcilicet mane dicantur horæ vſq; ad veſperas incluſiue. Tempus autẽ publicæ celebratiõis horarũ, eſt iuxta laudabilẽ cuiuſlibet eccleſiæ ac patriæ cõſuetudinẽ. Et licet ſancitũ ſit in iure, vt horis debitis in eccleſiȷ̃s cathedralibus & collegialibus horæ dicantur, nullũ tamẽ ego cognoſco peccatum mortale in hmõi, etiã ſi quãdoq; negligẽtia magna interueniat, dummodo cõiter ſeruet cõſuetudo: quia in hmõi circũſtantȷ̃s non puto incurri mortale peccatum ſine contemptu: quoniã non ſpectant ad ſubſtãtialia materiæ præceptæ. Hæc de quarto.

Diuinũ officiũ quocunq; in loco priuatim celebrari permittitur: publice autẽ vt iura iubent in eccleſia tantum.

QVO ad quintum de loco, nullus eſt locus in quo nõ liceat priuatè diuinũ exoluere officiũ. Publicè aũt in eccleſia celebrãdum eſſe iura iubent à deputatis ad illud ita quod deponendi à cleri cõſortio ſunt qui caſtigati nolunt intereſſe, vt in decretis diſt. xcȷ̃. c. vlti. decernitur. Vbi tamẽ cõtemptus deeſt, & ꝓpter meã abſentiã nõ notabiliter læditur diuini cultus officȷ̃: & prælati diſsimulant, parum de ȷ̃s quæ dei ſunt curãtes, nõ incurro mortale peccatũ ex hoc quòd deſum horis canonicis in eccleſia mea: quia cõtra præceptũ iuris poſitiui ꝓprie nõ venio nec notabile damnũ infero diuino cultui. Grauiter tñ pecco ſi ſine rationabili cauſa me debitis horis ſubtraho: quia grauis eſt ratio diuini debiti.

De totaliter autem diuini officij nocturni pariter & diurni in eccleſijs catedralibus & collegialibus tam ſingularibus quàm regularibus, debita ſecundum iura, & minime ſoluta in tot huiuſmodi eccleſijs, dicendum eſt quòd vbi tenuitas cenſus in cauſa eſt & fuit ſemper quantum eſt in memoria hominum, excuſantur collegiales ſeruantes conſuetudinem: puta dicendo miſſam maiorem & veſperas in eccleſia, vel aliquam horam prout ibi moris eſt antiqui: quoniam derogatum ibi videtur iuri communi ex rationabili prælatorum tolerantia. Vbi autem ſufficientes habent prouent⁹ & extant templa ac deputati ad huiuſmodi cultum percipientes ſuas portiones, & parum aut nihil exoluūt diuini cultus in ipſis eccleſijs ex introducto abuſu, ipſi videriſt ſi vinculo iuri derogatum eſt.

De illo autem qui in choro verſus ſui chori ſubmiſſè ſibi tantum dicit, alterius autem chori verſus audiendo tātū exoluit, ratio dictat quòd non ſatiſfacit: quia communis exolutio, cōmunicantiū eſt: iſte autem per ſe loquendo non cōmunicat alteri choro. Et ita alibi ſcripſimus. Si tamen intelligerem quòd viri timorati conſueuerunt ſic facere, dicerem quòd cōſuetudo bonorū optima eſt legū interpres: & charitas quæ omnia communia reddit, efficit vt verſus auditus ſit communis omnibus, audientib⁹ tanto magis quanto maiores in choro non debent cantare, ſed meditari quæ ab inferiorib⁹ cātātur. Hæc de quīto.

Peccatum hipocriſis dupliciter incuritur.

Hypocriſis, (qua homo ſimulat perſonā iuſti vel iuſtioris) peccatū eſt: quia mēdacij vim habet. Incurritur autē dupliciter. Vel formaliter, hoc eſt ex intentione: vel materialiter. Sed hypocriſis formaliter nō eſt vna: ſed diuerſificatur iuxta diuerſa intentionis obiecta. Inueniuntur enim in hypocriſis peccato duo mala, ſcilicet defectus bonitatis & ſimulatio illius. Et ꝓpterea hypocriſis altera eſt quæ intendit vtrumq; malum: vt quum homo intendit eſſe malus, & ſimulare ſe bonum. Et hęc eſt perfecta hypocriſis excludens à regno cœlorum. Altera intendens vnum malū tātū: ſcilicet ſimulare ſe bonū vel meliorē quā ſit: vt quum homo ſcit qdē nō eſſe bonū

aut eſſe malum, nõ tamẽ hoc intẽdit aut contẽnit, ſed ſolũmodo intẽdit ſimulare ſe bonũ ſeu meliorẽ quã ſit. Et hæc hypocriſis ſi nuda ſit, licet nõ ſit peccatũ mortale, eſt tamẽ peccatum, quia mẽdacij vim habet. Si verò hæc hypocriſis ſit veſtita aliquo alio malo fine, ex illo iudicanda eſt. Si enim finis ille ſit contra charitatem, eſt peccatum mortale.

Si autem finis ille ſit vana gloria, non tamẽ ita quòd in ea ponatur vltimus finis, peccatum eſt veniale quidẽ, ſed duplicatum. Si autẽ finis ille ſit bonus (puta ad edificationem aliorũ) nihilominus peccatum eſt: quia non ſunt faciẽda mala vt eueniant bona.

Hypocriſis verò materialiter eſt, quũ homo facit opera naturaliter ſignificantia interiorem bonitatẽ, aut meliorẽ bonitatem, & tamẽ intus nõ eſt, nec homo intendit per illa opera ſimulare illã interiorẽ diſpoſitionẽ bonã: vt quum qs quaſi eleemoſynaliter aut quaſi liberaliter dat alicui rẽ quã ex debito ei dare tenetur, nõ quòd intendat ſimulare ſe liberalẽ aut eleemoſynariũ, ſed vel occultare ſe debitorẽ, vel aliqd aliud. Et ſic de ſimilibus. Vnde ſcito, quod ille qui opera ad dei ſeruitiũ naturaliter ordinata (vt ſunt ieiunium, oratio, eleemoſyna) facit ex intentione nõ ſeruiendi deo, ſed ob gloriam humanam &c. hypocriſis peccatũ incurrit formaliter, implicitè tamen: quia facit opus ſignificans intentionẽ ſeruiendi deo quæ in ipſo non eſt, & intẽdit reputari eleemoſynarius vel deuotus &c. Vnde conuincitur quòd intẽdit ſimulare intentionẽ rectam quæ non eſt in eo, quantũcunq; explicitè non intenderet ſimulare, ſed gloriam ex opere illo acquirere humanã. redit enim hypocriſis actus in naturã ſuæ formæ ex tot cõcurrentibus. Vnde Matth. vj. hypocritas hos appellat, Quũ facis eleemoſynam, noli tuba cauere ante te, ſicut faciũt hypocritę.

Peccatum iactantiæ ſex circunſtantijs quale ſit agnoſci poteſt.

IACTANTIA (qua qs verbo plus de ſe quàm ſit aũt apparet, eleuando dicit) ſex habet capita ex quibus diſcerni quantũ peccatũ ſit, poteſt. Primũ eſt, mendaciũ: eſt enim ſpecies mẽdacij. Et hic diſcerne ſi interuenit iactando mẽdaciũ pniciosum, aut officioſum, aut iocoſum. Secũdum eſt, incluſa laus: nõ

enim iactator purè narrat:ſed tanquàm laudans narrat. Et ſimiliter hic diſcernere oportet ſi laus eſt pernicioſa, officioſa, aut iocoſa. Tertium eſt, arrogantia, quando eſt illius iactātiæ efficiens cauſa. Et hic oportet diſcernere ſi eſt pernicioſa. Quartum eſt, inanis gloria, propter quam quis ſe iactat. Et hic oportet attendere ſi ponitur in ea finis vltim⁹. Quintum eſt, lucrum propter quod quis quādoq; ſe iactat. Et hic oportet inſpicere ſi eſt in damnum proximi. Sextum eſt, vanitas ex qua multi ſe iactāt. Et hoc conſtat eſſe veniale.

Trāſeo autem hæc ſub breuitate, ne repetantur quæ de mendacio, arrogantia, & inani gloria in locis proprĳs dicū tur. Laus quoq; pernicioſa ſicut adulatio & inanis gloria diſcernitur, ſi ſcilicet laudatur ſeu approbatur aliquid cōtra deum aut proximū: vt quodcunq; peccatum mortale. Ex his enim habes, quòd niſi perniciosa ſit iactantia, ex intentione aut materia cōtra deum aut proximum, venialis eſt, & frequēs hūani gn̄is labes.

Idololatriæ crimen pluſq̄ mortale dicitur.

IDololatria (qua ſcilicet alteri quàm deo diuinus cultus exhibetur) peccatum eſt mortaliſsimum: quia quātum in ſe eſt, æquiparat creaturam creatori.

IEiunĳ eccleſiaſtici omiſſio multiplici eget cōſideratione vt ſanè iudicetur. Et ād quatuor capita cūcta reduci poſſunt. Primū eſt, quid eſt de neceſsitate ieiunĳ. Secūdum, qui ſunt dies ieiunĳ. Tertium, qui tenentur ad ieiuniū. Quartū, quali vinculo adſtringamur ad ieiunium.

Ieiunij neceſsitas tria includit neceſſaria.

QVo ad primum, de neceſsitate ieiunĳ, ſunt tria: ſcilicet qualitas ciborum, hora cōpetens, & vnica comeſtio. Exigit quippe omne eccleſiæ ieiuniū abſtinentiam ab eſu carnium Sed inter quadrageſimam & alia ieiunia hoc intereſt, quod quadrageſima requirit etiam abſtinentiam ab ouis & lacticinĳs, in alĳs autē ieiunĳs poteſt quiſq; vti ouis & lacticinĳs vbi conſuetudo eſt: vbi autem non eſt conſuetudo, non licet. Quod ſi alicubi in quadrageſima conſuetum ſit vti butyro, excuſantur: ex quo tā to tempore prælati ſciunt & non repræhendunt. Horam conuenientem ad comedēdū intantum exigit ieiunium, vt ab hora nomen acceperit: vt

patet ex eo qđ dicimur ieiuna
re vel vſq; ad nonã, vel veſpe=
rã, quaſi tota vis ieiuniĳ conſi=
ſtat in ꝓrogatiõe inediæ vſq;
ad horã tardiorem. Et vere ſic
eſſe teſtatᷓ eccleſiaſtica obſerua
tio. Propter quod, quãto plus tar
da hora comeditᷓ, melius ieiu
natᷓ: nõ em̃ ꝑcipit eccleſia mã
ducari hora nona: ſed negati=
uã, ſcilicet mãducari añ. Et ho
ra q̃de cõueniẽs ante quã non
eſt comedẽdum, eſt meridies
groſſa æſtimatiõe. Sed vbi cõ
muniter non ſeruatur à ieiunã
tibus, poteſt quis comedere il
la hora qua communiter ieiu
nantes ibi comedunt. Et hoc
ideo dico: quia paulatim detra
ctum multum videtur horæ:
nam trecenti anni adhuc non
ſunt ex quo hora prandĳ in ie
iunio erat hora tertia poſt me
ridiem: vt patet in diui Tho.
ſcriptis. Nunc autem religioſi
etiam multum ante meridiẽ
æſtiuo tempore in quadrage=
ſima videntur comedere. An
autem antequam comedat di
xerit clericus nonam aut ve=
ſperam, ad officĳ magis quã
ieiuniĳ horam refert: ad neu=
trius tamen ſpectat neceſsita=
tem. Vnica demum come=
ſtio niſi ad ieiunium neceſſa=
ria ſit, mentitur Grego. à qua=
drageſimali ieiunio, dies do=
minicos ſubtrahẽs: quoniam
inter dies dominicos tunc, &
alios tantum vna vel multipli
ci comeſtione abſtinẽtiam di
ſtinguere experimur. Et hoc
teſtatur eccleſiaſtica obſerua=
tio. Accidit tamen circa hoc
quæſtio, tum de veſpertino iẽ
taculo vocato collatiõe veſper
tina, tum de diuidentibus prã
dium, tum de propinã ſeu cre
dentiam faciẽtibus dominis,
tum de pluries bibentibus cũ
aliqua confectione, tum de co
medentibus aliquid propter
ſuperuenturam tarditatẽ pran
dĳ, tum de ſumentibus mane
ientaculum, ſeu collationem
ſerotinam, & prandium diffe
rentibus ad noctem: videntur
enim omnes hi pluries come
dere, & tamen non frangere
ieiunium. Sed quædam horũ
facile patet non aduerſari vni
cæ comeſtioni intentæ ab ec=
cleſia. Interpretamur ſiquidẽ
comeſtionem per ſe, hoc eſt
ex intentione comedendi: ita
quod ſolus ille vltra ordinariã
comeſtionem manducat, qui
ideo manducat vt manducet.
In quorum numero nõ com=
putari conſtat facientes credẽ=
tiam, ſumentes aliquid ne po
tus noceat, & hoc modo ſu=
mentes ientaculum ſerotinũ,
& pari ratione diuidentes prã
dium: puta quia pręaccipiunt
aliquid ſeruitores aut lectores

menſæ:vel quia ſurgunt é medio prandio ad aliquid occurrens,& poſtea redeunt ad terminādum prandium.In his non eſt ex intentione niſi vnica comeſtio:quia per accidēs diuiſio illa accidit.Præſumentes autem aliquid mané propter præuiſam longam occupationem retardaturam à prā dio, ex eodem capite videntur excuſari.Sed quia hora nō videtur admittere quod ad vnitaté prandij ſpectet quod mané ſumitur,ideo ex debilitate iſti excuſant̄ quando excuſantur:quia ſcilicet ſi hoc nō facerent,quaſi deficerent & inepti eſſent ad id quod interim facere oportet. Sumere vero ientaculum ſerotinum ad ſuſtentationem naturę,eſt proculdubio iterum comedere:quia directé manducare ad naturę ſuſtentationem ordinatur.vnde apud religioſos manducatio vocatur refectio:& locus man ducandi,refectorium:quia religioſi non debēt vti cibo niſi ad reficiēdum.Sumere autem dictum ſerotinū ientaculū ex conſuetudine,quia ſic conſuetum eſt,pié interpretandū eſt: vt ſcilicet fiat ne potus noceat. Sumere aūt ipſum vt conceſſum ex conſuetudine etiā ſine ſiti,tolerabile videtur: quāuis veré ſecūdā inducat comeſtionem paruulam:ſed quaſi pro nihilo habetur, conſuetudine ſuffragāte. Verum ſerotinū ientaculum mane ſumere, & prandiū in veſpertini tempus differre,nulla video ratione licere:quia nec cōſuetudo excuſat,nec ius concedit.Poſſet tamen perſona aliqua vel ſic cōplexionata,vel ꝓpter occupationes diurnas &c. diſpenſari in hoc(ſicut & in alijs rationabilibus caſibus,vt dicetur)ab epiſcopo.Nec ſumere in ientaculo ſerotino parū panis,frangit ieiunium:quia ad hoc videtur ſerotinum iētaculum reductum vt non referat quid quiſq; ſumat,ſi modum non excedit,& recte ſibi quiſq; cōſulere videtur,qui illud ſumit quod ſuæ complexioni plus prodeſt,ex quo medicinæ cauſa conceditur.Hæc de primo.

Iura dies ieiuniorū ſtatuerunt & conſuetudo.

Dies ieiunij noti ſunt ex conſuetudine magis quàm iure.Et propterea conſtat & quadrageſimā & quatuor tēpora,& vigilias natiuitatis dn̄i, Pētecoſtes, Aſſumptionis beatę virginis, & omniū ſanctorū,& apoſtolorū(niſi Ioannis euangeliſtæ ac Philippi & Iacobi)natiuitatis Ioannis Baptiſtæ,& beati Laurentij,& non plures cō-

muniter eſſe ieiunio celebrandas: niſi alicubi antiqua cõſuetudo aliter obtinuerit in aliquo dictorum dierũ: quoniã cõſuetudo derogare poteſt iuri, ſicut fecit ius præcepti in ieiunijs quatuor temporum paſcalium, & vigilia Penthecoſtes, quorum nullum ex iure apud diuinũ Thomam eſt in præcepto: quia eſt ieiunium exultationis. Hæc de ſecundo.

Ieiunium quibus perſonis inexcuſabiliter ſit obligatoriũ.

QVo ad tertium (qui ſcilicet tenentur ad ieiunium) quum hoc ſit præceptum generale commune toti populo Chriſtiano, omnes tenẽtur quos rationabilis cauſa non excipit aut excuſat. Rationabilis aũt cauſa in propoſito vocatur tam vera quàm æſtimata quã autorizata: ita quod non ſolum quæ verè ac euidenter eſt cauſa rationabilis Vt infirmitas, ſed etiam quę à ieiunare debẽte creditur abſq; fraude quòd ſit cauſa rationabilis (puta dolor aut debilitas talis quòd putat ſe quis excuſari à ieiunio) & rurſus cauſa dubia an ſit ſufficiens ad frangendum ieiunium, ſi autoritate epiſcopi fulciatur, pro rationabili habẽda eſt. Igitur ſub verè rationabili cauſa comprænhenduntur tria, ſcilicet impotentia, neceſſitas, & pietas melioris boni.

Ex impotentia ſiquidẽ excuſantur pueri & adoleſcentes, vſq; ad finem tertij ſeptennij, in quo communiter finit ætas augmenti: quia egẽt nutrimẽto multiplicato ꝓpter augmẽtum. Excuſantur ſenes: quia ſenectus morbus eſt incurabilis. Sed ætas quã incipit ſenectus nõ eſt determinata: quia naturaliter aliqui trigeſimo anno ſeneſcunt, aliqui quadrageſimo, alij quinquageſimo, prout habent naturaliter longiores ętates. Communiter tamen qui ſunt ſexaginta annorum, ſenes ſunt: quia ſcriptũ eſt: Dies annorum noſtrorum ſeptuaginta anni. Vnde in hac ætate, niſi euidenter conſtat ex robuſtiore complexione poſſe abſq; læſione ieiunare, non tenent ad ieiunia: quia ex quo de ætate conſtat, & de robore eſt ambiguum, nõ eſt expectãdus caſus amplior virtutis: quæ quum manifeſte deficere incipit, irreparabilis eſt.

Excuſantur infirmi & debiles manifeſte, aut iuſſu medicorum habentium timorem dei. mulieres prægnantes & lactantes: quia egent alimẽto multiplici, ſicut illi q creſcunt: ſcilicet pro ſe, & pro fœtu ſeu prole. Et hos quidem excuſat

impotentia naturalis:illos autem qui hora prandĳ nō poſſunt habere ſufficientem refectionem,excuſat impotentia habendi panem &c. Ex neceſsitate excuſatur quis quandocunq; aliquid impediēs ieiunium oportet facere quod eſt neceſſariū ad ſalutem ſeu ſanitatem corporis vel animę vel ad ſtatum temporalē, vel ad vitādum damnum,vel ad acquirendum aliquid de raro contingentibus:vt ſi oportet aliquem quantum pōt laborare,cum quo nō ſtat ieiunium (quia aliter nō poteſt ſe ſuāq; familiam alere,veſtire,dotare tenere filiū in ſtudio &c.) nō tenetur minuere laborem vt ieiunet.Et hinc excuſant non ſolum laborātes in agricultura,ſed in quacūq; arte,qui aut vix ſic,aut nec ſic acqrere poſſunt omnia neceſſaria ſibi familiæq; ſuæ &c.ſi cum huiuſmodi exercitio non poſſunt ſimul ieiunare.Excuſantquoq; oēs ex neceſsitate cuiuſcunq; debiti operis,ſi cum exequutione debiti operis non poteſt quis ieiunare:quia lex ieiunĳ ſicut non impedit neceſſaria opera,ita non impedit opera debita.Et hinc fit,vt quum lōgum iter debitum,eſt impediens ieiunium,abſoluat à ieiunio.Similiter ſi vir non pōt ieiunando debitū vxori reddere,nō tenetur ieiunare.Et ſimiliter ſi vxor non poteſt ſe gratam viro ſeruare(puta quia ꝓpter ieiunium macilenta aut pallida,deſpicitur à viro)non tenetur ieiunare.Et vniuerſaliter non tenetur homo omittere opus aliquod ad quod tenetur,ob præceptum ieiunĳ.

Ex pietate aūt maioris boni excuſantur à ieiunio qcūq; alicui maiori bono incumbūt quod non poſſent ieiunando efficere:quia ieiuniū præcipitur vt promotiuū ad bonū,& non vt impeditiuum maioris boni.Et hinc excuſant qui pietatis ſeu miſericordię corporalis aut ſpiritalis operibꝰ vacāt, ſi cū his non poſſunt ieiunare quoniam opera vtriuſq; miſericordię meliora ſunt quā ieiunĳ:iuxta illud apoſtoli,Corporalis exercitatio ad modicum vtilis eſt pietas aūt ad omnia valet. Verū quia peregrinatio ſub genere eſt corporalis exercitationis pluſquam ieiuniū(quia ieiuniū eſt actus virtutis,ſcilicet abſtinentiæ ſeu tēperantiæ peregrinatio vero nulliꝰ importat virtutis actū, ſed a religione imperatiuè aſſumit in peregrinatione ad loca ſancta)non audeo excuſare à ieiunio propter peregrinationem non neceſſariā ad loca

ſancta,niſi in duobus caſib⁹. Primus eſt,ſi illius perſonę peregrinatio ad locũ illum eſſet valde vtilis ad diuinũ honorẽ puta quia eſt perſona autoritatis,ex cui⁹ peregrinatiõe multum augetur cõis deuotio,& ille non poteſt ſimul ieiunare & peregrinari. Secũdus eſt,ſi feruor deuotionis ſic accendit ad peregrinandum,vt vtilius animæ peregrinantis ſit peregrinari ſine ieiunio,quàm ieiunare ſine tali peregrinatiõe. Et vtriuſq; ratio eſt vna:quia ieiunium nõ debet eſſe impeditiuum maioris boni.in primo aũt caſu impediret maius bonum commune:in ſecũdo verò maius bonum propriũ. Hæc de cauſa excuſante à ieiunio verè rationabili & ſufficiẽte. De rationabili autem cauſa æſtimata ſufficiente ab ipſo debente ieiunare,vel à ſuadentibus illi,quàmuis in veritate ſufficiens non fuerit:dicẽdum eſt; qđ ſi abſq; fraude aliqua credit quis ſe excuſari ob aliquem laborem vel dolorẽ vel occurrẽtiam,& propterea frãgit ieiunium,ita quòd nõ frãgeret illud niſi crederet ſe in caſu illo excuſari à peccatovio lati ieiunĳ,non eſt talis tranſgreſſor præcepti:quia nec per ſe agit contra præceptũ(quia ex intentione nõ præterit obedientiam nec abſtinentiã)nec per accidens ſeu materialiter ſic operatur vt redeat peccatũ in naturam ſuæ formæ: quia nihil hic ponitur interuenire faciens hanc reductionẽ:quũ nec ſcandalum nec nocumẽtũ aut aliquid huiuſmodi admiſceri ponatur. Et ex hoc capite innumerabiles perſonę timoratę excuſantur ſæpiſsime à tranſgreſsione præcepti de ieiunio:dum vel ex multis reputatis ſecundum ipſos rationabilibus cauſis ſoluerũt ieiunium,aut collationem exceſſiuã putarunt ſibi licere abſq; ſolutione ieiunĳ propter debilitatem,aut propter ſomnum habendum &c.omniũ enim huiuſmodi vna eſt quam diximus ratio excuſans. Et caue ne ſis imprudens & nimis ſapiens in oculis tuis,dicẽdo qđ oĩno iſti ſoluũt ieiunium &c. & ſis cauſa quòd iſti non ieiunẽt iuxta ſuũ poſſe.nã ipſi ſic vt dictũ eſt agendo,non agũt cõtra præceptũ eccleſiæ,& fortè quãdoq; nec venialiter peccant:& ex tua ſapientia agent fortè poſtmodũ contra præceptum: ſicut ieiunantes ter in hebdomada in quadrageſima,audientes à doctis ſtultis quòd qui vnũ diẽ non ſeruat, reus eſt totius quadrageſimæ omittũt etiã illorũ triũ dierũ

ieiunium,in dãnationẽ vtrorũq;.ſi enim cæcus cæcũ duxerit,ambo in foueam cadũt.Satisfacit enim eccleſiæ p̃cepto.qui impotẽtẽ ſe putãs ad ieiuniũ totius quadrageſimæ, alternis dieb⁹ ieiunat aut bis aut ſemel in hebdomada iuxta vires ſuas.Et ſimiliter qui ientaculo ſerotino eget pro ſuſtẽtatiõe naturæ,& cũ illo põt pertrãſire,nõ eſt propterea licẽtia tus vt cœnet:moralia eñ præcepta moraliter ſunt interpretanda in exequutione,vt ĩmos bonus intẽtus in exequutione quãtũ fieri põt ſeruet. De rationabili demũ cauſa autorizata,ſciẽdũ eſt quod optimũ refugiũ dubitãtibus ac timẽtibus eſt ſuperioris autoritas. Nã qui cauſam aliquã habet rationabilẽ quidẽ,ſed iudicio ſuo nõ ſufficiẽtẽ aut dubiã, exponat negotiũ ſuũ fideliter ſuperiori,& illius arbitriũ põt ſequi.Superior aũt debet nõn puro cõſilio,ſed autoritatẽ ſuã interponẽdo diſpẽſare ſi videtur ſufficiẽs cauſa,aut cõmutare in aliquã eleemoſynam vel orationẽ,ſeu aliq̃d aliud opus piũ,ſi de ſufficientia cauſæ dubitat,aut cauſam minus ſufficientẽ abſolutẽ cognoſcit,ſed ſupplẽdã per cõmutationẽ iudicat in tali caſu. Verbi gratia: perſona ſuis commoditatib⁹ aſſueta,iter aggreſſura eſt, & difficillimũ ſibi fore cognoſcit ieiuniũ cũ cõditionibus itineris,ſubmittit ſe ſuperiori: & videt ſuperiori expedire animæ illius in hoc caſu diſpẽſationẽ:& propterea ſupplendo cõmutat in aliud opus piũ,& precipuẽ eleemoſynæ. Vocat aũt ſuperior in hmõi caſibus ep̃s:& ſi cauſa facilis eſt, aut eps nõ põt commodẽ adiri, proprius curatus,& apud religioſos ſuus prẹlatus:quia pro his minimis nulla ratio ſuadet oportere paſſim papã adire.Nec ſolũ hæc põt eps,ſed etiam põt & debet transferre ieiuniũ occurrens in magno feſto,in antecedentem diem: vt ieiunia Chriſtiani populi conſonent iuris diſpoſitioni: vt ſi vigilia Ioan.Bapti.occurrerit in die corporis Chriſti, debet populus mandante epiſcopo ieiunare in vigilia corporis Chriſti,& in die corporis Chriſti veſci carnibus ſicut in die dominico.& in hoc eodem debẽt religioſi cõformari quantũ ad ieiunĩj tranſlationem.Idem eſt autem iudiciũ ſi in feſto ſolenni patroni ciuitatis vigilia aliqua occurrerit.

Notanter aũt loquor de ieiunio vigiliæ:quia eccleſia fugit vigilias fieri in feſtis:& p̃pterea Ioannis euangeliſtæ

uigilā nō facit in feſto ſancti Stephani. Non horret aūt ieiunium quatuor tēporum in feſtis: vt patet de feſtis ſanctorū Thomæ & Matthæi apoſtolorum, quæ ſæpe ī ieiunijs quatuor temporum celebrat. Hæc de tertio.

Vinculum ad ieiunium aſtringens quale ſit.

QVo ad quartū (quale ſcilicet eſt vinculum (quo tenemur ad ecclſiæ ieiunia) ex cōmuni interpretatiōe videt̄ vinculum præcepti obligantis ad mortale tranſgreſſores ex inobedientia vel contemptu: quia contra obedientiam directè ageretur: & hoc hebetur pro certo, vel ſine rationabili cauſa vera aut æſtimata vel autorizata, nō habita generali aut ſpeciali gratia ſummi pontificis quia tūc ſcienter ageretur cōtra opus præceptū. Et hoc ego nō audeo ex iure ſcripto aſſerere: quia nullibi ſcio ſcriptum eſſe præceptū obligans ad mortale nō ieiunātē: quāuis inueniatur præceptū hoc eſt ſtatutū obligans: hoc eſt inuenitur præceptū vt diſtinguitur cōtra cōſiliū, & nō præceptū antonomaſicè qđ ſolum obligat ad mortale: vt in verbo præceptum habes infrà. et propterea quantū eſt ex iure ſcripto, nullū cognoſco interuenire mortale peccatum in fractione ieiunij eccleſiæ, ſi deſit cōtēptus. Dixi aūt generali gratia ſummi Pont. propter cōſuetudinē refectorij ſeu tinelli in curia Romana: ex eo enim quòd cū pōtificū tā diuturna ſciētia ſic ſeruatur, curiales q tinello ſunt contenti, nō frangūt ieiunia: quāuis panē cū acetario ſeu ſalatutio comedāt veſperi, put ibi dari conſueuit: ſed ieiunāt more curiæ. Frāgēs aūt ieiuniū aliquo die, nō toties quoties comedit, de nouo peccat: quia poſtquàm illud fregit, nō facit cōtra præceptū, quòd impoſsibile eſt amplius obſeruari. Et quia quolibet die pōt qs ſeruare præceptū ieiuniū illius diei ideo de nouo quotidie peccat peccato omiſſiōis, q quotidie omittit ieiuniū quadrageſimæ &c. Hæc de quarto, & tota materia ieiunij: quā ſi āplius ſcrutari vis videre potes cōmētaria nr̄a ſup.q. cxlvij. ſecūdæ ſecūdæ,

Ignorantia quo caſu vertatur in peccatum.

IGnorantia tūc tantū peccatū eſt, quū quis poteſt & debet ſcire aliquid ſiue iuris ſiue facti, & non facit quod ī ſe ē vt ſciat illud Tenetur quilibet ſcire commu-

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EM.

nia & fidei & iuris, quæ communiter à fidelibus Chriſtianis communiter inſtructis à parentibus & prædicatoribus & conuerſatione Chriſtiana ſciũtur: vt articuli fidei, decem præcepta, præcepta de confeſſione, cõmunione, & ieiunijs eccleſiæ. Non quòd teneantur ſcire verba ſymboli, aut numerare decem præcepta, aut ſcire diſcernere præcepta: ſed quod nouerint fide, eſſe vnum deũ omnipotentẽ, & Ieſum Chriſtum filium, & quod natus ex Maria virgine &c. ſimiliter ſciant quòd ſolus deus adorãdus eſt, non eſſe periurãdum, ſeruanda eſſe feſta, honorandos parẽtes &c. Hoc enim eſt noſſe & credere in actu exercito ea quæ quis tenetur ſcire. Et non cõſiſtit in ſcire verba hæc vel illa quæcunque ſint. Præter hęc autem quilibet tenetur ſcire illa quæ debet ex ſuo officio aut gradu aut voto &c. facere: quum aliter non niſi à caſu recte ſe habere poſsit in occurrẽtibus. Eſt autem ignorãtia tunc tantũ cauſa peccati, quando ſiquis ſciuiſſet, peccatum illud non feciſſet. Nec excuſat à peccato, niſi ſit inculpabilis. Minuit tamẽ peccatum: quia minuit voluntarium: niſi ſit affectata: quia tunc auget voluntarium.

Superſtitioſa imaginũ obſeruatio damnabilis eſt.

IMaginibus puræ aſtronomicis vti ad effectus ſubiectos cœleſtibus corporibus, nullum peccatum eſſe videtur: quia vt res purè naturales habentur, nec debemus ſecreta naturæ præſertim cœleſtis influxus, noſtri ingenij viribus metiri, vt priſcis aſtrologis non deferamus. Dixi autẽ purè aſtronomicas, vt nulla ſuperſtitioſa obſeruatio ſit adiuncta, aut ſuffumigationum aut characterũ: quoniam hæc conſtat non pertinere ad cœleſtes influxus, ſed ad ſecretos intellectus, quorũ ſocietas nobis eſt interdicta.

Sermo indiſcretus in peccatum inducere poteſt proferentem.

IMmunditia in ſermone morali, generale peccatũ eſt quo immundus redditur operans illud. Vſurpatur tamen, primo ſpecialiter pro peccato inordinatę ſeminationis humanæ cuiuſcunque præternaturaliſque, ex hoc enĩ homo maxime immundus fit. Et ſic cõſtat eſſe peccatum mortale: de quo pluries Apoſtolus loquitur, docens immundos excludi à regno dei. Vſurpatur ſecundo pro peccato inordinatę emiſsionis ſuperfluorum: vt cibi per vomitum, & ſimiliũ

ex gula procedentium. Et ſic ponitur filia gulę. Frequēterq́; eſt peccatū veniale: vtpote nec cōtra dei nec proximi dilectionem: turpe tamen, vtpote etiā corporalem immundiciam inferens.

Corporalis indecentia reſpectu ſtatus poteſt in peccatū quem inducere.

IMmūditia corporalis pro quanto humanum dedecet vſum, peccatum eſt: quia rectæ diſſonat ratiōi. Eſt autē in profanis venialis. Sed in ſacris ſi notabiliter offendit peccatū eſt mortale, pro quanto ad diuinam irreuerentiam ſpectat: & tanto magis quāto à canonico etiam iure ſub pręcepto prohibetur huiuſmodi immundicia. extrà de cuſto. eucha. ca. relinqui. Vbi non ſolum ſacra vaſa, corporalia & veſtimenta miniſtrorum, ſed oratoria ipſa pręcipiunt̄ munda & nitida (hoc eſt abſq; macula) ſeruari. Aduertāt hęc qui ſordidis vtuntur in miſſarum ſacrificio, itavt abhominabile ſit tangere & videre.

Libertatis eccleſiaſticę violatio ſemper peccatum eſt.

IMmunitatis eccleſiaſticæ violatio mortale peccatū eſt formaliter loquendo: hoc eſt ex intentione facta, vt ſcilicet illam quis violet: quia iniuriam infert eccleſiæ in priuilegio eccleſiaſticę libertatis, vel quo ad locum, vel quo ad perſonas, vel quo ad bona mobilia vel immobilia. Propter imperfectionem. tamē actus inuenitur hic veniale peccatū ſicut in cæteris.

Immunitas eccleſiaſtica multis modis offenditur.

ET ſcito hic ſex. Primo, quòd eccleſiaſticā violare immunitatem non eſt aliqua vna peccati ſpecies, ſed eſt tanquam generale peccatum ad omnes ſacrilegij ſpecies. Violatur ſiquidem eccleſiaſtica libertas, iniuriam inferēdo & perſonis, & locis, & rebus ſacris ita quòd violare eccleſiaſticam immunitatē ſonat quēdam generalē actū vitij quod ſacrilegium vocamus. Secundo, quòd in hoc peccato eſt aliquid formale, & aliquid materiale. Habet enim ſe vt forma, ex intētione agere contra libertatem eccleſiaſticam. materia autem eſt illa res in qua eccleſia lædit̄ aut dehonoratur. Verbi gratia: cū clericus iudicatur à laico, quū extrahitur ab eccleſia qui ſaluus in illa eſſe debet, quum bona eccleſiæ vſurpātur ab alijs, formale in omnibus eſt quòd tenditur contra id in quo eccleſiaſtica perſona ſeu eccleſiaſticus locus aut eccleſiaſtica

res debet eſſe libera. materiale autem eſt exemptio clerici à laico, ſalus confugientis ad ecclesiam, quod res ſeu bona eccleſiæ ſint eccleſiæ &c. ſic de aliis. Tertio, quod crimen hoc poteſt referri vel ad pœnas iuris, vel ad naturã ipſius peccati. Et ſi referatur ad pœnas iuris, non eſt violator eccleſiæ libertatis qui agit cõtra priuilegium conceſſum alicui particulari eccleſiæ: puta ſi agit contra libertatem conceſſam eccleſiæ Mediolanẽſi, aut ordini prædicatorum &c. ſed oportet quod agat cõtra libertatem communem eccleſiæ. Et hoc non ſic intelligas, vt oporteat illum agere cõtra totam eccleſiam: ſed quod quicunq; homo aut quæcunq; res, aut quicunq; locus offendatur, oportet quod offendatur in illa libertate non quam habet ex proprio, ſed quam habet ex priuilegio communi toti eccleſiæ, ad hoc vt incurrat pœnas iuris latas cõtra violatores. Sed ſi ad naturam criminis ſpectetur, ita peccat mortaliter qui violat libertatem peculiariter conceſſam alicui eccleſiæ, ſicut qui violat libertatem communiter conceſſam toti eccleſiæ. nam vtriuſq; peccatum, ſacrilegiũ eſt, violãs perſonam, rem aut locum cultui diuino deputatum. Quarto, quod huiuſmodi libertates ſeu immunitates eccleſiaſticæ quæ particulariter ſunt alicui conceſſæ, non ſubiacent ſcientiæ: nec confeſſor de his debet eſſe ſolicitus: quia ex ſpecialibus priuilegiis pendent, quæ debent promulgare illi quorum intereſt. Sed immunitates communes continentur in iure.

Et locales quidem immunitates valde multæ ſunt: præcipuæ tamen ſunt, quod ſecularia placita (hoc eſt iudiciales proceſſus) & ſententiæ ſeculares, & maxime in cauſa ſanguinis, conclamationes, ſeditiones, impetus, publica parlamenta, vniuerſitatum conuocationes, negotiationes nundinarum & fori, non poſſunt in loco ſacro fieri: nec poſſunt ibidem reponi ſupellectilia, vel hoſpitari, niſi neceſsitate cogente. Nec poteſt illi violentia inferri, aut aliquis vel aliquid violenter aut furtiuè inde abſtrahi, aut in confinibus frangi, exceptis caſibus à iure permiſsis. excipiuntur ſiquidem publici latrones (vt piratæ in mari, & ſimiles in terra) & nocturni populatores agrorum, &

occidentes vel mutilantes in eccleſia ſub ſpe vt ab eccleſia ſaluētur. Et idem videt̃ etiam ſi hoc vel qđcunq; aliud enorme fiat in eccleſia etiã ſine ſpe quod ab eccleſia defendatur: quia fruſtra legis implorat auxilium, qui in legem committit. Perſonales autem immunitates manifeſtæ ſunt, quod eccleſiaſticæ perſonæ ſunt exẽptæ à iudicibus ſecularibus, quòd ſunt liberæ à manibus violentis ſuadente diabolo, & à pedagĳs & angarĳs. Reales autem immunitates ſunt, qđ eccleſiaſticæ perſonæ exẽptæ ſunt à gabellis pro rebus ſuis vel eccleſię quas non cauſa negotiationis deferunt: quòd eccleſię poſſeſsiones nõ poſſunt ꝑ alienis debitis obligari &c.

Quinto, quòd violare eccleſiaſticam quancũq; immunitatem cõtingit dupliciter. Vel formaliter: hoc eſt ex intentione agendi contra eccleſiaſticã libertatem, ſeu cõtra talem eccleſiaſticam immunitatem. Et ſic proculdubio eſt peccatũ mortale violare quancũq; immunitatem eccleſiaſticam, vt dictum eſt: quia committitur ſacrilegium. Vel materialiter: hoc eſt non animo faciendi contra iura eccleſiaſtica, ſed ex aliqua paſsione ſeu ratiõe. Et tũc oportet aduertere ſi actus ille qui fit, ſit talis aut fiat taliter quòd redeat in naturã ſuæ formæ: quia ſi ſic eſſet, licet nõ committeretur ſacrilegium ex intẽtione, nihilominus incurreretur ſacrilegium formaliter, & eſſet peccatum mortale ſicut contingit in cæteris vitĳs materialiter commiſsis. Si autem actus ille nõ rediret in naturam ſuæ formæ, eſſet peccatum veniale propter imperfectionem actus. Diſcernendum eſt autem hoc in propoſito ex duobus. Primo ex natura, quantitate, qualitate &c. iniuriæ ſeu damni illati. Secũdo, ex vinculo prohibitionis præcepti Nam ſi opus ſit notabiliter iniurioſum aut nociuum, non euaditur ſacrilegiũ Vnde qui in eccleſia fornicat̃ non animo iniuriandi immunitati eccleſiæ, ſed caſu quantum ad locum, non excuſatur à ſacrilegio: quia dum non curauit continere in illo loco ob reuerentiam loco debitam, redit actus tantæ irreuerẽtiæ in naturam ſacrilegĳ. Et ſimile eſt in alĳs notabiliter iniurioſis aut nociuis. Similiter ſi opus eſt prohibitum ſub tali vinculo, vt appareat vinculũ eſſe ligans ad mortale peccatum (vt eſt excommunicatio) non euaditur ſacrilegium: vt ſi quis exigat gabellas à cleri-

cis.dum enim non curat exa-ctor incurrere excommunicationem, vt ſuæ vel aliene ſatiſfaciat voluntati in exigendo à clerico, ſacrilegium incurrit, etiam ſi illud non intendat. Et per oppoſitum quando opus non eſt notabiliter nociuũ ſeu iniurioſum, & actor vinculo præcepti non ſubeſt, licet ſub immunitate eccleſiæ cõtineatur, ſi deſit contemptus nõ eſt mortale peccatũ: quia nec formaliter (quia non ex intentione) nec materialiter ſacrilegiũ inuenitur redire, vt dictũ eſt, ſed velut imperfectum quid in hoc genere relinquitur peccatum veniale. Et de horũ numero ſunt comedere in eccleſia abſq; neceſsitate, confabulari, conſilia facere, hoſpitari, nautica ligna ibi ſeruare, & ſimilia. Ex quibus parua videt̃ irreuerentia haberi, in nullius iniuriam: aut damnum. Vnde ad quæſtionem de vẽditione candelarum in eccleſia aut cœmiterio, dicitur quod aliud eſt ibi manere vendentes ad vendẽdum, & aliud eſt ibi fieri ſolam venditionem. Primũ eſſet abuſionis, nec ſcio à peccato excuſare: quũ dominus eiecerit vendentes ea quæ opportuna erant ad ſacrificia: & non propriè de templo, quia templum propriè non intro-ibant, ſed de atrio templi: qđ templum appellatur ab euangeliſta: exiſtẽs enim populus in atrijs templi, dicebatur eſſe in templo. Secundum autem ſi auaritia deſit, & vt ſatisfaciat deuotioni populi ſit, non vitupero, videns hoc à perſonis religioſis & doctis ſeruari. Nec propterea primũ dãno peccati mortalis ſed venialis, ſi in cœmiterio fiat (quod non eſt domus dei, ſed fidelium defunctorum) ex quo pontifices ſciunt nec repræhendunt, & non pro notabili habetur irreuerentia. Si autem in tẽplo fieret, niſi imperfectio actus excuſaret, non auderem à peccato mortali excuſare: quia licet Matthæi xxj. dominus eijciendo vendentes de templo, allegauerit iniuriã maximã, dicens: Vos autem feciſtis illã ſpeluncam latronum. Ioan. tamen. ij. allegauit irreuerẽtiam negotiationis, dicens: Nolite facere domum patris mei, domum negotiationis. Et quia hoc dixit vendentibus minima, ſcilicet columbas (vt ibi patet) conſequens eſt vt declarauerit negotiationem omnẽ in templo iniurioſam eſſe domui dei, nõ expoſitiuo ſed diuino iure. Nota tamen hic qđ imperfectio actus in propoſito non attenditur penes

imperfectionem venditionis, ſed penes imperfectionem ſacrilegij quo iniuria fit loco ſacro:ita quód perfectus actus eſt qui completé irreuerens eſt templo dei. Et hic eſſet quãdo venditor vteretur templo dei tãquam officina negotiatoria ſeu ad vendendum:puta ſi haberet in templo locum ad vẽdendum quaſi in officina. Et hoc inſinuant verba domini, dicẽtis: Nolite facere domum patris mei domum negotiationis.non enim dixit, Nolite vendere aut negotiari:ſed, Nolite facere domum negotiationis, Significauit enim per hoc quod ita vẽdere vt fiat domus negotiationis, eſt ſacrilegium perfectum:vendere autem citra hoc quod fiat domus negotiationis, quum de genere prohibitorum ſit, imperfectũ eſt ſacrilegij. Vnde ex hac imperfectiõe excuſantur á mortali tam pauperes qui deferũt vænales candelas per eccleſiã, quam ij qui propter accidentẽ tunc pluuiam ſuas bancas cũ candelis vænalibus trahũt intra templum.neutri ſiquidem faciunt domum dei, domum negotiationis:ſed quaſi per accidens ibi vendunt.

Sexto, quod confundendo vocabula immunitatis & libertatis eccleſiaſticæ, hæc & ſimilia intelligenda ſunt. Sed quum ad diſcernendum cẽſuras ſacrorum canonum & caſus reſeruatos deuenitur, ſerua proprietatẽ nominum, & diſtingue inter eccleſiaſticam immunitatem & eccleſiaſticã libertatem. Et per immunitatem eccleſiaſticã intellige emptionem loci ſacri:per libertatem vero eccleſiaſticam, intellige exemptionem perſonę eccleſiaſticæ, non ſolum in ſua perſona, ſed in omnibus quibus per liberum arbitriũ vtitᷣ, & quæ poſsidet:ita qđ ſi quis iniuriam loco ſacro facit, non eſt reus violatæ libertatis, ſed immunitatis eccleſiaſticæ:nec incurrit cenſuras latas contra violatores eccleſiaſticæ libertatis. Qui aũt iniuriatur perſonæ, libertatem eius impediendo vt non vtatur ſuis &c. violat eccleſiaſticam libertatẽ. Vnde Benedict⁹ xj. in extra. inter cũctas. ponit diſtinctos caſus violationẽ libertatis, & violationẽ ĩmunitatis eccleſiaſtice.

Impedimenta matrimonij vide infra in verbo, matrimonium.

Impius in parẽtes vel alios quoſcunq; vitioſus eſt & peccator.

IMpietas (qua parentibus & patriæ, conſanguineis & conciuibus debitus cul-

tas ſubtrahitur, aut iniuria irrogatur) peccatum ex ſuo genere mortale ac valde graue eſt, contra primum præceptũ ſecundæ tabulæ. Poteſt autẽ ſicut & ſimilia peccata dupliciter incurri, ſcilicet formaliter vel materialiter. Appellatũ autem & eſt impietas formaliter, qua ex intentione contra patrem vel patriam &c. omittitur vel committitur: vt quũ quis inhonorat patrem vt inhonoret, hoc eſt animo inhonorandi patrem: aut nocet cõſanguineo vt noceat conſanguineo, hoc eſt animo nocẽdi conſanguineo, offendit conciuem vt offendat conciuem: detrahit patriæ beneuolo, vt detrahat patrię beneuolo. Et hoc eſt proprie crimẽ impietatis, & eſt mortale ex ſuo genere: vtpote contra dilectionem debitam parentibus & patriæ. Contingit tamen peccatum hoc eſſe veniale ꝓpter imperfectionem actus: vel ex parte primi motus ad omittẽdum vel committendum cõtra patrem aut patriam, vel ex parte materiæ: puta minimæ omiſſionis aut commiſsionis, tanquam pro nihilo computatę.

Alio modo incurritur impietas materialiter: quãdo ſcilicet offenditur pater vel patria, aut conſanguineus, aut conciuis, ſed non contemnendo beneficium ſeu vinculum ſanguinis & patrię, ſed propter alias paſſiones, vt accidit. Et ſic impietas materialiter inuenitur in multis generibus peccatorum quibus proximi offendi poſſunt. Et eſt circũſtãtia illius peccati quo cõſanguineus aut cõciuis offendiť, mortalis vel venialis iuxta naturam cõmiſsi vel omiſsi: ita quod ſi cõmiſſum in conſanguineũ eſt mortale, ipſa quoq; materialis impietas eſt mortalis. Spectat tamen hæc circunſtantia ad ſpeciẽ illius peccati quo offendiť ille qui eſt conſanguineus &c. quia habet idẽ motiuũ. Et idẽ fac de hac circũſtantia iudiciũ qđ eſt de ingratitudine: quia eadem eſt vtrobiq; ratio.

Peccatum impudicitię diuerſis actibus committi poteſt.

IMpudicitia, qua homo ſ aſpectibus, tactib⁹, oſculis ſeu amplexibus vacat libidinoſè, hoc eſt delectationis ſenſibilis quæ ibi ſentitur cauſa (etiam ſi nullum intendatur aliud opus) peccatum eſt: quia huiuſmodi delectatio ad generationem ordinata eſt, ſicut & cęteri actus venerei: & propterea niſi propter generationem fiant, peccatum incurriť, ob priuationem proprij finis. Sed ſi horum aliquid ſic fiat

à non coniugibus, peccatum
eſt mortale: dicente apoſtolo
ad Galla.v.quód impudici-
tiã agẽtes regnũ dei nõ conſe
quentur.Et ratio eſt: quia hu-
iuſmodi actus impudici eius
dem ſunt moris cuiꝰ eſſet coi
tus cõſummatus inter illos ita
quód ſi fiãt inter ſanguine iũ
ctos,ſpectãt ad inceſtũ:ſi iter
ſolutos,ad fornicationẽ:& ſic
de aliis.Et ꝓpterea inter cõiu
ges veniale eſt:quia cõcubitꝰ
ipſe iter eos ꝓpter delectatio
nẽ, venialis eſſet: Ratio aũt
quare ſunt eiuſdẽ moris cũ a-
ctu cõſummato,eſt quia hæc
ſic accepta(ſcilicet vt ſunt de-
lectabilia ſecũdũ ſenſum ta-
ctus) ſunt ordinata naturali-
ter ad actũ cõſummatũ, mul
to viciniꝰ quàm delectatio
moroſa ĩ ſola mẽte cõſiſtens,
quãto exterior tactus propin
quior eſt cõſummatiõi vene-
reæ. Oſcula aũt & amplexꝰ
quæ fiunt ex beneuolẽtiæ ſi-
gno,licita ſunt: q̃ autẽ ex leui
tate iocoſa, venialia ſunt, Et
ſcito nõ eſſe ſimile iudiciũ de
tactu & viſu. Delectari eñi in
viſu pulchræ mulieris, nullũ
peccatũ eſt,niſi ocioſé aut ad
cõcupiſcẽdũ videatur: Et ra-
tio diuerſitatis eſt:quia tactus
ſuapte natura ordinatur ad cõ
cubitũ,viſus autem minime.
Hinc enim fit:vt cõſentire in
delectationẽ ſenſibilem quæ
eſt ſecũdũ tactũ, ſit cõſentire
in delectationẽ venereã. Vo-
luntarié aũt delectari de per-
ſona quacũqꝫ pulchra viſa,li-
cet non ſit venereum ſecun-
dum genus ſuũ, poteſt tamẽ
& facile fieri venereũ ex affe-
ctu videntis illecto,tẽtato &c.

Demonis inuocatio mani feſta que proprie inuocatio di- citur peccatũ eſt grauiſſimum.

INcãtatio omnis, peccatũ
eſt mortale ex ſuo genere
qa ĩuocatio eſt dæmonis
manifeſta,vel tacita ex aliqua
ſuperſtitione adinuẽta ad nõ
nullũ dæmonis cultũ.Et pro-
pterea nõ excuſatur exercens
incantationẽ quãcũqꝫ à mor-
tali peccato,niſi propter imp
fectionem actus ex parte ho-
minis.nõ per ſe(hoc eſt ex-
intẽtione) ſed per accidẽs dæ
monẽ inuocãtis:puta quia ne
ſcit interuenire ibi dæmonũ
inuocationẽ: & bona fide cre-
dit ſe dare operam rei licitæ.

Sed bene nota hãc ignorã
tiam tacitę inuocationis ha-
bere locum in perſonis idio-
tis,quãdiu nõ ſunt moniti vt
deſerant.Nã poſt monitionẽ
nõ excuſantur amplius:quia
ceſſat bona fides & inde con-
uincũtnr quód nõ per ignorã
tiã peccant,q poſt quàm ſciũt
aut dubitant de inuocatione,

demonum, nihilominus faciunt. Et ſimiliter nõ excuſantur de præteritis ignorantes, qui ſi ſciuiſſent, nihilominus feciſſent: quia ignorantia non fuit cauſa peccati.

Depræhenditur autẽ tacita inuocatio demonum ex multis, & ſpecialiter ex ſeptem.

Primo, ex adiuncta aliqua cõditione vana vt neceſſaria: vt ſi ponatˉ virtus in verbis ſacris, dũ tñ ſcripta ſint in pelle aut tali hora, & ſimilia quæ nec ad dei cultũ ſpectant, nec ad rectã rationẽ. Hec enim vana diabolus appoſuit vt ſua ſacra. Secũdo, ex adiunctis rationabilibus vt naturalibꝰ: vt ſi ad effectus naturales adhibeantur characteres ſignificatiui. referuntur ẽm huiuſmodi characteres ad dæmones intelligẽtes ipſos. Tertio, ex adiunctis nominibus ignotis, vel abſolutè, vel ad qd pertineant: hoc ẽm dæmonũ eſt opus quaſi manifeſtũ.

Quarto, ex excellentia effectus ſperati, quia ſcilicet excedit virtutẽ naturaliũ agentiũ: vt noſſe ſecreta cordiũ, ſanari ſtatim hominẽ aut equũ, & huiuſmodi. Et hoc intellige quo ad medicinalia ſeu naturalia. Quinto, ex vanitate effectus: puta quia quedam ſacra verba dicta mouẽt annulum ſup filũ: & ſimilia vana. Ex hoc ẽm ipſo quòd vanus eſt effectus, cõſtat quòd non eſt virtus diuina, ſed diabolica, nõ aſsiſtens verbis ſacris, ſed aſsiſtẽs ſacrificio quod ſibi fit, honorando ipſum illis verbis. gaudet ẽm honorari verbis & rebꝰ ſacris. Et ſciãt lectores, quod volui nõ experiri ſed conuincere hm̃õi diabolicã inſtitutionẽ ad effectus vanos ꝓpter vtilitatẽ fideliũ. Accepto nãq; filo & annulo, ꝓteſtatus ſum quòd verſum illum ſacrum deo vero (cui à Pſalmiſta dirigitur:) dicebã, & nõ tanquã inſtitutũ ad mouendũ annulũ: & ſic dixi verſiculũ illũ, & annulus nõ eſt motus. Vt hinc cognoſcãt oẽs quòd tunc diabolus mouet annulum quando verſus ille dicitˉ ei vt ipſe inſtituit. Dicit aũt ei tacita intẽtione quicũq; dicit etiã iocãdo illum, vt habentẽ vim ad mouẽdũ annulum: quia vim illã non habet niſi ex pacto olim inito cum dæmone ab aliquo. Et de ſimilibus idem fac iudicium.

Sexto, ex falſis adiũctis: puta quod Chriſtꝰ habuit febrẽ aut ſpaſmũ neruorũ, & huiuſmodi. eſt enim diabolus pater mendacij̃: deus autẽ nõ eget mendacij̃s noſtris. Et huic modo propinquus eſt

ſeptimus, quãdo adiũguntur apocrypha ſeu incerta. Mirũ eſt enim quòd hmõi incerta habeãt à deo virtutẽ, & certa nõ. Et rurſus quod ſanctis viris quibus deus credidit ſecreta ſapientiæ ſuæ, & virtutem potentiæ ſuæ in miraculis & ſacramẽtis, & curã animarũ, quibus ꝓmiſit notitiã omnis veritatis, ſecretas has ſacrorũ virtutes negauerit, & vetulis ac perſonis qualibuſcũq; hęc cõicauerit. Vnde hmõi incerta ſunt ſaltẽ vt ſuſpecta cauenda. Et ſi non vis falli, nulli in materia incantationũ credas: quia impoſsibile videtur vt nõ interueniat aliqua ſuperſtitio ſaltẽ in modo dicendi: puta dicere pater noſter ad aures equi. hoc eñ ſupſtitioſum cõſtat eſſe. & ſic de alijs.

Crimẽ incẽdiarij voluntarie commiſſum mortale eſt, & ciuili pœna mulctandum.

INcẽdiarius (hoc eſt malo animo cõburens) manifeſtum damnum infert, & piculo reliqua exponit. Vnde à crimine maximo non excuſatur ſi ex intentione facit. Si vero præter intentionẽ ex negligentia, iuxta modũ negligentiæ reus eſt apud deum. Quod ſi abſq; omni ipſius culpa cõtingat ab eo incẽdiũ proceſsiſſe, nullum peccatum eſt: ſicut abſq; culpa tempore ſtatuto cõmuniter incendunt cãpi in fine Auguſti vel &c. iuxta patriarum conſuetudines diuerſas. Sunt autẽ incendiarij excõmunicandi. Et ſi denuntiati fuerint excõmunicati, nõ poſſunt niſi ab apoſtolica ſede abſolui: vt habetur extra de ſenten. excom.

Coitus carnalis inter conſanguineos cõmiſſus damnabilis eſt, quia naturalem deſtruit honorem.

INceſtus (quo inter cõſanguineos ſeu affines carnalis fit cõmixtio abſq; diſpẽſatione matrimoniali) peccatum eſt mortale inter grauiora, propter naturalẽ reuerentiã naturaleq; fœdus violatum. Et ſicut ad inceſtus crimen ſpectat etiam ſine opere cõſenſus in cõſanguineã ſeu affinẽ, ita ad inceſtus ſpeciem ſpectant impudicitiæ & carnales cõmixtiones impuberum perſonarum, ſi cõſanguinitate aut affinitate ſunt iunctæ: quoniam & ſunt hmõi actus vt via ad conſummatũ inceſtũ, & multo ꝓpinquius quòd cogitationes ad inceſtũ ordinantur quantum in ſe eſt cõſummandũ: licet ex impotentia ætatis non cõſummet.

Imprudentię peccatum ex inconſideratiõe inductũ neglig.

gentiæ poteſt attribui & ideo damnabile eſt.

INconſideratio agibilium humanorũ quantum ad eas conditiones quas põt & debet homo talis cõſiderare, peccatũ eſt imprudentiæ, ſiue ſit volũtaria ex intentione, quia ſcilicet noluit cõſiderare: ſiue ex negligentia, quia nõ adhibuit ſuã diligentiam ad cõſiderandũ illa quæ conſideranda erãt. Poteſt autẽ eſſe peccatũ mortale, quando ſcilicet eſt reſpectu eorum quæ ſunt de neceſsitate ſalutis facienda, dicenda, appetenda, cauenda &c. Veniale autem quando reſpectu aliorum. Et hæc intellige de inconſideratione conſummata: hoc eſt procedẽte ad voluntariũ actũ malè conſideratũ, in quo eſt incõſideratio cõtrariè vel nõ conſideratũ, in quo eſt incõſideratio priuatiuè. Aduerte tamen, quod ſi contingat aliquẽ ex ſola inconſideratione actuali facere opus aliquod quod ſcit eſſe prohibitũ, & ſi tunc actualiter aduerteret ad id quod ſcit, non faceret, excuſatur à mortali: vt ſi quis non cõſiderans hodie eſſe feſtum, emit aut vendit: vel non cõſiderãs eſſe diem ieiunij, comedit &c. aut non aduertens cõtractum eſſe vſurarium, facit illum &c. Et ratio horum & ſimilium eſt: quia nõ videtur eſſe in poteſtate noſtra occurſus omniũ quæ ſcimus in ĩs quæ quaſi ſine diſcuſsione operamur. Et multo magis excuſatur ille qui meditatus quantum bona fide credidit oportere, inuenit ſe poſt factum opus aut datum conſilium cõſideratione omiſiſſe. peccatũ enim mortale prçter intentionem valde difficile, contra intentionem vero impoſsibile eſt accidere: in propoſito autem & præter intentionem manifeſte eſt, & contra intentionem videtur eſſe.

IMcõſtantia (qua homo à bono ac debito propoſito recedit non exequẽdo illud) peccatũ eſt: quia à rectæ rationis ordine declinat. Eſt aũt mortale vel veniale peccatum iuxta materiã ſubiectã. nam ſi inconſtans omittit ea quæ ſunt de neceſsitate ſalutis, peccat mortaliter: ſi vero aliàs debita, peccat venialiter. Et ſi inconſtans ex inordinata aliqua paſsione amoris vel rancoris omittit propoſitum prius bonum aliquod ſupererogationis, peccat quoq; venialiter: quia inordinatè deſiſtit à bono propoſito.

Actus inconſtantię vitioſi ſunt & damnabiles.

INcontinentia(qua homo rectã habens intẽtionem vincitur à concupiſcentia delectabiliũ carnaliũ aut honoris aut iræ)peccatũ manifeſtè eſt perſonarũ nõ omnino malarũ, quæ habituatæ ſunt in malo luxuriæ,ambitionis, iræ & hmõi: nec omnino bonarũ, quæ habent hmõi paſſiones domitas: ſed mediocriũ,quæ habent rectã intentionẽ circa caſtitatẽ,mãſuetudinẽ &c. & tamẽ vigẽt in eis paſſiones:vtpote nõ domitæ habitibus virtutũ:earũdẽ em̃ perſonarum eſt cõtinentia & incõtinentia. Cõtingit aũt dupliciter. Vel ita quod paſſio hmõi præueniat rationẽ pugnantẽ rectè ſentiendo, ita quod antequã pugnet cedit: vt ſępe accidit cholericis propter velocitatem choleræ, & melancholicis propter vehementiam impetuoſi motus. Vel ita quod ratiõe inde (hoc eſt ex parte ſuperiore) & paſſione hinc (hoc eſt ex parte inferiore) pugnantibus, tandem multiplicata & augmẽtata paſsio vincit. Vtroq; autem modo ſi ad cõſenſum deliberatũ alicuius quod eſt peccatũ mortale (puta vindictam, fornicationẽ &c.) homo trahitur, peccatũ eſt mortale huiuſmodi incõtinentia: aliter eſt peccatũ veniale. Et licet Ariſtoteles in mulieribus nolit cõtinentiã & incontinẽtiam recognoſcere,quia quaſi pueri ſequuntur facile abſq; pugna paſsiones: in mulieribus tamẽ chriſtianis propter lumẽ fidei quo ſpiritus concupiſcit aduerſus carnẽ, ac per hoc pugnat contra carnẽ,recognoſce continentiam quum ſpiritus vincit, & incontinentiam quum ſpiritus vincitur.

Peccatum indignationis mẽbrũ eſt ſupbię: quapropter dãnabile & mortale dici debet

INdignatio(qua ex ira homo afficitur ꝓximo tanquã indigno ſua affabilitate, cõuerſatione & huiuſmodi)peccatũ eſt propter inordinatã paſsionẽ: & cõmuniter veniale, procedẽs ex eo quòd indignũ reputat ſe à tali nunc &c.pati ſeu tractari. Poteſt tamen eſſe ſine peccato, quãdo ſcilicet ex iuſto rationis iudicio ꝓcedit: iuxta illud Greg. Indignantur iuſti, ſed nõ dedignantes,hoc eſt non habentes affectum inordinatũ. Poteſt & eſſe peccatũ mortale, quando vſq; ad ſubtrahendum aliquid de neceſsitate ſalutis impẽdendum proximo procederet, aut vſq; ad deliberatum cõtemptũ aut odium proximi creſceret.

Contemnens auditũ verbi dei infidelis dicitur, & peccator mortalis.

INfidelitas Chriſtiane fidei oppoſita, priuatiuè ſumpta (hoc eſt illius qui natus eſt habere fidẽ quia eſt homo, non tamẽ habet) tunc tantum eſt peccatũ quum negligit auditui fidei credere: iuxta verbũ domini. Si non veniſſem, & loquutus eis nõ fuiſſem, peccatũ nõ haberent infidelitatis. Cõtrariè autem ſumpta, peccatum ſemper eſt maximum. Et diſtinguitur in tres generales ſpecies: ſcilicet paganorũ, hoc eſt eorum qui nullo pacto fidẽ ſuſceperunt Chriſtianã: Iudæorum, qui profitentur in veritate noſtram fidẽ in figura, & negãt illam in ſeipſa iam claram: & hæreticorũ, qui ſunt baptizati, ſed ꝑtinaciter errãt in fide.

Et quamuis infinitæ ſint hæreſum ſpecies, iuxta infinitas erroneas ſentẽtias quæ cõtra fidem poſſunt eſſe: de his tamen non oportet ſolicitum eſſe confeſſorẽ quantũ ad peccati notitiã, ſed ſolũ quãtum requirit medicina adhibẽda: vt nõ remaneat in aliquo errore, vt ſanus fiat totus, vt nõ facile redeat ad vomitũ &c.

Incurritur autẽ infidelitatis peccatũ tripliciter. Primo, ex intentione: vt quũ quis in his quæ ad fidei neceſsitatem ſpectare nouit, ab eccleſia diſſentit deliberatè credendo oppoſitum. Et tunc eſt peccatum mortale maximũ. Et ſi Chriſtianus eſt, vocatur peccatum hæreſis: & eſt excõicatus ſi in exteriorẽ aliquem actũ etiam corã ſeipſo ſolo exierit: & reſeruatur abſolutio papæ cum reliquis de cœna dñi. Secũdo, per primos ſeu imperfectos motus: vt quum quis ob tentationes aut rationes audítas &c. quaſi vacillat in ĩjs quæ ſunt fidei, non tamen ad deliberatũ conſenſum diſcernendi ꝑuenit. Et hoc eſt peccatum infidelitatis quidẽ, ſed veniale propter imperfectionẽ actus. Et licet modo ſit grauius, & modo minus graue iuxta modũ negligẽtię, ſemꝑ tamẽ eſt graue propter genus arduũ. & ideo ſtatim abhorrendum eſt, quum aduertitur quicquid contra fidẽ occurrit dicendũ, aut audiendũ, aut cogitandũ &c. Tertio, ꝓpter ignorantiã ex parte materiæ: vt quia vel ſcit materiam ſpectare ad fidem, ſed neſcit ſe errare in illa, vel neſcit materiã ſpectare ad fidẽ quæ tñ ad illã verè pertinet, & in vtroq; caſu putans ſe rectè ſentire, nimis tenet affirmat atq; affe-

rit errorem quem non videt eſſe errorẽ, infidelitatis peccatum materialiter incurrit: vt cõtigit ſancto Cypriano martyri: qui cum octoginta epiſcopis (vt habes .xxxij. diſtin. ca. præter hoc) appellauit baptiſma hæreticorũ, lauacrum diaboli: quos beatus Auguſt. redarguit. Et quia in huiuſmodi materialiter tantũ erratur in fide, & non formaliter (hoc eſt ex intentione: quia omnino intendunt tales ſtare in fide ſanctæ matris eccleſię, imò pro illa pugnare, & intellectum in illius obſequiũ captiuare) nõ incurritur mortale peccatum. Sed tamẽ peccatur propter nimiam adhæſionem: quod in Cypriano excuſabilius fuit ex ſententia tot epiſcoporum, & martyrij tãdẽ charitate omnino deletũ.

Infidelium cõuerſationem habere in humanis occupationibus quamuis peccatum nõ ſit abſolutè, cauendum tamen eſt vt occaſio peccandi, & ſcãdali puſillorũ, vbi ſcandalum timetur. De Iudæis autẽ in verbo Iudæi, dicetur.

In ijs autem quæ ad infidelitatis cultum ſpectant, nullo pacto cõmunicãdũ eſt. Vnde nõ licet cõmodare aut donare aut vẽdere illis aliquid pro vſu ſuorum ſacrificiorum, & huiuſmodi: quoniã particeps eſſet quis criminis, vtpote adiuuans illos ad exequendum infidelitatis ſuæ cultum.

Infidelitas vt eſt violatio promiſsionis, tractatur infrà in verbo, perfidia.

Gratias pro acceptis beneficijs non referens, aut referre cõtemnens, peccatum incurrit ingratitudinis.

INgratitudo (qua homo pro accepto beneficio gratias non refert opere pro loco & tempore, aut non agit lingua, laudãdo &c. aut non habet animo, recordãdo, recognoſcendo & affectũ beneuolum habẽdo (peccatũ procul dubio eſt: quia cõtra rectã eſt rationẽ. violatur enim morale debitũ. nam pro beneficio accepto debetur ſtatim gratus animus, grataq́ lingua, & gratum opus pro loco & tempore. Et multo magis ac maius ingratitudinis peccatũ eſt, ſi aut animũ malũ rependat quis, aut vituperet, aut offendat illũ à quo beneficiũ accepit. Cõmittitur autẽ ingratitudinis peccatũ dupliciter: ſcilicet formaliter & per ſe, hoc eſt ex intẽtione: vt quum quis adeo ingratꝰ eſt vt vices non repẽdat, aut malas vices reddat beneficio ſeu benefactori vt ſic. Et hoc eſt propriè

peccatũ ingratitudinis, quod eſt ſpeciale peccatũ ab alĳs diſtinctũ: & hoc eſt eſſe ingratũ ex interiori cõtẽptu beneficĳ Et eſt peccatũ mortale ex ſuo genere: quoniã cõtẽptus beneficĳ eſt cõtemptus non tã effectus quàm boni affectus benefactoris. & contrariatur directę dilectioni debitæ benefactori. Contingit tamen hoc eſſe veniale propter imperfectionem actus, & propter primum motum ad contemnẽdum, & propter beneficium minimum, quia minimum tanquam nihilũ: ita quod inde fiat vt contemptus non ſit perfectè contemptus propter imperfectionem materiæ: ſicut furtum rei minimæ non ẽ perfectè furtum propter imperfectionem materiæ.

Materialiter autẽ incurrit̃ ingratitudinis peccatum, quãdo vel omittitur aliquid neceſſarium ad gratitudinem, vel committitur aliquid offenſiuum benefactoris non eo animo vt ingratus ſit, ſed alia intentione. Et tunc ingratitudo non eſt ſpeciale, peccatum, ſed circunſtantia peccati in benefactorem commiſsi. Et ſi quidem ommittitur aliquid de neceſſitate ſalutis exhibendum benefactori, aut committitur aliquid de neceſſitate ſalutis cauendum ne fiat in benefactorem, peccati mortalis rationem inducit circunſtantia illa. Si verò ommittitur aliquid aliter debitum, aut committitur aliter vitandũ, venialis eſt. Et quia in omni peccato includitur huiuſmodi circunſtantia materialis ingratitudinis ad deum omnium datorem, nõ oportet ſcrupulo quem quàm moueri de huius cõfeſſione circũſtantiæ, ſed de illi⁹ cõtritione aſsidua ſolicitũ eſſe. Verũ quãdo offenſa notabilis in benefactorẽ aliquẽ commiſſa eſt, explicãda eſt ſicut aliæ circũſtantiæ aggrauãtes infinite non tamẽ mutãtes ſpeciem,

Inhumanis dicitur qui ſe ipſum nimis cõtemnit & peccare in hoc poteſt.

INhumanitas (qua homo hominẽ ſe eſſe quaſi oblitus, alienę miſeriæ nõ ſe æſtimat participem) peccatum eſt durioris cordis: quia miſericordiæ virtutem tollit, qua humani nihil à nobis alienum putamus, & quaſi vnum membrum Ieſu criſti patitur reliquum compatitur: ſumus enim omnes vnum corpus in Chriſto, ſinguli autem alter alterius membra, inquit apoſtolus.

Habet autem duas malas matres: quoniam ipſa cordis duritia ex ſuperbia naſcitur, qua qs ſe tāti tenet, quaſi ſit adeo celſus vt ad ipſum mala vix pertingere poſsint. exterior vero omiſsio ſubuentionis, ex auaritia naſcitur. Vnde inhumanus à tribus eſt vulneribus curādus, vt diſcat quid eſt miſericordiam volo.

Iniuſtitia ſemper eſt peccatum mortale.

INiuſtitia (qua quis iniuſtum facit in quacūq; materia) peccatum eſt mortale ex ſuo genere: quia illatiua eſt nocumenti quod charitati repugnat. Et hoc intellige quādo homo facit per ſe (hoc eſt ex intentione) aliquid iniuſtum, intendens rem aut famam, aut honorē, aut membrum &c. tollere. Nam quando per accidens aliquis iniuſtum facit (puta quia nec intēdit offendere in aliquo proximum, nec ſcit ſe per actum ſuum lædere quēquam) non eſt peccatum mortale: niſi magnitudo nocumēti illati, aut negligentia ſciendi, reducat actum in naturam iniuſtitiæ. Exemplum primi: ſi quis ex loquacitate mulierem cōmuniter habitam pro pudica, lædat notabiliter in eius fama. Exemplum ſecundi quātum ad ignorantiam facti: ſi quis iaciendo ſagittam interficiat hominem ibi manentē: quia non fecit diligentiam ſuā an ibi poſſet homo lædi ſagitta. Quātum autem ad ignorantiam iuris: vt ſiquis violenter eijciat propria autoritate hominem iam olim poſsidentem agrum ſuum, quia putat licere ſibi rem ſuam ſibi vendicare. in huiuſmodi enim redit actus in naturam iniuſtitiæ. Eſt autem iniuſtitia peccatum veniale propter imperfectionē actus ex parte actus, vt primi motus: aut ex parte materiæ: vt in re minima.

Peccatum inobedientiæ dupliciter incurritur.

INobedictia (qua ſuo ſuperiori homo ſubditus non obedit in illis in quibus illi ſubijcit:) dupliciter incurritur. Vel per ſe, hoc eſt ex intentione. Et hoc eſt ex ſuo genere peccatum mortale: quia iniuriam facit ſuperiori ſuo, contemnens illius præceptū. Idem nanq; eſt contemptus præcepti, & nolle extra intentionē obedire præcepto: quia qui ex intentione inobediendi tranſgreditur præceptum, vult non ſubijci per obedientiam præcepto: quod eſt nolle ſubdi præcepto: quum non ad aliud ſubdatur homo

præcepto

præcepto niſi ad obediendū. Quia ergo paria ſunt cōtemptus præcepti, & nolle ex intentione obedire pręcepto, cōſtat peccatū mortale eſſe non obedire ſubditum præcepto ſuperioris vt non obediat. Intellige autem præcepti nomine, omne ſuperioris mandatum obligans ſubditum ad obediendū ita quòd non exigitur vt ſit præceptum antonomaſice (hoc eſt obligās ad peccatum mortale) ſed ſufficit quòd ſit præceptū, hoc eſt habēs vim obligatiuā ſubditi ad obediendum, vt præceptum in moralibus diſtingui tur cōtra conſilium. Et intellige quòd inobediētia formalis (hoc eſt ea intentione vt nō obediat) ſufficit ad peccatum mortale inobedientiæ. Cōtingit tamen interuenire peccatum veniale propter imperfectionem actus, vel primi motus, vel materiæ minimæ: vt ſæpe dictum eſt in ſimilibus.

Incurritur autem inobediētia materialiter, quādocunq; non ex intentione inobediendi, ſed alia intentione contra præcepta dei vel ſuperiorum homo facit. Et tūc inobedientia nō eſt ſpeciale peccatum: ſed cōcurrit generaliter cum omni peccato, inquantum in eo eſt inobediētia dei, & ſimiliter inobedientia præceptorū iuris vel prælati, tanquam generale peccatū omniū tranſgreſsionum iuris vel mandatorum à prælato inuenitur, quādo ſubditus nō ideo trāſgreditur vt non obediat. Et propterea de hmōi inobediētia materialiter, iudicandū eſt ſecūdū grauitatē peccati cum quo cōcurrit: nam ſi cōcurrit cum peccato aliàs mortali, eſt mortalis: & ſi cum peccato aliàs veniali, eſt venialis. Et hinc fit vt ſi ſuperioris præceptum obligans ad mortale ſubditus tranſgreditur nō eo animo vt non obediat, ſed ex alia voluntate, peccat mortaliter: quia materialis inobedientia concurrit cum peccato aliàs mortali, hoc eſt ex vitalis præcepti conſtituto inter peccata mortalia.

Mens hnmana debet ab inquietudine vacare: ne ſollicitudine nimia labatur in peccatum rationem omittens.

INquietudo mentis peccatum ſonat cōmune multis materijs, prout aliqui inquietā tenent mentē circa negotia ſecularia ex auaritiæ affectu: alij circa ea quæ ſunt Veneris, alij circa ea quæ ſunt gulę, alij circa ea quę ſunt vindictæ &c. Vnde pōt eſſe peccatū mortale, quādo ex mor-

taliter malo animo eſt delibe ratè. Et poteſt eſſe veniale pec catū: vtpote vel ex malo habi tu præcedēte veniēs abſq; deli beratione, vel circa venialiter malā materiā verſata: vt con tingit negotiatorib9 lucroſis auaris abſq; cuiuſq; damno.

Peccatum inſenſibilitatis qualiter cōmittatur.

INſenſibilitas, rariſsimū peccatū eſt: quo quis ſine ratiōabili cauſa fugit dele ctationes ſenſibiles naturales. Et ſi inuenitur hoc peccatū, mortale eſt: vt ſiquis horreret intantū delectationes ſenſibi les, vt neceſſaria ad cibādum ſeipſum ſubtraheret, aut ne garet debitū vxori, & breui ter neceſſaria prætermitteret. Aut ex lapidea natura conſta ret homo talis: ita quòd fortè non haberet tantum luminis & liberi dominiј ſuper ſuam malam complexionē vt mor taliter poſſet in hoc peccare.

Inſipiētia inquantū oppo ſitum eſt ſapientie peccatum cauſat.

INſipientia pro quāto pec catum ſonat contrarium ſapiētiæ, malè affectæ mē tis ad affectiuè iudicandum ſecundum primam cauſam, crimē eſt: ſiue tollat à ſe deum vt finem ſuorum operū, ſiue vt prouiſorem, ſiue totaliter: iuxta illud: Dixit inſipiens in corde ſuo, non eſt deus. Sed tunc vſq; adeò excæcat vt infi delitatē induat. qui enim pri mo operatur tāquam qui pu tat non eſſe deum, non multū diſtat vt putet & dicat in cor de ſuo non eſſe deum.

Violatio interdicti eccle ſiaſtici ſemper eſt prohibita.

INterdicti eccleſiaſtici vio latio, peccatum videtur ſolummodo clericorum: quoniam ſolis clericis pœna indicitur. Nec etiam eſt cleri corum qualitercunq;, ſed pro quanto exercent aliquid certo ordini deputatum: ita quod nec ipſi clerici violant inter dictum, niſi faciēdo aliquem actum ordinis. Ex pœnis autē irregularitatis & ſuſpen ſionis ab officio & beneficio, & ineligibilitate & impoſtu labitate &c. quas clericus vio lans interdictum incurrit, ap paret peccatum eſſe mortale: tanta enim multiplicatio tam grauium pœnarū, graue de lictum ſupponit. Nec quan tum ad hæc refert an ipſe cle ricus ſit interdictus, an hęc fa ciat in loco interdicto. In telliguntur autem in propoſi to appellatione clericorū non ſolum qui verè ſunt clerici, ſed etiam moniales quæ nul lius ordinis ſunt capaces: vt

patet in capi. poſtulaſtis. de cleri.excommunica. &c. miniſtrante. Ita quod ipſæ tunc violare intelliguntur interdictum, quando officiarent ecclesiam vt prius, & breuiter illa facerent quæ clericis intelliguntur prohibita tanquã competentia ex ordine aliquo. Et quoniam imponitur eis multum grauis pœnitentia (ſcilicet quod in arctiori debent retrudi monaſterio ad agendum pœnitentiam) apparet ſimiliter peccatum mortale. Verũ huiuſmodi apparentia mortalis peccati, ſiue in clericis ſiue in monialibus, non cogit fateri peccatum mortale: quia ſolæ pœnæ ſunt temporales, quas po teſt homo cum merito incur rere: vt patet in iudice qui incurrit irregularitatem iudicando iuſtè hominẽ ad mortem, omnes enim huiuſmodi pœnas aut maximas inter illas incurrit homo abſq; peccato. Et propterea ſicut excommunicatio minor poteſt incurri abſq; mortali peccato, & tamen priuat hominem à maximis myſterijs ſacris & neceſſarijs ſingulis hominibus (quia priuat à perceptione ſex ſacramentorum) ita interdictum ſicut & irregularitas & ſuſpenſio incurritur abſq; mortali peccato, quantum eſt ex parte pœnarum. aliunde ſiquidem poteſt eſſe mortale, ſcilicet ex parte contemptus aut præcepti adiuncti, ſi contingat aliquid horum adiungi. Dixi autem violationem interdicti peccatum eſſe clericorum quatenus clerici: quia laici non propriè violant interdictum niſi faciendo à clericis illud violari: & tunc non minus quàm clerici peccant. Et in multis caſibus huiuſmodi, incurrunt laici excommunicationem: vt habes ſuprà in verbo, excõmunicatio.

Sed ſi clericis violantibus aut non violantibus interdictum, laicus interdictus aut in loco interdicto audit diuina quæ ibi dicuntur, dicendum eſt quod peccat quidẽ, ſi ipſe laicus eſt interdictus: quoniam debet humiliter ſuſtinere interdictum, & obedire abſtinendo à diuinis. Si tamen ipſe non eſt in culpa, nec eſt nominatim ſed vt vnus de populo interdictus, & ſine ſcãdalo ex deuotione hoc faceret tanquam putans innoxijs pias interpretationes pœnarum ſubuenire, creditur excuſari à tanto. Si autem ipſe non eſt interdictus, ſed audit in loco interdicto, non

videtur peccare: quia ex quo ibi diuina dicuntur ipſo non autore, melius eſt vt fructum ex illo malo bonus percipiat quàm quòd abſtineat: niſi hoc eſſet fomẽtum clericorũ ad nõ ſeruandũ interdictum. Et ſimiliter ſi celebrãs admittit ad diuina aliquem interdictum, non teneor ego exire: quia non eſt aſsignatum delictum participĳ in diuinis cũ interdicto ſicut cum excõmunicato: quãuis celebrãs incurrat ſuſpenſionem ab ingreſſu eccleſiæ: vt patet in.c.epiſcoporũ. de priuile. in.vj. Aduerte hic, quod hodie nullus tenetur ſeruare interdictum à iure vel à iudice poſitũ, ſi non eſt contra certũ locũ aut perſonam denuntiatum: quia ſic in concilio Conſtantienſi ſub Martino quinto indultum eſt vt patet in conſtitutione ſuperius recitata in tractatu de excõmunicatione minore.

Cõfeſſores qualiter ſe habere debeant circa pœnitentialem interrogationem.

INterrogationes pœnitentium à cõfeſſoribus, propter finem huius operis occurrũt hic inferendæ: vt cõfeſſor ſciat exercere officium ſuũ. Vbi ſcito primo quòd vt in verbo confeſſor tactum eſt, confeſſor tenetur ad interrogandum pœnitentẽ in caſu quo putat aut rationabiliter dubitat omitti aliquid neceſſariò confitendum ſi non interrogat: quia tenetur iudex diſcernere omnia neceſſariò diſcernenda ante ſententiam abſolutionis: alioquin iudicis officio abutitur. Vnde ſi ad neceſſaria diſcernendum oportet interrogare, tenetur interrogare. Et quia abuſus ſacramẽtalis iudicĳ eſt ſacrilegiũ, proculdubio peccatũ eſt mortale nolle interrogare de neceſſarĳs. Et cõfirmatur hoc ex iuris autoritate, extrà de pœ. & remiſ. omnis vtriuſq; ſexus. Vbi dicitur de cõfeſſore, diligenter inquirens peccatoris & peccati circunſtantias. Vbi autem cõfeſſor bona fide putat non eſſe opus interrogatione, non peccat: quia præcepta affirmatiua, quale eſt de interrogãdo, intelligũtur pro loco & tempore, & ſcdm oẽs prudentiæ circũſtantias. Imprudentis autem eſt interrogare quem aut quando non putat bona fide interrogandum. Scito ſecundo quod interrogationum quędam ſunt præambulæ ad cõfeſsionem: & quædam ſunt ipſius confeſsionis. Interrogationes præambulæ ſunt tres. Prima, ſi audiendus poteſt ſibi ſubdi

quo ad ſacramẽtum pœnitentiæ: iuxta dicta in verbo, abſolutio: quia aliter non poſſet ipſum abſoluere. & propterea ante omnia oportet noſſe ſi eſt de ſua parochia vel dioceſi &c. Secunda, ſi eſt impeditus ita vt non poſsit ab ipſo abſolui: puta ſi eſt excõmunicatus aliqua reſeruata excõmunicatione, ſi eſt in cõcubinatu, ſi vſurarius, ſi perſeuerans occupator alieni, ſeu tyrannus, & quæcũq; huiuſmodi. Et hoc vt non poſsit poſtea pœnitẽs cõqueri dicendo quod voluiſti audire & ſcire facta mea, & nõ vis me abſoluere &c. Similẽ quoq; cautelam adhibe eccleſiaſticis qui deteſtabilem abuſum habendi tot beneficia curata incompatibilia abſq; rationabili cauſa ſequentes cõfidunt in bullis ſcriptis, prædicendum eſt eis: Prouide primum vt ſit tuta conſcientia ſecundũ deũ, & deinde audiam. Præmittẽdi ſunt quoq; eccleſiaſtici comati &c. ad tonſorem, & deinde audiendi. Et ſic de aliis.

Tertia eſt, ſi præparatus eſt diligenti diſcuſsione præmiſſa ad confitendum. nam impoſsibile humano more videtur, vt ſtatim quis longi temporis delictorum neglectorũ recordetur: ita vt poſsit credi illum diligenter diſcuſsiſſe cõſcientiam ſuam. Oportet autem præcogitaſſe ſcd̃m ſuum modum iuxta fragilitatẽ humanam, & poſtea ſupplemẽtum à cõfeſſoris inquiſitionẽ ſperare. Hæc de præambulis.

Ante interrogationes autẽ confeſsionis, faciat confeſſor pœnitẽtem dicere peccata ſua modo quo ſcit: quia hoc recta ratio & iudicij & medicinæ requirit. Nam accuſator debet prius accuſare: & ſimiliter æger debet dicere quid ſibi dolet, caput, an ſtomachus &c. Pœnitens autem eſt accuſator ſuimet, & eſt æger: confeſſor autẽ iudex & medicus. Nec hoc putes tempus perditum: quoniã ex tali ſpõtanea cõfeſsione quãuis craſſo modo, habes circa quæ interrogare debes. Memẽto autem non interrumpere accuſantem ſe: ſed poſtquã compleuit, interrogato ordine qui tibi magis placuerit. Nos aliorũ ordinem ſequẽtes, ſcd̃m decem præcepta interrogationes quæ videntur neceſſariæ, ſummatim ꝑ capita pro memoriali ſubiungemus. Circa primum præceptum capita nouem occurrũt. Primũ eſt: de infidelitate. Si receſsit à fide nihil credendo: quod eſt apoſtaſia à fide. Si non credi-

dit aliquid fidei: quod eſt hæreſis, ſi verè dubitauit de ĳs quæ ſunt fidei: quia dubius in fide, infidelis eſt. Intellige ſi deliberato cõſenſu voluit dubitare, & nõ credere. Si vacillauit in fide citra deliberatum conſenſum, eſt veniale. Si ex timore negauit fidẽ verbo vel ſigno, quãuis non corde: quia mortale eſt. Secũdũ eſt, de idololatria. Si adorauit dæmonẽ: & breuiter aliud quã verum deum. Tertiũ eſt, de blaſphemia dei & ſanctorũ. Si blaſphemauit deum aut ſanctos. Si maledixit deum aut ſanctos &c. aut iniurioſè impudica membra ſanctorum dixit &c. Quartum eſt, de falſo cultu veri dei: vt ſit Iudaicum etiã cultũ ſeruauit, aut in cultu eccleſiaſtico falſum inſeruit: quia pnicioſum eſſet mẽdacium cultus. Quintũ eſt, de ſuperfluo cultu veri dei: vt ſi fiat exceſſus corporalis apparatus, aut cant⁹, aut ſoni. quod cõiter veniale videtur. Sed ſi exceſſus cõſiſtat in hoc quod adiũgitur diuino cultui cãtilena aliqua (ſiue in voce humana, ſiue in voce organi) mortale peccatũ eſt ex ſuo genere: quia iniuria irrogatur eccleſiaſtico cultui ac deo, dum colitur hmõi cantilenis. Sextum eſt, de inuocatione dæmonũ explicita: quia mortale eſt. Et ſimiliter ſi familiaritatem aut pactũ aut ſociale colloquium cũ dæmone habeat: quia non licet cũ eis niſi hoſtiliter aut dominatiuè diuina virtute ſe habere. Colloqui autẽ cum dæmone in arreptitĳs & energuminis vanè & curioſè (vt à multis fit) peccatũ proculdubio eſt: quia publicati ſunt nobis hoſtes. Mortale autem nõ video, ſi nihil aliud peius curioſitate aut vanitate occurrit: quia imperfectũ quid in genere ſocialis conuerſationis hoc eſt. Septimũ, de incantationibus & diuinationibus per ſuperſtitioſa, in quibus dæmonis inuocatio implicitè inuenitur: quoniã mortale eſt, niſi ignorãtia excuſet: vt habes in locis proprĳs. Et his annectũtur diuinationes p aſtra, ſomnia, auguria, ſortes, quando ſuperſtitioſæ ſunt: & de portantibus breuia ſuperſtitioſa ad collum &c. Octauum, de perfidia votorũ. Si nõ impleuit votũ tempore debito. Si vouit facere malũ: puta percutere. Si vouit nõ facere bonũ aliquod: puta nõ mutuare, nõ fideiubere: quia non ſolũ non valet, ſed peccauit vouendo. Nonum, de tentatione dei. Si tentauit deum, volens deum ſuccurrere ſibi miraculo quũ

poſſet ſe paſcere: aut &c. Circa ſecundum præceptum occurrunt tria, iuxta tres comites iuramenti: Iurabitis in iudicio, iuſtitia, & veritate. Hiere. iiij. Quantum ad veritatem. Si iurauit aſſertiuè ſcienter falſum: vel dubitans aſſertiuè tamen iurauit, Et ſimiliter ſi promiſſoriè iurauit non intendens implere. Et ſimiliter ſi cõminatoriè iurauit. Et ſi quod iurauit ſe facturum: noluit implere. Quantum ad iuſtitiam. Si iurauit ſe facturum malũ, præcipuè peccati mortalis. Quantum ad iudicium. Si iurauit ĩdiſcretè & ſine rationabili cauſa. Et ad hæc reducitur interrogare, ſi fuit cauſa quod aliquis iuraret falſum aut malum, aut nõ impleret iuramentum. Circa tertium præceptum occurrunt quinq;: ſcilicet de tempore ſacro, de actibus ſacris, de loco ſacro, de rebus ſacris. de perſonis ſacris. Circa primum. Si feſtos dies violauit, opera ſeruilia aut alia ab eccleſia prohibita exercẽdo, aut iubẽdo illa fieri. Si omiſit miſſam dictis diebus abſq; rationabili cauſa Si diẽ feſtum audita miſſa cõſumpſit in ludis vanis &c. Si tempore ſacrorum ieiuniorum (hoc eſt quadrageſimæ, vigiliarũ & quatuor temporum) omiſit ieiunare abſq; rationabili cauſa. Si violauit hæc eadem cibis prohibitis. Circa ſecundũ Si non cõmunicauit in paſcate. Si non eſt confeſſus ſemel in anno. Si confitens mentitus eſt, vel tacuit aduertenter aliquod mortale: quia in hoc caſu confeſſio vt pote dimidiata eſſet iterãda. Si non peregit pœnitentiam iniunctam. Si contraxit matrimonium cũ perſonis ſanguine iũctis vſq; ad quartum gradum. Si cõtraxit matrimonium clandeſtinũ. Si neglexit ſacramẽtum confirmationis pro ſe aut ĳs quorum curam habet. Si neglexerit ire ad prædicationem, & ſcire quæ tenetur ſcire, Si fecit ſacros actus (hoc eſt actus alicuius ordinis, vt celebrare, facere diaconatum & huiuſmodi) & breuiter, ſi dedit aut ſuſcepit ſacramentum aliquod in peccato mortali, hoc eſt, abſq; illi⁹ contritione: aut ad hoc faciendum induxit aliquem. Si excommunicatus ingeſſit ſe diuinis puta miſſæ, officio, proceſſioni. Si cum excommunicatis participauit ĩ diuinis extra caſus conceſſos. Si excõmunicatus minore excommunicatione ſuſcepit aliquod ſacramentum. Si ſuſpenſus

aut irregularis aut interdict⁹ ingeſsit ſe prohibitis ſibi. Si qui tenetur ad officium diuinum, non dixit illud. Si ex propoſito euagata mente illud dixit, in parte præcipue notabili. Si dixit illud ita colliđendo vt non exprimeret dictiones, ſed principium & finem verſus ſonando: quoniam ſi vere ita eſt, non ſatiſfit. Si mutauit officium ad libitum. Circa tertiũ. Si violauit locum ſacrum (hoc eſt eccleſiam, aut cœmiterium) ſemine aut ſanguine humano. Si violauit loci eccleſiaſtici immunitatem, inde furando, rapiendo, vel extrahendo vi inde homines aut ibidem prohibita exercuit vel exerceri fecit: vt iudicia ſecularia, parlamenta &c. Si interdictũ nõ ſeruauit. Circa quartũ. Si abuſus eſt ſacramentis, & præcipue euchariſtia. aut ſacramentalibus, puta oleo ſancto, & huiuſmodi. Si nõ ſeruauit formas ſacramẽtorum. Si iniuriã fecit ſanctorum reliquũs aut imaginibus. Si vſurpauit aut occupauit res mobiles vel immobiles deo dicatas: vt ſunt res eccleſiarum.

Circa quintũ. Si percuſsit aut quomodolibet violentauit clericũ ſeu eccleſiaſticam perſonã. Si carnale peccatum ſimiliter commiſſum eſt per ordinẽ ſacrũ, aut religionem, aut votum caſtitatis. Si libertatem à gabellis &c. eccleſiaſticarum perſonarũ violauit, exigẽdo ab eis prohibita exigi. Circa quartũ præceptũ occurrunt quinq; ſcilicet de impietate, inhumanitate, inobedientia, inobſeruantia, & ingratitudine. Quantũ ad impietatem. Si parentes non honorauit. Si illis non ſubuenit. Si ſanguine iunctis debitum honorẽ & ſubſidiũ non impendit. Si patriæ, ſi cõciuibus & patriæ beneuolis debita nõ exhibuit auxilia & officia. Si filios aut nepotes ſibi cõmiſſos nõ educauit, inſtruxit, curauit. Si maledixit illis. Si neglexit corrigere illos verbo & verbere vt expedit, præcipuè in peccatis mortalibus: vt blaſphemiæ &c. Si vxorẽ vel virum male tractauit. Si famulos famulasq; male gubernauit: & econtrario ſi hi debitum nõ fecerũt. Quantum ad inhumanitatem. Si crudus ad pauperes. Si ad opera miſericordiæ negligens. Si de ſuperfluo non fecit eleemoſynam. Si exiſtenti in neceſsitate extrema aut magna, non ſubuenit vt potuit. Si contra pauperes aliquid fecit aut dixit, aut impediuit aliquã eis

conferendam eleemoſynam.

Quantum ad inobedientiam. Si ex contemptu nõ obediuit: ſeu ſi nõ obediuit vt nõ obediret. Si nõ obediuit in ĳs quæ ſub præcepto mortalis peccati mandata ſunt. Si non obediuit in damnũ alicuius. Si nõ obediuit in ĳs quæ ſunt notabilis importantię. Si non obediuit in communibus mãdatis. Et hic inſere de obſeruatione legum & ſtatutorum &c. Quantum ad inobſeruãtiam. Si principibus & his qui in dignitate ſunt conſtituti, non detulit debitum honorem & reuerentiam & ſubiectionem verbo & opere. Si magnatibus &c. non aſſurrexit &c. Quantum ad ingratitudinem. Si ex cõtemptu beneficĳ aut benefactoris fuit ingratus: ſeu ſi ideo fuit ingrat⁹ vt eſſet ingratus. Si fuit ingratus verbis. Si affectum nõ habuit retribuendi. Si memoriã non replicauit recompenſandi, ſed obliuioni mandauit beneficium. Si benefactori detraxit, aut malefecit, aut fieri fecit

Non occides, quintum præceptum. Vbi de iniurĳs perſonalibus mortis, mutilationis, vulneris, vinculorum, carceris, ſeruitutis, cruciatus, & exilĳ, conſiſtentium in facto. Si occidit, aut occidere attẽtauit. Si infantem tenuit in lecto cũ periculo oppreſsionis. Si procurauit abortum viuificato fœtu. Si etiam procurauit abortum ante viuificatum fœtum, ſcilicet primo mẽſe: quia etiã mortale eſt, minus malum tamen. Si venenum ſterilitatis ſumpſit aut dedit. Si aliquid horum fieri fecit, aut dedit cõſilium, auxilium vel fauorem imò ſi non obſtitit quum poſſet, in crimine eſt. Si mutilauit aut mutilari fecit &c. vt de homicidio interrogatum eſt. Et ſic de alĳs ſex. Si vulnerauit, ſi vinculauit, ſi carcerauit, ſi cruciauit quacunq; corporali afflictione, ſi in exilium miſit, aut aliquid horum fieri fecit &c. vt ſuprà. Demum ſi voluntate deliberata aliquid horum deſiderauit vt alicui eueniret. Ad hæc reduc de odio, ira, inimicitia, & bello. Si odio habuit aliquem. Si deſiderauit illi malum animæ vel corporis, vel honoris, famæ, rerũ &c. Si gauiſus eſt de malo alicuius, & quali malo. Si vindictam fecit propria poteſtate, aut ſimiliter fieri fecit, aut optauit fieri. Si noluit parcere inimico quãtum ad offenſam. Si negauit aut ſubtraxit cõmunia beneficia. Si inimicitias fouit. Et hic innumera occurrunt de actibus ꝓpterea

geſtis intus & extrà: & de peccatis quorum fuit cauſa aduocando ſocios criminis &c. Si fecit bellum iniuſtum. Si iuit ad bellum iuſtum ſcienter. Si iuit ad bellum dubium de iuſtitia abſq; mandato ſuperioris: ita quod obedientia non excuſet. Sextum præceptũ, Non mœchaberis. de iniurijs venereis: ſcilicet de adulterio, inceſtu, ſacrilegio, ſtupro, fornicatione, & crimine innaturali. Si cum perſona coniugata, eſt adulterium. Si cum ſanguine iuncta, eſt inceſtus. Si cũ perſona deo dedicata per ſacrum ordinem aut votum ſolenne religionis, aut etiam per votum ſimplex caſtitatis, ſemper eſt ſacrilegium. Si cũ muliere virgine, eſt ſtuprum. Si cum perſona ſoluta, eſt ſimplex fornicatio. Si innaturaliter cum perſona ſola, eſt mollicies. Si cum perſona alia, eſt ſodomia. In his venereis modus innaturalis, hoc eſt vt mulier ſupergrediatur, culpabilis maxime eſt. Alij vero tolerabiles ſunt: & videntur potius confitentibus relinquendi vt dicant ipſi. De oſculis, tactibus, & alijs huiuſmodi interroga ſummariè inter nõ coniuges: inter coniuges nulla quaſi cura habeatur, niſi vel ad pollutionem extra actum coniugij agatur, aut cum periculo talis pollutionis agatur. Omnis enim extra coniugij actum voluntaria pollutio, peccatum eſt contra naturam.

Septimum præceptum, Non furaberis. de iniurijs quãtum ad res: de furto, rapina, fraude, vſura, & huiuſmodi. Si furatus eſt. Si rem alienam inuentam quæ non habetur pro derelicta, accepit animo retinendi pro ſe. Si ex naufragio res alienas accepit. Si vendidit aut emit cum fraude: aut circa pretium, aut circa rem, aut circa pondus, aut circa mẽſuram, aut circa numerum. Si fecit contractus vſurarios. Si impoſuit nouam gabellam. Si exegit gabellas à perſonis eccleſiaſticis contra ipſarum exemptiones. Si violenter abſtulit rem alienam aut etiam ſuam à quieto poſſeſſore, quãuis male poſsideret. Si contra ctum ſocietatis iniuſtæ fecit. Si communia bona vſurpauit. Et de cambijs. Et breuiter hæc melius ipſi qui fecerunt ſciunt ſi volunt ſe accuſare: quoniam conſcientia eorum accuſat eos intus. Octauum præceptum, Non dices falſum teſtimonium: habet duo capita magna. Primum, de iniurijs iudicialibus. Et hic ex parte iudicis, ex parte accuſa-

toris, ex parte rei, ex parte teſtis, ex parte aduocati, ex parte procuratoris. Secundum, de iniurijs verborum. Et hic de mendacio, detractione, cõtumelia, rixa, contentione, litigio, ſuſurratione, irriſiõe, maledictione. Et quoniam illa quæ pertinent ad primum caput, non ſunt communia, ſed aut rara, aut ad ſtatus ſpectant iudicum, aduocatorum &c. ideo vide in locis proprijs: nõ prætermittendo circa teſtes in iudicio, an non ſolum verum dixerint, ſed etiam an reſponderint iuxta interrogata abſq; ſophiſticatione. Et ſimiliter ſi reus in caſu quo tenetur, noluit fateri verum aut mentitus eſt: & tanto peius ſi inde alter (puta actor) infamatus eſt quaſi calumniator &c.

De mendacio. Si mentitus eſt pernicioſè, hoc eſt in dãnum alterius: ſiue quo ad ſcientiam, docendo falſa: ſiue quo ad res, dicendo quod res iſta non eſt iſtius: ſiue quo ad quodcunq; aliud bonum animæ vel corporis, vel rerum exteriorum. Si mentitus eſt officioſè vel iocoſè. Hic annecte de ſimulatione & hypocriſi, quæ ſunt mendacia in facto. Si ſimulatio aut hypocriſis fuit pernicioſa, hoc eſt in damnum &c. aut ſi fuit adeo affectata, vt pro illa ſeruanda non curauerit incurrere mortalia peccata. Si mendicauit quaſi egens quum non egeret. Si finxit reliquias ſanctorum aut miracula &c. ad quæſtum. Annecte & deiactantia, ſi pernicioſa. Vide in locis ſuis. De detractione. Si dixit aliquid ad infamiam alterius animo infamandi. Similiter ſi audiuit aut fouit aut induxit tali animo. Si non animo detrahendi dixit verba detractoria cum læſione famæ. Si facile retulit ex auditu mala aliorum. Si non defendit famam proximi iniuſtè infamati, in caſu quo poſſet, & propterea læſa eſt proximi fama. De contumelia. Si dixit alicui aliquid criminoſum aut conuitium animæ vel corporis animo iniuriandi. Si ſine tali animo dixit: ita tamen quòd notabiliter proximus eſt iniuriatus. Si ad hæc dedit cõſilium &c. Si aliàs leuiter iniurias aliquas dixit. Si rixatus eſt, quo animo, & quibus verbis iniurioſis aut minis. Si comminatus eſt, & quo animo, & quid. Si contentioni vacauit: & quo animo, an impugnandi veritatem vt impugnaret veritatem, an ex duritia aut apparentia quadam, & an in rebus

fidei vel morum &c: Si litigioſus fuit omnibus opponens, ſemper quaſi moleſtus in colloquijs &c. De ſuſurratione. Si ſeminauit diſcordias aut fouit eas animo diſcordiã cauſandi aut fouendi. Si non eo animo, ſed tamen tam notabiliter vt diſcordia ſequeretur. Si leuiter aliqua dixit quæ ingroſſatiua ſunt animorum.

De irriſione. Si deriſit aliquem animo confundendi illum. Et ſi non tali animo, tamen ita turpiter vt confuſio ſe queretur. Si ioco aut leuiter irriſit aliquem. De maledictione. Si imprecatus eſt malum alicui. & quod malum, animę vel corporis, vel damnum rerum, famæ &c. ſi hoc dixit animo vt eueniret. Si ex ira ſiue animo malo. Si maledixit creaturis irrationabilibus. Si maledixit diẽ natiuitatis ſuæ aut alterius, deteſtando hominem natum, ex conſenſu deliberato volẽs male natum aut non natum. Et ſic de ſimilib9. His annecte de verbis turpibus, quæ malẽ moriginati habent in conſuetudine. Nonum præceptum, Non concupiſces rem proximi tui, de peccatis auaritiæ in corde. Si deſiderauit rem alterius iniuſtẽ habere. Si machinatus eſt ad damnum alterius. Et hic de propoſitis & ſtudijs acquirendi per fas & nefas. Si fuit mediator aut conſultor ad aliquid huiuſmodi. Decimum præceptum, Non concupiſces vxorẽ proximi tui. Hic de peccatis carnalibus in corde, & cõſequenter in loquutione. Si cõcupiuit mulierem alienã aut conſanguineam &c. ſecundũ ſupradictas ſpecies luxuriæ. Si miſit ad hoc nuntios, ſi literas. Si fuit mediator ad hoc aut adiutor. Si oculis aut nutibus prouocauit. Si in eccleſia aliquid horum fecit: & peius ſi in miſſa &c. Et hic occurrũt innumerabiles actus amãtiũ, quos ipſi ſciunt &c.

Confeſſor qualiter interrogare habeat confitentem circa capitalia vitia.

INterrogationes autem de ſeptem vitijs capitalibus non arbitramur aliter apponendas, quàm remittendo ad ipſa vitia: vt ſcilicet confeſſor viderit in verbo ſuperbia, quæ ſunt ſuperbiæ: & in verbo gloria, quæ ſunt inanis gloriæ: & in verbo auaritia, quæ ſunt auaritię: & ſic de alijs. ne contingat idem repetere. Similiter circa ſtatus diuerſos hominum: ſiue communes, vt coniugatorum: ſiue ſpeciales, vt epiſcoporum, beneficiatorum, clericorum, religioſo-

rum,viſitatorum, iudicũ, aduocatorum,procuratorũ,medicorum,magiſtrorũ, doctorum. Artificum vero diuerſorum peccata,in ĳs quæ fraudis ſunt applicata ad illã materiam maxime videntur conſiſtere: & ideo non duxi replicanda.

Periculum vitæ propriæ nõ timens: eo poteſt peccatum incurrere: oppoſitum fortitudini & rationi.

INtimiditas (qua homo non timet pericula vitæ, integritatis membrorum & bonorum temporalium, quando,vbi,cur,& ſicut oportet)peccatum eſt contrarium fortitudini: quia cõtra rectam eſt rationem. Eſt autem peccatum mortale,quando ex cõſenſu deliberato homo non timet,contra rectam rationem nocendo ſibĳpſi vel proximo notabiliter: ſiue cauſetur animus hic impauidus ex minore quàm debeat amore propriæ vitę &c.ſiue ex electione animi: vt frequentius accidit hominibus putantibus vilis animi eſſe timere & ſeparare ſe à contentionibus, rixis, armis &c. Veniale autem peccatum hoc eſt,quando ex ſtultitia excuſabili procedit: ſcilicet quia quaſi ſtolidus nõ perpendit pericula, & ideo non ponderans non timet. Tãtaq́; poſſet eſſe ſtoliditas quòd nullum eſſet peccatum. Eſt etiam veniale & ꝓpter imperfectionem actus,vt ſi deeſt deliberatio(vt in primis motibus) & propter imperfectionem materię:vt in paruis periculis ſeu paruis rebus. Aduerte hic tam pro hoc non timendi peccato quàm pro ſimilibus peccatis in defectu paſsionum cõſiſtentibus,quòd quia paſsiones amoris, timoris, triſtitiæ, iræ, audaciæ &c. inditæ ſunt nobis ad proſequendum noſtra bona,vel ad fugiendum mala,non ſit tibi curæ ſiquis quaſi Stoicus ex naturali complexione aut vndecunq; animum habeat aut videatur habere ſine paſsione timoris vel triſtitiæ &c.ſi tamen habet illam quantum ad effectum neceſſariũ: puta quod proſequitur bona proſequẽda,fugit fugienda,cauet cauenda, quando,vbi,cur,ſicut &c. oportet. in huiuſmodi enim voluntarĳs omiſsionibus cõſiſtit peccatum,ſiue habeat paſsionẽ, ſiue non.

Indebite procurãs bñficiũ eccleſiaſticum ſi indebite intrudatur ſibi dãnationẽ acquirit.

INtruſio crimen eſt canonicum: quo ſcilicet aliqs honorem eccleſiaſticum

ſeu beneficium abſq; canonica prouiſiōe acquirit de facto & intruſus eſt & dicitur quādiu ſic tenet:& eſt in ſtatu ęternæ damnationis.

Peccatum inuidiæ indubitanter tam à deo ꝙ a b hominibus damnatur.

INuidia(qua homo triſtatē de proſperitate alterius ſimilis ſeu æqualis:vel ſub aliīs verbis,qua homo triſtatē de bono alterius quaſi diminuat propriam excellentiam) peccatum eſt:quia triſtatē quis de bono alieno,de quo debet potius gaudere. Et eſt ex ſuo genere peccatū mortale:quia cōtra charitatem,qua bonum proximorū diligere tenemur Et proprie inuidia eſt quū aliquis dolet quod alius proſperetur, non propter aliud, ſed propter hoc ſolum quod ille parum à ſe diſtās,bonum ſeu melius habet.appræhēdit em̄ inuidusquaſi illius bonum ſit ſuæ diminutio excellentiæ. Qui autem triſtatur de bono alterius propter aliquam conditionem adiunctam (puta propter damnū inde ſequens aut quia caret ipſe,aut quia indignus habet)nō eſt inuidus. Et ſunt tres:ſcilicet timidus, æmulus,& nemeſius.de quibus in ſuis vide locis. Et ſicut contingit in aliīs vitiīs,ita hic intellige inuidiam ex voluntatis conſenſu eſſe peccatū mortale:ſine deliberatione autem eſſe veniale:vt in motib⁹ paſsionum imperfectis,& ſimiliter in reb⁹ minimis. Nec inuenitur inuidiam humanā habere plures ſpecies.Dico autem humanam,propter inuidiam fraternę gratię,qua quis triſtatur de diuinæ gratiæ diffuſione ſeu participatiōe: quoniam hæc inter peccata cōtra deum eſt,& ponitur peccatū in ſpiritumſanctum, & eſt grauiſsimum.

Ira quando ſit permiſſa & quando prohibita.

IRa, paſsio eſt naturalis qua appetimus vindictā. Et ſi ratione reguletur,nō eſt peccatum:ſed ſi à recta ratione exorbitet,peccatum eſt. Poteſt enim vindicta iuſta recte appeti, ſicut etiam poteſt recte infligi:vt quū pater aut prælatus iraſcitur contra filiī aut ſubditi delicta & punit.

Dupliciter autem diſcordare poteſt à recta ratione. Primo,quantum ad vindictam appetitā:quia ſcilicet quiſpiā appetit vindictam iniuſtam: ſiue ſit iniuſta ſecūdum ſe:puta quia appetit quod quis occidatur quum non mereatur mortem.ſiue ſit iniuſta quantum ad actorē:puta quia licet

mereatur mortem,non tamē ab homine priuato.ſiue ſit in iuſta quantū ad intentionem appetētis:quia licet ille merea tur mortē à iudice,iſte tamen appetit illā non vt iuſtā,ſed vt ſatiatiuam ſui animi.Et ſic ira eſt peccatū mortale,quia con tra charitatē:ita tamen qđ pro pter imperfectionē actus, vel ex parte irati,quia nō ex con= ſenſu rationis(vt contingit in paſsionibus antequàm verè cōſentiamus)vel ex parte vin dictæ,quia minima eſt(vt cō tingit in punitionibus mini= mis,quæ ſi fierēt,quaſi pro ni hilo haberent)peccatū ſolum modo veniale intelligas,ſicut in cæteris vitijs humanis. Se cundo,pōt à recta ratione ira diſcordare quātū ad modum iraſcendi:puta quia nimis ar= denter intus quis iraſcitur,aut ſecūdum exteriores motus ni mis excandeſcit.Et ſic ſi exceſ ſiuus modus eſt nudus, pecca tum eſt veniale.Si autem huic exceſſui adiaceat aliquid con= tra dilectionem dei vel proxi= mi(vt blaſphemia,aut male= dictio ex animo)eſſet ex adia= centi mortali mortalis.

Vitium ironiæ quod dica tur & an ſemper vertatur in peccatum.

IRonia apud morales vi= tiū iactātiæ cōtrariū ſigni ficat,ſicut auaritia cōtrariatur prodigalitati:ita qđ ironia fin git minus de ſe quā ſit,ſicut p oppoſitū iactātia fingit de ſe maius quā ſit. Et qm̄ ironia aut negat aliquid magnū in ſe qđ quis in ſe recognoſcit, aut affirmat de ſe aliquē defectū quē in ſe nō recognoſcit,ideo ſemper peccatū eſt,vtpote mē dacij ſpecies.Et pōt diſtingui ironia in officioſam,iocoſam & pernicioſam:vt pernicioſa quæ ſola eſt peccatū mortale, intelligat̄ illa ironia quę cōtra charitatē dei aut proximi ten= dit:vt quū quis ad decipiedū illa vtit̄:iuxta illud:Et qui ne= quiter ſe humiliat,& interio= ra eius plena ſunt dolo. Quū aūt aliquis p̄dicat ſe defectuo ſum vt habeat̄ humilis, incur rit ſimul contraria vitia:& iro nię,fingēdo defectus quos nō habet:& iactātiæ,fingēdo hu militatē qua caret.Et quia hic eſt eius finis, ideo magis eſt reus iactantiæ quàm ironiæ.

Irregularis non ſemper di citur peccator:ſed pęnam ferre peccati.

IRregularitas, non culpa, ſed pœna eſt,nec ſpectans ad confeſſores: quia pari= ter abſoluuntur à peccatis irre gulares & non irregulares : Vnde pertranſeundum cen= ſui , monendo confeſſorem

qđ ſi alicubi pc̄tm̄ clerici pp quod ĩcurriſſet irregularitatē reſeruatum reperit, dicat clerico quȯd ipſe de ſeipſo rationem reddat: ne oporteat confeſſorē reuoluere omnia iura ad vidēdum omnes caſus quibus incurritur irregularitas. Et ſic in ſimilibus (puta in ſynodalibus & ſtatutis municipalibus) ſaruare memēto, ne erres, & te exoneres.

Sito tamen irregularitatē non ſolum à laicis incurri quandoque ſine peccato (vt quum iudex occidit maleficum) verum cū clericus etiam male operādo ĩcurrit irregularitatē, nō propterea peccat mortaliter: ita quȯd actus aliquis habens annexā irregularitatē nō inducit peccatum mortale, ſiue exercens illum actum propterea reddatur inhabilis ad executionē ſui ordinis, ſiue non: quia plus eſt facere illud propter quȯd homo redditur inhabilis ad ſuſceptionem ſacramentorum, quàm facere illud per quod inhabilitatur ad executionē ordinis quum ſuſcipere ſacramētum ſit maius exequutione ordinis, & ſit magis de neceſsitate ſalutis. Sed primū non inducit peccatum mortale, vt patet de excōmunicatione minore: ergo nec ſecundum. Incurritur quippe excōmunicatio minor abſq; mortali peccato. & tamen priuatur per eam homo perceptione omnis ſacramenti. Et ſimile eſt de ſuſpenſionis & interdicti cenſuris iudicium propter eandē rationem: Scito quoq; quȯd appellatione irregularitatis homicidij. volūtarij nō venit irregularitas ꝓpter occiſionem hominū in bello iuſto: aut iudicio iuſto: quoniā vbi nō interuenit homicidiū, ibi nō inuenitur irregularitas homicidij. Cōſtat autē quȯd quando homo iuſte occiditur, non cōmittitur homicidiū quoniā homicidiū ſpecies eſt crimis, nō em̄ ſignificat occiſionē hominis qualemcūq;, ſed iniuſtā, ergo nō eſt ibi irreguliritas homicidij ſiue voluntarij ſiue inuoluntarij. Cum quo tamē ſtat quȯd ĩteruenit in huiuſmodi alia irregularitas: puta cauſæ ſanguinis vſq; ad mortē. Et hæc ideo ſint adiecta, vt ſciant priuilegiati in diſpēſatiōe irregulariū citra homicidiū voluntarium, poſſe ſe diſpenſare in omnibus caſibus occiſionis humanæ in quibus nō interuenit crimen homicidij Nec ſint decætero propter hæc ſoliciti ad petendum diſpenſationē à papa quia ipſi

poſſunt

poſſunt diſpenſare.

Irriſio, vide ſuprà in verbo, deriſio.

Ceremoniarũ ſuperſtitioſa obſeruatio peccatum eſt.

IVdaizare (ſiue ſeruando ſabbatum, ſiue alia Iudęorum cuſtodiendo) peccatũ mortale eſt, ad ſuperſtitionẽ falſi cultus diuini ſpectans.

Chriſtianorum cũ iudęis conuerſatio prohibita eſt.

IVdæorum conuerſatio illicita eſt Chriſtianis, in generali quidem quãtum ad aſsiduam ſeu familiarem cõuerſationem. In ſpeciali verò quantum ad decem. Primo, ad ſimul habitandũ. Secundo, ad ſimul conuiuendũ. Tertio, ad ſimul balneãdũ. Quarto, ad vocãdum illos in infirmitate. Quinto, ad percipiendum medicinas ab eis. Sexto, ad nutriendum infantes eorum in domibus eorum. Septimo, ad ſeruiẽdum eis vt illorum famuli. Octauo, ad eſſe ſeruũ eorũ. Nono, ad præficiẽdum, ſeu permittendum illos in aliquo officio publico inter Chriſtianos. Decimo, ad comedendum azyma illorum: vt videre potes extrà de Iudæis. & xxviij.q.j.in pluribus capitulis. Et quoniam in multis appoſita eſt pœna excommunicationis (vt in primo, tertio, quarto, quinto & vltimo. in ca.nullus.xxviij.q.j.) ſecundũ autem dicitur ſacrilegum, ſextum verò & ſeptimum committitur prelatis vt compellãt per eccleſiaſticam cenſuram, nono quoq; cenſura excõicationis ferenda indicitur.xvij.q.ij.c.conſtituit. ideo cautum oportet confeſſorem in huiuſmodi non ferre vnam de omnibus ſentẽtiam, ſed quędam nullo pacto pertrãſire: qualia ſunt omnia quæ quaſi continuam conuerſationẽ aut multam familiaritatem ingerunt (vt cohabitare, famulari domeſticè quouis miniſterio &c.) & quòd tolerẽtur in officijs publicis. Primum enĩ horum periculũ habet annexũ ſubuerſionis: iuxta illud Apoſtoli: Modicum fermẽtum totam maſſam corrũpit. & propterea inhibitum eſt. Secũdũ autem derogat dignitati fidei & idcirco eſt interdictũ. Quędam autem ſi abſq; contẽptu nõ ſunt ſeruata, ex incuria aut aliqua cauſa rationabili, ſaltẽ ſecundum tranſgreſſorum iudicium, tolerari poſſunt: vt cœnaſſe cum eis, aut balneatum ſimul eſſe, vocaſſe ad curã ęgritudinis, & ſimilia. Spectãdũ ſiquidẽ eſt ad tria. Primo, ad obedientiam, cui non contra-

uenitur ſi deſit cōtemptus. Se cundo, ad finem præcepti, qui eſt ne fides fidelium periculo corruptionis exponatur: cōtra quem fieret ſi familiaritas, aut illorū ſuper Chriſtianos præfectura quælibet permitteret. Tertio, ad alium finem præcepti: ſcilicet dignitatem fideliū ſeruandam: cōtra quem fieret & per illorum officia publica & per azymorum illorum comeſtionem, & per conuiuia. ipſis enim tanquā diuina profitentibus, noſtra abominantibus, Chriſtiani quaſi prophanos ſe exhiberent illis deferendo. Et omnibus cōſideratis ſecundum diuerſitatem temporum, locorum, & perſonarū eſt iudicandum, ſaluādo ſemper tria prædicta.

Iudex poteſt dupliciter in iudicijs offendere.

IVdicis peccata ſunt in duplici differentia. quædam nāq; ſunt contra diuinum vel naturale ius: quædam contra ius poſitiuū. Et peccata quidem iudicis prima principalia ſunt quinq;. Primum eſt, iudicium iniuſtum in toto vel in parte. Secundum eſt, iudicium temerariū, quando ſine ſufficientibus teſtibus, documentis & iuris ordine quoad neceſſaria iudicat, etiāſi eueniret inde ſententia iuſta: quia non debet iudicare niſi ex ſufficientibus ad iudicium. Tertium eſt iudicium vſurpatum quando vel nō ſibi ſubditam perſonam, vel opus non ſibi ſubditum (puta occultū) iudicat. Quartum quaſi extraiudiciale eſt iniuſta remiſsio pœnæ: quando ſcilicet iudex etiā ſi princeps fuerit, relaxat pœnam homicidij, mutilatiōis, latrocinij, & huiuſmodi, in dānum reipublicæ aut partis. Magnum ſiquidem reipublicæ nocumentum cōiter infert quum mali impunes euadūt: quia creſcūt mali: & qui ſunt mali aut ad malū pni, audēt perturbare, vulnerare, occidere &c. Nec excuſat commutatio pœnæ in pecuniariam, nec pax à parte habita: quoniam princeps eſt cuſtos iuſti: ita qđ abſq; rationabili cauſa vtens huiuſmodi vocatis clemētijs, peccatum mortaliſsimum incurrit: imò reus eſt homicidiorum &c. conſequētiū. Quintum eſt, negatio ſeu dilatio iuſtitiæ, præſertim petitæ. Dico autem præſertim petitæ: quia tenetur etiam non petitā iuſtitiā facere, vigilando & inquirendo, ac purgando rēpublicā malis hominibus punitionibus. Sed tanto grauius peccat petitam negādo, aut procraſtinando iuſtitiam: & tenetur de

expenſis & damnis illorum quibus negāt vel differt ſine retionabili cauſa. Et quodlibet horum quinqꝫ eſt peccatum mortale: quia eſt iniuſtitia, q̄ ex ſuo genere eſt mortale peccatum. Annexa autem peccata ſunt innumera, iuxta multitudinem cauſarum quæ poſſunt iudicem inducere ad aliquid dictorū. Poteſt namqꝫ ex odio vel vindicta, ex auaritia, ex amicitia alicuius, ex ambitione, ex ignorātia culpabili, ex timore mundano &c. incurrere hæc peccata. Ex poſitiuo autem iure, ſiue canonico, ſiue ciuili, ſiue municipali, tot incurrūt peccata quot trāſgrediūtur prohibita. Quæ nō tenetur confeſſor ſcire, ſed ipſi iudices tenentur ſcire quæ ſpectant ad officium ſuū. Et propterea ipſe ſeipſum probet ſi eſt iudex ordinarius, ſi violauit que ſunt ordinarij. Et ſi eſt iudex delegatus, ſi violauit quæ ſunt delegati: puta petere aut recipere præter eſculēta paucorum dierum, & expēſas in caſu: quia eccleſiaſticus tenetur reſtituere. de reſcrip. in vj. c. ſtatutum. & cū ab omni. de vi. & ho. cle. Secularis autē non poteſt pręter eſculēta pluſ quàm quatuor aureos recipere, ſi cauſa excedit centum aureos: vt ciuiles leges ſtatuunt. Sed hæc ſint exempli cauſa dicta, ipſi de ſeipſis loquantur.

Temeritas in iudicijs euitanda eſt, & poteſt verti in peccatum.

IVdicium temerariū (quo homo quicunqꝫ ſine ſufficienti certitudine iudicat proximum de animo ſeu intētiōe) peccatum eſt: quia nemo debet diffinitiuè aſſerere etiā in ſuo corde quod neſcit, in præiudicium præſertim alterius. Et ſi ſic iudicat proximū de peccato mortali, peccat mortaliter: quia ſine ſufficienti cauſa deſpicit proximum, & in corde ſuo dat illi iniurioſum locum abſqꝫ rationabili cauſa. Si autem iudicat de peccato veniali, aut de mortali nō aſſertiuè in corde ſuo determinat, quàmuis credat firmiter & temerariè, non peccat mortaliter: quia non definitiuè iudicat, ſed venialiter, magis & minus grauiter iuxta qualitatem ſignorum æſtimandi, & affectus male diſpoſiti. Vbi quoqꝫ pro timoratis conſcientijs, memento diſcernere inter iudicium operis, & iudicium perſonæ. Nam ſiquis nō plus ſciens audit aliquem maledicētem (puta in mala hora) aut videt aliquem exercentem aliquem turpem actū, & credēs

actus huiuſmodi eſſe:ſecūdū ſe peccata mortalia,iudicat illos peccati mortalis,nō incurrit peccatum iudicij temerarij de quo eſt communis ſermo: quoniam nō iudicat perſonā, ſed opus:nec errat in iudicio perſonali ſed in iudicio rerū. Tunc autem iudicaret temerariè,quando eſſet iudiciū perſonale:ita quod ex parte intētionis ſeu animi iudicaret illum peccare mortaliter,audēs definire in actibus dubijs aut venialibus intentionem mortalem.

Iuramento licito duo crimina contrariantur.

IVrare ſi ſuos habet comites,iudicium,iuſtitiam,& veritatem,actus virtutis religiōis eſt:vtpote profitēs deū infallibilem omnium notitiā ac veracitatē habere. Propter quod ſcriptum eſt:Laudabuntur omnes qui iurant in eo.

Contrariantur autem iuramento duo crimina,periuriū, & iurare p falſos deos aut creaturas.Et de periurio quidē in loco ſuo inferius tractabitur.

De hoc autem crimine qđ grauius eſt,nec habet nomen proprium,aduerte qđ ad blaſphemiam reducitur:quia dū aliquis intendit verè iurare,intendit teſtimonium infallibile afferre:& dum per creaturā quācūq; aut falſum deum iurat,profitetur creaturā illā ſeu illum æſtimatum deum eſſe infallibilem teſtem,qđ eſt proprium dei veri:ac per hoc attribuit quod eſt proprium dei alteri:quod eſt blaſphemare. Eſt ergo iurare p creaturas aut falſum deum,pluſq; periuriū quia eſt peccatū blaſphemiæ.

Verūtamē quū Chriſtiani iurare videntur per creaturas (vt per ſancta euangeliſta,aut per ſanctos &c.)piè interpretandum eſt:hoc eſt ſecundum Chriſtianū morē & ſenſum: hoc eſt,vt intentio iurantis ſit deum in creatura afferre in teſtem,& non ipſam ſecūdum ſe creaturam.Et iuxta hanc diſtinctionem diſcerne diuerſa ſcripta prohibentia & concedētia iurare per creaturas.Nā prohibentia intelliguntur de creaturis ſecundum ſe:concedentia,intelliguntur de creaturis vt in eis eſt deus.

Vſus laruarum quibus medijs reddatur illicitus.

LAruarum vſus illicitus ex circūſtātia aliqua redditur:& non eſt ſecūdum ſe illicitus:vt patet ex hoc quod in repræſentationibus eſt licitus. Nec ſolum redditē illicitus ex malo fine,& incongruo tēpore,loco & modo:ſed ex cōdi-

tione perſonę plurimum pen ſandus eſt. Nam quia tempore quo quaſi inſanire licet, laruæ aſſumuntur, iuuētutis hæc eſt licentia: & propterea à grauibus viris aliena cenſetur. Et licet magnates etiam eccleſiaſtici ad excuſandas excuſationes in peccatis, dicant ſe maxime decere vt laruati incedāt, vt poſsint libere diſcurrere incogniti, quod nō deceret illos manifeſtos, nihilominus non excuſantur. Tū quia tales non egent propter graues toto anno occupationes huiuſmodi recreatione. Tum quia nō ad recreandum animum, ſed ad ſuperfluam agunt delectationem. Tum quia non curāt cognoſci, imò plures eorum volunt cognoſci. Tum quia ſcandalizantur puſilli ex prælatis præſertim eccleſiaſticis laruatis. Et meritò, quia perſonas ſubeunt leuium & iuuenum ſecundum morem. Et hoc eſt valde pēſandum. ſcriptum eſt enim: Qui ſcādalizauerit vnū ex iſtis puſillis, expedit ei vt ſuſpendatur mola aſinaria in collo eius &c.

Latrones a quo denominationem ſortiantur.

Latrocinium (quo obſeſſor viarū ſiue publicè ſiue occultè per vim auſert res à tranſeūtibus) ſpecies eſt rapinæ, & manifeſtè peccatum mortale: à quo denominantur latrones.

Lenones dicūtur perſonæ infames & deteſtabiles ratione peccati.

Lenociniū (quo perſona mediat, fouet, allicit ad venerea aliena) peccatū eſt mortale, tanto grauius quā to reatum in ſe habet omniū criminum quæ inde ſequunī. Hinc eñ lenones & lenæ perſonæ infames ſatis notę denominantur.

Lex iniuſta peccatum eſt maximi criminis: nec meretur vocari lex, ſtatutū, aut &c. ſed corruptio legis. Conſurgit autem iniquitas legis ex quatuor. Primo, ex materia: vt quū mandatur fieri aliquid qđ eſt peccatū & præcipue mortale: vt ſunt leges de ſacrificando idolis, de fallendo proximū. Secūdo, ex forma: vt ſunt leges grauantes inæqualiter ſubditos inæqualitate proportiōis, quę conſtituit iniuſtitiam diſtributiuam, Vt quū fit edictū de colligen~~dis~~ decem milibus ducatorū a populo, ita qđ tales ſoluant cētū & tales viginti &c. quū tamen ſecūdū proportionalem iuſtitiam ecōuerſo fortè fieri deberet: ſed quia attenditur ad fauores vel ad amici-

tiam,ideo ſic iniquè diſtribuitur onus.Et ſic de ſimilibus. Tertio, ex autore legis: quia ſcilicet non habet poteſtatem ſtatuendi,vel non habet poteſtatem ſuper illos,vtpote exẽptos,aut ſuper illam rem ſeu illud opus. Quarto,ex fine:qa nõ ordinatur in veritate ad cõmune bonum,ſed ad propriũ commodum principis. Et quocunq; horum modorum lex ſeu mandatũ iniuſtitiã habeat,nõ ſolũ eſt iniqua.ſed nõ obligat ſubditos ad ſui obſeruantiam. Ad ſecũdũ modum ſpectãt omnes gabellæ iniquę ex forma:vt videntur omnes gabellæ de ĳs quæ deferuntur pro proprio vſu,quę etiam ex ciuili iure ſunt prohibitæ.Ad quartũ autem omnes iniquæ ex non durante amplius fine: vt ſi gabella fuit poſita ad faciẽdum muros ciuitatis,perfectis muris iniuſta eſt ſi perſeuerat exactio.

Grauiſsimum peccatũ cõmittitur in libelli famoſi emiſſione.

Libellus famoſus (quo quis proximũ infamat exponẽdo iniurioſam alicui ſchedulam vt inueniatˀ, legatur &c)ad detractiõis crimen ſpectat,ſi autoris nomẽ occultatur. S.vero ſeipſum nominat,ad cõtumelię nequitiã pertinet.propterea ſemper eſt ſcelus magnum.

Aperiens literas alienas, inuito domino,peccat.

Literas alienas ſi gillatas aperire inuito domino, peccatũ eſt iniuſtitiæ & curioſitatis. Interuenit ſiquidem in hoc opere iniuſtitia:quoniam fit iniuria cuſtodienti literas ſub ſigillo.ideo enim apponitur ſigillum,vt cuſtodiatˀ ſcriptura interior per ſigillũ. Et quia cuſtoditˀ duobus,ſcilicet mittenti,& ad quem mittitur (mittẽs ſiquidem,cuſtodiam ſigilli appoſuit vt ſic cuſtodita litera perueniat ad eum ad quẽ mittit)ideo appellatione dñi in propoſito venit vterq;. Et propterea niſi alter eorũ cõſentiat,aperitˀ ſigillũ inuito domino.Et vtriq; fit iniuria: qa ius aperiendi quod vtriq; ſoli conuenit,non ſolũ vſurpatur, ſed tollitˀ.non enim reſtat qđ aperiatˀ poſtq̃ apertũ eſt. Curioſitas quoq; inuenitˀ in hoc actu,quia ad hoc aperiũtur literæ vt legantur,vt ſciat legẽs id qđ ſcire non decet,aut ſaltẽ vnde ſcire non decet:quia ex alienis ſecretis nõ decet acqrere notitiã.Eſt igitˀ peccatũ iniuſtæ curioſitatis aperire literas ſigillatas inuito dño. Et quia

iniuſtitia ex ſuo gñe eſt mortale peccatū formaliter loquēdo,ideo actus iſte ex ſuo genere,eſt peccatum mortale ſi formaliter fiat. Dupliciter nāq; contingit hoc facere.Primo, formaliter & per ſe,hoc eſt ex intentione iniuriam talem faciendi:ſicut detrahens animo detrahendi,& dicens cōuitiū animo iniuriandi&c.Et ſic eſt mortale:quia iniuria iſta non eſt inter paruulas iniurias,quę quaſi pro nihilo ab hominibꝰ habenť:ſed eſt iniuria æſtimata ab omnibus:vt patet. Et ſi quærať in quo iniuſtitia hæc nocet proximo:dicēdū eſt qđ læditur proximus in proprio iure cuſtodiæ ſcriptorū ſuorū: quod contra ius gentium violatur,quaſi ius legatorum inanimatorum.communi enim fidei ſigilla literarum credita intelliguntur. Alio modo aperiuntur literæ ſigillatæ nō animo iniuriam hanc irrogandi. Et tūc non propriè incurritur iniuſtitia:quia non fit iniuſtū formaliter ſed materialiter:ac per hoc nō eſt peccatū mortale,niſi actus redeat in naturā ſuæ formæ aliūde:puta ex nocumento ſubſequuto in fama honore,rebus &c.vel fortè ex excellentia perſonæ offenſæ, puta principis,vel ex alio accidente.

Conſideranda tria circa literarum ſigillatarū apertionē.

Ex his autem habere potes tria ſpecialia. Primum eſt,qđ ſiquis ſigillatas alienas literas legat ſub ratihabitionis ſpe in mittēte, vel ad quem mittitur,excuſatur:quia non aperit inuito domino. Secundum eſt,quòd ſiquis huiuſmodi literas aperiat ex curioſa leuitate,putans pro certo quòd non ſunt ibi ſcriptæ res importantiæ paratus tamen ad ſecretum ſi caſu ibi inueniretur aliquid ſecretò tenēdum,peccat quidem ſed venialiter tantum: quia nec per ſe facit iniuſtum,nec per accidēs reddit iniuſtum materialiter in naturam formalis iniuſtitiæ:quia nullum eſt periculum nocumenti. Tertium eſt,quod autoritate publica ex cauſa rationabili aperire huiuſmodi literas, non eſt iniuſtum quamuis fiat inuito domino: quia reſpublica ius habet prouidendi ſibi opportunè ad prouidendā autem cautelam publici boni ſpectat tempore belli vigilare ſuper inſidijs, proditionibus& tractatibus &c.quę per literas poſſent ſignificari. Et idcirco excuſantur aperientes huiuſmodi literas de mandato publico ex cauſa belli

aut alia rationabili cauſa. Et ſibĩpſi imputet extrane⁹ vel dominus eccleſiaſticus aut ſecularis aut mittit literas, ſi diſplicet factum ſcire enim debet quod nulli iniuriam facit qui vtitur iure ſuo. Et hæc eadem ratione(quia ſcilicet vtitur iure ſuo)marit⁹ aperit literas vxoris, ſeu ad vxorē, & pater filiorum, & prælatus religioſorũ. & ſic de ſimilibus.

Litigioſus duplex peccatũ incurrere poteſt.

Litigiũ duo ſignificat peccata. alterũ, quod vocat̃ cōtẽtio, qua quis cōtra veritatē ex ꝓpoſito litigat. de qua ſuperi⁹ dictũ eſt. Alterũ, quod proprium nomē nō habet, quo homo ĩ cōuerſatiōe humana omnibus opponit verbo vel motu aliquo: ac per hoc moleſtã habet cōuerſatione: vt pote triſtitiã ingerēs his cũ quibus cōuerſatur. Eſt autē peccatũ hoc cōtrariũ affabilitati: qua homo cōuerſatur cũ omnib⁹ delectabiliter vt decet Et pōt hoc peccatum incurri dupliciter. Vel formaliter, hoc eſt ex intētiōe contriſtãdi hominē cōtradicēdo. Vel materialiter, hoc eſt abſq; huiuſmodi intētione. Et vtroq; modo eſt peccatũ: quia cōtra rectã rationē exigētē hominem debere cōuerſari delectabiliter vt decet. Et cōmuniter eſt peccatũ veniale, ꝓpter paruitatē nocumēti intēti ſeu ſubſequētis: nam huiuſmodi triſtitia minimũ quid eſt. Si tamē intēderet aliquis confundere hominē, aut cōtemptibilem reddere per huiuſmodi contradictiones, eſſet peccatum mortale propter notabile ꝓximi nocumentum.

Litigans iudicialiter pro temporalibus quadrupliciter peccare poteſt.

Litigare ĩ iudicio pro tēporalib⁹ reb⁹ ſibi iuſtę debitis. vt quotidie fit peccatum eſt quadrupliciter.

Primo ex irrationabili cauſa: puta ſi ex cupiditate ſeu auaritia aut pertinacia quadã vel opprimendi aut moleſtãdi cauſa litigatur. Secũdo ex modo perſonali: ſi cōtentioſe & quaſi inimicè, nō colloquēdo &c. litigatur. Tertio, ex modo iudiciali: ſi fraudulenter, ſi peruerſè producendo, probando, prorogando &c. litigatur. Quarto, ex ſcandalo puſillorum: vt cōtigit quãdo frater cōtra fratrem aut religioſi cōtra laicos grauatos filĳs & filiabus, ſeu aliàs indigētes &c. quib⁹ deberēt donare, litigãt. Deberēt enim præpoſiti ꝓponere capitulo & cũ capituli cōſillo

blanda charitate aut donare, aut differre in pinguiorē fortunā (hæc enim eſt vera fides boni diſpenſatoris rerū Chriſti) & non ſcādalizare mūdū litibus, quaſi ſuffocando debitorē (redde quod debes) prætextu eccleſiæ: quaſi Chriſtus non habeat vnde aliunde cultores ſuos paſcat.

Ludus dupliciter conſideratur.

Ludere ex duplici capite inuenit peccatū, vel ex genere ludi vel ex circūſtantijs. Ludus autē ex proprio genere peccatum eſt, qui conſiſtit in actionibus turpibus vel iniuſtis. Et diſtinguitur in tria genera. Primum genus eſt, quū ludus aſſumit turpia verba vel facta. Et ſi quidem verba vel facta ſunt peccata mortalia, ludus eſt peccatū mortale: ſi aūt verba vel facta ſunt peccata venialia, ludus quoq; erit peccatū veniale. Secūdū genus eſt, quum ludus aſſumit nociua proximo: ſiue noceāt in perſona, ſiue in fama, ſiue in honore &c. Et ſic ſemp̄ eſt peccatū mortale: quia nocere proximo eſt mortale peccatū, niſi propter imperfectionē actus excuſetur. Eſto tamē hic prudens interpres: quoniā moderata haſtiludia, & moderata gladiatoria, & ſimiles exercitationes armorū quæ parum nocumēti periculo exponunt ob cōe bonum militaris diſciplinæ, quæ exercitatione cōparatur, ꝓuocāt & fouēt, nō cōpræhendūtur ſub his dānatis ludis. Tertiū gen⁹ eſt, quū in ludū aſſumuntur ſanctorū geſta, tāquàm cōtēnantur, & in deriſionē deducantur. hoc enim peccatū mortale eſt, iniuriā inferēs non homini ſed deo in ſanctis aut ſacris ſuis.

Ludus verò ex circūſtātijs malus cenſetur ex ſeptē. Primo, ex fine: vt ſi quis ita eſſet affectus ludo, vt multū tempus conſumeret in ludis, & hoc eſſet veniale. vel etiā non curaret de præceptis dei vel eccleſiæ ꝓpter ludū: quia hoc eſſet mortale. Secūdo, ex perſona: vt ſi dedecet perſonam talē ludere tali ludo: vt prælatos &c. Tertio, ex loco: vt ſi in eccleſia luderetur: quod eſſet mortale quo ad ludos theatrales & ſimiles: veniale autem ſi ſine rationabili cauſa quis ibi luderet ad ſcaccos. Quarto, ex tempore: vt ſi diebus feſtis nimis abſtraheretur á diuinis propter ludum. Quinto, ex qualitate: vt ſi talis ludus (puta alearum) ſit prohibitus. Hodie tamen ſolis clericis prohibiti quidam

ludi videntur. vide in verbo, clericus. Laicis enim omnis ludus non ſecundũ ſe malus licitus videtur, niſi vbi ſpecialiter ꝓhibitio ſeruari cõſueuit. Sexto, ex modo vt ſi fraudulẽter ludatur. Septimo, ex abuſu: dũ muti ludo qui cauſa recreatiõis licit⁹ & ſanctus eſt, abutuntur vt negotiatione ad lucrũ: ita quod ludunt propter delectationẽ principaliter, & pecuniã interponunt quaſi ſtimulũ ad verẽ ludẽdũ ſed ludũt principaliter ꝓpter lucrũ. Et hoc ſemper eſt peccatũ quoniam eſt dare operã turpi lucro ſi tamẽ nulla alia deformitas immiſceatur, nõ eſt peccatum mortale.

Luxuria conſideratur reſpectu venereorũ ſuperfluitatum, que duplex eſſe poteſt.

Luxuria apud mortales peccatũ gñale eſt animi ſuperfluitatibus vacãtis. Appropriatẽ tamẽ vſurpatur pro ſuperfluitate in venereis. Et ſic ponitur vnum inter ſeptem vitia capitalia.

Poteſt autẽ dupliciter ſuperfluitas venereorũ inueniri. Primo, ſecundum ſolas circunſtantias: vt cõtingit inter coniuges. Et ſic cõmuniter eſt venialis luxuria. Secundo, ſecundũ ipſam ſpeciẽ actus vt contingit in fornicatione, ſtupro. adulterio, &c. & ĳs quæ ad hæc ordinãtur. Et ſic ſemp eſt mortale pctm̃ vt de qlibet ſpecie ĩ ſuo loco patet.

Magiſter ſcholarũ triplici ter peccare poteſt.

Magiſtrorũ peccata circa tria ſunt doctrinã, mores & lucrũ. Quãtum ad doctrinam p eccatur primo docendo noxia animæ, ſiue contra fidem catholicã, ſiue contra bonos mores. Et hoc ſiue directẽ: ſiue indirecte hoc eſt ex modo dicẽdi, magnificando cõtraria, & quaſi deſpiciẽdo quæ ſunt fidei ſeu bonorũ morũ: vt contingit doctoribu s multis philoſophiæ, & poetis arrogantibus ſibi philoſ ophiæ autoritatem, libertate ingenĳ & contemptu fidei & bonorum morũ quaſi non ſint veri philoſophi nec veri poetæ qui boni Chriſtiani ſunt. Secundo, docendo falſa vt vera. Et hoc ſi ex induſtria fit. incurritur mẽdaciũ pernicioſum mẽtiẽdo in ĳs quæ ad perfectionẽ ſpectant intellectus: qualia ſunt ſcibilia omnia. nocumẽtũ enim inferre in bonis intellectus, nõ eſt minus quàm nocere in bonis corporalibus. Secus aũt eſt mẽtiri de aliquo

ſingulari: quoniã ſingularia non ſunt ſcibilia, & illorũ notitia nõ per ſe ſpectat ad perfectionem intellectus. Si autẽ nõ ex propoſito falſum dicitur, in ſcibilibus, nõ eſt peccatum mortale: quũ nõ ſit mendacium niſi materialiter: niſi fortè nocumẽtũ notabile inde proueniens ex incuria aut temeritate doctoris aſſerentis temerè falſum, reducat actũ in naturã mẽdacij, tanquã nõ curauerit mẽtiri in nocumentum aliorũ. Tertio, negligendo ſtudere vt docere bene poſſit &c. Quarto, nolendo docere aliquid egregiũ ex inuidia. Quinto, deuiando ſcholaſticos auditores ab alijs doctoribus in damnũ ipſorũ auditorum, & iniuriã doctoris. Et hoc eſſet mortale ſi ſic fieret.

Quantũ autẽ ad mores nõ ſolum peccat minus corrigendo, vel excedẽdo in correctione, ſed quod magis vrget fouendo aut inuitando ad turpia, ſeu ludos &c. ſunt enim cauſæ multorum per hoc malorum inde ſubſequẽtium in adoleſcẽtulis. Quo ad lucrum vero peccatur ſi exigit pluſquã ſibi debeatur, aut à quibus non ſibi debetur.

Malum alicui imprecans agit contra charitatem, & ideo peccat.

Maledictio qua quis imprecatẽ alicui malũ, pctm̃ eſt mortale ex ſuo genere: quia cõtra charitatẽ eſt cupere alicui malũ. Aduertenda tñ ſunt hic quatuor. Primũ eſt, quod eſt ſermo de malo ſub ratiõe mali, & nõ ſub ratione boni honeſti vel vtilis: hoc eſt, ad maledictionẽ requiritẽ quod deſideretẽ homini malũ, puta mors, infamia, damnũ rerũ, infirmitas, & ſi qđ aliud malũ occurrit: ita quod nõ deſiderentẽ iſta illi vt iuſtitia dei aut reipublicæ habeat ſuũ locũ: ſicut læta bitur iuſtus quũ viderit vindictã. Et ſimiliter quod nõ deſiderẽtur iſta illi medicina corrigens illũ, & reducẽs ad ſanitatẽ animæ aut ſaltẽ reuocans ab oppreſſione bonorũ. Sed deſiderãtur iſta proximo non curãdo plus. hoc enim eſt deſiderare malũ formaliter. Secundum, quod ſermo eſt de creatura rationabili, cui ſoli poteſt aliquid mali obuenire. Vbi cautè aduerte quod ſi maledicuntur creaturæ irrationales abſq; alia adiũctione, peccatum eſt ocioſi verbi. Si vero maledicerentur vt ſunt creaturæ dei, non eſſet ſimplex maledictio, ſed blaſphemia: ſicut etiã blaſphemia eſt maledicere ſanctos aut deum.

Si autē malediceretur in ordine ad homines, vel vt ſunt res alicuius (vt ſi quis imprecetur ſterilitatē agro alicuius, aut mortem pecudibus alicuius &c.) pinde eſſet vt imprecari damnū homini qui eſt dominus. Vel vt ſunt contentiuæ, & breuiter relatiuæ ad bona humana: vt ſi quis hac ratione maledicat diem natiuitatis ſuæ vel alterius, idē eſt ac ſi maledixiſſet hominem illum naſcentē. Si vero relatiuè ad mala humana, nullum peccatū eſt: ſicut nec maledicere humanis malis. Sic eñ Iob maledixit diē natiuitatis ſuæ, pro quanto continet tot mala culpæ & pœnæ huius vitę. Et Dauid mōtes Gelboe, pro quanto ibi occiſus eſt populus dñi. Et ſic de ſimilibus. Dæmonē demū maledicere abſolutè nō eſt peccatū: quia ratione ſtatus ſui mali intelligitur à Chriſtianis maledici.

Tertium eſt, quòd maledictio dupliciter incurritur: ſcilicet vel per ſe, hoc eſt ex intētione maledicendi vt malum eueniat. Et ſic eſt peccatū mortale ſi homo maledicetur directè vel indirectè, vt declaratum eſt: niſi propter imperfectionem actus vel ex parte mali, quia minimum pro nihilo reputatur: vel ex parte affectus, quia non ex cōſenſu rationis cupiebat. Et materialiter incurrit maledictio, quū quis maledicit verbo, ſed nō animo maledicendi, ſed ex ſurreptione vel lapſu linguæ aut malo vſu hmōi profert. Et eſt veniale peccatū. Quartum eſt, vt non fallaris confeſſor quo ad duo. Primo, ad diſcernēdum ſi perſona illata maledixit ex animo vel non: nam non oportet inſpicere ad tēpus quietis, ſed ad tempus iræ & furoris. Ex hoc eñ quod poſt iram perſona quieta nollet malum illi cui imprecata eſt, nō habetur ſignū ſufficiens quod non maledixit ex animo, ſed ſolūmodo quod non perſeuerat in malo animo. Sed oportet ſcire ſi tunc quando imprecabatur, paſsio iræ & furoris intātum præualuit quod flexit voluntatem ad cōſenſum ita quod tūc voluiſſet vt eueniret quod imprecabatur. Nam ſi ſic eſt. non excuſatur à mortali: ſicut nec qui ex nimio libidinis ardore conſentit vt vellet fornicari, quāuis tranſacta tentatione nollet, & gaudeat quod non fecerit, & multum doleret ſi feciſſet. ſimile eſt enim hic & ibi. Secundo, ad diſcernendum animū eius qui maledixit irrationabili creaturæ

reſpectiuè ad bona humana: puta maledictus ſit dies in quo natus es, aut in quo natus ſum, & ſimilia: quoniam ipſimet qui dicunt non intelligunt verborũ proprium ſenſum quod ſcilicet redũdet in maledicendũ illũ hominem naſcẽtẽ. Et propterea oportet examinare animũ dicentis, ſi tũc per illam maledictionem optabat aliquid mali notabilis illi homini, ſiue ſit ipſemet, ſiue alter. Nam ſi optando illi malum notabile dicit, maledictus dies in quo natus es, quaſi optãs illũ non fuiſſe natũ, aut fuiſſe male natum, peccatum eſt mortale ſine dubio. Si vero ex ira maledicit diei illi, & intendit quòd dies ſit maledictus, ſed nõ intẽdit per hoc velle vt ille habuerit vel habeat malũ ex natiuitate ſua, peccatũ veniale eſt: quia intẽtio maledici nõ protẽdit ad cupiendũ malũ proximi.

Maleficij crimen qualiter cõmittatur.

MAleficiũ peccatũ eſt generale quo qs nocet proximo. Vſurpatur tamen appropriatè pro peccato quo quis nocet proximo per aliquã dęmonis inuocationẽ. Vnde malefici dicuntur qui impediunt cõſummationem matrimonij, pueros lædunt aut etiam occidũt, & quæuis mala alia incantationibus ſuis inferunt. Cõſtat autem crimen hoc eſſe mortale ex duplici capite: & quia inuocatio eſt dæmonum, & quia nociuũ eſt humano generi. Confunditur tamen plerunque nomen maleficij ad inuocationes dæmonum etiam vtiles hominibus, quũ diſputatur an liceat maleficium ſoluere maleficio altero.

Vbi ſcito, quòd ſoluere maleficiũ alio maleficio, peccatũ quoque eſt mortale: quoniam maleficiũ eſt ſecundũ ſe prauum, & nulla poteſt intẽtione bene fieri. Et ſimiliter inducere maleficum paratum ad maleficia perpetranda, ad ſoluendum maleficium alio maleficio, eſt peccatũ mortale: quia nulla ratione licitũ eſt inducere hominem quantũcunque paratũ, ad offendẽdum deum. Nec habet locum in propoſito diſtinctio inter inducere ad peccãdũ, & vti iniquitate alterius parati ad peccandũ, vt diſtinguitur in vſura, & in iuramento infideliũ: quoniã illa diſtinctio non habet locũ niſi in illis in quibus actio petita põt ab illo parato fieri ſine peccato ſi vult, & ex iniquitate ſua prouenit quòd apponit ipſe peccatum. tunc

enim petēs petit opus bonū: ſed quia ille à quo petitur, nō vult niſi cum peccato efficere, ideo petens vtitur iniquitate parati, & nō cōmunicat peccato illius. Verbi gratia: petēs mutuū ab vſurario, petit op⁹ bonū, ſcilicet mutuum: quod vſurarius ſi vellet poſſet ſine peccato cōcedere. & ſimiliter petens iuramentū ab infideli, petit opus religionis ſanctū, ſcilicet iurare, quod idololatra poteſt ſi vult ſine peccato cōcedere, recognoſcēdo verum deum, & per illū iurando. In propoſito autē petitur à malefico vt ſoluat maleficiū, quod ille nō poteſt etiā ſi vult præſtare ſine peccato. Et propterea conuincitur quis quòd petit peccatū, & inducit paratū ad peccandum. digni autem ſunt morte (inqt Apoſtolus) non ſolū qui faciunt, ſed etiā qui cōſentiūt faciētibus. *Si* autem maleficus ſciret maleficiū factū conſiſtere in laqueo ibi alligato, nullū peccatum eſſet rogare vt ſolueret illam alligaturam: quia hic nulla interuenit dæmoniaca opera, ſed humana tantū actio, quam quilibet alius poſſet efficere ſi ſciret vbi eſſet illa alligatio.

Malitioſus quis dicatur: & quādo malitia ſit vitioſa.

MAlitia peccatū eſt generale, quo homo ex ſola intētione mali eligit malū. Hinc ēm diſtinguendo peccantes ex malitia vel infirmitate vel ex malo vſu, excuſamus illos qui ex paſſione aut vſu aut imprudentia peccant, aggrauantes eos qui nō niſi quia intendūt malum, eligunt peccare. ſunt enim peſsimi in quocūq; genere peccent. difficile enim videntur corrigi poſſe. Contingit tamen propter imperfectionē actus eſſe veniale peccatum ex malitia: vt ſi quis vana mendacia eligit dicere ex intētione huius mali quod eſt vanè mentiri, & non propter aliud. Et ſi quidē impfectio actus ex parte mali, quia non eſt malum pernitioſum.

Contractus matrimonij poteſt ex ſeptem capitibus dici vitioſus.

MAtrimoniū tum ad peccata quæ in illius contractu interueniunt, tractandum eſt primo: deinde de peccatis quæ in illius vſu occurrunt. In contrahendo igitur matrimoniū per verba de præſenti, poteſt ex ſeptē capitibus peccatū incurri. Primo, agendo contra impedimēta dirimētia. Secūdo, cōtra impedimēta nō di-

rimẽtia. Tertio, cõtra modũ. Quarto, contra intentionẽ ſacramenti. Quinto, ex intẽtione finis mali. Sexto, ex prępoſtera intentione finis. Septimo, ex indignitate perſonæ.

Quantũ ad primũ, impedimẽta dirimẽtia cõtinentur in his verſib⁹: Error, cõditio, votũ, cognatio, crimẽ: Cultus diſparitas, vis, ordo, ligamẽ, honeſtas: Si ſis affinis, ſi forte coire nequibis: Hæc ſocianda vetant connubia, facta retractant. Quorum ſummaria explanatio eſt. Primũ impedimentũ eſt error circa ſubſtantiã perſonæ: puta intẽdit quis cõtrahere cum primogenita, & ſupponitur alia, erratur ibi in perſona. Sed ſi erretur in qualitate (puta quia nõ eſt bona, aut diues, aut ſana &c. vt ei dicebantur) nõ ſuffragatur.

Secũdũ eſt, cõditio: ſcilicet ſeruilis. nam ſi ignorãti ſerui tutem, libero datur ſerua, quã ſi ſciret ſeruã, nõ acciperet, nõ tenet matrimoniũ. Tertiũ eſt, votũ: ſcilicet ſolenne religionis approbatæ, ſiue fuerit profeſsio expræſſe ſiue tacite facta: nam illius matrimonium nullũ eſt. In quarto impedimẽto clauduntur tria impedimẽta iuxta tres cognationes: ſcilicet naturalẽ, ſpiritalẽ, & legalẽ. Cognatio naturalis tollit matrimonium vſq; ad quartũ gradum incluſiue: ita quòd inter cõſanguineos ac cõſanguineas in primo, ſecũdo, tertio & quarto gradu nõ poteſt eſſe matrimonium.

Cognatio ſpiritalis, quæ cõtrahitur in baptiſmo vel cõfirmationis ſacramento, tollit matrimoniũ ſecũdũ tres tantum lineas. Prima eſt, inter ſpiritalẽ parentẽ & filium ſeu filiã: hoc eſt inter tenentem ad baptiſmũ vel chriſma, & baptizatũ ſeu cõfirmatũ. Secunda eſt, inter cõpatrẽ & cõmatrẽ. Tertia eſt, inter fratres ſpiritales hoc eſt perſonã baptizatam ſeu cõfirmatã, & filios ſeu filias naturales patris ſpiritalis. Et aduerte hic duo. Primum, quod idẽ eſt iudiciũ de tenẽte ad baptiſmũ, & baptizante. Secũdũ, quod idem eſt iudicium de tenẽte ad baptiſmum, & illius vxore, ſi iam cõſummatũ matrimonium erat. Cognatio legalis (quę contrahitur ex adoptione alicuius in filiũ ſeu filiam) tollit matrimonium ſecũdum tres lineas. Prima eſt, inter adoptãtem & adoptatum, ac illius filium, & iterum filium filij, & deinceps. Secũda eſt, inter filios naturales ac legitimos adoptantis & adoptatũ. Tertia eſt, inter vxorem adoptan-

tis & adoptatũ, & inter vxorem adoptati & adoptãtem. Inter quas ponitur differẽtia, quòd tam prima quàm tertia eſt perpetua: ſecunda autem temporalis, ſcilicet quàmdiu manet in poteſtate patris adoptantis. & ideo mortuo patre, aut emancipato filio naturali vel adoptiuo, poteſt inter eos eſſe matrimonium.

Quintũ impedimentũ eſt, crimẽ: quod duplex eſt: adulteriũ & homicidiũ. Sed quatuor cõficiũtur hinc caſus impediẽtes. *Primus* eſt, ex puro homicidio, quãdo alter cõiugum procurat alterum occidi per aliquã tertiam perſonã. nam inter coniugẽ remanentem & perſonã illam tertiam cõſortẽ in homicidij talis crimine, non põt eſſe matrimonium in perpetuum: vt patet extrà de cõuerſione infideliũ. ca. laudabilẽ. Secundus eſt, ex homicidio mixto adulterio, quãdo alter cõiugũ adulteratur, & per ſe vel aliũ occidit alterũ coniugũ. nam inter remanentẽ coniugem & perſonam illã cum qua adulteriũ cõmiſſum fuerat, non poteſt eſſe cõiugiũ: vt patet extrà de eo qui duxit in matri. quam pol. per adulte. c. ſuper hoc. & xxxj. q. j. ſi quis viuente. Et ſcito quòd multi et fortè omnes exponunt hos duos caſus limitando cum vna conditione: ſcilicet ſi dictũ homicidiũ fiat ea intentione vt ſit ſeu fiat matrimoniũ inter prędictos: ita quòd ſi non propter hanc intentionẽ coniunx occidens per ſe vel alium occidat ſuum coniugẽ, non incurrit impedimentũ dirimens matrimonium. Sed quum hoc ſpectet ad ius poſitiuũ, & iura nõ inueniantur apponere dictã cõditionẽ (vt patet dicta capitula intuenti) nec aliquis alius canon allegetur hanc limitationem apponens, neſcio qua ſecuritate limitatio hæc aſſeri poſsit. Tertius caſus eſt, ex adulterio nõ puro, ſed mixto ꝓmiſsioni fide vallatę quòd quum alter cõiunx morietur, accipiet illum vel illã in cõiugem: ſiue pręcedat ſiue ſequatur adulteriũ huiuſmodi promiſsio. Nam inter iſtos adulteros cum tali promiſsione in æternũ non poteſt eſſe cõiugium: vt patet extrà de eo qui duxit in matri. quam pol. per adul. c. ſi quis vxore. & xxxj. q j. c. relatum. Quartus caſus eſt, ex adulterio quoqꝫ mixto contractui ſecundi matrimonij de pręſenti: ita quòd iſti non ſolum adulterium cõmiſerunt, ſed de facto coniuges ſe fecerunt ſtante altero

eorum ligato in priore matrimonio: nec refert, an adulterium præcedat aut ſequatur huiuſmodi cõtractũ ſecundi matrimonij, nam inter iſtos ſic adulteros nõ põt vnquàm eſſe coniugiũ: vt patet extrà de eo qui duxit in matrimo. quam pol. per adulte. ca. ſignificauit. & ca. ex literarum. & ca. ſi quis. Et hunc caſum intellige cum grano ſalis: hoc eſt ſi perſona ſoluta, puta Bertha, ſciebat eſſe coniugatam perſonam illam cum qua cõtraxit matrimonium, & cõmiſit adulterium, puta Ioannem. Sciebat inquã aut tunc quando contraxit: aut ſi tunc neſciebat, & poſtea ſciuit, nihilominus poſtquã ſciuit cõmiſit adulterium illud, ſcilicet cum illa perſona cõiugata cum qua ignorãter contraxerat, ſcilicet cũ Ioanne. Si verò perſonam illam, ſcilicet Ioannem, eſſe cõiugatam neſciuit quàmdiu vixit alter coniunx ſcilicet Ioannis, ſed poſt illius mortem tantum ſciuit: poteſt ſi vult matrimonialiter coniungi cum eadem perſona, ſcilicet Ioanne (vt patet in ca. propoſitum. & ca. veniẽs. de eo qui duxit in matri. quam pol. per adulte.) quoniã ipſa Bertha nunquam commiſit adulterium cum Ioanne formaliter: id eſt ex intentione ſed materialiter tantum: quia putabat ſe cum proprio marito dormire. Aduerte hic adiungi dictis quatuor caſibus quintũ: ſcilicet ſi mulier occiderit vxorem alterius vt illum habeat in maritũ, aut econtrario ſi vir occidit maritum alterius vt illam habeat in vxorem, ita quòd inter talem homicidam ſic & illum ſeu illam relictam non poteſt eſſe coniugium. Et allegatur cap. ſi quis viuente. xxxj. qõ. j. Sed quoniã canon ille loquitur de homicidio cõiugis nõ puro ſed mixto adulterio (vt patet intuenti) & hæc ex poſitiuo iure robur trahunt, ideo in ſolis illis caſibus qui in iure poſitiuo ſunt, ſtandum videtur. Sextum eſt, diſparitas cultus: ita quòd inter baptizatum & nõ baptizatum non poteſt eſſe matrimoniũ. Si autẽ ſint baptizati (quàmuis hæretici & apoſtatæ, tenet matrimonium. Septimum eſt, vis: hoc eſt violẽtia. Et ſub hoc clauditur non ſolũ violentia abſolutè, ſed violentia per metum cadentem in cõſtantem virum. qui metus in propoſito definitur quadruplex: ſcilicet ſtupri, ſiue ſtatus, verberis, atq; necis: ita quòd ſiue metu mortis, ſiue

verberum, ſiue ſtatus, id eſt libertatis, ſiue ſtupri, cōſentiēs in matrimonium, non cōſentit ſufficienter ad perpetuum matrimonij vinculum: vult enī eccleſia matrimonia quæ perpetua ſunt, habere conſenſum non qualēcunq; ſed liberum. Poteſt autem impedimentum hoc tolli, ſi poſtea liberè vult cōſentire in quod prius coactus, aut non conſenſit, aut non liber conſenſit, ſed ex metu cadente in conſtantem virū: vt dictum eſt.

Octauum eſt, ordo, ſcilicet ſacer. Nam ordinatus in ſacris non poteſt cōtrahere matrimonium: & ſi cōtrahit, nō valet. Nonum eſt, ligamē ſcilicet alterius coniugij. Alligata enim perſona alteri coniugi per verba de præſenti, nō poteſt contrahere cum perſona alia: & ſi contrahat & conſummet etiam matrimoniū ſecundum, nihil valet, etiam ſi primū non ſit conſummatum, ſed oportet ſtare in primo. Decimum eſt, honeſtas: hoc eſt publicæ honeſtatis iuſtitia, vetans illos inter quos ſunt vel fuerunt ſponſalia, poſſe contrahere cum conſanguineis alteri9 partis vſq; ad quartum gradū, ita quòd Ioannes mortua ſua ſponſa non poteſt cū conſanguineis ſponſæ olim ſuæ contrahere. & ſimiliter ex parte ſpōſi. ſtatuit enim eccleſia ſpōſum & ſponſam quo ad hoc pares marito & vxori carnaliter cōmixtis. Vndecimū eſt, affinitas: hoc eſt parentela cōtracta ex carnali commixtione naturali conſummata viri & mulieris: ſiue ſint maritus & vxor, ſiue quæcūq; aliæ perſonæ. & durat vſq; ad quartū gradum: ita quòd perſonis carnaliter ſic cōmixtis, puta Petro & Antonia, non poteſt Petrus aliquam Antoniæ cōſanguineā vſq; ad quartum gradum habere vxorē: quia ſunt effecti ſibi affines. ſimiliter Antonia nō poteſt aliquē cōſanguineum Petri vſq; ad quartū gradū habere in maritum: quia ſunt ſibi effecti affines. Duodecimum impedimentū eſt, impotentia coeundi: ſiue hoc proueniat ex natura, ſiue ex maleficio perpetuo. Et quia hoc impedimentum quū accidit, ſubiacet ſpeciali examini accidētis facti quod à prælatis eccleſiæ fit, ideo ſufficiat confeſſori hoc noſſe.

Hæc ſunt impedimēta quę & impediunt matrimonium contrahendum, & dirimunt illud ſi de facto contractum fuerit, etiam ſi fuerit conſummatum, & inde geniti filij &

filiæ. Hoc eſt primum caput ex quo contingit peccare in cõtrahendo matrimonium.

Secundum verò caput ex quo peccatur in contrahendo matrimoniũ, cõſtat ex impedimentis non dirimentibus quidẽ matrimoniũ, ſed impedientibus & efficientibus vt de iure nõ poſsit cõtrahi matrimonium, ſi tamen contrahatur, valet. Sunt autẽ impedimenta hæc xj. Primum eſt, interdictum eccleſię: ſi epiſcopus vel curatus inhibeat aliquibus ne contrahant propter aliquam rationabilẽ occaſionem, donec conſtet clarè ſi eſt aliquod impedimentum inter eos. Secundũ eſt, votum ſimplex caſtitatis. Tertium eſt, ſponſalitium cum altera perſona. Ille enim qui habet caſtitatis votum, & iſte qui iam promiſit alteri, non debet violare fidem ſuam: ſed ille debet ſeruare fidem deo, iſte homini. Quartum eſt, ſi quis iũctus eſt alteri catechiſmo, quia tenuit ipſum ad catechiſmum qui fit ante baptiſmum. Quintum eſt, inceſtus cum affinibus, hoc eſt cũ conſanguineis coniugis: ita quòd talis punitur vt decedẽte coniuge non poſsit contrahere matrimoniũ cum quacunq; perſona. Sextũ eſt vxoricidium. Septimum eſt, raptus alienæ ſpõſæ. Octauum eſt, proprij filij de fonte vel ad chriſma ſuſceptio inſidioſa matrimonio, vt ſcilicet coniunx priuetur debito matrimoniali. Nonum eſt, præſbytericidium. Decimũ eſt ſolennis pœnitentia. Et vndecimũ coniugium ſcienter cum moniali. Hæc enim impedimenta ex inſtitutione eccleſię ſunt præter ſecundum & tertium, quæ ex naturæ iure ſunt, quia ad fidelitatem ſpectant. Et primum quantum ad clandeſtinum: quia contra morem humanæ ſocietatis eſt.

Et ſcito peccatum eſſe mortale ſi cum tribus primis impedimentis contrahitur matrimonium: hoc eſt ſi contra interdictũ eccleſię iudice prohibente, ſi contra votum ſimplex, ſi contra ſponſalitium alterius contrahitur matrimonium: quia matrimonia clandeſtina totaliter dãnata ſunt, & eccleſiæ debetur obedientia omnimoda in re tanta, & fidem tam deo quàm homini violare in re tanta mortalis offenſa eſt. Notanter autem dixi cõtra votum ſimplex & contra ſponſalitium alterius: quia ſiquis poſt votũ ſimplex cõtraheret, animo tamẽ ingrediendi religionem antequàm

cōſummet matrimoniū,non cōtraheret cōtra votum: quia non contraheret cum animo violandi votū,ac per hoc non peccaret mortaliter cōtrahendo: ſed teneretur implere votum imò teneretur ad religionem profitendam,ex quo poſuit ſe in ſtatu in quo non poteſt aliter implere caſtitatis votum niſi per religionis ꝓfeſſionē. Similiter nō cōtraheret cōtra ſponſalitiū, ſi ſpōſalitia eſſent ſoluta. Cum reliquis autē octo impedimentis contrahere, ſi contemptus deſit, noli iudicare mortale, ſi non eſt conſuetū petere diſpenſationem. & reuera ſi non eſt in memoria hominū quod epiſcopi diſpenſent circa hæc,videntur tacitè conſenſiſſe. Tutior tamen pars eſt eligenda, vt habēs aliquod horū impedimentorum nō dirimentiū, petat diſpenſationem ſaltem ſecretè per tertiam perſonam ab epiſcopo, vt licitè contrahat. Poteſt em̄ omnibus epiſcopus diſpēſare,niſi circa votum & ſponſalitium : quia aliūde quàm ex poſitiuo iure hæc robur habēt peccati. Hæc de ſecūdo capite. Tertium caput vnde peccatur in contractu matrimonij, eſt modꝰ clādeſtinus.Et hic modus dupliciter intelligitur. Primo, ſi cōtrahitur omiſsis bannis vt ſciantur impedimenta ſi qua ſint &c. Et hoc habet locum vbi hæc cōſueuerunt ſeruari. vbi autem non conſueuerunt hæc fieri,nō incurritur peccatum omittendo hæc quæ ex poſitiuo ſunt iure. Alio modo intelligitur ſi contrahitur non in facie eccleſiæ: hoc eſt occultè ſine ſufficiētibus teſtibus qui eccleſiam repræſentant.Et quia hoc eſt de iure naturæ, tū ratione publici actus qui exigitur ad hoc vt in ſociali vita perſonæ ſe habeant vt cōiuges, tum ratione ſcandali, tū ratione periculi quotidiani quo tranſitur ad ſecunda coniugia omiſſo coniuge clandeſtino, ideo hoc non poteſt fieri abſq; peccato mortali, niſi per accidens: vt ſi poſt contractum de facto tantum matrimoniū in facie eccleſiæ & cōſummatū, ad cor rediēs alter cōiugū qui impedimenti ſecreti dirimentis eſt conſcius , obtenta diſpenſatione contrahere iterum velit, tunc abſq; teſtimonio ſufficit contrahere ad euitandū ſcādalū: imò debet etiā coniugi occultare: & petere vt pro ſua cōſolatione velit iterū acceptare ſe in coniugē, & ſic contrahere: nam ceſſant in huiuſmodi caſu omnia incōtinētia. Poſſunt

etiam per accidens cõtingere multi caſus excuſantes à mortali cõtractum clandeſtinum ad horã,quaſi ſtatim publicãdum.De quibus vide ſi vis in cõmentarijs noſtris ſuper tertia parte diui Tho. circa finẽ.

Quartum caput peccati in contrahendo matrimonium eſt intentio cõtra ſacramentũ. Et hoc peccatum cõmune eſt ſacrilegium contra quodlibet eccleſiæ ſacramentũ, quando perſona exteriori actu ſimulat ſacramentũ, quia ſecundũ intentionem interiorem non intendit ſacramentum ſuſcipere ſeu efficere: vt ſi quis dicat, accipio te in coniugem, & non intendit quod dicit. Huiuſmodi enim mẽdacium pernicioſum & ſacrilegium non ſolum mortale eſt peccatum,ſed irritum reddit ſacramentum:& tenetur talis deceptor ſatisfacere læſę parti &c. Simile ſacrilegiũ irritans matrimoniũ cõmittitur contrahendo matrimoniũ cum pacto contra aliquod trium bonorum matrimonij, ſcilicet fidei,prolis,& ſacramenti: vt ſi deducatur in pactum ſterilitas, aut ſeparatio totalis, aut non reddendũ debitum. hoc enim eſt contra fidẽ,primum contra prolem,ſecũdum autẽ contra ſacramentum.Et ideo vltra peccatum nõ tenet matrimonium: vt patet extrà de conditionibus appo. ca. vlti.

Quintum caput peccati in cõtrahendo matrimoniũ, eſt intentio mali finis. Et hoc quoq; peccatum cõmune eſt reliquis ſacramentis & bonis actibus exterioribus, ſemper enim eſt peccatum exercere illa ad malũ finem. Vnde(con trahere matrimoniũ ad finẽ malũ (puta ad libertatẽ adulterandi,ad furandum,ad occidendũ, ad lenocinandũ &c.) peccatum eſt mortale manifeſtum. Sextum caput peccati in contrahendo matrimonium, eſt intentio prepoſtera reſpectu finiũ ſeu bonorũ ex cõiugio expectatorum.expectantur ſiquidẽ ex coniugio, primo proles, ſecũdo vitatio fornicationis, tertio amicitia affiniũ, vtilitas bonorũ temporalium, delectatio carnalis cum cõiuge &c. Quãdo ergo aliquis cõtrahit, & non principaliter propter prolem (niſi ſenes ſint) peccatum interuenit veniale. Quando vero nec propter prolem nec propter vitandã fornicationẽ mouentur ad contrahendũ, ſed propter cõmoditatẽ temporaliũ bonorũ aut obſequiorũ, præpoſterus eſt ordo finium. Et ſimiliter quãdo propter nihil

horum principaliter, ſed propter pulchritudinem cõiugis & delectationem &c. valde præponitur delectatio cæteris bonis, & quia non ſeruatur debitus rationis ordo, peccatum incurritur. Nũquã tamẽ propter hæc & ſimilia incurritur peccatũ mortale, nec interuenit abuſus ſacramẽti: qa nõ ordinatur propterea ſacramentũ cõiugiȷ̃ ad finẽ extraneum, ſed remanet ordinatũ ad ſuũ finẽ, qui eſt mutua poteſtas corporũ coniugum, & ſanctificatio eorum, vt ſciat vnuſquiſq; ſuũ vas poſsidere in ſanctificationẽ: quoniã intendũt ſe habere vt cõiuges ſecundũ eccleſiã: ſed aduentitius finis delectationis vel diuitiarum &c. ponitur vt eſt finis non cõiugiȷ̃, ſed vel quare magis cum iſta quã cũ illa contrahat: vt Iacob maluit cũ Rachele pulchra quam Lia lippis oculis contrahere, vel mutationis voluntatis ad applicandum ſe ad cõtrahendũ coniugium: ſicut Dauid, quia egebat calefaciẽte ſe, mutauit volũtatem vt acciperet vxorẽ Abiſac Sunamitã. ſicut etiam ſacerdos nõ celebraturus hodie, mutat voluntatẽ vt cõplaceat alicui, & celebrat. Nõ eñ propter hæc, ſacramenta ordinantur ad hæc, ſed mutationes noſtrarũ volũtatũ. In his igitur aut nõ inuenitur peccatum ſi voluntas eſt ordinata: aut veniale, quando inordinata eſt intentio præponẽs poſtponẽda. Septimum caput peccati in cõtrahendo matrimonium, eſt indignitas perſonæ. Et hæc eſt duplex. Prima eſt, excõmunicationis: vt ſi perſona eſſet excõicata ſiue maiore ſiue minore excõicatione: quia excõicatio minor excludit à paſsiua participatione ſacramentorũ. Conſtat autẽ vtrũq; coniugẽ ſuſcipere ſacramentũ matrimoniȷ̃ quũ contrahitur per verba de preſenti. Secũda eſt, peccati mortalis: vt ſi eſſet in peccati mortalis ſtatu. Cenſetur aũt quilibet in peccato mortali eſſe, ſi poſtquã cõmiſit mortale peccatũ, nõ eſt cõtritus. ſi autẽ eſt cõtritus, iam non eſt in peccato mortali. Igitur antequã cõtrahant matrimonium, debet vterq; cõteri de omnibus peccatis ſuis. Et ſi tunc nõ cõfitetur, & ſcit aut dubitat ſe excõmunicationi maiori aut minori ſubiacere, faciat ſe abſolui, vt digne poſsit cõtrahere: nõ cõtrahẽs cũ altera excõicatione ſciẽter, aut cũ pc̃tõ mortali ſcienter, peccat mortaliter pc̃tõ ſacrilegiȷ̃, notabilẽ exhibens ſacramẽto irreuerentiã.

Vſus matrimonialis con/iugij multipliciter viciari poteſt

MAtrimōnij peccata quantum ad vſum cōiugij ſunt ex capitibus.xiiij. Primo, ex fine Secundo, ex modo, Tertio. ex indiſpoſitiōe. Quarto, ex periculo Quinto, ex debito. Sexto, ex loco. Septimo. ex tēpore. Octauo ex more, Nono ex voto. Decimo, ex adulterio vndecimo, ex abuſu. Duodecimo ex impudicitijs. Tertio decimo, ex qualitate damnata. Quartodecimo, ex ĩnaturalitate contra ipſum matrimonij vſum. Primū igitur caput peccati in coniugij vſu eſt finis. nam cauſa generādi exercendus eſt, aut in remediū concupiſcentiæ. Si igitur ſolius delectationis cauſa fit, peccatū eſt, veniale tamen. Secundum caput peccati eſt modus innaturalis. Et quia infiniti ſunt modi quos humana delectatio adinuenit, hoc ſcito quod niſi ex rōnabili cauſa mutetur naturalis modus, ſeruato ſemper vaſe naturali, ſemper eſt peccatū, Et niſi modus ſit intantum exorbitans vt impediat poſſe concipere (hoc eſt poſſe bene recipere ſemen ita vt poſſet cōcipere ſi aliud non obſtaret) cōmuniter eſt peccatū veniale. Videtur autem valde obſtare facultati cōcipiendi, ſi mulier ſuper virum ſit: & propterea hoc videtur mortale aut ꝑpe. Si tamen poſſet mulier ſic cōcipere, noli damnare. Tertium autem caput ex indiſpoſitione menſtruorū Mulier enim menſtruata peccat petēdo debitum. reddēdo autem excuſatur, ſi viro conſulit. Non tamē eſt peccatū mortale petere aut reddere mēſtruatam: quia nulli facit iniuriam qui vtitur iure ſuo Quartum caput eſt, periculum aut abortus aut notabilis nocumēti: hoc enim eſt manifeſte contra charitatem proximi. nā vita prolis & ſanitas mariti, bona ſunt non lædenda: Vnde non curare de huiuſmodi, eſt peccatū mortale. quintum caput eſt debitum. Nam negare debitum coniugale petenti coniugi, peccatum eſt mortale ex ſuo genere: quia eſt iniuſtitia, Excuſatur tamen coniunx à reddēdo debito in duobus caſibus:

Primus eſt, ſi non poteſt ſine periculo vitæ vel ægritudinis: quoniam debitū coniugij intelligitur ſalua conſiſtentia & ſanitate ſubiecti, De periculo autem infectionis lepræ, canonica lex non eripit, dicens autoritate apo-

ſtoli Pauli teneri ſanum coniugem reddere debitũ leproſo exigenti: vt patet extrà de cõiug. leproſo. ca. quoniam. Quod tamen à quibuſdam moderate exponitur: ſcilicet quando ex redditione debiti nõ imminet ſano periculum infectionis. Et ſatis rationabiliter: quoniam redditio debiti coniugalis intelligitur ſalua non ſolum cõſiſtentia, ſed ſanitate ſubiecti: quia non tenetur ægritudinẽ notabilem incurrere propter reddẽdum debitũ hoc. generandi enim opus ordinatum eſt à natura ad bonum ſpeciei ſine malo indiuidui. Et ideo ſicut non tenetur incurrere ex hoc notabilem debilitatem: ita nec lepram, quæ maius malum eſt. Vnde in huiuſmodi caſu videtur ſtandum cõſilio medicorum de periculo infectionis cõſideratis particularibus circũſtantiis & qualitatibus.

Secundus eſt, ſi petens fornicationem commiſit: quia ex hoc alteri autoritate domini licet coniugis thorum dimittere. Ad hunc caſum reducuntur omnes caſus in quibus cõiunx perdit ius exigendi debitũ. Niſi ergo rationabile impedimentũ adſit, peccat mortaliter negans debitũ, etiam ſi dies Paſchæ fuerit in quo debeant communicare.

Sextum caput eſt locus duplex: ſacer, vel publicus. Nam actus pollues locum ſacrum, non poteſt licitè ibi exerceri. Conſtat autem quòd omnis effuſio voluntaria ſeminis humani polluit locum ſacrum, ſicut effuſio ſanguinis iuſta à iudice facta. vnde cõmitteretur ſacrilegium etiam tempore obſidionis in eccleſia matrimonio vtendo. Nec inconuenit coniuges teneri ad caſtitatem ex penuria loci: quum teneantur ex mutua abſentia per multos annos viro exiſtẽte occupato in militarib9 &c.

In publico autem loco nõ patitur honeſtas humanæ ſocietatis id fieri. Septimum caput eſt, tempus ſacrum duplex: ſcilicet cõmune, vt ſunt dies feſti et quadrageſimales: in quibus (niſi cõtemptus feſtorum interueniat) conceſſus eſt vſus coniugiĩ. Aliud eſt ſacrum tempus ſpeciale: quo ſcilicet ꝓhibitæ ſunt nuptię, de quo in verbo nuptiæ, dicetur. Sed nunc dicetur quãtum ad conſummationem matrimoniĩ, quòd cõſummare matrimoniũ tali tempore, peccatum eſt: quia contra finẽ præcepti fit. Non tamen eſt peccatum mortale, ſi ſine ſolẽnitate nuptiarũ, ſine traductione

vxoris in domum, ſit conſummatio matrimonij: quia hoc non inuenitur prohibitū: nec cadit ſub prohibitiōe eccleſiæ vt prohibitum: ſed vt finis ꝓhibiti. Aliud autem cōſtat eſſe quod præcipitur: & aliud qđ eſt finis pręcepti: ſicut finis pręcepti ieiunij eſt eleuatio mentis: ſi tamē quis ieiunat, & nō eleuatur mente, non eſt tranſgreſſor præcepti. Vbi autem conſummato matrimonio, nullum peccatum eſt hoc tempore, ſicut nec alio ſacro tēpore. Octauum caput peccati eſt, non benedicendi ſponſas ante nuptias. & verè peccatū eſt vti coniugio ante benedictionē ſolitam. Si tamen deſit contemptus, nō eſt peccatum mortale conſummare matrimonium ante benedictionē: quia nec ſtatuti nec conſuetudinis violatio ex infirmitate paſsionum infert peccatum mortale: vt latius declarauimus in commentarijs tertiæ partis circa finē. vide ibi ſi vis.

Nonum caput peccati eſt, votum ſimplex caſtitatis. Cōtra quod coniunx voto aſtrictus agit petēdo debitum: nō autem reddēdo, ſiue expreſſe ſiue interpretatiuè petatur. Et ratio peccati mortalis in petēdo eſt: quia votū caſtitatis eſt votum de negatiuo, obligans ſemper & ad ſemp: quia obligat ſe ad non exercendū actū venereum. Et propterea licet excuſetur reddendo (quia tenetur maiore vinculo ad reddendum actum illum alteri) non habet tamen vnde excuſetur petēdo: quum teneatur ex voto ad non exercendum, & in libertate ipſius ſit non petere.

Et bene nota quòd ſecus eſt de habente ſimplex votum religionis. Ille namq; qui vouit ingredi & perſeuerare in religione, & poſtea abſq; diſpenſatione vxorem duxit, poteſt poſt cōſummatum matrimonium petere debitum ab vxore: quia votum eius eſt de affirmatione, ſcilicet de aſſumēdo ſtatum religionis, & nō eſt de caſtitate ſicut nec de paupertate, niſi per viam ſequelę ad ſtatum religionis. votum autem caſtitatis (vt dictum eſt) de negatiuo eſt. Et propterea iſte tenetur ad negatiuam quandocunq; eſt in ſua libertate: & ſimiliter ille tenetur ad affirmatiuam quandocunq; eſt in ſua poteſtate, ſcilicet mortua vxore. Vnde ſicut habens votum religiōis & poſtea illicitè vxoratus, non tenetur ad paupertatem niſi quando erit religioſus: ita nec ad caſtitatem ex ſuo voto. Et ne hoc tibi videatur mirabile, vide qđ ſi homo

poſt emiſſum caſtitatis votũ fornicatur, peccat contra votum. ſi vero poſt emiſſum ſimplex religionis votum fornicatur, non facit contra votum. Hinc enim perpendere potes dictam differẽtiam eſſe in cauſa quia ſcilicet ille vouit negatiuam, iſte affirmatiuam: & ideo ille non poteſt petere debitum, iſte ſic. Decimum caput peccati eſt adulteriũ: quod poteſt intelligi vel de proprio vel alterius coniugis. Et ſi de proprio quidem agitur, quãuis alter poſsit ei ob hoc negare debitum autoritate domini noſtri Ieſu Chriſti, non tamen peccat petendo aut reddēdo: ſiue hoc peccatum eius ſciat à coniuge, ſiue non: quia non eſt adhuc priuatus, ſed priuandus: vt latius in volumine primo reſponſionum diſſeruimus. Si vero de coniugis adulterio manifeſto agitur, grauis eſt cauſa pręſertim mariti. Veruntamen (vt in primo quodlibeto noſtro diſcuſſimus diffuſe) vxor ſciens virum publicam concubinam tenentem, & ob hoc triſtis & dolens non ſperãs ex hoc qđ contineret ſe ab illius concubitu, emendationem eius, faciẽs quod in ſe eſt vt maritus corrigatur, poteſt illius coniugio vti: quia ceſſat in ea tam ratio ſcandali (quia nullus putat de ipſius conſenſu fieri hoc adulterium) quàm ratio patrocinij & participij, ex quo nullã habet viam prouidendi. Vir autem ſciens vxorem publice adulterari, quia tenetur ad correctionem eius nõ ſolũ verbo ſed opere vtpote caput: debet omnibus quibus poteſt modis cohibere ipſam à crimine adulterij, & prouidere ſcandalo, ne patronus turpitudinis habeatur. Et quia difficile eſt hæc duo facere, & ſimul vti coniugio illius, ideo niſi caſus occurrat in quo vtrunq; horũ ſaluum ſit vtendo conſugio, non licet ei vti tali coniugio: vtrunq; enim eſt de iure charitatis debitæ. In caſu autẽ quo vtrunq; ſaluum eſſet, non video quare inuoluatur peccato ſaltem mortali talis vſus: quũ omnis legis ratio ceſſet, & cõtemptus deſit. Vndecimum peccati caput eſt, abuſus coniugij, quo quis abutitur actu coniugij ad delectationem in opere, ita vt perficiatur opus extra naturale vas: ſicut maritus Thamar faciebat. Et hoc eſt manifeſtè ſcelus magnũ.

Duodecimum eſt impudicitia conſiſtens in tactibus venereis. Veruntamen tactus venerei tripliciter inueniuntur inter coniuges. Primo, ra-

tione vſus coniugij: & ſic vt liciti & quandoq; vt neceſſarij tranſeunt. Secundo nõ propter actum coniugalem, ſed nihil aliud intenditur quàm ſiſtere in huiuſmodi tactibus & tunc proprie eſt impudicitia. Et ſi ſine periculo pollutionis in vtroq; coniuge hęc fiat, tolerabile eſt, vtpote veniale: quia non niſi ſuperfluitas eſt delectationis intra cõiugales terminos. Si vero cum periculo pollutionis in altero ipſorũ fiant, dicendum eſt ſicut de multum bibentibus cum periculo ebrietatis. Et peius hic: quia non eſt in poteſtate perſonæ continere pollutionem, ſicut continere decimam potationem ne inebrietur. Vnde ſi experta perſona eſt ſe pollui ex ſimilibus tactibus tot & talibus, & aduertit periculum & non obuiat, neſcio excuſare à mortali, etiam ſi non ſequatur pollutio. Tertio, fiũt huiuſmodi tactus ex intentione aut quaſi vt polluantur. & eſt manifeſtè peccatum nefandum. Dixi autem aut quaſi, propter vacantes huiuſmodi tactibus non cogitando ſi eueniat pollutio, vel non eueniat, eſſent autem contenti vt eueniret. dant ſiquidem operam actibus illicitis ex quibus nata eſt ſequi pollutio: & ideo tanquàm intenta imputatur illis ſic male affectis.

Tertiumdecimum caput eſt, damnata qualitas: ſcilicet matrimonij clandeſtini. Nam & ipſum clandeſtinum coniugium & ipſius vſus per ſe loquendo eſt peccatum mortale: vtpote offendens ſocietatem humanam, ſcandaloſus & damnatus ad eccleſiam. Si tamen per accidens quandoq; liceat, vide diffuſius ſcripta in ſupradictis commentarijs. Quartumdecimum caput peccati eſt, innaturalitas, qua naturalis vſus immutatur in eum vſum qui eſt contra naturam: hoc eſt cognoſcendo vxorem extra vas naturale. Eſt enim hoc peccatum peſſimum, & omnino execrabile.

Medicus poteſt multipliciter peccare.

Medici peccata peculiaria conſiſtunt in temeritate. Nam ante cognitam ęgritudinem peccat vel temerè curando (quia morbi incogniti nulla eſt via curæ) vel temerè tentando dũ ad explorãdam naturam morbi adhibet periculoſa, & exponit hominem diſcrimini vitæ vel grauis læſionis. Melius eſt enim relinquere infirmum regimini naturæ,

quam diuinando exponere illum periculo alteri:ſed ꝑpter lucrum,aut ne videatur ignorãs medicus.aut propter ignorantiam,aut propter negligẽtiam ſtudendi,diuinando procedit contra charitatem. Poſt cognitum autem morbũ peccat temere curando,dum aut negligit ſtudere,aut viſitare, aut conſulere,aut perſpicere fidelitatem medicinarum vbi hoc vertitur in dubium. Vel, quod peius eſt,erubeſcit mutare ſententiam,& pertinacia ſua reuocat in dubiũ rectam curam quam alius adhiberet. Nec eſt dubium hoc eſſe mortaliſsimum crimen.Nec eſt à temeritate curæ diſtans quod medicus cognito morbo experiri vult medicinam nõ certam quantum ad efficaciam, in periculum vitæ aut grauis læſionis pauperis infirmi.Eſt enĩ hoc(ſicut quodlibet aliorum quod infirmi vitam aut valetudinem,mortis aut lęſionis grauis periculo exponit) mortale peccatum:vtpote cõtra charitatem,qua quilibet tenetur diligere proximũ ſicut ſeipſum. Sunt præter hæc duo alia medicorum peccata. Vnum contra diuinũ ius,quũ conſulunt aliquid facere contra ſalutem animæ, qđcunq; mortale peccatum conſulant. Nam ſecundum Apoſtolum, non ſunt facienda mala vt eueniant bona,ſiue ſanitatis ſiue vitæ. Alterum contra eccleſiæ pręceptum(extra de pe.& re.quum infirmitas.)quando omittunt infirmos monere& inducere vt medicos aduocẽt animarum. Intellige hæc de infirmitate ex qua meritò homo decumbit:quoniam intentio textus clarè patet qđ vult præueniri infirmum ad cõfeſſionem, ne exinde concipiat deſperationem vitæ corporis, & fortè animæ.Vnde nec in qualibet ægritudine tenet̃ medicus ad hoc,ne in deriſum monitio veniat:nec expectanda eſt ægritudo periculoſa:qa ſic non præueniret̃ infirmus, ac per hoc non ſatisfit intẽtioni & verbis literæ:ſed media via incedendo,quum infirmitas eſt talis quod non ex delitĳs nec ex podagræ impedimento,ſed ex ſelectum ægritudinis exigit:vt textus etiam ſonat. Siſte tamen pedem & ne cito iudices mortale peccatum medici hoc non ſeruãtis niſi poſt viſum periculum quaſi vicinum morti,& tunc etiam non ob contemptũ pręcepti eccleſiæ,ſed quia ſic conſueuerunt medici facere,non per ſeipſum:ſed per cõſanguineos vel alios monẽtes de cõ-

feſsione. Nā ſi conſtitutio hæc ſic eſt conſenſu vtentium acceptata, & prælati quibus ibidē committitur exequutio cōtra medicos tranſgreſſores diſsimulant, excuſantur medici à peccato mortali: quoniam iuris poſitiui decreta p nōvſum abrogari conſtat, præcipue nūquam recepta adamuſsim, vt hoc videtur. Et rationabile videtur decretum hoc ſcriptum tantum fuiſſe, & nūquam cōſenſu vtentium comprobatū: quia medicorum officio contrariatur: ac per hoc ſemper vidẽtur obſtitiſſe. Medici em̄ habent ex artis præcepto ſemper ingerere læta, & quæ ſunt ſanitatis & ſpei infirmo: & ꝓpterea aiunt non ſpectare ad ſe huiuſmodi triſtitia inferre ſi periculum eſt: & ſi periculū non eſt, non debere exponere ſe aut verba ſua ridiculo. Intellige hæc ad excuſandam conſuetudinem bonorum medicorum.

Falſę vocis ſignificatio cū intentione fallendi peccatū eſt.

MEndaciū (hoc eſt falſæ vocis ſignificatio cum intentione fallẽdi, hoc eſt falſum dicẽdi) ſemper eſt peccatum: quia eſt per ſe prauum: vtpote rectæ rationi repugnans. Eſt autẽ triplex. Aliud iocoſum, quod nulli nocet, ſed delectandi cauſa dicitur. & hoc eſt veniale. Aliud officioſum, quod ſine alicuius iniuria dicitur vt alicui proſit. & hoc etiam eſt veniale. Aliud demum pernicioſum, quod iniurioſum ſeu nociuum eſt diuinis aut humanis. & hoc eſt mortale ex ſuo genere: quia cōtra charitatem eſt: vt patet. Poteſt autem huiuſmodi mendacium deficere vt non pertingat ad peccati mortalis perfectionem tripliciter. Vel propter imperfectionem actus ex parte dicentis: vt in primis motibus contingit propter non deliberatẽ conſentire. Vel propter imperfectionem actus ex parte nocumenti: vt in minimis contingit. Vel ꝓpter imperfectionem actus ex parte formæ: vt contingit in detractione non animo detrahendi, & ſimilibus: ita quòd mentiens in materia pernicioſa (puta in ſcientificis) non animo nocendi alicui, ſed ex loquacitate non putans inde aliquem notare & concipere falſam doctrinam, quia nō formaliter dicit pernicioſum, nō peccat mortaliter: niſi nocumentum ſit adeò notabile vt peccatū redeat in naturam ſuæ formæ. Et ſcito pernicioſum eſſe mendaciū, omne mendacium circa ſacrā

ſcripturam, omne mendaciũ circa ſcientifica, pro quanto ſunt bona intellectus, & omne mendacium prædicatoris contra veritatem ſpectantem ad prædicatoris officium, & ſimiliter omne mẽdacium iudicis contra veritatem ſpectã tem ad iudicis officium: quoniam hæc tantum ſunt prædicatoris vt ſic, & iudicis vt ſic mẽdacia: reliqua ſunt per accidens, & ideo venialia: niſi ratione ſcandali aliud occurrat cenſendum.

Mercantia ſolius lucri gratia exercitata vitioſa eſt & vituperabilis.

Mercatura nuda (hoc eſt ſolius lucri gratia) vituperabilis eſt: vtpote infinita, ac per hoc inſatiabilis. Ordinata autem ad finem politicum (hoc eſt ciuitatis bonum) vel ad finem œconomicum, hoc eſt domeſticũ bonum, laudabilis eſt, ſi iniuſtitia fraudum, mẽdaciorum & huiuſmodi deſint.

Meretriciũ ſemper eſt peccatum.

Meretricis turpitudo, ſiue venalis ſit ſiue non, peccatũ eſt mortale. Et quoniam multas implicat criminum maculas, dũ omnium aut multorum libidini patet (quoniam & adulterĳ & inceſtus & ſacrilegĳ reatus facile incurrit, præter fraudes extorſioneſq; quas exercent aut quibus conſentiũt) earum pœnitentiæ relinquamus. Quæ quando euenerit, ſit confeſſor prudens, non curans diſcernere ſpecies à ſpeciebus dictorum criminum: ne ſe & illam in tentationem præcipitet inutiliter: ſat eſt enĩ confuſè tunc hæc dici: vt declarauimus in commentarĳs tertiæ partis.

Miles poteſt tripliciter peccare.

Militum peccata peculiaria ſunt tria. Cõcutere pauperes: hoc eſt extorquere vi vel metu ab eis, & lædere etiã in perſona quãdoq;. Calumniam inferre diuitibus, imponẽdo illis quod ſunt factioſi, quod ſunt rebelles, quod ſunt hoſtes &c. Et tertium quod eſt cauſa omniũ, non contentari ſtipẽdĳs ſuis. hinc enim concuſsiones. hinc calumniæ, hinc prædæ, rapinæ &c. Præter hæc autem tria, quæ à Ioanne Baptiſta didicimus. Luc. iĳ. ponit Ariſtoteles luxuriam: tanquàm gẽs militaris nata ſit ad carnis petulãtiã. Implicantur quoq; hodie multi eorum blaſphemię vitio.

Vindicatio ſemper eſt peccatum: & quid de mina.

Minari, actus eſt vindicatiuus: & poteſt bene & male fieri. Cõtingit autem in minis inueniri quintupliciter peccatum.

Primo, ex malo comminato: ſi ſcilicet non eſt iuſtum. Et tunc eſſet peccatum mortale: quia iniuſtum ex ſuo genere eſt mortale, niſi minimũ quid ſit. Secundo, ex ratiõe comminandi: ſi ſcilicet minatẽ non ratione iuſtitiæ, vel correctionis &c. ſed ad vltionẽ. Et hoc tunc eſt mortale, quũ volũtas vltiõis vſq; adeò procedit, vt nõ curet ſiue iuſta ſit, ſiue nõ.

Tertio, ex modo: ſi nimis accenditur ira comminando. Et hoc cõiter eſt veniale. Quarto, ex deſiſtendo ab exequutione iuſtarũ minarũ, præſertim iuramẽto firmatarum. Et hic oportet diſcernere an mutatio aliqua ſuperuenerit, ob quam minæ poſſint aut debeant remitti. minæ enim iuſtæ intelliguntur & ſunt ſecũdũ pręſens demeritũ: quia ſcilicet tũc quã do fiũt minæ, ille cõtra quem fiũt meretẽ illam punitionẽ. Et propterea ſi ante punitionem mutatio aliqua ſuperuenit (puta quia pœnitentiã agit, aut petit veniã, aut alĳ bene meriti rationabiliter intercedunt, aut melius eſt nõ punire quãuis ille demereatẽ) non peccatẽ remittendo minas. Repente, inquit deus, loquar aduerſus gẽtẽ, ſi pœnitẽtiã egerit gens illa, agã & ego pœnitẽtiã ſuper verbo quod loquutus ſum. Et dauid iurauit extincturum ſe Nabal cũ eius domo, & tamen precibus Abigail placatus remiſit. Et hoc modo mater que iurauit verberare filiũ vel famulã, poſtea ne quietã domus pacẽ turbet, non exequitẽ, tanq̃ executio eſſet impeditiua mediocris boni. Et ſic de ſimilibus. Si aũt omnia immutata ſunt, exequẽdę ſunt minę iuſtę: alioquin peccatũ inconſtantiæ eſt negligẽtis iuſtitiã. Et iuxta naturã cauſæ, de grauitate eius iudicandũ eſt ſi iuratæ nõ ſunt. nã iuramentũ in hoc caſu obligaret ſub periurio ad exequutionẽ: vt infrà in verbo, periuriũ, declarabitur. Quinto peccatur ex fictione: vt ſi quis minatur ſolo verbo, non animo exequendi quod dicit ſe facturũ. Et tũc cõmittitur peccatũ mendacĳ officioſi, ad terrendũ vtiliter delinquentes.

Peccata multa poſſunt in miſſarũ celebratione cõmitti.

Miſſę celebratio tot poteſt habere omiſsionis peccata annexa quot ſunt requiſita ad celebrationẽ miſſæ. Et illa quidẽ quæ manifeſta ſunt omnib⁹ (puta

quod celebrans ſit ieiunus, quod adſint veſtes ſacræ neceſſariæ quod altare conſecratum ſaltem portatile, quod calix, patena, & alia huiuſmodi) tranſeunda puto.

Tacendum autem non eſt multorum crimē valde intolerabile circa immunditiā corporalium & veſtium ſacrarum, damnatā non ſolum à canonico iure. extrà de cuſto. eucha. ſed etiam à naturali iure. quum dedeceat immunditia hmōi etiā prophanos: & illi met nō vterētur ſudariolis ita immūdis, nec ad mēſam.

Scire quoque decet celebrātes, quod tota cōmunio reputatur pro vno actu Et ꝓpterea ſi particula aliqua hoſtiæ inter ſumēdum ablutionem poſt partē ablutionis aſſumptam ſumitur. à ieiuno ſumitur: quia menſæ reliquiæ cū mēſa cōputātur: vt latius diſſeruimus ī noſtro prio quod libeto, Si contingat quoque inaduertenter aliquid omitti ex neceſſarijs ad celebrationem, non eſt iudicandū mortale: quoniam formaliter & per ſe non eſt omiſsio voluntaria: niſi forte inaduertentia ſit adeo culpabilis vt redeat omiſsio ī naturā ſui criminis.

Peccatum molitiei diuerſimode conſiderandum.

Mollities triplex eſt, & ſemper mala. Pro quanto namque eſt defectus oppoſitus perſeuerantie (quo ſcilicet homo adeo eſt deditus delectationibus vt non ſolum à contriſtantibus, ſed à tollentibus delectationem abducatur. vt viam virtutis deſerat) manifeſte peccatum eſt: quum ſit contra rectam rationem.

Poteſt autem eſſe & mortale & veniale iuxta materiā. Nam ſi quis ita eſt mollis animo, vt cedat omittendo neceſſaria ad ſalutē, aut incurrē do cōtraria ſaluti, peccat mortaliter. Si autē nihil cōmittit aut ommittit cōtra ſalutē, ſed præter illā, peccat venialiter.

Pro quanto verò mollities eſt vitium infirmum contra naturam (ſcilicet ſolius pollutionis voluntariæ) peccatū eſt mortale: vt patet. Et ſimiliter pro quanto eſt crimē cōtra naturā quo mas patitur vt mulier (vt gloſa interlinearis exponit. j. ad Corinth. vj. vbi molles excluduntur à regno dei) peccatum eſt nefandum

Monachi et moniales poſſunt multipliciter offendere & peccare.

Monachorū & monialiū peccata propria, ipſis ex ſuis, re

gula, ſtatutis & conſuetudini bus ſciētes diſcutiāt. Circa do tem tam ſeatū quæ recipiunt in moniales, vide in verbo, ex cōmunicatio. c. lxxiij. Circa clauſurā illis indictam à iure, ſi nūq̄ fuit acceptata, & epi ſic ſemper gubernarūt dando eis licentiā exeūdi, excuſant: qm̄ iura non recepta tanto tempo re, infirma ſunt. Nec ſufficit eſ ſe ſcripta & inſerta in corpore iuris, & eſſe rationabilia.

Peccata mulieris peculia ria multa ſunt & diuerſa.

MVlieris peculiaria pec cata quatenus ad ſe xum ſpectāt, nō egēt ſpeciali tractatu: quia propor tionaliter ſunt cōia eis & ma ribus nō ſolū naturalis carnis peccata, ſed etiā quæ cōtra na turā ſunt vſq̄ ad mollitiē in cluſiuè. Peccata autem con cernētia ornatum, in verbo or natus, tractabuntur.

Quæ aūt ex poſitiuo & di uino iure ſunt eis peccata, quia prohibita, multa dicuntur: pu ta qđ non tondeant, qđ nō vtā tur veſte virili, quòd nō prędi cēt aut doceāt publicè, qđ non tangāt ſacra vaſa & pallas, & nō deferāt incenſum circa alta re, qđ nō benedicāt, quod nul lū ordinis actū exerceāt. Sed aduerte, quòd horū quædam ſunt omnino mulieri illicita: vt actus ordinū, quia mulier eſt ex natura irregularis. & ſi militer publicè prædicare aut docere ea quæ ſunt fidei: qm̄ hæc ab apoſtolis interdicta ra tionabiliter ſunt. Cum quo ta men ſtat qđ poſſunt ſuas ſub ditas prælatæ in ſuis capitulis inſtruere, exhortari &c. vt con ſueuerūt: qm̄ hoc nō eſt doce re eccleſiā, ſed ad quaſdā parti culares perſonas reſtringitur huiuſmodi doctrina: quę ma gis materna inſtructio & ex hortatio vocāda eſt, ſicut ma ter naturalis inſtruere pōt & debet filias ſuas. Quędā aūt horū intelligēda ſunt nō vt ſo nant. nā tonderi, nullū eſt pec catū, niſi pro ſuperſtitiōe aut aliqua alia mala ratiōe fieret. nec aliter intelligit à iure pro hibitū: vt patet diligēter intuē ti di. xxx. & ca. vxoratus. de cō uer. cōiu. ibi enim & de ſuper ſtitionibus hęreticorū agit: & expreſſè dicit quaſi reſoluens ius ſubiectiōis: vbi notat actū fieri pro ſuperba religionis li bertate. Hic aūt tonſurare im portat mulierē quaſi virū ton dere in religioſum: vt pluries legit olim factū. hoc eſt enim quod lex prohibet: prout etiā in ſtatutis religioſorū prohibi tum ſub eiſdē verbis inuenit.

Veſte aūt virili vti mulierē, cōtra bonos mores eſt, & ſcā

dalosum:& ideo intolerabile eſt,niſi ſolatij cauſa quādoq; fiat, vel neceſsitas expoſcat. Sacra autē ſcriptura & ius canonicū hoc prohibent vt non ſuperſtitioſè fiat. De ſacris autem alijs actib⁹ crediderim ego poſſe conſuetudinē antiquam tolerari.nā alicubi moniales in veſperis cū cappa ſerica altare thurificāt intra clauſam eccleſiā ſuam,in qua ſolę moniales ſunt. Et hoc ſi ab hoc vſu abduci non poſſunt, quum a tēpore Sotheris papę mādatum ſit epiſcopis Italiæ vt hāc peſtē curent.di.xxiij.c. ſacratas.& adhuc duret,male quidē,ſed nō pernicioſe,ſi cōtēptus deſit. Prælatæ tamen quæ benedicunt in profeſsiōe veſtes profitētiū,in nullo errāt Et quę lauāt corporales pallas poſtquàm certæ ſunt qđ nulla eſt particula ſacramenti in eis,& ſunt aliqualiter ablutæ, merent vitā æternā.nā cauſa videt rationabilis:quia ratione maioris mundiciæ hoc fit.

Detractiōis vitium in quo differat a murmuratione.

MVrmuratio vt ad vitioſos actus transfertur,peccatū eſt coincidens cū detractione: quāuis minus ſignificetur murmurationis nomine:quia magis ſoni quàm vocis peccatū ſignificat. Vnde ſonū querelæ impatiētię murmurvocare ſolem⁹: quaſi multum preſſus aut pulſus homo ſonet.Et tamē ſecūdum rem detrahitur illi cōtra quem murmuratur, tāquàm iniuſtè aut irrationabil'r&c.ſe habuerit vel habeat.

Membri mutilatio poteſt eſſe licita & illicita reſpectu diuerſorum caſuum.

MVtilatio ſiue ſui ſiue alterius(niſi ex neceſſitate ſanitatis abſciſſionem mēbri expoſcētis fiat) peccatū eſt mortale:vtpote cōtra charitatē,qua & nos & ꝓximos ſicut nos diligere tenemur. Iudici tñ ſecūdū iuſtitiæ ordinē ſicut licet occidere, ita licet mutilare malefactorem.

Vſus necromantiæ quo dęmonis inuocatur auxiliū omnino prohibitus eſt.

NEcromātia (qua diuinat per mortuos, ſeu mortuorū perſonas agētes dęmones (vt petēte Saule rege mulier ſuſcitauit Samuelem cōſulendum de bello Philiſtinorum)peccatum eſt magnum valde:vtpote ad inuocationem dæmonū recurrēs. Inchoāt ſiquidem tales hic ſocietatem quam perpetuò habituri ſunt cum demonibus.

Sollicitudinem ſalutis con

temptiens peccatū īcurrit grauiſsimum.

NEgligētia, qua homo deficit à ſolicitudine debiti operis intus vel extrà, peccatum eſt: quia rectę rationi diſſonat. Eſt autem mortale peccatum dupliciter. Vel ex opere debito de neceſsitate ſalutis, vel ex contemptu. nā ſi quis ex cōtemptu diuini amoris negligit, aut negligit illud ad quod de neceſsitate ſalutis tenetur, manifeſtè incurrit mortale peccatum. Extrà hos autem caſus venialis eſt negligentia.

Triſtitia de alterius bono vel proſperitate dānabilis eſt: & proprie vocatur nemeſis.

NEmeſis (hoc eſt triſtitia quā homo habet de alieno bono tēporali, quia ille habēs tale bonū eſt indignus tali bono: vt quū quis triſtatur quia homo malus habet diuitias, eſt bene fortunatus, omnia illi ſuccedunt ad votum &c.) peccatum eſt, pro quanto diuinæ prouidentiæ actionem arguit tāquàm iniuſtè diſtribuentem bona tēporalia. Et propterea ſi ad huiuſmodi deteſtationem extenditur triſtitia hæc, ꝓculdubio peccatum eſt mortale. Et ſimiliter ſi triſtitia hæc ita afficit, vt ducat hominem ad imitādū malos: vt proſperetur, mortale peccatum eſt: vt patet. Suppoſita autem debita reuerētia ad diuinæ prouidentiæ diſtributionem, triſtari aliqualiter de tēporalibus bonis indignorum, nullū apparet peccatū ex propria ratiōe, ſed eſſe licitū, ſicut triſtari de monſtris. De his vide cōmētaria in ſcđa ſecūdę, ſi ꝓfundè vis pſcrutari.

Notarius poteſtiſsimum officium exercendo diuerſimode peccare.

NOtariorū peccata peculiaria ſunt in primis, periurium, ſi iuramētū quod fecerūt nō ſeruāt: deinde falſum cōficere inſtrumentū in toto vel in particula quacūq;, aut de actu reprobato, aut quomodolibet aliàs illicitū: occultare quoq; inſtrumēta ſeu protocola aut lacerare.

Horū enim quedā ſunt manifeſtè crimina maxima. Nullum tamē ſcio excuſare à peccato mortali: niſi forté deceptus quis faceret inſtrumentū illicitum, credens eſſe licitum. tunc enim iuxta ignorātiæ excuſantis regulas iudicandus eſſet in foro conſcientiæ. & cū illo ſalis grano, quod modicū pro nihilo reputatur.

NVptiarū peccata duo ſunt. Primum, ſi fiant tempore interdicto: hoc eſt à principio aduentus

vſq; ad Epiphaniam,& à Septuageſima vſq; ad octauas Paſchæ,& à tribus diebus rogationis qui ſunt ante Aſceſſionem,vſq; ad pentecoſtē:hoc eſt totam hebdomadā Pentecoſtes.Hæc tēpora ſunt certa. De octaua vero Epiphaniç,& de die octauo Pentecoſtes, ſerua Ambroſij documētū:vt ſcilicet conformes te eccleſiæ in qua es cōſuetudini,vt omniū diſputationes effugias. Et quoniā nuptiæ tria importāt (ſcilicet benedictionē ſpōſ. & ſpōſæ,traductionem ſponſæ in domū viri,& celebritatem cōuiuij)ſcito tria hæc intelligi his tēporibꝰ interdicta.Et qm̄ pœnæ nō ſunt extendēdæ,nihil aliud eſt dictis temporibus interdictū.poſſunt em̄ contrahi matrimonia de præſenti, & ſpōſalia. Vnde putātes euadere violationē legis,& faciētes primū tantū(ſcilicet benedictionē)in ſabbato ante aduentū vel ſeptuageſimam,& in dominica reliqua duo,non effugiūt legis iram.plus enim ſunt prohibita illa duo quam primū,qđ nō niſi quia ſimul cum nuptijs fit intelligiť prohibitum:quia illa ſunt carnalia,benedictio eſt ſpiritalis.

Reputatur aūt mortale peccatum,violare hoc eccleſię ſtatutum.Et meritò,ſi ſciēter fit: quia quum deliberatè & præparatè ac publicè hæc fiāt, & cum ſcandalo,nō videť poſſe niſi contemptu interueniente tranſgreſsio huiuſmodi ſcienter eſſe. Secundum nuptiale peccatum eſt,ſuperflua vanitas: & vtinam non admixta turpibus verbis & actibus.

Peccato pertinaciter inhærens tanq̄ obſtinatus dānationis iter ambulat.

OBſtinatio (qua homo pertinaciter inhæret peccato)dupliciter incurritur:Primo,per ſe,hoc eſt ex intētione:vt quū quis intendit pertinaciter perſeuerare in peccato.Et hic eſt proximus ſtatui damnatorum.Alio modo quaſi per viam ſequelæ:vt quū homo eſt adeò habituatus in peccando,& tā delectabile ac connaturale factū eſt ei verſari in peccato, vt nullus aut læuiſsimus inſit illi vnq̄ motus ad reſurgēdum in veritate à peccato. Et hic parū diſtat à dānatorū ſtatu. Vterq; tamen poteſt per dei gratiam præuenirí & cōuerti. Primus tamen non ita difficile, ſi non ex habitu ſed ex accidente aliquo(puta odio inimici)obſtinationē elegit:qm̄ tranſeunte accidente illo curabilis eſt. Habitus autē tanq̄ connaturalis factus:difficillimè abijcitur.

Ocioſitas periculoſa eſt,eo quia vitiorum nutritiua.

OCium ſeu ocioſum ad vitia trãslatum,eſt qđ caret neceſsitate autvtilitate,extenſo vtilitatis nomine.Et hoc conſtat eſſe peccatũ quia à recta diſſonat ratione aliquam humanam operationem aut omiſsionem non regulari ratione recta.Si tamen ocium aut ocioſum ſit nudũ (hoc eſt nihil aliud deformitatis habẽs niſi ocij)veniale eſt. Fugiẽdũ tamẽ eſt valde ociũ, tanꝗ dãs aditum malis multis,præcipue malarum cogitationum,cupiditatum,machinationum &c. Scito tamen laudabile eſſe ocium internũ & externum,ad quietem&recreationem naturæ intẽtum: quoniam & hoc habet recta ratio vt laſsis detur requies ſicut & ſomnus.

Odire bonum peccatũ eſt in ſpiritumſanctum & omnino rationi & naturę contrarium.

ODium boni, peccatũ eſt:quia actus volũtatis habet materiã repugnantem.odij em̃ materia eſt malum,ſicut amoris materia eſt bonũ.Summi autem boni (quod eſt deus)odiũ. grauiſsimum eſt ſcelus:quũ nihil ſit in deo:quantum eſt ex ſe,odibile,vtpote pura bonitas. Proximi vero aut etiam ſuꝑpſius odium,peccatum eſt mortale ex ſuo genere:vtpote directè charitati contrarium: niſi ob imperfectionẽ actus ſit peccatũ veniale,vel qa non eſt odiũ deliberatũ,vel quia circa minimũ bonnm. Nec excuſatẽ ab odij crimine qui inimicũ odio habet,ſi ipſum ꝓximũ odit:hoc eſt ſi illi vult malum corporis,aut dãnũ honoris,famæ aut rerum:niſi hæc velit ei iuſtitia mediante:quia tunc non eſt odij ſed iuſtitiæ vindicatiuæ affectus.Eſt autẽ odio habenda inimicitia proximi, & nõ proximus qui eſt inimicus. Odij effectus ſeu ſigna prohibita,ſunt ſubtrahere ꝓximo debita beneficia eo modo quo ſunt illi debita ad hoc & ſimiliter debita colloquia eo modo quo ſunt illi debita ab iſto.Sunt aũt debita proximo à conciue quæ debẽtur ciuitati in cõi,à conſanguineo quæ debentur conſanguinitati in cõi,à Chriſtiano quæ debẽt ſanctæ eccleſiæ & cõmunioni fideliũ in cõi.Et propterea niſi caſus accidat in quo debeam huic in particulari:ſicut nõ teneor actu interiori cogitare de iſto in particulari,ita nec teneor illi in particulari benefacere aut loqui.ſufficit em̃ vt in cõibus orationibus &

communionibus eccleſiæ nõ excipiam Chriſtianũ inimicum in cõibus ciuitatis nõ excipiam conciuem inimicum, in cõibus cõſanguinitatis nõ excipiã cõſanguineum inimicũ. Sic em̃ docuit ſaluator noſter, docens in benefaciẽdo inimicis imitari deũ, qui ſolẽ ſuũ oriri facit ſuper bonos & malos, & pluit ſuper iuſtos & iniuſtos: hoc eſt cõia beneficia humano generi (ſcilicet ſolẽ & plauiã) nõ ſubtrahit inimicis. Et hinc tu confeſſor tollere potes multos ſcrupulos pſonarũ offenſarũ, quæ abſq̧ odio cũ illo qui offendit nolũt particulariter conuerſari aut colloqui: quia non tenenẽ niſi in caſu debiti: vt dictum eſt, & in commentarijs ſecundæ ſecundæ tractatum, vbi de dilectione inimicorum agitur.

Secularia officia vendere vel emere turpe eſt & perniciosum.

Officiorum ſeculariũ venalitas: licet ſpeculatiue loquendo ſit licita (quia venditio & emptio habet materiam vendibilem) vt tamen ad communem humani generis morẽ contrahit turpis ac pernicioſa reipublicæ non parum eſt: qm̃ viri digni reputãt indignũ, vt quod ſuæ virtuti debetur, pecunia emant: & indigni communiter habẽt officia vbi ſunt venalia. Tollitur & ratio ſtudiorũ bonorum, & virtutũ, ex eo qđ non niſi pecunia habẽtur officia. Et oportet vt non virtuoſi ſed pecunioſi ibi inueniantur vbi pecunioſi honoranẽ, imò honorant ſeipſos emẽdo officia honorabilia. Præterea qui prius emit officiũ, quum, non emerit niſi vt lucretur, oportet vt vendat actus officij, & plerunq̧ iuſtitiæ, & inhumanus ſit in gratijs, tanquam ius habeat vendendi, & quæ ſunt iuſtitiæ & quæ ſunt gratię, quia prius emit. Teſtatur magiſtra rerum experientia ruinam publicã vbi officia ſunt venalia.

Et quia actiones humanæ iudicandæ ſunt ſecundum qđ in pluribus inuenit, huiuſmodi venalitates vt abominabiles exterminandæ ſunt.

Sectarum æmulatores vel opinionum ſæpenumero repræhenſibiles habentur.

Opinio tripliciter eſt illicita. Primo, ex eo quòd volũtaria. nam in omni genere ſcibilium voluntaria eſt illicita: quia nõ ex eo quod magis placet, ſed ex eo quod rationabilior eſt, non ex volũtate ſed ratione amplectãda eſt opinio. Et hinc errãt ſectarum æmulatores, opinio

nes ſuæ ſectæ ſequentes nō vt rationi magis conſentaneas, ſed quia nati ſunt aut nutriti in ſecta illius doctrinæ. Secundo, ex nō relatione ad ſuā regulam: omnis enim opinio examinãda eſt ad tuam regulam. Et quia in his quæ ſunt fidei & morū, regula eſt ſacra ſcriptura expoſita ab eccleſia catholica, non excuſat aliquis à quantūcūq; rationabili opinione in huiuſmodi, ſi ſuſpecta eſt communi eccleſiæ ſeu apoſtolicæ ſedi. Et hinc dānātur credentes hæreticorum & antiquorum & nouorū, adhęrētes doctrinis reprobatis aut ſuſpectis ſaltem apud ſedem apoſtolicam. Tertio, ex modo: dum nimis firmiter inhæretur opinioni, & aſſeritur vt certum atq; indubitatū, quod tamen eſt intra latitudinē opinabilium. Et hinc ſępe erratur ex nimio affectu ad noſtra, & minore quàm opus fuerit examine, reſolutione ac iudicio, dum probabilia accipiuntur vt demonſtrata.

Opinionis vſus quandoq; licitus quandoq; illicitus.

Opinione vti vt regula operum interiorum & exteriorū, eſt quãdoq; licitum, & quandoq; illicitum. In credendis quidem illicitū eſt, niſi ſubmittēdo opinionem regulæ ſuperiori, ſcilicet ſanctæ matris eccleſiæ, & apoſtolicę ſedis quoniã ambiguitatis aliquid habens regula, qualis eſt opinio omnis, reſoluenda eſt in regulam certã, ne error poſsit in fide inueniri. In operandis vero niſi tutiorē partem eligendo, nō licet opinionem cuiuſcunq; aſſumere vt regulam operis: quoniam eo ipſo quo operatio regulanda committitur opinioni, cōmittitē regulæ ambiguæ: quia opinio omnis ambigua eſt, vtpote cum formidine alterius partis. Et quia præſupponitur quòd nō eligatur tutior pars, conſequens eſt vt operatio committatur regulæ ambiguæ ad caſum peccati, ac ꝑ hoc exponatur periculo peccandi: quod conſtat eſſe illicitum. Et ſi de peccato mortali agitur, conſtat eſſe peccatum mortale, facere ſcienter operationem dubiam an ſit mortalis: quoniam talis operans mauult adimplere: voluntatem ſuam in tali opere, etiam ſi ſit mortale, quàm abſtinere ab illo: ac per hoc præfert diuinæ amicitiæ opus illud, non curando ſi contingat perdere diuinam amicitiã ex tali opere. Et hæc intellige de opinione proprie dicta vt diximus, quæ eſt cum formidine

alterius partis. & per ſeloquẽdo Nõ enim ꝓpterea aliquid opinione tenetur, quia diuerſi doctores cõtra ſentiunt: quoniã cũ hmõi cõtrarietate ſtat ꝙ vna pars ſit ratiõe ſufficiẽte ad moralẽ certitudinẽ fulta: & iã non eſt opinio apud capiẽtes rationẽ illã: ſed quia neſciũt multi diſcernere ĩter certitudinẽ moralem & mathematicã, omnia quodãmodo locãt ſub opinionibus. Dixit quoq; p ſe loquendo: quia p accidens contĩgit neſciẽtes diſcernere inter notũ opinione, & notũ certa ratiõe morali, errare & excuſari, credentes abſq; formidine alteri⁹ partis viris ꝓbis & doctis dicẽtibus facite ſic, quia poteſt licitẽ fieri. Nõ enim exigit de⁹ ab homine pluſquàm conditio hominis habet: quia diuina ſapiẽtia diſponit omnia ſuauiter.

Oratio pfecta preſupponit attẽtionẽ: & ſine attẽtione orãs irreuerẽtiæ viciũ cõmittere dicit

ORatio ex intentione ſine attẽtione, illicita eſt ꝓpter irreuerentiã inſertã. Oportet enim etiã ſupererogationis bonum bene agere, aut ſaltem nõ male: cõſtat autem irreuerenter loqui deo ĩ qui ex propoſito loquitur ſine attentione, irreuerentia autem peccatum eſt. Et hoc intellige loquẽdo de oratione per ſe, vt oratio eſt. nã ſi quis oratione vt exercitatione quadam aut quaſi cantico delectabili vtatur ne ſe occupet vanis, nõ intendens attẽdere, ſed tempus ſic pertranſire, bene facit: & non proprie & formaliter orat, niſi extẽſo orationis nomine, quo dicitur, ſemper orat qui ſemper bene facit. Sed materialiter tantum orat, pro quanto orationis verba pro materia ſuæ occupationis piæ, aſſumit.

Ordinãdi vel ordinati in eccleſiaſticis dignitatibus multipliciter offendere poſſunt

ORdinãtiũ & ordinãdorũ pctã tot cõtĩgit eſſe quot neceſſaria contingit omitti voluntarie negligẽter. Sed quoniã hec in põtificalibus habẽtur, attẽdẽdum eſt cõfeſſori ſi ordinãtes ſeruarũt ritũ pontificalis. Et quoniã pontificalia nõ cõcordãt adinuicẽ, nullius eccleſiæ antiquũ in vſu põtificale dannãdũ videtur: ac per hoc non videtur iterãdũ aut ſupplendũ alicubi quod forte ſecũdũ aliud pontificale iterãdũ, aut ſupplendũ eſſet. Et de horũ numero videt eſſe cõtractus materiæ: vbi diuerſa pontificalia antiqua & in vſu, diuerſa ordinant. Propter quod in

conci.flo.ſub Euge.iiij.quum traditur materia ordinis,non quam fit mẽtio de tactu ipſi⁹, ſed ſolum de actu tenente ſe ex parte miniſtri: ſcilicet porrectione, datione, traditione & aſsignatione. Attendendũ quoq; eſt ſi ordinantes admiſerũt indignos aut inhibitos, ſi non contulerunt gratis. Et ſimiliter ſi ordinãdi ſunt indigni ex parte intellectus, quia ignorantes. ex parte affectus, qa mali: puta in pctõ mortali. ex parte ętatis ſtatutę à iure. ex parte licẽtiæ ſui ſuperioris. ex parte motiui ad ſuſcipiendum ordinẽ,ſi ob lucrũ &c.

Eccleſiaſtici qua ratione poſsint licite organis in ſuis eccleſijs vti.

ORganorũ vſus in eccleſia licet ſit nouus (in cuius ſignũ eccleſia Romana adhuc nõ vtitur eis corã põtifice) licitus tamẽ eſt pro carnalibus adhuc fidelibus & imperfectis. Nulla tamẽ ratione licitum eſt inter diuina in organis canere ſeu pulſare ſeculares cantus aut plauſus: aut quod peius eſt, turpes et amatorias cãtilenas. Et ratio eſt: quia ſonus organorũ appoſitus eſt diuinis officijs vt pars eccleſiaſticæ ſolennitatis. Inſerere autẽ diuinis vt partem ſolẽnitatis prophana & turpia, nihil aliud eſt quàm cõiungere Chriſtũ cũ Belial, lucẽ cũ tenebris. Vnde per ſe loquendo,crimẽ eſt ſuperſtitionis ſacrilegæ,& peccatũ mortale talis mixtio:contraria tam fini diuini cultus (ſcilicet vt excitetur deuotio) quàm veritati eccleſiæ, cõtra cuius ordinationem loco antiphonarum & diuinæ laudis offeruntur ex ipſius eccleſiæ perſona, prophana hæc à falſarijs miniſtris. Nec excuſantur ex eo quod ſonus abſtrahit ab omni materia, & quęlibet melodia ſoni põt ad ſacra verba applicari. Tum quia ſecũdum rei veritatẽ iſti ſoni fiunt vt accõmodati ad delectationẽ auditorũ:qui nõ nouerunt illos niſi vt ſonos illorum verborũ prophanorũ aut turpiũ. In cuius ſignũ audientes, ex illo ſono excitanẽ ad illa ꝓphana ſeu turpia, vt experiẽtia teſtat̃:ita quod non eſt locus inficiationi. Tum quia cantus etiã abſtrahit ab omni materia: & tñ eccleſia interdixit prophanos cantus in eccleſia: vt cãtus theatrales: vt patet diſt. xcij.c.cantantes. Memẽto hic apoſtolicæ ſentẽtiæ, Nolite errare,deus nõ irridetur aut fallitur. Inuoluuntur autẽ eodem crimine non ſolum pulſantes,ſed qui con

ducunt & cõſentiunt pulſantibus hæc: vt impleatur ſcriptura, Gloriati ſunt qui oderunt te, in medio ſolennitatis tuæ. Excuſandos tñ illos crediderim, qui ſimplici corde credentes licere non turpia ſed vana quaſi pro recreatione pulſare, pro eo quod vbiq; ſic vident fieri, errauerunt: ita quod ſi ſciuiſſent criminoſum eſſe, non feciſſent. tales eni n ex ignorãtia probabili errauerũt quia eccleſiaſtici paſtores nõ quæſierũt quæ Ieſu Chriſti ſunt. Excuſantur à tanto, quãuis non à toto. A turpium autem ſono nulla ignorantia excuſare poteſt: quia cõtinet ſtatim diſſonantiam & contrarietatem ad Ieſu Chriſti ſolennitatem.

Actus exterior præcipue ornatus an & quando vertatur in peccatum.

ORnatus exterior peccatum ex ſeptẽ capitibus pendet. Primo, ex fine ornãtis ſe. Secũdo, ex ſolicitudine eiuſdẽ. Tertio, ex cõſuetudine ſeu lege. Quarto, ex qualitate ornatus in ſe. Quinto ex fuco. Sexto, ex pretioſitate. Septimo, ex ſcãdalo.

Caput primũ cõmune eſt etiã quibuſcũq; bonis operibus: & propterea manifeſtũ eſt. Si enim quis ornat ſe ob ſuperbiã, inanem gloriã, aut ad prouocandũ ad malũ &c. ipſe ornatus malus eſt iuxta malitiã illius finis: Ita quod ſi finis eſt peccatũ veniale (puta vt appareat pulchra, aut ditior, aut ſuperior &c.) vanitas eſt, ac per hoc veniale peccatum. Si vero finis eſt peccatũ mortale (vt ſi intẽdit prouocare ad ſui malã cõcupiſcentiã) ipſe quoq; ornatus eſt mortale peccatũ. Caput ſecundũ (ſcilicet affectuoſa ſolicitudo ad ornatũ) quãdoq; ſimiliter facit ornatũ veniale: vt ſi affectus & ſolicitudo habeat ſuperfluitatẽ. Quãdoq; mortalem: vt ſi ſit tãtus affectus aut tanta ſolicitudo vt propterea quis non curet de neceſſariĳs ad ſalutẽ: vt ſi ob ornandũ ſe nõ curet de miſſa in feſtis: & huiuſmodi. Caput tertium (conſuetudo ſcilicet vel lex) duo cõſideranda inducit. Primo, qualitatẽ legis, ſi obligatiua eſt ad mortale: qđ ex pœna cognoſci poteſt vt ſi eſſet ibi pœna excõicationis, & ita ſeruaretur. Secũdo, ſi deſit cõtemptus ex parte tranſgreſſoris. ſi enim lex leuis eſt, & contemptus deeſt, non incurritur mortale. Conſuetudo autẽ niſi in legẽ trãſierit, cõmuniter inducit peccatum veniale: quia non legale ſed morale

debitū habet. Si aūt in legem trāſierit ſine pœna aliqua, veniale quoq; inducit tranſgreſſionē ſi cōtemptus deſit. Longe tñ grauius peccat qui primus eſt conſuetudinis violator, nouitatē ornatus inferens patriæ: citra mortale tamē (vt dictum eſt) ſi ſola vanitas in cauſa eſt violandæ cōſuetudinis. Et ad hoc caput ſpectat ſtulta præſumptio vtentiū habitu maiorū: vt ſi veſtiat idiota vt doctor, aut plebeius vt æques, & ſimiles exorbitationes à more politicę modeſtię.

Caput quartū (qualitas ſcilicet ornatus) cōiter peccatum inducit veniale, ſi indecēs eſt ac minus caſtus: vt ornatus mulierū monſtrantiū media vbera. Verūtamen vbi cōſuetus iam eſt, ſine peccato videtur: & in remediū ne peiora fiant forte introductus. Caput quintū ex fuco, cōiter conſtituit peccatum veniale: quia in ſimulatione & fictione vana cōſiſtit. Caput ſextū ex precioſitate ornatus: qa quod precioſum eſt vni, nō eſt precioſum alteri, quē decet ſumptus magnos in veſtibus & annulis & monilibus &c. facere. ideo ſi ornatus relatus ad perſonā eſt exceſsiuus in pretio, ſine peccato nō eſt. Cōmuniter tñ videtur venialis hmōi exceſſus ſuperbus, ſtultus & vanus. nō eñ propterea æquantur maioribus quia ornātur precioſe ſicut maiores. Caput ſeptimū ex ſcādalo, hoc eſt ex occaſione peccādi: quia ornata ſupfluè mulier monet ad ſui cōcupiſcentiam. Sed ſi ex parte mulieris nō eſt intētio prouocādi, nec ſibi placet quod prouocet aliquis ad ſui libidinoſum amorem, licet placeat ei quòd laudetur vt pulchra, & vana ſuperfluitate & fuco ſe ornet, nō propterea peccat mortaliter: quia alij peccāt mortaliter ipſam adamādo. eſt eñ occaſio accepta, nō data: quū lōge pulchriorem deus naturaliter ꝓponat aliquā mulierē, quæ nulli dat occaſionē peccādi, ſi exhibet ſe cōſpectui publico, ac per hoc multorū adamantiū illā. Si vis diffuſè hæc diſcernere, vide cōmentaria noſtra in .q. clxix. ſcdę ſecundæ.

Oſculum poteſt eſſe honeſtum vna de cauſa, & vitioſum altera.

Oſculum beneuolētiæ, bonū ac laudabile eſt iuxta morem patriæ, inter quaſcunq; perſonas fit. Oſculū vero libidinis, niſi inter cōiuges ſit, eſt peccatum mortale: iuxta ſuperius dicta de impudicitia.

Actus aliqs quare dicatur mortalis, vel peccatũ mortale.

PEccatum mortale eſt qđ priuat in præſenti animã vita ſpiritalis amicitię quæ eſt ſeu eſſe debet inter hominẽ & deũ. Homo enim qui eſt in gratia dei, amat in veritate deũ pluſquã quãcũq; rem creatã, & ecõtrario amatur à deo vt charus amicus. Quia ergo priuat hominem ſpiritali hac vita quæ cõſiſtit in charitate, ideo dicitur et eſt peccatũ mortale, & etiã quia facit hominẽ dignum morte æterna, hoc eſt perpetua ſeparatione à vita cœleſtis patriæ, adiũcta ſimul perpetua miſeria. Cõſiſtit aũt omne peccatũ mortale in offenſa diuinæ amicitię: quia quilibet peccans mortaliter, vel expreſſe vel interpretatiuè refutat deũ pro vltimo fine ſuo, et ꝓ amico ſuo: dum mauult implere voluntatẽ ſuã quã dei. & ideo Dauid dicebat deo, Tibi ſoli peccaui. Et ſi hoc non penetras, vide ex contrario quòd exiſtẽs in charitate præfert in amore ſuo deũ omnib⁹ amabilibus, delectabilibus, honorabilib⁹, horribilibus &c. & ſic videbis quòd peccans mortaliter, ac per hoc amans aliquid aliud pluſquã diuinã facere volũtatẽ, remouet deũ à loco ſuo quẽ in corde illius habere debet: quia nõ pręfert amplius eum omni amabili &c. ſed illud in quo peccat mortaliter, pluris facit ꝓ tũc quàm diuinam voluntatem.

Peccatum veniale quare ſic dicatur & in quo differat a mortali.

VEniale aũt peccatũ nõ infringit diuinã amicitiã: vtpote nõ cõtra ſed pręter diuinã exiſtẽs volũtatẽ, non cõtra ſed præter charitatẽ, nõ cõtra ſed pręter diuina præcepta, & ideo veniã à deo amico meretur: quemadmodũ in humanis amicitijs ſiquid diſplicẽs amico, ſaluo tñ amicitiæ fœdere acciderit, facile remitti. Pedagiũ illicitũ, vide in verbo, vectigal.

Statutorũ pœnam obſeruare an ſit obligatorium.

POenã ſubire ſtatutã licet nõ teneatur aliquis in foro cõſcientiæ niſi poſtquã ad illã damnatus eſt à iudice: quia tamen hoc fallit in duobus caſibus, ſcilicet in cenſuris & teſtamẽtarijs, ideo & excõicatus & ſuſpẽſus & interdictus & irregularis eſt quiſquis cõtra latã à canone de huiuſmodi ſententiã facit, abſq; alia declaratiõe iudicis. Et rurſus ideo vidua nõ caſtè viuẽs, cũ mala cõſcientia per-

ſeuerat dõna & dña & vſus fructuaria vt relicta fuit à marito cũ cõditione ſi caſtè vixerit. Vnde tenet de cõſumptis poſtquã nõ vixit caſtè, etiã ſi nullus iudex human⁹ ad hoc cõpellat. Et hoc ſubtiliter cõſideratũ nõ ideo eſt quia pœna teſtamẽtaria infligit ſine exequutore: ſed ideo eſt quia euenit caſus in quo volũtas teſtatoris ſic diſpoſuit. Et ꝓpterea ſicut reliqua à teſtatore diſpoſita in diuerſis caſib⁹ nõ eget declaratione iudicis cũ caſus illi eueniũt, ita diſponẽte teſtatore quòd vxor ſua ſit domina &c. quãdiu caſtè vixerit, adueniẽte caſu caſtitatis omiſſæ deſinit ſuccedere marito in illis bonis ſic ſibi diſpoſitis. Simile eſt em̃ hoc alteri caſui, quo marit⁹ relinquit illã vſuſfructuariã niſi trãſierit ad ſecũdas nuptias. conſtat em̃ qđ ſiue clã ſiue publicè nubat, deſinit eſſe vſusfructuaria, etiã ſi nullus iudex, nullus exequutor inhibeat. Horũ em̃ omniũ vna cõmunis eſt ratio: quia ſcilicet ventũ eſt ad caſum in quo teſtator noluit bona ſua ad illã trãſire: ac per hoc nullũ tunc habet ius mulier in illis bonis quæ ex teſtatoris voluntate ſola habebat quicquid iuris in illis habebat.

Verberatio proximi ſimpliciter conſideratur.

PErcuſsio, qua ꝓximus verberatur, peccatũ eſt mortale ex ſuo genere: qa iniurioſa eſt & nocet ꝓximo. Propter impfectionẽ tamẽ actus ſi minima eſt, venialis eſt. Quod ſi autoritatiuè fiat, vel à iudice, vel à prælato, patre, magiſtro &c. non eſt pctm̃: ſed opus iuſtitiæ & charitatis, modo nõ ſit ĩmoderata, nec malo animo fiat.

Promiſſum nõ obſeruãs an ſemper peccatum cõmittat.

PErfidia, qua homo non facit quod ꝓmiſit, peccatum eſt: vtpote cõtra virtutem fidei, qua fiũt dicta: quia promiſsione facit ſe homo debitorẽ implendæ promiſsionis. Inuenitur autẽ triplex: ſcilicet pernicioſa, officioſa, & iocoſa. Et iocoſa quidem ac offtcioſa, venialis eſt: quoniam ex ſimplici promiſſione nõ naſcitur maius debitum quàm ſit naturale debitũ nõ mentiendi. nam vtrunq; debitũ eſt debitũ morale, ſine quo morum honeſtas ſaluari nequit: & ad eandẽ virtutem reduci creditur, ſcilicet ad virtutem veracitatis: & vtrunq; ad alterũ eſt, pro cõuictu, vtilitate & conuerſatione humana. Pernicioſa autem (quæ ſcilicet nocet proximo, ſiue

quo ad animam, ſiue quo ad corpus aut res) peccatum eſt mortale, ſicut mendaciũ pernicioſum. Et hæc de perfidia ſimplici dicta ſint. Nam quũ promiſsio tranſit in debitum legale (vt quũ quis promittit ita quod poteſt quantũ eſt ex vi promiſsionis cogi in iudicio humano) tunc ſupra debitum morale adiungitur debitum legale, ac per hoc debitũ iuſtitiæ. Et ſi nõ ſeruãtur promiſſa, incurruntur duo crimina: ſcilicet perfidiæ & iniuſtitiæ, quã conſtat ex ſuo genere eſſe peccatũ mortale. Cum quibus omnibus memento hic quod propter impfectionem actus ſæpe actus excuſatur à mortali: ſiue impfectio ſit ex parte affectus, vt in primis motibus, ſiue ex parte materiæ, vt in nocumẽtis minimis, ſiue ex parte formæ: hoc eſt qa nõ per ſe ſeu ex intẽtione peccatũ illud ſit, putã non intẽdit quis violare fidẽ, ſed ex obliuione aut ignorantia facti, aut ex fiducia quam accipit de eo cui promiſit, aut ex cauſa quæ ſibi videt̃ rationabilis. & breuiter quãdo nõ per ſe eſt perfidus, non incurrit mortale, niſi per accidens: hoc eſt ꝓpter notabile nocumẽtũ aut ſcãdalũ, & ſi quod aliud eiuſmodi eſſet accidẽs. Et hinc habes claritatẽ infinitorũ caſuũ cõtingentiũ in nõ ſeruata fide de tacẽdo, de fauẽdo, de eundo, faciendo &c.

Exponere ſe periculo corporis vel animę an ſit licitum.

PEriculo peccãdi ſe exponere, dupliciter euenit. Primo faciẽdo ſcienter opus dubiũ an ſit licitum vel illicitũ. Et hoc modo exponere ſe periculo peccãdi, eſt peccatũ: & ſi agitur de licito aut illicito mortaliter eſt peccatum mortale. Et ratio eſt: quia volũtas ex hoc ipſo exorbitat à recta ratione & diuino amore, quod mauult op⁹ illud cũ dubio incurrẽdi tranſgreſsionem diuini præcepti, quàm abſtinere ab opere illo cum certitudine nõ errãdi: ac per hoc volũtas magis amat opus illud quàm deũ in ſuo pręcepto. Et ſic verificatur ſententia illa: Exponens ſe periculo peccati mortalis, peccat mortaliter. Secũdo, eundo ad locũ ſiue ſocietatẽ vbi eſt periculũ peccãdi mortaliter, propter aſpectum, perſuaſiones, cõmoditates, aut aliquid huiuſmodi. Et hoc quidem ſi ſine vrgente neceſsitate fit, ad incautelæ peccatum ſpectat. Non eſt autem ex ſuo genere peccatũ mortale: quia in ſuæ libertatis arbitrio reſtat pec-

care mortaliter etiã præſentibus talibus occaſionibus peccandi. Ex cõditione verò pſonæ fragilis, menſurare ſe tenetur qui fragilitatis propriæ cõci⁹ dubitat de caſu. Et ſi experientia teſte didicit ſe non ſubſiſtere in huiuſmodi, ſed ſtatim aut quaſi ſtatim cadere, nulla neceſsitate vincatur vt illuc eat aut ibi moretur Scriptum eſt enim: Si pes tu⁹ ſcãdalizat te, abſcinde eũ & proĳce abs te. Si verò cõſtãtẽ ſe putat futurum, & neceſsitas eundi vrget, peccatum nõ video. Nõ vrgente autem neceſsitate, peccatum eſt incautelæ (Vt dictum eſt) mai⁹ vel minus iuxta conditiones ſingulares pĩculi vndiq; pſ̃atas.

Iuramentum falſum ſemp eſt peccatum mortale.

Periuriũ ꝓpriè (hoc eſt iuramẽtũ falſum) peccatum eſt mortale quia deo inuocato ĩ teſtẽ iniuria fit. Cõtingit autẽ incurrere piurium & in iuramẽto aſſertorio & ĩ iuramẽto ꝓmiſſorio, & in iuramẽto cõminatorio. Ad quorũ clariorẽ notitiã duas p̃nota diſtinctiones: alterã de formali vel materiali: alterã de pfecto vel impfecto. Que diſtinctiões licet in omnibus huiuſmodi moralib⁹ habẽda ſint ante oculos: in peccatis tamẽ linguæ (de quorũ numero eſt periurium) ſunt multũ neceſſariæ. Diſcernẽdũ eſt enim periurium ſi eſt ex intẽtione, quod vocatur formale: vt quum quis aduertit ſe falſum iurare, & vult falſũ iurare. Et hoc ſemper eſt peccatum mortale Aut ſi nõ intẽdit iurare falſum, & tamẽ iurat falſum: quod vocatur periurium materialiter. Et rurſus ſi periuriũ ipſum exit ab homine vt actus perfectus (puta quia ſciẽs & prudẽs periurat) quia ſine dubio ſemper eſt mortale peccatũ. Aut vt actus imperfectus (puta ex lapſu, linguæ, aut aliàs inaduertenter ſeu ignoranter) nam periurium materialiter tantum, hoc eſt nõ ex animo iurandi falſum, nõ eſt peccatum mortale: quia nõ eſt periuriũ: quoniam nullus actus bonus vel malus eſt talis ſine ſua forma Memento tñ hic & ſemper in ſimilibus illi⁹ exceptionis niſi actus redeat in naturam ſuæ formæ, quod in ꝓpoſito cõtingeret, ſi quis non intẽderet iurare falſum, & tñ nõ curaret adhibere curam ne iuret falſum. Tunc enim talis iurãs falſum, incurreret periurium mortale quia ꝓpter talẽ negligẽtiã in tãta re, rediret actus in naturã ſuæ formæ cõuinci

tur enim ille quód maluit incurrere piuriū, quàm diſcutere vt debuit an iuret falſum.

Inchoādo igitur à periurio aſſertorio (hoc eſt iuramento mēdaciter affirmāte vel negāte (ſcito omne hmōi periuriū eſſe mortale, in quacūq; materia ſit, & quibuſcunq; verbis dicatur, & quacunq; coactione, metu, ioco, leuitate, cōſuetudine, vtilitate, aut excuſatione fiat: qa deo fit magna irreuerentia inducendo ipſum in teſtē quaſi mēdacē. Nulla em̄ admittitur in hoc excuſatio, niſi (vt dictū eſt) ex imperfectione actus: puta qa inaduertēter, vel vt primus mot⁹. ex lapſu linguæ, & ſi quid eſt aliud reddēs actū impfectū.

Periurium promiſſorium duobus poteſt committi temporibus.

PRomiſſoriū autē periuriū duobus incurritur tēporibus. Vel præſenti quādo fit: vel futuro quando non adimpletur. Et in præſenti quidem (hoc eſt quando iuramētū promiſſoriū fit) incurritur dupliciter periuriū. Primo, ex mēdaci animo: vt quū ſub iuramēto promittit aliquid bonū vel malum ſine animo ſeruandi, aut ſine animo promittendi ſeu obligandi ſe, aut ſine animo iurandi. Et hoc ſemper eſt mortale: quia deeſt veritas pręſens. Idē eſt enim iudiciū de hoc periurio quātum ad præſentē veritatem, & de periurio aſſertorio. Secūdo ex materia mala: vt quum quis verò animo ſub iuramento promittit aliquod malum, puta interficere talem, vel adulterium perficere &c. Et tūc ſi iuratur ſup patrando peccato mortali, incurritur iurādo periuriū nō ſolū quia firmatur volūtas ad peccatum mortale, ſed etiā quia applicatur iuramentū ad materiam quā oportet omnino falſificare: quia eſt cōtra charitatem. Si verò eſt malum veniale, incurritur periuriū non ſimpliciter (quia non deficit veritas præſens iuramēto: nec de neceſsitate ſalutis oportet deficere veritatē futurā, quia non eſt cōtra ſed præter charitatē) ſed ſecūdum quid: quia firmatur volūtas ad malum, veniale tamē: & irreuerentia quædā fit iuramento, applicādo illud ad materiā non obligabilem: apponitur enim per hoc impedimentū effectui iuramēti, qui eſt obligare ad faciendū. Vnde graue videt & eſt hoc peccatū, nō tamē mortale. Idē eſt quoq; iudiciū ſi iuramentū promiſſorium eſt de omittēdo bonū ſupererogationis:

gationis: vt quũ quis iurat ſe nõ ingreſſurũ religionẽ, non mutuaturũ, nõ fideiuſſurum, & ſimilia. Huiuſmodi enim iuramenta veraci animo facta, peccata ſunt quãdo fiunt: quia irreuerẽtia fit iuramẽto, vtẽdo illo ad materiã nõ obligabilẽ ad verificãdũ: & propterea periuriũ ſecundũ quid incurritur, ſicut de iuramento venialiũ operũ dictũ eſt. Nõ tamẽ eſt periurium abſolutẽ: quia nec deeſt præſens veritas, nec oportet deficere veritatẽ futurã, quæ eſſet nõ cõtra charitatẽ. Et hæc intellige qñ huiuſmodi iuramẽta fiunt cũ animo nõ faciẽdi hæc cõmuniter. nam ſi intẽderet qs non facere hæc etiã in caſu quo de neceſsitate ſalutis accideret ipſum teneri ad illud, iam nõ iuraret omittere bonũ ſupererogationis, ſed bonũ neceſſariũ ad ſalutẽ, & peccaret mortaliter: vtpote iurans peccare mortaliter. Sunt autẽ cõiter & nõ ſic extenſe ad caſus de neceſsitate ſalutis interpretanda hmõi iuramẽta: quia iurãtes ſuper ſua libertate ſe fundãt, dicentes: ego non teneor mutuare, fideiubere &c. & ideo nolens incidere in foueã iuraui. Vnde manifeſtũ iudicium eſt intentionis cõis, & non ad caſum de neceſsitate ſalutis, qui in hmõi quãm rariſsim⁹ videt. In futuro verò tẽpore (hoc eſt ſi iuramẽtũ promiſſoriũ nõ adimpletur) incurrit periuriũ ſemper qñ iuramentum obligatiuũ eſt: quia deeſſet veritas iuramẽto, ac per hoc peccaretur mortaliter. Ex quatuor aũt capitibus contingit iuramẽtũ promiſſoriũ nõ adimplere abſq; peccato. Primo, ex parte materiæ. Sc̃do, ex parte euẽtus. Tertio, ex parte modi. Quarto, ex parte relationis. Primũ caput ex parte materiæ, intellige quando materia nõ eſt capax vinculi obligatorij. Talis autẽ eſt triplex. Primo, omnis actus moraliter malus, ſiue ſit peccatũ mortale, ſiue veniale. & ideo quicũq; iurauit occidere, aut dicere verbũ ocioſum, nõ obligatur ad exequẽdum iuramẽtũ, ſed peccat exequendo. Secundo, omnis omiſsio boni ſupererogationis. nam licet nõ teneat ad illud bonũ, tenet tamẽ non ponere obicẽ ſpirituiſancto. Et propterea qui iurauit non mutuare, aut nõ fideiubere, aut aliquid huiuſmodi, non obligat ad implendũ iuramentũ: ſed liber remanet, & poteſt mutuare & non mutuare ſicut prius antequã iuraret. Tertio, actio indifferẽs ſalua ſua indifferen-

tia: vt ſi qs abſq; vlla ratione boni vtilis, honeſti vel delectabilis iurauit tranſire extra muros ciuitatis, aut aliquid eiuſmodi, nõ tenetur ſeruare ſi nulla ſit ratio ſic tranſeũdi: quia iuramẽtũ nõ eſt vinculũ ad ocioſum aliqd: conſtat aũt quod ſalua indifferẽtia actus ocioſum eſt exercere illũ. Secus autẽ eſt ſi actus in ſeipſo indifferẽs iuratus eſſet ad cautelã ſeu vtilitatẽ ſpiritalẽ vel tẽporalẽ ſui vel alterius: quia tunc tenetur implere iuramẽtum: vt ſi quis iurauit nõ intrare in talẽ domum, aut non tranſire per talẽ viã ad cauendũ ſibi à tẽtatione talis mulieris &c. Caput verò ſecũdũ ex parte euẽtus, intellige primo ſi euẽtus ſit malus: vt patet de iuramẽto Herodis quũ iuraſſet dare puellæ ſaltanti quicquid petijſſet, tolerabile enim erat iuramẽtũ ſanè intellectũ: ſed malus fuit euentus, quãdo puella petijt caput Ioannis Baptiſtæ. Non enim aſtringebat Herodes ex iureiurãdo facere tãtũ ſcelus: quia euẽtus malæ petitionis excludebat vim iuramenti. Et hinc qui iurauit reddere depoſitũ enſem, non tenetur reddere furioſo. Et ſic de ſimilibus.

Intellige ſecũdo, ſi euẽtus ſit impeditiu⁹ maioris boni: vt ſi quis iurauit contrahere matrimoniũ, & poſtea inſpirante deo vult in veritate cœlibem vitã ducere, non tenetur adimplere iuramẽtum: quia in euentu iſto iuramentũ eſſet vinculum ad impediendum meliorem ſtatũ, ſcilicet continentiũ, quem cõſtat eſſe meliorem ſtatu coniugatorum. Et ſic de ſimilibus. Caput tertiũ ex parte modi, intellige primo quantũ ad cõſuetum modũ ſubintelligẽdi, vt quũ aliqui honorare ſe volentes, iurãt nõ præcedã per deũ &c. In his enĩ & ſimilibus ſecundum cõmunẽ & ſanum ſenſum ſubintelligitur, quantũ eſt ex me: ſicut in Petri apoſtoli verbo quũ dixit, Non lauabis mihi pedes inæternũ. & propterea abſq; peccato periurij faciunt ſtatim oppoſitũ, permittẽdo ſe vinci. Intellige ſecũdo quantũ ad modũ iurandi violẽtum, in materia tamen matrimonij: quia ſicut matrimoniũ coactũ timore cadente in conſtantẽ &c. non valet, ita iuramentũ metu extortũ de cõtrahendo, videtur relaxatum ipſo iure. Tutius tamen eſt relaxationem à ſuperiori habere, ſicut in cęteris iuramentis vi vel metu extortis. Caput quartũ ex parte relaxationis clarè patet. nam

ſiue relaxatio fiat ab illo cui promiſsio facta eſt cum iuramẽto (qui poteſt liberè quod in ſui fauorẽ factum eſt relaxare) ſiue fiat à ſuperiore qui poſsit relaxare, ceſſat obligatio iuramenti promiſſorij.

Iuramentum cõminatorium quãdo periuriũ inducere dicatur,

COmminatoriũ deniq; iuramentũ inducit periurium in duobus quoq; tẽporibus. Vel in præſenti. Et hoc dupliciter. Primo, ſi fiat mendaci animo. Et tunc ſemper eſt periuriũ mortale: quia deficit iuramẽto præſens veritas, ſiue cõminatio ſit iuſta, ſiue iniqua. In quacunq; nãq; materia bona vel mala iuramẽtum cadit ſuper mendacio, inexcuſabile eſt à peccato mortali. Secundo, ſi fiat veraci animo ſuper materia mala: hoc eſt ſi quis non comminetur facere opus aliquod quod eſt peccatũ mortale vel veniale. Et idẽ eſt tunc iudicium de comminatorio quod de pmiſſorio. ideo nõ replico. Vel in futuro: hoc eſt tempore executionis. Et ſi quidem cõminatio facta eſt de aliquo malo culpæ ſiue mortali ſiue veniali, poteſt et debet iuramentũ cõminatorium nõ adimpleri: vt ſi quis cõminatus eſt percutere aliquem, aut diripere bona eius, aut impedire eum ab aliquo aſſequendo &c. tenetur non exequi: vt patet. Si verò cõminatio facta eſt de iuſta inflictione aut procuratione mali pœnę, ſiue quantũ ad corpus, ſiue quãtũ ad bona tẽporalia, grano ſalis opus eſt: quoniã hinc eſt vinculum iuramenti ad opus iuſtũ adimplẽdum, hinc verò eſt malũ proximo infligẽdũ, ad cuius ceſſationẽ miſericordia inuitat. Tria igitur hic conſidera. Primum, cõmune, quod ſicut iuramentum non eſt vinculum iniquitatis, ita nec impedimẽti melioris boni. Et hinc fit vt quãdo melius eſt parcere aut abſtinere à cõminati mali iuſti exequutione, non teneaſ quis ad iuramẽti exequutionem, exemplo Dauid, qui licet iuraſſet percutere Nabal cũ domo eius, poſtea ad preces Abigail abſtinuit. Secundũ appropriatum comminationi, quòd cõminatio intelligitur ſecũdum præſentem iuſtitiam: teſtante hoc verbo domini apud Hierem̃. Repente loquar aduerſus regnum & gentem vt diſperdam. ſi pœnitentiã egerit gens illa pœnitentiam agam & ego ſuper verbo meo. Et hinc fit vt qui

iurauit iuſtã punitionẽ, poſtea petenti veniã parcat abſq; periurio: quia ceſſauit illa tũc præſens iuſtitia ſecundũ quã iurauit, ex quaſi ceſſatiõe demeriti: quia ad pœnitentiam conuerſus eſt qui peccauerat. Et hoc eſt etiam perſpicere in dicto exemplo Dauid qui nõ ad pœnitentiã Nabal, ſed ad merita & preces Abigail innocentis pepercit ipſi Nabal, tanquã ceſſauerit ratio pręſentis iuſtitiæ ex aliquorũ innocẽtia & ſupplicatiõe humili pręueniẽte. Tertiũ propriũ materiæ cõminatæ: ſcilicet quòd pœnæ in hac vita nõ ſunt appetibiles niſi vt medicinæ vel perſonæ puniendæ vel boni cõmunis. Et propterea quando comminata pœna ceſſaret habere rationẽ vtriuſq; medicinæ, nõ teneretur quis ex vinculo iuramenti ad implendũ iuratam cõminationẽ. Quando autẽ hoc accidat, relinquitur iudicio prudentiæ quæ eſt circa ſingularia occurrentia. Ex his autẽ habes, quare mater quę iurauit verberare filiũ, aut dominus qui iurauit verberare ſeruũ, & poſtea parcit (vel ne turbet pacem domus, vel quia amplius non opus eſt medicina talis pœnæ, & breuiter quia iudicat melius eſſe vt parcat) non tenetur ad implẽdam comminationem iuratam. Et ſic de ſimilibus.

De periurio autem largè ſumpto (hoc eſt quum abſq; neceſsitate iuratur ſuper veritate) conſtat veniale tantum peccatum eſſe. Periculoſum tamen peccatum eſt ſi ſit frequens. ſcriptum eſt enim: Iurationi nõ aſſueſcat os tuum: multi enim ſunt caſus in illa.

Mali alicuius actum permittere quando ſit peccatum.

PErmiſsio ex ſuo genere peccatũ nõ eſt: vt patet ex hoc quòd deo cõuenit pmittere mala culpæ, quę ſunt maxima mala. & propterea tunc tantũ peccatũ eſt, quando abſq; rationabili cauſa fit. Eſt autem rationabilis cauſa permiſsionis, vel vitatio maioris mali (ſicut meretricium permittitur, ne ciuitas adulterijs & inceſtibus repleatur) vel deductio maioris boni: ſicut Petr⁹ pręſumptuoſus pmiſſus eſt labi in negationem Chriſti & periuriũ, vt eſſet humilior. Vnde ſuperior qui põt obuiare ne ſubditus peccet, & ſine rationabili cauſa non obuiat, peccat. Et ſimiliter qui poteſt punire, & ſine rationabili cauſa permittit impunitos, peccat. Quãdo autẽ mortaliter vel venialiter, oportet ex ſingularibus occur

rentĳs cōſiderare & iudicare in eo qui vigilare ſtudet ſuper gregem ſuum. De illo autem cui cura non eſt an oues errēt, non oportet ſolicitum eſſe: quia iam iudicatus eſt.

Actus permutationis pōt trib⁹ cōcurrētib⁹ eſſe vitioſus.

PErmutatio illicita eſt tripliciter. Primo, ex cōmunibus ſi iniuſta eſt: puta quia nō ſeruatur æqualitas rei ad rem: & ſimiliter ſi cū fraude aut dolo fiat. Secūdo, ex materia repugnante: vt ſi permutentur ſpiritalia, quaſi ęſtimata prętio aliquo.

Tertio, ex materia prohibita, ſeu limitata ex iure humano. Et hæc ponitur triplex: ſcilicet mancipia eccleſiæ, quæ permutari ſi debeant, oportet ſeruari quæ de illis iura diſponūt. Serui fugitiui quādiu in fuga ſunt, qui prohibenē permutari. Et tertio beneficia eccleſiaſtica: quæ non licitè permutantur cōiter: ſi aut pacta firmātur ſine autoritate ſuperioris, aut ſi fiat ſine autoritate ſuperioris, aut ſi detur aliqd tpale pro ſpiritali, aut omnibus his ſeruatis ſi permutādo nulla cura eſt cui Chriſti oues committantur. Et hoc coram deo eſt crimen maximum.

Snīe vel opinioni propriæ ptinaciter inherēs peccare pōt.

PErtinacia (qua homo in ꝓpria perſeuerat ſententia pluſquā oportet) peccatū eſt: vtpote à recta ratione diſſonās. Oportet autem ſcđm ſubiectā materiā iudicare an ſit mortale vel veniale peccatū. Nam ſi ptinax quis eſt circa plātandā arborē aut aliquid eiuſmodi, hoc nō pernicioſum eſt, ſed veniale, Si autē circa aliquid pernicioſum (vt ſunt ea quę ſunt fidei, & quæ nocent homini) mortale eſt, propter iniuriam quæ fit deo aut homini gratia materię. Et hoc intellige de ſententia conſummata in opere voluntario interiore (puta credere) vel exteriore, puta colere, emere &c. ſcđm erroneam pertinaciā. Quod ideo dico: quia ſi in ſolo nudo puroq́ intellectu quæcūq́ pertinacia cōſiſtat, credat autē, ſperet, diligat, operetur q́ ſcđm cōmunem eccleſiæ traditionē, nullum video peccatū mortale.

Pignus accipere, illicitum reddit̄ tripliciter. Primo, ſi ad lucrū nō cōputandū in ſortē accipitur: quia hoc eſt contra naturalē iuſtitiā. Secūdo, ex materia ꝓhibita: vt ſi homo liber accipiatur in pign⁹ pro debito: aut ſi vaſa ſacra & huiuſmodi eccleſiaſtica cōtra iuris diſpoſitionē impignoren=

tur. Tertio, ex adiacẽtibus pactis prohibitis à iure: quæ tria ponunẽ. Primũ, ſi debitor obligat ſe dare pignus inſolutum. Et ad hoc reduci dicit, ſi fiat pactũ vt ſi die certo non ſoluerit, pignus trãſeat in feudum. Secũdũ, ſi debitor obligatur ad nõ redimẽdũ pign⁹ abſolutè, vel ante talẽ diem. Tertiũ, ſi creditor obligaẽ ad non vendẽdum pignus poſt legitimã interpellationẽ debitoris. Et hæc omnia pro quanto cũ damno patris ſiue debitoris (vt duo prima) ſiue creditoris, vt tertiũ, tẽdũt, peccata ſunt iniuſtitiæ: ac per hoc mortalia, vltra iuris poſitiui trãſgreſsionẽ, quæ ex cõcurrẽtibus cõditionibus ſingularibus perſonarũ &c. penſatur.

Homo piger & puſillanimis põt in delicta varia cadere.

PIgritia (qua homo tardus metu laboris, paſſionis, aut difficultatis apparẽtis redditur ad opportuna exequenda) peccatũ eſt: quia rectæ diſcordat rationi. Iuxta materiam autem ſubiectã iudicandũ eſt de mortali: ſi ſcilicet cõtra aliquid neceſſarium ad ſalutẽ trahit & ducit, iuxta regulas de negligentia.

Prædo marinus grauiſſimo peccatorum vinculo tenetur.

PIrata (hoc eſt prędo marinus) contra humani generis pacẽ manifeſtè agit: & eſt in ſtatu damnato. Quomodo autem ſint piratę excõmunicati, habes ſuprà, excõmunicatio.

Hominibus placere ſtudere an ſit vitioſum.

PLacere hominibus peccatum tũc ſolũ eſt, quũ propterea à recta ratione diſceditur. Mortale autẽ eſt tunc tantũ, quum propterea dilectionem dei aut proximi poſtponimus. Quod tunc tantũ incurrimus, quum propterea diuina aut humana præcepta tranſgredimur: vt quũ miniſtri principis vt placeant illi nõ curant offendere proximos: vt placeant iuncto ſanguine vel amicitia, negãt inſtitiam, aut opprimũt alios faciendo vel loquendo vel tacẽdo: & ſic de aliĳs. Frequẽsq; hoc videtur vitium, paruipendentiũ illud Apoſtoli: Si adhuc hominibus placerem, Chriſti ſeruus non eſſem.

Pollutio dupliciter conſideratur: ſcilicet vt volũtaria & eſt peccatũ: & vt inuoluntaria & non eſt peccatum.

POllutio (qua ſemen humanum ſolitariè fundi tur) ſi nõ eſt volũtaria, ſiue in ſomno ſiue in vigilia

ſit, peccatū nō eſt. Si autē eſt voluntaria, peccatum mortale eſt, & eſt vnum de peccatis cōtra naturam, & vocatur mollicies. Eſt aūt voluntaria nō ſolū ſi ſit procurata, ſed etiā ſi ex ſe venienti cōſenſus præbetur, & etiam ſi quū poteſt & debet perſona ꝓhibere, nō prohibet. primis enim duobus modis eſt voluntaria directe: tertio autē eſt voluntaria indirectē, Dixi aūt ſi poteſt & debet: quia ad indirectē voluntariū culpabile, requiritur vtrunqꝫ ſimul ſcilicet quod poſſit & debeat, Nam ſi nō pōt prohibere, quia natura facit opus ſuū, conſtat nō teneri. & ſimiliter ſi poſſit impedire tollēdo occaſiones, & tamen non tenetur illas tollere, non eſt in culpa. Et hinc doctores & confeſſores vacantes cogitationibus vel auditionibus operū turpiū intuitu pietatis, non peccāt⁹ ſub ſequentibus corporalibus pollutionibus contra eorū voluntatē: quia licet poſſint, non tamen debent ſubtrahere ſe ab operibus ſanctis, propter huiuſmodi quæ ſequūtur ex neceſſitate materiæ. Et de ſimilibus idem eſt iudiciū. De hoc diffuſē ſcripſi in quodlibeto primo. Perſonæ vero quæ ſine rationabili cauſa manent voluntariē in cogitationibus turpibus aut conuerſationib⁹ ingerētib⁹ ſibi huiuſmodi cōmotiones, qa poſſūt & debēt tollere tales occaſiōes incurrūt voluntariam pollutionē, niſi inaduertētia excuſet: quia volēdo illas illicitas, periculoſas & ſibi notas cās pollutiōis ꝓpriæ, cōuincūtur velle culpabiliter ipſam pollutionē earū naturalē effectum.

Trāſgreſſio cuiuslibet pręcepti liciti & honeſti peccatū eſt.

PRæcepti tranſgreſſionē peccatum eſſe conſtat. Sed quia præcepti nomen vt diſtinguitur cōtra cōſilium, confuſum inuenitur (dum quandoqꝫ propriē ſecundum ſuā ſignificationem ſumitur, vt imponit neceſſitatem obediēdi, ita quod peccatur ſi nō impletur, iuxta illud xiiij. q. j. quod præcipitur, imperatur, & quod imperatur neceſſe eſt fieri &c. Quādoqꝫ autem antonomaticē, vt imponit neceſſitatē talē ſcilicet mortaliter peccandi ſi non pareatur: iuxta Clemen. exiui de paradiſo. de verb. ſignifi. Et vtroqꝫ modo in omni iure inuenitur) ideo obſcura redditur diſcretio tranſgreſſionis præceptorum quando eſt mortalis & quando venialis

Cõmune eſt autẽ vtriuſq; generis præcepto, quod tranſgreſsio tam ex cõtẽptu quàm ex p ſe impeditione finis, eſt peccatũ mortale. Et horũ primũ clarũ eſt: quia cõtemptus ſiue præcepti ſiue præcipiẽtis iniuriã infert ex ꝓpria rõne. Secũdũ aũt declaratur, ex eo quod finis præceptorũ cõmunium eſt diſpoſitio animi virtuoſa neceſſaria ad ſalutẽ. ad hoc em̃ ordinantur præcepta naturalia, diuina & eccleſiaſtica. iuxta illud apoſtoli. j. ad Tim̃. j. Finis præcepti eſt charitas de corde puro & cõſcientia bona, & fide non ficta. Et declarat̃. Nam aut ſunt de neceſſarijs ad ſalutẽ: qualia ſunt quæ ſpectant ad peccata mortalia, aut de neceſſarijs ad mũdiciam: qualia ſunt quæ ſunt peccatorũ venialiũ quę diſponunt ad mortalia, & ad illa ordinantur vt imperfecta ad perfecta, ac per hoc præcepta cõtra venialia ſanitatẽ animæ perturbãtia. ad vitam animæ quæ per mortalia tollit̃, ordinantur: ſicut ſanitas corporalis ad vitã corporis. Exiſtente autẽ cõmuniũ præceptorũ fine neceſſario ad ſalutẽ, cõſequẽs eſt vt ſi huiuſmodi præcepta tranſgrediatur quis vt impediat finem: vel (& in idẽ redit) propter aliquid cui annexa p ſe eſt impeditio finis, peccet mortaliter. Qui enim hoc modo præceptũ trãſgreditur, proportionaliter ſe habet ad finem præcepti, ſicut qui tranſgreditur ex contemptu, ſe habet ad præceptũ ſeu præcipientẽ: nam iſte reſpuit finem, ſicut ille reſpuit præceptũ. Verbi gratia: circa præceptum de audiẽdo miſſam. nõ ſolum peccat mortaliter qui omittit audire miſſam, quia nõ vult ſubijci præcepto, ſed etiam ſi ideo omittit quia nõ vult mente vacare deo.

Præter hos verò duos modos mortalis tranſgreſsionis præceptorũ, ſunt alij quatuor modi diſcernẽdi huiuſmodi tranſgreſsionis ſeu præcepta: ſcilicet ex materia, pœna, verbis, & intẽtione. Diuinorum em̃ & naturaliũ præceptorũ antonomaticè materia eſt neceſſaria ad vitã animę: vt ſũt, non occides, nõ mœchaberis &c. & ꝓpterea eorũ trãſgreſſio eſt mortalis. Præceptorũ aũt aliorũ materia neceſſaria eſt ad ſanitatẽ animæ: vt ſunt, nõ dices verbũ ocioſum, iurationi nõ aſſueſcat os tuũ &c. & propterea eorũ trãſgreſsio nõ occidit, ſed ægram reddit animã. In iure autẽ humano ex ſola materia diſcernere pręcepta impoſsibile videt̃: quũ

inueniātur minima quædam præcepta ſub mortali peccato vt patet de cōcidentibus cada uera vt transſferāt ad alia loca, quod ex ſe nullū eſt peccatum &c. Pœna præceptorū anto nomaticè, eſt excōicatio vel aliquid ſimile quod nō ſtat cū vita animæ.& proptereavbicūq; apponitur excōicatio,incurritur peccatū mortale tranſ grediendo.Pœna aūt aliorum præceptorū eſt aliquid ſtās cū vita animæ:vt ſuſpēſio,interdictū,irregularitas,vel aliqua pœna pecuniaria,& hmōi.& propterea nō oportet in tranſ greſsione horū incurrere peccatū mortale. Siſte tamē hic pedē, & aduerte quo'd inter excōicationē latæ ſentētiæ & cōminatā excōicatiōis pœnā, differētia eſt etiā quātū ad peccatum tranſgreſsionis,in hoc quod trāſgreſſor præcepti cū lata excōicationis ſentētia,peccat mortaliter:quia ſolū peccatū mortale dignū facit excōicatione.Trāſgreſſor autē præcep ti ſub cōminata pœna,nō peccat mortaliterquouſq; trāſ greſsio nō peruenerit ad hoc quo'd ille dignus ſit excōicari. Quod ideo dico,quia ſi debet præcedere monitio antequā il le excōicetur,nō peccat mortaliter antequā monitorio reſiſtat:quia nō eſt adhuc dignus excōicari.Verbi gratia:cleric⁹ ſi nutrierit comā,excōicetur.ſi nutriēs comā nō debet excōicari niſi monitus generaliter vel ſpecialiter,nō peccat mortaliter quouſq; monitus perſeueret,tunc enim vtpote excōicatione dignus,peccat mortaliter. Verba diſtinctiua præceptorum non ſunt certa,quū ipſum præcepti nomen incertum ſit,vtpote cōe vtriſq; prę ceptis.Et propterea de præceptis iuris cōis incerta eſt ſentētia.In qualibet aūt eccleſia ſeu religione,illa tātū verba vim præcepti antonomaticè obtinent,quæ conſueuerunt intelligi apud illos pro præcepto antonomaticè:&quæ nō conſueuerunt ſic intelligi,non habēt vim huiuſmodi præcepti: quia nominib⁹ vtimur iuxta vſum. Intentio demum poteſt referri vel ad hominē vel ad legem.Et intentio quidem hominis præcipientis ſi ſciri poteſt,ſufficit:quoniā ex intētione præcipientis pendet prę cepti vis,intentio autem legis in cōi certa eſt,qm̄ eſt facere homines virtuoſos. Et legis eccleſiaſticæ intentio eſt non iniicere laqueos animab⁹,ſed ad ædificationē corporis Chriſti myſtici promouere. Et hinc fit vt non tam lata multitudo præceptorū obligātium

ad mortale in iure interpretãda ſit, ne laqueus multiplicat⁹ cõtra animas cenſeat. Hinc etiã fit vniuerſalis regula, qđ in ĳs quæ ſunt poſitiui iuris, ſi abſq; contemptu ac refutatione finis ex ignorãtia pura, aut ex apparente ſibi excuſatione tranſgreſsio fiat ab eo qui animũ habet nullo pacto conſentiẽdi contra præceptũ obligãs ad mortale, nõ incurrit mortale peccatum: quãdo nõ eſt intẽtio piæ ac iuſtæ matris eccleſię bona hmõi animas illaqueare tam hoſtili vinculo. Et propterea talis apud deum nõ incurreret excõicationẽ: abſoluẽdum tamẽ ad cautelam crediderim ignorantem.

Præceps in ſuis actibus tã interioribus ꝙ̃ exteriorib⁹ periculo ruinæ ſe exponit.

PRęcipitatio (qua homo ad ſimilitudinẽ præcipitationis localis ſecũdũ actus interiores animi pręceps ruit) peccatũ eſt conſilio cõtrariũ. Maturitas eĩm conſilĳ gradatim procedit ex memoria præteritorũ, intelligentia præſentiũ, auſcultatione aliorum, circũſpectione obuiãtiũ &c. præceps aũt omiſsis hmõi ſtatim concludit, deliberat, facit: & propterea peccat cõtra prudentiã, Quando aũt mortaliter & quando venialiter, ex materia diſcernit. Si eĩn præcipitatio hmõi pernicioſa eſt, vtpote cõtra præcepta, mortalis eſt. ſi aũt præter, venialis eſt vt in alĳs peccatis prudentiæ oppoſitis contingit.

Prędicatores in quibus cõmuniter peccare dicantur.

PRædicatorũ peccata peculiaria ſunt ſex. Primũ eſt, ſine autoritate prędicare. Oportet enim vel ex paſtorali officio vel ſuperioris autoritate prædicare, iuxta Apoſtoli ſententiã, & iura in ca. ex cõmunicamus. extra de hæ. Et quia hoc ſub pœna excõicationis interdicitur, ad mortale peccatũ ſpectat. Secundũ eſt, indignè prædicare, hoc eſt in peccato mortali ſibi noto incõtrito iuxta illud, Peccatori dixit deus: quare tu enarras iuſtitias meas, & aſſumis teſtamẽtum meũ per os tuũ. Et hoc mortale videt: quia iniuria fit prędicationi à xp̃o inſtitutæ, euacuãs quantũ in ſe eſt autoritatẽ prædicatorum xp̃i: quaſi verbo & nõ facto prędicatores fuerint inſtituti velut declamatores quidã. Vnde & in prædicto pſalmo ſubditur: Exiſtimaſti iniquè quòd ero tui ſimilis: ſcilicet dicẽs bona, & nõ faciẽs bona. Et hoc intellige & in eo qui ſic indignè p̃dicat vt prædicatione tãquam

declamatione abutaẽ (qm̃ hic directè iniuriatur officio prædicationis xp̃i) & in cõtẽnente. Qui aũt prędicat indignus non vt prędicet indignus, ſed vellet prędicare mundus, licet per accidẽs ex humana paſsione, incuria & hmõi indignus prædicet: quãuis peccet (quia nõ ſe exhibet dei talem miniſtrũ qualis eſſe debet) mortale tamen peccatũ nõ video: quia p̃dicare nõ eſt ſecũdũ ſe actus alicuius ſacramẽti. Et licet prædicans nõ furãdũ, prædicet cõtra ſeipſum ſi furto maculatus eſt: nouã tamẽ inde dãnationẽ non incurrit: pluſq̃ adulter iudex cõdẽnans alterũ adulterũ quem non dubito excuſari à nouo peccato mortali. Tertiũ eſt, mẽdacia prædicare. Et hoc cõſtat eſſe peccatum mortale grauiſsimũ: qm̃ euacuat quãtum in ſe eſt vniuerſam eccleſię autoritatẽ ac Chriſti fidem per prædicationẽ propagatã, ſiue mendaciũ dicatur contra doctrinã fidei aut mortẽ, ſiue circa geſta ſanctorũ, aut miracula, aut ꝓphetias, ſiue quodcunq; aliud quod ad docẽdũ, inſtruendũ, perſuadendũ, monendumq; auditorem tanquã verbum dei prædicatur: quia quicquid à prædicatore vt ſic dicitur, oportet eſſe verum: & ſi eſt incertũ, debet dici vt incertũ: & ſic non receditur à vero, dũ ita dicitur vt ſcitur. Sed ſi dubiũ prædicatur vt certũ, hoc eſt aſſertiuè, peccatum eſt mortale eadẽ ratione qua mẽdaciũ. Quod ſi is qui prędicat impertinentia inſerat, nõ peccat mortaliter mentiẽdo, niſi fortè ratione ſcãdali: ſicut nec iudex de impertinẽtibus ad iudicium mentiẽs peccat mortaliter, quãuis ſedẽs pro tribunali illa mendacia dicat. Quartũ eſt, prędicare inutilia: vt ſpeculatiuas quæſtiones, & leges ciuiles, poetas vulgares vel latinos, philoſophos, geſta Romanorum, & ſimilia. Hoc eñ eſt abuti prædicationis officio dicente Chriſto. Prædicate euangelium. ſunt enim huiuſmodi prædicationes ſolo nomine. Et propterea ſi aduertẽter in his exceditur, grauiſsimum peccatum incurritur: imò tanquã falſarij ſunt apud deum, adulterantes prædicationis officium, annuntiantes in perſona Chriſti & eccleſiæ quæ nec Chriſtus nec eccleſia ſibi commiſit prædicanda.

Quintum eſt, affectus mercenarius, ſiue pecunię, ſiue laudis humane, gloriæ &c. Et ad hoc ſi oculus dexter prædicatoris ſpectaret, peccatum eſſet manifeſtè. mortale quidem ſi finis vltim⁹ in huiuſmodi po-

neretur, aut ſi affectus pecunię in effectū procederet ſimoniæ vendēdo prædicationē. Veniale aūt ſi vanē propter gloriam aut ſpem quæſtuariæ eleemoſynæ prædicaretur. receperūt enim mercedem ſuā. Si aūt oculo ſiniſtro (hoc eſt nō principaliter ſed acceſſorie) hæc expetuntur, menſuret ſeipſum apud ſe prædicator quid plus ſibi diſplicet, minui auditores aut animarū fructum. de quo eſt magis ſolicitus ſi fructuoſe an ſi gratioſe auditur. Et ſic cognoſcet quanta rectitudine vel peruerſitate affectus tenet, ac per hoc quantū peccat: quia quanto magis ſiniſter oculus ipſum ſolicitat quā dexter, tātomagis ſibimet homo mētit tribuens ſiniſtro oculo illud in quo dextri ſolicitudo ſuperatur. Ad hoc aūt caput ſpectant quæcunq; geſticulationes, cantilenæ & hmōi q̄ fiūt vt placeant hominibus. Sextum eſt, immiſcere prædicationi facetas fabellas delectandi gratia. Quod beatus Amb. repræhendit: quia non debet in tam graui actione de rebus tam arduis qualia ſunt diuina verba, immiſceri iocoſa & ridicula. Communiter autē eſt hoc veniale: cauēdum tamen ob reuerentiam diuini verbi.

Prælatorū peculiaria peccata, vide in verbo, Epiſcopus.

Pręſcriptio quandoq; licita qñq; illicita eſt.

Præſcriptio legitima: (hoc eſt cum bona fide poſſeſsio tāto tēpore vt iura canonica approbāt &c.) ius parit in foro cōſciētiæ: ita vt ſine peccato poſt retineatur etiam ſi poſtea ſciat fuiſſe alienum: quia autoritate legū rationabilium (vtpote pro communi bono ſancitarū) factus eſt dominus præſcriptarum legitimē rerum.

Opus vltra ſuam facultatē aggrediens tanq̄ præſumptuoſus maximū incurrit vitium.

Præſumptio (qua homo actu interiore vel exteriore aggredit opꝰ excedēs ſuā facultatē quaſi nō excedat ſed ſit ſibi cōmēſuratum) peccatū eſt vtpote cōtra rectam rationē. Et quia facultas quādoq; conſiſtit in ſcientia (vt in medicina, & in cura animarū, & vniuerſaliter in artibus) præſumptio eſt ignorantē medicinam velle medicare corpora: & neſciū ſacrarū literarum velle medicare animas: ſicut in cæteris artibus accidit ignorantibus ſimilis pręſumptio. Quandoq; vero cōſiſtit in poteſtate ordinis vel iuriſdictionis: & ſic præſumptio eſt diaconem velle dicere

miſſam:aut nõ iudicem velle iudicare,aut laicũ iudicẽ velle iudicare clericos. Quãdoq; autẽ conſiſtit in habitibus virtutum,ſeu diſpoſitionibus earũdem. Et ſic præſumptio eſt in peccato cõmunicare,aut incipientẽ velle facere ea quæ ſunt perfectorum:vt quotidie celebrare,arguere alios,conuerſari ſecure cũ mulieribus, velle vacare aſsiduæ contemplationi,non domitis adhuc paſsionibus,& ſimilia. Eſt aũt peccatum præſumptionis quandoq; veniale:quũ ſcilicet nulli eſt pernicioſa ſeu iniurioſa. Et quandoq; mortale:quũ ſcilicet iniurioſa eſt alteri:qualis eſt præſumptio medici in dãnum corporis:& ſimiliter prę ſumptio confeſſoris ignorantis,& iudicis,& ſimilium.

Peccatum præſumptionis grauiſsimum eſt.

PRęſumptio rurſus qua homo ſperat aliqd poſſe conſequi à deo quod impoſsibile eſt ſecũdum diuinã legem ab illo cõſequi,peccatum eſt contrarium ſecũdæ virtuti theologicę,quæ vocatſpes:& cõtrarium deſperationi:vt quum quis ſperat conſequi peccatorum veniam ſine pœnitẽtia aut æternã gloriam ſine meritis. Et hoc eſt peccatũ mortale:vtpote derogãs diuinę diſpoſitioni,qua decretum eſt nõ dari veniã perſeueranti bus in peccato,nec gloriã ſine merito. Et eſt vnũ de peccatis in ſpiritũſanctũ:vtpote contẽnens ſpiritusſancti auxiliũ ad pœnitendum & merendum.

Officium propriũ corrumpens præuaricator eſt iuſtitiæ.

PRæuaricatio(qua hõ à debito officio ſeu certamine variat ad oppoſitũ fouendũ vt actor ad fouendũ reũ aut econtrario,& ſic in ſimilib⁹) peccatũ eſt:qa cõtra rectã rationẽ. Et ſi in iudicio iuſto hoc fiat,aut aliàs in præiudicium diuini vel cõis boni aut cuiuſq; proximi,peccatũ eſt mortale:qa iniuſtitia ipſa peccatum eſt mortale ex ſuo genere. Secluſa aũt omni iniuria,penſanda eſt ratio declinãdi:& ſecũdũ illã iudicãda eſt præuaricatio an ſit mortalis.

Procuratorũ crimina, vide ſuperius in verbo,aduocatus.

Res proprias ſuperflue diſſipans & prodigaliter cõſumẽs viam ambulat perditionis.

PRodigalitas (qua homo ſuperfluè erogat res ſuas)peccatum eſt, vtpote liberalitatis virtuti cõtraria. Non eſt autem mortale peccatum ſi pura eſt:quia minus peccatum eſt quàm auaritia liberalitati cõtraria: quam ſi pura eſt,cõſtat nõ eſſe mor-

talẽ.Et vtriuſq; ratio eſt:quia neutra agit cõtra charitatẽ dei aut proximi,ſed prẹter illam. Si verò mixta eſt iniuriẹ diuinorum præceptorũ,& breuiter cuicũq; alteri vitio (puta impietati filiorũ aut filiarum: aut intemperãtiæ vt filius prodigus diſsipauit ſubſtãtiã ſuã cum meretricibus)iudicanda eſt iuxta qualitatẽ vitij cui admiſcetur:ita quod ſi prodigus agit ab appetitu mortali,prodigalitas ipſa mortalis eſt:vt patet de filio prodigo,& de parẽte ob prodigalitatem impio verſus filios effundẽdo bona debita filijs.Si verò agitur ab appetitu veniali(vt quum ſuperfluè dat ob vanã gloriã) liberalis eſt.

Promiſsionis violatio, vide de ſupra in verbo,perfidia.

Mediator inter negotiatores poteſt iniquitatem multipliciter committere.

PRoxeneta(ideſt mediator inter negotiatores) hoc habet familiare peccatum vt fallat vtrunq; inter quos mediat,neutri dicendo integrã veritatẽ,&vtriq; ſępe mẽtiẽdo.Et quia dãnificare eſt ex ſuo genere mortale:ideo ꝓxeneta nõ cõtentus ſua mercede,fallens vtrũq; aut alterum, & peccat mortaliter & tenet reſtituere ſi qd ſibi appropriauit ex huiuſmodi fraude:vt ſi dixit vni puta venditori quod nõ inuenit prætiũ niſi centũ, & ſic accipit licẽtiã vẽdẽdi pro cẽtũ:& dicit emptori quod nõ põt minus ſolui quàm centũ & viginti,& ſic appropriat ſibi illos viginti,tenet reſtituere illos viginti venditori. Tenet enim ex officio mediatoris fideliter agere vtriuſq; negotiũ

Animi mollities vitioſa eſt & puſillanimitati attribuitur.

PVſillanimitas (qua homo ex paruitate animi retrahit ſe à magnis operibus & honoribus ſuã facultatem nõ excedẽtibus,tãq; ſi excederẽt)peccatũ eſt:vtpote contraria virtuti magnanimitatis.Et eſt maius peccatũ præſumptione:vtpote magis contraria virtuti:quia diſsimilior eſt magnanimitati,vt patet. Eſt aũt peccatũ mortale, quãdo retrahit à magnis quæ ſunt de neceſsitate ſalutis, vel ſimpliciter:vt ſiquis ex timore peccãdi poſt baptiſmũ nollet baptizari aut cõicare.vel in caſu:vt ſi quis ex timore deficiẽdi nollet præceptũ ſibi officium paſtorale acceptare. Nec excuſat,ſed accuſat ex hmõi timore & ignorantia propriæ virtutis,quam nõ diſcutit:qm̃ ex his cauſat puſillanimitas. Vnde dominus in euangelio

ſeruum puſillanimen qui talẽ tum non expoſuerat lucro, dã nauit. Quãdo verò retrahit ab alijs vtilibus proximo & præcipue ſaluti animarum, licet veniale ſit, graue tamẽ eſt: & tãto periculoſius quãto ſub humilitatis ſpecie detinẽs animum imbibitur & radicatur perſeuerans.

Rei aliene iniuſta detentio rapina eſt, & peccatũ iniuſtitię.

RApina (qua homo violẽtia iniuſta accipit alienas res) peccatũ eſt mortale: qa iniuriã infert ꝓximo & quãtũ ad res & quantũ ad modũ. Dicĩ aũt iniuſta: quia ſi violẽtia iuſtè infertur, nõ eſt rapina: vt quũ in bello iuſto præda tollitur: & ſimiliter quũ autoritate publica, iuſtitia exigẽte puniuntur in rebus ciues. Sed ſi iuſtitia deſit, rapina cõmittitur tã in bello quàm in ciuitate res ciuiũ auferẽdo, publica autoritate abutendo ad rapiendum.

Rapina differt a raptu in eo ꝙ raptus reſpicit perſonã: rapina vero rem.

RAptus quo perſonę rapiuntur iniuſtè, maius crimen eſt quã rapina, quãto perſona maior eſt reb⁹ exterioribus. Et ſpecialiter appropriatur ad raptũ puellarũ: quæcũꝗ tñ perſona rapiatur, habet in ſe crimen raptus, & admixtam iniquitatem pro qua rapitur: quæ iuxta genus ſuum iudicanda eſt.

Religioſi cõiter ſolẽt in tribus offendere & peccare.

REligioſorum peccata ſpecialia ſunt in triplici differentia. Nã quædam ſunt cõmunia eis & clericis: quæ vide in verbo, cleric⁹. Quædam ſunt cõmunia omnibus religioſis, vel ex tribus votis communibus omni religioſo (vt ſunt vota caſtitatis, paupertatis, & obediẽtiæ) vel ex ſacris canonibus concernẽtibus ſpecialiter religioſos: vt quę ſunt in cle. religioſi. de priuile. videlicet. Quibus etiã (ſcilicet religioſis) in virtute ſanctæ obediẽtiæ & ſub interminatione maledictionis æternę diſtrictius inhibem⁹, ne in ſermonibus ſuis eccleſiarũ prælatis detrahant, aut etiam retrahant laicos ab eccleſiarum ſuarum frequentia vel acceſſu, ſeu indulgentias pronuntient indiſcretas: neue quum confectionibus teſtamentorum intererunt, à reſtitutionibus debitis aut legatis matricibus eccleſijs faciendis retrahant teſtatores: nec legata vel debita aut male ablata incerta, ſibi aut alijs ſingularibus

ſui ordinis fratrib⁹, vel cõuẽtib⁹ in aliorũ præiudiciũ fieri ſeu erogari procurẽt. Nec etiã in caſib⁹ ſedi apoſtolicæ aut locorũ ordĩarijs reſeruatis quẽquam abſoluere, aut pſonas eccleſiaſticas præſertim corã iudicib⁹ delegatis à nobis ſuã cõtra eos iuſtitiã pſequentes vexare indebitè, aut ad loca plura & pſertim multũ remota cõuenire præſumãt. Multa quoq; recitata ſunt ſuperi⁹ in tractatu de excõmunicatiõe. quæ ſunt ſub excõmunicationis latæ ſententiæ pœna religioſis ſpecialiter inhibita. Quædã vero ſunt ppria iſtis religioſis ex propria ſibi regula aut conſtitutionibus. & hæc qlibet de ſeipſo ſciat.

Repręſalia ſpecies eſt belli pticularis: & in ea poteſt frequenter iniquitas committi.

Repræſaliarũ iniquitas frequẽs fortè eſt vel qa iniuſtè decernũtur: vt pote nõ ppter cõſtitutã culpã præſidẽtiũ negligentiũ facere iuſtitiam. Nam ſi non cõſtet illos puta Florẽtinos culpabiles eſſe negligẽdo facere iuſtitiam Populo Romano creditori Florẽtiæ, iniquæ eſſent repræſaliæ à Romanis contra Florẽtinos: ſicut eſſet iniuſtũ bellũ contra Florentinos ſine culpa communitatis propter culpã alicui⁹ pticularis ciuis. Repræſalia enĩ eſt ſpecies belli particularis. Cõtigit quoq; iniquitatẽ ĩ executione interuenire, vel in quantitate plus exigendo vel in qualitate. clericorũ res accipiendo. clerici enim intelligũtur exẽpti à repræſalijs: vel in ſubſtantia: vt ſi facerẽt repræſalias nõ ſolũ res ſed pſonas accipiendo: quia in pſona nec pater portat iniqtatẽ filij, nec fili⁹ patris

Capita octo ſunt ĩ materia reſtitutionis conſideranda.

Reſtitutio cõfeſſoribus ſæpe occurrit diſcutiẽda, & neceſſaria eſt (quia nõ remittit peccatum niſi reſtituatur ablatum) nec facile põt quilibet diſcernere caſus eius multos, & ex multis capitib⁹ contingẽtes. ideo diffuſiore opus eſt doctrina. Sunt igitur octo capita in reſtitutione cõſiderãda: ſcilicet quis, quid, quãtum, cui, vbi, quãdo quomodo & q ordine

Reſtitutionis faciendæ duplex eſt ratio.

Caput primũ eſt quis tenetur ad reſtitutionẽ Et quantũ ad hoc notandæ ſunt duæ radices reſtitutionis omnis: ſcilicet acceptio, & res: ita quod omnis reſtitutio aut eſt debita ratione acceptionis præcedentis, aut

accepti nomẽ ad omnẽ actio-nem qua alienum accipitur, ſiue verè accipiendo, ſiue dãnificando: ita quod accipere dicitur nõ ſolum qui mutuò accipit, aut emit, aut furaẽ, aut rapit, ſed qui cõburit, qui detrahit, qui conuitiatur: & ſic de alĳs. Et quoniam acceptio duplex eſt (ſcilicet vel iuſta: vt per mutuum, aut emptionẽ, aut depoſitum, cõductionem &c. vel iniuſta: vt rapina, vſura, detractio &c.) omiſſa prima, vtpote clara cõfeſſoribus, de ſecunda habendum eſt pro regula generali reſtitutionum quod quicunq; eſt cauſa iniuſtæ acceptionis, tenetur ad reſtitutionem: ita quod ex prima radice oritur hæc regula: Ad cognoſcendum quis tenetur reſtituere, reſponde & dic, quicunq; fuit cauſa iniuſtæ acceptionis: ita quòd ſi vna acceptio iniuſta eodem vel diuerſo modo à multis cauſata eſt, quilibet illorum tenetur reſtituere.

Et ne vageris quærẽdo quot modis cauſare quis poteſt iniuſtam acceptionem vt teneatur ad reſtitutionem, ſuſcipe laborem patrum noſtrorũ in his verſibus poſitum: Iuſsio, conſilium, conſenſus, palpo, recurſus: Participans, mutus, non obſtans, non manifeſtãs. In his enim nouem modi ponuntur quibus aliquis cooperatur iniuſtæ acceptiõi quam alius exequitur: ita quòd computato executore qui ipſam actionem iniuſte exercet, inueniũtur decem genera perſonarum qui tenentur ad reſtitutionem ratione iniuſtæ acceptionis: quorũ ſeptem directè, tria verò vltima indirectè ad cauſandam iniuſtam acceptionẽ concurrunt. Inchoando igitur ab exequutore (qui non cõputatur in dictis verſibus, ſed prſuppõnitur: quia de cooperatoribus tantum loquuntur verſus) ſcito quòd exequutor iniuſtæ actiõis, hoc eſt ille qui exercet per ſeipſum illam (vt eſt ille qui furatur, qui occidit, qui dat ad vſuram, qui detrahit &c.) ſiue hoc faciat motu proprio, ſiue ex præcepto domini, ſiue ꝓ proprio ſiue pro alieno lucro, tenetur ad reſtitutionẽ: quia eſt verè cauſa proxima efficiens iniuſtã actionẽ vt clare patet. Et hinc patet, quòd ſicut vulnerator aut occiſor ꝓximi ad domini ſui mãdatum & vtilitatem tantummodo, tenetur ſatisfacere vulnerato vel occiſi hæredib⁹: ita miniſter vſurarĳ qui ad mandatum & vtilitatem domini ſui tantum exercet vſurariam prauitatem, tenetur ad reſtitutionem. & ſic de alĳs. Nec ob-

ſtat quod ſi ille miniſter nõ faceret, quod per alium omnino fieret: ſicut non obſtat vulneranti quod ſi ipſe nõ vulneraret, quod omnino per aliũ vulneraretur. ſcriptum eſt em̃ Neceſſe eſt vt veniat ſcãdala, verũtamen ve homini illi per quem ſcandalũ venit. Et hoc intellige ſecundum veritatem iuſtitiæ propter rationẽ dictã. nam ſecũdũ quandã humanã ęquitatem miniſtri vſurarum ad aliorũ tantũ vtilitatẽ excuſari videtur à debito reſtitutionis: veritas tamen iuſtitiæ præferenda eſt huic humanitati. magis tamen tenet ad reſtitutionẽ dominus quã miniſter.

Ingrediendo aũt expoſitionem verſuũ ordine quo numerantur, occurrit primo iuſsio hoc eſt præcipiẽs fieri actionẽ iniuſtã. Iubẽs em̃ habet rationẽ principalis cauſæ mouẽtis ſuo imperio ad patrãdã actionẽ iniuſtã, & ideo tenetur ad reſtitutionẽ. Cõſiliũ: hoc eſt dãs cõſiliũ efficax ad perpetrãdam actionẽ iniuſtã, cauſa eſt directè mouẽs ſuo cõſilio ad illã: & ideo tenetur ad reſtitutionem. Notanter aũt dixi efficax: quia ſi cõſiliũ non peruenit ad hoc quod ſit cauſa rapinæ, nõ tenetur qui dedit conſilium iniquitatis, ad reſtitutionem: quãuis peccauerit mortaliter. Conſenſus: hoc eſt ille qui ſuo cõſenſu cauſat aut cõcauſat actionẽ iniuſtã. Vbi nota quod de cõſenſu oportet diſtinguere inter conſenſum qui eſt cauſa, & inter conſenſum qui ſolũmodo eſt conſenſus, & non cauſa. verbigratia: tractãt aliqui de bello iniuſto: requirũtur ꝗ ad quos ſpectat: conſentiũt. Horũ cõſenſus nõ ſolum eſt conſenſus, ſed cauſa belli iniuſti: quia ex horũ conſenſu pẽdebat negotium. Audiũt pleriq; alꝗ huiuſmodi negotium, placet eis, conſentiũt dicunt fiat. Horũ conſenſus eſt ſolũmodo conſenſus, & non cauſa belli iniuſti: quũ ex ipſis voluntas volẽtium bellũ iniuſtum facere, nõ pẽdeat, nõ mutetur &c. Attẽde ergo ſi conſenſus fuit cauſa ſeu concauſa actiõis iniuſtæ. Et ſi fuerit cauſa ſeu cõcauſa, ſcito ex tali cõſenſu teneri ad reſtitutionẽ ex hoc ipſo quod fuit verè cauſa iniuſtæ acceptionis. Et hinc habere potes quod ſi in communitate aliqua plura vota vincunt, & dum dantur vota aperta, aliquis ex vltimis videns vnita vota præcedentium iam viciſſe, & videns quod ſuum votum in contrarium nihil prodeſſet, conſentit ob aliquem humanum reſpectum iniuſto fa-

cinori, peccat quidē mortaliter (quia cōſentit iniqtati) non tenetur tamen ad reſtitutionē quia cōſenſus eius nec eſt cauſa nec concauſa. Secus aūt eſt de præcedētibus: quia licet ꝓuideāt ſubſequētes cōſenſum daturos, nō propterea conſenſus eorū à cauſarum numero excluditur: tum quia cōſenſus omnes antecedētes ſunt & tēdunt verè ad integrādam cauſam: tum quia in inſtanti homo mutatur, & propterea poſſent ſubſequentes diſſentire: quorum nullum locū habet in primo caſu. Et hinc fit vt ſi indigno ſecundum deū canonicè tamē electo alīj cōſentiāt peccent quidē mortaliter, non tamē tenentur in conſciētia de damnis ſpiritalibus & tēporalibus ſubſequentibus: quia cōſenſus eorum nō eſt cauſa qđ eligaī, ſed conſenſus cōcurrēs vt conſenſus tantum: niſi conſenſus eorum eſſet cōcauſa vt confirmaretur: quod tūc non habet locum quādo ſcitur qđ electio omnino erat cōfirmāda. Et ſic de ſimilibus. Palpo: hoc eſt laudator criminis ſub ſpecie boni: puta quia ſic oportet domare ſtultos &c. Sed hic etiam opus eſt diſcretione an adulatio ſit cauſa acceptionis iniuſtæ an nō. ſi em̄ pura eſt adulatio, nō teneē ad reſtitutionem, quāmuis peccet mortaliter. ſi verò eſt nō ſolum adulatio lætificatiua, ſed cauſatiua iniuſtæ actionis, tenetur ad reſtitutionem adulator. Recurſus: hoc eſt receptator refugiū'q; iniuſtè agentis. Eſt enim huiuſmodi complexus cauſa iniuſtæ actionis: & antequàm fiat, tanquā præbens ſeu adiuuās ſecuritatem iniuſte agendi, ac tanquā conſeruans hominem in perſeuerando ad iniuſtas actiones: & poſtquàm facta eſt, tanquàm ſaluās illam quaſi proprius ſolus eius, & breuiter ſicut patronus iniquitatis patrociniū illi preſtans. Et propterea ad reſtitutionem tenetur. Particepans: hoc eſt qui particeps eſt criminis ſiue vt ſocius, ſiue vt mediator, ſiue vt explorator, & vniuerſaliter quomodolibet particeps eſt criminis illius iniuſtę actionis. Particeps enim quicunq; ſi ſic eſt particeps criminis vt ſit etiam cauſa ſeu concauſa iniuſtæ actionis, tenetur ad reſtitutionem ratione ipſius actiōis. De participe autem rei acceptæ dicetur infrà in ſecunda radice reſtitutionum, nunc enim de debito reſtituendi ratione actionis tractatur. Mutus: hoc eſt qui & poteſt & tenetur loqui conſulendo, repræhendē-

do,precipiendo &c.& tamen tacet. Talis enim quia eſt cauſa,nō directè ſeu poſitiuè, ſed indirectè & priuatiuè iniuſtæ acceptionis (ſicut incuria ſeu ſomnus naucleri eſt cauſa ſub merſionis nauis)ideo tenetur ad reſtitutionem. Notanter autem dixi,qui poteſt & tenetur quia licet aliquis poſsit,ſi tamen non tenetur,computatur extra cauſas actionis ſequētis ad priuatiuam enim cauſam iniuſtæ actiōis exigitur quòd debeat ſeu teneatur impedire: alioquin non ei imputatur: vt patet ex hoc quòd deus poteſt quidem obuiare cuilibet peccato hominis:quia tñ non tenetur,non ei imputatur peccatum aliquod noſtrum. Qui ergo poteſt & debet præcipere aut conſulere, &tacet, quia nō impedit iniquam actionē quā tenetur & poteſt impedire, cauſa eſt illius ac per hoc tenetur ad rationem. Et ne vageris quærēdo quis eſt qui tenetur, ſcito illos ſolos eſſe quibus ex officio incumbit prçcipere, cōſulere &c.& idem intellige in duobus ſequentibus. Non obſtans:hoc eſt non præbens auxilium impeditiuum actionis iniuſtæ,ſi tamen poteſt & tenetur:quia ſic eſſet indirectè priuatiua cauſa iniquæ actionis. Et propterea domini temporales qui non obſtant latrociniis crebreſcentibus in terris ſuis,tenētur ad reſtitutionem damnum paſsis:quia poſſunt & tenentur ad hoc ex officio: quia ſunt cuſtodes iuſti. Nō manifeſtans:hoc eſt non manifeſtans inuaſorem vel tunc vel poſt factum,ita quòd non manifeſtatio ſit cauſa vel iniuſtæ actionis vel iniuſtæ detentionis. Et hoc tunc tantum eſt quādo aliquis poteſt & debet manifeſtare:alioquin nō eſſet cauſa iniuſtæ actionis vel detentionis. Et propterea teſtis non manifeſtans quod poteſt quia ex officio ei incumbit,tenetur ad reſtitutionem eius dāni quod patitur alter ex ipſius non manifeſtatione. Et ſic de ſimilibus. Aduerte quòd in his tribus immediatè præcedētibus capitibus(ſcilicet mutus,non obſtans,non manifeſtās)quamuis verum ſit regulariter quòd ſoli illi quibus ex officio incumbit loqui,obſtare aut manifeſtare,comprəhēdantur,veruntamen quoq; eſt comprəhendi illos qui ex occurrēti articulo neceſsitatis vrgentis,manifeſtè tenentur & poſſunt abſq; ſuo damno & periculo:vt ſi quis ſciat inuaſurum aliquem domum alterius,& rapturum ſeu furaturū & niſi ipſe præſignificet, ſe-

quetur furtum,& poteſt abſq; periculo & damno prouidere reus eſt furti: ſicut reus eſſet homicidij, ſi eodem modo ſciret homicidium futurum, & poſſet prouidere & non curaret. Et quia eſt cauſa iniuſtæ actionis quamuis indirectę, ad reſtitutionem tenetur. Hæc ergo decem perſonarum genera teneri ad reſtitutionem intellige cum duplici adiectiõe. Prima eſt, ſi effectus eſt ſubſequutus: hoc eſt iniuſta actio inferens damnum proximo. Nam ſi actio iniuſta non eſt ſubſequuta, aut ſi eſſet ſubſequuta non tamen damnificaſſet proximum, nullus tenetur ad reſtitutionem: quia reſtitutio non eſt neceſſaria niſi vt alterius damnum recompenſetur: ac per hoc vbi nullum fuit damnum, nulla eſt opus reſtitutione. Secũda eſt, quòd quilibet ſupradictorum tenet̃ ad reſtitutionem inſolidũ, hoc eſt ad reſtituendum totũ damnum quod cauſauit ſeu cõcauſauit: quia fuit cauſa actionis quæ intulit totum illud damnum, quamuis enim non fuerit ſol⁹ in cauſando, fuit tam̃e concauſa totius actionis quæ damnum illud intulit. Et hæc quo ad primam reſtitutionũ radicem (ſcilicet actionẽ iniuſtam) pro nunc ſufficiant ad diſcernẽdum ex hac radice quis teneatur ad reſtituendũ. Secunda vero radix reſtitutionũ eſt res accepta. & iuxta hãc ponitur generalis regula, qđ quilibet habẽs rem alienam tenetur eam reſtituere. Et in promptu cauſa eſt: quia res illa non eſt ipſius, ſed alterius: ac ꝑ hoc non detinenda ſed danda illi cuius eſt. Si enim non redderetur illi minus haberet de ſuo, & damnum pateretur: quod conſtat eſſe iniquum. Aduerte circa hanc regulã, quòd res aliena dupliciter haberi poteſt ſcilicet vel bona vel mala fide: & rurſus vel in ſeipſa, vel in aliqua re ſeu effectu loco illius rei: puta quia habetur illi⁹ pretium, vel habetur res propria conſeruata quę cõſumpta fuiſſet, niſi affuiſſet vſus rei alienæ Et ſiquidem mala fide res aliena habeat̃: quomodolibet habeatur, tenetur reſtituere. Si autem bona fide habeatur in ſeipſa tenetur eã reſtituere: quia aliena eſt. Et hinc fit vt qui bona fide emit rem alienã quam putabat eſſe vendentis, teneat̃ reſtituere eã domino rei abſq; pretio aliquo: quia reſtitutio illa oritur ex re aliena, & nõ ex culpa acceptionis. Si aũt bona fide habetur non in ſeipſa, ſed in ſuo vel ꝑtio vel effectu, vel q̃cũq; alio ſimili aut quaſi

ſimili modo, tenetur reſtitue-re id in quo factus eſt ex re illa locupletior, & non plus: & ſi in nullo factus eſt locupletior, ad nullam tenetur reſtitutionē Et hinc primo fit, vt ſi quis bo na fide rem alienā ſibi dono datam vendidit, teneatur reſti tuere domino rei pretiū: quia factus eſt ex re aliena locuple-tior in illo pretio. Fit ſecundo vt ſi ipſe emiſſet, & vendidiſ-ſet abſq; lucro eādem rem, ad nullam reſtitutionem ipſe te-neretur, ſed ſol⁹ ille apud quē res eſt: quia aliena eſt, & alter non eſt ex ea fact⁹ locupletior. Tertio, vt ſi quis bona fide in-uitatus ad cœnam de alieno vi tulo comedit, ſi omnino con-ſuetos ſumptus in domo ſua cœnæ propriæ currit, nō tenet ad reſtitutionem: quia non eſt factus ex vſu rei alienæ locu-pletior. Si vero propter conui uium pepercit ſumptui quē fe ciſſet pro cœna propria, tenet ad reſtituendum nō quātū va lent comeſta in conuiuio, ſed quantū factus eſt ex rei alienæ vſu locupletior. Et hęc ideo ſint ſpecialiter dicta: vt ex his ſimilia ſcias dijudicare de vſu alienæ veſtis, aut cuiuſcūq; al terius rei alienę quando bona fide actū eſt: aduertēdo quod nulla eſt quo ad reſtitutionem differentia inter rem alienā, & fructus rei alienę: quia fructus ipſe eſt res aliena, ſi fructus eſt rei alienæ. ſecus aūt ſi eſſet fru ctus induſtriæ ex re aliena. Ex his regulis & exēplis reliqua omnia iudicari poſſe puto de reſtitutione ex parte rei conſur gente: ſicut ex antedictis pōt iudicari de reſtitutione ex par te actionis iniuſtæ conſurgen te, & ſciri quis tenetur ad reſti tuendum. Quando vero ali quis tenetur ad reſtituendum ex parte vtriuſq;, ſcilicet actio nis iniuſtæ & rei acceptæ (vt quū is qui iniuſte accepit, ha-bet rem apud ſe vel pretium eius) non oportet occupare li-brum: quia ex ſimplicibus cō ſurgunt compoſita: & applicā do dicta de vtraq; reſtitutiōis radice, & regulas earum, faci-limum eſt noſſe hoc compoſi tum: ſcilicet obligatum ad re-ſtituendum ex vtraq; vel alte ra radice.

Reſtitutionis effect⁹ eſt cir ca quidditatem cōſiderandus.

CAput ſecundum, quid reſtituēdum eſt. Vbi di ſtingue de rebus vel dā nis reſtituendis. & ſcito quod ſi res aliena extat, illa reſtituen da regulariter eſt. ſi vero non extat aut ex aliquo ſingulari caſu occurrente nō pōt reddi, reſtituendū eſt æquiualēs. Dā na vero vitæ, membrorū, ſani

tatis,libertatis,honoris,famę, iurium,fructuum, ſeminum, damni emergẽtis,vel lucri ceſſantis,& ſimilium,reſtituẽda ſunt vt poſsibile eſt in bonis aliquibus loco damnorũ, ita vt boni viri arbitrio ſatisfactũ reputetur quantũ ad quid pro quo.de quantitate enim nunc dicetur.

Quantitas eſt in materia reſtitutionis conſideranda.

CAput ergo tertiũ,quãtum eſt reſtituendum: cõſtat oportere reſtitui æquale.Vt aũt diſcernatur & perueniatur ad reſtituendum ęquale,oportet diſtinguere de certa vel incerta quantitate rei ſeu damni.Si nãq; quantitas rei ſeu damni eſt certa, opus eſt vt tantũdem reſtituat̃ quãtum ablatum,ſeu in quãto dãnificatus quis eſt.Si vero incerta eſt quantitas(vt cõtingit in dãnis iniuriarũ,percuſsionũ, iurium pendentiũ,ſeminũ,lucri ceſſantis,& ſimilium)reſtituẽdũ eſt tm̃ quãtũ vir bonus arbitrabitur cõſideratis ſingularibus negotĳ,tpis,loci, perſonarũ &c.Debet aũt vir bonus arbitrari tm̃ quantum ad æquiualẽs exigitur ſi fieri põt: quod ſi fieri nequit,conet̃ appropinquare ad æquale quantum fieri poteſt.

Reſtitutio cui ſit facienda.

CAput quartum, cui reſtituendum eſt. Diſtingue de cauſa reſtitutionis,an ſit acceptio iniuſta, an ſolũ res accepta.Nam ſi ex ſola re aliena cõſurgit reſtitutio, reddenda eſt regulariter dño rei,& appellatione dñi intellige illũ cui debetur:ſiue perſeuerauerit dominiũ apud eũ,ſiue trãslatũ ſit,ſiue ſit verus dominus ſiue diſpenſator,vt prælatus eccleſiaſticus. Dixi aũt regulariter:quia in aliquo caſu (puta ſi prælatus eſt dilapidator rerũ eccleſiæ,& experiẽtia teſte dilapidabit etiã hæc)non ei ſed illi eccleſiæ q̃ eſt vera domina,reſtitutio in foro cõſciẽtiæ fieri põt & debet,cõuertẽdo reſtituendas res in vtilitatẽ illius eccleſię,habito(ſi fieri vt commodè põt)vt ſeruet̃ etiã omnis iuſtitię modus,conſenſu ſuperioris.Simile aũt eſt iudiciũ in caſibus in quibus domino rei fieri reſtitutio nõ põt propter aliquod aliud accidẽs: puta quia eſt omnino ignotꝰ. debet enim reſtitui tunc xp̃o, qui eſt hæres vniuerſorum.Si autem reſtitutio conſurgit ex acceptione iniuſta,diſcernendum eſt an acceptio illa iniuſta fuerit ex datione ꝓhibita (ita qđ non ſolũ obligatus ad reſtituendũ accepit iniuſtè,ſed etiam ille qui donauit, dona-

tiōe iniqua dedit (ita ꝙ ipſa datio fuerit mala: vt quū dat pecunia ꝓ corrumpēdo iudice vel ingreſſu monaſterij.vel quocūq; ſpiritali, & breuiter qn̄ ipſum dare eſt prohibitū: quia in hmōi caſibus reſtitutio faciēda eſt, ſed nō illi q male dedit, ſed eccleſiæ in cuius iniuriā datū eſt: & eadē rōne homini in cuius iniuriā corrupt⁹ ē iudex. aut Chriſto hæredi vniuerſorū. Si verò ſola interuenit acceptio iniuſta, reſtitui debet dannificato ex illa acceptione iniuſta, Ita ꝙ duæ cōditiōes oportet quod ſimul cōcurrāt. Prima, quòd ille dānū habeat: alioquin nulla eſſet reſtituendi eidē ratio. Secūda. quod damnū paſſus fuerit ex illa acceptione iniuſta: alioquin etiā ſi dānū haberet, ſed nō illatū ex illa iniuſta acceptione, nō eſſet illi ab hoc reſtitutio facienda: vt patet quū quis furat⁹ eſſet à mercatore aliquod pign⁹. tūc emlicet dānū ſit duorum, ſcilicet domini pignoris, & mercatoris qui tenebat pignus fur tamen tenetur reſtituere non domino, ſed mercatori: quia actio furti mercatorē dannificauit, qui tenetur dn̄o de pignore reddendo. Ita quod in hmōi reſtitutiōe perſona cui debet reſtitui, nō ex dn̄o rei, ſed ex dānificatione ſibi illata diſcernitur & definitur. Et ratio eſt quia ipſius ītereſt ſaltē cuſtodire ſeu reddere rem illā dn̄o, ſi nō eſt ſua. Et hoc in tātū iura exigūt, vt etiā prædo in poſſeſſione tuendus ſit: quia præda, etſi nō eſt prædonis ſimpliciter, eſt tamē ipſius ad cuſtodiēdum vt reddatur domino. tenet enim ipſe reddere: Veruntamē qn̄ ſine ſcandalo pōt publicè vel ſecretè res reddi domīo ſine alterius iniuria, dāno vel periculo reali, hoc eſt quo ad rem: pōt in foro conſciētiæ reſtitui domino. tanquàm exequendo ius naturale dormiēte iure ſcripto vt ſi reſtituenda ſit ablata res aliena depoſita apd̄ ſuſpectū depoſitarium, aut ablata à fure aut latrone aut vſurario qui non creduntur vnquam reſtituturi, poteſt reſtitui vero domino, cum illo ſalis grano quod prouideatur ne iteratò contingat fieri reſtitutionem ſi quandoq; venerint illi occupatores ad pœnitentiam.

Quacunq; autē ex cauſa cōtingat reſtituere alicui mortuo, ignoto vel abſenti, ſeruādū hoc eſt quod mortuo ſuccedit hæres: ignoto verò poſt exactā diligētiā ad cognoſcēdum ſuccedit Chriſtus: de q̄ ſcriptum eſt quod hæres eſt

vniuerſorũ. Abſenti autem ſi fideliter & facile mitti poteſt, mitti debet, vel ſaltē̃ ſignificari vt diſponat de tali re ſibi debita in tali loco. niſi fortè res tam parua ſit, & abſentia tam à remotis, vt arbitrio boni viri cēſeatur ratũ habēdũ à domino ſi ſciret, quod detur Chriſto pro ſalute domini. Verũ quādo res mittēda eſſet nõ ſine ſumptibus, debet mitti ſumptibus eius qui iniuſtè accepit: quoniã ipſe ſemper fuit in mora & in cauſa iniqua quòd dominus rei nõ potuit vti re ſua antequàm perueniretur ad hũc articulũ neceſſitatis vt oporteat illi mitti.

Reſtitutio vbi fieri debeat.

CAput quintũ, vbi reſtitutio eſt facienda. Diſcerne, ſi reſtitutio conſurgit ex ſola re aliena, reſtitutio eſt exercenda vbi res illa aliena habet: vt poſſeſſor bonæ fidei ex reſtitutionis opere iuſto non reportet damnum, quũ non fuerit in culpa. Si verò reſtitutio conſurgit ex actione iniuſta, reſtituendum eſt vbi acceptio iniuſta patrata eſt, ſi locus congruit reſtitutioni: vt ſic reſtituatur in priſtinum ſtatũ in quo inuēta eſt tam res accepta quàm poſſeſſio domini. Si verò locus ille reſtitutioni non cõgruit, reſtituendũ eſt vbi eſt dominus, ſeu illic quo tunc dominus tranſlaturus rem ſuã erat: & breuiter debet dominus ſeruari indemnis, & grauari occupator qui ſemp fuit in mora.

Reſtitutio non debet differri ſed citius quo fieri poſſit incipienda.

CAput ſextum, quādo reſtitutio fieri debet. Certũ eſt oportere fieri ſtatim: quia reſtituere licet pertineat ad pręceptũ affirmatiuũ obligās pro loco & tē̃pore, habet tamē̃ annexũ præceptũ negatiuũ, ſcilicet nõ detinebis alienũ inuito dño. negatiuũ autē̃ præceptũ obligat ſemper & ad ſemp: & propterea ſtatim oportet reſtituere. Quod intellige cũ grano ſalis: hoc eſt quod quãtum ad pręparationem animi ſtatim habendus eſt animus nõ detinēdi alienũ inuito dño, ſed parat⁹ reſtituere cuiq; quod ſuũ eſt: quãtũ verò ad exequutionem reſtitutionis tpe cõgruo reddere, nõ eñ oportet ſurgere media nocte ad reſtituēdũ, ſed cũ prudētia actũ reſtituendi exercere, ſeruando cõgruas circunſtãtias loci, tē̃poris &c.

Aduerte hoc in loco, vt quũ de reſtitutiōe iudicas, habeas ſemper præ oculis præceptũ negatiuũ, ſcilicet non detine-

bis alienũ inuito dño: quoniã hinc videbis quod ſola aut volũtas domini aut ignorantia aut impotẽtia excuſat á ſtatim reſtituẽdo. Volũtas quidẽ domini ſicut excuſaret totaliter á reſtitutiõe ſi donaret debitori liberè: ita excuſat à nũc reſtituẽdo ſi cõſentit dilationi. tunc enim cõſtat alienum detineri nõ inuito ſed conſentiente dño ad tantũ tempus. Ignorãtia quoq; ſiue facti ſiue iuris (quę tamen rationabiliter excuſat talẽ hominem) quãdiu manet ſicut excuſat á reſtituendo, ita excuſat à tẽpore reſtituẽdi. Impotẽtia autẽ ſi verè eſt impotẽtia nunc reſtituendi, excuſat á ſtatim reſtituendo: quia reddit detẽtionẽ alieni inuito dño, inuoluntariam. tunc enim volũtas reſtituendi parata ſufficit coram deo, & ſufficere debet hominibus velint nolint. Eſt autem verè impotẽs ad reſtituẽdum ſtatim, nõ ſolũ conſtitutus in extrema neceſsitate, ſed etiã conſtitutus in neceſsitatis articulo tali quod magnũ damnũ bonorũ propriorũ incurreret ex præſenti reſtitutione alienorũ, quod magnũ damnũ vitaretur ex dilatione non damnoſa illi cui reſtituẽdum eſt. nam impotẽs non ſulum dicitur qui non põt omnino, ſed qui vix poteſt. In hmõi aũt humanis vix poſſe, eſt cũ magno ſuo damno poſſe. Et hoc qñ reſtituere quis tenetur ex ſola aliena re, & nõ ex iniuſta acceptione propria. impiũ quippe videtur, vt is qui ſine culpa eſt damnificetur in ſuis ex reſtitutione alieni. Quãdo vero aliquis ex ꝓpria iniquitate tenetur ad reſtituendum, quia ſeipſum poſuit in tali caſu ſibi damnoſo, ſibi imputet. multũ tamẽ æquitati inniti videtur dilatio reſtitutionis etiam in hoc ad tãtũ damnũ euitandũ. Notanter vero dixi damnũ magnũ propriorũ: quia ſi damnũ magnũ eſſet non in proprĳs, ſed quia magna ſunt quæ reſtituẽda ſunt, non excuſaretur à ſtatim quia damnum. hoc non eſt in proprĳs, ſed in carere alienis. Et ſimiliter ſi damnũ magnum eſt lucri ceſſantis: puta quia ſi reſtituit, nõ poteſt amplius lucrari. hoc enim non eſt dãnũ in proprĳs, ſed in non poſſe vti alieno. Notãter quoq; dixi ex dilatione nõ damnoſa illi cui reſtituendũ eſt: quia ſi dilatio eſſet damnoſa illi cui debet fieri reſtitutio, oporteret aut ſtatim reſtituere, aut illũ ſeruare indẽnẽ. Eſt rurſus verè impotens pro tunc, quia non poteſt tunc ſine famæ ſuæ de-

trimento tunc reſtituere: quia non vult occultum peccatum detegere, ſed expectat perſonam idoneã qua mediãte ſecreta fiat reſtitutio: quoniã nõ tenetur incurrere damnũ in rebus ſuperioris ordinis (qualis eſt fama) ob vinculũ ad ſtatim reſtituendũ. Et ne præceptum hoc de ſtatim reſtituendo, confitentes & confeſſores reos ſimul inuoluat, non ſunt abſoluẽdi pœnitẽtes antequã cum effectu reſtituãt, ſi in alia confeſſione abſoluti neglexerunt reſtituere. dicẽtibus em̃, hac vice pater reſtituam vere &c. reſpõderi debet, credo tibi: & ꝓpterea modo in illa bona diſpoſitione vade ad reſtituendũ, & poſtea abſolueris. Debet enim confeſſor credere pœnitẽti pro ſe, & cõtra ſe: ſed tamen cum hoc debet etiam cauere ne mora pariat delictum, ſicut aliàs peperit.

Modus eſt in reſtitutionibus obſeruandus.

CAput ſeptimum, qũo eſt reſtituẽdũ. Modus reſtituendi habet difficultatẽ vnam vniuerſalẽ, multas autẽ in quibuſdã particularibus ſcilicet incertis, occultis, priuilegiatis, fama & bonis animæ. Cõmunis enim quæſtio eſt an ſufficiat reſtituere rogãdo ſibi remitti à creditore, ſubſequẽte remiſsione. Dubitãt enim de hoc quidã pro eo quod nõ videtur omnino libera remiſsio illi⁹ qui ſi rem haberet nõ donaret. Oportet autẽ in caſibus iſtis non reſpicere ad præſumptiones, ſed ad veritatem animi illius qui remittit. Si enim in veritate & ex corde intendit remittere (quod ſi ipſe affirmat, credendum eſt: quum ſolus ipſe poſſit eſſe certus teſtis ſui cordis) proculdubio tutus eſt in foro conſcientiæ ille cui remiſsio facta eſt: ſiue ĩteruenerit ipſi⁹ rei oblatio, ſiue ſolum verbalis oblatio (hoc eſt paratus ſum reddere) ſiue ſolæ preces, hoc eſt rogo vt remittas ſiue interueniant interceſſores: & breuiter quomodocunq; ad liberam ex corde remiſsionem veniatur: quia inde pendet totum negotium. Et hoc intellige ſi ille poteſt ad libitum donare: vtpote verus dominus debiti ſibi reſtituendi.

Et ſcito quod quãdo pauper obligatur ad reſtituẽdum diuiti, expedit non offerre diuiti rem reſtituendam, ſed rogare & interponere interceſſores ad remittendum, ne affectus ex præſentia rei durior ſit ad remittendum. facilius em̃ remittimus nõ habita quàm poſſeſſa. Sed hoc nõ

obſtat libertati remiſsionis, ſed prodeſt ad tollendã tentationẽ inhũanitatis. Ad particularia vero deſcẽdendo, de reſtitutione incertorũ difficultas mouet̃ an ꝑ ſe vel aliũ &c. Veritas tñ eſt quòd tutius homo ꝑ ſeipſum reſtituit Chriſto. Põt tñ per fide dignã ꝑſonã reſtituere conficiẽdo quòd melius dabit indigẽtib⁹ &c.

Occulta quoq;, occultãdo ꝑſonæ crimẽ, ꝑ ſe vel aliũ fide dignũ reddẽda ſunt. Priuilegiata aũt, hoc eſt ea de quibus lex ſtatuit, qũo reſtituẽda ſunt (vt quũ publici vſurarĳ reſtitutio agenda eſt) iuxta ca. quãquã de vſu. in ſexto ſeruãda eſt lex. Famã falſò ablatam tenet̃ reſtituere dicẽdo ſe falſum dixiſſe. Si aũt nõ falſò ablata eſt, debet reſtitui dicendo ſe iniuſtè infamaſſe. Eſto tñ hic prudens: quia ſi coram populo aut vulgaribus reſtitutio hæc ſecunda faciẽda eſt, debet ſic fieri. Sed ſi coram ſapientibus tantũ, iſta reſtitutio eſſet cõfirmatio infamiæ: qa intelligẽtes penetrãt quòd licet male & iniuſtè, verũtamẽ dixit detrahẽdo. De bonis autem animæ, ſi pertinent ad partem intellectiuã: vt ſiquis damnificauit aliquẽ docendo falſa, tenet̃ reſtituere docendo vera, vel ſaltẽ ſignificando illi quòd falſa ſunt quæ docuit. Si autẽ pertinent ad partẽ affectiuã (vt ſunt, illa quæ ad mores ſpectãt, que nõ poſſunt ab inuito tolli, nec ab altero poſſunt reſtitui) tenetur dare operam ad reducendũ eundẽ ad bonos mores ſi põt, vel ſaltẽ orationibus ieiunĳs, eleemoſynis iuuare illũ vt reſipiſcat. Et hæc propriè habẽt locũ qñ damnificatio in hmõi bonis animæ fuit per ſe: quoniam ſi fuit per accidẽs) puta quia doctor putauit ſe vera dicere: & laſciuus ſociũ prouocauit ad ſimiles libidines, nõ vt illi noceret, ſed delectationis, libidinis, & hmõi cauſa) ſatisfaciẽdum eſt magis deo quàm hominibus: vt experiẽtia teſtat̃ pœnitentiũ. Satisfacere enim intelligit̃ vtriq; ex hoc quòd verè pœnitẽs eſt: & plus ædificat pœnitẽtia quã lęſerat petulãtia: vt in Maria Magdalena & alĳs ſimilibus videmus.

Ordo debet in reſtitutionibus obſeruari.

CAput octauũ, quo ordine reſtituendum eſt. Null⁹ eſt ordo in reſtitutione neceſſarius, ſi poteſt omnibus reſtitui. Sed vbi facultates ad reſtituendum non ſuppetũt vt omnib⁹ ſatisfiat, ſeruãdus eſt ordo iſte vt certa prius reſtituãtur quã incerta:

quia illa poſſunt abſq; humano damno omitti, certe autẽ nõ. Cõſtat enim omnia reſtituẽda, ad humana damna reſtauranda ordinari. Et hinc habere potes quàm grauis ſit eorũ error, qui quum omnia reſtituere nequeant, cõponere quærũt pro incertis cũ prælatis eccleſie, quaſi propriũ decętero poſſeſſuri quãtũ æquiualet incertis reſtituendis, & ſic certos creditores eludere. His quippe dicendum eſt, Nolite errare, deus nõ irridetur. Niſi incerta extarent in ſua adhuc ſpecie: puta quia inuẽtus aut furto ſublatus calix adhuc extat, & nõ poteſt inueniri dñs. Nam in tali caſu, reddendo pri⁹ Chriſto rem eccleſiæ ſeu pauperũ, nulli fit iniuria creditori certo: quia debitor nõ tenetur creditoribus ſatisfacere de re aliena. Cõſtat autẽ rem illam in tali caſu nũquã fuiſſe ſuam, ſed adhuc perſeuerare alienã. & propterea idẽ eſt de illius reſtitutione iudicium: vt nũc de ſimilibus certis ſubiũgetur. Inter certa igitur prius reſtituenda ſunt que adhuc in ſua ſpecie extãt et aliena ſunt: qualia ſunt depoſitæ res, & ſimiliter res furto aut rapina occupatæ: quia res hmõi nõ computantur inter bona reſtituẽtis: vtpote quarũ dominiũ nũquã fuit in eũ tranſlatũ: & ideo res ipſę ante omnia reſtituendæ ſunt dñis. Similiter etiam ſi res emptæ & poſſeſſæ ſed nõ ſolutę adhuc in ſua ſpecie extant, reddendæ ſunt illi à quo emptæ ſunt: quoniã licet tranſlatũ fuerit dominiũ in eum qui emit, ſubiecta tñ obligationi ipſamet res manet quouſq; ſoluta eſt: et propterea tanquã nõ fuerit inter bona reſtituẽtis cõputãda eſt.

Poſtquam aũt res extantes alienæ ſimpliciter vel ꝓpter pẽdentẽ ſolutionẽ ipſarũ reſtitutæ ſunt ſeruãda videtur ſtatuta municipalia ſi extant & iniqua nõ ſunt, circa reſtituendi ordinẽ in hmõi: vt in multis locis dicũtur eſſe circa nũmularios qui decoxerunt. Si vero nullũ extat ſtatutum, ius ciuile ſeruãdũ videtur. & vbi diuerſitas opinionũ occurrit, tutior pars eligatur ſi vera neſcitur. Eſto ergo cautus in huius iudicio, interrogãdo ſi ibi extant ſtatuta aliqua de hoc: & ſi neſcis, cõſule peritos an iuſtificata ſint. Si naq; contra ſupradicta pugnarẽt, tuta nõ viderẽtur: niſi fortè circa vltimum dictorũ aliter diſponerent: quia pro cõmuni bono creditorũ certorũ quos oportet aliquid perdere de ſuo, tolerabile videtur vt res emptæ

ac poſſeſſæ extantes licet non ſolutę inter bona debitoris cõputarentur ſicut alia: quia hoc etiã pro cõi bono ciuitatis videtur, & nõ cõtra ius naturale, ſed ciuile. Sed quòd res extantes alienę in veritate & indubie, cõputarẽtur ꝓmiſcue ſicut alia debitoris bona, contra naturale ius eſt, quo aliena bona tuẽda nõ occupãda non minuenda ſunt vt alteri bene fiat. Circa queſtionẽ vero illam, an quum bona vſurarij nõ ſufficiunt ad ſatiſfaciendũ debitis licitè contractis (puta emptionis, cõductionis, mutui honeſti, & ſimiliũ) & vſuris, prius ſatisfaciẽdũ ſit debitis licitè contractis. & de reſiduò vſuris quantũ poteſt, an econtrario. Naturalis ratio dictat quòd reſtituẽda ſunt integrè debita licitè cõtracta, ſi duę adſint cõditiones. Prima eſt, quòd res vſurariæ nõ extent in ꝓpria ſpecie, vt ſi extẽt pignora per vſurã acquiſita. Nam quia hmõi res ſunt alienæ (hoc eſt dñi pignoris) debent hæc prius reſtitui dñis reddẽtibus quod mutuo acceperant ſuper illis pignoribus, & poſtea reſtitui debita licitorum contractuũ: hoc enim patet ſic oportere fieri ex ſuperius habita regula, quod res extantes alienæ debent ante omnia reſtitui dominis earũ. Secunda cõditio eſt, ſi ex huiuſmodi contractibus licitis, non eſt factus pauperior ad reddẽda priora vſurarũ debita: vt cõtingeret in dote promiſſa, & in conductionibus infructuoſis, & ſimilib⁹: quia hmõi cõtractus ſuperuenientes vſurarijs debitis nõ debẽt tollere aut impedire ius illorũ quibus debẽt vſurę reſtitui. cõſtat autẽ quod ius illorũ tolleretur ex hmõi ſuperuenientibus cõtractibus, eoipſo quod ex illis cõtrahẽs redditur impotens aut magis impotens ad reſtituendũ vſuras: quia in reſtituẽdo hæc id quod debebatur pro vſuris, oporteret dari pro iſtis contractibus. Non ſic autẽ eſt in cõtractibus mutui, emptionis. & hmõi, ex quib⁹ nihil ſit quo minus vſuræ poſsint reſtitui vt prius. nam ex mutuo accreuit in bonis tantum quantum accepit mutuo: & ſi emit. res empta accreuit: & ſic reſtituẽdo mutuum, & ſoluendo rem emptã, non ſit pauperior ad reſtituendum. Ratio autẽ quare regulariter prius reſtituenda ſunt debita ex licitis cõtractibus quàm vſuræ, eſt quia nõ ſunt accipiẽda aliena inuito domino vt reſtituãtur aliàs male accepta aliena. ſi autem

debita ex licitis contractibus non redderētur, eoipſo quod inciperent detineri inuito domino: acciperentur aliena inuito domino, quæ vſq; in illam horam accepta & poſſeſſa erant volente & expectante domino. Et ſi inſtetur quod ſi iſta ratio efficax eſt, concluderet etiam quod quādo eſſet factus ad reſtituendum pauperior ex licito contractu, adhuc prius reſtituenda ſunt debita ex licito contractu quàm vſuræ: quia tūc ſi debita ex licito contractu non reddūtur, incipit detineri alienum inuito domino. Soluitur hæc inſtantia, intelligendo quod in tali caſu quo ex contractu debiti liciti factus eſt ad reſtituendum priores vſuras pauperior, non incipit detineri alienum inuito domino, ſed incipit detrahi ex debito talis contractus tantum quantum damnificauit talis contractus præexiſtentia debita ex reddendis vſuris

Non enim diximus quod prius reſtitui debent omnes vſuræ quàm aliquid debitū ex tali contractu licito: ſed quod debitum ex cōtractu licito ſuperueniente debito vſurarum, pro quanto fecit pauperiorem ad reſtituendū vſuras, pro tanto non debet praeponi debito vſurarum, pro quanto autem non damnificauit, debet præponi debito vſurarum alioquin acciperetur alienum inuito domino, eo ipſo quod inciperet detineri inuito domino.

Reſtitutionis caſus quaſi infiniti ſunt.

Quia verò reſtitutionis caſus infiniti ſūt & innumeræ accidunt quæſtiones, an oporteat reſtituere an non, reducendū ad mentem duxi vt confeſſor q iudicare debet, habeat ante oculos mentis duas reſtitutionis radices, ex quibus conſurgit omnis neceſsitas reſtitutionis, vt ad illas ſemper examinet an ſit reſtituendum. Sunt duæ hæ radices acceptio & res, Omnis namque reſtitutio conſurgit aut ex acceptione (puta quia accepit mutuo depoſito, cōducto, pignore, furto, rapina, fraude, conbuſtione, excidio, & ſimilibus (aut ex re: puta quia res aliena eſt apud eū in ſeipſa, vel in ſuo effectu: fructus, ſeu æquiualente, Aut ex vtraq; ſcilicet acceptione & re ſimul vt qa accepit & habet rē alienā. Et ſcito ꝙ ſecluſis licitis cōtractib⁹, acceptio obligās ad reſtitutionem, eſt duplex. Quædā īiuſta, ꝓpe (hoc ē ſecū

dum propriam rationem iniuſtitiæ) quia ſcilicet damnificans proximum: vt acceptio furtiua, raptiua, vſuraria, fraudulenta, violẽta tam abſolutè quàm mixtum inuoluntariũ inducẽs (vt meretricium blandæ valde extorſiones, ſupra debitam mercedem, & cupida attractio quaſi compellẽs ad ludendum. eſt ſiquidem omnis ſimilis actio ex ſuo genere damnificatiua proximi, cauſans inuolũtariam dationem rei ſuæ: quia non minus neceſsitat ex huiuſmodi humanus animus ad dandum ſua, quàm ad ſubeundas vſuras, paſsiones enim noſtrę ab extrinſeco ſuaſore illatę quaſi vim faciunt) detractiua, contumelioſa, vexatiua iurium, rerum, proximorum &c. & ſimiles quæ proximum lædunt. Quædam verò eſt iniuſta, hoc eſt mala quia acceptio ipſa prohibita eſt: vt acceptio ſimoniaca, vel ad faciendam iuſtitiam vel iniuſtitiã: vt ſi iudex vendat ſentẽtiam, aut teſtis veritatem. Vide ergo quãdo occurrit caſus aliquis, ſi aliqua reſtitutionis radix inuenitur, an non. Verbi gratia: ſi queritur an meretrix ſeu adultera teneatur reſtituere, cõſiderabis quòd licet perſonis iſtis cauſa accipiẽdi (ſcilicet concubitus malus) cadat ſub prohibitione, & ſit peccatum, ipſa tamen acceptio nõ eſt peccatum. nõ enim peccat meretrix accipiẽdo mercedẽ, ac propterea non tenetur ad reſtituendũ ratione acceptionis: nec ratione rei, quia volũtariè ei data eſt. ſi fraudulenter accepiſſet, teneretur ratione acceptionis. Similiter videre potes in lucratis ex ludo, nam dato quòd ludere ſit peccatum, accipere tamen quod ex ludo euenit abſq; fraude, non eſt peccatum: niſi hoc alicubi eſſet prohibitum, & eſſet in obſeruantia: quia tunc acceptio ipſa eſſet peccatum.

Perſpice quoq; exempla de actionibus iniuſtis. Si quæritur an impediens proximum à conſequutione alicuius boni, teneatur reſtituere, vide ſi impediuit ius illius, aut gratuitum beneficium. Nam ſi impediuit ius proximi, tenetur reſtituere: quia actio impeditiua terminatur ad iniuſtum: & propterea tenetur reſtituere ad æqualitatem iuſti reducendo. Et hinc conſurgit quòd impediẽs clericum dignum à cõſequendo eccleſiaſticum beneficiũ, tenetur ad reſtituẽdum: quia impediuit iuſtum diſtributiuũ, quo illi digno erat debitum &c.

Si verò

Si verò impediuit gratuitũ beneficiũ (puta donationem, legatũ, teſtamentũ, procurando quòd donator reuocet legatũ, teſtamentũ, aut donãdi voluntatẽ) nõ tenetur reſtituere, quamuis mortaliter peccauerit ſi ex odio fecit: qa actio impeditiua non terminatã ad iniuſtũ: quia nullũ ius adhuc habebat proximus, volũtate exiſtẽte ambulatoria. Et vt ſis capax rationis, conſidera quòd ſi teſtator ipſe ex odio reuocet teſtamentũ, quamuis peccet mortaliter, nullius tamen ius violat, ad nullã reſtitutionẽ tenetur. Si igitur ipſe teſtator ex odio reuocãs non tenetã reſtituere, quia nullius ius tollit, multo minus inducens teſtatorẽ ex odio tenetur reſtituere: quum ſit cauſa remotior. Radix ergo nõ reſtituendi eſt, quia actio non terminatur ad iniuſtũ. Ex iſtis ergo regulis prudens confeſſor cõſideret & iudicet, vt nõ oporteat ſcribendo ſingulos caſus, implere libros.

Caſus ſunt ſpeciales multi a cõfeſſoribus in materia reſtitutionis non negligendi.

Quamuis aũt nõ ſint oẽs ſcribẽdi caſus ſigillatim, qdã tamen qui quaſi dubĳ videntã, tacẽdi non ſunt. Primus eſt, circa reſtitutionẽ famæ indirectè læſæ. Verbi gratia: Petrꝰ accuſatur vel denũtiatur de furto à Ioãne, & licet verè Petrꝰ feceerit furtum illud, negat tñ affirmãdo in iudicio ſe nõ feciſſe furtũ illud: ac ꝑ hoc indirectè Petrus facit Ioannẽ mendacẽ mẽdacio pernicioſo, vt patet. Dubitatur an Petrus teneatur ad reſtitutionẽ famæ Ioãnis. Si reſpõdẽdo diſtinguitur de obligatione accuſati Petri, vel eſt obligatus ſecũdũ iuris ordinẽ fateri veritatẽ, vel nõ: & rurſus vel Ioãnes põt probare, vel nõ. & dicatur quòd in caſu quo non põt Ioannes probare, aut in quo Petrus nõ tenetur cõfiteri, ſibi ipſi imputet Ioãnes ſuã infamiã: qa nõ debui temerè accuſare. Si ſic inquã dicatur, aduerte quòd erratur: tum quia nõ licet maleficium maleficio cõpẽſare: tum quia non agitur nunc de culpa, ſed de fama. Vnde ſuppoſito quòd Ioannes temerè de verò tñ crimine accuſaſſet, ſi propterea à Petro accuſato fuiſſet percuſſus, cõſtat quòd deberet ei à Petro ſatisfieri de iniuria & dãno. & ſi ꝓ quia ſic eſt, cõſequẽs eſt quòd ſi eſt ab eodẽ ꝑcuſſus in fama, debet ei reſtitui fama: quãto dãnum famæ maius eſt damno rerũ. Vnde nõ eſt attendendũ

in hmói reſtitutione ſi Ioannes poteſt probare vel nõ, aut ſi Petrus tenetur confiteri vel non: quoniã hæc omnia per accidens cõcurrunt ad percuſſionem Ioannis in ſua fama.

Dicendũ eſt aũt ad caſum, quód quia nõ directè Petrus accuſat⁹ tollit famã (quia non animo detrahẽdi Ioanni Petrus negat, ſed accuſandi ſui gratia) ideo ſecũdum regulas detractionis materialiter tãtũ reſpondendũ eſt, quód ſi ex hmói negatione ſubſequuta eſt læſio famæ ipſius Ioannis (puta quia inde reputatur mẽdax pernicioſè) tenet̃ Petrus reſtituere illi famã. Si veró ex hoc Ioães nõ minus bonus habet̃: ſed creditur quód ille omni quo põt modo ſe excuſat ſiue vere, ſiue falſo, nõ tenetur ad reſtitutionẽ: quia nõ eſt illi ablata fama neq; ſecundũ rem neq; ſecundũ affectũ: quia vt dictum eſt, nõ animo detrahẽdi negauit. Secũdus caſus eſt circa reſtitutionẽ etiã famæ: an falſo cõfitẽs ſe homicidiũ aut aliud crimẽ patraſſe, ob dolorẽ ſeu timorẽ tormẽtorũ, teneat̃ ad reſtitutionẽ ſuæ famæ. Si dicitur quód ſi potius vult mori in illa ſua infamia quàm experiri iterũ tormẽta, q oporteret experiri iterũ ſi poſtquàm ratificauit retractaret reſtituendo ſibi famam, nõ tenetur ad reſtitutionem famæ: aduerte quód erratur: quoniã detinere alienam famã nõ reſtituẽdo illã, multo grauius eſt quàm detinere æs alienũ. nõ minus aũt tenetur homo ad reſtituendũ ſibĳpſi Ieſu Chriſti membro famã quàm alteri. eſt igit̃ in pctõ detẽtionis famæ quàmdiu illã non reſtituit. Vnde ſicut tormẽta nõ excuſant à negatiõe veritatis neceſſariæ ad ſalutẽ, ita nec ab hmói omiſſione reſtitutionis famæ mẽbri Chriſti: quũ ſit neceſſariũ ad ſalutẽ nõ detinere famam nõ minus ſuã quàm ꝓximi à ſe læſam. Quia igitur iſte infamãdo ſeipſum ob tormẽta, peccauit mortaliter, vt patet (quoniã cõmiſit deliberatè actum ex ſuo genere peccati mortalis, detractionẽ ſcilicet falſam) cõſequẽs eſt vt detinẽdo quoq; famã quã detrahendo abſtulit, peccet mortaliter: ac per hoc ſicut tormẽtorum metus aut dolor nõ excuſauit detractionem, ita nec excuſet detẽtionẽ famæ. Tenet̃ igitur reſtituere ſibi Chriſti mẽbro famã. Tertius caſus eſt de reſtitutione rerũ: àn vxor, filia, ſerua hominis nihil aliud habentis quàm bona aliena ſeu ad reſtitutionẽ obligatã,

peccet victũ ſumendo, & teneatur reſtituere, Ad hoc dicitur immiſcendo ea que ſunt per accidẽs: quod & perſonæ iſtæ cõſumẽtes hæc bona, inducũt pſonas vtiliter gerẽtes negotiũ creditorũ (puta quia dant operã vt maritus, pater, dominus &c. reſtituat) vel ſi tãtũ operarũ ſuarũ impẽdunt ad bonificandũ bona illa, & hmõi: aut ſi ſunt in extrema neceſsitate, in qua ſunt oĩa cõmunia: nõ tenẽtur reſtituere. Manẽdo autẽ in caſu ſecluſis his accidentibus, dicendũ eſt quod nõ eſt dubiũ perſonas iſtas quæ aliena conſumũt in ſuo victu, teneri ad reſtitutionẽ: quia alienas res cõſumũt.

Sed an peccent ſic vtendo quaſi coactè (qa oportet vxorem, filias, & huiuſmodi perſonas ſub aliena poteſtate cõſtitutas veſci ĳs quæ in menſa ſunt, veſtiri veſtes quas maritus, pater &c. dat) non facile patet. Crediderim ego has & ſimiles pſonas poſſe abſq; peccato vti rebus huiuſmodi alienis, non tanquam inuito domino: ſed ſub rationabili ratihabitionis ſpe quod ego innocẽs veſcar, induar, reſtituturus de meo ſi habeo aut ſi habuero, tantundem: ita tamen quod ſi non habeo in præſenti vnde reſtituere poſſim, ſolis neceſſarĳs cũ timore domini vtar: quia vt rationabile eſt vt quiſq; velit alteri quod ſibi vellet fieri: cõſtat autẽ quod quilibet innocens ſub patria poteſtate, vellet ſibi hoc concedi: igitur rationabile eſt quod quiſq; hoc velit alteri in tali articulo conſtituto. Quum primum autẽ perſona ſui iuris eſt, tenetur potius mendicare quam de alieno viuere. Si autem habeo in præſenti vnde & poſſum & volo reſtituere æquiualẽs, poſſum etiam non ſubditus vti re aliena abſq; mea culpa accepta: quia hoc nõ eſt vti re aliena inuito domino, ſed hoc eſt emere rem alienã ad vtilitatem potius domini, qui ex hoc pro quãto ego vtar nihil perdet. Verũ oportet in hmõi caſibus prouidere vt non eueniat alicui ſcandalum ex hac mea libertate & volũtate bona latente. Quartus caſus eſt de reſtitutione rerum ex fictione: an fingens ſe bonum aut pauperem aut oraturum, teneatur reſtituere eleemoſynaliter ſibi collata. Et breuiter diſtinguendum occurrit ſi fictio talis cõcurrit per ſe (hoc eſt ex intentione) ita quod propterea ille fingat vt habeat eleemoſynã: aut ſi cõcurrit per accidens, hoc eſt ſi non

tis vel abſtinētiæ)peccetur: & ſic de ſimilibus. Alia, qua fit iniuria loco ſacro: vt ſi de loco ſacro extrahatur ibi ſaluatus, aut inde furto vel rapina res accipiatur, aut ſanguine vel ſemine humano volūtario locus ſacer violeť. Tertia ſpecies eſt qua fit iniuria rebus ſacris ſeu dicatis deo: ita quòd nō ſolū iniuria quæ fit ſacramentis & vaſis ſacris & reliquijs ſanctorū ac imaginib⁹ eorū, ſed etiam quæ fit rebus eccleſię mobilibus vel immobilibus, quia deo dicatæ ſunt, dum ad vſum miniſtrorū dei mancipatę ſunt, ſacrilegiū cōmittitur. Et ſi vis cognoſcere qn̄ propriè cōmittitur ſacrilegium in omnibus eius ſpeciebus, cōſidera ad quid pſona, locus, vel res ſanctificata eſt: & vide ſi cōtra illud ad quod ſanctificata diciť actū eſt. Verbi gratia: ager eccleſiæ eſt ſanctificat⁹ quo ad hoc quòd eſt exēptus à ſecularib⁹ oneribus & iuriſdictionibus. Cōmittitur ergo ſacrilegiū ſi graueť ſeculari autoritate &c. nō aūt ſi quis ibi fornicetur: quia nō eſt ab hoc emptus per hoc quod eſt eccleſiæ. & ſimiliter ſacrilegium eſt ſi quis in loco ſacro fornicetur, nō autem ſi quis ibi detrahat: quia loci ſanctitas eſt ad exēptionē ab effuſiōe ſeminis humani, nō autē à detractione. Similiter ſacrilegiū eſt ſi ſacerdos fornicetur, quia ſanctificatus eſt ad caſtitatē. nō autē ſi blaſphemet: quia nō eſt ad eius oppoſitum directè ſanctificatus. & ſic de ſimilib⁹. Ex his nāq; habes vnde potes diſcernere quæ ſicut ſacrilegia ab his quæ nō ſunt ſacrilegia, etiam ſi ſint peiora ſacrilegio.

Ars vel officiū ſagittarij an & quando ſit illicita.

SAgittarij ars ſeu officiū, quāuis ſecūdū ſe nō minus liceat quàm aliorū armorum vſus, quia tamē ab eccleſia ꝓhibetur cōtra Chriſtianos (vt patet in cap. artem extrà de ſagit.) ſub pœna excōicationis, inter ꝓhibita cōputatur. Sed quia gloſſať inhibitio hæc, & reſtringitur ad bellū iniuſtū cōtra Chriſtianos, promiſcuè pro nihilo haberi videť canon iſte, dū quilibet bellū ſuū vt iuſtū habet.

Satisfactio vt pars pœnitētiæ diuerſimode cōſideranda.

SAtisfactio ſacramentalis (quæ ſcilicet eſt tertia ps ſacramenti pœnitentiæ quū diſtinguitur in tres partes, ſcilicet contritionē, confeſſionē, & ſatisfactionem) quæ vulgariter vocatur pœnitētia iniūcta à cōfeſſore, cōſideran

da eſt primo à cõfeſſore ſi imponenda eſt, & quæ, quanta, qualis, & q̃n. Regulariter ſiquidẽ in omni confeſsione ſacramentali imponẽda eſt ſatisfactio aliqua, vt ſacramẽtũ pœnitẽtiæ omnes materiales ſuas partes habeat. Dico autẽ regulariter: quoniã in tribus caſibus omitti poteſt. Primus eſt, ſi cõſtaret pœnitentẽ ſatisfeciſſe integrè. nam tunc nulla ſatisfactio iniungenda: quia ſacerdos debet dei iudicium imitari, vtpote Chriſti miniſter: ac per hoc pœnitentem, coram deo nõ amplius obligatũ ad ſatisfaciẽdũ pro confeſsis peccatis, debet non ligare ad ſatisfaciendum pro peccatis illis. Secundus eſt, q̃n impotẽtia pœnitẽtis excuſat: vtpote quia in extremis conſtitutus tantã non põt ſatisfactionẽ exoluere. Põt ẽm tũc abſolui, & ſatisfactio indicari tali infirmo, & diuino relinqui iudicio, adiuuanda tamẽ ſuffragiĳs eccleſiæ: vt habẽtur .xxvj.q.vĳ.ab infirmis.

Tertius eſt, indiſpoſitio pœnitentis, quia nullã vult pœnitentiã hic peragere, ſed offert ſe in purgatorio ſubiturum. Talis enim videtur abſoluendus & relinquendus purgatorio ad ſatisfaciendũ, ſi caſus ſit poſsibilis: quia ſaltẽ ſemel ſignare ſe ſigno crucis, null⁹ refutaret. Quid autẽ imponendum ſit, cõſtat: ſcilicet vel ieiuniũ vel oratio vel eleemoſyna, extenſo ieiunĳ noĩe ad oẽs corporales exercitationes propter deum &c. Quãta autẽ & qualis debet eſſe, cõſiderandũ eſt vt ſit cõmenſurata tribus: ſcilicet peccatori peccato, & fini, hoc eſt ſanitati animæ: ſicut medicina debet eſſe proportionata primo infirmo. ſecundo infirmitati, & tertio ſanitati. Oportet enim videre fortẽ vel debilem infirmũ ſecundũ animã, & qualiter diſpoſitus ſeu prõptus eſt ad ſatisfaciendum. nam ſicut infirmo ſcd̃m corpus forti & bene diſpoſito poteſt dari fortis medicina, debili autẽ minimẽ ita pœnitenti bene præparati & robuſti animi ſatisfactio quã meretur imponenda eſt. debiliter aũt diſpoſitis detẽ ſatisfactio paruula iuxta debilitatẽ ſui animi, & paruulus ignis foueatẽ appoſita palea, & nõ ſuffocetur appoſitis magnis lignis deſuper. Similiter cõſiderandũ eſt quali morbo laboratẽ. Nã luxuria ieiunio, auaritia eleemoſyna, blaſphemia diuinis laudib⁹ &c. curatur. Oportet & plurimũ aduertere, vt ſanitas animæ conſeruetẽ, iniũgendo pœnitẽti vt

excidantur cauſæ peccatorũ puta tollere talem conuerſationem, manere in tali modo, & ſic de alijs. Quãdo demũ imponẽda eſt, nihil refert imponere ipſam ante vł poſt abſolutionẽ: ſufficit ſiquidẽ præparatio pœnitẽtis ad illã.

Caueat aũt cõfeſſor ne illorũ vſum ſectetur qui dãt pro ſacramẽti pœnitẽtia ſemel pater noſter, aut aliquid parum tunc implẽdum, vt pœnitẽtia fiat in grã, & nihilominꝰ multa imponũt ꝑ ſatiſfactiõe nociua eſt hæc cautela pœnitẽtibus: qa tota illa reliqua ſatiſfactio impoſita nõ ẽ ſacramẽtalis, ac per hoc nõ tãtũ valet ſicut ſi eſſet abſolutẽ impoſita. Timet quoq; pluſq; oportet qa nõ oportet iterare cõfeſſionẽ, vt iſti forte putãt aut dubitãt ſi pœnitẽtia q̃cũq; facta eſt in peccato mortali: vt alibi declaratũ eſt. Eſt & ſecũdo ſatiſfactio exequẽda à pœnitẽte neceſſario in charitate: tota, qñ, vbi, & ſicut impoſita ac acceptata eſt. Vbi ſcito quòd regulr̃ exequutio pniæ ſeu ſatiſfactionis fructuoſæ, oẽs dictas cõditiões reqrit. Et licet varia videaẽ opinio circa hæc vt diffuſẽ ſcripſimꝰ in fine cõmentariorũ ſuper tertia parte cõcluſio tñ eſt quãtũ ad neceſſitatẽ, quòd omittere ſatiſfactionẽ eſt peccatũ ſed nõ mortale, ſi deſit cõteptus: qa nõ omittiẽ aliqd neceſſariũ ad ſalutẽ: quia ſatiſfactio eſt ſolutio pœnę ꝑpalis omiſſæ debitæ quæ ſi hic nõ ſoluaẽ, in purgatorio ſoluetur. Quantum vero ad charitatẽ, quòd ſi nõ fit in charitate, licet valeat in foro eccleſiæ (ſicut valent horæ canonicæ dictæ in peccato mortali à ſacerdote) nõ tñ tũc valet ad expiationem pœnæ debitæ corã deo proꝰ peccatis: quia ſine charitate nihil mihi prodeſt, inqt Apoſtolus: Valebit tñ quo ad hoc quando redibit pctõr ad cor, quia ſacramẽtalis pars eſt, ſicut cõfeſſio informis & baptiſmus informis incipit valere poſt ea. Vide ibi ſi vis. Quantũ vero ad integritatẽ, tempus locũ &c. nulla eſt ambiguitas. Si tñ debito tẽpore pœnitens non impleuit orationem aut ieiunium (impleat poſt: quoniam principale in ſatiſfactione eſt ipſum opus, non circunſtantia temporis.

Satiſfactio ſacramentalis an poſſit per alium exolui.

Poteſt demũ ſatiſfactio ſacramentalis exolui ꝑ alium ad hoc volũtariũ ſiue ille alter à confeſſore ſibi imponi acceptet, ſiue acceptatã à pœnitẽte ſuſcipiat ĩ ſe, de-

cõſenſu tñ cõfeſſoris qui impoſuit, vel alteri⁹: vt mutatio ſentẽtiæ quantũ ad pſonã ſatisfactricẽ à iudice fiat. Poſſet tñ in articulo neceſsitatis ſub ratihabitione hoc fieri. Exiguntur aũt ad fructuoſam ſatisfactionẽ vni⁹ pro alio duo. ſ. charitas, qua opa vnius cõicantur alteri, & cõputãtur vt vnũ in Chriſto. et cauſa rõnabilis: qm̃ declinare à bono ad min⁹ bonũ nõ debet qs abſq; cauſa rationabili. ſatisfactio aũt per alterũ, eſt min⁹ bona pœnitẽti: quia nõ eſt niſi pœnæ ſolutio: ſi autem ipſe per ſeipſum ſatisfaceret, eſſet & pœnę ſolutio, & ſibi ipſi meritũ & remediũ ſeu medicina.

Vitium ſcãdali dupliciter committitur.

SCandalũ (hoc eſt dictũ vel factũ minus rectũ occaſionẽ ſpiritalis ruinæ prebẽs) pc̃tm̃ eſt: qa charitati (qua ſpiritale bonũ proximi amare ita debemus vt nõ in periculũ ruinæ ponamus) opponit. Cõmittitur autẽ dupliciter. Vel p ſe: hoc eſt ex intẽtione vt alter peccet. Et ſic eſt ſpeciale pc̃tm̃: & eſt mortale, niſi intẽdat vt alter impfectẽ, hoc eſt venialiter peccet: quia tũc eſſet veniale. Vel per accidẽs: hoc eſt nõ ex intẽtiõe vt alter peccet. Et hoc duobus modis fit. Aut cõmittẽdo aliqd quod habet ſpeciẽ mali. Et ſic etiã eſt ſpeciale pc̃tm̃: quia ad ſcandali ſpeciem hoc pc̃tm̃ reducit. ſicut detractio præter detrahendi intentionẽ reducitur ad detractionis ſpeciẽ. Aut cõmittendo aliquod verẽ malũ: puta adulteriũ publicũ, vnde alijs præbet malũ exẽplũ, nõ intẽtũ ab adultera. Et hoc non eſt ſpeciale peccatum, ſed circũſtantia peccati, puta adulterij: quia graui⁹ eſt ſi eſt publicum. Vtroq; aũt modo ſcãdalũ p accidẽs põt eſſe peccatũ mortale & veniale. Nam vltimo modo ſi peccatũ publicũ eſt mortale, conſtat ſcandalũ eſſe mortale, ſi verò eſt veniale, ſcandalum quoq; eſt veniale. Sed primo modo nõ eſt ad qualitatẽ actus in ſe ſpectandum (quia ſola apparẽtia mali in illo ponitur) ſed ad periculũ ruinæ alienæ, cõſideratis cõditionibus pſonarũ, locorũ, tẽporũ & cauſarũ. Si enim ex facto meo habente mali ſpeciẽ audio à fide dignis ignorantes aut infirmos ſcãdalizari) hoc eſt diſponi ad ruinam peccati mortalis) abſtinere debeo donec informẽtur & clarificẽtur de veritate & bonitate opis: ita qđ peccarẽ mortaliter non curãdo de puſillorũ ruina. Vi-

dete (inquit Chriſtus de hac materia loquens) ne cōtēnatis vnum ex his puſillis. & Apo. ad Ro. xiiij. Noli cibo tuo perdere pro quo Chriſtus mortuus eſt. Si verò venialis tantū peccati periculum eſt in proximo, cōſtat non eſſe mortalem incuriam tali periculi. Et ſimiliter nō eſt mortale ſi ex ignorātia facti latet me talē meum actum eſſe occaſionem ruinæ aliis. Et hæc de actiuo ſcandalo intellige. Nam de paſsiuo ſcandalo nihil dicendū eſt, niſi quòd eſt generale peccatū Eſt nãq; quodlibet peccatum in quod homo ex alterius minus rectè dicto vel facto ruit. Vnde nec circunſtantiam aggrauātem peccatum, ſed monſtrantem infirmitatem peccãtis addit. De perfectè ſiquidē firmis in charitate ſcriptū eſt, Non eſt illis ſcandalum.

Schiſmatis crimen dupliciter incurritur.

Schiſma (hoc eſt ſeparatio ab eccleſiæ vnitate ex intentione) peccatum eſt mortale: vtpote contra vnitatē catholicæ eccleſiæ. Incurrit autem ſchiſmatis crimē dupliciter. Primo, ſi quis ex intētione non ſe habeat vt pars vnius vniuerſalis eccleſiæ: ita quòd operationes ſuas) credere, ſperare, miniſtrare ſacramēta, dare eleemoſynas, orare, ieiunare &c.) nolit facere vt pars vnius ſanctæ eccleſiæ, ſed ipſe velit habere tāquam ſit quoddam totum ſeorſum: ita quòd non ſit alterius, id eſt vniuerſalis eccleſię pars. Sumus em̄ omnes membra vnius corporis chriſti myſtici quod vocatur eccleſia catholica. Et ſimiliter iuxta hunc quoq; modum incurrit ſchiſma, ſiquis non ſe habeat ex intētione ad chriſti vicariū in terris Romanorū Pont. indubitatum vt caput vice chriſti iſtius corporis: quoniã hoc eſt ſubtrahere ſe ab vnitate corporis in ordine ad vnū caput.

Et aduerte perſpicaciter quòd horū vtrunq; dupliciter incurrere homo pōt. Primo ſtando infra limites voluntatis praeciſè: hoc eſt quia non vult recognoſcere vnitatem eccleſię ſeu capitis, quàmuis credat illam. & tunc eſt ſchiſmatis crimen purum. Altero modo extendē do malam hanc voluntatē ad actus fidei: ita quòd non ſolū vult vnitatem eccleſiæ ſcindere, aut vnum caput non recognoſcere, ſed etiam credit nō eſſe vnam omnium fidelium chriſtianorum eccleſiam: aut ſi credit vnam eccleſiam in ſe ipſa, non tamen vnam etiam ſecundum vnū caput Chriſti in terris vicariū. Et ſic eſt non

ſchiſma purum, ſed admixtū hæreſi cōtra illum articulum. Et vnam ſanctam eccleſiā catholicam. Et ſiquidem vnitatē eccleſiæ non credit, manifeſta eſt hæreſis. Si vero vnitatem capitis, hoc eſt papæ non credidit, quamuis in dubiū forte reuocetur an ſit hæreticus propterea quia nō inueniri videtur a ſacris conciliis damnata hæc hæreſis, communis tamen doctrina hæreticum reputat. Alio aūt modo incurritur ſchiſma, quum aliquis mauult voluntatem ſuam implere, ſeu opus aliquod efficere vel perficere, quam ſeruare vnitatem eccleſiaſticam: vt cōtingit iis qui vniuerſales ſynodos cōtempto capite celebrāt aut celebrare volunt, quaſi ipſi ſint eccleſia catholica. Tūc em̄ ſecundum effectum ſchiſma incurrunt, ſicut homicidium ſecūdum effectum incurritur ab illo qui etſi non intēdit occidere, intendit tamen potius ſuam implere voluntatem ſagittando in loco non deſerto quam homicidii periculū vitare, dum enim vſurpant iſti eccleſiæ nomen, ab vnitate veræ eccleſiæ catholicæ quę ſecūdum vnitatem capitis eſt, ſe ipſos ſeparant. Vtroq; aūt modo ſchiſmatis crimē cum ſuis pœnis incurritur ſicut homicidii crimē vtroq; ſimili modo incurritur. Si autem tempore dubiorum pontificū incertitudo veri pōtificis hominem dubium reddat de certo Chriſti vicario, teneatur primo qđ certum eſt: ſcilicet vt quilibet ſe reputet & habeat vt vnius eccleſiæ catholicæ, & ad vnū ipſius caput in cœlo Chriſtū, & dubios vicarios Chriſti habeat vt dubios, nulli vt certo & indubitato pontifici inhæreat quoniam errandi periculo nō ſe tenetur exponere: nec dubia tenetur habere pro certis: imo temere ageret inhærēdo dubio pontifici tanquā certo. Deinde conſulat peritos viros ſimul ac bonos: a quibus ſi certum conſilium tute ſe habēdi habere poterit, ſequatur illud: ſi vero in ambiguo cōſilium manet, eligat tutiorē partē. Et hoc ideo ſummarie pertranſeo: quia longo opus eſt tractatu de modo ſe habendi quoad obedientiam tempore ſchiſmatis propter multitudinem dubiorū ex vario facto cauſante ſchiſma emergētiū: quem ſi deus conceſſerit, intēdimus ſeorſum cōdere. Aduerte tamen perſpicaciter qđ ſchiſmatis peccatum tēdit cōtra vnitatem ſiue eccleſiæ ſiue capitis formaliter, & non contra vnitatem cum iſta vel illa

perſona determinatè.Et propterea ſi rationabiliter dubitatur has pſonas eſſe partes ſeu membra eccleſiæ,& ſimiliter ſi rationabiliter dubitatur hãc perſonam eſſe caput eccleſiæ, & propterea non habetur hic pro papa certo,aut non habet̃ totaliter pro papa ratione ad hoc ducente,nõ incurritur crimen ſchiſmatis,etiam ſi error interueniret:quia non interuenit ſchiſma formaliter. Et ratio probabilis excuſat vt ſchiſma materialiter non redeat in naturam ſuæ formæ,hoc eſt in formale ſchiſma in caſu quo ſic erraretur.

Gratia dei curantur ſcrupuloſi.

SCrupuloſorum medicina diuina,eſt gratia dei non ſolum intus habitans,ſed exteriori aſsiſtẽtia cuſtodiens:quæ proprijs & alienis oratiõibus,ieiunijs & eleemoſynis continuè quærenda eſt humiliter,deuotè & cum fiducia diuinæ largitatis ex ipſius miſericordia immẽſa. Humana autem medicina eſt conſulere & acquieſcere, rurſus vitare principia ſcrupuloſorum,hoc eſt vitare cogitationem de illis in quibus eſt ſcrupuloſus:quoniam in hoc videtur conſiſtere naturalis cauſa ſcrupulorum ſcilicet qđ mota vna phantaſia oportet multos conſequi:ita quòd non eſt in poteſtate ſua cõpeſcere ſequẽtes commotiones:ſicut in lateribus ordinatè hærentibus eſt videre quòd moto vno cæteri ſequuntur cadendo vnus poſt alium.Ipſa ſiquidẽ attentio ad ſcrupulum vitandum, ſcrupulum parit:quia mouet phantaſiam impedientem liberè incipere vel proſeq. Medicina autem particularis contra præteritorum peccatorum recõfeſsionem,eſt habere credulitatem propriam quòd de illo peccato confeſſus ſit pro certitudine,ita quòd non amplius confiteatur.Et in hoc acquieſcant cõſilio meo omnes ſcrupuloſi timorem dei habẽtes,qui cõfeſsionem ſuam diligenter perfecerunt. Nec hoc dico voluntarie,ſed rationabiliter:quia quæ apud iſtos eſt credulitas, apud ipſoſmet ſi nõ eſſent impediti,haberetur pro certitudine.In cuius ſignũ multi horum fatentur ſe pluries de eiſdem oportere confiteri:quia pluries poſt cõfeſsionem occurrũt vt dubia timor enim facit eos dubios,ſed conſilium hoc rationabile reddat eos quietos vt certos. Medicina rurſus vniuerſalis ſcrupuloſos ſanans aut quaſi ſanans eſt quotidiana examina

tio cum diligentia & cõtritione propriæ conſcientiæ, notãdo commiſſa & ſuas inclinationes ſeu paſsiones cũ frequẽti cõfeſsione. Eſt & magna ac vtilis medicina ſolicitudo cum factis ad cauendũ ea quę ſunt manifeſtè peccata: qui enim parum curat committere venialia (ita quòd quũ ſcit aliquid non eſſe mortale, paruifacit incurrere) ſolicitus non eſt ad curam animę ſuę vt fructum reddat in tempore ſuo. Et propterea mirum nõ eſt ſi angelica deeſt cuſtodia ad prę ſeruandum illum qui ſibiipſi deeſſe paruipendit.

Scurræ infames dicuntur: & per conſequens vitioſi.

SCurrilitas (qua homo ad riſum prouocat inuerecũdè non habita ratione dignitatis, locorũ, temporum &c.) peccatum eſt: vtpote honeſtæ vrbanitati oppoſita. Sunt aũt huic negotio dediti quaſi infames: & vocantur ſcurræ, ex ſcurrilitate viuẽtes. Qui vero opus hoc rarò exercent, licet peccent, ab infamiæ tamen nota excuſant. Et quia ſcurrilitas non eſt mortalis ex ſuo genere, conſiderabis ſi admixtum habet aliquid cõtra dilectionem dei aut proximi, ad hoc vt diſcernas ſi in aliquo caſu eſt mortalis, nam ex ſola tali admixtione poteſt effici mortalis.

Seditioſi vnitatem bonam diſſoluentes peccato mortali ſe obligant.

SEditio (qua vnitas multitudinis diſſoluit, diſcordantibus contra ſeinuicẽ partibus illius multitudinis) peccatum eſt mortale: vtpote cõtra pacem multitudinis vnitæ. Vnde ſeditioſi ſunt non ſolũ autores diſcordiæ, ſed etiã ſequaces ſcindentes ciuitatem regnum, exercitium, aut etiã domum. Et ſi vtraq; pars hoc malo gaudet (quia neutra ad commune bonũ ſed propriũ tendit) vtriq; ſeditioſi ſunt. Si vero vna ex parte conatus eſt ad cõe bonũ, & ideo reſiſtunt ſeditioſis, non inuoluunt̃ ſeditionis vitio, ſed tuentur laudabiliter cõe bonum pugnando contra ſeditioſos. Sicut enim quum perſona vna inuaditur, licitè pugnat ad ſui conſeruationem illęſam, ita quum cõe ciuitatis bonum præcipuum (qđ eſt vnitas, pax, libertasq;) inuaditur, aut inuaſio præparatur à ſeditioſis, licitè ciuitatis pars bona tuetur cõe bonũ & præparando ſe & alios, & pugnãdo vt illæſum ſeruetur commune bonum.

Capita tria circa ſimoniã examinanda.

SImonia(hoc eſt emptio vel vēditio ſpiritalis rei) peccatū eſt mortale:quia iniurioſa eſt religioni vilipendendo res ſpiritales dum ſub pretio ponuntur. Vt aūt.clara caſuum notitia habeat, tria ſunt capita pertractanda, ſcilicet res ſpiritalis:emptio velvēditio extrinſeca:& rurſus emptio vel venditio interior ſeu mentalis tantum.

Circa caput primū(quid appellatione rei ſpiritalis intelligatur in propoſito) ſcito hic appellari rem ſpiritalem à ſpiritu ſancto:vt eſt ſpiritalis ratio vitæ qua in chriſto viuim⁹ ſentimus,intelligim⁹,& operamur.in cuius ſignum ſimonia vitium eſt eccleſiaſticū nō habens locum in prophanis.

Sunt aūt res ſpiritales multis modis. Vel quia ſunt mere ſpiritales:vt dona dei gratuita quæ ad vitā eccleſiæ ſpectant virtutes,gratiæ gratis datę,poteſtas ſpiritalis tā ordinis quā iuriſdictionis,ſacramētales effectus,ius ſpiritale quodcūq; etiam viuēdi ex altari, habēdi decimas,beneficia eccleſiaſtica,& ſimilia. Vel quia ſunt cōpoſitæ ex ſpiritali & corporali,ſed formaliter ac principaliter ſunt ſpiritales:vt ſacramenta eccleſiæ omnia,& ſimiliter ſacramentalia:vt conſecrationes virginū,benedictiōes nubentium,miſſæ. orationes vocales,eccleſiaſticus cultus,prædicare,oleū ſanctū, chriſma, eccleſiaſtica beneficia, & alia hmōi. Vel quia cōpoſitæ ſunt ex ſpiritali & corporali, ſed principale in illis eſt corporale:vt calices, cruces, officia eccleſiaſtica,vt officium iudicis, doctoris, ſacriſtæ, œconomi.

Multis igitur modis quum inueniantur res ſpiritales, notandæ ſunt regulæ ſex,vt non erretur in iſtis. Prima regula eſt. Nulla res ſpiritalis quatenus ſpiritalis, eſt licitè venalis,aut ratio maioris pretij: ita quòd ex hac regula habes tria Primo,quòd res purè ſpiritalis non poteſt emi aut vendi. Secundo:quòd res compoſita ex corporali & ſpiritali,nō poteſt emi aut vendi ex ea parte qua ſpiritalis eſt,quantūcūq; ſpiritalitas illius ſit minima. Tertio,quod ſi aliqua res cōpoſita ex ſpiritali & corporali vendi aut emi licitè pōt(vt calix conſecratus,aut officium docendi &c.)non tamen pōt pluris æſtimari,nec pluris vēdi aut locari &c.ratione ſpiritalitatis,ſed ſolummodo tāti quantum valet ratione rei corporalis:alioquin ſimonia cōmittitur. Secūda regula eſt. Nulla res cōpoſita ex ſpiritali

& corporali ſic vt principale illius ſit ſpiritale, poteſt vendi vel emi abſolutè: quia ex quo principale in iſtis eſt ſpiritale, ſi ſimpliciter & abſolutè ſub prætio ponitur, intelligitur vẽdi ſpiritale. Vnũquodq́ nanq́ quum abſolutè tractatur & iudicatur, intelligitur tractari & iudicari ſecundum ſuũ principale: vt quum tractatur de homine, tractatur de homine ſecũdum quòd eſt rationabilis: & quum tractatur de naui, tractatur de illa ſecundum quod quid artificiale: & quũ tractatẽ de epiſcopo, tractatur de illo ſecundum quòd paſtor ouiũ Chriſti: & ſic de alijs. Et ex hac regula habes, quod non licet prædicatori pro prędicatione, ſacerdoti pro celebratione pro officio mortuorum, ordinatori pro collatione ordinũ, & cæteris ſimilibus pro ſimilibus paciſci, aut quouis modo hæc ſub prętio ponere abſolutè. Tertia regula eſt. Res quæcunq́ compoſita ex ſpirituali & corporali ſic vt principale in illa ſit corporale, poteſt abſq́ ſimoniæ vitio vendi vel emi abſolute, niſi ex poſitiuo iure inhibeatur. Ratio regulæ eſt: quia ex eo quod principale eſt corporale, nõ intelligitur vendi niſi corporale quũ abſolutè venditur, & ſeruatur antedictum moderamen quod non pluris æſtimatur ratione ſpiritalitatis, ſed purè tanti vẽditur quantum corporalis res valet. Addidi autẽ niſi ex poſitiuo iure inhibeatur: quia quantumcunq́ res ſecundum ſe vęnalis ſit, ſi iura diſponunt ibi interuenire ſimoniã, non quia ſecundum ſe ſit, ſed quia prohibita, oportet parere iuri: vt de multis officijs canonica iura ſic diſponũt: vt ſunt œconomi, caſtaldi &c. Quarta regula eſt. Stipendium ſuſtentationis exercentium ſpiritalia, licitum eſt velle & accipere, & in articulo neceſsitatis etiã paciſci. In hac regula dicũtur duo. Primum, quòd pro ſuſtẽtatione miniſtrantium ſpiritalia licitum eſt accipere temporalia. Et hoc ſatis clarè patet ex doctrina domini in euãgelio, & Pauli apoſtoli. Et ex ratione: quia hoc non eſt vẽdere ſpiritalia, nec locare operas ꝓ mercede, ſed eſt velle habere neceſſaria ad vitam corporalẽ, ſine qua non poſſumus ſpiritalia exercere. Secundũ eſt, quod in articulo neceſsitatis licitum eſt deducere in pactum ſtipẽdium ſuſtentationis. Hoc nãq́ articulus neceſsitatis tũc ſupplet, quod & iuſtitia deberet efficere apud populum recipientem ſpiritalia (quia tene-

tur ſuſtentare miniſtros ſpiritalium)& ad quod ſuperiorũ autoritas deberet cogere populum. Et licet hoc licitum ſit quia tamẽ habet ſpeciem mali, & prohibitum regulariter eſt ex iure poſitiuo paciſci in huiuſmodi, ideo non eſt faciẽdum. Habes tamen ex hac regula, quod licitum eſt cogere ad ſubuentiones ſtatutas autoritate ſuperiorum vel cõſuetudine exhibendas in cõſecratione eccleſiarum & virginũ, in benedictione nubentium, in viſitationibus & aliĩs huiuſmodi: quia hæc in ſubſidium miniſtrorum intelligũtur ſtatuta vel conſueta: ſicut decimę & prouentus aliĩ eccleſiaſtici. Debent tamen prælati & eorum officiales prius exhibere gratis ſpiritalia hæc, & póſt cogere ad ſeruandas laudabiles conſuetudines: ne nomen clericorũ blaſphemetur tanquam auarum, & quaſi venalia ſpiritalia reputans: Quinta eſt regula. Locare operas ſuas ad exercitia ſpiritalia quæ principaliter ſunt ſpiritalia, nõ eſt licitum niſi per accidens. Vbi ſcito quod tribus titulis res qualitercunque ſpiritales contingit afficere. Primus eſt, venditionis & emptionis : ſecundus eſt, ſuſtentationis miniſtrorũ: tertius eſt, locationis & cõductionis non ſpiritaliũ ſed operarum ſacrarũ Primus, qui (vt infrà declarabitur) compræhẽdit ſub ſe omnem cõtractum debiti legalis, eſt totaliter prohibitus: vt in primis tribus regulis declaratum eſt. Secũdus eſt ſecundum ſe totaliter licitus: vt in quarta regula explanatum eſt. Tertius autem qui ſecundum rem species eſt venditionis & emptionis (quia locare eſt quoddam vendere, & conducere eſt quoddã emere) & qui non refertur ad ſpiritale nec vt rem locatam, nec vt rationem locandi, ſed refertur ad operas humanas cõcurrentes ad exercitationem ſpiritalium, venit in quæſtionem, vtpote medius. & de ipſo dicuntur duo in hac regula.

Primum eſt, quód locatio operarum non habet per ſe locum in exercitationibus ſpiritalibus quæ principaliter ſunt ſpiritales: vt ſunt miſſæ, prædicationes, conſecrationes virginum, eccleſiarum, collationes ſacramentorum, orationes, & huiuſmodi. Et ratio iam dicta eſt: quia quum illa quæ ſunt ſecundum ſuum principale ſpiritalia, tractantur abſolutè, intelliguntur tractari ſecũdum ſuum principale quod eſt

ſpiritale ac p hoc intelligit lo- cari & cõduci ſpiritale vel vt res cõducta, vel vt ratio cõdu cẽdi: & conſequenter appre- ciantur opa ex ſpirituali: quod conſtat eſſe ſimoniacũ. Se- cundum eſt, quod per accidẽs hoc eſt propter adiunctum vinculũ locum habet (in iſtis locatio operarum cõſueta & approbata ab eccleſiæ conſue tudine. Multi enim ſacerdo- tes locant operas ſuas ad offi- ciandũ aliquam eccleſiam p annũ vel mẽſes, toties celebra turi in hebdomada &c. Quã uis enim non liceat ſacerdoti locare operã ſuã ad celebran- dum miſſam (quia hoc eſſet locare ſpiritale: quia miſſa ſe- cũdũ ſuum principale eſt ſpi ritalis, vt dictũ eſt) licet tamẽ eidem locare libertatẽ ſuam, contra quam toties debet oc- cupatum ſe tenere, & impedi mẽtũ ab operibus alíjs. & bre uiter tot concurrunt tempora lia in iſtiuſmodi annuis, mẽ- ſtruis, hebdomadarijs &c. ob ligationibus, vt intelligatur non ſpiritalem aliquam, ſed temporalia locari & conduci.

Sexta regula eſt, Loca- tio operarum in illis exerci- tijs ſpiritalibusq; principali- ter ſunt corporalia, locum ha bet abſq; ſcrupulo conſcien- tiæ: vt patet de officio vicarij ſacriſtæ, iudicis, doctoris etiã in theologia, & alíjs hmõi de quibus debentur certa ſtipẽ dia. Et poſſunt in iſtis interuenire conuentiones ac pacta de quantitate ſtipendij: quia de corporali ac vænali opere pactio fit, nõ de ſpirita li iuſtitia, veritate &c. Et hæc intellige ex parte opera- rij: ita quod ille qui in vicariũ aut iudicem &c. petitur, po- teſt locare operas ſuas ad hu- iuſmodi officia. Et ſimiliter is cuius eſt dare officium illud, põt illud conducere ſub cer- to ſtipendio: Et non intelligas hoc ex parte prælati, quaſi ipſe poſsit locare huiuſmodi offi- cia ſub certo precio: quoniã hoc eſt vendere officia ſpirita lia, & eſt expreſſe prohibitũ ne prælati committant vices ſuas ſub annuo cenſu &c. Cir ca ſecundum caput (ſcilicet ex trinſecam emptionem vel vẽ ditionem, in qua conſiſtit ipa ſimonia) ſcito tam em- ptionem quàm vẽditionem ex tribus conſtare: ſcilicet in- tentione, conuentione, & exe quutione. Ex eo enim quod humanus actus eſt, intentio- nem ſui requirit adhoc vt per ſe fiat hoc eſt vt intendat quis vendere ſeu emere. Ex eo verò quod cõmutatio volũ- taria eſt, oportet conuenire

vtrinq; de pretio. Nec refert vtrum tunc diſceptando conueniant,an primo verbo conueniant:an ſciendo pretiū ſeu mutuum affectū detur & accipiatur pretium.ſemper enim interuenit conuentio vel prius ſtatuta aut ſcita aut tunc facta, etiam ſi ſubitò & imperceptibiliter fiat,& breuiter explicita vel implicita:alioquin reſileretur ab altera parte,& non ſubſequeretur emptio & venditio:vt patet in quotidianis vēditionibus & emptionibꝰ.

Ex eo autem quòd actus talis exterior ad alterum eſt,exigitur ad ſui cōſummationem datio & acceptio rei quæ venditur,& pretij:non enim conſummata eſt venditio niſi detur res quæ venditur:& ſimiliter non eſt conſummata emptio niſi detur pretium: quia neutrum ab altero conſummatè tranſfertur niſi tradatur,& ſimiliter neutrum cōſummatè acquiritur niſi habeat:conſtat autem per emptionem & vēditionem cōſummatam debere trāſferri hinc rem,inde pretium:& ſimiliter acquiri hinc pretium,inde rem. Vnde iuxta hæc habeto pro regula,ad ſimoniam quæ ab eccleſia punitur,exigi duo. Vnū,ex parte venditoris:ſcilicet venditionē conſummatam rei ſpiritalis. Alterū,ex parte emptoris:ſcilicet conuētionem implicitè vel explicitè de ꝑtio,aut traditionem pretij. Vbi nota quinq;. Primo.differentiam partium penes hoc quòd ex parte rei ſpiritalis exigit actus conſummatus ad hoc quòd eccleſiæ cenſuris ſubſit:ex parte verò pretij non exigitur actus conſummatus,ita quòd ſi ſimoniaca conuentio inter aliquos ſit de ordine,beneficio,ſepultura,miſſa &c.pro tali pretio, ſi ordo,beneficium,& breuiter res ſpiritalis non datur etiā ſi pecunia pro pretio fuerit da- 4
ta,non incurritur ſimonia ſubiecta cenſuris eccleſiæ:quāuis incurratur crimē ſimoniæ.Et ratio eſt:quia non eſt conſummata vēditio rei ſpiritalis,ſed inchoata & in mente & in cōuentione.Pœnæ ſiquidem reſtringendæ ſunt ad cōſummatos actus. Secundo,diſiunctiuam ſeu alternatiuā æquiualētem ex parte pretij penes conuentionem vel traditionē pretij:ita qđ ex parte emptoris æquipollent pactio vel traditio pretij:ita quòd licet ſimonia punita ab eccleſia exigat conuentionem ſeu pactum,ſi tamen concurrit traditio pretij,æquipollet conuētiōi.Imo (vt melius loquar) inuenitur pluſquā pactio:quia ipſa tra-

ditio pretĳ claudit in ſe conuẽtionem, vtpote cõſummatio illius. nam conſummata emptio conuẽtionem explicitam vel implicitam adimplet. Et propterea nõ fallaris inſpiciẽdo ſolũ ad pacta explicita: ſed intuere ſi interuenit ſolutio ſeu traditio pretĳ, & perſpice peſsimam ibi ſimoniã. Tertio formalem loquutionẽ de pretio. quum em̃ dicimus traditionem pretĳ includere pactionem, loquimur de pretio inquantum pretium: hoc eſt ſub ratione pretĳ. Poteſt ſiquidem multis modis tradi aliquod tẽporale: ſcilicet vel per modum liberalis doni, vel per modum ſuſtẽtationis, vel per modum reuerentiæ, vel per modum oblationis, vel per modum debiti ex lege aut laudabili conſuetudine, vel per modum pretĳ. Et hoc ſolo vltimo modo vocatur pretium, & vocatẽ traditio pretĳ. Quarto nota qui timoratam habes conſcientiam, quod licet ſacerdos minus bene faciat exigendo id quod ſecũdum laudabilem cõſuetudinem ſolet dari, ſi ante collationem ſpiritaliũ exigat, aut ſi negat aut differt ſpiritalium collationem vt illud habeat, nõ tamen propter ea ſimoniacum iudices: quoniam ſi vt conſeruet ſe indẽnẽ cognoſcens præcipue qđ poſtea oportebit illũ litigare, hoc facit, ſimoniacus non eſt ſecũdum rem, quia non vendit ſpiritale. Nec huiuſmodi exactio inducit modum pretĳ, qm̃ nõ mutat modum debiti: quãmuis ſpeciem quaſi ſimonię habeat huiuſmodi pręuentio & cautela: & propterea repræhẽditur. Quinto nota quod triplex muneris genus (ſcilicet à manu: vt pecunia & alia bona mobilia vel immobilia. ab obſequio: vt ſeruitia. & à lingua, vt laus, adulatio, preces &c. ad hoc vt ſimoniam ab eccleſia punitam cõſtituat, exigitur quod pretĳ rationẽ habeat: alioquin ad vẽditionem ſpiritalẽ non ſpectabit vt emptio. Et propterea ſi laus, adulatio, preces nõ niſi per modũ laudis, per modum adulationis, per modum precum concurrunt, quantumcũq; ſint nephariæ & carnales, ac pro indigno, & efficaces ita quod, inducant prælatum ad dãdum beneficium, ad conferendum ordinem &c. ſimonia verè & proprie non incurritur, quãmuis crimen aliud incurratur: quia nulla eſt hic venditio aut emptio niſi mentalis, ſi intentio adulãtis aut prælati eſt adulationem vt pretium ponere: & ſic de alĳs. Circa tertium

caput(ſcilicet emptionem ſeu vēditionem mentalem) ſcito ſimoniam mentalem cōſiſtere in intētione pretij: ita quod ex hoc ipſo quod homo intē dit ſub pretio ponere ſiue emē do ſiue vendendo rem ſpiritalem, aut vt vænalem rem aut vt rationem appretiādi, ſimoniam mentalē incurrit. Et hoc eſt quandocunq; intendit pro ſpiritalibus temporalia habere aut econtrario, ita qđ li pro, pretium denotet: & ſimiliter quandocunq; principalis intētio ad temporale habendum ex collatione ſpiritalis aut ecōtrario tēdit. Qui enim temporalia ex ſpiritalibus intēdit nō vt pretium, ſed vt ſuſtentationem neceſſariam miniſtrorū eccleſiæ liberaliter ſeu eleemoſynaliter, aut ſtatutam ſeu laudabiliter conſuetam, ſimoniā mētalem nō incurrit. Et ſimiliter econtrario qui ex temporalibus ſpiritalia intendit non vt ex pretio debita, ſed vt ex his excitata ac prouocata aut expedita (vt contingit in eleemoſynis, oblationibus, legatis, & quaſi ſtipendijs ſacerdotum & orantium ac prædicātium, & in ſeruitijs honeſtis quæ prælatis exhibentur, & alijs huiuſmodi) ſimonia nulla in animo eſt: quia gratis dādum ſpiritale expectatur, & temporalia non vt pretium intenduntur. Poteſt autem mentalis ſimonia tripliciter inueniri. Primo, ex eo quod in ſolo actu interiori conſiſtit: vt ſicut homicidium mentale eſt deliberatus animus occidēdi, ita ſimonia mentalis ſit deliberata voluntas emendi vel vendendi rem ſpiritalem.

Secundo ex eo quod exterius imperata latet intus: vt quum aliquis ſeruit aut munus offert pro ſpiritali conſequendo, vel econtrario ſpiritale dat pro temporali conſequēdo, non tamen declarat prauam ſuam intentionem, ſcilicet quod intentione emendi ſeu vendendi hoc facit. Eſt ſi quidem tunc ſimonia non ſolū intus, ſed in exteriori actu imperata & exercita, ſed latente intus venenoſo ſemine: & propterea inter mentales ſimonias locatur. Tertio, ex eo quod non eſt conſummata ex parte rei ſpiritalis: vt quū conueniunt ſimoniacè aliqui, & poſtmodum aut pœnitentia ducti, aut propter impotentiam aut quamuis aliam cauſam receditur à pacto, & breuiter non mandatur exequutioni promiſſum ſpiritale. Hæc etiam ſimonia quo ad crimen, non mentalis. ſed exterior eſt, ſed quo ad

pœnas cenſurarum inter men tales collocatur:quia non eſt ſi monia conſummata. Quod ſi pecunia in hoc caſu vt pre⸗ tiũ recepta fuiſſet, reſtituenda proculdubio eſt.Et quãuis prima facie appareat quod dáda eſſet eccleſiæ,&non emptori, quia datio fuit contra legem, rationi tamen magis cõſonat vt reddatur illi qui dedit,vtpote adhuc ipſius:quia nõ plenè abdicata ab eo intelligitur pẽ⸗ dente conſummatione cõtra⸗ ctus ſimoniacæ emptionis & venditionis:vt ſic & pœnæ ſi⸗ moniæ non amplictur,ſed re⸗ ſtringantur ad cõſummatam ſimoniam,& fides naturalis qua venditor receptum ab emptore pretiũ tenetur illi ſi non ſequitur exequutio venditio⸗ nis reſtituere,ſeruet. quaſi perfidus nãq̧ haberet ſi promiſ⸗ ſum ſpiritale non dans,nec acceptum pretium redderet ſub eccleſiæ vel pauperum obten⸗ tu.Et hoc intellige quantum eſt ex parte illius qui accepit: nam ſi autoritas iudicis inter⸗ ueniret,non crederem ei reſti⸗ tuendam,ſed in pœnam ab illo tollendã,& pro Chriſti honore exponendam. Aduer⸗ te ſimoniacos nõ teneri ad reſignationem tam ſpiritalium quã temporaliũ quæ nullo pacto ſed affectu animi præcedẽte vtrinq̧ acquirũtur: quoniã pro hmõi ſimonia ſufficit de⸗ linquentibus per ſolam pœnitentiam ſuo ſatisfacere creatori.Textus eſt clarus & vniuerſalis ac vniuerſaliter intelligẽ⸗ dus.extrà de ſimonia.c.vlt.Et hinc habes vnde infinitas quęſtiones de ſeruitoribus,de prę cibus carnalibus &c. ſoluas: quia hinc clarè patet non teneri ad reſignationem beneficiorum ſic adeptorum abſq̧ pa⸗ cto aliquo,nulla facta differẽ⸗ tia inter manum,obſequium, linguam,& quicquid aliud tẽporale interuenire poteſt,& ſimiliter nulla facta differentia ſpiritalium.

Mendacium & ſimulatio equiparantur.

Simulatio qua' hõ mentitur factoꝛ, peccatũ eſt: ſicut mendacium quo mentimur verbo. Eſt autem peccatũ veniale ſi iocoſa aut officioſa eſt,mortale autem ſi pernicioſa:ſicut de mendacio dictum eſt,&eadem ratione.

Mercimonialis ſocietas duobus caſibus eſt illicita.

Societas mercaturæ (ſeu artificiꝫ) illicita redditur duob⁹. modis .Primus, ſi capitale vnius ſubſtet lucro & non damno:hoc enim conſtat iniquũ eſſe.Secundus eſt, ſi lucrum aut damnum nõ re

ſpondeat proportionaliter ſo-
cijs vnicuiq; ꝑ rata ſua.inter-
ueniret ſiquidē manifeſta ini-
quitas, dum non redderetur
vnicuiq; quod ei debetur ſecū
dum æqualitatem iuſtitiæ.Et
quoniā in hmōi ſocietatibus
frequenter contingit diuerſa-
rum rationum concurrere ſo-
cios(dum vnus ponit pecuniā
& alius operas ſeu induſtriā)
nec par eſt vtriuſq; periculum
ideo aduerte & nota diligēter
quod ſocietas hmōi:ex ſua na
tura hoc habet,quod ponens
pecuniam ſubſtet duplici peri
culo:ſcilicet perditionis pecu-
niæ,& perditionis negotiato
rū vſus eiuſdem pecuniæ.qui
vero ponit induſtriā ſeu ope-
ras ſuas,ſubſtet vni tantum pe
riculo,ſcilicet perdendi vſum
induſtriæ ſeu operarū ſuarū.
Quod vt melius intelligas,cō
ſidera triplicem euētum ſocie
tatis.aut enim in fine inuenit̄
lucrum,aut ſine lucro capitale
tantum,aut damnum capita-
lis in toto vel in parte.Et ſiqui
dem inuenitur damnum ca-
pitalis in parte vel in toto,ſen
tiet quicquid damni eſt domi
nus pecuniæ qui illam poſuit.
Si vero capitale tantum inue-
nitur,ſaluum erit domino ei⁹
qui illud poſuit.nam ex eo qđ
poſuit pecuniam in ſocietatē,
non deſinit eſſe illius dn̄s. Si
autem lucrum inuenitur,red-
detur ante omnia capitale do
mino,& diuidetur deinde lu-
crum æquis portionibus:ſup
poſito quod pecunia poſita in
ſocietate & induſtrta æquiua
leant.Et omnium horum vna
eſt ratio:quia ſcilicet q poſuit
pecuniam,ſubſtat duplici pe-
riculo,ſcilicet perdendi ſubſtā
tiam pecuniæ,& perdendi ne
gotiationis vſum,tenendo ſci
licet vanē tāto tp̄e ſuam pecu-
niam occupatam tali negotio
ex hoc enim fit vt iuſtitia exi-
gente ei capitale ſaluum ſit ſi
ſaluat̄ in toto vel in parte, cui
deperderetur ſi periret. Ponēs
autem induſtriam vel operas,
quia ſolum pōt perdere vſum
induſtriæ vel operæ ſuæ(ſcili-
cet in vanum laborando)ideo
nihil de capitali ſaluo ei debe
tur.ſubſtantia nāq; operarum
ſuarum non ex negotiatione
ſed ex neceſsitate materiæ pe-
rit:quia ſcilicet eſt res ſucceſsi-
ua in motu conſiſtēs.ſi enim
res permanētes eſſent,ei eſſent
ſaluæ.De ſocietatibus autē in
materia animaliū quę ſoccidę
appellantur,tam varia eſt ma
teria & cōſuetudo vt forte ſcri
bi complete nō poſsit.Et pro-
pterea in qualibet patria vide
vt ibi fieri cōſueuit à viris pro
bis,vel ſecundum morem ap
probatum à viris probis.

Peccatum ſodomiticũ grauiſsimum eſt.

SOdomia,qua contra naturã venerea exercentur (vel dũ cõmiſcent̃ perſonę eiuſdem ſexus:puta mares inter ſe,aut mulieres inter ſe. vel dũ cõmiſcent̃ mas & mulier,ſed non in loco naturali, aut cõſummando innaturaliter)peccatũ grauiſsimum eſt.

Obſeruatio ſomniorũ diuerſis reſpectibus eſt illicita.

SOmniorum obſeruatio quadruplici peccato explicitè,& quinto periculo afficit̃. Prima duo peccata ſunt in opinione,dũ ſomniũ vel temerè attribuit̃ alicui certæ cauſæ,puta cœlo:quia quũ poſsit à multis cauſis ꝓuenire,temerarij erroris eſt vnã determinatè inferre.Vel temerè determinat̃ ad futurũ vnũ aliquid ſignificãdũ:ex eo em̃ qđ naſcitur cauſa ſomnij,incertũ oportet reſtare an ſomnium illud futurũ ſignificet:qm̃ ex cã pẽdet ſignificatio,& nullũ videtur ſomniũ procedẽs ex certa cauſa quod non poſsit ab alia cauſa prouenire:& ꝓpterea ſemper temerariũ inuenit̃ iudiciũ ſi vt certũ fiat. Vtrunq; aũt peccatũ veniale eſt:vtpote iudiciũ temerariũ de re ſingulari in nullius damnũ. Tertiũ peccatũ eſt in vſu,quum quis propter ſomnia cõmittit vel omittit cõtra neceſſaria ad ſalutẽ.& hoc eſt peccatũ mortale,vt patet. Quartũ peccatũ in vſu quoq; eſt,quũ quis tãtam fidẽ dat ſomnijs vt propterea omittat vel cõmittat cõtra aliquid ad quod tenetur quãuis non ſit de neceſsitate ſalutis illud.& hoc eſt peccatũ veniale quia nõ cõtra,ſed præter charitatẽ & erratur in intellectu, & peccatur in affectu. Periculũ autẽ quod imminet oĩbus his,&præcipuè ſecũdo,tertio & quarto,eſt cadere in crimẽ ſuperſtitionis diuinatorię per ſomnia:qm̃ vanis ac incertis opinionibus ſeu coniecturis vtẽs quaſi certis ad cognoſcendũ vel operãdũ,aut omittẽdũ circa futura cõtingẽtia,meret̃ vt diabolica illuſio ſe ĩmiſceat ac de vanis fiat̃ pernicioſa,& ſic in tacitã dæmonũ ſocietatẽ incidat̃,dum paulatim tm̃ homo credit ſomnijs vt ſomnijs vtatur pro regulis ſuarũ actionũ:aut incidat in ſcelera q̃ diximꝰ de obſeruatiõe aſtrorũ.

Sors dæmonum ſocietati innixa ſemper damnabilis eſt.

SOrs triplex quũ ſit(diuiſoria,cõſultoria,& diuinatoria) tertia dãnata eſt vtpote dęmonũ ſocietati innixa:& propterea peccatum eſt mortale ex ſuo gñe. Secunda

aũt conſulimus qd agēdũ ſit, tot exigit cõditiones ad ſui rectitudinē vt raro ſit licita. Exigit ſiquidē primo articulũ neceſsitatis ne tētet deus vbi opera humana põt prouideri. Secũdo, reuerētiã: ne irreuerenter conſulatur deus. Tertio ꝓportionatũ modũ: ne ſcilicet diuina oracula aut ſanctorũ reliq̄ę ad ſecularia negotia cõuertantur: quod Augu. repræhendit. Quarto debitã materiã: ne ꝓ electionibus ſpiritalibus hoc fiat. Prima vero quã determinat qd ab hoc vel illo habēdũ ſit boni, aut patiendũ mali in tpalibus bonis & malis, illicita inuenit dupliciter. Primo ſi imprudēter fit. oĩs em̃ humanus act⁹ prudēti circũſpectione, cautela rationeq; formandus eſt. Secũdo, ſi cũ periculo cõis boni: aut iuſtitiæ fit: vt ſi forte regiminis officia fiãt admiſsis ad ſortes tam idoneis quã ineptis. Ex hoc em̃ periclitatur reſpublica, vt patet: & rationalis homo dignitatē ſibi rationis adimit ſic prouidēdo reipublicæ de rectorib⁹. Secus aũt ſi admiſsis tm̃ idoneis, ſortibus officia cõmittãt, ne pax turbetur. Quãdo aũt ſortiũ illicitus vſus mortale peccatũ eſt, ex admixtis cõtrarĳs ad religionē & iuſtitiã accipiēdum eſt. Diuinatoria em̃ ideo mortalis eſt, quia cõtra religionem eſt. Diuiſoria vero ſi contra iuſtitiã, in preiudiciũ ſcilicet ꝓximi vel cõis boni eſt, mortalis eſt. Cõſultoria quoq; ſi altero dictorũ criminũ polluitur, mortalis eſt. Verũ aduerte nõ oẽm irreuerētiã eſſe mortalē. Ex hoc em̃ quod euãgelia ad ſecularia negotia cõſulunt, nõ incurritur mortale: quia nõ cõtra diuinã eſt hoc reuerētiam: ſed quia præter eã videt, ideo Auguſtino diſplicet. Poſſet tñ (vt puto) tali fide & reuerētia ac neceſsitate fieri, vt nullum eſſet in hoc peccatũ. Ex materia quoq; electionũ ſpiritaliũ miniſtrorũ ſi inhibitio poſitiui iuris ſecludatur, non video peccatũ aliquod ſi ſortib⁹ cõmitteretur ſup aliquos præelctos ęque idoneos: vt factum eſt in electiõe apl'i Mathię. Et breuiter quia vti ſortibus non eſt ex ſuo gñe malũ, ex admixta irreligioſitate aut iniuſtitia aut imprudētia, vel ecõuerſo ex admixta religiõe prudētia & pace iudicandum eſt.

Peccatũ ſortilegĳ grauiſsimum eſt & hereſis ſimile.

SOrtilegiũ (quo explicitē vel ĩplicitē ad dæmonis auxiliũ ſeu cõſiliũ ſorte recurritur) peccatũ mortale eſt ad ſupſtitionē ſpectãs: vt quũ qs per ſortes inqrit qs fecerit

furtũ aut aliquid hmõi ad diuinationẽ ꝑtinẽs: & ſimile eſt ſi ſorte quæretur quid agẽdũ. Sortilegꝗ enim crimẽ, & diuinatoriã & conſultoriã ſortẽ cõpræhẽdit quũ ad dæmonẽ recurritẽ nõ ſolũ explicitè ſed etiam implicitè vt contingit inquirẽtibus per ſortes occulta, & vniuerſaliter ea q̃ à ſola intellectuali natura ſciri aut fieri poſſunt, Ex eo enim quòd nõ quærũt à deo, nec à natura nec a fortuna hoc expetunt, coguntur velint nolint fateri quòd ad dæmonẽ recurrunt. implicitè quidem, dum ad ſortes vt inſtitutas ad hũc effectum recurrunt. explicitè autẽ ſicut in alĳs diuinationibus & incantationibus contingit.

Spectaculũ diuerſis modis & cauſis prohibetur.

SPectacula impudica, crudelia, aut irreligioſa, abſq; pctõ nõ fiũt. Et ſi notabiliter admixtũ horũ aliquid habeãt, mortale peccatũ ſine dubio incurritur à facientibus & præcipiẽtib⁹ illa, Spectantes autem ſi delectantur hmõi malis, ꝓculdubio peccãt mortaliter: delectatio ẽm de peccato mortali peccatum eſt mortale. Si autẽ præter opinionẽ occurrit hæc ſpectare quæ nõ placẽt, quilibet de ſe ipſo rationẽ reddat quare nõ receſſit. & communiter videtur veniale in huiuſmodi caſu, ſecluſa ratione ſcandali.

Sponſalitia tripliciter poſſunt eſſe viciosa

SPõſorũ per verba de futuro, peccata triplicia ſũt Primo, in ipſo cõtractu ſpõſaliũ. Et tũc peccaẽ, aut qa ficte cõtrahũtur ſ. intẽtiõe nõ cõtrahẽdi ſpõſalia, ſeu nõ ſeruãdi fidẽ: & eſt pecatũ mortale ꝑnicioſi mẽdacĳ. Aut quia cladeſtine fiũt. & videẽ etiam peccatũ mortale, ſicut de contractu matrimonĳ dictũ eſt: quãuis min⁹ graue quàm cõtractus clãdeſtinus matrimonĳ. Aut quia pœna apponitur quaſi pœna cõuẽtionalis, contra ꝓhibitionẽ iuris canonici in ca. gẽma. de ſpõſa. & ẽ peccatũ veniale ſi deſit cõtẽptus ꝑter hoc quòd pœna appoſita nulla eſt quia cõiugia debẽt fieri liberè, Secũdo, in diſſolutione ſpõſalium. Et tunc peccaẽ peccato perfidiæ: quum ſ. abſq; ſufficiẽte cauſa ꝓmiſſa fides nõ ſeruaẽ. Et eſt perfidia hmõi mortale peccatũ, etiam ſi periuriũ nõ interueniat: qa eſt iniurioſa proximo. Tertio, peccatur in vſu: vt ſi impudicis actibus vacẽt ſponſus & ſponſa. Sunt ẽm impudicitiæ mortalia peccata in ipſis ĩ omnib⁹ caſib⁹ ĩ qb⁹ apud

coniugatos ſunt mortalia: & tanto grauiora quanto adhuc neutrius corpus eſt alteri⁹, ſed ꝓmiſſum tãtũ. Oſcula tñ & amplexus inter ſpõſos beneuolẽtiæ cauſa nõ ſunt pc̃tá: vt patet. Si verò delectatiõis cauſa fiũt affectu maritali inchoãte, abſq; impudicitia tamẽ, venialia ſunt: quia ſicut ſponſa inchoatiuè eſt ſponſi, ita delectatio venerea coniunctionis carnalis inter eos, inchoatiuè ꝑmittit inter eoſdẽ. cõſtat aũt oſcula delectationis cauſa facta, nõ niſi inchoationẽ venereæ delectationis importare.

Pc̃m ſtupri qd dicatur. & ꝙ ſemper peccatũ eſt mortale.

STuprum quo mulier virgo extra matrimonium defloratꝰ, peccatũ mortale eſt ꝓpriã cõſtituẽs ſpeciẽ. Notãter aũt dixi mulier: quia licet virginitatis virtus cõis ſit vtriq; ſexui, ſtuprũ tñ ꝓpriũ eſt mulieris. vir em̃ virgo extra matrimoniũ primo cõcũbens, non peccat peccato ſtupri: quia nõ additur ſpecialis deformitas ſicut in muliere.

Exaltãs ſeipſum ſupra id quod eſt, ſupbię pc̃m incurrit.

SVperbia, qua qs ſeipm̃ exaltat ſeu ſupra ſeipm̃ it, peccatũ eſt: quia cõtra rectã rationẽ eſt, vt aliquis ſupra id quod eſt ſeipſum habeat, tam in actu æſtimandi quàm eligẽdi. Inuenit autẽ ſupbia dupliciter: vel cõſummata, vel impfecta. Superbia cõſummata eſt, quũ qs adeò ſcipm̃ magnifacit vt ad hoc ꝑueniat quòd nolit ſeipſum ſubĳci diuinæ regulæ. Et hoc eſt pc̃m mortale maximũ, vt patet: quoniã nolle ſubĳci diuinæ regulæ, cõtẽptus diuinæ diſpoſitionis eſt. Spargitur autẽ hmõi cõſummata ſupbia ꝑ quatuor ramos qui ſpecies eius vocantur: quarũ tres ꝑ bona quæ qs habet, tripliciter diuerſificantur: ſcilicet aut quũ quis ita ſe extollit ac ſi nõ haberet bona à deo, aut ac ſi ex ſuis meritis à deo haberet. aut ſi ſingulariter deſpectis alĳs haberet, & demũ ſi per bonũ quod non habet ita extollit ac ſi illud haberet. Cõſummata nãq; ſupbia in primo cõtẽnit deũ benefactorẽ: in ſecũdo, diuinã gratiam: in tertio, multiplicationẽ diuinę largitatis in alĳs: in quarto, diuinã miſerationẽ, dũ ex faſtidio ſubiectionis ad diuinã diſpoſitionẽ in hæc ducit. Superbia verò imperfecta, qua ſe homo magnificat in ſuo affectu, nõ tamẽ vſq; adeò vt velit ſe non ſubditum deo & omnibus quibus oportet de neceſsitate ſalutis ſe ſubĳci, in

hæc eadem imperfectè tamẽ ducit quod melius ex effectis bus diſcernitur q̃ ex propriis actib⁹. Nam qui ita irreligioſum & ingratum ſe exhibet acſi non accepiſſet à deo oïa quæ habet. ſuperbum habet iuxta primã ſpeciẽ affectũ. ex ſimili quippe effectu Apoſtolus inquit: Quid habes quod non accepiſti? quid gloriaris quaſi nõ acceperis? vbi ex effectu gloriæ ſuperbia interior monſtratur, quaſi non acceperit. Similiter quũ quis affectũ quaſi ſecurum de bonis quæ habet, aut querulũ de bonis pditis, aut admiratiuũ quod non exauditur à deo habet, in ſecunda eſt ſuperbiæ ſpeciẽ: quoniã quaſi deberi ſibi hæc exiſtimat talis. Qui vero aliis ſeipſum præfert, & pronus eſt ad videndũ imaginatione vel mente aliorum defectus, ad ſua mala excuſandũ, ad aliena ponderanda, in tertia eſt ſupbiæ ſpecie: qua magnum ſe vult quaſi ſolũ magnum. Qui demũ parũ ſolicitus de cœleſti patria, de mẽbris Chriſti, de ſatisfactione peccatorũ, dies ſuos pertrãſit quaſi ſomniãs aut parũ vigilans, ſuperbus eſt iuxta quartam ſpeciem. eſt enim quaſi exiſtimãs imò præſupponẽs ſe ciuem cœleſtẽ, dei amicũ, filiũ, membrum: quum negligentia & incuria hmõi non ſint teſtimonia taliũ donorũ in animo. operatur enim magna dei amor ſi eſt. Et ſimiliter in ordine ad ꝓximos crudităs animi, incompaſsio ad alios, intolerãtia iniuriarum. impatiẽtia, ęgre ferre ſe deſpici, indignatio & hmõi monſtrant hominẽ plus de ſeipſo ſentientẽ q̃ ſit: pro quãto tantum ſe quis habet malorum pœnæ particeps eſſe quaſi nõ poſsit aut debeat. Sunt aũt hæc & multa alia quæ imperfectæ ſunt ſuperbiæ, cõmuniter venialia peccata propter impfectionẽ actus, dum per modum paſsionũ occurrunt abſq; iniuria dei & ꝓximorum. Impediunt tamẽ hmõi peccata valde vitam ſpiritalẽ: vtpote ex genere ſupbiæ exiſtentia: quum ſcriptũ ſit, Superbis deus reſiſtit. Et hæc dicta ſint nõ ſolum ad diſcernendum inter ſuperbiam cõſummatã & imperfectã, ſed pro confeſſoribus perſonarũ volẽtium proficere ad vitam ſpiritalem: quando quidem redeuntibus ad deum quod vltimò relinquendum ſupereſt peccatũ, ſuperbia eſt: difficillime enim eradicatur.

Cultus diuin⁹ debet omni ſuperſtitione carere.

SVperſtitio qua circa diuinum cultum erratur, peccatū eſt: vt patet. Sed quia quatuor ſpecierū ipſius duæ ſunt tractatæ (ſcilicet diuinatio & idololatria) nūc reliquæ duæ, quæ ſunt indebit⁹ cultus veri dei, & obſeruatio quarundam rerum, actuum, temporum locorum &c. tractandæ ſunt, Superſtitio igitur exhibens vero deo indebitum cultum, dupliciter inuenitur. Aut enim exhibet cultum indebitū quia pernicioſum. aut quia ſuperfluū. Scriptum eſt enim, veri adoratores adorabunt in ſpiritu & veritate. Cultus pernicioſus eſt contra veritatem: cultus ſuperflu⁹ recedit à ſpiritu.

Eſt autem cultus pernicioſus contra fidei veritatem, nō ſolū ſi quis Iudaics cerimonījs modo coleret deum ſignificantibus Chriſtum incarnandum: aut Mahumetano ritu coleret deum (vt pote in perſona eccleſiæ faciens cō tra ordinationem eccleſiæ, ac per hoc falſarius in cultu) ſed etiam ſi quis falſas ſanctorū reliquias colendas proponit.

Offerentes quoque votiuas ſtatuas ſeu imagines miraculorum ſeu beneficiorum falſorum crucifixo ſeu beatæ virginis imagini lucri gratia vt ſcilicet inde prouocati alīj ad offerendum ſimilia concurrant aut emant ſuperſtitionem falſi cultus diuini incurrunt: quia falſus eſt hic cultus vt pote ſignificans quod non eſt. Et peccāt mortaliter: quia irreuerentiam notabilē deo inferūt in actu colēdi deū, quā tum eſt ex natura actus Quā uis enim ex intentione offerē tiū nō fiat machinatio contra diuinā reuerentiā, ſed ad lucrū vel aliquid hmōi, ex natura tñ operis contra diuinam agitur reuerentiā. Sicut ēm in periurio inducitur ex natura actus de⁹, quaſi teſtis falſitatis quāuis periurās nō credat deum teſtiſiari falſū, nec intēdat ꝙ de⁹ atteſtet qa atteſtaret cō tra ipm piuriū) ita hic ſupſtitioſns vtit deo tanꝙ colīēdo falſitate ſeu falſo cultu: quātū eſt ex natura cult⁹ quis ſciat ꝙ deo nō placet nec intentat deum ſed hoīes fallere, Et ꝓpter ea ſicut ibi eſt peccatū mortale ex ſuo genere, ita & hic.

Superſtitio aūt diuinū cultum indebitū quia ſuperfluū exhibēs, ſi cōtemptus & ſcandalum deſit, peccatum eſt cōiter veniale: quia nō cōtra ſed præter diuinam reuerentiam hoc eſt. Et appellatur cultus ſuperfluus ſecundū ſe quicquid in eo fit non ordinatū ad in-

teriorẽ cultũ qui eſt cultus ſpiritus. Vnde actiones aut iucũditates quæ ſolũ ad exteriora vtiles eſſent, ad ſupfluũ cultũ ſpectant. Secundũ vero ſtatuta eccleſiaſtica quicquid in eo dicitur aut fit ſupra rubricas ſeu ſtatuta: vt ſi dicat̃ bis alleluia vbi ſemel ſcriptũ eſt: & ſi fit in miſſa crucis ſignum vbi non mandatur fieri: & ſi plures acolythi aut cãtores quàm conſuetum ſit parentur.

Obſeruationũ ſuperſtitio poteſt eſſe quadruplex.

Superſtitio autẽ obſeruationũ quadrifariã partita eſt. Et prima eſt ſupſtitio obſeruationum artis notoriæ: qua certa ieiunia & orationes fiũt ſcđm inſtituta illi⁹ artis ad acquirendã ſciẽtiã per infuſionẽ. Et hæc ſupſtitio eſt peccatũ mortale propter initã ſocietatem cum dæmone, de cuius inſtitutione hæc ſeruantur, & inutiliter. quia dæmonũ nõ eſt infundere ſciẽtiam animabus noſtris. Scđa eſt ſupſtitio obſeruationũ, vtẽdo lapidibus, herbis, lignis, animalibus, imaginibus, carminibus, ritib⁹ ad faciẽdũ aliqd: puta ſanandũ dolorẽ capitis, curandũ caballũ, ſiſtendũ ſanguinẽ, medendũ vulnus &c. Et de hac dictum eſt ſuperius quũ de incãtatione dictũ eſt. vide ibi. Tertia eſt ſuperſtitio obſeruationũ ex præſagĳs futurorũ bonorũ vel malorũ conceptis propter incidentia: vt ſi ſternutare contingit ſurgentẽ, redire ad lectũ: ſi offendere ante hoſtiũ exeuntẽ, redire domum: & ſic de infinitis hmõi vanitatibus. Et ſi hæc quidẽ fiant aut vitentur vt cõmuniter videt̃ fieri: quia ſcilicet timent homines ſignificari aliquid mali ex neſcio qua cauſa, peccatũ veniale cõmuniter videtur: quia licet appareat multa horũ ad gentilitatis ſupſtitiones olim ſpectaſſe, quia tamẽ nũc non vt inſtituta religionis hæc ſumũtur, ſed tanꝗ quaſi experta aut ſolita ex maiorũ traditione hæc habentur, inter alias hominũ vanitates cõputãda hæc ſunt: & tolerari poſſunt, quũ nulla adeſt comes ſiniſtra intentio. Et ſcias quòd poteſt homo quandoꝙ abſꝙ omni peccato ex aliquo præſagio cauere prudẽter ab imminẽtibus, dubitando ne præſens occurſus ſit ſignum futuri, ex cõmuni vtriuſꝙ cauſa cœleſti, vel etiã diuina prouidentia: ſicut de ſomniorum obſeruatione & diuinatione dictum eſt: vt ſi qs cadens corporaliter timeat aliquẽ caſum ſibi futurum in ſtatu vel honore &c. ꝑpterea

tamē nō deſiſtat ab operibus prudēter agendis, ſed cautius vigilet &c. poteſt enim eſſe vt iſte caſus effectus ſit cauſæ futuri caſus, & ꝑpterea ſignificet illum. Quarta ſuperſtitio eſt obſeruationum in verbis, aut rebus ſacris portādis, dicendis, vtendis, adiunctis aliquibus conditionibus non malis quarū ratio neſcitur vt patientes ſpaſmū neruorum, primo carlino oblato Chriſti cruci in paraſceue vtūtur pro remedio, cōficto ex illo annulo: & ſic de ſimilibus. Quātū enim apparet, in hmōi ſupſtitio interuenit: quoniā vanæ cōditiones apparent. Si tamē ex mera deuotione fiūt, & nō niſi à deo intendant & expectēt effectū, putātes deū inſpiraſſe alicui ſancto viro hmōi cōditiones, nō audeo damnare, ſed tolerabile mihi videt̄.

Suſpēſio a diuinis officijs non ſemp eſt peccatū ſed pena peccati vel alicuius vitij.

SVſpēſio vna ex cenſuris eccleſiaſticis (qua homo à iure ſeu à iudice excluditur ab exequutione ordinis vel officij eccl'iaſtici) pœna eſt, non culpa: incurritur tñ cōiter ꝑpter culpā. Nō oportet autē peccare mortaliter ad hoc vt incurratur ſuſpēſio, ſed poteſt ex ſolo veniali peccato incurri ſuſpēſio. Quod ex eo patet, quod excōicatio minor pōt incurri ex ſolo veniali peccato. Conſtat autē excōicationē minorē à maximis excludere: ſcilicet ſuſceptione ſacramentorum omniū, quæ ſunt maxima bona ſpiritalia & maxime neceſſaria ad humanam ſalutē &c. Suſpēſio igit̄ ab exequutione ordinis vel beneficij, vel ab ingreſſu eccleſiæ, vel à ſolēnitate diuinorū, vel ab omnibus his & ſimilibus excludēs, nō eſt tantę malignitatis vt ſupponat vel ferat ſecū peccatū mortale ſicut excōmunicatio maior. Et pōt ſuſpenſus abſolui ab excōicatione maiore & minore & à peccatis, & cōionē ſumere, et poſtea abſolui à ſuſpenſione. quia ſuſpēſio non operat̄ niſi ad limites ipſius, hoc eſt quia ſi ſuſpēſio eſt ab ordine, non excludit niſi ab ijs quæ ſunt ordinis ſi eſt à iuriſdictione, non excludit niſi ab ijs quæ ſunt iuriſdictionis, & ſic de alijs. & ꝑpterea reliqua ſunt licita. Caſus aūt quib⁹ incurritur ſuſpēſio, multi valde ſunt. Et qa ſolos clericos ꝑprie tangunt, ipſi de ſeipſis loquant̄.

Iudicans leuiter & per ſuſpicionem peccare poteſt.

SVſpicio, qua ex leuibus iudicijs malam de proximo

opinionē habem⁹, pctm̄ eſt: quia actus eſt volūtarius à recta ratione diſſonās. Non eñ ex leuibus moueri in animo noſtro debem⁹ cōtra noſtros ꝓximos. Eſt autē nōnulla iniuria, mala opinio abſq; rationabili cauſa. Et quoniā ſuſpicio ambiguitatē quādā in ſeipſa claudit: ideo ꝙdiu intra ambiguitatis latitudinē manet, quantūcunq; creſcat, nūq̄ eſt iudiciū, quod definitiuā determinationē ſonat: ac per hoc quantūcūq; ſuſpicio ſit temeraria & vehemēs, & æſtimatio firma, nūq̄ eſt peccatū mortale: quia nō eſt iudiciū temerariū, ſed æſtimatio temeraria: quia nō interuenit tunc cōpletè cōtēptus ꝓximi, dum nō prorūpitur in definitionē. Si eñ proximū cōpletè deſpiceret, prorūperet in definitiuā ſentētiam, & diceret in ſeipſo, Ioānes eſt ꝑuerſæ mētis. & non diceret in ſeipſo, Quantū mihi videt, Ioannes eſt peruerſæ mētis. Hoc enim eſt ſuſpicātis, illud iudicantis. Vnde iudicium temerariū de ſcelere perſonali proximi, eſt peccatū mortale: ſuſpicio aūt temeraria quantūcunq; vehemens, eſt peccatum veniale.

Obloquutio amicitiā inter amicos minuēs vel deſtruēs peccatum eſt.

Suſurratio (hoc eſt obloquutio ad amicitiā tollēdam inter aliquos) pctm̄ eſt mortale ex ſuo genere: qa tendit ad nocendū proximo, vtpote tollere volēs maximū bonū, ſcilicet amicum. Et eſt grauius peccatū quàm contumelia & detractio, quāto amicitia melior eſt fama & honore. Contingit tñ ſuſurrationē eſſe pctm̄ veniale, ꝓpter imperfectionē actus, vel ex parte intētionis, quia nō intēdit contra amicitiā, licet materialiter dicat aliquid prouocatiuū cōtra amicū. Et hoc niſi ex grauitate nocumenti actus redeat in naturā ſuæ ſpeciei: quia tunc eſſet peccatū mortale: vt de detractione materiali dictum fuit. Vel ex parte eius quod dicitur: puta quia minimū eſt ad prouocandū cōtra amicū. Vel ex parte modi, qa iocoſè dicitur, & non ſerio. Cōiter eñ hæc ſunt venialia.

Temeritas dupliciter conſiderari poteſt.

TEMERITAS (qua abſq; ratiōe regulāte opa fiūt) manifeſte peccatū cōtra cōſilij rationē eſt. Et dupliciter inueniri conſueuit. Vel ex impetu appetitus paſsione affecti: vt apparet in iratis. Vel ex cōtē-

ptu regulæ directiuæ: vt patet in ſuperbis deſpicietibus aut quaſi deſpicietib⁹ ſubijci alienæ regulę, & temere ꝓpterea agetibus ea quę feciſſe poſtea pœnitet. Eſt aũt pctm̃ veniale vel mortale temeritas ſcdm ſubiectã materiã. Si em̃ iocoſa aut officioſa eſt materia, veniale pctm̃ eſt. Si autẽ pnicioſa, pctm̃ mortale eſt: qa cõtra dilectionẽ dei aut ꝓximi eſt.

Deum tentans præſumẽs explorare ſuam naturã peccat grauiter.

Tentatio dei (qua homo explorat diuinam potẽtiã, ſciẽtiã vel volũtatẽ) pctm̃ eſt mortale ex ſuo gñe: quia irreuerẽtiã exhibet diuinæ excellentiæ dubitando de illa. Et hoc intellige formaliter: hoc eſt de tẽtatione dei ex intẽtione tentandi deũ: queãd modũ de cæteris vitijs formaliter doctrina intelligẽda eſt.

Aduerte tñ hic duo. Primũ eſt, quod circa volũtatem dei aliud eſt quærere humiliter à deo inſtructionẽ qd circa aliqd particulare velit, ex aliqua rationabili cauſa: & aliud eſt quęrere à deo inſtructionẽ ſeu notitiã eiuſdẽ abſq; rationabili inquirẽdi cauſa. Primũ em̃ ad charitatẽ, humilitatem, ac prudentẽ religionẽ ſpectat: & propterea liceret petere ſignũ ad hoc oportunũ. Scdm autẽ ad irreuerẽtiã diuinã ſpectat. Si em̃ diuinæ excellẽtiã volũtatis homo reuereret, nõ niſi ex rationabili cauſa p̃ſumeret quærere ſecretum illius velle noſſe: vt experimur in hominibus. nullus em̃ abſq; irreuerentia principis quærit abſq; rationabili cauſa à principe quid ipſe velit, ſicut nec quid ſciat aut quid poſsit. Secundum eſt, quod tẽtare deũ materialiter (hoc eſt nõ intẽtione explorãdi diuinũ poſſe, noſſe aut velle) nõ eſt peccatũ mortale, niſi magnitudo ſeu qualitas tentationis reducat actum in naturã ſuæ formæ: ſicut de alijs peccatis dictum eſt. Eſt tamẽ dei tentatio materialiter tantũ, imperfectũ quid in ſpecie tentationis: & ideo venialis eſt propter imperfectionẽ actus ex parte formæ. Poteſt etiã eſſe venialis ꝓpter actus imperfectionẽ ex parte actus: vt in primis motibus.

Falſum in iudicio teſtimonium proferens grauiſsime peccat.

Teſtimonium falſum in iudicio, peccatum eſt ex ſuo genere mortale; quia iniuſtum. Negare quoq; teſtimonium ſi articulus neceſsitatis vrget, peccatum eſt mortale; vt pote in

damnum proximi vel cõmunis boni cedẽs. præceptũ em̃ affirmatiuũ de ferẽdo teſtimonio, pro loco & tempore obligat: & propterea ſi tunc non vult homo parere perhibẽdo teſtimoniũ neceſſarium, non excuſatur à mortali, Extra iudicium autẽ falſum teſtimoniũ iudicatur ſicut mendaciũ.

Timor poteſt multipliciter effici peccatum.

TImor nullũ eſt ſecũdũ ſe peccatũ. Poteſt tamẽ multipliciter fieri peccatũ. Et ex modo timẽdi puta ſi plus aut minus timeatur q̃ oportet. Et ex collatione vni9 timendi ad aliud timendum. Et hoc eſt quandoq; mortale: vt ſi plus timeatur occiſio corporis quàm mors animæ: pl9 timeat̃ ira principis quàm ira dei: & ſic de ſimilibus.

Ponit̃ quoq; ſpeciale peccatum timor pro triſtitia de bono alterius, quia nociuum eſt mihi aut alĳs, ſi temerari9 eſt timor. nã ſi veritati aut rationabili æſtimationi innititur, nullũ eſt pc̃tm̃ moderata triſtitia de alterius ꝓſperitate ex qua bonorũ oppreſsio venit.

Ludus ad virium oſtentationem in quo mors corporalis ſequi poſsit prohibitus eſt.

TOrneamentũ (hoc eſt ludus quo ad oſtentationẽ viriũ & audaciæ milites multi ex cõdicto cõueniũt & congrediuntur temerè, ita vt ſæpe mortes hominũ inde proueniant) peccatũ eſſe mortale cõſtat ex admixta pernicie vitæ humanæ, ſiue in effectu ſiue in periculo frequẽti, abſq; rationabili cauſa. Vnde tales ibi vel propterea mortui carent eccleſiaſtica ſepultura, etiã ſi ad pœnitentiã cõuerſi fuerint: vt canonica iura diſponunt.

Rem publicam tyrannice occupare pc̃m̃ eſt grauiſsimũ.

TYrannis qua reſpublica occupat̃ (vel quantũ ad dominiũ vt contingit ĳs qui ſe vi dominos cõſtituũt, ſiue immediatè ſiue mediante coacto cõſenſu ſubditorũ. Vel quãtũ ad affectũ modum'q; regiminis: vt cõtingit ĳs qui quàmuis veri ſint dñi, non querũt publicũ bonũ ſed propriũ) eſt peccatũ mortale grauiſsimũ: vtpote cõtra bonum publicũ: & tanto peius quãto remotius eſt à pnĩa. Regnãdi ſi qdẽ amor tantus eſt, vt nõ ꝑmittat tyrãnũ quo ad dñiũ, cõuerti ad pnĩam. vtilis quoq; boni ꝓprĳ amor radicatus, difficilime euelli poteſt.

Sed nunqd gubernãte tyrãno (qui ſcilicet nõ habet legitimè dñiũ ſed tyrãnicè occupat illud) peccẽt illi qui recur-

runt

runt ad ipſum pro iuſtitia? quia inducũt illũ ad actũ quē non põt licite exercere. Reſpondetur quòd excuſantur à peccato inducēdi tyrannum ad actum & opus ſibi illicitum, petētes ab illo iuſtitiam: quia non petunt actum illicitum, ſed iuſtitiā actus illi illiciti. Sicut enim luxurioſo ſanctè cõſulitur vt non adulteretur ſed fornicetur, hoc eſt minus malũ cõmittat: quia ſubintelligitur ſi luxuria vti vis: ita occupatori dominĳ ſanctè ſuadet quòd minus male vtatur dominio illo. conſtat autē quòd minus male vtitur qui vſurpato dominio vtitur in actibus & operibus aliàs iuſtis, quàm ſi in actibus aut operibus aut etiā omiſsionibus iniuſtis et pernicioſis reipublicæ aut particulari perſonæ vteretur. Eadē aũt ratio eſt de ſuadēte & petente. Et propterea piè interpretandæ ſunt petitiones tam iuſtitiæ quàm honeſtæ gratiæ quæ offeruntur tyrannis: ſcilicet ſi vis, ſeu ex quo vis detinere & exercere hoc dominiũ, vtere illo iuſtè, vtere honeſtè, vtere piè, vtere ad vtilitatē publicam & priuatorũ prout deceret dominũ. Atteſtatur quoq; hoc eſſe licitũ cõis vſus omnium qui ſub tyrãnis & dubĳs dominis degunt: dum abſq; cõſcientiæ ſcrupulo paſsim oēs ad tyrannos & dubios dominos recurrunt ac ſi eſſent domini. Hoc enim ſignũ eſt licitum eſſe hũc ad tyrannos recurſum: quia alienũ à ratione vt omnes (inter quos ſunt viri probi) errent, & peccēt abſq; remorſu cõſciētiæ. Atteſtatur etiā ſupradictæ piæ interpretationi intentio recurrentium ad tyrãnos. cõſtat nãq; quod non intendunt ipſi petere, vt tyrãnus vtatur tyrannide, vt vſurpet actũ iudicĳ: quoniã mallent vt cederet tyrannidi & iudicio: ſed ex quo vſurpat ſibi dominiũ ac iudiciũ, intēdũt vt iuſtè vt piè vtatur vſurpato dñio & vſurpato iudicio. Et quod intendunt, hoc petunt: ita quod nec intēdunt nec petũt actum vſurpatum, ſed qualitatē ſanctam in actu vſurpato exercendo.

Vectigal diuerſis reſpecti/bus dici poteſt iniquum.

VECTIGALIA iniqua non ſolũ ſunt quæ imponuntur à nõ habētibus poteſtatē, vtpote tyrannis, ſed que ex forma vel ex fine aut ex abuſu aut ex materia cõſtat eſſe iniqua. Et ex forma iniuſta vectigalia ſunt,

que æqualitatẽ proportionalẽ nõ cõtinent,ſed plus grauant minus grauãdos. ſicut eñ cõmunes honores æqualitate ꝓportionali diſtribuẽdi ſunt, vt digniores plus honorentur &c.ita onera cõia ſic diſtribuenda ſunt,vt ſecũdũ ratã à qualibet tolerẽtur.& ꝓpterea iniuſta ex forma ſunt vectigalia quæ onerant improportionaliter:hoc eſt plus grauãt minus grauãdos.Et hæc manifeſtè videntur quæ pro ĳs quæ vehũtur ad vſum ꝓpriũ exiguntur:quoniã radix vſus eſt indigẽtia: ita quòd quãto homo magis indiget,magis vtitur. qui enim plures habet filios, plus indiget, ac per hoc plus vtitur,& ſic cõſequenter plus ſoluit vectigalis: ac per hoc de primo ad vltimũ qui plus indiget, plus grauatẽ vectigali, quod eſt iniquũ. Gabellæ igiẽ pro ĳs quæ deferuntur pro vſu proprio , iniquæ ſunt:& ſecundũ leges ciuiles (quod. de vectig.l. vniuerſi.) pœna capitis plectẽdi ſunt exigentes tam pro his quæ deferuntur pro vſu, quàm ĳs que deferunẽ ꝓ ſeminãdo,quàm ĳs quæ deferuntur ad fiſcum. Vnde hmõi vectigalia non tenẽtur hoĩes ſoluere. Sunt quoq; iniqua ex fine vectigalia,quæ nõ pro publica vtilitate,ſed pro bono ꝓprio principis imponũtur. Nec obligãtur ſubditi ad ſoluẽdũ hmõi vectigalia: quoniã tyrannica nõ politica ſunt hmõi vectigalia ex ꝓprio fine. Sunt etiã violẽta ac iniqua ex abuſu vectigalia impoſita ritè pro tẽporali neceſsitate,puta ꝓ muris ciuitatis cõſtruẽdis, ſi poſt cõpleta mœnia ꝑſeuerat illorum vectigaliũ exactio quia princeps ſic vult. Violẽtę nãq; rapinę ſunt manifeſtę: et propterea nõ obligant in foro cõſcientiæ. Similiter non obligant ſi impoſita ſunt pro conſtruẽdis muris,& tñ nõ applicantur ad muros cõſtruẽdos niſi ꝓ forma, ſed imburſanẽ à principe aut rectoribus. Et breuiter ſi nõ fit id ꝓ quo impoſita ſunt vectigalia, iniqua ſunt ex abuſu, & fraudes aut rapinę ſunt: nec tenẽtur ſubditi ſoluere in foro conſcientiæ.

Reputãtur quoq; ex ciuili iure iniqua vectigalia ex materia, quæcunq; imponuntur ſuper alĳs ꝙ ſup ĳs que cauſa negotiationis vehuntur.C.de vectigal.l.omniũ.Et extendiẽ negotiationis nomẽ in ꝓpoſito ad venalitatem:ita quòd que deferunẽ ad vẽdẽdũ,ſunt materia vectigalium.reliqua que pro vſu ſuo & familiæ ſuæ deferuntur, exẽpta ſunt à

vectigalibus, licitis. Vnde nõ ligãt in foro conſcīetiæ hmõi illicita vectigalia ex materia.

Iuſtorũ aũt vndiq́ꝫ (ſcilicet ex agente, forma, fine, vſu, ac materia) vectigaliũ fraus peccatũ eſt mortale ex ſuo genere: vtpote nocumentũ inferẽs reipublicæ: & ad furti vitium ſpectat: ita quod peccatũ mortale interuenit in hac ſubtractione, nõ ex inobedietia præcepti obligantis ad mortale, nec ex vinculo pœnæ appoſitæ cõtra tranſgreſſores, ſed ex natura debiti reipublicæ non ſoluti, quomodocunq́ꝫ ſonet ſtatutũ: quia eoipſo quod vectigal iuſtum eſt, tollit homo fraudulenter reipublicę quod ſuũ eſt. Nec refert an reſpublica per ſuos miniſtros ſibi exigat, ac per eos quibus ipſa vẽdidit: quia vectigal reipublicæ ſoluitur, cuicũq́ꝫ ſoluatur: & à republica tollitur, quandocũq́ꝫ nõ ſoluitur: & nihilominus iniuria fit illi q emit, tanq̃ ſubrogato. Nec excuſat fraudẽ à peccato mortali, quia inſtitutores vectigaliũ & emptores præcognoſcunt quod fient multæ fraudes abſq́ꝫ reſtitutione niſi cõperiantur in facto fraudis. ſicut non excuſantur diſpenſatores rerũ cõmunitatis aut dominĳ aut ciuis à crimine furti, ex hoc quod cõmunitas aut dominus aut ciuis preſcit huiuſmodi ſuos diſpẽſatores fraudulẽtos eſſe: ſicut nec Iudas excuſatur à furto ex loculis, ex eo quod dominus præcognoſcebat quod fur erat. Inſtitutio em̃ & vẽditio & emptio vectigaliũ intelligit ſcd̃m id qđ debitum eſt. Et licet neceſſe ſit vt fraudes eueniãt, ve autẽ homini illi per quẽ fraus venit.

Notãda ſunt plura in materia vectigalium.

OCcurrũt circa vectigalia adhuc quinq́ꝫ notanda. Primũ circa autores. Nam ſecũdũ canonica iura extrà de verbo. ſignifi. ſuper quibuſdam, declaratur illa eſſe pedagia, ſalinaria ac guidagia interdicta, quæ non apparent imperatorum vel regum vel Lateran̄. concilĳ largitione cõceſſa, vel ex antiqua conſuetudine à tempore cuius non extat memoria introducta: ita quod quantũ eſt ex parte autoris, quatuor numerãtur legitimi autores: ſcilicet imperatores, reges, vniuerſale cõciliũ, & antiqua cõſuetudo ſine memoria initĳ.

Et ſcito quod ſub appellatione concilĳ clauditur papa etiam ſolus, quia ab ipſo cõcilio autoritatẽ habent. Et ſimiliter ſub appellatione regum

compræhendi videntur ciuitates habẽtes merũ & mixtũ imperium, nõ recognoſcẽtes ſuperiorẽ aliquẽ in temporalibus ſub quo ſint: quia eadẽ ratio videtur de iſtis & regibus. Imponentes aũt noua pedagia vel augẽtes antiqua ſine legitima autoritate, peccant mortaliter rapinæ crimine. Secũdum circa exactores, quo͗d exactores iniuſtorũ vectigaliũ, ſi ſunt iniuſta manifeſte͗ vel ex parte autoris vel formæ vel finis vel materiæ vel abuſus, & breuiter quomodolibet ſint iniuſta manifeſte͗, nõ excuſantur ab iniquitate mortali. Si autẽ non ſunt manifeſte͗ iniuſta, ſed in dubium ab aliquibus vertũtur, aliĳs affirmantibus iuſta, excuſari videntur ſubditi exactores: quia in dubĳs obedientia excuſat. Qui vero non ſunt ſubditi, aut nõ ex obedientia faciũt, nõ debent ſe periculo iniuſtæ exactionis exponere. Et nihilomin⁹ memẽto excõmunicationis contra exactores pedagiorũ prohibitorũ.

Tertium circa exemptos a͗ vectigalibus. Nam a͗ clericis & pſonis eccleſiaſticis pro ſe aut rebus ſuis quas non negociãdi cauſa deferunt, exigi nequeũt vectigalia. c. ꝙꝙ. de cẽſibus. li. vj. Vbi habes cẽſuras eccleſiaſticas, ſcilicet excõicatiõis cõtra ſingulares pſonas & interdicti cõtra cõmunitates, donec extorta reſtituerint.

Quartum circa præſumptionẽ iuris de vectigalibus: quia in cap. ꝙꝙ. de cenſibus. in. vj. dicitur: ꝙꝙ pedagiorũ exactiones tam iure canonico quàm ciuili regulariter merito͗ ſint dãnatæ. Ex hoc nãqꝫ textu apparet, quo͗d cõmuniter vectigalia quæ & pedagia vocantur, ſunt damnata. Et intelligo hoc verificari ꝓpter materiam, quia limites negotiationis excedũt: & propter formam quantũ ad immoderatũ valde grauamen: & propter nouitatem: & propter iniuſtam cauſam aut in principio aut in proſequutione. tot nanqꝫ conditiones exiguntur ad iuſta vectigalia, vt difficile forte͗ ſit inuenire vectigalia iuſta: & propterea merito͗ dãnata regulariter dicũtur vtroqꝫ iure humano. Exigitur ſiquidem ad iuſtitiam vectigalium primo legitima autoritas imponentis: de quo dictũ eſt. Secũdo, iuſta cauſa finalis, quæ eſt ſolũ bonum publicũ. Tertio, iuſta forma, & vt nõ violetur iuſtitia diſtributiua, & vt nõ ſit immoderatũ grauamen. Quarto, iuſta materia: quæ ſolũ cõpræhendit res

negotiatorias. Quinto, iuſtus vſus: vt ſcilicet fiat illud publicum bonũ pro quo impoſita ſunt & demũ quòd tẽporalia non prorogentur vltra ſuum tẽpus. Vbi nota quod quia defectu autoris cẽſentur illicita ſi non apparet aliquis quatuor ſupradictorũ autorum (ita quod nõ præſumitur pro iuſtitia vectigalium ex parte autoris ſed cõtra illam ſi non apparet: vt in dicto ca. ſuper quibuſdam clarè patet) ſimiliter præſumendum videtur contra iuſtitiam vectigalium ſcd̃m alias cõditiones ſi non apparent, tanto magis quanto regulariter dicuntur damnata. Et hæc dicta ſint vt prudens confeſſor in ĳs quæ non apparẽt iuſta, nõ cogat pœnitentes ad reſtituendũ exactoribus vectigalium. Quintum eſt circa collectas. Prouerbiũ eſt: Facta lege, inuenta eſt malitia. Quia vectigalia quæ pedagia dicunt̃, & vulgò appellantur gabellę vel doanæ &c. tot laqueis ac damnationibus ſubſunt, & de facto exigũtur gabellæ non ſolum pro mercaturæ rebus, ſed rebus ad vſum, miſerti doctores multarum animarum, adinuenerunt quod licet nõ poſsint per modum vectigalium imponi gabellæ pro vſu, poſsint tamen per modum collectæ imponi à cõmunitatibus hoc adiecto moderamine quod imponant ſuis ſubditis tantum, ita quòd forenſes non teneantur. Sed diſtinctione hic opus eſt. Nam hac in re aliquid eſt iuris, & aliquid eſt facti. Spectat ſiquidem ad ius an collectæ huiuſmodi ſint licitæ, Et ſi quidẽ verũ eſt quod dictũ eſt (ſcilicet quod diſtributio onerum cõmunium cõmenſurata ĳs quæ vehuntur ad vſum, eſt iniqua ex forma, quia plus indigẽs plus vtitur, ac plus grauatur) collectę iſtæ iniquæ ſunt. Apparet quoq; alia iniquitas in iſtis: quia pro eiſdem rebus non negotiatorĳs æquę grauatur pauper ſicut diues. Collectæ nãq; pro cõmuni bono grauantes ſingulos, deberent cõmenſurari perſonis iuxta earum facultates, & non quòd tantum ſoluat pauper quantum diues. Si tamen communitates ſibiipſis imponẽtes collectas, nõ ad cõmenſurandum ſolutiones rebus pro vſu vel nõ vſu, ſed pro expediẽti ad quietem & pacem ciuium modo colligendi pecunias opportunas, approbarent talem modum collectarum, vt quilibet ipſorum ſoluat in porta ſcd̃m ea quæ defert per portam, non

video damnationē aliquam: quoniā ſi pro cōmuni bono quietis & pacis ſeipſos tali modo grauare eligunt, nulli iniuriam faciūt. Et ad hoc vt arbitror tēdunt doctores excuſantes hmōi collectas etiam ꝓ ūs quæ deferunt ad vſum. Eſſent quoq; in collectarum impoſitione & duratione cauſæ ſupra dictæ conſiderandæ ex parte finis & vſus: quia ſine illis nō ſunt iuſtæ, nec obligant in foro conſcientiæ ad ſoluēdū illas. Ad factū autē ſpectat an ſcd̄m veritatē iſtæ exactiones ſint collectarū, an ſolo nomine ab excuſantibus dicātur per modum collectæ. Differentia ſiquidē inter collectas & vectigalia eſt, quod vectigalia imponūtur omnibus per portā aut paſſum &c. vehētib9, ſiue ſint ſubditi, ſiue peregrini: collectæ autem cantant quod ſoli ciues aut ſubditi &c. Et propterea quū conſtet: quod oēs tranſeūtes oportet ſoluere, conſtat quod non collectā ſed gabellā per modum gabellæ impoſuerūt & exigūt. Et quid adhuc egem9 teſtibus, ſi etiā ab oībus gabellæ vocētur? ita quod & nomē & rem gabellæ habēt, ac per hoc iniquitatē. Non eſt igitur ingerendus conſcientiæ ſcrupulus non ſoluentibus hmōi vectigalia tam male excuſata ex colore collectarum.

Venationis vſus an & quando peccatum inducat.

VEnatio ſecūdū ſe nullum eſt peccatū: quia eſt vſus naturalis dn̄ī homini pręſtiti ſuper animalia. Per accidens autē eſt peccatum multipliciter. Primo, ex incircūſpectione in actu venādi: vt ſi fiat cū periculo aut damno proximi, nō cōſiderādo ſi homo pcuti poſsit, aut ſi damnū inferatur agris ſeu vineis &c. Et tūc iudicādū eſt peccatū ſcd̄m temeritatē, periculum, & damnū ſi emerſit.

Secundo, ex cōſideratione perſonæ cui prohibitū eſt venari. vt ſi ſit clericus. nam cuilibet clerico interdicitur venatio & ſyluatica fatigatio cum canibus, & accipitres aut falcones habere ca. oībus. extrā de cle. vena. Et cōſtitutis in ſacris pœna ſuſpenſionis imponenda ſtatuitur, ſi quis talium perſonarum in hac voluptate venationis ſępius detētus fuerit. ibidē ca. epiſcopū. Tertio, ex cōditione tēporis: quia ſcilicet venatio impedit à debito cultu deo tūc exhibēdo: vt ſiqs propterea omittat miſſam, aut ſeruitores ſuos ad hoc occupādo impediat audire miſſam. Et ſimile eſt iudi-

cium de aliis diuinis quibus intereſſe debet: iuxa doctrinam. Amb. quæ habetur. xcvj. diſt. cap. an putatis. Quarto, ex immoderato affectu. ex quo capite facile omnia humana opera fiũt pctã. Exoſa aũt inuenitur venatio ſanctis Hier. & Am. quia ad peccatũ impleat: & fortè ſpecialiter quia abducit dños à neceſſariis expeditionibus, dũ propter venationes minorem gerunt curã ſubditorũ, ſubtrahuntq; ſeipſos reipublicæ aut quia animũ quaſi ferocem facit aut fouet in proſecutione & perſecutione animalium cũ delectatione: Ex quocunq; autẽ accidente fiat mala venatio, certũ eſt nõ eſſe malam ex ſuo gñe: ac per hoc cõſtat eſſe licitã debitis adhibitis circonſtantiis. Efficitur quoquequinto illicita venatio, ſi ꝓpterea dñs priuat populũ libertate capiendi aĩalia ſylueſtria q̃ in nulli⁹ ſunt bonis in loco vbi conſueuerũt eſſe capietiũ: ita quòd nec ex parte aĩalium poſſeſſor aliqs dãnificetur, nec ex parte loci alicui fiat iniuria. Hmõi enim priuatio tyrannica eſt: vtpote cõtra bonũ cõis libertatis & vtilitatis ꝓpter bonũ ꝓpriæ delectationis. & pniciosa eſt ſi pœnã notabilẽ adiiciat. Secus autẽ ſi ab antiquo cui⁹ initii nõ extat memoria, venatiões reſeruatæ ſunt dño, Et tũc etiã debet pœna moderata eſſe.

Venditio poteſt multis reſpectibus eſſe vicioſa.

VEnditio licet nullũ ſonet peccatũ, multis tñ modis peccatũ fit. Primo, ex quantitate pretii: vt ſi vendatur res pluris q̃ valeat, vl'i ſe ſecũdũ cõem æſtimationẽ ſeu vſum, vel vendenti. nã licitũ eſt vendẽti pluris vendere ſi plus valet ſibi non quia pluris emit, ſed quia cõmoda ſibi tantũ eſt, vt licet valeat decẽ, ſibi tñ valet viginti. Secũdo, ex fraude in ſubſtantia rei: vt ſi qs vnã rẽ vẽdit ꝓ alia vt aquã ꝓ vino: vt faciũt miſcẽtes vinũ in vegete, aut mel pro zucharo, vel fumũ terræ pro reubarbaro &c. vt faciunt mali aromatarii in cõfectionibus & medicinis &c. Et hĩc in multis artibus fraudulenta ac iniqua redditur vẽditio vẽdẽdo vnã rẽ in toto vel in pte ꝓ alia. Et eſt ex ſuo gñe fraus hæc mortalis, Tertio, ex fraude in qualitate rei: vt ſi vitioſam rem vẽdit pro nõ vitioſa. Eſt enĩ hic fraus & iniqtas manifeſta. Secus aũt ſi vendit rẽ (puta caballũ) vt eſt, explicãs ſe nolle ꝓ defectu teneri, tũc enim ſi nõ pluris vẽdit

quàm in veritate valeat oīb⁹ defectibus cōſideratis, nō pec cat: quāuis emptor fallatur à ſeipſo, ſic quod ſi ſciret tot defectus, nō emeret. Sed ſi vē dit pluris quàm valeat in veri tate, peccatū eſt iniuſtitiæ in foro conſcientiæ. Et eſt morta le ex ſuo genere: quia nocu= mentū infert ꝓximo iniuſtè.

Quarto, ex fraude in quāti tate mēſuræ, pōderis, aut nu= meri: qđ conſtat eſſe mortale.

Quinto, ex monopolio aug mentatiuo precij. nam & mo nopoliū eſt ꝓhibitū: & quan tū de precio augetr̄ ex mono= polio, tātū iniqtatis apponit̄ precio. Nec excuſantur hmōi mercatores ex cōceſsione do minorū: qa nec ipſi dñi excu ſant̄ à rapina, dū emptores co gunt̄ emere tāto pluris qa nō poſſunt aliūde emere. Eſt em̄ monopoliū hmōi nō ſolū in priuatorū hoc dānū, ſed cōis libertatis offenſiuum: & ideo nō eſt tolerandū. Sexto, ex tēporis expectatione: vt ſi plu ris vēdat ꝙ valeat, qa nō nūc, ſed poſt annum preciū expe= ctat. Eſt tamē hic grano ſalis opus, primo ratione latitudi= nis precij. Non enim conſiſtit iuſtū preciū in pūcto, ſed di= ſtinguitur trifariā. aliud ſiq dē eſt piū, aliud moderatū, aliud rigoroſum. Hinc em̄ fit vt res eadē in eodē loco ac tempore vēdat̄ decē, vndecim, & duo= decim: ita quod intra hmōi latitudinē reputatur precium iuſtū. Et propterea ſi vēditor ſolucti nūc dat pro decē, & ſo luturo ad annū non vult dare niſi pro duodecim, iniuſtus nō eſt: quia nō exit terminos iuſti precij. Sed ſi vellet qua= tuordecim, iniuſtè vēderet, & ad vſurā reducitur: vt infrà de vſura patebit. Ex dicta autem precij latitudine contingit vt in eodē die prudēs negotiator multū lucret̄, emēdo in ꝑcio miti, & vēdendo in rigoroſo.

Scđo ratione dubij. Nam ſiquis merces ſuas nō eſſet in veritate nunc vendituros, ſed ſeruaturus in tempus aliud in quo credunt̄ veriſimiliter pl⁹ valituræ ꝙ nūc, nō intelligit̄ vēdere pluris iuſto ꝑcio ſi plu ris vēdat ꝙ nūc valeāt. Quod pōt dupliciter fieri. Primo, vt vendat nūc pro illo precio qđ tunc valebūt cōmuniter ſiue plus ſiue minus. Et hoc caret omni ſcrupulo. Secūdo, vt ex nunc determinetur preciū. Et ſic oportet preciū eſſe mode= ratū, ita quod ſtet intra limi= tes dubij futuro illo tempore precij. Verbi gratia: ſeruādum frumētū ad mēſem Maij, veri ſimiliter credit̄ quod valebit decē, & quod poterit pl⁹ aut

minus valere. nunc vero valet octo. licitũ eſt mihi qui ſeruaturus ad illud tp̃s erã, vendere nũc decẽ, ex quo veriſimiliter dubitatur quód plus aut minus tunc valebit: vt patet in. c. nauigãti. extrà de vſu. Septimo, ex pacto de retrouẽdẽdo, ſi minoris vẽdit quàm valeat: quia palliatur ſub venditionis noĩe mutui acceptio. Et tũc in vẽditore peccatũ eſt, pro quanto participat in crimine cũ vſurario ſi inducit eũ ad hoc. Verum ſi iuſto pretio vẽditur, & adiũgitur pactum de retrouẽdendo & interim locãdo eidẽ qui vẽdit ſub annuo cẽſu honeſto, cẽſetur vẽditio licita cũ oĩbus adiectis pactis. Et fit frequẽter hmõi venditio á cõſtitutis in aliqua neceſsitate, nolẽtibus tñ abdicare á ſe vſum illius agri ſeu domus quã vendunt. Et ſi rationẽ quęris, vide commentaria noſtra in ſecunda ſecundæ. Octauo, ex loco vel tẽpore prohibitis: vt ſunt tẽpus ſacrũ, & locus ſacer. Diebus nãq; feſtis deo dicatis nõ licet vẽdere niſi ad minutum quæ ad cibũ & potũ ac medicinã vel articulũ aliquẽ occurrentes neceſsitatis neceſſaria ſunt. Tolerãtur quoq; illa quę ex cõſuetudine nũdinarũ aut aliter currunt: vt diffuſè in verbo, feſti dies, habes. In locis quoq; ſacris (vt in verbo ĩmunitas, habes) prohibitũ eſt vendere, eĩjciente domino vendẽtes de templo.

Actus vindicationis qñq; virtuoſus, qñq; vitioſus eſſe põt.

Vindicatio duplex inuenitur. Prima, q̃ exercetur ꝑ principẽ ſeu iudicẽ cõtra malos. Et hæc eſt opus iuſtitiæ ſanctũ. Altera eſt q̃ fit ſeu appetitur ab homine priuato. & hæc licet poſsit eſſe iuſta: frequẽtiſsime tñ eſt mala, & quãtũ ad affectũ, & quãtũ ad exercitiũ. Nã quãtũ ad opus, vindicare ſe vel alios, eſt illicitũ cuilibet priuato, niſi quo ad actionẽ defenſiuam, qua vim vi repellere licet cum moderamine inculpatæ tutelæ: quia punire eſt actio habẽtis poteſtatẽ ſuper eũ qui punitur: ac per hoc eſt illicitũ, imò vſurpatũ, ſi á nõ habẽte ſuper illum poteſtatẽ vindicta fiat.

Quãtũ veró ad appetitum, nullũ eſt peccatũ appetere vindictam, hoc eſt iuſtã punitionem: quia hoc eſt appetere iuſtitiam. & ſcriptũ eſt: Lætabitᷣ iuſtus cũ viderit vindictã. Sed cauſa appetendi, peccatũ ingerere põt: vt ſi ex odio, ex ſatiãdi animi mei gratia vindictã affectã. Eſt igitᷣ in appetitu vindictæ peccatum, tũc ſi qs vult per ſeipſum facere vindictã,

tum ſi ex malo animo contra hominem vult per iudicẽ vindictam fieri. Oportet em̃ hoc fieri & appeti cum dilectione hominum, & odio vitiorum, pro bono iuſtitiæ, ꝓ bono pacis, vt alĳ non audeant contra bonos inſurgere, & ne impunitas delictorũ pariat incẽtiua vitiorũ. Sic em̃ licet nõ ſolum appetere, ſed quærere per officium iudicis vindictam illorũ qui ſe vel alios offenderunt.

Conſecratio virginũ quando ſit illicita.

Virginũ cõſecratio illicita redditur ſi in veritate virgo non eſt quę conſecratur. Nec excuſatur ex hoc quod occulta eſt virginitatis amiſsio, & ſcãdalum eſſet ſi nõ cõſecraretur: quia ĩ ſacramẽtalibus eccleſię actionibus nõ debet interuenire fictio, ſicut nec in ſacramẽtis. Et quia fictio iſta qua vt virgo ſe ingerit cõſecrationi quæ virgo nõ eſt, iniurioſa eſt ſacramentalibus eccleſię, peccatũ eſt mortale ex ſuo genere. De remedio aũt à multis dato occultè violatis virginibus cõſecrãdis ad euitandum ſcãdalum: ſcilicet vt nomen virginitatis in nomen caſtitatis aut cõtinentiæ mutet: dicendũ videtur qđ vanum eſt: quia ſi officiũ cõſecratiõis virginũ perſpiciat, apparebit quod aut oportet virginẽ cõſecrare per illud officiũ, aut illud omittere: ſicut per officiũ quo cõſecrat̃ epiſcopus, oportet ep̃m conſecrari. & ſimilia. Nec puto doctorẽ aliquẽ qui officiũ hmõi viderit, hoc conſuluiſſe: ſed ſolũmodo quòd aliquæ cerimoniæ illius officĳ & aliquæ illius orationes, mutato virginitatis noĩe in nomẽ caſtitatis, fieri vel dici poſſunt: vt vel ſic appareat illã benedici ad vitandum ſcãdalũ: quod à ratione alienum nõ eſt. Sed aduerte quòd virginitas ſumitur in propoſito vt eſt nomen ſtatus: ita quòd ſufficit ad conſecrationem quòd ſit virgo ſecũdũ carnis integritatẽ. Tum quia eccleſia vtitur nominib⁹ vt plures vtũtur. Virginitas autem cõi vſu eſt nomen ſtatus: vt patet ex vſu. Et in euãgelio virgines diſtinguuntur in fatuas & prudentes. & Paulus virgines diſtingui in caſtas & non caſtas denotat, dum dicit Deſpondi vos vni viro virginem caſtam exhibere. Et confirmatur: quia aliter eccleſia daret occaſionem fallendi. nam & mulieres & puellæ cum toto mũdo vocant virgines quę carnis retinent integritatẽ. Et propterea ſi aliud quã hoc eccleſia exigeret quum ponit à puellis cõſecrandis ſi virgines

petit

ſunt, falli oportet eccleſiam: & tamen puellæ non decipiunt eccleſiam dicentes ſe eſſe virgines quādiu carnis retinēt integritatem: quia hoc intelligunt per eſſe virginem. Et cōfirmatur adhuc: quia in pontificali Romano poſtquā dictum eſt quod pontifex diligēter inquirat ante cōſecrationem de ætate .xxv. annorum, & propoſito ſeruandi virginitatē, ſubiūgitur. Et inſuper ſeorſum cū qualibet conſecranda, de vita & conſciētia & carnis integritate. Vbi clarē patet explicari quod per virginitatē intelligat pontifex inquirens: ſcilicet carnis integritatem. Et hęc ſint dicta, ne putet quis puellas integras carne, mente aūt & negligentia ſeu complacētia pollutionū delectabiliū corruptas, à conſecratione repellēdas eſſe qa irreparabiliter perdiderunt virginitatis virtutem. Poſſunt enim conſecrari: quia ſunt veræ virgines ſecūdum ſtatum, licet non ſecundū virtutem.

Prælati poſſunt peccare ſuum gregem viſitando.

Viſitatio qua epī ſeu p̄lati viſitāt gregē ſuū illicita reddīt ſi nō cōformetur ſacris canonibus & ſpecialiter formæ præceptę in lib. vj. de cenſi. c. Romana.

Contemptus extremæ vnctionis peccatum eſt.

Vnctionem extremā quāuis non teneatur homo accipere vt neceſſariam ad ſalutem, contemptus tamē illius peccatum eſt mortale, non minus quā quilibet alius cōtemptus aliorum mandatorum eccleſiæ.

Violatio votorum ſemper damnabilis eſt.

Voti violatio peccatū eſt mortale: quia eſt perfidia cōtraria fidei deo debitę ex promiſsiōe ipſi deo facta. Eſt namq̧ votū promiſsio deo facta de bono. Eſt autem promittere, conſtituere ſe debitorem eius quod promittitur. Et propterea ſicut ad virtutem fidei ſeu veracitatis pertinet vt ſeruetur promiſsio facta homini: ita ad virtutem fidei religioſę ſpectat vt ſeruetur promiſsio facta deo de re illi grata. Et cōſequenter irreligioſæ perfidiæ eſt violare promiſsionem factam deo de re deo grata: quā promiſsionem vocamus votū. Et ſcito quod quando factū eſt votū de illo bono ad quod qs nō tenebat, perfidia voti eſt ſpeciale peccatū mortale. Qn̄ vero factū eſt votū de illo bono ad qđ omnino tenebat, perfidia voti eſt circunſtantia mutās ſpeciē, & neceſſaria ad cōfitēdū: vt ſi quis

vouit non fornicari, ſi poſtea fornicatur, crimen illud eſt vt in ſpecie fornicatiõis, & in ſpecie perfidiæ irreligioſæ.

Materia voti diuerſis reſpectibus eſt conſideranda.

ET quoniam frequenter contingit cõfeſſores de votis iudicare, ideo diffuſiorẽ oportet ſermonẽ facere. Primo, ex parte materię. Secundo, ex parte vouentis. Tertio, ex parte impedimẽtorum occurrentium. Quarto, ex parte diſpenſationis ſeu cõmutationis. Quum em̃ materia voti ſit ſolũmodo bonũ aut ſub præcepto, aut ſub conſilio diuino contentũ, alienũ à voti materia ſcito omne illicitum, omne quod eſt contra cõſiliũ diuinum, & omne indifferẽs: ita quòd ſi quis voueat aliqd illicitum (puta occidere hominem aut dicere verbum ocioſum) vel aliquid cõtra diuina conſilia (puta non ingredi religionem, non mutuare, non fideiubere, nõ facere eleemoſynam) vel aliquid indifferẽs ad morale bonum vel malum, vt non ire ad talem domũ, veſtiri veſte alba, non eſt validũ votum: quia nõ eſt votum: quia promittitur deo quod deo nõ placet. Sed occurrũt hic multa declaranda. Et in primis qđ qui de facto vouet aliquid illicitum aut contra conſiliũ aut indifferens, peccat vouendo: quia abutitur voto, & qñq; quidem mortaliter qñq; autem venialiter. In tribus ſiquidẽ caſibus peccat mortaliter vouendo. Primus eſt, ſi vouet cõmittere aliquod opus quod eſt mortale: vt occidere, mutilare &c. Secundus eſt, ſi vouẽdo non facere ea quæ ſunt con ſilij, habet animũ ita pertinacem vt intẽdat obligare ſe voto etiam in caſu in quo conſilium habet vim præcepti: puta non mutuare patienti extremã neceſsitatẽ: & ſic de alijs. Tertius eſt ſi vouendo hmõi vota ſtulta & diſplicentia deo cognoſcit quid facit, hoc eſt quod attribuit deo id qđ deo non cõuenit: ſcilicet acceptare hmõi vincula votorum, & tñ vult hæc vouere. Nã eſſet peccatum blaſphemiæ hmõi votum: vtpote quod ſciẽs & prudens attribuit deo quod deo non conuenit. Secus autẽ eſſet ſi crederet deo diſplicere hæc vota ſicut peccata venialia diſplicent deo, & nihilominus credens votum valere aut ſaltem quòd valeat quantũ valere poteſt, faciat hmõi vota. nã tunc venialiter tantum peccat excuſante illum ignorãtia cõmuni, & exiſtente intentione nõ mala, ſed promiſsiõe ſtul-

ta. Venialiter autẽ ſemper peccat vouens quodcunq; horũ: quia diſplicet deo ſtulta promiſsio: qualis eſt tam indifferentium quàm oppoſitorum cõſiliũs quàm venialium promiſsio deo exhibita. Circa illicitorum deinde vota, nota contingere hæc ſex modis.

Primo, promittendo opus in ſe illicitũ: vt ſiquis voueat occidere aliquem. Secũdo, promittendo opus bonũ veſtitum malo fine: vt ſi quisvoueat dare eleemoſynã ob inanem gloriã. Et neutrum horũ eſt votum: ſed peccaturvouendo & implendo. Tertio, promittendo licitum ob illicitam petitionem obtinendã: vt ſiqs vouerit offerre deo mille aureos ad occupandum ciuitatẽ non ſuam. Et hoc votum blaſphemia eſt, nõ votum: quia eſt facere deũ actorem ſeu patronum criminis. Quarto, promittendo deo licitum pro obtento illicito quaſi recõpenſationem ſeu gratiarũ actiones: vt ſi quis vouerit ſe ſacrificium deo oblaturum pro obtenta aliena vxore. Et hoc quoꝙ blaſphemia, non votũ eſt.

Quinto, promittẽdo licitũ pro petitiõe licita, ex turpi tñ cauſa pendẽte: vt ſiquis habẽs concubinam voueat deo cẽtũ aureos ſi cõceſſerit ſibi ex illa filium. Et hoc votum eſt verè votum, & obligat ſi conditio extat: quoniam votum nõ cadit ſuper illicito coitu, ſed ſup dono filiĳ, præſuppoſito illicito concubitu. Non tenetur tamen retinere concubinã vt faciat quod in ſe eſt ad implẽdũ votum: quia præſuppoſitũ eſt malum & illicitum. Sexto, promittendo licitum nõ pro aliqua petitiõe obtinẽda, ſed purè conditionaliter apponẽdo euẽtum illicitum: vt ſi quis voueat ſe ingreſſurum religionem ſi cõmittet adulteriũ, ad hocvt caueat ab adulterio, vel vt pñiam faciat de adulterio. vel abſolutè intẽdit in tali euẽtu obligare ſe ad tale votũ. Et hmõi vota ſunt verè vota cõditionalia & obligant eueniẽte conditione, & nõ aliàs. Circa indifferentium vota aduerte, quod promittere deo indifferentia (vt ſunt ea quæ nec bona nec mala ſunt) eſt ſtultum. Prouenit eñ ex ſtulta de deo imaginatione quaſi deo placeant humana, hoc eſt volũtaria opera quæ non ſunt moraliter bona: vt non filare in ſabbato, non pectere caput &c.

Verum hoc intelligendum eſt de operibus indifferẽtibus manentibus in ſua indifferentia. Nam ſi opera indifferẽtia ex aliquo reſpectu fierẽt bona

vel mala moraliter, tunc cadere poſſent ſub voto. Verbi gratia: tam ire quàm nõ ire ad domum Ioannis, eſt opus ſecundum ſe indifferẽs: ſed ſi in Ioãnis domo ſit vel fiat aliquid attractiuum mei ad malum (puta ludus, vel mulier attrahens &c.) tunc ire ad domum Ioãnis non eſt indifferẽs, ſed declinat ad malum, & nõ ire declinat ad bonum. Et propterea ſi in huiuſmodi caſibus vouerit quis non ire ad Ioãnis domũ, vt caueat ſibi, votum eſt validum. Si tamen ex Ioannis domo ceſſaret ludus aut mulier, & breuiter ratio mali, ceſſat obligatio voti: quia ceſſat voti materia. Ex hoc ipſo enim qđ non ire ad domum Ioãnis nõ habet amplius rationem cautelæ ſeu præſeruatiui à periculo, redit in naturam indifferentis: & ſic non eſt amplius materia voti. Hęc de materia voti.

Cõditiões quatuor ex parte vouentis examinandæ.

Ex parte autem vouẽtis quatuor conditiones occurrunt: ſcilicet fallacia, imperfectio actus, imperfectio ætatis, & ſubiectio. Inuenitur igitur fallacia quãdoq; in voto, vel quia non intendit vouere, ſed ſimulat ſe vouere. Et quoniam hoc eſt decipere eccleſiam cui fit votum ſolenne, aut homines teſtes coram quibus aliquis emitteret publicũ votum, & dolus ac fraus nulli debet patrocinari: licet votum in veritate nullum ſit, compelli tamẽ debet ad implendum quod ore proprio deo promittere ſe dixit: ſicut compelli debet quilibet ad ſeruandum cõtractum cũ homine, licet non intenderit promittere. Et nihilominus peccauit mortaliter pernicioſum incurrendo mẽdacium, qui ſolenne aut publicum votum cum animo non vouendi fecit & ratione irreuerentiæ diuinæ coram hominibus, & ratione ſcandali ſequẽtis. cui dat operam efficacẽ, dũ vouere ſe promulgans intẽdit monſtrare ſe facto contẽptorẽ voti. Vel eſt fallax votum: quia licet intendat homo verè vouere, non intendit tamẽ ſeruare promiſſum. Et huiuſmodi vota vera quidẽ ſunt (quia ibi interuenit intentio vouẽdi cum promiſsiõe facta deo de bono illi grato) peccat tamen mortaliter ſic vouens. Nec minus tenetur coram deo adimplere votum, quàm ſi vouiſſet cum intentione ſeruandi promiſſum: quia ex ſuo iniquo ꝓpoſito nihil reportat exẽptionis a vinculo voti cui ſe ſubiecit. Imperfectio actus in voto duplici inuenitur. Vel

per modũ primi motus,quã do ſcilicet votum(hoc eſt promiſsio deo facta)nõ eſt actus deliberatus,ſed eſt promiſsio imperfecta:ſicut in tentationibus fidei vacillatio abſq; conſenſu,non eſt deliberata infidelitas:& affectus ad occidendum inimicum abſq; conſenſu rationis,nõ eſt mentale homicidium complete:& ſic de ſimilibus.Et huiuſmodi promiſsiones votiuæ non ſunt vere vota,ſed inchoationes votorum, ac per hoc non obligant. Alio modo inuenitur imperfectio actus votiui ex defectu plenæ ac diſcuſſæ deliberationis:vt contingit in votis quæ fiunt ex timore repentinorum malorum, aut ex magno dolore,aut ex leuitate animi, aut pronitate ad vouendum,& ſimilibus. Et talia vota ſunt quidem vera vota ſed minus plena.

Quod vt clare intelligas, diſtingue deliberationem dupliciter intelligi.Primo,vt ſufficit ad conſtituẽdum actum deliberatum abſolute: ſicut quodlibet peccatum mortale eſt deliberatum:ita quod niſi eſſet deliberatæ voluntatis, non eſſet mortale peccatum. Alio modo vt conſtituit actũ deliberatum ex modo deliberandi:ſicut actus cum meditatione & diſcurſu diſcuſsi concluduntur,acceptantur, eliguntur.Et ſic non omne mortale peccatum fit ex deliberatione: ſed multa homicidia, ſacrilegia, luxuriæ &c. committuntur ex paſsione abſq; huiuſmodi deliberandi modo.Vota ergo quæ ex deliberatione primo modo (hoc eſt abſolute)fiunt,vera ſunt:quia deliberatio quæ ſufficit ad conſtituendum ſeipſum ſeruum diaboli,multo magis ſufficere debet ad ſeipſum debitorem deo conſtituendum. Sed quia quantum ad modum vouendi non interuenit deliberationis modus, dicuntur & ſunt vota hæc minus plena: vt pote quibus plenitudo modi vouendi: (ſcilicet per exactam deliberationem)defuit.& propterea abſq; difficultate huiuſmodi vota commutantur vel diſpenſantur.

Imperfectio autem ætatis(hoc eſt ætas ante pubertatem)tollit voto religionis ſolenni ſuam vim:ita quod profeſſus ante completum annũ quartumdecimum, poteſt libere redire ad ſeculum:vt habetur extra de regu.capitu. is qui.in ſexto. Et ratio huius eſt autoritas eccleſiæ irritantis votum religionis ſolenne intra talem ætatem.Et hoc ſiue

perſona ſit doli capax, ſiue non: quia ſic ſtatuit eccleſia. De alĳs autem votis ſecus eſt quia non tam ad ætatem quã ad rationis plenum vſum ſpectatur, Nam in quacumque ætate habeat rõnis vſus liber: ita quod perſona eſt doli capax (hoc ad propoſitum vt diſcernat quid importat facere deo votum) poteſt homo voto alio quocumque ſe obligare, ita quod votum eſt validum quantum eſt ex parte ſui quoniam tunc ætas nõ tollit aliquid eorum quæ neceſſaria ſunt ad votum: vt patet. Subiectio demum vouentis reddit vota conditionalia: hoc eſt ſi pater, maritus, dominus, prelatus &c. permiſerit: ita quod ſubditorũ vota nõ ſunt ipo facto inualida, nec ſunt abſolute obligatoria, ſed medio mõ ſe habẽt: quoniã obligãt ſtãte cõditione ſubintellecta, ſcilicet ſi ſuperiori placet aut nõ diſplicet. Dico aũt placet aut nõ diſplicet. ꝓpter diuerſam materiã voti: quoniã ſi votũ ſit de ꝓhibitis ſubdito, ſubintelligitur ſi ſuperiori placet. Et tũc teneť reqrere bona fide ſuperioris beneplacitũ, explicãdo ei ſuũ votũ, ad hoc vt integra fide agat cũ deo cui promiſit. forte em̃ cõcedet ſuperior intellecto voto, quod negat neſciẽs ſubditi votũ. Et ſi illi placet, tenetur exequi ſuũ votũ ſi nõ placet, irritũ eſt votũ vt patet ſi eps vouerit ingredi religionẽ ſubintelligiť enim ſi Papæ placet. vnde teneť requirere ſi Papæ placet, vt impleat votũ: an nõ, ſi placet, implere ſi non, irritum eſt votũ: quia epo ꝓhibitũ eſt ingredi religionẽ, Et ſic de ſimilibus. Si quis tñ ſubdit⁹, in cõib⁹ votis petat licẽtiã in opere quod promiſit vt liceat ſibi illud facere ꝓ deo, & nõ ĩdicet quod h oc vouerit, putans ſibi hoc ſufficere excuſať ꝓ tũc ab exequtiõe voti ſuperiore negãte licẽtiã. Nõ tamẽ propterea votum eſt irritatũ: quoniã ad irritationẽ voti requiritur voluntas ſuperioris ad irritandũ quæ in ꝓpoſito non interuenit. Vnde remanet obligatus ad petendũ iterũ qñ prudẽtia ſuadebit petere, licẽtiã operis promiſſi, donec irritetur votum Si vero votũ ſit de nõ ꝓhibitis ſubdito, ſubintelligitur cõditio ſi ſupiori nõ diſplicet: ita quod tenetur exequi votũ quouſqȝ ſuperiori notificatũ ſibi votũ diſpliceat vt patet ſi religioſus voueat dicere quotidie pſalmos pœnitẽtiales. Tenetur enim illos dicere quouſqȝ ſuperior ſciat

& reprobet obligationem votiuam quam debet reprobare vtpote prælato præiudicialẽ.

Et ſcito quod hæc quæ de votis ſubditorũ dicũtur, intelligenda ſunt quantum ad illa in quibus ſunt ſubditi: ita qđ ſi aliqua ſunt in qbus nõ ſunt ſubditi, de illis poſſunt vota facere abſolute valida: vt ſi epiſcopus voueat dicere ſeptem pſalmos aut dare eleemoſynã quoniam in his nõ habet manus ligatas. Et ſimiliter ſi vxor voueat non petere debitũ coniugale: quoniam in hoc nõ eſt ſubdita ſed par marito. Et ſic de alĳs ſimilibus. Habes igitur hinc vnde diſcernas peccata tranſgreſsionis votorum in ĳs qui ſub alterius ſunt poteſtate conſtituti: vt ſunt pueri, puellę, vxores, ſerui, ac religioſi, & vniuerſaliter illi qui vouent de alieno, hoc eſt de eo quod ſine alterius licentia licite dari aut fieri nequit: vt ſi filiusfamilias voueat dare eleemoſynam, quũ nihil habeat niſi patris. Et ſic de ſimilibus. De religioſorum votis ſpeculatiue vide commentaria in ſecunda ſecundæ.

Votorum omiſsio quãdoq; vitioſa eſt quandoq; non.

EX parte deinde impedimentorum occurrẽtiũ, diſcernere oportet quãdoq; votorum omiſsionem quando eſt peccatum, & quãdo non. Sunt aũt occurrentia impedimenta votorum duplicia. Nã quędã ſe tenẽt ex parte materiæ votiuæ, q̃dã ex parte intentionis perſonæ vouẽtis. Et ex materiæ quidem parte, impedimentũ exequutiõi voti præſtat quicquid impediret votum quãdo fit: ſcilicet ſi materia voti facta eſt impoſsibilis, aut illicita, aut impeditiua melioris boni, aut indifferens. nam quodlibet horũ impediſſet votum ne fieret. nullus ẽm poteſt vouere aliquid impoſſibile, aut illicitum, aut impeditiuum melioris boni, aut indifferẽs: vt patet ex antedictis.

Et vt rudiores intelligãt, ponamus exẽpla. Vouit rex ædificare, dotare, ornareq; monaſteriũ: ejicitur poſtea à regno, & fit ei impoſsibilis huiuſmodi eleemoſyna. Vouit alter ieiunare ſingulis ſextis ferĳs, perdit ſanitatẽ, ita quod abſtinere eſt ei illicitũ. Si quis etiã poſt votũ Hieroſolymitanũ vult ingredi religionẽ, adimplere votũ eſſet impedimentũ melioris boni: & ꝓpterea poteſt ingredi religionẽ nõ curãdo de priori voto. Si quis demum vouiſſet nõ tranſire per aliquẽ vicum, quia ibi manet mulier attractiua &c. mortua

muliere illa, tranſire per illum vicum, factum eſt indifferens: & ideo nõ amplius ligat. Aduerte tamẽ hic circa caſum ſuperuenientis impoſsibilitatis ſeu iniquitatis, ſi impoſsibilitas ſuperuenit toti materiæ ꝓmiſſæ, aut parti: quoniã ſi impoſsibilitas venit ſuper totũ, non tenetur ad votum durãte impoſsibilitate: ſed ſi venit ſuper partem, tenetur etiam tũc ad reliquam partem tunc ſibi poſsibilem ſeu licitam. Et propterea perſona habens votum caſtitatis & poſtea cõiugata, cõſummato matrimonio nõ tenetur viuente coniuge ad caſtitatem totam: quia tenet̃ reddere debitum coniungi: ſed tenetur ſeruare partem ſibi poſſibilem & licitam, ſcilicet nõ petere debitum. Et tenetur habere voluntatem implendi totaliter votũ: bene erit ſibi poſſibile ſeu licitum, ſcilicet mortuo cõiuge. Ex parte autem intentionis vouentis quando certa eſt, vota poſſunt q̃cunq; impedimẽta recipere: quoniã intẽtio vouẽtis ſufficit ad quãcunq; conditionem apponendam voto: Et propterea nullũ votum obligat vltra ſeu extra limites intẽtionis perſonæ vouentis: hoc eſt quia præciſè ad illud tantum obligat ad quod vouens intẽdit ſe obligare, & non aliud. Sed quando vouentis intentio nihil appoſuit limitationis, ſed votum fecit ſimpliciter, oportet caſus occurrentes ſecundum ſacros canones & veritatis doctrinam piè interpretari. Vnde, qui vouit triduo ieiunare, aut aliquã eleemoſynam dare abſq; prefixo tempore, tenet̃ adimplere illo tempore quo ipſum nõ remordeat conſcientia quòd fuerit in mora: quoniã quãdiu ei videtur quòd non ſit in mora, interpretandũ eſt quòd nõ ſit elapſum tempus intẽtum ab ipſo vouente. Hinc ẽm intẽtio vouentis diſcerni põt. Caue aũt ne fallaris, putans in varijs caſibus & euẽtibus occurrentibus votũ non ligare quia perſona quãdo vouit ſi hæc ꝓuidiſſet non feciſſet votũ. Falſa eſt hęc imaginatio & deſtructiua omnium humanorum contractuum. Multi nãq; coniugati non obligarentur ad cõiugium: quia ſi prçuidiſſent q̃ euenerunt, non contraxiſſent tale matrimonium. Et ſimiliter multi profeſsi non tenerentur ad religionem: quia ſi tunc quæ poſt occurrerunt cogitaſſent, non feciſſent profeſsiõis votum. Et ſic de alijs. Caue ergo ne fallaris: ſed de efficacia intentionis vouentis ſenti: vt ante dictum eſt.

Voti diſpenſatio ſeu irrita tio cui competat.

EX parte demũ diſpenſationis, cõmutationis, irritationiſq́ꝫ, vota qñq; oportet confeſſorem iudicare.

Vbi ſcito quòd quia irritare votum, pertinet nõ ad eccleſiaſticam autoritatem vniuerſaliter, ſed directè ſpectat ad poteſtatem dominatiuam ſeu quaſi dominatiuã rei votiuæ, ideo ad irritãdũ votũ ſubditi, ſola poteſtas dominatiua cũ volũtate irritãdi ſufficit: ita qđ perſona ſubdita nõ eſt rea fracti voti, ſi is qui habet dñium ſuper re voto ꝓmiſſa, nõ vult votum valere. Et ratio eſt: quia quilibet dñs põt vti ſua libertate. Et hinc fit vt vxorum, puellarum, ſeruorum, puerorum, & religioſorum vota, ſi irritent̃ à maritis, parentibus, dominis, prælatis, nõ oblige͂t. Et quod plus eſt, ſi ſemel maritus aut dominus audito ſubditi voto conſenſerit, & poſtea reuocauerit licentiam, non peccat ſubditus non adimplẽdo votum: ſed peccat qui ſemel conceſsit & poſtea pro libito reuocat: vt habes ex.xxx. cap. Numeri, adiuncta gloſſa Auguſtini, & diffuſe in commentariꝭ noſtris prædictis.

Ad diſpenſandum verò votum exiguntur duo: autoritas eccleſiæ & cauſa rationabilis. Et de autoritate quidem eccleſiæ ſatis patet. De cauſa verò rationabili quòd requirat̃ ſupponimus hic: vtpote diſcuſſum in dictis commentarijs. ita quòd ſi prælatus, etiam papa pro libito diſpenſaret, non eſſet audiendus: quia non habet poteſtatem niſi in ædificationem eccleſiæ, nec eſt dominus ſed diſpenſator quod nõ poteſt abſq; ratione intelligi.

Rationabilis autem diſpenſandi cauſa eſt honor Chriſti, & vtilitas eccleſiæ: & vt vno verbo dicatur, maius bonum quã ſit votiua exequutio: quoniam ſi ob maius bonum fit diſpenſatio, ſaluatur & maior Chriſti honos, & maior eccleſiæ vtilitas ſpiritalis. Conſueuit autẽ oriri huiuſmodi maioritas boni ex aliquo horum trium, hoc eſt ſi exequutio voti reddita eſſet illicita, vel inutilis, vel maioris boni impeditiua. Et propterea oportet magna vti ratione in diſpenſando vota: quia diſpenſatio tollit votum & quantum ad materiam, & quãtum ad vinculum. Ad commutandum verò vota licet regulariter exigatur autoritas eccleſiæ, quando tamen euidenter conſtat in melius & gratius deo commutari, non eſt reus fracti

voti qui ſic commutat ꝓpriũ votum abſq; alia autoritate: vt ſi habens votum terræ ſanctæ commutet in votum religionis: & ſic de ſimilibus. Et ratio eſt: quia deo cui promiſſio facta eſt, ſatisfit plenius dãdo maius & acceptius ei bonum. Et quia commutatio nõ tollit vinculũ voti, ſed mutat voti materiam, & commutatio de rigore iuris ſufficiens videtur ſi fiat in aliquid æquale, ideo ad commutationẽ voti vltra autoritatẽ eccleſiæ exigitur ad minus æqualitas materiæ: vt ſcilicet illud in quod commutatur, æquiualeat exequutiõi debitæ ex voto: & ꝓpterea ſi eſt votum peregrinationis, habenda eſt ratio non ſolum laboris, ſed expenſarũ quas feciſſet peregrinãdo: quoniam hæc omnia cadunt ſub voto concomitanter. & ſic de ſimilibus. Ex parte aũt cauſæ commutandi vt rationabiliter fiat, quãuis debeat aliqua impotẽtia aut difficultas aut maioritas materię aut vtilitas aut aliquid eiuſmodi mouere: ſi tamen gratioſẽ condeſcendit in perſona dei à commutãte, omnis occaſio ſufficere videt, ex quo à gerente vices Chriſti commutatiuam habẽte poteſtatem acceptatur: quum ſola materia cõmutetur, & ſemper concurrat petẽtis commutationem: promptior volũtas ad exequendum commutatã quàm promiſſam. Vt tamen commutans tutior ſit, cõmutet ſemper in aliquid melius quantũcunq; parum melius,

Memento quoq; confeſſor quòd omiſsio votorum non purgatur ſola pœnitentia, ſed vltra pœnitentiam de voti fractione, exigitur exequutio voto promiſſa: quia promiſsio deo facta remanet ſemper viua donec exoluatur, niſi reddita ſit impoſsibilis: aut illicita &c. vt ante dictum eſt. Et propterea qui vouit aliquid efficere aliquo tempore, & non ſeruauit promiſſum intra tẽpus, & tenetur ad pœnitentiam de fracto voto, & tenetur adimplere promiſſum quàmprimum poteſt. Et hæc intellige, niſi votum fuerit onus tẽporis: quia tũc ſufficit ſola pœnitentia. Appellatur aũt onus temporis, quando votũ eſt factum propter illud tẽpus præciſe. vt ſi quis vouiſſet ieiunare in vigilia ſanctæ Marię Magdalenæ propter honorẽ Magdalenæ, ſi non ieiunat in vigilia illa, ſufficit ſola pœnitentia: quia ieiunium illud votiuum erat onus temporis, ſcilicet vigiliæ illius: ſicut ieiunia eccleſiæ in vigiliĳs, ſunt onera illo-

rum dierum præciſè. Si vero vouiſſet ieiunare triduo intra menſem præſentem, ſi non ieiunauit, tenetur & ad pœnitentiam, & ad ieiunandū triduo quāprimum poteſt: quia tale ieiuniumvotiuū non eſt onus illius temporis, ſed tēpus eſt appoſitum vt menſura intra quam debet impleri. Et ſic de ſimilibus iudica.

Lucrum ex mutuo an ſemper ſit iniquum.

Vſura (hoc eſt lucrum ex mutuo) iniqua eſt: quia aut bis venditur idem, aut venditur quod nō eſt: hoc eſt, quia aut pecunia bis vēditur, ſemel pro ſorte, & iterum pro lucro: aut vſus pecuniæ qui nō eſt prẹter pecuniā, venditur. Et propterea eſt peccatum mortale: vtpote contra iuſtitiæ charitatem. Et quia vſura diſtinguitur in vſuram mentalem tantum & in vſuram extrinſecam, & vſure peccatum ex proprio genere eſt peccatū in exteriori opere conſiſtens, quia eſt ad alterum iniuſtitia, ideo tractādum eſt de vtraꝗ, ſed prius de vſura exteriore quæ cōſiſtit in hoc quod eſt lucrari ex mutuo, interueniente pacto explicitè vel implicitè.

Lucrū vſurariū præſupponit duo ad hoc vt licitū reddaẽ.

Vbi nota primo quod ad lucrum vſurarium requiruntur & ſufficiūt quantū eſt ex parte ipſius lucri duæ conditiones. Prima eſt, qđ ſit aliquid pecunia æſtimabile. Secunda eſt, quod nō ſit ſuum. Vnde ex his cōditionibus redditur ratio & declaratio multorum caſuū. Primus eſt. Si qs mutuat ad hoc vt ille ſit ſibi amicus, non eſt vſura: quia amicitia nō eſt pecunia æſtimabilis. Nulla tamē poteſt hic conuentio ciuilis interuenire: quia amicitia eſt res cui repugnat obligatio ciuilis qa amicitia eſt interior amor ſpontaneus, obligatum aūt ciuiliter eſt neceſsitati ſubiectū, ita quod velit nolit teneẽ exhibere illud. Vnde ridicula eſſet obligatio ciuilis ad amicitiā, quæ pecunia ẹſtimari non poteſt. Secundus eſt. Siquis mutuat vt redhibeat ſuum apud petentem mutuum qūolibet occupatum aut detentum, nō eſt vſura quia nihil lucraẽ, ſed ſuum recuperat. Tertius eſt. Siquis mutuat vt redimat vexationem ſuam, non eſt vſura: quia nihil lucratur nō ſuū, ſed quod ſuum eſt ſeruat: vt ſi quis mutuat alicui comminā ti ſibi aut ſuis, & hinc exuit ſe

ā multis ſumptib⁹ quos oportet ad ſui tutelam facere:& ſic de qualibet alia redemptione vexatiōis ſuæ. Quartus caſus eſt. Si quis ex hoc quod mutuat incurrēs damnum, deducit in pactum vt ſoluatur ſibi vltra ſortē ſuū intereſſe quod incurrit ex mutuo. Verbi gratia: quia accepit ſub vſuris vt mutuet illi: vel quia minoris vēdit rem ſuam vt habeat pecuniam quam illi mutuet: & ſic de ſimilibus. Nulla ſiquidē hic interuenit vſura: quia nullum ex mutuo lucrum eſt, ſed ſola vitatio proprīj dāni: decet enim mutuantem ſeruare ſe indemnem. Et hoc quo ad dānū emergens. Quintus caſus eſt quo ad damnum lucri ceſſantis. Si quis pecuniā pro parata in promptu negotiatione expoſiturus in veritate, vt occurrenti caſui neceſsitatis proximi ex charitate ſubueniat mutuat, ac damnum ceſſantis lucri ſibi perſolui vltra ſortem deducit in pactum, vſura nō eſt ſi duæ adſint conditiones. Prima eſt, quod mutuans ex hoc mutuo impediatur verè à lucro: quod tunc non eſt quando mutuans habet aliam pecuniam, quam poteſt mutuare: quia ſi aliam habet non impeditur ex mutuo à lucro. Secunda eſt, quod non totum lucrum ſperatū ex illa negotiatione, deducatur in pactum: quia lucrum in potentia non eſt adhuc, & poteſt multipliciter impediri: ac per hoc nō valet tantum quantum ſi eſſet in actu. Et propterea ſi exolueretē totum, ſolueretur pluſquā debet ſolui. Vnde poteſt aliqua pars lucri ceſſantis ad arbitriū boni viri taxari vt ſit contractus licitus. De quo diffuſe vide in commentarīјs noſtris ſuper ſecundam ſecundæ. q. lxxviīј. art. īј. ad primum. Sextus eſt. Siquis mutuat alicui eo pacto vt remutuet ſibi quando ipſe indigebit, vſura eſt: quia obligatio iſta pro quāto eſt ciuilis, eſt pecunia æſtimabilis. Quamuis enim accipiēs mutuum teneatur ex debito morali ad remutuandum quādo opus erit & poterit, non tenetē tamen ex debito ciuili: quale debitum oritur ex pacto. Vnde quum obligatio iſta ſit pecunia æſtimabilis, non poteſt ex mutuo in lucrū duci abſq; vſura. Septimus eſt. Siqs mutuat alicui eo pacto vt veniat ad molēdum in mola ſua, aut ad emēdū ab officina ſua, aut aliquid hmōi, vſura eſt: quia obligatio iſta ad molendum in hac mola, ad emendum ab iſto, & hmōi, vēdibilis eſt: & ideo nō licet ex mutuo hoc lu

6. cas.

crum alienæ obligationis reportare. Octauus ſimilis eſt iſti. Si quis mutuat alicui dño temporali eo pacto vt concedat ſibi officium prætoris, vel aliquod aliud officium, vſura eſt: quia conceſsio iſta vendibilis eſt. Et propterea nõ licet ex mutuo lucrum talis conceſsionis exigere. Diſcerne tamen in his caſibus duo lucra. Alterum, vſurarium: & alterum licitum. Nam vſurarium lucrũ eſt obligatio ad remutuandũ, obligatio ad molẽdum in hac mola, obligatio ad emendum ab hac officina, obligatio ad concedẽdum tale officium: & ſic de ſimilibus. Licitum vero lucrum eſt merces debita pro mola, pretium rerum venditarum, ſtipendia & prouentus officiĳ, & ſic de ſimilibus: quia iſta lucra non ſunt ex mutuo, ſed ex alĳs contractibus, ſeruitĳs, induſtrĳs, operis, officĳs &c. Et propterea in iſtiuſmodi vſuris non tenet̃ qui ſic mutuauit ad reſtituendum mercedem molæ, pretium venditarum rerum, ſtipendia prouentusꝗ officĳ, & ſimilia. ſed vltra pœnitẽtiam de peccato vſuræ tenetur primo ad relaxandum vinculum obligationis de continuanda mola aut officina, de continuanda manutẽtione in officio: quia huiuſmodi obligatio eſt lucrum vſurarium: & tenetur ſecundo ad recompenſandum illi pro iſta obligatione: quæ vendibilis erat quamuis ille noluiſſet vẽdere ipſam. Ad arbitrium autem boni viri ſpectat determinare quãtum pro huiuſmodi obligatione reſtituendum ſit vt ſatisfiat ſecundum æqualitatẽ iuſtitiæ. Nonus eſt. Si quis mutuat domino vel communitati eo pacto vt donec reſtituatur ſibi mutuatum nõ ſoluat gabellas vſura eſt: quia ex mutuo lucrum reportat exemptionis à debita ſolutione gabellarum. Cõſtat enim quod hæc exemptio pecunia æſtimabilis eſt: & tenetur iſte ad reſtitutionem cõmunitati ſeu domino gabellę de toto retento quod ſoluere debuiſſet quia lucrum vſurarium eſt. Decimus caſus eſt. Si quis mutuat alicui centum ea ratione vt emat à mutuãte quædam ſua iura deſperata aut inutilia aut agrũ ſterilem, aut aliquid huiuſmodi vſura eſt peſsima. Tũ quia mutuũ, dãnũ infert ꝓximo annexæ malę emptionis. Tũ quia etiã ſi res q̃ venales proponunt̃ eſſent vtiles valde, cõtra naturã cõtractus mutui eſt quod is cui mutuat̃ obligetur ciuiliter ad emendũ ſeu quodlibet aliud vt dictũ eſt.

Vndecimus eſt. Si quis mutuat ſuper pignora ea ratione vt habeat tres ꝑcẽtenario.nõ quaſi lucrum ex mutuo, ſed quaſi ſubſidium ac ſtipendiũ neceſſarium ad cuſtodiam pignorum & excuſſionem, & alia huiuſmodi vſura eſt:quoniam in veritate iſte non mutuaret niſi lucra hæc ex hoc quod mutuat expectaret. Ex hoc autem non ſequitur errare illos qui pignora oneroſa bona fide accipientes, volũt indemnes ſe ſeruare ſicut em̃ non debent ex pignore fieri locupletiores, ita nec pauperiores & ſicut fructus pignoris ſunt computandi in ſortẽ, ita expenſæ qualitati pignoris annexæ imputandæ ſunt domino pignoris: Duodecimus eſt. Si quis mutuat alicui nauiganti mille ea ratione vt cũ ipſo eodem mutuante fiat contractus aſſecurationis dictorum mille, ſoluẽdo eidẽ mututãti tot pro cẽtenario. vſura eſt:vera quidẽ: quia mutuans vltra ſortem vult obligationem ad ſubeũdum cõtractum aſſecurationis. præſumpta autem:quia mutuum ad hoc lucrum tendere videtur. Et ideo dãnatur in ca. nauiganti. de vſuris.

Nota ſecundo, quòd quia lucrũ vſurariũ eſt ex mutuo, ideo ſi quis nõ mutuat ſed accõmodat, ſeu locat aut vẽdit pecuniã cum pacto recipiendi aliqd plus, nõ eſt vſura ſed liciti ſunt hmõi cõtractus, dũ modo pacta ſunt moderata iuxta qualitatẽ tẽporũ &c. Et ſimiliter ſi aliunde quàm ex mutuo lucrum ſuperuenit.

Et hinc habes claritatẽ plurium caſuum. Prim⁹ eſt Siqs accommodat pecuniã alicui ad oſtentationẽ faciẽdã (vt nummularij ſoliti ſunt monſtrare publicè quaſi aceruos nũmorũ aureorum) & exinde vult ſibi lucrum aliquod, non eſt vſura: quia nõ ex mutuo, ſed ex accõmodata & quaſi locata pecunia lucrũ habet. Secundus eſt ſimilis. Si quis locat pecunias aureas ad ponendũ in balneo, vel brodio & hmõi, ſi ĩde vult moderatũ lucrũ nulla eſt vſura. Terti⁹. Si qs nũmos aureos vẽdit ꝑ argẽtis, & inde moderatũ lucrũ exigit, nulla eſt vſura, Et ratio horũ & ſimiliũ caſuũ eſt qa pecunia in iſtis cõtractib⁹ nõ mutuaẽ, ſed quaſi res q̃dã accõmodaẽ, locaẽ, vẽdiẽ ſicut licitè in ſimilibus caſibus aurũ non monetatũ, gẽmæ, iocalia & alia hmõi poſſent accõmodari, locari, aut vẽdi cũ honeſto lucro. Quart⁹ caſus eſt cũ lucrũ venit ex mora debito

ris: ita quód poſtq́ debitor non ſoluit tēpore debito, poteſt creditor duo lucrari: ſcilicet pœnam conuentionalē, & aliquid pro intereſſe tam dāni emergētis quàm lucri ceſſantis. Nullū ſiquidē excrementum hmōi eſt vſurariū: quia non ex mutuo prouenit, ſed ex mora debitoris. Et hæc intellige ſi & quàmdiu contra volūtatē creditoris cōtracta eſt & durat mora. Nam ſi creditor prorogaſſet terminū, aut eſſet cōtentus de mora cōtinuanda, vſura eſſet: quia ex mutui continuatione ſeu conſeruatione lucrū proueniret, & non ex mora. nō enim eſt in mora qui conſentiente creditore moratur, ſed ſolus qui inuito creditore differt ſolutionē. Et hæc dicta ſint de vſura ex mutuo explicitè.

Vſura implicite cōmiſſa diuerſimode conſideranda.

De vſura autē conſurgente ex mutuo implicitè (hoc eſt ex incluſo ſeu interpretato mutuo in aliꝭs cōtractibus, puta emptionis & venditionis &c.) dicēdum nunc eſt. Primus ergo caſus eſt. Si quis venden do, pluris non pio & moderato ſed rigoroſo pretio vendit quia expectat tēpus quo ſibi ſoluendum eſt, vſurā cōmittit: quia quaſi mutuū eſt expectatio tēporis. Quādo tamen venditor ſeruaturus erat res in aliud tempus vendendas: poteſt vt ſuprà dictū eſt, vendere pluris quàm nunc valent iuxta ambiguum veriſimile preciū futuri temporis. Et ſimiliter ſi quis expectās tempus futuræ ſolutionis, vendit pluris iuxta veriſimile mediū ſeu dubium pretium temporeſolutionis futurum, excuſatur: vt ſi piper nunc valet ſex, & in Iulio creditur valiturum octo, aut plus vel minus, ſi vendo nunc pro ſolutione ad Iuliū pro octo. excuſor à decretali.c.in ciuitate. tanquàm emptio non cōſummata intelligatur vſq; ad Iuliū, quo emptio erit in opere quæ nūc eſt in ſolo cōtractu: quaſi venditio cum correſpondēte ſibi emptione nunc inchoetur, & in Iulio conſummetur. Secundus caſus eſt. Si quis emit minoris pꝛ̄ſsimo pretio pro eo quód nūc ſoluit, vſura eſt: quia ex tempore pecuniæ ſolutæ plus habet quàm pecunia valeat. Tertius caſus eſt. Si quis debitor alicuius ad annum, minus ſoluit nunc quia anticipat ſolutionem (vt ſi debet centū, det nunc octoginta pro tota ſumma) ſine dubio vſura eſt: quia ex tem

pore ſolutionis anticipato lu=crum reportat. Quartus caſus eſt. Siquis emẽdo frumentum aſsignãdum ſibi tẽpore collectionis frugũ, quia prius dat pecunias minoris emit quàm æſtimetur honeſtũ pretium tẽpore aſsignationis frugum, vſura eſt manifeſta ex ſupradicta radice. Quintus caſus eſt. Siquis emit minoris iuſto pretio cũ pacto de retro=uendẽdo, interim quaſi locãs vẽditori & recipiẽs ad ratio=nem quinq; pro centũ pretij dati, vſura eſt: quia nõ eſt ibi vera emptio: ſed mutuũ pal=liatũ ſub dictis contractibus: quod patet ex eo quòd emit longe minoris q̃ ſit iuſtũ pretium. Secus autẽ eſſet ſi ſuper domo vel agro cõſtitueretur perpetuus cẽſus ad rationem tot pro cẽtenario iuxta patriæ morẽ, cũ pacto quòd poſsit debitor cẽſus ſe liberare: quo=niam contractus iſte determinatus eſt licitus per ſedẽ apo=ſtolicam pluries. Sextus ca=ſus eſt. Siquis pecunias ſuas dat artifici ſeu numulario, volens capitale ſaluũ, & tantum lucri abſolutè aut ſi lucratur, etiam ſi veriſimile aut quaſi pro certo habeatur quòd nu=mularius ſeu artifex multo plus inde lucrabit, vſura eſt, nõ ſocietas, nec innominatus contractus: quia & capitali ſaluo ſtatur lucro, & nõ damno, & quaſi ex mutuo lucrũ expectatur. Septimus. Si quis emit rem non extantem tanq̃ extãtem (puta agrum, domũ aut armentum) & lo=cat venditori vt det quaſi pre=cium locationis ſeu cenſum ſingulis annis tot aureos, vſura eſt: quum ſint contractus ficti ad pallationem mutui et vſurę. Octauus ſimilis an=tedicto eſt. Si quis egens Ro=mæ pecunijs accipit à numu=lario mille aureos ad rationẽ cambij pro Lugduno, & ta=men Romæ reddendi ſunt, vſura eſt: quia cambium eſt fictum ad palliãdum mutuũ ſub vſura. Decimus ſimilis eſt. Si quis cũ egente pecunijs palliat multos contractus ſi=multaneos (puta dicit ſe ven=dere tot pannos mille aureis reddendis octauo mẽſe: & ſe emere illos ab eodẽ pro octingentis aureis nunc ſoluendis, & ſic dat nunc octingentos, & fit contractus pro mille hinc ad octo mẽſes) vſura eſt palliata ſub multis contracti=bus. Nec excuſat ex eo quòd ipſe non eſt deterioris condi=tionis q̃ alter qui emeret il=los pannos pro octingentis. tum quia interuenit pactũ de retrouendendo ſibi perdendo

ducentos, quod non interue-nit cum alio, tum quia iſte in veritate non venderet illi niſi propter hoc lucrum.

Vſura mentalis dupliciter conſideranda.

DE mentali autẽ vſura duo dicenda occurrũt ſcilicet peccatum, & reſtitutio. Et peccatũ quidem conſiſtit in hoc quòd ſperatur ex mutuo lucrũ abſq; conuen tione aliqua implicitè vel ex-plicitè. Vbi diligentiſsime diſtingue inter ſperatum ſeu deſideratũ lucrũ vel ex mu-tuo vel ex vera gratitudine animi. Nam ſiqs mutuat ſub ſpe quòd ex mutuo aliqd lu-crabit̃, vſuræ crimen incurrit, & reſtituere tenetur quicquid lucri ex mutuo ſibi prouenit. Si vero mutuat quis ſub ſpe quòd ille cui mutuat erit gra-tus: ita quòd iure grati animi de ſuſcepto mutui beneficio gratuito mittet munera ali-qua, nõ eſt vſura, nec tenetur ad aliquã reſtitutionẽ hmõi munerũ: quia non ex mutuo ſed ex gratuiti beneficij colla-ti recompenſatione, ad quam beneficiatus ex morali debito tenetur, lucrũ reportat. Verũ quia quandoq; animi non cõ cordant hinc & inde, oportet diſcernere diſtinguẽdo quòd ſi vtriuſq; (ſcilicet mutuantis & mutuũ accipientis aliquid plus dantis) intẽtio eſt pia ita quòd nec mutuans ſperat ex mutuo, nec dans dat ex mu-tuo, ſed ſpõte gratus de bene-ficio recepto, nulla eſt vſura, nulla eſt opus reſtitutione. Si vero vtriuſq; intẽtio tendit ad mutuũ (hoc eſt quòd mutuãs ſperat ex mutuo lucrum, & dans aliquid plus dat male li-benter quaſi patiens vſuram ſeu redimens vexationẽ ſuã) mutuans vſurarius mentalis eſt, & tenetur reſtituere quic-quid ſic lucratus eſt: quia vſu-rarium lucrũ eſt. Si autẽ clau-dicat intẽtio tantum ex parte accipientis (quia ſcilicet qui accepit mutuũ, dat quaſi inui tus quaſi ſoluens vſuram aut redimẽs ſuam vexationẽ, mu tuans tamẽ optima intẽtione mutuauit & accepit munera bona fide credẽs ex gratitudi-ne ſibi dari) nullũ interuenit vſuræ peccatũ. Ad reſtitutio-nem tamẽ tenetur qñ ſcit nõ liberè ſibi hæc donata, ſi ex illis factꝰ eſt locupletior. alio-quin nõ tenetur ad reſtitutio-nẽ: quia bona fide ad omnia ſe habuit, & ſibi imputet qui mala opinione concepta de-dit. Si autẽ claudicat intentio tantum ex parte mutuantis (ita quòd mutuans corrupta intentione mutuat & accipit

aliquid plus: ſed qui accepit mutuũ, gratioſe donat ex animi gratitudine & beneuolentia ignota ipſi mutuanti) mutuãs inuoluitur peccato mentalis vſuræ: & non poteſt retinere quod turpiter ex parte ſua accepit: ſed quantũ eſt ex parte ſuæ cõſciẽtiæ teneretur reſtituere illi qui dedit. Verũ ſi poſtea nouit gratioſe ſibi donatum, poteſt acceptare vt donatũ: nec tenetur reſtituere, ſed pœnitẽtiam agere de ſuo peccato. Aduerte quoq; circa mẽtalem vſuram ex parte mutuantis, quod ſiquis non vult mutuare alicui quem putat aut nouit ingratũ, & libenter mutuat alicui quem videt gratũ non propterea inuoluit̃ peccato vſuræ mentalis: ſed ſequitur naturalẽ inclinationẽ qua actiones noſtras ad eos qui digni ſunt dirigim⁹. Et ſimiliter ex parte accipientis mutuũ, ſiquis eſt gratus, & multa impendit obſequia ac munera alicui vt ille ad ampliora beneficia mutui exhibendi gratioſe ac beneuole prouocetur, ad nullum peccatum prouocat mutuantem.

Accipere ad vſurã an & quando ſit prohibitum.

AD vſuram accipere, nullũ peccatũ ſcđm ſe eſt: quia nihil aliud eſt ꝙ ad mutuũ accipiẽdum agere, & ad vſurã patiẽdam: quorum neutrum habet mali culpæ rationem. Poteſt tamẽ peccatũ eſſe: vt ſi abſq; rationabili cauſa quis ſubeat hoc damnũ, & alterius vtatur iniquitate. Non eſt tamen mortale peccatũ, ſed veniale, abſq; rationabili cauſa hoc facere. Eſto tamen hic cautus lector & penetrator dictorum: quoniam aliud eſt loqui de accipiendo ſub vſura & aliud de inducendo hominẽ ad faciendum vſuram. Primum enim nullum ſonat peccatũ, vt dictum eſt: & ideo ex cauſa rationabili licet. Secũdũ autem ſemper eſt peccatũ mortale: ita qđ nulla neceſsitate excuſatur aliquis à peccato mortali quũ inducit per ſe (hoc eſt ex intẽtione) aliquẽ ad peccandum mortaliter: dicente Apoſtolo, Digni ſunt morte non ſolũ qui faciunt, ſed etiã qui cõſentiunt faciẽtibus. Minus autem eſt cõſentire ꝙ inducere. Et propterea dicit̃ & bene, quod licitum eſt mutuũ accipere ſub vſura à parato vſuram facere, non autẽ ab imparato: quia non licet inducere ad faciendam vſuram, ſed vti iniquitate parati. Hoc eſt, licet mihi petere ab homine mutuum, & pati quod ille ex hac

mea petitione accipiat occaſione apponẽdi ſuam malam voluntatẽ vſurariã. Sic enim nec ego induco illũ ad vſurã, nec cõſentio ipſius malæ voluntati: ſed induco illum ad mutuandũ, & conſentio meę paſsioni qua patior vſuras.

De mediatoribus quoq; idem eſt iudiciũ: ſcilicet quod non licet illis inducere aliquẽ ad faciendũ vſuram, nec etiã eſſe quaſi negotĳ vſurariorũ geſtores: puta inquirẽdo egentes pecunĳs ſub vſuris: aut prouocãdo vt accipiant à ſuo fœneratore: quoniã tunc quis eſſet velut miniſter vſurarĳ, & participaret in crimine & vinculo reſtitutionis. Circa participãtes autẽ cũ vſurarĳs in vſu rerum vſurarĳ, diſtinctione opus eſt. Primo, an res illa in ſeipſa ſit aliena: quia tunc idẽ eſſet iudiciũ ſicut de participãtibus in re rapta aut furto ablata: quã cõſtat nullo titulo poſſe contrectari licitè ab alio: quia res aliena eſt. Si autem res ipſa aliena non eſt, diſtinguẽdũ eſt an ex illo vſu efficiatur vſurarius impotens ad reſtituẽdas vſuras. Nam ſi non efficitur inde impotẽs ad reſtituendũ, ſed æque potens remanet ad reſtituendũ vſuras quas lucratus eſt, poteſt licitè homo cũ vſnrario negotiari, & dona ab eo accipere & dotẽ, & breuiter quomodolibet cõtrahere. Si vero efficeretur minor ad reſtituẽdum vſuras, non liceret contractus hmõi cum vſurario inire. Et in prõptu ratio eſt: quia cum periculo iacturę ꝓximi negotiaretur, dum fieret quod vſurarius ꝗuis nunc pertinax, ſi cras rediret ad cor, non poſſet ſatisfacere quibus teneretur. Vnde ab hmõi vſurario non licet accipere dona nec dotẽ, aut aliquid ſimile: quia per hæc efficeretur impotens ad reſtituendum: quãuis licitum eſſet illi vẽdere, & ab eodem emere: quia per hęc nõ redderetur impotẽtior ad reſtituendum: quoniã tantũdem recipit ab alio quantũ dat de ſuo.

Et iuxta hanc diſtinctionẽ regulãdi ſunt caſus qui occurrunt de victu vxoris & filiorum ac familiæ vſurarĳ. Si enim hinc fit non ſoluendo (puta q̃a nihil habet niſi vſuras, nihilq; lucratur, niſi vſurariè) conſequens eſt vt non liceat illis inde victũ ſumere. Et hoc regulariter loquendo intellige. Nam per accidens poſſet eſſe licitũ: puta ſi eſſent in neceſsitate extrema, aut ſi vtiliter ageret negotium creditorum, vel ſpiritaliter (puta ſuadendo reſtitutionem) aut

corporaliter, puta bonificando eorũ bona pignorata. Vide de hac materia diffuſius ſcripta ſuperius in verbo, restitutio. De dominis quoq; tẽporalibus accipiẽtib⁹ ab vſurarijs cõponentibus cũ eiſdẽ vt vſuras impune facere poſſint, non ſolum idem eſt iudicium quantum ad res quas ab eis accipiunt, ſed peius ſi illicita concedunt.

Pagas certas montis genuenſis emere an ſit vſura.

Cogor hoc in loco reſpondere quærentibus an ſit vſura emere pagas certas montis Genuenſis hinc ad triennium recipiẽdas ita quòd caſus eſt iſtæ. Ioãnes habet ĩ mõte Genuẽſi loca decẽ, ex, quib⁹ iã cõputatum eſt quòd debenẽ ei centũ libræ ſed quia nõ ſunt ipſi exoluendæ ante triẽniũ, ideo vocanẽ acerbæ pagæ, & tertio anno vocabũtur maturæ, & Ioãnes eget nunc pecunia. venditq; iſtas decẽ pagas accerbas pro ſeptuaginta libris nũc habẽdis: nũquid ſi ego ſic emo, cõmitto vſurã. Reſpõdeo omiſſis diſputationib⁹, quòd hic nulla interuenit vſura: qa eſt cõtractus nõ palliati aut impliciti mutui ſed emptiõis & vẽditiõis: quoniã Ioãnes vendit ius ſuũ quod habet ſup illas decẽ pagas, & nõ vẽdit ipſas pagas, nec aliquod mutuũ accipit. Declaro ſingula. Quòd nõ vẽdantur pagæ ſed ius pagarũ, ex eo patet quòd Ioãnes nõ teneẽ mihi aſsignare pagas, ſed ius ſuũ quod habet ſup pagas illas. Quod nullũ accipiat Ioãnes mutuũ ex eo patet, quia ad nihil reſtituendum obligatus eſt. ſed ſolum ad aſsignãdũ mihi ius pagarũ. Et rurſus quia quicquid periculi hic ẽ, apud me emẽtẽ ſtat: quod eſt cõtra naturã mutui. Eſt igitur hic vera emptio & venditio iuris pagarũ illarum. Et propterea ſi iuſto precio emitur, iuſtus erit contractus. Iuſtũ autẽ pretiũ conſtat eſſe quod cõmuniter ĩuenit: abſq; fraude &c. & ꝑpterea ſi pagæ hmõi vẽdunẽ precio cõmuniter tũc currẽte, nullũ peccatũ cõmittiẽ. Eſt autẽ rõnabilis cauſa minoris pretij, ex eo quod res venalis inutilis per trienniũ, minor eſt ſe ipſa vtili ab hodierna die. Vnde quũ ius pagarum acerbarum inutile ſit vſq; ad tẽpus maturitatis, rationabiliter minus valet, ac minoris vẽditur, quàm ius pagarum vtile nũc ſicut terra ſterilis vſq; ad bienniũ, min⁹ valet quàm ipamet ſi eſſet vtilis hodie, Nec hoc quod diximus de venditione